

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

ÇİLT 5

45. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI BİLDİRİLERİ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

**45. Uluslararası Kazı, Araştırma ve
Arkeometri Sempozyumu**

**45. KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI**

CİLT 5

**26-30 Mayıs 2025
MERSİN**

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3821/5

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 211/5

Editör

Dr. Candaş KESKİN

26-30 Mayıs 2025 tarihlerinde Mersin’de düzenlenen 45. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Mersin Üniversitesinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

TK: 978-975-17-6633-5

ISBN: 978-975-17-6638-0

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafı

Boğazköy Kazısı, Büyükkale’nin kuzey bölümünde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Demir Çağı’na ait yapıların planı, Alman Arkeoloji Enstitüsü.

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2026

45. ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 45th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

- Prof. Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi
- Prof. Dr. Charles Brian ROSE, Pennsylvania Üniversitesi
- Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL, Harvard / Wisconsin Üniversitesi
- Prof. Dr. Felix PIRSON, Alman Arkeoloji Enstitüsü
- Prof. Dr. Necmi KARUL, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Deniz KAPLAN, Mersin Üniversitesi
- Prof. Dr. Timothy P. HARRISON, Chicago Üniversitesi
- Prof. Dr. Yılmaz Selim ERDAL, Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE, Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI, Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÖNAL, Harran Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet TEKOKAK, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aslı ÖZYAR, Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali BORAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Giulio PALUMBI, Bari Aldo Moro Üniversitesi
- Doç. Dr. Francesca BALOSSİ RESTELLI, Roma Sapienza Üniversitesi
- Doç. Dr. Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi
- Doç. Dr. Yavuz YEĞİN, Ankara Üniversitesi
- Doç. Dr. Mahmut AYDIN, Batman Üniversitesi
- Doç. Dr. Gülsün Çiler ALGÜL, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Asena KIZILARSLANOĞLU, Kastamonu Üniversitesi

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLDİRİ KİTAPLARI YAYIN İLKELERİ

Her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu toplantısındaki sözlü sunumlara dair bildirilere yer verilen Kazı Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı bildiri kitapları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde yayına hazırlanmakta ve Bakanlığımız web sayfası üzerinden açık erişimli olarak tüm araştırmacı ve ilgililerin kullanımına sunulmaktadır. Katılımcılar tarafından sempozyumda sunulan bütün bildirilerin yayımlanmak üzere gönderilmesi beklenmektedir.

Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda sunulan bildirilerin telif hakkı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne devredilmiş sayılır. Bildiriler, Bakanlık editörleri tarafından yalnızca yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluk bakımından incelenmektedir. Yazarlar tarafından bildirilerin telif hakları ve etik ilkeler gözetilerek hazırlanması gerekmektedir. Bildiri metinlerinde ifade edilen görüşler veya telif haklarından doğacak sorumluluklar yazarlarına aittir.

Yazım Dili

Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda sunulan ve yayımlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin yazım dili Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızcadır. Yazarlar, bu dillerden birinde metinlerini göndermelidirler.

Yazım Kuralları

Kazı Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı'nda sunulan ve yayımlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir.

1. Bildiri Metni Başlığı: İçerikle uyumlu ve konuyu kapsayan bir başlık olmalı ve koyu harflerle 14 punto yazılmalıdır. Bildiri başlığı en fazla 12 kelimeden oluşmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı, başlığın hemen sağ altında yer alacak ilk yazarın soyadının sonuna eklenen bir dipnotla (*) verilmeli; aşağıdaki şekilde unvan, görev yapılan kurum, iletişim, e-posta adresi ve ORCID numarası belirtilmelidir.

Örneğin: Prof. Dr. Derya ŞAHİN; Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa/TÜRKİYE, E-posta: dsahin@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0021-4271.

3. Ana Metin

- Bildiri metinlerinin Word formatında, 10 punto, bir satır aralıklı ve Times New Roman

fontunda; resim, çizim, tablo, harita, grafik, altyazı ve dipnotlar dâhil olmak üzere toplam 1.500 kelimedenden az olmayacak ve 4.000 kelimeyi aşmayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir.

- Bildirileri metinlerinde özet kısmına yer verilmemelidir.
- Metin içinde bold (koyu) karakter kullanılmamalıdır. Yabancı ve teknik terimler için italik (eğik) karakterler kullanılmalıdır. Başka kaynaklardan doğrudan yapılan alıntılar “tırnak” işareti içerisinde verilmelidir.
- Metinler hazırlanırken Türk Dil Kurumu yazım kurallarına uyulması gerekmektedir. Kelimelerin yazımı sırasında Türk Dil Kurumu web sitesinde yer alan sözlük uygulaması (<https://sozluk.gov.tr/>) referans olarak alınmalıdır.
- Kısaltmaların Türk Dil Kurumu web sitesinde (<https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kisaltmalar-dizini/>) yer verilen kurallara uygun olarak yapılması gerekmektedir.
- Metin içinde MÖ, MS gibi çok alışlagelmiş kısaltmalar ile km, kg, m, cm, m² ve m³ gibi ölçü ve ağırlık birimleri dışında kısaltma kullanılmaması beklenmektedir. MÖ, MS ile uzunluk ve ağırlık ölçüleri gibi standartlaşmış örnekler haricinde kısaltma kullanılmak istenen durumlarda, ilk kullanımda açık hali ve parantez içerisinde kısaltmasının verilmesi, metnin ilerleyen bölümlerinde kısaltmaların aktarılması gerekmektedir. Örneğin: Erken Tunç Çağı (ETÇ) katmanında ele geçen buluntular.... ETÇ duvarının devamında....
- Bölge, dönem, devir, çağ, kurum vb. ilk harfleri büyük harf ile yazılmalıdır: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Fetret Devri, Geç Tunç Çağı, Osmanlı Dönemi, Orta Çağ, Türk Tarih Kurumu vb.

4. Bölüm Başlıkları: Metindeki ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar ise küçük harflerle ve italik olarak tümü 12 punto ile yazılmalıdır. Makalede, düzenli bilgi aktarımını sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana ve alt başlıkların uygun şekilde numaralandırılması gerekmektedir.

5. Alıntı ve Göndermeler:

- Başka metinlerden doğrudan yapılan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Yapılan alıntı uzunluğu beş satırdan az ise satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağ ve solundan 1,5 cm içeride, blok halinde yazılmalıdır.
- Metin içinde yapılan göndermeler, parantez içinde, aşağıdaki şekilde yazılmalıdır (Akurgal, 1995, s. 44). İki yazarlı yayınlar için (Erdem ve Yenice, 2008) örneğine uyulmalıdır. İkiiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde yalnızca ilk yazarın soyadı ile birlikte vd. kısaltması (Örneğin: Tunç vd., 2001, s. 45, şek. 3b) kullanılmalıdır.
- Dipnot yalnızca açıklamalar için kullanılmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

- Metin içinde gönderme yapılan yazarın adının verildiği durumlarda kaynağın yalnızca yayın tarihi yazılmalıdır. Örneğin: Eyice (1985, s. 21)’ye göre...”
- Yayın tarihi bulunmayan eserlerde yazar adının sonrasında tarih yok kısaltması olarak ty. ibaresi eklenmelidir. Örneğin: Yılmaz, ty., s.13.
- Yazarı belli olmayan veya anonim eserlerde, eserin ismi yazılmalıdır. Örneğin: MTA Raporu, 1979, s. 33
- Bir atıfta birden çok kaynağa yer verilmesi durumunda, kaynakların eski tarihli olanlardan yeni tarihli olana doğru sıralanması gerekmektedir (Akurgal, 1966; Özgüç, 1969; Erkanal, 1983).
- Bir eserden yararlanıldığı durumlarda, atıf yapılan eserin sayfa numarası ve gerektiği durumlarda yararlanılan şekil no.su açık biçimde belirtilmelidir (Örneğin: Cook, 1966, s. 192, fig. 4).
- Yararlanılan tüm kaynaklar, metnin sonunda “Kaynakça” başlığı altında verilmelidir. Metinde kullanılmayan yayınlara kaynakça kısmında yer verilmemesi, metinde kullanılan tüm yayınların da kaynakça kısmında açık hallerinin belirtilmesine özen gösterilmelidir.
- Web kaynaklarının metin içi atıflarda, atıf sırasına göre “Web: 1” , “Web: 2” , “Web: 3” ... şeklinde aktarılması; kaynakça kısmında web sayfasının linkine yer verilmesi ve erişim tarihinin eklenmesi gerekmektedir.

Örnek (Metin İçinde): Bir diğer mermer güneş saati de 2022 yılındaki Aizonai kazılarında ele geçmiştir (Web: 1).

(Kaynakçada):

Web 1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Erişim Tarihi: 24.03.2024)

6. Tablo, Harita, Çizim, Grafik, Şekil ve Fotoğraflar:

- Bildirilerde kabul edilecek görsel sayısı 15 ile sınırlıdır. Kullanılan fotoğraf, şekil, tablo, harita ve benzeri görsellerin alt yazıları dahil olarak bildiri metninin uygun yerine yerleştirilmesi ve ayrıca kullanılan tüm görsellerin metinden ayrı olarak JPEG formatında baskıya uygun çözünürlükte gönderilmesi gerekmektedir. Kullanılacak olan bir fotoğraf ise minimum 300 dpi boyutunda; şekil, harita, plan ve benzeri çizimlerin en az 600 dpi boyutunda olması gerekmektedir. Tasarım aşamasında karışıklıklara yol açmaması açısından her bir görsel metin içerisindeki numarasına uygun biçimde sıralanmalıdır.
- Metinde kullanılan harita, resim, çizim ve grafik gibi görseller niteliklerine uygun biçimlerde adlandırılmalı ve ekler kısmında gruplandırılmalıdır. Çizimler (Çizim: 1), Re-

simler (Resim: 1), Haritalar (Harita: 1) şeklinde isimlendirilmelidir. Ekler kısmında ilk olarak harita, ardından resim, son olarak çizim ve grafiklere yer verilmelidir.

- Metin içerisinde kullanılacak tablolarda numara ve başlık verilmelidir. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalı, yatay çizgilerden yalnızca tablo içinde verilen alt başlıkları ayırmak için yararlanılmalıdır. Tablo numarası ve açıklaması üstte ortalı olarak verilmelidir. Her sözcüğün ilk harfi büyük yazılmalıdır.
- Harita, çizim, grafik, şekil ve fotoğraflar gerekli görüldüğü durumda metin içerisinde kullanılabilirle birlikte metnin sonunda “Ekler” başlığı altında yukarıda belirtilen sıralamaya göre verilmesi tercih edilmelidir. Harita, çizim, grafik, şekil ve fotoğrafların numaraları ve adları görsel altına ortalı olarak şekilde tümce düzeninde yazılmalıdır. Örneğin: Resim 1: Sipylos Dağı kuzeyden görünüm.
- Kapsamı gereği bir arada yer verilmesi gereken resim, çizim ve tablolar haricinde levha sistemi kullanılmamalıdır.
- Çoklu görsellerde isimlendirmeler çizim, resim vb. no. ve ardından harf ile verilmeli; metin içerisinde görsellere atıflar da bu şekilde aktarılmalıdır. Örneğin: ...Kazıda ele geçen iki kandilden ilk örnekte bitkisel bezemeler (Çizim: 3a), parçalar halinde ele geçen diğer örnekte ise geometrik desenler (Çizim: 3b) hakimdir...

7. Kaynakça: Metin içerisinde yararlanılan kaynaklar, kaynakça bölümünde yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıda verilen örneklere uygun olarak yazılmalıdır. Kaynakça kısmında bir yazarın birden çok yayınının olması durumunda, yayın tarihine göre sıralamaya gidilmeli, bir yazarın aynı yılda basılmış yayınları ise yayın tarihinin yanında harflerle (2001a, 2001b gibi) verilmelidir.

Örnekler:

Tek Yazarlı Kitap	Görkay, K. (2015). Tarihin Hazinesi Zeugma. İstanbul: National Geographic Türkiye. Morrisson, C. (2002). Antik Sikkeler Bilimi Nüsmatik: Genel Bir Bakış (Çev. Zeynep Çizmeli Ögün). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
Çok Yazarlı Kitap	Yenişehirlioğlu, F., Müderrisoğlu, F., Akpolat, M. ve Alp, S. (1995). Mersin Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı.
Editörlü Kitap	Uçkan, Y. (ed.) (2017). Olympos I: 2000-2004 Araştırma Sonuçları. İstanbul: AKMED.
Editörlü Kitapta Bölüm	Pekak, S. (2009). Nevşehir’de Osmanlı Döneminde İnşaa Edilen Bir Kilise (Ed. Ahmet Oğuz Alp), Ebru Parman’a Armağan. Ankara: Alter, s.335-341.
Elektronik Baskısı Olan Kitap	Beck, H. (2020). Localism and the Ancient Greek City-State. Erişim: https://www.ebooks.com/en-us/book/210040162/localism-and-the-ancient-greek-city-state/hans-beck/

Tezler	Yıldırım, F. (2013), 14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Dergiden Tek Yazarlı Makale	Bilici, Z.K. (2005). A German Token Uncovered During the Alanya Citadel Excavations, Adalya, 8, s. 351-356. (Dergilerin cilt ve sayıları dergi adının ardından verilmelidir. Bir cilde ait birden çok sayı var ise bu sayılar parantez içinde aktarılmalıdır. Örneğin, Belleten, 87(310)
Dergiden Çok Yazarlı Makale	Bennett, J. ve Young, R. (1981). Some New and Some Forgotten Stamped Skillets, and the date of P. Cippius Polybius. Britannia, 12, s. 37-44.
Web kaynakları	Web1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Erişim Tarihi: 24.03. 2024)

Bildiri Metinlerinin Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere uygun hazırlanmış olan bildiri metinleri ile eki görseller, **15 Ağustos** tarihine kadar yayinlar@ktb.gov.tr adresine Wetransfer ile gönderilmelidir. Wetransfer ile gönderilmeyen metin ve görseller sistem tarafından otomatik olarak silinmektedir.

Bildiri Metinlerinin Değerlendirilmesi

Bildiri metinleri ve eklerinin, belirtilen süre içerisinde Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir. Metinler, ilgili konunun editörleri tarafından yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunlukları açısından incelenir. İlgili editör, gerekli durumlarda metin üzerinde düzeltmeler yapabilir veya eksikleri yazardan gidermesini isteyebilir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına gönderilir. Son gönderim tarihine kadar dergi editörlüğüne gönderilmeyen, eksiklikleri bulunan ve konu editörleri tarafından talep edilen düzeltmeler yerine getirilmeyen bildirimler, yayın kapsamına alınmaz.

Etik İlkeler

Kazi Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı'nda sunulan ve yayımlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen etik ilkelere uygun olarak hazırlanması zorunludur.

Ortak Yazarlık: Bildirilerin yazarları sunulan çalışmaya katkı sağlayanlarla sınırlı olmalıdır. Çalışmaya katkıda bulunmayan isimlere makalede yer verilmemelidir. Bildirilerin yazar sıralamaları, dergi editörlüğüne gönderilen metindeki sıralamaya uygun olarak yayına alınacaktır.

Teşekkür: Yazarlar, çalışmalarını destekleyen kişi, kuruluş ve finansal kaynakları te-

şekkür kısmında beyan etmekle yükümlüdür. Teşekkür kısmı, metnin sonunda kaynakça kısmının önünde yer almalıdır.

Özgünlük: Sunulan bildiri, sunumu yapan yazar(lar)a ait olmalıdır. Diğer araştırmacıların çalışmalarına yer veriliyor ise, alıntıların uygun biçimde aktarılması ve kaynakçada yararlanılan çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Gönderilen görsellerin ve metinlerin telif hakkından doğacak hukukî yaptırımlardan bildiri sahipleri sorumludur.

Basılmış Bir Yayının Sunumu: Yazarlar tarafından gönderilen çalışmaların daha önce yayınlanmamış olması beklenir.

İletişim Bilgileri

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Müzeler Dairesi Başkanlığı Yayın ve Tanıtma Şubesi Müdürlüğü

II. TBMM Binası (Cumhuriyet Müzesi) Yanı, Doğanbey Mahallesi, 06030, Altındağ/
Ankara

Tel:+90 (0312) 470 64 64 - 470 64 65

Tel:+90 (0312) 470 64 64 - 470 64 65

E-posta: yayinlar@ktb.gov.tr

Web: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/>

Web: <https://ukaas.ktb.gov.tr/>

INTERNATIONAL EXCAVATION, RESEARCH, AND ARCHEOMETRY SYMPOSIUM PROCEEDINGS PUBLICATION GUIDELINES

The proceedings of the Excavation Results Meeting, Research Results Meeting, and Archaeometry Results Meeting, which include papers presented at the annual International Excavation, Research, and Archaeometry Symposium, are prepared for publication under the General Directorate of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism. These proceedings are made openly accessible to all researchers and interested parties via the Ministry's website. It is expected that all papers presented at the symposium be submitted for publication.

The copyright of the papers presented at the International Excavation, Research, and Archaeometry Symposium is considered transferred to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums. The papers will be reviewed only for compliance with the publication guidelines and writing rules by the Ministry's editors. Authors are required to prepare the papers in accordance with copyright and ethical principles. The opinions expressed in the papers or any responsibilities arising from copyright violations belong to the authors.

Writing Language

The papers presented at the International Excavation, Research, and Archaeometry Symposium and submitted for publication to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums can be written in Turkish, English, German, or French. Authors should submit their papers in one of these languages.

Writing Rules

Papers submitted for publication to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums from the Excavation Results Meeting, Research Results Meeting, and Archaeometry Results Meeting should be prepared according to the following guidelines:

1. Title of the Paper: The title should be relevant to the content and cover the subject. It should be written in bold, 14-point font, and not exceed 12 words.

2. Author(s) and Their Address(es): The name(s) and surname(s) of the author(s) should be given with a footnote(*) added to the end of the first author's surname, which will be located immediately below the right of the title; title, institution, contact, email address and ORCID number should be specified as follows.

For example: Prof. Dr. Derya ŞAHİN; Uludağ University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Archaeology, 16059 Görükle-Bursa/TÜRKİYE, E-mail: dsahin@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0021-4271.

3. Main Text

- The text of the paper should be prepared in Word format, 10-point font, single-spaced, in Times New Roman, with a total of no less than 1,500 words and no more than 4,000 words, including images, drawings, tables, maps, graphs, captions, and footnotes. The text should not include an abstract.
- Bold characters should not be used in the text. Italics should be used for foreign and technical terms. Direct quotations from other sources should be enclosed in quotation marks.
- When preparing the text, the spelling rules of the Turkish Language Association should be followed. The dictionary application on the Turkish Language Association's website (<https://sozluk.gov.tr/>) should be used as a reference.
- Abbreviations should be in accordance with the rules found on the Turkish Language Association's website (<https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kisaltmalar-dizini/>).
- Except for widely used abbreviations such as BC, AD, and standard measurement units like km, kg, m, cm, m², and m³, no other abbreviations should be used. In cases where abbreviations are necessary, the full form should be given on the first use, followed by the abbreviation in parentheses, and subsequent uses should follow the abbreviation. For example: Early Bronze Age (EBA) layer, EBA wall.
- Regions, periods, eras, ages, and institutions should be capitalized: Eastern Anatolia, Near East, Europe, Mediterranean Region, Tigris River, Interregnum Period, Late Bronze Age, Ottoman Period, Middle Ages, Turkish Historical Society, etc.

4. Section Headings: Main headings in the text should be in uppercase and italic, while subheadings should be in lowercase and italic, all in 12-point font. Main, intermediate, and subheadings may be used for organized information transfer. Proper numbering of main and subheadings should be followed.

5. Citations and References:

- Direct quotations from other texts should be enclosed in quotation marks. If a quotation is less than five lines, it should be written within the text. If the quotation exceeds five lines, it should be written as a block, indented 1.5 cm from both the left and right sides.
- In-text citations should be written in parentheses as follows (Akurgal, 1995, p. 44). For two-author publications, the format (Erdem and Yenice, 2008) should be followed. For publications with more than two authors, only the first author's surname should be used, followed by "et al." (e.g., Tunç et al., 2001, p. 45, fig. 3b).
- Footnotes should be used only for explanations and must be numbered automatically. If the author's name is mentioned in the text, only the publication year should be included. For example: According to Eyice (1985, p. 21)..."

- For sources without a publication date, “n.d.” (no date) should be added after the author’s name. For example: Yılmaz, n.d., p. 13.
- For anonymous works, the title of the work should be used. For example: MTA Report, 1979, p. 33.
- When citing multiple sources, they should be listed in chronological order, from oldest to newest (Akurgal, 1966; Özgüç, 1969; Erkanal, 1983).
- In the case of citing a work, the page number and, if necessary, the figure number used should be clearly indicated (e.g., Cook, 1966, p. 192, fig. 4).
- All cited sources should be listed at the end of the text under the heading “References.” Publications not cited in the text should not appear in the reference list, and all cited publications should be listed in full.
- For web sources, in-text citations should be written as “Web: 1”, “Web: 2”, “Web: 3”, etc., and the web page link along with the access date should be included in the reference list.

Example:

(In-Text): Another marble sundial was uncovered during the 2022 Aizonai excavations (Web: 1).

(Reference List):

Web 1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Accessed: 24.03.2024)

6. Tables, Maps, Drawings, Graphs, Figures, and Photos:

- The number of visual elements accepted in the papers is limited to 15. All images, figures, tables, maps, and other visuals should be placed appropriately in the text and sent in separate files in JPEG format with a print-resolution of at least 300 dpi for photos and 600 dpi for figures, maps, plans, and similar drawings. Each visual should be numbered and referred to in the order in which it appears in the text.
- Maps, drawings, photos, and graphics should be appropriately labelled and grouped under appendices, with the following order: maps, images, drawings, and graphs. Figures, maps, drawings, and photos should have captions below the visuals, written in sentence form and centered.
- If multiple visuals are presented together, they should be labelled as Figure, Image, etc., followed by a number and letter for each visual.

7. References: The sources used in the text should be listed alphabetically by the surname of the author, following the examples below. If a single author has multiple

publications, they should be arranged in order of publication date, with letters (2001a, 2001b, etc.) used for publications from the same year.

Examples:

Single-Author Book

Görkay, K. (2015). *Tarihin Hazinesi Zeugma*. İstanbul: National Geographic Türkiye.

Morrisson, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nüsmistik: Genel Bir Bakış* (Trans. Zeynep Çizmeli Ögün). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Multi-Author Book

Yenişehirlioğlu, F., Müderrisoğlu, F., Akpolat, M., and Alp, S. (1995). *Mersin Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Edited Book

Uçkan, Y. (ed.) (2017). *Olympos I: 2000-2004 Araştırma Sonuçları*. İstanbul: AKMED.

Chapter in Edited Book

Pekak, S. (2009). A Church Built in the Ottoman Period in Nevşehir (Ed. Ahmet Oğuz Alp), *Ebru Parman'a Armağan*. Ankara: Alter, pp. 335-341.

Electronic Book

Beck, H. (2020). *Localism and the Ancient Greek City-State*. Accessed: <https://www.ebooks.com/en-us/book/210040162/localism-and-the-ancient-greek-city-state/hans-beck/>

Thesis

Yıldırım, F. (2013), *14th Century to the Republic Era: Foreign Travelers' Views on Architectural Monuments in Bursa Province*. Unpublished Doctoral Dissertation, Gazi University, Institute of Social Sciences, Ankara.

Single Author Article from a Journal

Bilici, Z.K. (2005). A German Token Uncovered During the Alanya Citadel Excavations, *Adalya*, 8, pp. 351-356.

(Journal volumes and issues should be provided after the journal name. If there are multiple issues within a volume, these issues should be indicated in parentheses. For example, *Belleten*, 87(310)).

Multiple Author Article from a Journal

Bennett, J. and Young, R. (1981). Some New and Some Forgotten Stamped Skillets, and the date of P. Cypius Polybius. *Britannia*, 12, pp. 37-44.

Web Sources

Web 1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Accessed: 24.03. 2024)

Submission of Paper Texts

Papers prepared in accordance with the principles outlined above, along with any accompanying visuals, must be submitted via WeTransfer to yayinlar@ktb.gov.tr by **August 15th**. Papers and visuals not submitted via WeTransfer will be automatically deleted by the system.

Evaluation of Paper Texts

Paper texts and their attachments must be submitted to our Directorate-General within the specified time frame. The texts will be reviewed by the relevant editors for compliance with publication principles and writing rules. If necessary, the editor may make corrections to the text or request the author to resolve any deficiencies. Papers that do not meet the required standards or that have not been corrected by the author by the final submission date will not be included in the publication.

Ethical Principles

The papers submitted for publication by the Directorate-General of Cultural Heritage and Museums must be prepared in accordance with the ethical principles outlined below:

Co-authorship: The authors of the papers should be limited to those who have contributed to the work. Names of individuals who did not contribute should not be included in the paper. The order of authors will be published in the order indicated in the manuscript submitted to the journal's editorial office.

Acknowledgements: Authors are required to acknowledge individuals, organizations, and financial sources that supported their work in the acknowledgments section. The acknowledgments section should be placed at the end of the text, before the references section.

Originality: The submitted paper must be the work of the author(s) presenting it. If the work includes references to other researchers' studies, the citations should be properly referenced and included in the bibliography. Authors are responsible for any legal consequences arising from copyright issues related to the submitted visuals and texts.

Presentation of Published Work: The works submitted by the authors should not have been previously published.

Contact Information:

Republic of Türkiye Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums Department of Museums, Directorate of Publications and Promotion.

II. Grand National Assembly of Türkiye Building (Republic Museum) Next to, 06030, Altındağ/Ankara

Phone: (0312) 470 80 00

E-Mail: yayinlar@ktb.gov.tr

Web: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/>

Web: <https://ukaas.ktb.gov.tr/>

İÇİNDEKİLER

Abdullah BAKIR APOLLONİA-BORGULU ANTİK KENTİ 2024 YILI TEMİZLİK KAZISI.....	21
Abdullah HACAR, Yakup ÜNLÜLER, H. Simge EGECİ, Nilay ÇETİN, Ahmet Emin KARKINLI 2024 YILI BEKÇİTEPE (NİĞDE-BOR) KAZILARI.....	37
Adnan BAYSAL, Andrew FAIRBAIRN, Barış PAPILA CANHASAN HÖYÜKLERİ (I, II, III) 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	55
Ahmet BİLİR, Güzin BİLİR 2023-2024 YILI AKHERON NEKROPOLÜ KAZI ÇALIŞMALARI	73
Ahmet İhsan AYTEK, Alper Yener YAVUZ , Erhan TARHAN, Büşra ALADAĞ, Serdar YURDAGÜL, Mehmet Cihat ALÇİÇEK, Nail UYAR KAYACA OMURGALI FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI	89
Ahmet MÖREL, Mustafa AKASLAN, Yurdagül ÇELİKASLAN ORHAN ADADA ANTİK KENTİ DORIC KUZEY STOA KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI	101
Akın ERSOY, Sarp ALATEPELİ, Ozan ÇAKMAK SMYRNA (KONAK-İZMİR) 2024.....	125
Ali BAŞ, Necla DURSUN, Şükrü DURSUN, Mevlüt Anıl FİDAN, Ayşe Nur TAŞDELEN 2024 YILI KEYKUBADİYE SARAYI KAZISI	145
Ali BORAN SİLİFKE KALESİ 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI.....	161
Anacleto D'AGOSTINO, Valentina ORSI, Yağmur HEFFRON, Serkan ERDOĞAN, Demet TAŞKAN UŞAKLI HÖYÜK ARCHAEOLOGICAL PROJECT THE 2024 EXCAVATIONS SEASON.....	179
Andreas SCHACHNER 2024 YILI BOĞAZKÖY/HATTUŞA ÇALIŞMALARI.....	197

H. Asena KIZILARSLANOĞLU, Ayça GERÇEK, Hakan GERÇEK, Berkay KAVAK ELAIUSSA SEBASTE KAZISI 2024 SEZONU ÇALIŞMALARI.....	217
Asuman BALDIRAN, Hakan GÖNCÜ IASOS KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	235
Atila ENGİN, Sabahattin EZER, Aydoğan BOZKURT, Derya BOZKURT, Deniz Burak KİŞNİŞ, Şenay DORUK ENGİN OYLUM HÖYÜK 2024.....	259
Ayla SEVİM EROL, Gülşah GÜLER, Kazım HALAÇLAR, Esra BAŞKÖY, T. Tanju KAYA, Nazan KARAKAŞ ÖZÜR, Tolga KÖROĞLU, Ergin GÖKKAYA, Serdar MAYDA ÇORAKYERLER OMURGALI FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	279
Bahadır DUMAN, Arzu Deniz DUMAN TRIPOLIS 2024 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI.....	293
Bahattin ÇELİK ANKARA'DA BİR FRİG KALESİ HACITUĞRUL HÖYÜK.....	315
Banu ÖZDİLEK, H. Onur TIBİKOĞLU, Ali ÇELİKAY İSSOS- EPİPHANEIA (HATAY-ERZİN) 2024 YILI ARKEOLOJİ ARAŞTIRMALARI.....	329
V. Belgin DEMİRSAR ARLI İZNİK ÇİNİ FIRINLARI KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	349
Beste TOMAY, Mehmet ALKAN, Mehmet TURAN, Nihal KARDORUK, Fatma AVCU, Ceren PİLEVNELİ ÇUBUK PERRE ANTİK KENTİ 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	369
Bilal SÖĞÜT STRATONIKEIA VE LAGİNA 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	381
Burcu ERCİYAS KOMANA 2023 YILI ÇALIŞMALARI.....	401

Cesur PEHLEVAN, Yener BEKTAŞ, Ayhan YİĞİT, Ferhat KAYA, Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Okşan BAŞOĞLU, Uğur DOĞAN, Ali AKBABA, Emrah ŞİMŞEK 2024 YILI YENİYAYLACIK FOSİL LOKALİTESİ KAZISI.....	415
Christof BERNS, Christine ÖZGAN, Julien ZURBACH MİLET 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	423
Christopher RATTÉ ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT NOTION, 2024.....	441
Cumhur TANRIVER, Bora ERTÜZÜN, İsmail Mert TÜRKER, Duygu Sevil AKAR-TANRIVER, Başak LÖKLÜOĞLU ESKİ SMYRNA (BAYRAKLI ÖREN YERİ) KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI.....	455
Çiler ALGÜL, Orkun KAYCI, Ozan ÖZBUDAK, Hale TÜMER, Semra BALCI, Kerem DEMİR, Emre KÖSE, Çağrı SARIKAYA EŞEK DERESİ MAĞARASI KAZILARI (2023-2024).....	467
Davut KAPLAN, Oğuz KOÇYİĞİT, Tolga ÖZHAN, Hüseyin YAMAN, Tuğçe KOCAEL SMINTHEION (GÜLPINAR) 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI (45. YIL).....	481
Sharon R. STEADMAN, Burcu YILDIRIM, Deniz ERDEM KUZEY ORTAANADOLU'DA 30. YIL: ÇADIR HÖYÜK 2024 KAZI SONUÇLARI.....	497
Songül Ceylan BALA, Deniz KAPLAN SOLOI-POMPEIOPOLIS 2023-2024 YILI KAZILARI.....	513

APOLLONIA-BORGULU ANTİK KENTİ 2024 YILI TEMİZLİK KAZISI

Abdullah BAKIR*

Kültür ve Turizm Bakanlığımızın 26.12.2023 tarihli ve E-92039722-168.01.01-4582644 sayılı izin yazısı ile Isparta Müze Müdürü Mustafa Akarslan ve Doç. Dr. Abdullah Bakır'ın bilimsel danışmanlığında, Isparta ili Uluborlu ilçesi Apollonia-Borgulu Antik Kenti 2024 yılı temizlik kazı çalışmalarına 22 Haziran 2024 tarihinde başlanmıştır. Bu çalışmalar 28 Eylül 2024 tarihinde tamamlanmıştır.

ULUBORLU KALESİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARI

Çalışmalarımızda kazı evi olarak Uluborlu İlçesi Zincirli Mahallesi Yahya Çeşmesi Altı No:7'de bulunan mesken belirlenmiştir. Çalışmalarımızda hafta tatili olarak haftanın Pazar ve Pazartesi günlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Çalışmalarımıza katkıda bulunmaları amacı ile Uluborlu Belediyesi'nden 2 adet işçi temin edilmiştir, ayrıca kullanılacak makine ve hırdavat malzemelerinin bir kısmı Uluborlu Belediyesi tarafından temin edilmiştir. Ekip üyelerinin mutfak giderleri için gerekli olan malzemeler Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından temin edilmiştir. 22 Haziran tarihinde başlayan çalışmalara ilk olarak ilçede gerekli görülen kamu kuruluşlarına ekip üyeleri ile ziyaretler gerçekleştirilip çalışmalar hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Daha sonra çalışmanın yapılacağı yerlerin karelaajları ortofoto görüntülerinden yararlanılarak 1/25000'lik haritada hazırlanmıştır. Hazırlanan karelaajlar 50x50 metre aralığında belirlenmiştir. Uluborlu Müze bahçesinde ekip üyeleri ve Uluborlu Belediyesi'nin ekipman desteği ile bir düzenleme çalışması yapılmıştır (Resim: 1). Daha sonra çalışma yapılacak alanların son durumu tespit edilmiştir. Uluborlu Kale içerisine ulaşım sağlayan yolun doğal şartlardan ve hayvan geçişlerinden tahrip olduğu tespit edilerek yol üzerindeki geçişin sağlanması için fiziki çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışma başlamadan önce Uluborlu Kalesi içerisinde temizlik yapılacak alanların tespiti ve ekip ile değerlendirilme çalışması yapılmıştır. Kalede çalışmaya başlamadan önce ilk olarak kazı malzemelerimiz Turizm Tanıtım Binası bitişiğinde bulunan kulübenin temizliği yapılarak bırakılmıştır. Daha sonrasında ekip ile yürüyerek kalede çalışmalara başlanılmıştır. Öncelikle Uluborlu Kalesi giriş kısmındaki yoldaki göçükler yol hattı ile koordinatları alınarak tespit edilmiştir. İleride yapılacak olan kazılarda ulaşımı kolaylaştırmak için istinat duvarının yapılması ve restorasyon planının hazırlanması kararı alınmıştır. Kale surları incelenerek iç ve dış kısmında bulunan duvardan çıkmış olan yabancı ağaç ve bitkilerin temizliğine karar verilmiştir. Efendi Sultan Çeşmesi olarak adlandırılan ve üzerinde devşirme mimari bloklar ve lahit kapağı yer alan çeşmenin önünde ve çevresindeki yabancı ağaçların yapıya zarar verdiği görülerek temizlenmesine karar verilmiş-

* Doç. Dr. Abdullah BAKIR; Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çünün-Isparta/TÜRKİYE, E-posta: abdullahbakir@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8921-4029.

tir. Saha üzerinde çok sayıda kurumuş ve doğal şartlardan dolayı devrilmiş ağaçlar tespit edilerek temizliğinin yapılması planlanmıştır. Kale içerisinde I.16, I.17, I.18, I.19 karelej alanlarında bulunan doğu-batı yönünde inşa edilmiş olan duvar üzerindeki ve kenarındaki yabani ağaçların temizliği planlanmıştır. D23 ve E23 karelejında yer alan savunma burcunun içerisinde ve dış duvarlarında yer alan ağaçların kesilerek burç içerisindeki molozların ve otların temizlenmesine karar verilmiştir. Yoğun bir şekilde gelen ziyaretçilerin talebi üzerine antik şehir hakkında bilgiler verilmiştir. Turizm Tanıtım Binası içerisindeki görseller hakkında da ziyaretçiler bilgilendirilmiştir. Daha sonrasında kale içerisinde yer alan kilise kalıntısının koordinatları belirlenerek karelej içerisine yerleştirilmiş ve moloz temizliği, yabani ağaç ve ot temizliği yapılarak yapı içerisinde bulunan mimari blokların yerinde kayıt altına alınarak olduğu yerde bırakılması planlanmıştır. Kale surunun kenarında yer alan ve önceki yıllarda jeofizik çalışması ile tespiti yapılan alanın ot temizliği yapılarak molozların sonraki çalışmalara engel olmayacak şekilde temizlenmesine karar verilerek çalışmalara başlanmıştır. Son olarak hava görüntüleri ile ve yüzey araştırma çalışmaları neticesinde tespit edilen yolların temizliği yapılarak daha sonra kullanımı planlanmıştır. Gün içerisinde yapılan çalışmalar ve tespitlerle kale içi bölgesindeki yapılacak olan tüm temizlik çalışmalarının planlaması yapılmıştır. Çalışma esnasında yüzeyde tespit edilen 2 adet sikke, form veren ve üzerinde desen bulunan seramikler, önemli görülen cam ve metal objeler ve bir adet bronz aplik bilimsel yöntemler ile kayıt altına alınmış ve kazı evine getirilmiştir. Uluborlu Kalesi'nde temizlik kararı alınan F18-19 karelejında bulunan kilise kalıntısına ekip ile ulaşılarak alan bilimsel yöntemlerle fotoğraflanıp LİDAR çekimleri ve koordinatları alınarak temizlik çalışmalarına başlanılmıştır. Çalışmada ilk olarak kilise alanının yüzey kısmında bulunan çalıkların kesilmesi, moloz taş, tuğla parçaları ve taş parçalarının belirli alanlara öbek yapılması ile temizlenmeye başlanılmıştır. Ayrıca alanda bulunan çatı kiremidi ve seramik parçalarının da aynı şekilde belirli bir alana toplanması ile temizlik çalışmalarına devam edilmiştir. Bunların yanı sıra öğle molasından sonra kilise bölgesinde çalışmalar sürdürülmüştür. Kalede başlanılan kilise kalıntısı üzerinde devam eden çalışmaya başlangıç fotoğrafları alınarak devam edilmiştir. Çalışmamızda kilise kalıntısının yüzey alanında bulunan moloz taş, tuğla parçaları, çatı kiremidi, seramik ve taş parçalarının öbek yapılma işlemlerine devam edilmiş olup çalıkların kesilme işlemleri de yapılarak çalışmamız sürdürülmüştür. Çalışmamız alandan gün sonu fotoğrafları alınarak ve yarının çalışma planı yapılarak sonlandırılmıştır. Sonraki gün Uluborlu Kalesi'nde çalışmalara devam edilmiştir. Kilise kalıntısının bulunduğu alanda gün başlangıç fotoğrafı alınarak temizlik çalışmalarına devam edilmiştir. Kuzey ve Güney cephedeki in situ olmayan moloz taşlar belli bir noktaya toplanmıştır. Ayrıca alan üzerindeki tuğlalar tespit edilen alana taşınmıştır. Alan üzerinden tespit edilen seramik, cam objeler belgelenecek bilimsel yöntemlerle kayıt altına alınmıştır. Ayrıca kale kapısının tahribatını detaylandırmak için fotoğrafları ve kale kapısının LİDAR çekimleri yapılarak tahribat raporuna eklenmiştir. Çalışmamızın devamında gün sonu fotoğrafı

alınarak ve sonraki gün yapılacak olan çalışma planı hazırlanması ile çalışma sonlandırılmıştır. Temizlik çalışmaları F18-19 karelağında yer alan kilise kalıntısının temizlik işlemleri yapılmıştır. Kilise alanından 4 adet demir cüruf, 1 adet kemik parçası, 5 adet metal obje, 3 adet cam obje, 1 adet bronz obje ve 22 adet seramik parçası bilimsel yöntemler ile kayıt altına alınarak kazı evine getirilmiştir. Bunların yanında seramik parçalarının içinde 1 adet üzerinde haç motifi bulunan ünik seramik parçası tespit edilmiş ve bilimsel yöntemler ile fotoğraflandırılarak kazı evine getirilmiştir. Ayrıca kale kilise kalıntısı alanında bulunan 24 adet mimari blok M.K. kodu ile numaralandırılarak bilimsel yöntemler ile fotoğraflandırılıp koordinatları alınarak kayıt altına alınmışlardır. Öğle vaktinde ise ekip ile ofis çalışması kararı alınarak kazı evine intikal edilmiş ve ofis çalışmasının ardından bir sonraki çalışma gününün planı yapılarak çalışmalara son verilmiştir. Sonraki gün E20 – F20 karelağında yer alan YAPI 1 olarak adlandırılan alana intikal edilmiştir. İlk olarak alandan gün başı fotoğrafı alınarak yabancı ot ve çalı temizliğine başlanılmıştır. Alan dört köşesinden koordinatı alınarak bilimsel yöntemler ile kayıt altına alınmıştır. Daha sonrasında ise alandan çıkan moloz taşlar, tuğla ve taş parçaları alanın belirli bir bölgesine yığın oluşturularak temizlik çalışmalarına devam edilmiştir. YAPI 1 olarak adlandırılan alan bilimsel yöntemler ile fotoğraflandırılarak kayıt altına alınmıştır. Temizlik çalışmamızın devamında alanın temizliği bitirilerek gün sonu fotoğrafları alınmıştır. Araştırmamıza bir sonraki günün çalışma planı yapılarak son verilmiştir. Uluborlu Kalesi’ndeki çalışmalar D23-E23 karelağında yer alan Kuzey-Doğu bölgesinde yer alan Kale Savunma Burcu’nda devam edilmiştir. İlk olarak kale burcunun Kuzey, Güney, Doğu ve Batı yönlerinden gün başı fotoğrafları alınmıştır. Fotoğraflar alınırken kale savunma burcuna KSB kodu verilerek fotoğraflama işlemleri yapılmıştır (Resim: 2). Daha sonra ise ekip ile kale burcunun yabancı ot ve çalı temizlik işlemlerine başlanmıştır. Ayrıca kale burcunun yüzeyinde bulunan moloz taş, tuğla ve taş parçaları alanın belirli yerlerine yığın yapılarak toplanmıştır. Kale burcu alanında 8 adet seramik parçası ve 1 adet cam obje bulunmuş, bilimsel yöntemler ile fotoğraflandırılarak kazı evine getirilmiştir. Bunların yanında çalışma alanından dönülürken İ-19 karelağ numaralı alanın yüzeyinden 2 adet sikkeye rastlanılmıştır. Sikkeler bilimsel yöntemler ile fotoğraflandırılarak kayıt altına alınmıştır. Bunların yanı sıra kale burcu üzerinde bulunan toprak kitlesinin yağmur ve kar sularının baskısıyla burca zarar verdiği tespit edilmiştir. Bunun neticesinde savunma burcunun yıkılma tehlikesi artmakta olup duvar kaplama taşlarının yer yer altlarının boşalarak döküldüğü görülmektedir. Bu durum hem burcu zayıflatmakta hem de can güvenliğini tehdit etmektedir. Burcu yıkılmasının önlenmesi için burç üzerindeki toprağın kaldırılarak statığının sağlanması ya da çelik konstrüksiyonla burç desteklenerek kaymanın önüne geçilmesi sağlanması için çalışma yapılmıştır. Araştırmamıza akşam olması sebebi ile kale savunma burcundaki temizlik çalışmalarının ertesi gün devam edilme kararı alınarak son verilmiştir. Sonraki gün çalışmaları Kale Savunma Burcu’nda ilk olarak alandan Kuzey, Güney, Doğu ve Batı noktalarından ve kale burcunun alt noktalarından gün başı fotoğrafları alınarak

başlanmıştır. Daha sonra ise Kale Savunma Burcu'nun alt kısmında yer alan yapıya zarar veren çalıkların kesilmesi ile çalışmamıza devam edilmiştir. Çalışmalarımızın devamında Kale Savunma Burcu temizlik çalışması bitirilerek alandan gün sonu fotoğrafları alınmıştır (Resim: 3). Çalışmamıza öğlen olması sebebi ile öğleden sonra ofis çalışması yapılması planlanarak son verilmiştir. Kazı evine ofis çalışması yapmak için geçilerek buluntuların istatistikleri çıkartılmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Seramik, pitos, cam, metal obje, sikke ve kemik gibi buluntular fotoğraflanmıştır. Ayrıca bu buluntular etütlük ve envanterlik olarak ayrılmıştır (Resim: 4). Harita üzerinde çalışma yapılan karelaajlar incelenmiştir. Çalışma yapılan saha üzerinden elde edilen fotoğraflar incelenmiştir. Bölgenin temizlik çalışması yapılmadan önceki ve sonraki durumları fotoğraflar üzerinde durularak inceleme yapılmıştır. Günlük olarak tutulan raporlarda da bu durumlar belirtilmiştir. Apollonia temizlik kazısına devam etmek için Uluborlu Kalesi'ne ulaşılmıştır. Ayrıca Uluborlu Belediyesi'nden, bölgede yapılan temizlik çalışmalarında katkı sağlamak amacıyla üç adet işçi ekibe dahil olmuştur. İlk olarak temizlik çalışmasının yapılacağı bölge olan, halk arasında Efendi Sultan olarak bilinen, aslında Hamitoğulları Beyliği'nin kurucusu Hamit Bey'in mezarı olan türbenin yanında yer alan Efendi Sultan Çeşmesi'nin bulunduğu sahada temizlik çalışması yapılmıştır (Resim: 5). Öncelikle, İ18 ve İ19 karelaajında yer alan saha, çeşme ve çeşmenin yer aldığı bölge fotoğraflandırılmıştır. Bölgenin temizlik çalışması yapılmadan önceki fotoğrafları çekilmiştir. Bu fotoğraflarda özellikle yapıya ve yapının çevresine zarar veren ağaç ve yabani otlar kayıt altına alınmıştır. Daha sonra ise temizlik çalışmasına başlanmıştır. Bölgede yer alan ve yapıya ait olduğu düşünülen mimari parçalar bir sahada toplanmıştır. Efendi Sultan Çeşmesi'nin yanında ve yakınında bulunan ağaçlar, incir ağaçları ve yabani ağaçlar, Uluborlu Belediyesi tarafından gönderilen işçiler tarafından kontrollü bir şekilde kesilmiştir (Resim: 6). Temizlenen ağaçlar ve otlar daha önceden belirlenen bir sahada toplanmıştır. Efendi Sultan Çeşmesi'nin bulunduğu bölgede temizlik çalışmaları esnasında seramik, pitos ve cam parçalarına rastlanmıştır. Bunun yanında ilgili sahada metal objeler de bulunmuştur. Ayrıca Efendi Sultan Çeşmesi'nin arkasında motifli bir devşirme taş tespit edilmiştir. Bu bulguların saha üzerinde kayıtları tutulmuş ve fotoğrafları çekilmiştir. Son olarak da, İ18 ve İ19 karelaajında yer alan sahada, Efendi Sultan Çeşmesi'nin bulunduğu bölgede temizlik çalışmaları tamamlanmıştır. Çalışmanın bitirilmesiyle birlikte sahanın temizlik çalışması sonrası son durumu da fotoğraflandırılarak gerekli kayıtlar tutulmuştur. Çalışmanın akşamı kazı evinde elde edilen bulgular ve fotoğraflar incelenerek gerekli belgeleme çalışmalarına devam edilerek, günlük çalışma sonlandırılmıştır. Apollonia temizlik kazısı çalışmaları için sabah araç ile temizlik kazı çalışmasının yapılacağı sahaya, Uluborlu Kalesi'ne hareket edilmiştir. Kazı çalışmalarına belediyeden katılan ekip üyeleri, özellikle yapılara zarar veren yabani ağaçların kontrollü bir şekilde kesimi için ve sahadaki çalışmalara yardım amacıyla denetimli olarak görevlendirilmişlerdir. Kazı ekibi tarafından ilk olarak daha önceden planlanan bölgede, kale surlarının olduğu alanda keşif yapılmıştır. Keşif sonrası çalış-

ma yapılacak alanın, surların olduğu bölgenin, I16, İ16 ve H15 karelajlarında olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra temizlik yapılacak sahanın fotoğrafları çekilerek gerekli kayıtları tutulmuştur (Resim: 7). Bu kayıtlarda özellikle yapıya zarar veren ağaçlar ve yabani otların fotoğraflandırılması için çalışılmıştır. Gün başında kayıt işlemi yapıldıktan sonra temizlik çalışmalarına başlanmıştır. İlgili sahada bulunan yapıya zarar veren ağaçlar ve yabani otlar temizlenmiştir (Resim: 8). Bu çalışmalar esnasında sahada çok miktarda sırlı ve desenli seramikler bulunmuştur. Bunun yanında yoğun bir şekilde pitos parçaları, metal objeler ve cam parçalarına rastlanılmıştır. Cam parçalarının bazılarının vitray olduğu düşünülmektedir ve çeşitli kabartmaları bulunan cam parçaları da tespit edilmiştir. Ayrıca temizlik çalışmasının yürütüldüğü bölge üzerinde üç adet sikke bulunmuştur. Sikkelerin hangi döneme ait olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Gayrimüslim Mahallesi olarak adlandırılan mevkide yer alan kale giriş kapısının üst örtüsünün zarar gördüğü ve yıkılma tehlikesinin olduğu görülmüştür. Bu yüzden de kale giriş kapısının olduğu bölge taşlarla insan geçidine kapatılmaya çalışılmıştır. Surların bulunduğu bölgedeki mimari parçalar belirli bir alanda toplanarak bir araya getirilmiştir. Bununla birlikte kontrollü bir şekilde kesilen yabani otlar ve ağaçlar da belirli bir alanda toplanmıştır. Kale surlarının iç ve dış bölümlerinin her iki tarafında da temizlik çalışması yapılmıştır. Temizlik kazı çalışmasının yapıldığı alanlar gün sonunda fotoğraflandırılarak çalışmanın son hali de ortaya konulmuştur. Gün sonunda gerekli kayıtlar tutularak çalışmaya son verilmiştir. Ancak bölgede yer alan bazı mimari parçalar çalışma süresi yeterli olmadığı için bugün toplanamamıştır. Mimari parçaların yarınki çalışmada toplanılması ve gerekli kayıtların tekrardan tutulması kararlaştırılmıştır. Uluborlu Belediyesi'nin görevlendirdiği üç kişilik işçi grubuyla ekip üyelerinin tamamı bir gün önceden kalan kale sur duvarı temizliğini tamamlamak için ilgili sahaya ulaşmıştır. Gün içerisinde temizlik çalışması yapılacak sahanın karelajları haritadan kontrol edilmiştir. İ16 ve I16 karelajlarında çalışmaların yürütülmesi ve bugün itibariyle tamamlanması kararlaştırılmıştır. Kale sur duvarlarının bulunduğu bölgede öncelikle hızlı bir keşif yapılmıştır. Sur duvarlarına zarar veren yabani ağaçların ve otların kontrollü bir şekilde kesilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sur duvarlarının güney yönünde, dış kısmında, çalışmalara başlanmıştır. Öncelikle çalışma yapılacak alanın gün başında fotoğrafları çekilerek belgelendirme işlemleri yapılmıştır. Daha sonra ise kale sur duvarlarının güney yönünde bulunan, önceden belirlenen, yabani ağaçlar ve otlar kontrollü bir biçimde belediye çalışanları tarafından, ekip üyelerinin gözetiminde, kesilmiş ve belirli bir alanda toplanmıştır. Yapıya zarar veren ağaçların ve otların kesiminde de özellikle kesim sırasında yapıya da bir zarar gelmemesi için tedbir alınmıştır. Kale duvarlarının yapısına zarar verecek olan bitkiler temizlenmiştir. Sur duvarlarının güney yönündeki temizleme işlemi tamamlandıktan sonra çalışma yapılan sahanın son durumu tekrardan belgelendirilmiştir. Öğleden sonra ise kalenin kuzey yönünde, iç kısmında, temizlik çalışmalarına başlanmıştır. Sur duvarlarına zarar veren ve vereceği düşünülen ağaçların ve yabani otların gün başı fotoğrafları alınarak kontrollü bir şekilde kesilmiş ve belirli bir bölgede

toplanmıştır. Bu sahada da temizlik çalışmaları tamamlandıktan sonra bölgenin temizlik işlemi sonrası gün sonu fotoğrafları çekilerek belgelendirme işlemi yapılmıştır. Ayrıca çalışmalar esnasında pitos parçalarına, az sayıda seramik parçalarına ve metal objelere rastlanmıştır. Söz konusu bölgede sedef parçası da bulunmuştur. Bunun yanında geniş çaplı ve kalın cidarlı su künk parçaları ile de karşılaşmıştır. Bu künklerin, şehre su getiren sistemin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Gün sonu belgelendirme işlemi yapılarak çalışma bitirilmiştir.

ULUBORLU KALESİ SUR DIŞI ÇALIŞMALARI

Apollonia-Borgulu Antik Kenti Temizlik Kazı Çalışması, kale surları dışındaki Eski Uluborlu Şehri'nin bulunduğu alanda başlamıştır. Bugün de çalışmalara yardım amacıyla Uluborlu Belediyesi çalışanları katılmış ve ekip üyeleriyle birlikte çalışmalara başlanmıştır. Öncelikle planlanan çalışma alanlarında keşif yapılmıştır.

Uluborlu Kalesi'nin hemen aşağısında, Alaaddin Cami'nin yanında bulunan, halk arasında "Yedi Kardeşler" adıyla bilinen Ahi Şemseddin Türbesi'nde temizlik çalışmalarına başlanmıştır. İ14 ve J14 karelaajlarında yer alan yapının çalışma öncesi fotoğrafları alınarak belgelendirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Türbenin, çevresinin ve yapıya zarar veren ağacın fotoğrafları alındıktan sonra türbenin çevresinde bulunan otlar ve yapıya zarar veren ağaç kontrollü bir şekilde kesilmiştir. Ahi Şemseddin Türbesi'nin temizlik çalışması tamamlandıktan sonra İ18 karelaajında bulunan Efendi Sultan Türbesi'ne geçilmiştir. Bu yapının da temizlik çalışması yapılmadan önce fotoğrafları çekilmiştir. Yapının etrafında bulunan zararlı otlar ve türbenin temeline zarar veren ağaçlar temizlenmiştir. Bunun yanında alan içerisinde bulunan mimari parçalar, daha sonraki bir restorasyon için belirli bir alanda toplanmıştır. Ayrıca bu türbe, daha önceden orada bulunan Efendi Sultan Camii'nin üzerine yer almaktadır. Efendi Sultan Camii'nin, Efendi Sultan Türbesi'nin arka kısmında bulunan duvarında da temizlik çalışması yapılmıştır. Her iki mimari yapının da temizlik çalışmaları tamamlandıktan sonra gün sonu fotoğrafları alınmıştır. Çalışma süresi sonlarına doğru Ahi Şemseddin Türbesi'nin de gün sonu fotoğrafları çekilmiştir. Çalışma yapılan her iki yapının temizlik öncesi ve sonrası fotoğrafları alınarak gerekli kayıtları tutulmuştur.

Bugünkü temizlik çalışması esnasında Ahi Şemseddin Türbesi'nin bulunduğu sahada seramik parçaları ve iki adet sikke bulunmuştur. Efendi Sultan Türbesi'ndeki temizlik çalışmaları sırasında ise çok miktarda pitos ve seramik parçalarına rastlanmıştır. Bunun yanı sıra aynı alanda metal objeler, harç kalıntıları ve bir adet sikke bulunmuştur. Ayrıca yine aynı sahadaki çalışmalar esnasında Efendi Sultan Camii yapısı içerisinde bulunan ahşap hatıl parçasından numune alınmıştır. Çalışma süresi tamamlandıktan ve gerekli kayıtlar tutulduktan sonra kazı evine geri dönmüştür.

L12 karelaajında bulunan Muhtesip Hamamı'nın etrafı, moloz taş, çalı ve yapıya zarar veren ağaçlardan temizlenmiş ve daha sonra belgelenmiştir (Resim: 9,10). İlgili sahalardan 21 adet seramik, 3 adet metal obje, 7 adet cam obje ve 3 adet demir cüruf tespit edilmiştir.

Bunların yanı sıra alandan 2 adet sikkeye de denk gelinmiştir. Buluntular kazı evine götürülerek bilimsel yöntemler kullanılarak kayıtları tutulmuştur.

K18 karelağında bulunan Cirimbolu su kemeri ve etrafı temizlenmiştir (Resim: 11,12). Yüzeyden envanterlik pipo parçası bulunmuştur. Bunların yanında 33 adet seramik, 10 adet metal obje, 14 adet cam obje, 1 adet bronz cüruf ve 2 adet de kemik parçasına rastlanılmıştır. Rastlanılan bu buluntular bilimsel yöntemlerle fotoğraflandırılıp ölçeklendirilerek kazı evine getirilmiştir.

J15 karelağ numarasında yer alan Hamam-ı Cedid isimli hamam yapısı ve çevresi temizlenmiştir. K14 karelağında bulunan Kargılı Lala Medresesi adlı yapıda temizlik ve yapıyı koruma amaçlı çalışmalar yapılmıştır (Resim: 13,14). Aynı zamanda K14 karelağ numaralı alanda bulunan Emrem Çeşmesi'nde de temizlik ve koruma çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca sözü edilen sahalardan 27 adet seramik, 7 adet metal obje, 13 adet cam obje ve 6 adet sikkeler bulunmuştur. Buluntular kazı evine getirilerek kayıt altına alınmıştır.

L15 karelağında yer alan Bula Zaviyesi olarak adlandırılan alanda temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alandaki yapı duvarlarının üst kısımları ortaya çıkarılarak ağaç ve çalı temizliği yapılmıştır. Sözü edilen sahadan 19 adet seramik ve 1 adet metal objeye denk gelinmiştir. Bulgular, kazı evine getirilerek bilimsel yöntemlerle fotoğraflandırılmış ve kayıt altına alınmıştır.

BELGELEME ÇALIŞMALARI

Çalışmalarımız arazi ile sınırlı kalmamış, ofis çalışmaları da yapılmıştır. Ofis çalışmaları, kazı çalışmalarının son iki gününde incelenmesi eksik kalan sahadan elde edilen bulgular üzerinde gerçekleştirilmiştir. Seramik parçaları sınıflandırılarak yıkama işlemine tabi tutulmuştur (Resim: 15). Pitos, künk, seramik, sedef, cam, bilezik parçaları ve metal objelerin istatistikleri tutulmuştur. Sahadan elde edilen bulgular fişlenmiş ve gerekli belgelendirme işlemleri yapılmıştır. Çalışma sahamızdan elde edilen fotoğraflar incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde çalışma değerlendirilmiş ve rapora seçilen fotoğraflar belgelendirme amacıyla eklenmiştir. Yine sahadan elde edilen sikkelerin ölçümleri yapılarak gerekli kayıt işlemleri tamamlanmıştır. Bulgular etütlik ve envanterlik olarak ayrılmıştır. Temizlik çalışması yapılan sahalarda incelenmiş ve bölge ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Sonraki sezonda yapılacak çalışmaların planı hazırlanmıştır. Temizlik kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler ışığında bir rapor hazırlanmıştır. Ayrıca, Isparta Müze Müdürlüğü'ne elde edilen buluntular tutanak ile teslim edilerek çalışmalar tamamlanmıştır.

Yapılan temizlikler, yapı ve çevresini kapsamaktadır. Ayrıca her çalışma fotoğraflanıp belgelenmiştir. Yüzeyden bulunan bulguların istatistikleri tutulmuş; temizlik ve fotoğraf-lama çalışmaları yapıldıktan sonra şeffaf poşetlere konularak fişlenmiş ve depoya kaldırılmıştır. Her bir parça sayılmış ve belgelenmiştir. Buluntular etütlik ve envanterlik olarak ayrılmıştır. Günlük olarak raporlarımız yazılmış, gelecek iş planları yapılmış ve üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

EKLER

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim 15

2024 YILI BEKÇİTEPE (NİĞDE-BOR) KAZILARI

Abdullah HACAR*

Yakup ÜNLÜLER

H. Simge EGECİ

Nilay ÇETİN

Ahmet Emin KARKINLI

GİRİŞ

2022 yılında arkeolojik kazılarına başladığımız Bekçitepe, Niğde ili, Bor ilçesinin güneyinde, Orta Toros dağlık alanı ile Bor Ovası'nın kesiştiği noktada yer alan bir kaya üzeri yerleşmedir. (Harita: 1). Deniz seviyesinden yaklaşık 1197m yükseklikteki alanın tepe kısmı yaklaşık 75m çapında, 5-7m yüksekliğinde kültür dolgusuna sahiptir (Resim: 1). Tepenin güneybatı kısmında ise geç dönem kalıntılarının da yer aldığı bir aşağı yerleşme mevcuttur. Bölgede beş yıl sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarımızda alanın Geç Neolitik-Erken Kalkolitik'ten Geç Kalkolitiğin erken evrelerine uzanan tabakalara sahip olduğu anlaşılmıştır. Kalkolitik Dönem'in hemen hemen tüm evrelerinin temsil edildiği Bekçitepe'de, bölgede sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarında ortaya çıkan sorulara cevap bulmak için 2022 yılında başlanmıştır. Aşağıda detayları verilecek 2024 yılı üçüncü sezon kazılarında bu amaçlar doğrultusunda önemli veriler elde edildi¹.

-
- * Doç. Dr. Abdullah Hacı; Hitit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ulukavak-Çorum/Türkiye; E-posta: abdullahhacar@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1312-5841.
 MA. Yakup Ünlüler; Niğde Müzesi Müdürlüğü, Merkez-Niğde. e-posta: yakupunluler@gmail.com.
 MA. H. Simge Egeci; Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü -İzmir e-posta: simgeci@yahoo.com.
 MA. Nilay Çetin; Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Beytepe-Ankara. e-posta: nilayctnn@gmail.com.
 Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Emin Karkın; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü Niğde. e-posta: akarkinli@ohu.edu.tr.
 Niğde İli dağlık alan arkeolojik yüzey araştırmalarımızdan elde edilen veriler ve bu verilerin geniş çaplı yorumları ve Bekçitepe kazılarının detaylı amaçları için bkz. Hacı 2019; 2020; Hacı vd. 2019; 2024; Hacı ve Egeci 2023; 2022; 2020.
- 1 Bekçitepe 2024 yılı kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve destekleri, Hitit Üniversitesi Bap Birimi'nin proje desteği ile Niğde Müzesi Müdürü Yakup Ünlüler başkanlığında, Hitit Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Abdullah HACAR'ın bilimsel danışmanlığında, Prof. Dr. Türkan BAYER ALTIN, Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN, Doç. Dr. Ayşin KONAK, Dr. Ahmet Emin KARKINLI, H. Simge EGECİ, Nilay ÇETİN, Defne ERGİN, Özner ERYAZ, İpek Sıla ERDEM, Tunahan SEYİS, Mesut KORKUT, Eda KEÇECİ, Damla BALTACI, Altay ÖZMUT, Şebnem Zeynep TAŞTAN, Mevhibe Elvan ÖZTÜRK'den oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir.

BEKÇİTEPE 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

2024 yılında Bekçitepe’de M10a, M10b, M10c, M10d, K10a ve L10c açmalarında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Bu açmalardan M10c’de sadece yüzey sıyırması gerçekleştirilmiş, diğer açmalarda ise derinleştirilmiştir. Her sene olduğu gibi kazılara başlamadan önce çalışılacak açmaların köşe noktaları ve nivo ölçümü için kullanılan sabit noktaların koordinat kontrolleri GNSS-Cors cihazı kullanılarak yapılmıştır. 2024 yılında da alanın ortofotosu güncellenmiştir.

Harita 1: Bekçitepe ve yakın çevresini gösteren harita

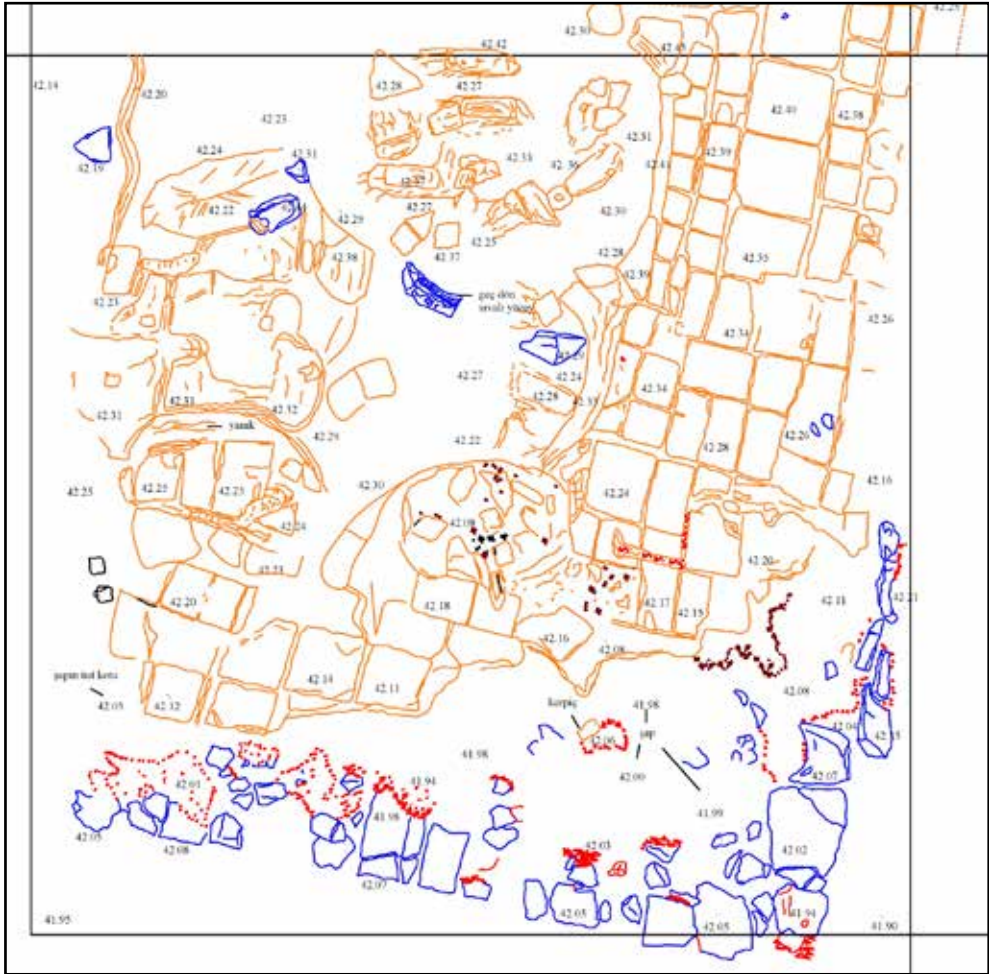
M10d Açması

Höyüğün tepe kısmında yer alan 10x10’luk M10 açmasının 5x5’lik güneybatı köşesinde yer alan M10d açmasındaki kazılar önceki sene (2023 yılı) başlatılmış ve 7 birimde çalışılmıştı. 2024 yılında bir önceki senenin devamı olarak toplam 13 birimde kazı çalışmaları yürütülmüştür. Kazılar açma köşe noktalarının kontrolleri ve genel temizlik çalışmasından sonra başlatılmıştır.

Resim 1: Bekçitepe’de 2024 yılında kazı çalışmaları yürütülen alanlar

2023 yılı kazılarında, M10d açmasının güney sınırına paralel bir taş sırası ve sırasıyla onun üzerine gelen gri bir dolgu ve kerpiç bir yapıya ait kalıntılar açığa çıkarılmıştı. En üst kısımda yer alan kerpiç yapı eğimden dolayı açmanın kuzey kısmında daha sağlam bir şekilde ortaya çıkmıştı (Resim: 2). Ancak doğal koşulların yanı sıra geç dönem mezarları ve kaçak kazılar sonucunda özellikle açmanın kuzeybatı kısmında yer yer tahrip olduğu gözlemlenmişti (Hacı vd., 2024). Geçen senenin kontekst numaralarından devam edilerek numaralandırılan M10d Birim 8; kerpiç yapının tahrip olan bu kısmının anlaşılması için açılmıştır. Seviye inme çalışmalarında özellikle kerpiç yapının doğu ve batı kısmının geç dönem müdahaleleri ile tahrip olduğu anlaşılmıştır. Farklı dokulardaki bu kısımlar yeni kontekst (10 ve 11) numaraları verilerek kazılmıştır. Elde edilen buluntular özellikle birimin batı kısmındaki müdahalelerin Geç Helenistik-Erken Roma Dönemi’ne tarihlenebileceğini göstermiştir. Nitekim kazının ilerleyen zamanlarında bu kısmın kerpiç yapıyı kesen, M10a açmasına da taşan büyük bir çukur olduğu anlaşılmıştır.

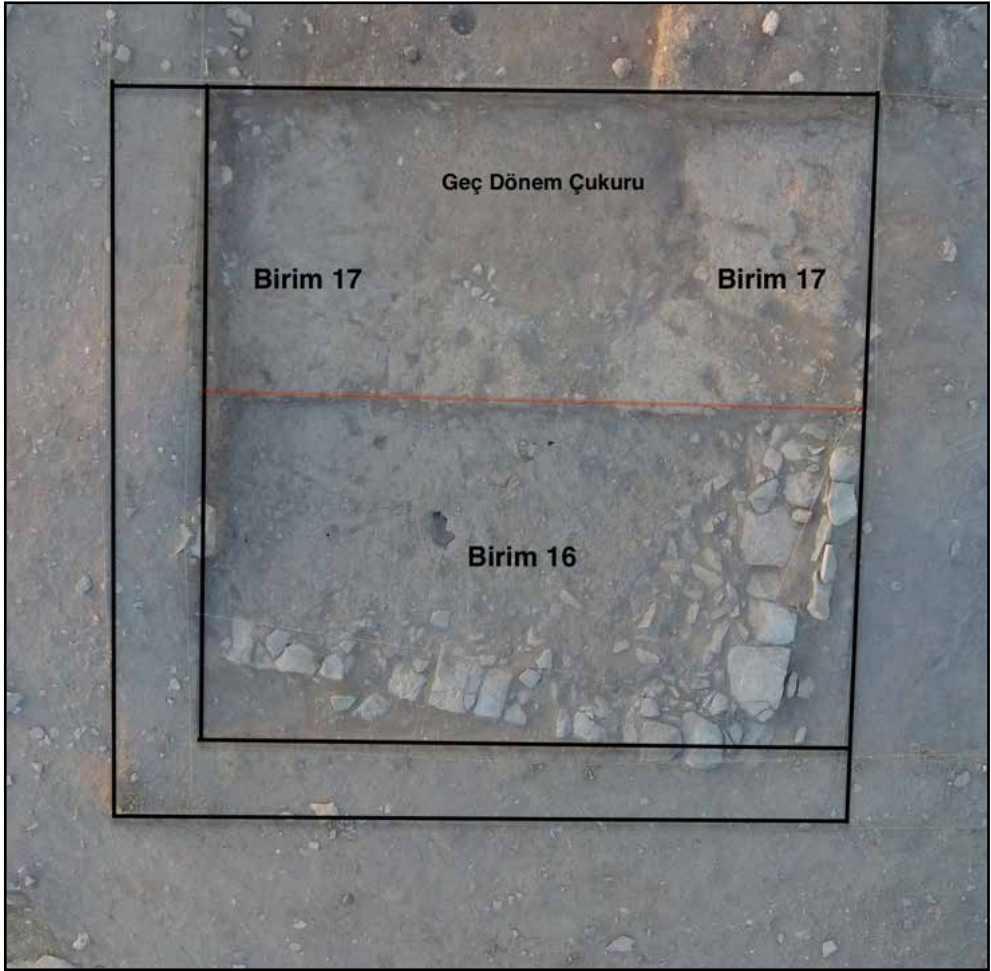

Resim 2: M10d açması: güney kenara paralel taş duvar sırası, daha çok açmanın kuzey-
doğu kenarında korunmuş kerpiç yapı kalıntıları

M10d açmasındaki seviye inme çalışmalarında (Br. 13) yer yer tahrip olmakla birlikte aralarında düzenli bir şekilde derz aralıklarının izlendiği kerpiç blokları açığa çıkarılmıştır. Bu birimin kazıları sayesinde M10d açmasındaki kerpiç platform kalıntılarının durumu netlik kazanmıştır. Buna göre açmanın batısı, güneyi ve doğusunda büyük oranda izlenebilen kerpiç sıraları açmanın kuzey yönünün orta kısımlarında geç dönem çukuru (Br. 11 ve 19) tarafından kesilmektedir.

Büyük kısmı M10d açmasında açığa çıkarılan yapının kerpiçlerinin oldukça aşınmış olması ve zaman içerisinde daha da tahrip olacak olması nedeniyle (Br. 15 ve 17) kaldırılmıştır. Kazılar sırasında nispeten iyi korunmuş kerpiçlerden analizlik örnekler alınmıştır.

Böylece hem kerpiçlerin yapısal nitelikleri hem de platform olduğu düşünülen yapının inşaa teknolojisi, kullanım süreci ve amacının anlaşılması amaçlanmıştır. Kazılar sırasında kaldırılan kerpiç blokların altında olasılıkla izolasyon ve kerpiç yapının zemini düzlemek amacı ile yapılmış altında yassı taşların dizili olduğu gri renkte bir harç sıvası açığa çıkarılmıştır. Bu harç yüzeyinin varlığı 2023 yılı kazılarında kısmen bilinmekteydi (Hacar vd., 2024). M10d açmasının güneyinde yapılan kazılarda höyüğün eğiminden dolayı tahrip olmuş kerpiçlerin sıyırılması sırasında bu harç dolgu ortaya çıkarılmıştı. Yine 2023 yılı kazılarında bu harç dolgudan 3 karbon örneği alınmış ve ikisi C14 yaşlandırma analizlerinin yapılması için Tübitak-MAM'a gönderilmişti. Türk Tarih Kurumu'nun destekleri ile yaptırılan C14 yaşlandırma analizi sonuçları cal. MÖ 5131-4883 yıllarını işaret etmekte idi (Hacar vd., 2024).

Resim 3: M10d Birim 16, 17 ve Geç Dönem çukurunun açmadaki konumları

2023 yılı kazılarında kısmen varlığı bilinse de altında küçük yassı taşlar dizili harç yüzeyin, kerpiç platformun alt kısmına bütünüyle yayıldığı 2024 yılı kazıları (Br. 15 ve 16) ile kesinleşmiştir. 2024 yılı kazıları ile bu yassı taşların altında bir sıva seviyesinin (Br. 18) daha olduğu anlaşılmıştır (Resim: 3). Bu sonuçlar kerpiç yapının önceden kazanılmış tecrübelerle planlanarak inşa edildiğini göstermektedir. Aşağıda daha detaylı belirtileceği gibi, kerpiç platform inşa edilmeden önce bir taş platform inşa edilmiş ve onun üstüne sırasıyla gri harçlı bir yüzey, yassı taş seviyesi ve tekrar bir harç sıvası atılmıştır. Kerpiç platform tüm bu hazırlık aşamalarından sonra bu seviyelerin en üstüne inşa edilmiştir.

Kazılarda tespit edilen tüm gri harç düzeylerinden mutlak tarihlendirmenin yanı sıra dönemin doğal çevresini tanımlamamızı sağlayacak çok sayıda karbon örneği elde edilmiştir. Bu denli önemli bulgular veren alandan hem flotasyonda hem de toprak kimyası analizlerinde kullanılmak üzere oldukça fazla sayıda toprak örneği de alınmıştır.

M10d açmasının orta-kuzey kenarındaki, kerpiç ve taş platformu kesen Geç Helenistik-Roma dönemi buluntuları veren büyük çukur yer almaktadır (Resim: 3). Yukarıda belirtildiği gibi bu büyük çukur M10a açmasına da taşmaktadır. Ancak çukurdan kesit elde etmek için sadece M10d açmasındaki kısmı kapsar şekilde kazılmıştır (Br. 19). Birim kazılarında kısmen çanak çömlek, yontma taş, kemik gibi buluntular elde edilmesine rağmen daha çok, çukurun açılması sırasında yerinden alınmış ve tahrip edilmiş kerpiç blokları veya nemin etkisi ile akmış kerpiç toprağı ortaya çıkarılmıştır. 2024 yılı kazı sezonunda çukurun tabanına ulaşılamamıştır. Ancak belli bir seviyeye ulaşılması ve sezon sonu nedeniyle birim kapatılmıştır. Birim 19 çukurundan Geç Helenistik-Roma dönemi yoğunluklu, az sayıda Kalkolitik dönem çanak çömlek parçaları (M10d Br 19.1), yontmataş parçaları (M10d Br 19.2), kemik parçaları (M10d Br 19.3) ve sürtme taş parçaları (M10d Br 19.4) torba açılarak toplanmıştır.

M10b Açması

Höyüğün tepe kısmında yer alan 5x5'lik M10b açmasındaki kazılar ilk defa 2022 yılında başlatılmış ve 20 birimde çalışılmıştır (Resim: 1). Kazılarda açmanın batı kısmında kerpiç platformun bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. Bunun dışında Kalkolitik dolguların içine açılmış geç dönem mezarları önceki dönem kazılarında açığa çıkarılmış ve daha çok atık alanı izlenimi veren gri-küllü toprak yapısına sahip Kalkolitik dönem tabakalarında kısmen kazılara devam edilmişti. 2024 yılı kazıları açma köşe noktalarının kontrolleri ve genel temizlik çalışmasından sonra başlatılmıştır. Toplam 9 birimde çalışılmıştır.

2024 yılı çalışmalarına, M10b açmasının güneybatı kısmında yer alan büyük kısmı M10a ve M10d açmalarında açığa çıkarılan kerpiç yapının M10b sınırında kalan kısmının yüzey temizliği (Br. 21) ile başlanmıştır. Daha sonra yeni bir kontekst numarası (Br. 21) ile kerpiç platformun altında yer alan gri harç düzeyine ulaşmak için kerpiç sıraları kaldırılmıştır. Kazılar sırasında oldukça iyi korunmuş kare biçimli kerpiçlerin kaldırılmadan önce ölçüleri alınabilmektedir. Buna göre kare biçimli kerpiçlerin her bir kenarı 36cm (daha

önce alınan ölçülerle tutarlı olarak), kalınlığı 10cm'dir. İyi korunmuş bazı kerpiç blokları analizlik olarak alınmıştır.

Resim 4: M10b Br. 23.6 Mureks

2022 yılı kazılarında M10b açmasının bu kısmında bir geç dönem mezarı (Br.11Mz4) açığa çıkarılmıştı. 2022 yılında içi boşaltılan bu mezarın etrafındaki yüksek kısım, mezarın çukur seviyesi hizasına indirilmiştir. Bu birimdeki kazılarda Geç Kalkolitik yoğunluklu çanak çömlek ve yontmataş parçaları yanı sıra üzerinde işlenme izleri olan bir deniz kabuğu-mureks (M10b Br 23.6) ve obsidiyen dilgi elde edilmiştir (Resim: 4).

Resim 5: M10b Birim 27 kapanış, Birim 28 açılış

Bu açmadaki kazılar gri-küllü dolguya sahip açmanın güneydoğu köşesinde seviye inme çalışmaları ile devam etmiştir. Bu küllü toprak yapısı ve elde edilen tekil buluntu örnekleri buranın bir atık alanı olduğunu düşündürmektedir. Belli bir seviye inildikten sonra kontekstin kuzey kısmında içi kısmen boş büyük bir hayvan yuvası tünelinin üst kısmı açığa çıkarılmıştır. Bu hayvan tüneli ayrı bir kontekst numarası (Br. 26) ile kazılmıştır.

Resim 6: M10b Birim 28.11 no.lu ön kısmında düzelti izleri olan obsidiyen alet

M10d açmasının kuzeydoğu köşesinde de seviye inmeye devam edilmiştir (Br.28) (Resim: 5). Bu birimde toprak dokusu yer yer turuncu, yer yer gri küllüdür. Kazılar sırasında birimin orta kısımlarında *in-situ* olmayan kerpiç blokları ortaya çıkarılmış ve bunlardan bir kısmı analizlik olarak alınmıştır. Birimin batı kesitinde ise şimdilik özgün yerindeymiş gibi görünen kerpiç blokları ortaya çıkarılmıştır. Birim kazılarında dikkati çeken bir diğer husus bazıları buluntu olarak kaydedilen yoğun obsidiyen alet ve yongaların elde edilmesidir (Resim: 6). Ayrıca kazılarda kasaplık izleri olan hayvan kemiği parçaları da elde edilmiştir.

M10d açmasının yaklaşık batı yarısını kapsayan kontekstteki (Br.29) gri-küllü toprak yapısının turuncu renge döndüğü izlenebildi. Bu alanda oldukça fazla döküntü kerpiç, sıva ve dam çökükleri yer almaktadır. İlerleyen kazılarda birimin orta kısımlarında kısmen doğu kesite giren sıvalı, sığ bir çukur ve batı kısmında kesite giren sert bir yüzey açığa çıkarıldı. Gerek döküntü kerpiç, sıva ve dam çökükleri, gerekse de sert yüzey ve sıvalı sığ çukur birim dolgusunun bir mekâna ait olabileceğini düşündürmektedir. 2024 yılı kazı sezonunda M10b kazılarında çoğunluğu *turnet* üretimi Geç Kalkolitik yoğunluklu çanak çömlekler elde edilmiştir. Ayrıca yontma taş aletler, kemik boncuk, deniz kabuğu ve labret diğer buluntu örneklerindendir (Resim: 7).

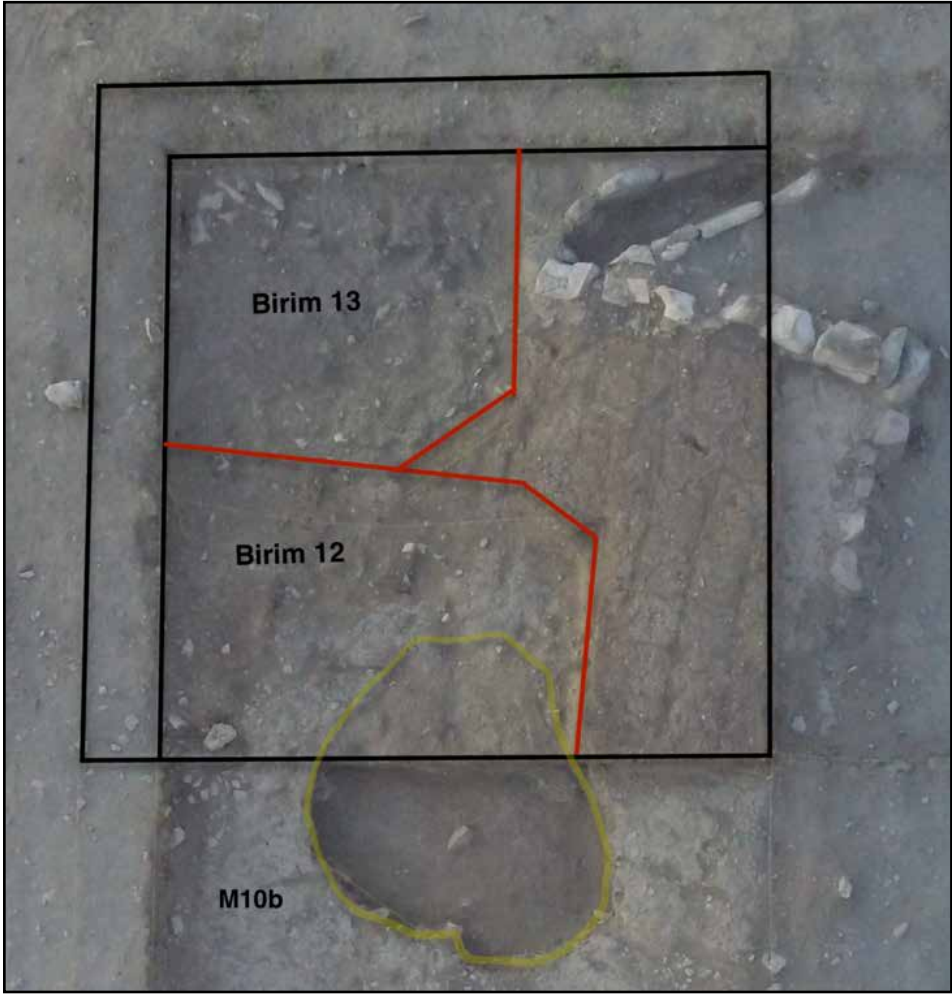

Resim 7: M10b Birim 29 kazılarında ortaya çıkarılan labret (M10b Br 29.18)

M10a Açması

Höyüğün tepe kısmında yer alan 5x5'lik M10a açmasındaki kazılara ilk defa 2022 yılında başlanmış ve 2024 yılı kazı çalışmalarına kadar 11 birimde çalışılmıştır (Resim: 1). Kazılarda açmanın doğu yarısında kerpiç platformun büyük bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. Açmanın kuzeybatı köşesinde ise büyük bir defineci çukuru yer almaktaydı. Çok fazla kazı yapılamayan M10b ile birleşen güneydoğu sınırında ise yer yer geç buluntuların da elde edildiği karışık bir dolgu vardı. 2024 yılı kazıları açma köşe noktalarının kontrolleri ve genel temizlik çalışmasından sonra başlatılmıştır. 2024 yılında bu açmada toplam 3 birimde çalışılmıştır.

Bunlardan ilki M10a açmasının güneybatı kısmında (Br.12) açılmıştır. Bu kazılardaki amacımız açmanın M10b ile birleşen kısmında karışık buluntu veren dolguların daha net anlaşılmasını sağlamak ve birimin doğu sınırında yer alan kerpiç platformun alt kotlarda batıya doğru devam edip etmediğini anlamaktır. Yukarıda detaylı olarak değinilen M10b açmasının kuzey kısmındaki büyük geç dönem çukurunun tespiti bu alandaki geç buluntuların nedenini anlamamızı sağladı. Kazılarda öncelikli olarak bu büyük çukurun M10a açmasındaki sınırlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Seviye inme çalışmalarında birimin özellikle güneydoğu kısmında geç dönemlerde özgün yerinden kaldırıldığı anlaşılan tahrip olmuş bazı kerpiç blokları kaldırılmıştır. Birimin orta kısımlarında ise her ne kadar doğal sebeplerle tahrip olsa da derz aralıkları da görülebilen bazı kerpiçlerin özgün yerinde olduğu anlaşılmıştır. Gerekli belgeleme çalışmalarından sonra bu kerpiç bloklar kaldırılarak M10b açmasında da tespit edilen kerpiç platformun altında yer alan gri harç düzeyine ulaşılmıştır (Resim: 8). Böylece M10a açmasında da geç dönem çukurunun sınırları netleştirilebilmiştir.

Resim 8: M10a Birim 12 kapanış, Birim 13 açılış

M10a açmasının kuzeybatı köşesindeki kazılarda (Br. 13), Birim 12’de açığa çıkarılan kerpiç platformun altındaki gri harç düzeyinin kuzeye doğru devam edip etmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kazılarda birimin doğu kısmındaki kerpiç platformun da batıya doğru takibi yapılarak, önceki yıllardaki bulguların gösterdiği birim sınırları içerisindeki defineci çukurunun sınırlarının netleştirilmesi amaçlanmıştır. İlerleyen kazılarda Birim 12’de ortaya çıkarılan gri harç düzeyinin sınırlı bir şekilde kuzeye doğru devam ettiği anlaşılmıştır. Ancak olasılıkla kaçak kazılar neticesinde oldukça tahrip olmuştur. Birimin kuzeybatı kısmındaki seviye inme çalışmalarında iri-orta büyüklükte dağınık taşlar ortaya çıkarılmıştır. Bu taşlar olasılıkla platformun alt kısmının inşasında kullanılan, ancak kaçak kazılarda yerinden çıkarılmış taşlar olmalıdır.

Farklı bir kontekst numarası ile (Br.14) yapılan seviye inme çalışmalarında kaçak kazının zannettiğimizden daha derine indiği anlaşılmıştır. Bu nedenle her ne kadar nitelik olarak platformun alt kısmında kullanılan taşlara benzese de bu taşların platforma ait olup olmadığı 2024 yılı kazılarında kesinleştirilememiştir.

L10c Açması

Höyüğün tepe kısmında 5x5'lik L10c açması 2024 yılında ilk defa kazılmaya başlanmıştır. Bu açmadaki çalışmalarımızın amacı M10a, b ve d açmalarında ortaya çıkarılan, alt kısmı taş üst kısmı kerpiç platformun batı yönünde takibini yapmaktır. Kazılara, açma köşe noktalarının kontrolleri yapıldıktan sonra, doğu ve güney sınırlarında 0,50m'lik mesafe bırakılarak başlatılmıştır. Bu açmada 2024 yılında toplam 6 birimde çalışılmıştır.

Resim 9: L10c Birim 1 kazılarında açmanın kuzeydoğu kısmında açığa çıkarılan kerpiç dizileri ve güneyinde kerpiç dizisinin altına giren küçük taşların serili olduğu düzey

Yüzey sıyırmalarında açmanın kuzeydoğu kısmında oldukça tahrip olsa da kerpiç platformun izleri yakalanabilmiştir (Resim: 9). Oldukça kısıtlı bir alanda açığa çıkarılan kerpiç kalıntıları güneye doğru höyüğün eğiminin azalmasından dolayı tahrip olmuştur. Bu kısımlardaki yüzey sıyırmalarında M10d ve M10a açmalarında da açığa çıkardığımız kerpiç platformun altındaki yassı taşların olduğu düzey açığa çıkarılmıştır (Resim: 9).

Resim 10: L10c Birim 2 kazılarında ortaya çıkarılan kısmen geç dönem müdahaleleri ile özgün yerinden oynatılmış taşlar

L10c açmasının güneydoğu köşesinde yüzey sıyırmalarında fark edilen, farklı dokudaki, defineci çukuru olabilecek alan, farklı bir kontekst numarası (Br.2) ile kazılmıştır. Buradaki kazılarda birimin kuzeyinde kısmen sınırları tespit edilen taş platform ile defineci çukurunun ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan seviye inme çalışmalarında hem defineci çukuru hem de geç dönem müdahaleleri ile taş platformun tahrip olduğu anlaşılmıştır. Geç dönem müdahaleleri şimdilik yapıya başka bir işlev kazandırmak için yapılmış uygulamalar gibi gözükmemektedir. Özellikle birimin batı kısmında platform taşlarının sökülerek taş platformun güneybatı yanına yeni bir seviye kazandırmak için yerleştirildiği gözlemlenmiştir (Resim: 10).

L10c açmasının güneybatı kısmındaki (Br.3) kazılarda da höyüğün geç dönemlerde

bazı müdahaleler gördüğü anlaşılmıştır. Özellikle Geç Helenistik-Roma dönemine ait iri *pithos* parçaları yer yer sertleşmiş düzeylerin arasında açığa çıkarılmıştır. Bu buluntular şimdilik kullanım amaçlarını tam olarak bilemezsek de platformun etrafının geç dönemlerde kullanıldığını göstermektedir. Ancak ortaya çıkarıldığı kadarıyla platform cephesinin dik yükseldiği anlaşılmıştır (Resim: 10).

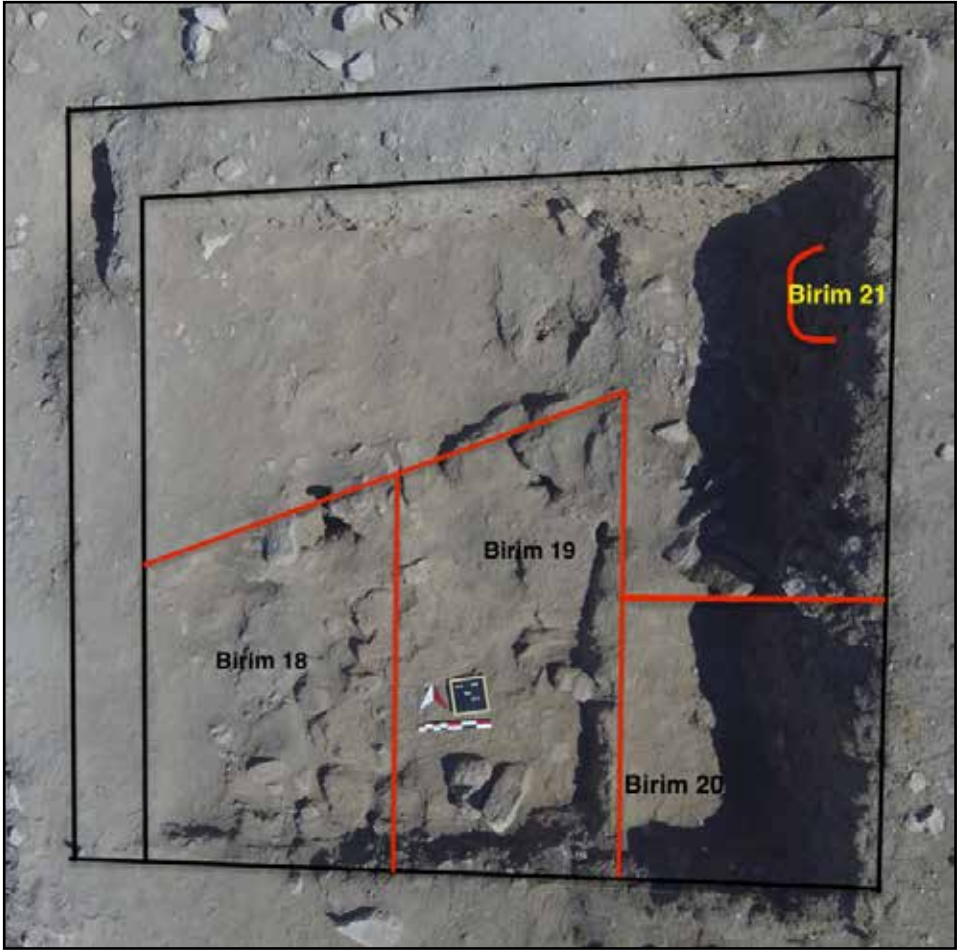
K10a Açması

K10a açması, höyüğün batı yamacında yer almaktadır (Resim: 1). Bu açmadaki kazılara 2023 yılında başlanmış ve toplam 8 birimde çalışılmıştır. Her ne kadar açmanın kültür dolgusu, yamaç akıntısı ve özellikle bazıları çökmüş oldukça fazla sayıdaki hayvan (tilki, porsuk, gelincik ve yılan) yuvası nedeniyle karışık olsa da oldukça önemli arkeometalurjik bulgulara ulaşmamızı sağlamıştır. 2024 yılı kazıları açma köşe noktalarının kontrolleri yapıldıktan sonra genel temizlik çalışması ile başlatılmıştır. 2024 yılında toplam 13 birimde çalışılmıştır.

2023 yılı kazılarında açığa çıkarılan bir çukurun içindeki dolgunun boşaltılması (Br. 9) ile açmadaki çalışmalar başlatılmıştır. Birim kazılarında oldukça yoğun küllü bir toprak yapısı ile karşılaşmıştır. Belli bir seviye inildikten sonra bu çukurun aslında zaman içerisinde dolmuş bir hayvan (tilki-porsuk) yuvasına ait olduğu anlaşılmıştır. Tünel şeklinde daha derine indiğinden yuvanın içi tamamen boşaltılmadan birim kapatılmıştır.

K10a açmasının batı kısmında, 2023 yılı kazı sezonunda oldukça fazla arkeometalurjik malzemenin elde edildiği alanda seviye inme çalışmalarına (Br. 10) devam edilmiştir. Kazılarında, arkeometalurjik buluntuların alt seviyelerde de devam edip etmediği araştırılmıştır. Ancak birimin altından geçen büyük hayvan (olasılıkla tilki veya porsuk) tünelleri kazıların güçlüğüle sürdürülmesine neden olmuştur. Kazı çalışmalarında buradaki hayvan hareketliliğine bağlı olarak içerisinde Geç Helenistik-Roma ve Kalkolitik döneme tarihlenen buluntuların da olduğu oldukça karışık buluntular elde edilmiştir.

K10a açmasının kuzeydoğusunda yer yer çöken hayvan yuvalarının kesiştiği kısımda (Br.12) yapılan seviye inme çalışmalarında nispeten sertleşmiş eğimli bir yüzey ortaya çıkarılmıştır. Bu kerpiçimsi sert yüzey doğudan batıya doğru eğimlidir. Ancak eğimin ilk inşa sırasında mı oluştuğu yoksa alt kotlardaki çöken bir hayvan tüneline dolaylı mı oluştuğu net değildir. Eğimli sert alan kısmen doğu yönünde devam etmektedir. Bu sert yüzey bir geç dönem mezarı (Br.15 Mz.9) tarafından kesilmiştir. Mezar kazılarında güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu kısmen tahrip olmuş bir çocuk birey açığa çıkarılmıştır. Baş kısmı güneybatı yönünde bulunan bireyin kafatası eksiktir. Birey iskeletinin diz kısmında ve hemen altında mezarı ve iskeleti de tahrip ettiği anlaşılan hayvan tünelleri yer almaktadır.

Resim 11: K10a Birim 18-21'in açma içindeki konumları

K10a açmasının güneybatı köşesindeki (Br.18) kazılarda seviye inildikçe gri toprak yapısının giderek azaldığı turuncu kerpiç toprak yapısının arttığı gözlemlenmiştir. İlerleyen kazılarda birim genelinde tahrip olmuş kerpiç izlenimi veren sert yüzeyler açığa çıkarılmıştır. Bu sert yüzeylerin şimdilik bir tabana mı, bir kerpiç yapı veya döşemeye mi ait olduğu net değildir. Ancak şimdilik kesin olmamakla birlikte radyal bir dizilime sahip olması nedeniyle bu kalıntıların bir fırına ait olma ihtimali vardır. Özellikle üst seviyelerdeki küllü dolgu bu ihtimali güçlendirmektedir. Bu mimari kalıntıların takibinin yapılabilmesi için birim sınırları yeni kontekst numarası (Br. 19) verilerek genişletilmiştir. Kazılarda tahmin edildiği gibi kerpiç izlenimi veren bu sert yüzeyler daha geniş bir alanda takip edilebilmiştir (Resim: 11). Ancak yüzeyleri oldukça tahrip olmuş bu sert yüzeylerin nasıl bir mimari yapıya ait olduğu şimdilik net değildir.

GENEL DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇ

2024 yılı Bekçitepe kazılarında proje amaçları doğrultusunda önemli veriler elde edilmiştir. Bu veriler, özellikle alanın tepesinde gerçekleştirdiğimiz kazılarla önceki yıllarda ortaya çıkmaya başlayan kerpiç ve taş mimari kalıntılarına ilişkin daha net değerlendirmeler yapmamızı sağlamıştır. M10d ve L10c açmalarından elde edilen veriler bu kalıntıların bir platforma ait olduğunu kesinleştirmiştir. Buna göre dörtgen planlı platformun alt kısmı kuru duvar tekniğinde poligonal taş ile örülmüştür. Ancak özellikle M10d ve L10c açması kazıları platformun dış sırasında kullanılan taşların düz bir cephe elde etmek için özenle seçildiğini göstermiştir. Cephe taşları ile platformun içerisinde kullanılan taşlar birbirine kilitlenerek örülmüştür. M10d açmasında yaptığımız kazılarda platformun taş kısmının en az 1,5m daha derine indiği anlaşılmıştır. Ayrıca M10d, M10a-b ve L10c açmalarındaki kazılarda platformun üst kısmının kerpiç kullanılarak inşa edildiği kesinleşmiştir. Ancak höyük yüzeyinin yıllar içerisinde aşınmasından dolayı ne platformun kerpiç seviyesinin özgün yüksekliği ne de platformun en üstünde inşa edilmiş olması muhtemel yapı hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

2024 yılında M10a-d ve L10c’de sürdürülen kazılar platformun inşa aşamalarını da netleştirmiştir. Buna göre platformun taş ve kerpiç seviyelerinin arasında, olasılıkla izolasyon ve seviye düzlemek için en az iki harç (şap) sıvası atılmıştır. Tüm bu bulgular platform yapısının şu şekilde inşa edildiğini göstermektedir: 1) Öncelikle kuru duvar tekniğinde neredeyse hiç harç kullanılmadan, cephelerde daha düzgün malzeme seçilerek taş platform inşa edilmiştir. 2) Bu taş platformun en üst sıranın üzeri bir harç ile sıkıştırılmış ve 3) sonrasında sıvanmıştır. 4) Bu birinci kat harç-sıvanın üzerinde aralarında çok fazla bağlayıcı harç kullanılmamış gevşek yassı taş seviyesi döşenmiş ve 5) bunun üzerine ise tekrar gri renkte ikinci kat harç-sıva atılmıştır. 6) Platformun, kazılarda ortaya çıkarılan en üstteki kerpiç kısmı bu aşamalardan sonra inşa edilmiştir. Bu sonuçlar kerpiç yapının önceden kazanılmış tecrübelerle planlanarak inşa edildiğini göstermektedir.

Önceki yıllarda platformun taş ve kerpiç kısımlarının arasındaki gri harç sıvası içerisinde karbon örnekleri alınmış ve C14 yaşlandırma analizlerinin yapılması için Tübitak-MAM’a gönderilmiş idi. İki karbon örneğinin C14 yaşlandırma analizi sonuçları bu alanın MÖ 5131-4883 yıllarına tarihlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tarihler, her ne kadar beklediğimizden erken tarihler olsa da alandan elde ettiğimiz çanak çömlekler üzerinden yaptığımız göreceli tarihlendirmelerle uyumludur. M10a-b ve L10c açmalarında ortaya çıkarılan platform ile bağlantılı olan *coba* kaseleri ve sıkma boyunlu çömlekler, Aksaray ilinde yer alan ve Prof. Dr. Sevil Gülçur tarafından kazıları tamamlanmış Güvercin-kayası’nda ve Mersin-Yumuktepe’de gördüğümüz gibi Geç Kalkolitik dönemin başlarına tarihlenmelidir. Şu an için platformun üstünde yer alması muhtemel yapı hakkında bilgimiz yoksa da *Ubaid*-etkili birçok yerleşmede benzeri platformlar üzerinde üç kısımlı mimari görülmektedir. Ayrıca Bekçitepe ile benzer olarak, bu mimari ile bağlantılı açık renkli seri üretim tarazlı/*flint scraped coba* kâseleri ve sıkma boyunlu çömlekler *Ubaid*

kültürü yayılım bölgeleri olan Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu’da Geç Ubaid evresi tabakalarında görülmektedir (Breniquet, 1989; Esin, 1989; Stein, 2012; Frangipane, 2002: 127-143).

2024 yılı kazı sezonunda Bekçitepe kazı evinin ve atölyesinin alt yapısının geliştirilmesine de devam edilmiştir. 2024 yılında 2 oda ve 1 banyo-tuvaleti olan bir konteyner satın alınarak kazı evi bahçesine yerleştirilmiştir. Ayrıca kazı çalışmalarımızda elde edilen toprak örneklerinin yüzdürülerek arkeobotanik buluntuların elde edilmesinde kullanılmak üzere bir flotasyon makinesi inşa edilmiş ve ilk analiz çalışması yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

Kazı çalışmalarımızı destekleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı’na, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, Hitit Üniversitesi Bap Birimi’ne ve Kemerhisar Belediye Başkanlığı’na ve çalışmalarımızda emeği geçen tüm ekip üyelerine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

Baldi, J.S. (2012). Cobs Bowls, Mass-Production, and Social Change in Post-Ubaid Times, *After*

Breniquet, C. (1989). Les origines de la Culture d’Obeid en Mesopotamia du Nord, *Upon this Foundation-The Ubaid Reconsidered*, (Ed. Henrickson, E., Thuesen, I.), Copenhagen: Museum Tusculanum Press, s. 325–338.

Esin, U. (1989). An early trading center in Eastern Anatolia, in Anatolia and the Ancient Near East, *Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, (Ed. Emre, K., Mellink, M., Hrouda, B., Özgüç, B.), Ankara: Anadolu Medeniyetleri Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, s. 135-141.

Frangipane, M. (2002). *Yakın Doğu’da Devletin Doğuşu*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.

Hacar, A., Ünlüler, Y., Başaran Mutlu, M., Çetin, N., Doğan, Z. ve Karkınlı, A. E. (2024). Bekçitepe (Niğde-Bor) 2022 Yılı Kazıları: İlk Sezon Ön Raporu, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 43-1, s. 39-52.

Stein, G. J. (2012). The Development of Indigenous Social Complexity in Late Chalcolithic Upper Mesopotamia in the 5th–4th Millennia BC: An Initial Assessment, *Origini*, 34, s. 125–151.

CANHASAN HÖYÜKLERİ (I, II, III) 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Adnan BAYSAL*

Andrew FAIRBAIRN

Barış PAPILA

GİRİŞ

Canhasan Höyükleri (I,II,III) deki arkeolojik kazı çalışmaları 10 Temmuz 2024 tarihinde Ahlat Müzesi'nden sayın Cuma Şengül'ün Bakanlık temsilcisi olarak hazır bulunması ve Karaman Müzesi yetkililerinin de katılımı ile depomuzun açılması ile resmi olarak başlamış bulunmaktadır. Kazı çalışmalarımıza Ankara Üniversitesi öğrencilerinden katılım yüksek olmuştur. Çalışmalarımız gerek yurt içinden ve gerekse yurt dışından çeşitli üniversitelerle yürütülen işbirlikleri aracılığıyla yürütülmüştür. Botanik çalışmaları Prof. Dr. Andrew Fairbairn (Queensland Üniversitesi - Avustralya), zooarkeoloji çalışmaları Prof. Dr. Richard Thomas, tarafından yürütülürken, Paleoekoloji ve Coğrafya çalışmaları Prof. Ertuğ Öner ve ekibi ile yürütülmeye başlanmıştır.

Canhasan Höyükleri (I,II,III) üzerindeki çalışmalarımız 18 Eylül 2024 de 8 Ağustosta görevi sayın Cuma Şengül'den görevi teslim alan temsilcimiz sayın Nalan Güven'in ve yine Karaman Müzesi yetkilileri eşliğinde depomuzun mühürlenerek kapatılmasıyla resmi olarak kazı çalışmalarımız bitmiştir.

Yukarıda belirtilen tarihler arasında yürütmüş olduğumuz çalışmalar ise dört ayrı kategori içerisinde değerlendirmek mümkündür. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1. Kazı çalışmaları
2. Paleo-ekolojik ve Paleo-Coğrafya çalışmaları
3. Sosyo-kültürel etkinlikler ve
4. Kültürel Miras ve kazanımlar başlığı altında genel olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu alanlar kapsamında yaptığımız çalışmalar ise projenin biraz daha kapsamlı ve aynı zamanda geniş bir spektrum kazanması açısından etkili olmuştur. Tüm sezon boyunca ve çalışmalarımızı yürütürken desteklerini esirgemeyen öncelikle kurumsal destekler arasında başta Bakanlığımız olmak üzere Karaman Belediyesi Merkez İlçe Başkanlığına, Sudurağı

* Doç. Dr. Adnan Baysal: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara. E-Posta: abaysal@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-1119-2082

Prof. Dr. Andrew Fairbairn: Queensland University, Avustralya. E-Posta: andyfairbairn.archaeobotanist@gmail.com ORCID: 0000-0002-4004-6957

Barış Papila: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara. E-Posta: barispapila@gmail.com

Belediyesi Başkanlığı'na, İl Kültür Müdürlüğü'ne ve daha sonra BİFA ve Saray Holding'e bizlere sağlamış oldukları destek ve imkanlar için çok teşekkür etmek isteriz. Bu destekler sayesinde işbirliği yaptığımız üniversitelerinde katılımıyla başarılı bir çalışma sezonunu daha tamamlamış olduk.

KAZI ÇALIŞMALARI

Konya ovasında ve Karadağ'ın güneydoğusunda (Figür: 1) üç farklı höyükten oluşan (Figür: 2), çanak çömleksiz Neolitikten Osmanlı dönemine kadar uzanan kültür kalıntılarının izlerini görebildiğimiz ve yaklaşık 1,5 kilometre karelik alana yayılan höyükler üzerindeki çalışmalarımız bu yıl iki höyük üzerinde de gerçekleştirilmiştir. Bunlar Can III ve Can I höyükleridir. Canhasan I'deki çalışmalar sadece eski kerpiç evin avlusunda birikmiş çöp yığınlarının atılmasından ibarettir.

Canhasan III (Figür: 5)

Canhasan III nolu höyükte yapılan çalışmalar 1969-1970 yıllarında 2022 yılından 5 x 35 m uzunluğunda French dönemindeki mimari izleri yakalamak üzere (Figür: 3 ve 4) yapılan yüzey sıyırması ardından yapılan ve görülen mimari izler ile birlikte 5 x 10 m içine küçültülerek yapılan kazı çalışmasının ardından 2023 de 10 x 15 m lik bir alana genişletilerek devam etmişti. 2024 yılında da kazı çalışmalarımız bu alanda görülen ve French'in yüzey sıyırmasında gördüğü yapılar içinde kazılar devam ettirilmiştir (Baysal, 2025).

2024 yılında daha net olarak gördüğümüz şeylerden bir tanesi ise French'in yapmış olduğu yüzey sıyırması sonucunda gördüğü yapılar ile bizim her ne kadar yapıları eşleştirme şansımız olsa da aslında bizim başlamış olduğumuz nokta ile French'in bırakmış olduğu seviye arasında yaklaşık 60 cm farklılık olduğudur. 1969-1970 de yapılmış olan çalışmalar sonrasında yoğun bir tarımsal faaliyete maruz kalan höyük üzerindeki söz konusu bu aktiviteler söz konusu 60 cm lik kültür dolgusundaki tahribata neden olmuş ve sonuçta French'in planlarında görülmeyen ocak ve silolar gibi birçok mimari elemente rastlanmıştır. Bu durum 1970 ten itibaren başlayan yoğun tarım faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

2023 te kazı alanının 10 x 15 m lik bir boyuta ulaştırılması sonucunda French'in yüzey sıyırması sonucunda ortaya koyduğu yapıların bir çoğunun planlarına ulaşılmıştır. Bununla birlikte yapıların her biri içerisinde yapılmaya başlayan kazılar ise daha farklı ev içi organizasyonlarının olduğunu da göstermeye başlamıştır. Yani 1970 li yıllara kadar yapılan çalışmalardan farklı ve yeni bilgiler elde edilmeye başlanmıştır. Bu durum orta Anadolu için özellikle Çanak Çömleksiz Neolitik evreye ait ve dörtgen mimari gösteren, aynı zamanda yaklaşık 750 yıldan daha fazla kültür dolgusuna sahip ve olası alt evrelerde farklı mimari tarzına sahip bir yerleşimde bu dönem için detaylı bir bilgi elde edilecek tek yerleşim olarak dikkati çekmektedir. Her ne kadar Konya Ovasının en kuzey noktalarında çağdaşı olan Musular (Aksaray) (Özbaşaran, 1999) ve yine çağdaşı olan Sırçalı (Niğde) (Balci et al., 2021) gibi yerleşimler olsada Konya ovasının güneyindeki bir yerleşimde de bölgesel

farkların, teknolojik ekolojik anlamda değişik uygulamalarla kültürel dinamiklerin (Matthews, 2002) ortaya konulması açısından önemli olmasının yanında Konya Ovası güney bölgesindeki Neolitik sürecin Çatalhöyük'teki en gelişmiş sanatsal sembolik seviyeye nasıl ulaşıldığı konusunda anahtar bir yerleşim olmaya devam edecektir.

1969 ve 1970 yıllarında Canhasan III üzerinde yapılmış çalışmalar son derece sınırlı bir düzeyde kalmasına rağmen, yeni başlayan çalışmalar ile bu sınır aşılmakta, orta Anadolu Neolitiğinin kültürel dinamiklerinin geniş bir platformuna katkı sağlamasının yanında üç höyükten oluşan Canhasan Höyüklerinin ekolojik koşullara bağlı olarak kendi içlerindeki dinamikler ve ekonomik, kültürel ve teknolojik açıdan gelişim ve değişiminin anlaşılmasında da katkı sağlayacaktır.

Canhasan III üzerindeki 2024 yılı çalışmalarımız ise 2024 sezonu için şu şekilde tanımlayabiliriz. Öncelikli olarak çalışmalar her bir bina içinde devam ettirilmiştir. Buna göre sırasıyla bina numarasına göre yapılan işleri sırasıyla aşağıdaki gibi belirleyerek tanımlamak daha doğru olacaktır.

Bina 1

Bina içindeki çalışma geçen yıldan kalan dolgunun ve ocakların etrafının temizlenmesi şeklinde devam ettirildi. Bu yapının Güneydoğusu ve Batısında yer alan iki çöp çukurunda duvar ve ocağın oturmuş olduğu tabanlar ile duvarın çukur içinde de devam etmediği incelendi. Buna göre yapının Batısında yer alan çöp çukurundaki kesit ve bittiği noktada da duvarın devamlılığı tespit edilerek yapının duvarlarının görüldüğünden çok daha derine indiği ve bu çukurlardan izlenen tabanların ise çok daha yukarıda kaldığı görüldü. Bu durum yapının duvarlarının bir ikinci aşamada da veya yeni bir evresinde kullanılmaya devam ettiğini göstermiştir. Tarım aktiviteleri sonucunda tahrip olan duvarların üst seviyelerinden tabanlara yakın kısımlarda kalan duvar sıvalarının arasında siyah, kırmızı ve turuncu renklerin olduğu gözlenirken bu yapının tabanında büyük oranda siyah renkle boyalı olduğu da dikkat çekmiştir. Tabanların aşırı derecede sert olması ve ince kum dokusuna sahip olması, kilden değil de daha çok kireç karışımı ile yapıldığı düşüncesini vermektedir.

Bina 2

Bu bina içinde de yapılan çalışma yapının Doğusunda kalan alanda derinleşerek tabanı konusunda bir inceleme yapılmış ve içinde yer alan platform ve silonun hatları daha keskin bir şekilde belirlenmiştir. Buna ek olarak siloların önünde hafif yükseltilmiş ve kilden yapılmış bir ışık veya platform benzeri bir alan olduğu dikkati çekmektedir. Daha sonra bu yapının Batı duvarının ilerisinde ve Osmanlı Dönemi çöp çukuru tarafından kesilmiş alanda incelenmeye alınmış olup 30 cm kadar burada kesitinden görüldüğü kadar aşağı inildi. Burada da bir duvar yıkıntısı ile karşılaşıldı. Ayrıca silonun hatları daha net belirlenerek platform gibi olan birimle ilişkisi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bina 3

Bu yapı içinde 10 cm kadar derine inildikten sonra dolgunun tabanı yakınlığı araştırılıp bırakıldı. Bu yapı içinde de 10 cm daha inilerek silolar temizlenerek önündeki yükseltilmiş alanın anlaşılması üzerine çalışılmıştır. Burası silolar ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde bir yiyecek üretimi veya mutafak gibi kullanılmış olması mümkün bir alandır.

Bina 4

Bina 4 içinde ki çalışmalar stratejik açıdan devam ettirilerek tabanların sırasıyla kaldırılma çalışmaları devam ederken bir yanda alttan görülmeye ve dikkat çekmeye başlayan yapının içindeki alanı bölmeye başlayan ince bir ara duvar veya bir yükselti olduğu düşünülen bir birim ortaya çıkmaya başladı. Yapı içinde, özellikle bu birimin batı yakasında kalan alanda tabanlar kaldırılarak çalışmalar devam ettirilirken, bu birimin Doğusunda da çalışmalar devam ettirildi. Buradaki yanıklı alanın bir ateş yeri olduğu anlaşılırken daha fazla inilmeden çalışmalar burada sezon için sonlandırıldı.

Bina 5

Bina 5 adı verilen ve duvarlarının bir kısmının çalışma alanının doğusundan dışarı çıkarak devam ettiği düşünülen ve çalışma alanının Güneydoğu köşesinde kalan bu yapı içinde de 30-40 cm aşağı inilerek burada da yapının içinde doldurma malzemesi olarak kullanılan kerpiç moloz yıkıntısı bir noktaya kadar temizlendi. Bu yapı içinde de Doğu Batı doğrultusunda uzanan bir ince duvar gibi birimin varlığı dikkati çekmiştir. Bu ince birimler yaşam alanlarını ikiye bölen ve onların yapılar içerisinde iki farklı alan yaratıyor olması binalar içindeki alan kullanımına işaret etmektedir.

Bina 6

Bina 6 olarak adlandırılan yapının Bina 7 olarak adlandırılan ve onu Kuzey ve Doğu kesimlerinde çevreleyen yapı arasındaki ilişki ilginç görünmektedir. Bu iki yapı gözlemlendiği kadar bir yapının kullanım dışı kalması sonrasında içinin yine duvarlarla çevrilerek özellikle Batı ve Güney duvarları kullanmaya devam ederek, yeni bir mekan hazırlanarak kullanılmaya devam edildiği düşünülmektedir. Bu her iki yapının da kullanım süreçlerinde ocakların Kuzeydoğu köşesine yapıldığı dikkati çekmiştir. Bina altı içinde kalan ocak alanı "At Nalı" biçiminde olup yıkılmadan kalan duvarlarının yüksekliği ise yaklaşık 30-35 cm dir.

Bina 6 içinde ayrıca bir mezar bulundu. Bu mezar; küçük bir bireye ait olduğunu sandığımız gömü olup, tahrip olmuş durumdadır. Hemen 6 no'lu yapının taban seviyesine bırakılmış olan bu gömü, Kuzey Güney yönünde olup Tunç Çağı ve sonrası bir döneme ait olduğu düşünülmektedir. Mezar içinde bir Yonca Ağızlı Tek Kulplu Tüm kap bulunmuş olup 17 Eylül 2024 tarihinde müze teslim edilmiştir.

Bina 7

Bina 7 ile Bina 6 arasındaki ilişki ilginçtir. Bu iki yapı sanki devam eden bir ilişki içindedirler. 7 no'lu yapı kullanım dışı kaldıktan sonra bina 6 yı oluşturan Kuzey duvarı örülerek kullanılmaya devam etmiş bir izlenim sunmakta olup, bunların olası devam eden yapı kullanımı olduğu ise Kuzeydoğuda yer alan ocaklarıdır. Neden 7 no'lu yapının küçültülerek devam ettiği konusunda herhangi bir iz yoktur şimdilik. Bina 7 ile 6 arasında Doğudan Batıya doğru giderek daralan, bu yeni duvarın inşasından kaynaklı, bir boşluk bulunmaktadır.

Bina 8

Bina 8 içindeki çalışmalar geçen yıldan kaldığı seviye üzerinden devam ettirildi. Yaklaşık 40 cm derinliğe inildiğinde yapı içinde Batı duvarına inşa edilmiş bir ocak kalıntısı ve Güney-Kuzey doğrultusunda bu ocağa doğru uzanan ince bir duvar görülmüştür. Bu her iki birimde yapı ve genel olarak bakıldığında farklı bir karakterde olduğu gözlenmektedir. Yapının doğusuna doğru ise yine iri parçalı kerpiç kalıntılarına ait dolgu malzemesi görülmektedir. Yapının Kuzeydoğu köşesi çalışma alanı dışında kalmaktadır.

Bina 9

Bu yapı ise çalışma alanının en Kuzeyinde kalan yapı olup büyük kısmı çalışma alanı dışında kalmıştır. Yapının Güney duvarının içten sıvalı olduğu dikkati çekerken sıva kalitesi ise bir hayli düşük ve kalın değildir.

Bina 10

Yapının büyük ihtimalle Bina 8 ile ilişkili olduğu yapılan çalışmalardan düşünülmeye başlanmıştır. Bu yapı içinde Doğu kesitinde kalmakla birlikte yanıklı bir alan, olası bir ocak yer aldığı dikkati çekerken Kuzeydoğu yönünde eğimli olan taban katları da bu yılki çalışmalar içerisinde kaldırılmıştır.

Bina 11

Bu yapı ise çalışma alanının en Batı kesiminde yer almakta ve Osmanlı Dönemi çukuru ile kötü bir şekilde tahrip olduğu dikkati çekmektedir. Bu yapı içinde de bir ocak olduğu yapılan temizlik çalışmaları sonucu anlaşılmıştır.

Bina 12

Binanın büyük bir kısmı Osmanlı Dönemi çukuru tarafından kesilmiş ve yok olmuştur. Bu yapının da Doğu duvarında yer alan bir ocak ve tabanı dikkati çeker. Bu yapının iç dolgusu, yaklaşık 50 cm., temizlendikten sonra kil tabanların varlığı görülmüştür. Bu tabanların kalınlığı yaklaşık 4-5 cm olup killi bir toprakla oluşturulmuştur.

Canhasan III üzerinde yapılan çalışmalar dışında Canhasan I üzerinde de kazı çalışmaları başlatıldı. Buradaki ilk çalışmalar French dönemi kazı çalışmalarının yürütüldüğü kazı evinin avlusunda başlamıştır.

CANHASAN I

Canhasan I nolu höyük üzerinde uzun yıllar kazı çalışmalarını yürüten French, höyüğün en yüksek noktasında başlatılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda 7 tabakanın görüldüğünü belirten French, bunların Neolitik ve Kalkolitik döneme ait olduklarını yayınlarında belirtmiştir. O dönemdeki kazı çalışmaları bugün höyüğün eteklerinde yer alan ve birinci derece sit sınırları içinde kalan kerpiç kazı evinden yürütülmüştür. Söz konusu 1964 yılında tamamlanmış olmakla birlikte Beycesultan Höyüğünden buraya getirilen işçilere yaptırılmıştır (Figür: 11). Günümüzde hala ayakta duran bu ev, yeni dönem kazıları için mükemmel bir karşılama projesi olarak düşünülmüş ve bu yöndeki çalışmalar başlatılmıştır.

Canhasan I de yer alan kerpiç kazı evinin yakın dönem bir kültür varlığı olması (Figür: 11 ve 12) ve aynı zamanda Türkiye arkeolojisinin gelişimine tanık ender kazı evlerinden birisidir. Bu nedenden dolayıısı ile son derece eşsiz ve aynı zamanda ivedi olarak kurtarılarak karşılama projemiz kapsamında yenilenerek halka açık bir hale getirilmesi yapının geleceğe dönük maksimum düzeyde korunması ve yakın zamana ait kültür varlıklarımızın değerlendirilmesi hususunda en uygun yaklaşım olacaktır.

1964 yılında Beycesultan Höyüğünde çalışan işçiler tarafından yapılan bu evin avlusu içinde kalan alan yine Kalkolitik olarak tanımlanan geç tabakalar ait olabileceği düşünülerek kazı çalışmaları avlu içinde başlatılmıştır. Bunda ki amacımız ise yapının karşılama merkezine dönüşmesi aşamasında avlusunun kilit taşlar ile döşenmeden önce altındaki arkeolojik belgelemenin gerçekleştirilmesidir. Bu amaçla yaklaşık 20 cm kadar derinliğe inilerek modern dönemden kalkolitik çanak çömlek parçalarına kadar karışık bir malzemenin geldiği toprak kaldırıldı. Bu işlem sırasında bazı bölgelerde kerpiç kalıntılarına rastlandı. Bu kalıntılar 2025 sezonunda daha detaylı olarak incelenmek üzere temizlenerek depolandı.

Canhasan I ve III üzerindeki çalışmalarımızı dışında höyüklerin genel olarak tahribat durumları konusunda da çalışmalar yapıldı. Özellikle Canhasan II üzerindeki tarımın 'mevsimlik tarım' olarak yorumlanması ve bununla birlikte mısır ekilen ve bu amaçla yaklaşık 170 - 200 cm kadar varan höyüğün düzleştirilmeye çalışılarak tarım alanı olarak kullanılmaya çalışılması ciddi sorunlar yarattığından bu yılın içinde tarımsal aktivitelerin geldiği son durum google üzerinden ve drone ile tekrar belgelendi.

Tahribat konusu ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Canhasan II üzerinde gerçekleşen tarım amaçlı ağır iş makinalarının yarattığı tahribat dışında Canhasan I de ciddi bir şekilde tahribata maruz kalmaktadır. Canhasan I üzerinde ve birinci derece sit sınırları üzerinden geçirilen toprak yol tarlalara ulaşmak için kullanılmaktadır. Söz konusu yol her yıl kış aylarında bozulması sonucu tekrardan bıçaklarla sıyrılarak düzletilmektedir. Bu sezon bu

düzleştirme sırasında yol kenarlarına yığılmış toprak içinden son derece önemli iki buluntu ele geçti. Bunlardan bir tanesi obsidiyen ayna bir diğeri ise bezemeli ok ucudur. Bu her iki buluntu da yakınoğu arkeolojisi içinde olduğu Türkiye’de de bu buluntuların sayısı son derece azdır. Özellikle bezemeli ok ucu, řu an itibarıyla enfazla elegeçtiği yerlerden birtanesi Canhasan Höyükleridir. Bu da Canhasan höyüklerinin önemini gösterirken bir yandan da tahribatın ve yolun ne kadar ivedilikle kullanımdan çıkarılması gereğine işaret etmektedir.

YAKIN GELECEKTEN KORUNMASI GEREKEN KÜLTÜREL MİRAS

Canhasan höyüklerindeki kazı çalışmaları 1960 lı yıllarda başlamıştır. Çalışmalar French tarafından yürütölürken, buradaki kazılara Beycesultan höyüğünden tecrübeli işçiler getirilmiş ve kazının ilk 3-4 yılı bu şekilde yürütölmüştür. Bu ilk 3-4 yıl içinde de bu tecrübeli işçiler tarafından sadece kazı çalışmaları değil aynı zamanda bu gün hala ayakta duran ama bakımsızlıktan yıkılmak üzere olan bir kazı evi inşaa etmişlerdir (Figür: 11 ve 12). Kerpiçten yapılmış olan bu ev aynı zamanda 2007 yılına kadar kazının deposu olarak da kullanılmıştır. Kazı evi günümüzde yakın geçmişimize ait kültürel mirastır. Çünkü, sosyal hafızanın oluştuğu, Türkiye arkeolojisinin gelişimine ve metodolojik açıdan ve kazılarda yaygın olarak kullanılan flotasyon (sulu elek) kullanımının başlangıcı burada olmuştur. Bu evin her kültürel mirasımız gibi dikkatle ele alınarak korunması ve yeni proje kapsamında karşılama merkezine dönüştürölürerek yapının halka açık bir merkez haline getirilmesi açısından planları yapılmış ve ivedi olarak destek beklemektedir. Çatı sorunu ile birlikte hava koşulların yoğun bir şekilde etkilenen yapının kazı çalışmalarının bitmesi ardından çok ciddi tahribata da maruz kalmıştır.

PALEO – EKOLOJİK ÇALIŞMALAR

Bu bağlamda Ege ve Çukur Üniversitesi başta olmak üzere yapılan işbirliği ile Canhasan Höyüklerinin MÖ 7500 lü yıllardaki coğrafı ve ekolojik yakın çevresini daha iyi anlayabilmek üzere Prof. Ertuğ Öner’in başkanlığında oluşturulan bir ekip ile çalışmalar başlatılmıştır. Kısa süreli çalışmalar höyüklerin üzerinden ve yakın çevresinden alınan karot örnekleri ile yola çıkmıştır. 1970 yıllardan sonra benzer örneklemeler N. Roberts tarafından yapılmış ve Canhasan III üzerindeki sondajdan tek bir örnek ile hem kültür dolgusunun kalınlığı tespit edilmiş hemde řu ana kadar bilinen tek çalışma olarak kalmıştır.

Yeni başlayan çalışmalar çerçevesinde bu bağlamda yapılan çalışmalar hem paleo-ekolojik çevrenin ve yerleşmelerin doğal koşullarını anlamaya yönelik hemde yerleşim öncesi dönemlerin coğrafı şekillerini anlamaya yönelik olarak karbon tarihlemeleri ile sit alalarının ekolojisini anlamaya yöneliktir. Çalışmalar aynı zamanda Canhasan Höyükleri arasındaki ilişkileri ve Çanak Çömleksiz Neolitikten (Canhasan III) Neolitik ve Kalkolitik tabakalara geçiş ve yerleşimin (Canhasan I) oluşumunu anlamaya yöneliktir.

İlk alınan örneklerden ele geçen sonuçlar, genel olarak değerlendirildiğinde, höyüklerin bir göl kenarına kurulduğu, olası değişen su seviyelerine bağlı olarak da bir lokasyondan diğerine geçtikleri doğrultusundadır. Alınan karot örnekleri ve geniş alanda yapılan incelemeler sayesinde eski adıyla İbrala nehrinin ovaya ulaştığı andan itibaren mecrasının sıklıkla değiştiği ve bu değişiminde getirmiş ve yığmış olduğu alüvyon dolgusu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sonucunda nehrin mecrasının bazı dönemlerde höyüklere yaklaştığı bazı durumlarda uzaklaşmış olabileceği gibi bir sonuç da çıkarılabilir. Alınan örnekler sadece coğrafi sonuçlara değil aynı zamanda ekolojik ortamın anlaşılabilmesine yönelik verileride oluşturmamıza yardım edeceği açıktır. Bu örnekler ile elde edilecek karbon tarihlemeleri de bizler için önemlidir. Böylece dönemsel olarak bu değişimleri takip edebilme imkanımız olacaktır. Elde edilen veriler uzun vadeli olarak değerlendirildiğinde yerleşmelerin oluşumunda zooarkeolojik ve botanik çalışmaları açısından da önem taşıdığı ve korelasyonlarının yapılması gereğini de göstermektedir. Bu durum çanak çömleksiz Neolitikten itibaren günümüze kadar uzanan süreçte devamlılık gösteren ve hala Canhasan köyünün (yeni adıyla Alaçatı) bu noktada bulunmasının da özel nedenlerini ve bu coğrafyanın yerleşimlere kazandırdıklarını anlama imkanımız daha detaylı ve kapsamlı olacaktır.

Bu bağlamda yapılan çalışmalar Canhasan Höyükleri açısından bir ilk ve önemli bir konuma sahiptir. Böylesi bir çalışma 1960'lı yıllarda belkide mümkün olmadığı gibi aynı zamanda araştırma programına da alınmamış olduğu gözlenmiştir. Böylece höyükler arası ilişkiler daha iyi anlaşılırken Çanak Çömleksiz Neolitik dönemi oluşturan ilk yerleşimcilerden Tunç Çağlarına kadar olan süre içinde höyüklerin formasyonu konusunda da derinlemesine veriler elde edilecektir. Bu çalışmalar 2025 yılı sezonunda da devam edecektir.

SOSYO KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

Canhasan höyüklerinin sadece bir kazı çalışması olarak kalmasından öte şehir ve yakın köylerle ile de bütünlüğünü sağlayabilmek, eğitim ve öğretime katkı sağlamak ve yapılan çalışmalar hakkında yerelde bilgi vermek ve kültürel mirasımız hakkında bilinç kazandırmak adına yapılan etkinliklerimizdir. Bu bağlamda yapılan çalışmalarımız tüm yaş gruplarına hitap etmekle birlikte genelde okul çağındaki gençlere ve ailelerine yöneliktir. Bu etkinlikler hem bir sosyal faaliyet olup hemde Canhasan höyükleri üzerinde yürüttüğümüz çalışmaları tanıtmayı da amaçlamaktadır. Bu sayede yerelde arkeolojinin ve höyüklerin önemine dair bir bilgi ağı oluşturmak mümkün olmaktadır. Bu etkinliklerimiz arasında 'Uçurtma Şenliği', "Satranç Turnuvası" ve "Ödüllü Resim Yarışması" (Figür: 10) bulunmaktadır. Söz konusu etkinliklerin dışında sportif aktivitelerinde gerçekleşmesi açısından uygun konuma sahip olan höyüklerin bulunduğu lokasyonu şehir merkezine olan yakınlığı sayesinde de kolayca ulaşılabilir.

KÜLTÜREL MİRAS VE KAZANIMLAR

Canhasan Höyükleri üç höyükten oluştuğunu ve yaklaşık 1,5 km karelik bir alana yayılan bir bütünlük gösterdiklerini belirtmiştik. Bu bütünlük içinde geçmiş dönemlere ait çanak çömleksiz Neolitik (Canhasan III), Neolitik ve Kalkolitik (Canhasan I) ve Helenistik ve Romadan günümüze kadar uzanan (Canhasan II) bir kronolojik silsilenin yatay höyükleşme modeli içinde ve ilginçtirki Orta Anadolu coğrafyasında pek karşılaşmayan bir durum olmakla birlikte kesintisiz bir yaşam alanı olarak değerlendirme yapma imkanımız bulunmaktadır. Kültürel miras olarak değerlendirilen bu höyüklerin aynı zamanda ören yeri olarak da değerlendirilmesi gereklidir. Kesintisiz olarak yaklaşık on bin yıllık insan yaşamının bulunduğu ve hala devam ettiği bu coğrafyada tüm sit alanları ve köy aslında bir açık hava müzesi olarak değerlendirilebilir. Tüm bu yerleşim, sadece arkeolojik açıdan değil, aynı zamanda kültürel antropoloji ve sosyolojik araştırmalar açısından da önemli bir araştırma alanı olabilecek durumdadır. Bu potansiyele ayrıca 1960 lı yıllardan kalan ama kendi kaderine terkedilen kerpiçten yapılmış kazı evini de eklediğimizde Canhasan Höyüklerinin (I,II,III) kültürel ve ekonomik açıdan olduğu kadar kültür mirasımız açısından da ne kadar önemli olduğunun altını tekrar tekrar çizmeye gerek kalmamaktadır. Çünkü bu değerini 1960 lı yıllarda D. French tarafından yürütülen kazı çalışmaları sayesinde yaklaşık 60 yıl önce kazanmıştır. Maalesef, bu değer ve önemin işlenmeden bırakılmış olması üzücüdür.

Eski kerpiç kazı evinin bir karşılama merkezine dönüştürülmesi için yapmış olduğumuz çalışmalar şu an itibarıyla sınırlı kalmaktadır. Çalışmalarımız son derece kötü duruma düşen, yıkılmaya başlayan yapının küçük tamir ve bakımlarıyla sınırlıdır. Hava koşullarının yanında, birinci derece de sit sınırları içinde kalan bu yapının hemen 1m kadar yakınından geçirilen köy yolunun da hala güzergahının değiştirilmeden kullanımda kalıyor olması yapının yıkılması sürecini hızla arttırmaktadır.

Bu yapı ve höyükler bir bütün olarak ele alınarak sadece geçmiş değil, yakın tarihimize de ait kültürel mirasımıza sahip çıkılması, sadece uzak geçmişin arkeolojisinin değil aynı zamanda yakın geçmişinde arkeolojisinin yapılabileceğini göstermek ve yapmak açısından da önem arz etmektedir. Kültürel mirasımızı dönem gözetmeksizin korumak ve değerlendirmek gereklidir.

Yapının tamir ve bakım onarımı için 2024 sezonu içinde 1100 adet kerpiç döküldü. Yapının erozyon ile aşınmış olan kısımları giderek eriyen kerpiçlerle dolu olması ve bunlarında duvarların alt kısımlarında yer alıyor olması, ağır iş makinelerin etkisi ile daha çabuk yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olmaları ve yıkılmalarını hızlandırmaktaydı.

Eski kerpiç kazı evinin bir karşılama merkezine ivedi olarak dönüştürülmesi ve turizm programına kazandırılması, hızlı kuraklık sınırı içine giren Karaman ilinin tarımsal faaliyetlerinde etkili olacağından turizm kolunun genişlemesi ve hazırlanmasında önemli bir merkez ve en önemli etken olacaktır. Dolayısıyla bu alandaki yapılaşma, turizm ve ekono-

mik kalkınmada da Canhasan Höyüklerinin etkisi ve önemi en yüksek düzeyden olacaktır. Canhasan bu bağlamda söylemek gerekirse en önemli aktörlerden birisi olduğu kadar sürecin bu yönde gelişmesi konusunda da en yakın ve etkin olanıdır.

BULUNTULAR

2024 sezonu içinde yapılan çalışmalar arasında ele geçen buluntular arasında ilginç ve son derece önemli birkaç buluntu yer almaktadır. Bunlar yukarıda sözü edilen ve ‘eski kerpiç kazı evi’ nin yakınından geçen yolun tekrardan bıçakla kazınarak düz yüzey hazırlama esnasında sıyrılan toprakların yığıldığı noktalardan ele geçen bir obsidiyen ayna (Figür: 7) ve aynı zamanda bir çizi bezemeli obsidiyen uçtur (Figür: 6). Her iki buluntunun da Yakın-doğu ve Türkiye arkeolojisi için çok az sayıda örnekler olsa dahi Canhasan özelinde de en önemli buluntular arasındadır.

Buluntular Canhasan III özelinde ise kazıyıcı ve dilgi türü obsidiyen aletlerin (Figür: 8) çokluğu dikkati çekerken yine kemik bız ve benzeri türü aletlerle de karşılaştık (Figür: 9). Taş baltalarda buluntular arasında olup çok yoğun karşılamadığımız bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Canhasan I üzerinde, özellikle kerpiç kazı evinin avlusunda yapılan çalışma her ne kadar temizlik çalışması olsa dahi, çok sayıda kalkolitik döneme ve farklı dönemlere tarihlenen çanak çömlek parçaları bulundu. Bunlar arasında Kalkolitik temsil eden kırmızı renkli, açıkılı parçalar dikkat çekici olanlar arasındaydı.

SONUÇ

Genel olarak sezona ait çalışmamızı değerlendirdiğimizde özellikle Canhasan III yapıları çok dikkat çekici bir durumdur. Mimari anlamda dörtgen yapıları görmemize karşılık evlerin iki kullanım olarak bölündüğü dikkat çekmektedir. Bu bölünme bir ince duvar ile yada tabanın hafifçe yükseltilmesi yoluyla gerçekleştiriliyor olması mekanların farklı amaçlar için kullanıldığı dikkati çekmektedir. Evlerin iç organizasyonundaki durum ise bir hayli ilginçtir. Bazı yapıların ayrılan birimlerinde siloların varlığı dikkati çekmektedir. Bazı yapıların iç duvar sıvalarında görülen kalınlık genel bir standart olmamakla birlikte kalite açısından da farklı olduğu ve bunun tabanlarda da görülmesi ilginçtir. Özellikle Bina 1 tüm bu özelliklere sahip şu ana kadar karşılaştığımız ender yapılardan biridir. Yapıların kendilerine ait duvarlarının olması ve inşalarındaki planlama da ayrıca höyüğün eğimine karşı bir direnç veya terk edilmiş yapıların içlerindeki kalın dolguları da alttan gelen nem ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Şimdilik kaydı ile mimari organizasyon Çatalhöyükün hazırlayıcısı olduğu konusunda çok sayıda veri sunmaktadır. Ele geçen çok sayıdaki boya izleri, gerek sıvalardaki ve tabanlarda karşılaştıklarımız, bu anlamda da Çatalhöyük gibi sembolik bir dünya ve sanat merkezi olan daha geç bir yerleşimin müjdecisi durumunda olabileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Buluntular arasında karşılaşılan mikrolit aletlerde teknolojik bir geleneğin bu dönemde de devam etmiş olduğunu göstermektedir. Bu veriler

ışığında Canhasan III ve Canhasan I'inde 1960lı yıllardaki sonuçlarını değerlendirdiğimizde (D. French, 1966; D. H. French, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1972) Orta Anadolu'da kesintisiz olarak farklı dinamikler çerçevesinde Neolitik dönemi görmekte ve gelişimini izleme şansımız olan ender yerlerden biri olduğunu ve yine Neolitikten zengin bir Kalkolitik sürece girişin izlenebildiği en önemli merkezlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bunu yerel ve bölgesel kontekst içinde değerlendirdiğimizde ise Orta Anadolu Neolitiğinin ve tekno-kültürel ve ekonomik süreçlerin anlaşılmasında yakın ve uzak tüm çağdaşlarıyla birlikte kültürel dinamikleriyle farklı olan bir Neolitik için ve buna bağlı teorik düşüncelerin yeniden değerlendirilmesi sürecini gündeme getirecektir.

KAYNAKÇA

Balcı, S., Altınbilek Algül, Ç., Mouralis, D., Kaycı, O., Büyükkarakaya, A., & Açık-göz, F. (2021). A New Aceramic Neolithic Site Nearby the Obsidian Sources: Preliminary Insights from Sırçalıtepe. *Anadolu Araştırmaları*, (24), 67–92. <https://doi.org/10.26650/anar.2021.24.936778>

Baysal, A. (2025). Canhasan Höyükleri (I,II,III) 2023 Çalışmaları. In 44. Uluslararası Kazı, Araştırma Ve Arkeometri Sempozyumu 44. Kazı Sonuçları Toplantısı / 44. Kazı Sonuçları Toplantısı (Vol. 6, pp. 13–24). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

French, D. (1966). Can Hasan 1966. *Türk Arkeoloji Dergisi*, XV(1), 69–73.

French, D. H. (1962). Excavations at Can Hasan: First Preliminary Report, 1961. *Anatolian Studies*, 12, 27–40. <https://doi.org/10.2307/3642516>

French, D. H. (1963). Excavations at Can Hasan, Second Preliminary Report, 1962. *Anatolian Studies*, 13, 29–42. <https://doi.org/10.2307/3642489>

French, D. H. (1964). Excavations at Can Hasan: Third Preliminary Report, 1963. *Anatolian Studies*, 14, 125–137. <https://doi.org/10.2307/3642468>

French, D. H. (1965). Excavations at Can Hasan: Fourth Preliminary Report, 1964. *Anatolian Studies*, 15, 87–94. <https://doi.org/10.2307/3642503>

French, D. H. (1966). Excavations at Can Hasan, 1965, Fifth Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 16, 113–123. <https://doi.org/10.2307/3642480>

French, D. H. (1967). Excavations at Can Hasan, 1966: Sixth Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 17, 165–178. <https://doi.org/10.2307/3642446>

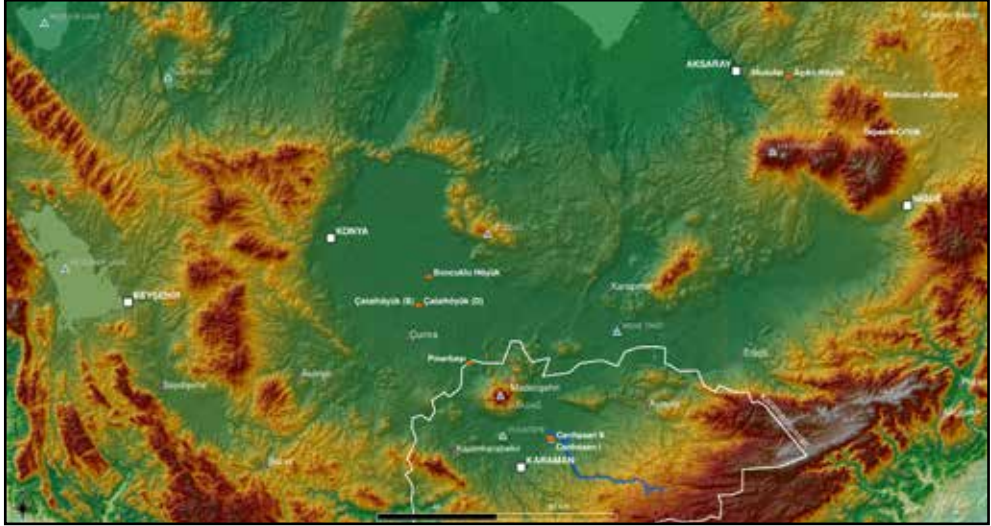
French, D. H. (1968). Excavations at Can Hasan, 1967, Seventh Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 18, 45–53. <https://doi.org/10.2307/3642641>

French, D. H. (1972). French et al. - 1972—Excavations at Canhasan III 1969-1970. In E. S. Higgs (Ed.), *Papers in Economic Prehistory*.

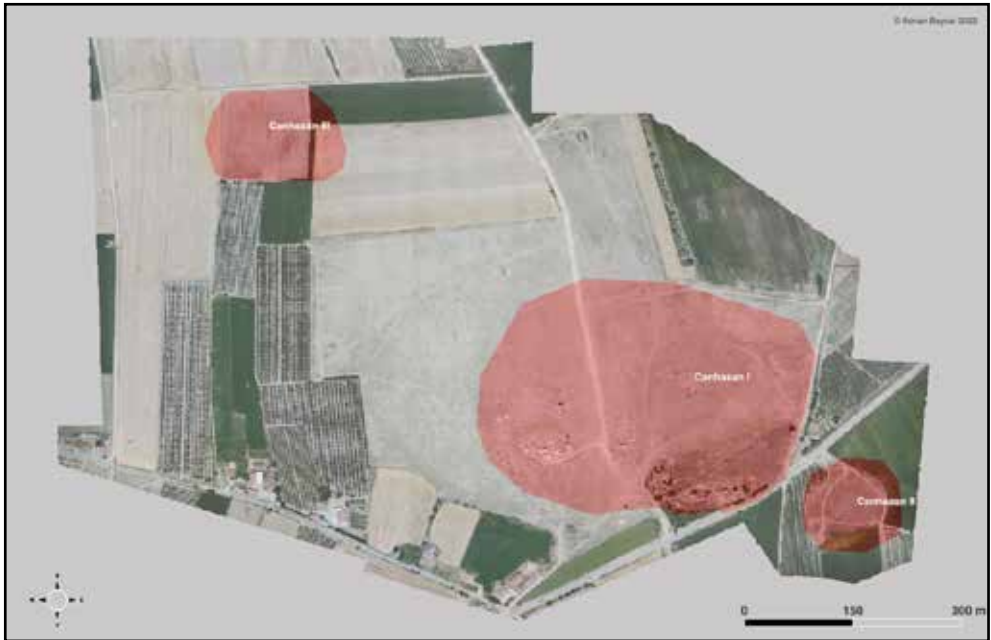
Matthews, R. (2002). Homogeneity versus diversity: Dynamics of the central anatolia neolithic. In F. Gerard & L. Thissen (Eds.), *The neolithic of central anatolia* (pp. 91–104). Ege Yayınlar.

Özbaşaran, M. (1999). Musular:a General Assesment on a New Neolithic Site in Central Anatolia. In M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Neolithic in turkey* (pp. 147–155). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

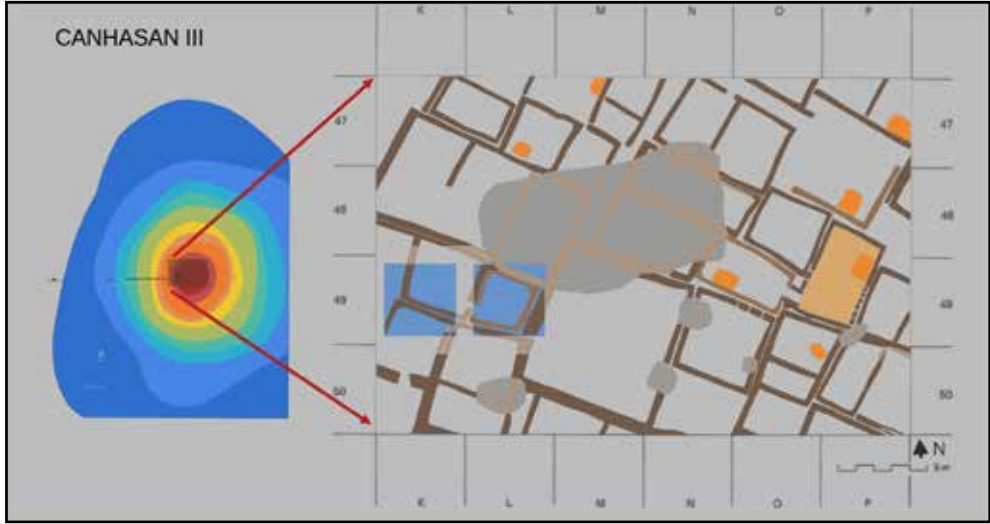
EKLER

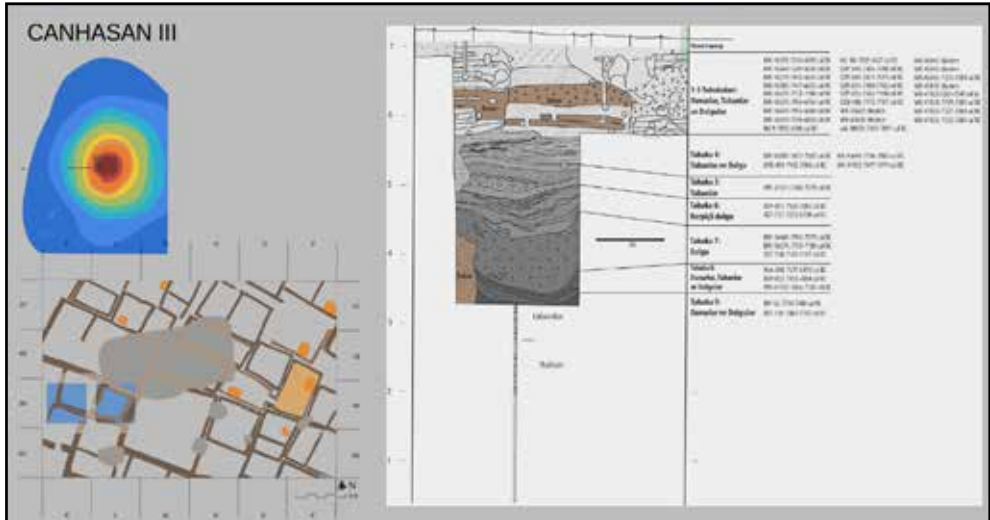
Figür 1: Canhasan höyükleri, Karaman İli sınırları içindeki lokasyonları.

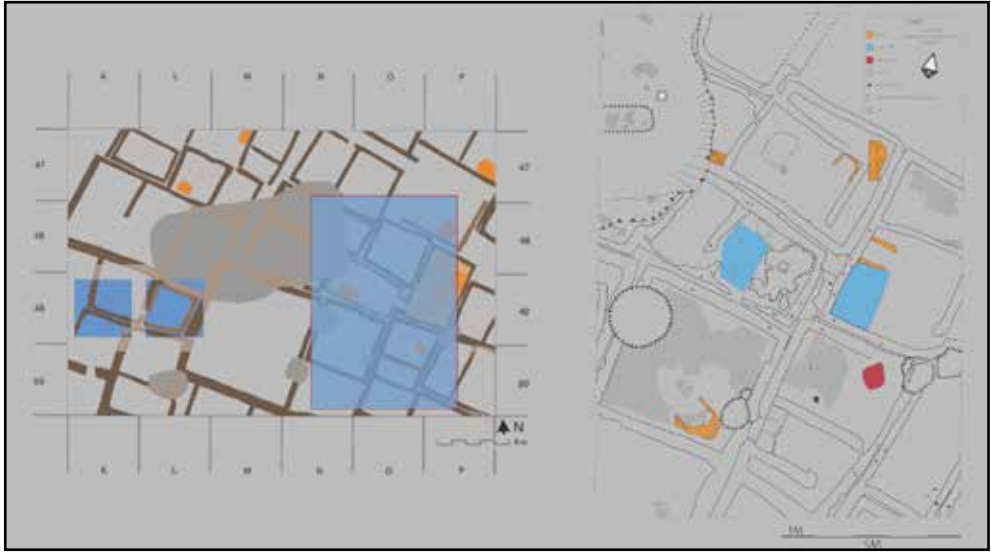
Figür 2: Canhasan Höyükleri ve birinci ve üçüncü dereceden sit sınırları

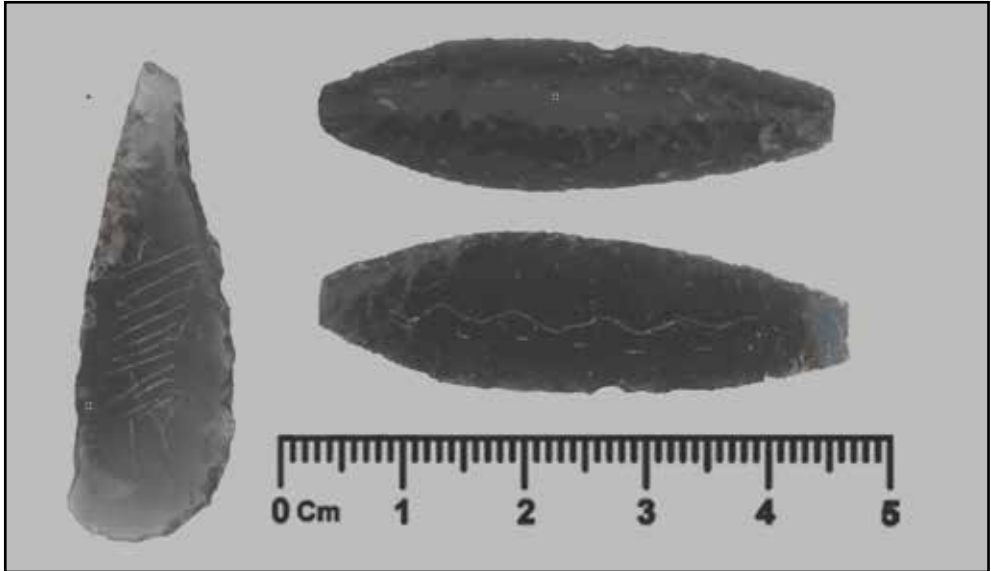
Figür 3: Canhasan III üzerindeki çalışma alanı (French 1969-70)

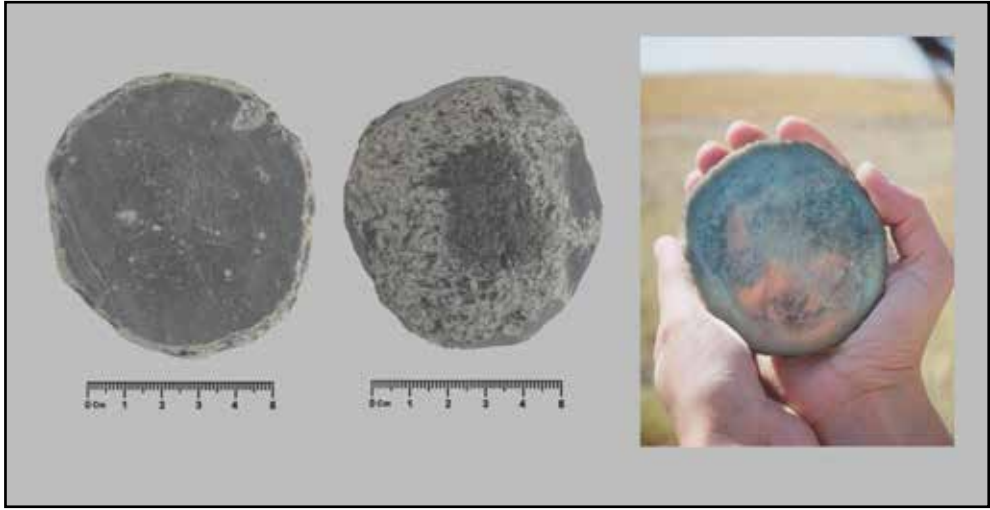
Figür 4: Canahsan III deki çalışma alanı ve o tarihlerde yapılan sondaj çalışması ve karbon tarihleri

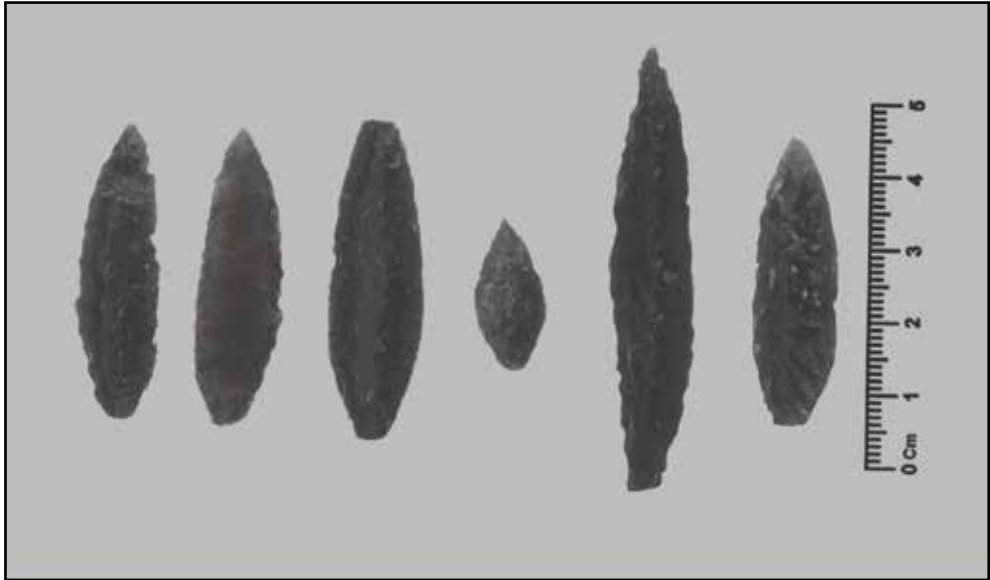
Figür 5: French'in sıyırdığı alan ve Canhasan III üzerinde yürütülen kazı çalışmaları ve ortaya çıkarılan plan

Figür 6: Çizi bezemeli uçlar

Figür 7: Obsidiyen ayna.

Figür 8: Obsidiyen ok uçları

Figür 9: Kemik aletlere örnekler

Figür 10: Kazı çalışmaları yanında yürütölen eğitime dayalı sosyal etkinlikler

Figür 11: Eski kerpiç kazı evi 1960'lı yıllar. (BIAA Arşivi ve izinleriyle)

Figür 12: Eski kazı evinin günümüzdeki hali, hava koşullarından ve trafikten etkilenmektedir. Yakın geçmişten kültürel miras olarak bir karşılama merkezine dönüştürülmesi ivedilikle ele alınmasını gerektirmektedir.

2023-2024 YILI AKHERON NEKROPOLÜ KAZI ÇALIŞMALARI

Ahmet BİLİR*

Güzin BİLİR

GİRİŞ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri doğrultusunda Kdz. Ereğli Müdürlüğü ile Kdz. Ereğli Kaymakamlığı, Kdz. Ereğli Belediye Başkanlığı tarafından imzalanan protokol çerçevesinde Zonguldak İli Ereğli İlçesi'nin Süleymanlar Mahallesi 6 ada 2 parselde bulunan Akheron Vadisi'nde Ereğli Arkeoloji Müzesi Başkanlığı'nda ve bu makalenin birinci yazarının bilimsel koordinatörlüğünde kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Alan, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.07.1996 tarih ve 4778 sayılı Kararıyla I. ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir. 2013 yılında Akheron Vadisi'nde Ereğli Arkeoloji Müzesi Başkanlığı'nda kazı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda lahit ve taş sandık mezarlar bulunmuştur. 1953 yılında Devlet Demir Yolları tarafından hizmete açılıp 2009 yılına kadar aktif bir biçimde kullanılan Ereğli – Kandilli demiryolunun nekropol alanının içinden geçerek mezarlarda büyük tahribata yol açtığı anlaşılmıştır. 2013 yılı kazı çalışmalarındaki bütçe ve zaman kısıtlaması gibi sorunlar nedeniyle çalışmalar tamamlanamadan bitirilmiştir. Bu bağlamda 2021 yılında Akheron Nekropolü kazı çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Daha önce yapılan jeofizik rezistive arkeoloji etüdü ve 2013 yılında yapılan kazı işlemleri doğrultusunda yeni dönemde çalışılacak alanlar belirlenmiş, buna göre 2023 yılı kazı sezonu ve 2024 yılı kazı sezonlarında alanın genel görünüşü üzerinden haritalandırma işlemiyle yapılan plan kare sistemi üzerinde kazı planlaması yapılmıştır (Resim: 1-2).

Alanda üçüncü kazı sezonunu olan 2023 yılı kazı çalışmaları 25.07.2023 tarihinde başlanmış, 24.08.2023 tarihinde sonlandırılmıştır. 3. kazı sezonunda, geçen sezon tespit ettiğimiz, düzgün kesimli kum taşlarından yapılmış mezar yapısı ve amphora mezar tipinin bulunduğu A14 açmasında bulunan mezarların devamlılığını sorgulamak için bahsi geçen açmanın doğusunda yer alan A12 güneybatı sektör, A15 kuzeybatı sektör, kuzeyinde yer alan A11 kuzeybatı sektör, doğusunda yer alan A14 doğu sektör ve yine A14 açmasının kuzeyinde yer alan A17 kuzeybatı sektörde kazı çalışmaları yapılmıştır (Resim: 3). Bu çalışmalara ek olarak, geçen sezonlarda A5 açmasında bulduğumuz taş sandık ve taş örgü mezarların devamlılığını sorgulamak için A5 açmasının güneyinde yer alan A2 güneybatı sektörde çalışmalar yapılmıştır.

* Doç. Dr. Ahmet Bilir, Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, E-posta: ahmetbilir@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7493-383

Dr. Güzin Bilir, E-posta: gbilir81@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8061-2386

Alanda dördüncü kazı sezonu olan 2024 yılı kazı çalışmalarına ise 09.09.2024 tarihinde başlanmış olup, 08.10.2024 tarihinde sonlandırılmıştır. Kazı çalışmaları A11, A12 ve A8 açmalarında yürütülmüştür (Resim: 4). Bu çalışmalara ek olarak 2015 yılında yapılan jeofizik rezistive arkeoloji etüdü raporunda bulunan parsel 2'deki tetkik edilmesi gereken alan olan 3 numaralı bölümde kazı çalışmaları yapılmıştır. 12X6 metre ölçülerinde olan 3 numaralı anomalide, her biri 3X3 metre ölçülerinde 8 sektörde çalışmalar yapılmıştır (Resim: 5).

A 11 AÇMASI ÇALIŞMALARI

2023 yılı kazı sezonunda A11 açmasının kuzeybatı sektöründe seviye inme çalışmaları yapılmış olup, arazinin eğimli durumuna göre 1,44 m derinliğinde toplam 7 seviye inilmiştir. 5. seviye inme çalışmaları sırasında kırık halde pişmiş topraktan yapılmış profil veren seramik parçalarının yanı sıra siyah firnisli seramik parçalarına rastlanmıştır. Bu bağlamda 2024 yılı kazı çalışmalarımıza bahsi geçen açmanın, güneybatı, güneydoğu ve kuzey doğu açmalarında seviye inme çalışmaları yapılmıştır. Böylelikle kazı sezonu sonunda A11 açmasının tüm sektörlerinde arazinin eğimli durumuna göre -1,50 m derinliğinde toplam 7 seviye inilmiştir. Bahsi geçen seviye inme çalışmalarında, açmanın güneybatı yönünden kuzeydoğu yönüne doğru devam eden, düzgün kesilmiş, bloklardan oluşan, 6.50 m uzunluğunda duvar yapısı bulunmuştur (Resim: 6). In-situ duvar üzerinde iki blok taşı birbirine bağlayan beyaz renkli kurşun bir kenet tespit edilmiştir (Resim: 7). Bulunan duvarın devamını anlayabilmek amacıyla A 11 açması, doğudaki A12 ve kuzeydeki A8 açmalarına doğru 3 m genişletilmiştir. Devamında bahsi geçen duvar yapısının düzgün biçimli olmayan, ekleme kum taşlarıyla devam ettiği gözlemlenmiştir. Böylece, duvar yapısının ekleme taşlarla birlikte 8 m uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan kenetli duvar, 1,1 m uzunluğunda 0,50 m genişliğinde yerel kum taşlarından örülmüştür. Bu blok taşlar arazinin topografyasına uygun olarak üç set halinde zemine oturtularak yükseltilmiştir. 6,5 metre uzunluğundaki bu duvar yapısı, mezar odasının uzun duvarı olmalıdır. Bulunan mezar odasına 24-AKH-A11-M01 envanter numarası verilmiştir (Resim: 8). 1953-2009 yılına kadar aktif bir biçimde kullanılan demiryolunun yapımı sırasında var olan dere yatağını kapatmak amacıyla atılmış kaya parçaları ile söz konusu mezar odasına çok fazla zarar verildiği tespit edilmiştir. Mezar odasının kuzeydoğu-güneybatı yönlü diğer uzun duvarı tahrip olmuş durumdadır. Aynı şekilde diğer iki kısa duvarı da alanda yürütülen blokajlama çalışmaları sırasında zarar görmüş olmalıdır.

M01 numaralı mezar odasının içinde devam eden seviye inme çalışmaları sırasında, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmış, 2,24 m uzunluğunda 1,20 m genişliğinde blok taşlardan oluşan bir taş sandık mezar bulunmuştur (Resim: 9). 24-AKH-A11-M02 envanter numaralı mezarın içinde ve etrafında çok sayıda profil veren, oldukça kaliteli siyah firnisli, Klasik Döneme tarihlendirilebilecek seramik parçaları bulunmuştur. Yine mezarda yoğun korozyona uğramış, bronz bir sikke ve çok az sayıda kemik parçası bulunmuştur. Sandık mezarın doğu kısmında tahrip olmuş bir kremasyon mezarla karşılaşmıştır (Resim: 10).

Kremasyon mezarda yapılan kazı çalışmaları sırasında irili ufaklı profil veren siyah firnisli birçok seramik parçaları ile karşılaşmıştır (Resim: 11).

A12 AÇMASI ÇALIŞMALARI

2023 kazı sezonunda açmanın güneybatı sektöründe seviye inme çalışmaları yapılmıştır. Sezon boyunca yapılan çalışmalarda arazinin eğimli durumuna göre 0,60 m derinliğinde toplam 4 seviye inilmiştir. 3. ve 4. seviye inme çalışmaları sırasında kırık halde pişmiş topraktan yapılmış profil veren seramik parçalarının yanı sıra siyah firnisli seramik parçalarına da rastlanmıştır. 2024 yılında da A12 açmasında seviye çalışmalarına devam edilmiştir. A11 açmasında bulunan M01 numaralı mezar odasının kentli duvar yapısının A12 açmasında da 1,5 m devam edip, sonlandığı görülmüştür.

A8 AÇMASI ÇALIŞMALARI

2024 kazı sezonunda A11 açmasında seviye inme çalışmaları sırasında bulunan kenetli duvar yapısının devam edip etmediğini kontrol etmek amacıyla açmanın kuzeyinde bulunan A8 açmasında kazı çalışmaları yapılmıştır. Sezon boyunca açmada 1,5 metre derinliğinde toplam 7 seviye inilmiştir. Açmanın güney batı ve güney doğu sektörlerinde yapılan seviye inme çalışmalarında güneyden kuzeye devam eden biçimsiz büyük taşlardan oluşan ve kenetli duvardan bağımsız bir duvar sırası bulunmuştur. Yine açmanın kuzey yönünde yekpare olarak 1.20 m uzunluğunda, 0,30 m genişliğinde mezar kapağı olabilecek bir taş ortaya çıkarılmıştır. Açmada inilen seviye çalışmalarında, 0,50 m derinlikte tümlenebilir vaziyette kabartmalı bir bodur lekythos ile karşılaşmıştır (Resim: 12).

A17 AÇMASI ÇALIŞMALARI

2023 yılı kazı sezonunda açmanın güneybatı sektöründe kazı çalışmaları yapılmıştır. Sezon boyunca yapılan çalışmalarda arazinin eğimli durumuna göre 0, 30 m derinliğinde toplam 2 seviye inilmiştir. 1. ve 2. seviye inme çalışmaları sırasında yoğun bir kömür tabakasıyla karşılaşmıştır. Zaman ve bütçe yetersizliğinden dolayı açmada seviye inme çalışmalarına devam edilememiştir. 2024 yılı kazı sezonunda ise açmanın bu kez güneybatı sektöründe çalışmalar yapılmıştır. Sezon boyunca yapılan çalışmalarda arazinin eğimli durumuna göre 0, 30 m derinliğinde toplam 2 seviye inilmiştir. 1. ve 2. seviye inme çalışmaları sırasında, tıpkı açmanın kuzeybatı sektöründe olduğu gibi yoğun bir kömür tabakasıyla karşılaşmıştır. Zaman ve bütçe yetersizliğinden dolayı açmada seviye inme çalışmalarına devam edilememiştir.

A14 BATI SEKTÖRÜ ÇALIŞMALARI

2023 yılı kazı sezonunda açmanın batı sektöründe kazı çalışmaları yapılmıştır. Sezon boyunca yapılan çalışmalarda arazinin eğimli durumuna göre 1,30 m derinliğinde toplam 7 seviye inilmiştir. 4. ve 5. seviye inme çalışmaları sırasında ise kırık halde pişmiş topraktan yapılmış profil veren siyah firnisli seramik parçalarına rastlanmıştır. 7. seviye inme

çalışmalarında uzunluğu 1,22 m genişliği 0,50 m yüksekliği dıştan 0,35m içten 0,10m olan lahit mezarın taban kısmı bulunmuştur. Aynı seviyede devam eden kazı çalışmalarında mezar mimarisine ait pişmiş toprak taban veya kapak olabilecek plakalar ele geçmiştir (Resim: 13).

SONUÇ

Zonguldak İli Ereğli İlçesi'nin Süleymanlar Mahallesi 6 ada 2 parselde bulunan Akheron Vadisi'nde 2024 yılında gerçekleştirdiğimiz kazı çalışmaları, 2023 yılında yaptığımız çalışmaların devamı niteliğinde olduğu için iki sezonda gerçekleştirilen çalışmalar, aynı bildiride sunulmuştur.

2023 yılında geçen sezonlarda yapılan A14 açmasındaki çalışmalarda bulunan, mezar yapılarının devamlılığını sorgulamak için A11 güneybatı, A17 kuzeybatı sektörlerinde çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda mezar yapısı ile karşılaşılınmamış fakat mezar buluntusu olarak belirtebileceğimiz kırık vaziyette seramik parçaları, yine kırık olarak bronz ayna bulunmuştur. Yine A14 açmasının batı sektöründe ve daha önceki çalışmalarda bulunmuş olan lahit mezarlara yakın mesafede kırık bir durumda lahit mezar sandığı bulunmuştur. Ek olarak mezar hediyesi olarak nitelendirebileceğimiz Geç Klasik Döneme tarihlendirebileceğimiz profil veren siyah firnisli seramik parçaları bulunmuştur.

2024 yılındaki çalışmalara öncelikle parsel 2'deki tetkik edilmesi gereken alan olan 3 numaralı bölümde kazı çalışmaları ile başlanmıştır. Seviye inme çalışmaları sırasında daha önceki yıllarda aktif olarak kullanılan tren yolunun dolgusuna ait yoğun bir taş yığıntısıyla karşılaşılıp, kültür varlığına rastlanılmamıştır. Sezon boyunca, A11 kuzeybatı, kuzeydoğu, güneydoğu, A8 güneybatı, güneydoğu ve A12 kuzeybatı, güneybatı sektörlerinde yaptığımız çalışma neticesinde oldukça zarar görmüş mezar odası bulunmuştur. Bahsi geçen mezar odasının içinde taş sandık mezar ile yine aynı konumda kremasyon mezar tipi ile karşılaşılmiştir. Mezarlar içinde seviye inme çalışmaları sırasında Geç Klasik Dönem'e tarihlendirebileceğimiz profil veren kırık vaziyette siyah firnisli seramik parçaları bulunmuştur. Dağılmış bir durumda karşılaştığımız bahsi geçen buluntular bize nekropol alanının bir kez daha en erken kullanım evresini Geç Klasik Dönem olarak göstermektedir. Özellikle mezar odasının çevresinde bulunan ve kazı sonunda Filyos kazısı restorasyon laboratuvarında restore edilen üzerinde kabartmalı figürler tasvir edilmiş bodur lekythosun¹ bulunduğu konum, bize çok açık bir şekilde mezarın talan edildiğini göstermektedir (Resim: 14) Yine aynı şekilde oldukça zarar görmüş, MÖ 4. yüzyıla tarihlenebileceğimiz siyah firnisli mezar hediyeleyene sahip kremasyon mezar bu talanı kanıtlar vaziyettedir.

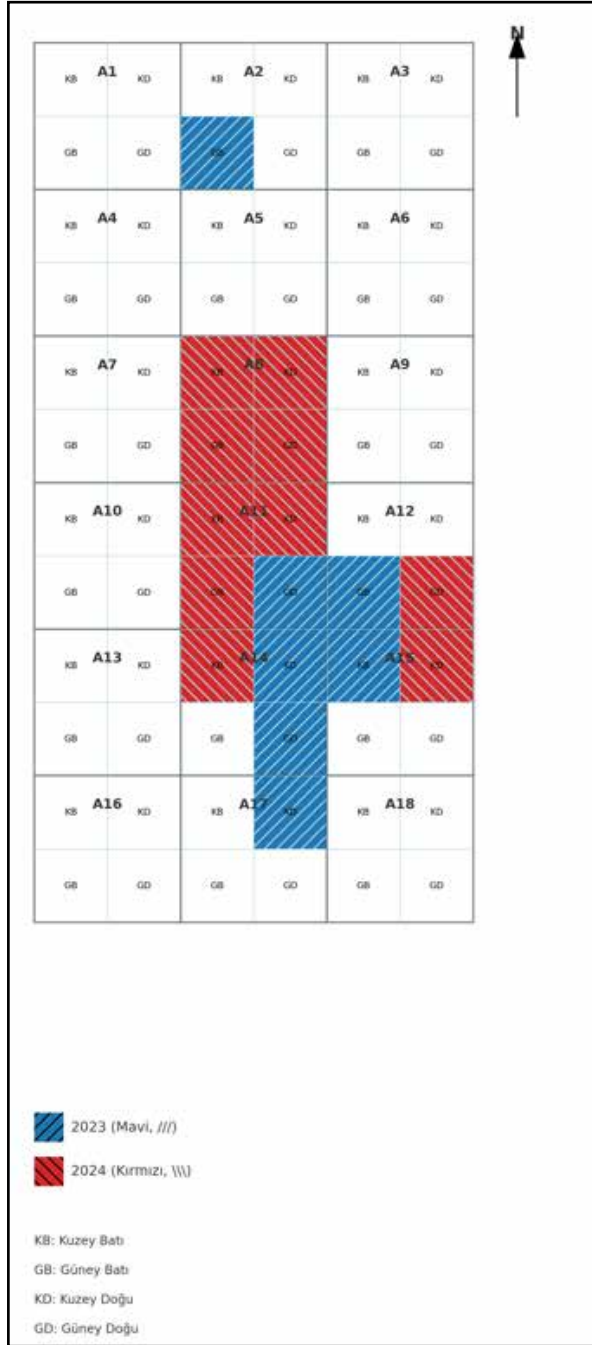
3. ve 4. sezon kazı çalışmaları, geçen sezonlarda ileri sürdüğümüz Akheron Nekropolü'nün en erken tarihlendirmesi konusundaki öngörümüzü desteklemektedir. Seneler boyunca alandaki tahribat çok ciddi boyutta olmasına rağmen, zaman ve bütçe kısıtlaması yüzünden kısa sürede gerçekleştirdiğimiz kazı sezonlarımızda elde ettiğimiz buluntuların tarihi değeri, nekropol alanının önemini ortaya koymaktadır (Resim: 15-16).

1 Bahsi geçen buluntu ikonografik olarak değerlendirilip, yayına hazırlanma aşamasındadır.

EKLER

Resim 1: Akheron nekropol alanı

Resim 2: Grid plan üzerindeki 2023-2024 yılı kazı çalışmaları

Resim 3: 2023 yılı A12 GBS, A15 KBS, A11 KBS

Resim 4: 2024 yılı A11, A12

Resim 5: 3 numaralı anomali

Resim 6: A11 açmasındaki kenetli duvar

Resim 7: A11 açmasındaki duvar yapısının keneti

Resim 8: 24-AKH-A11-M01

Resim 9: 24-AKH-A11-M02

Resim 10: Kremasyon mezar

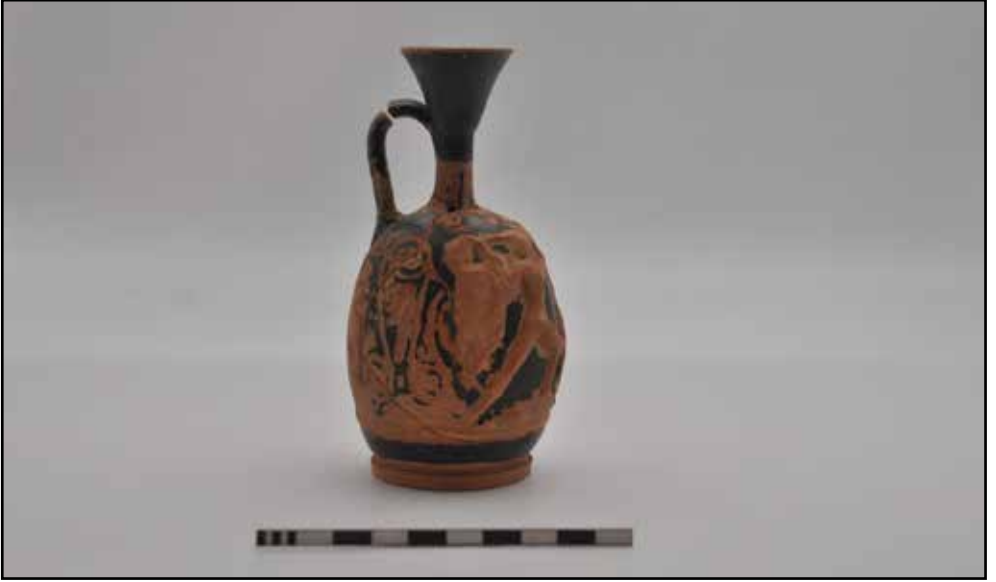
Resim 11: 24-AKH-A11-M02 ve kremasyon mezardan çıkan siyah firnıslı seramik buluntular

Resim 12: 24-AKH-A11-M01 yanında çıkan bodur lekythos

Resim 13: A14 doğu sektöründe bulunan kırık lahit teknesi

Resim 14: Restorasyon işleminden sonra bodur lekythos

Resim 15: 2023 yılı kazı sezonu sonu alanın genel görünüşü

Resim 16: 2024 yılı kazı sezonu sonu alanın genel görünüşü

TEŞEKKÜR

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde büyük emeği geçen Zonguldak Valiliği'ne, Kdz. Ereğli Kaymakamlığı'na, Kdz. Ereğli Belediyesi'ne, Kdz. Ereğli Müze Müdürlüğü'ne, Zonguldak Ereğli Piri Reis Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğü'ne, Düzce Üniversitesi arkeoloji bölümü öğrencilerimiz Recep Uçar, Berker Berat Tunca, Orçun Çiçeksuyu'ya ve kazımızda özveriyle çalışan işçi arkadaşlarımıza teşekkürü borç biliriz

KAYACA OMURGALI FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Ahmet İhsan AYTEK*

Alper Yener YAVUZ

Erhan TARHAN

Büşra ALADAĞ

Serdar YURDAGÜL

Mehmet Cihat ALÇİÇEK

Nail UYAR

Denizli Müzesi Başkanlığında, Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK'in bilimsel sorumluluğunda gerçekleştirilen Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi kazısı, 08.07.2024-26.07.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya Doç. Dr. Ahmet İhsan Aytek, Doç. Dr. Alper Yener Yavuz, Dr. Öğr. Üyesi Erhan Tarhan, Antropolog Büşra Aladağ, Antropolog Serdar Yurdagül, Antropolog Berivan Çetinkaya, Antropolog Berfin Su Yalçıntaş, Antropolog Ali Emir Orhan Antropolog Meltem Erbil ve jeolog Prof. Dr. M. Cihat Alçiçek iştirak ettiler.

Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi 2017-2021 yılları arasında Denizli ve Aydın illerinde, bölgedeki fosil lokalitelerinin tespitine yönelik gerçekleştirilen yüzey araştırması kapsamında bulunmuştur. Lokalite, Denizli ili, Tavas ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kayaca köyünün altında, aktif olarak çalışmayan bir kömür madeni çevresinde yer almaktadır. Lokalitede kazı çalışmaları 2022 yılında başlatılmıştır.

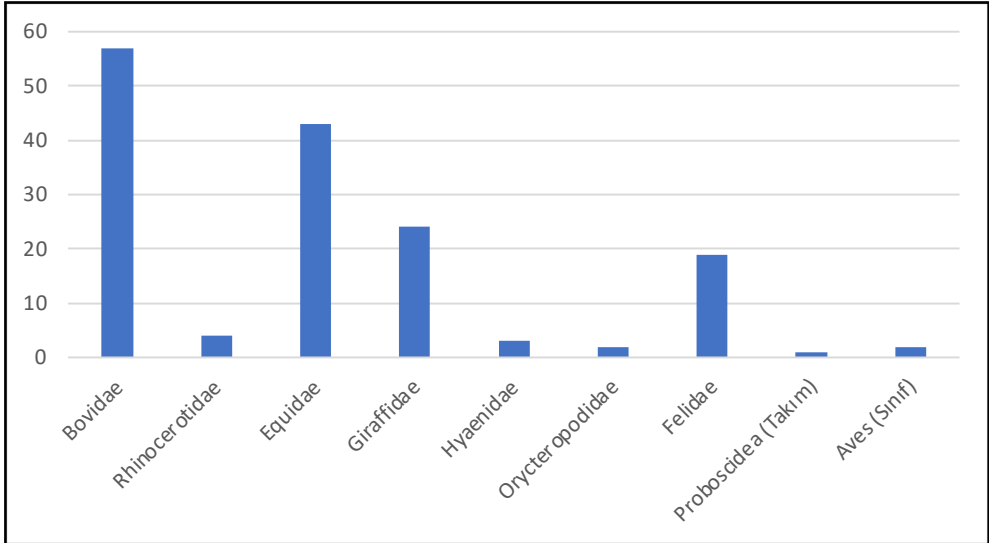
Sistemli kazı çalışmalarına başladıktan sonra oluşturulan 2x2 metrelik karelerde fosil arama işlemleri yapılmıştır. Çalışılan kareler 2024 sezonunda A-1, A-2, A-3, B-1, B-2

- * Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, E-posta: aytek@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7620-2333.
Doç. Dr. Alper Yener YAVUZ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, E-posta: alpyenyav@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4959-5581.
Dr. Öğr. Üyesi Erhan TARHAN; Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Çorum/TÜRKİYE, E-posta: @gmail.com, ORCID: 0000-0003-4793-6386.
Doktora Öğrencisi, Büşra ALADAĞ; Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Paleoantropoloji Anabilim Bilim Dalı, Ankara/ TÜRKİYE, E-posta: busra.aladag.ba@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1681-4423.
Yüksek Lisan Öğrencisi Serdar YURDAGÜL; Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Bilim Dalı, Muğla/ TÜRKİYE; E-posta: serdaryurdagul92@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7775-2786.
Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/ TÜRKİYE; E-posta: cihatalcicek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7689-7625.
Nail UYAR; Müze Müdürü, Denizli Müze Müdürlüğü, Denizli/ TÜRKİYE, E-posta: nail.uyar@ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5968-9381.

ve B-3 olmuştur. Fosil çıkarma işlemlerine başlandığında, A-2 ve A-3 karelerinde fosile rastlanmamış olup, diğer 4 karede (A-1, B-1, B-2 ve B-3) fosilli bölgelere ulaşılmıştır. Özellikle B-1 ve B-2 karelerinde bol miktarda fosil bulunmuştur. A karelerinde çok fazla fosille karşılaşılmasına rağmen (bir önceki sezonun yoğun fosilli kareleri), batıya gidildikçe (B-1 ve B-2) oldukça yoğun fosilli alanlara erişilmiştir (Resim: 1). Bu sezon yapılan çalışmalar neticesinde C-1 ve C-2 karelerinin doğu sınırlarına erişilmiştir. Devam edilmesi planlanan bu kazı çalışmasında önümüzdeki sezon özellikle C karelerine odaklanılacaktır. Özellikle C-1 ve C-2 kareleri yüksek potansiyelli görünmektedir. Lokalitede fosilli bölgelerin Batıya doğru uzandığı, bu yılki çalışmalarda da tespit edilmiştir.

Çalışmada, 3 farklı sınıfa (Mammalia, Reptilia ve Aves), en az 9 farklı takıma (Carnivora, Proboscidea, Artiodactyla, Perissodactyla, Tubulidentata, Rodentia, Struthioniformes, Otidiformes, Testudines), 14 ayrı aileye (Struthionidae, Otididae, Testudinidae, Hyenidae, Mustelidae, Mephitidae, Felidae, Gomphoteridae, Bovidae, Giraffidae, Equidae, Rhinocerotidae, Orycteropodidae ve Hystriidae) ait 158 adet numaralı etütlük fosil bulunmuştur (Grafik: 1).

Bu sezonki dağılıma bakıldığında Bovid, Equid, Giraffid ve Felid ailelerine ait buluntu sayılarındaki fazlalık göze çarpmaktadır. Bunlardan Felidae ailesinin bu kadar yüksek sayıda bulunmuş olması özellikle alanı ayrı kılmaktadır. Bu buluntulardan birisi bütüne yakın kafatası ile temsil edilirken, bu grup için oldukça önemli verileri barındırmaktadır. Grafik 1’de genel aile bazında dağılım listelenirken; tanımlama çalışmaları süren fil grubu takım olarak, kuş grubu ise sınıf olarak listeye eklenmiştir.

Grafik 1: Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi’nde bulunan fosillerin dağılımı.

2022, 2023 ve 2024 yılları çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde, ilkin gözlemler ile alandaki fauna;

1. Aves

- Struthionidae
- Otidae

2. Reptilia

- Testudinidae
- Crocodilian?

3. Mammalia

- Carnivora
- Hyenidae (*Adcrocuta eximia eximia* & *Protictitherium* sp.)
- Mustelidae (*Parataxidea maraghana*)
- Mephitidae (*Promephitis* sp.)
- Felidae (*Pontosmilus* sp. & indet.)

Proboscidea

- Elaphantimorpha (indet.)
- Deinotheriidae (*Deinotherium* sp.)

Artiodactyla

- Bovidae (*Gazella cf.ancyrensis*, *Sporadotragus parvidens*, *Gangraia* sp., *Palaeoryx pallasi* & *Tragoportax* sp.)
- Giraffidae (*Samotherium major* & *Palaeotragus rouenii*)
- Suidae (*Hippopotamodon major*)

Perissodactyla

- Equidae (*Hipparion dietrichi* & *Cremohipparion* sp.)
- Rhinocerotidae (*Miodiceros neumayri* & *Dihoplus* sp.)

Tubulidentata

- Orycteropodidae (*Amphiorhycteropus gaudryi*)

Rodentia

- Hystreidae (*Hystrix* sp.)

şeklinde belirlenmiştir.

Kayaca Lokalitesi kazı çalışmalarının henüz üçüncü yılında olmasına rağmen zengin bir fauna grubuna ait verilere ulaşılmış olup, çıkarılan fosillerin sistematik çalışmalarına başlanmıştır. Faunada takım bazında Artiodactyla ve Perissodactyla üyelerinin daha çok ele geçtiği görülmektedir. Bu, diğer zengin Geç Miyosen lokaliteleri ile ortak bir özellik olarak görülmektedir. Artiodactyla takımı üyelerinde özellikle Bovidae (Resim: 2) ve Giraffidae (Resim: 3) üyelerinin bol miktarda ele geçtiği görülmektedir. Kayaca Lokalitesinin bazı nadir bulunan Artiodactyla üyelerine de sahip olduğu anlaşılmıştır.

Perissodactyla takımı özelinde ise Equidae (Resim: 4) ailesine ait, çok iyi korunmuş birçok fosil göze çarpmaktadır. Yine Rhinocerotidae (Resim: 5) üyelerine ait de oldukça iyi korunmuş uzun kemik parçaları açığa çıkarılmıştır. Fosillerde deformasyonun birçok örnekte neredeyse hiç olmaması, post-kraniyal elementlerin de tanımlamalarda etkili kullanılmasına olanak sağlamıştır. Bu minvalde yapılan çalışmalarda lokalitede şu an için Equid üyeleri de Rhinocerotidae üyeleri de 2'şer farklı genusla temsil edilmektedir.

Daha önce alanda varlığı yüzey buluntuları ile temsil edilen Proboscidea (Resim: 6) ailesine ait ilk in situ fosil 2024 yılı çalışmasında bir humerus olarak bulunmuştur. Fosil alçı ile koruma altına alınarak yerinden çıkarılmıştır (Resim: 7).

Henüz üçüncü yıl çalışmalarında ele geçen çeşitli Carnivora (etçil hayvanlar) takımı üyelerinin olması, Kayaca lokalitesini oldukça önemli ve ayrı kılmaktadır. Genel olarak paleontolojik kazılarda alanda bulunan etçil hayvan oranı alanda bulunan bütün hayvanların yaklaşık yüzde beşini oluşturmaktadır. Kayaca fosil lokalitesinde ise ilk üç yılda bu oran yaklaşık olarak yüzde on iki olarak belirlenmiştir. Carnivora grupları içerisinde iri ve küçük boyutlu Carnivora türlerinin bir arada bulunduğu görülmektedir. Küçük boyutlu Carnivora grupları Mustelidae ve Mephitidae ailelerine ait türlerden oluşmakla birlikte, Kayaca'da ilk kazı yılında bu iki aileye ait üyeler kafatasları ve kafatası parçaları ile temsil edilmektedir. Bir diğer Carnivora üyesi olarak Hyaena bulguları da iyi korunmuş materyallerle temsil edilmektedir. Önceki yıllarda tek genus ile temsil edilen bu hayvana ait ikinci bir genus 2024 yılı çalışmalarında tespit edilmiştir. Yapılan öncül morfolojik ve metrik çalışmalar sonucunda yeni tespit edilen sırtlanın genusu *Protictitherium sp.* olarak tespit edilmiştir (Resim: 8). Daha detaylı çalışmalar sonucunda fosilin türüne ait yeni verilere de ulaşılabileceği düşünülmektedir. 2023 yılı çalışmalarında iki farklı kediye (Felidae) ait çok sayıda fosil tespit edilmişti. 2024 yılında ise iki türden büyük boyutlu olana ait neredeyse bütün halinde korunmuş bir kafatası tespit edilmiştir (Resim: 9). Bu tür buluntular literatürde nadir rastlanan buluntulardır. Kafatası çok iyi korunmuş durumda olup, tüm paleontolojik analizlere elverişli durumdadır. Tıpkı yeni buluntu olan sırtlan fosili gibi felid kafatası için de metrik ve morfolojik öncül çalışmalar yapılmıştır. Bu felid fosilinin de *Pontosmilus sp.* olarak isimlendirilmesi uygun görülmüştür. Kayaca'da bulunan kafatası, bu genus için dünyada en iyi korunmuş kafatası konumundadır. Carnivor tür çeşitliliği yanında bulunan vücut kemiklerinin çeşitliliğinin de artması bize sistematik çalışmalarda fayda sağlayacaktır.

Kayaca Omurgalı Fosil lokalitesi, Türkiye’deki diğer birçok fosil alanının aksine önceki çalışmalarla bilinen bir lokalite değildir. Bu yüzden ilkin bir çalışma ile alanı dünya bilim camiasına tanıtmak gerekliliği doğmuştur.

Alana ait ilk yayın çalışmasının alanın önemli dergilerinden birisi olan *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* isimli dergide yayımlanmıştır. Bahsi geçen dergide 2025 yılı temmuz ayında yayımlanan ‘Kayaca, a new vertebrate locality from the Upper Miocene of Türkiye and its importance for the Turolian biogeography of the eastern peri-Mediterranean region’ isimli yayın ile alana ait ilk bulgular bilim dünyası ile paylaşılmıştır. Bu çalışma ile Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi, önemli fosil veri tabanlarındaki yerini almaya başlamıştır. Bu çalışmada sadece memeli fosilleri değerlendirilmiştir. Sonraki süreçte amaç; alanda bulunan faunal gruplara ait ayrı ayrı yayın çalışmalarının başlatılmasıdır. Çünkü lokalite, farklı gruplar için birçok taksonomik probleme olumlu katkılar sağlayabilecek potansiyele sahip görüntüdedir.

Neojen fosil buluntuları özelinde dünyada önemli bir yere sahip olduğu bilinen Anadolu adına yapılan her çalışma oldukça kıymetli görünmektedir. Birçok Neojen fosil lokalitesi Anadolu’da tanımlanmış olmasına rağmen, sistemli şekilde kazısı yürütülen fosilli bölge sayısı oldukça az görünmektedir. Henüz yeni bir kazı olarak nitelendirilebilecek Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi (daha önce de değinildiği gibi kazıyı yürüten ekip tarafından yüzey araştırmasında keşfedilmiş olup, daha önceki çalışmalarda literatürde bilinmemektedir), şu ana kadarki verileriyle önemli bir yere kısa sürede sahip olmuştur. Çalışmaların devamlılığında lokalitenin faunal üye sayısının da artacağı aşikârdır. Her bir fosil buluntu Anadolu paleontolojisi için oldukça önemli görünürken, Kayaca’da iyi korunmuş fosillerin yoğun miktarda varlığı, buranın ileride adından çok söz ettirecek bir lokalite olacağını göstermektedir. Lokalitelere yeterince önem verilerek, sistemli ve özenli kazı çalışmaları yürütüldüğünde, Anadolu Neojen’inin çok daha iyi anlaşılacağı görülmektedir. Bu noktada Anadolu’nun Vallesiyen-Turoliyen bilgilerinin yenilenmesi durumunda, dünya paleontolojisi için oldukça önemli bir veri güncellemesi gerçekleşebilir görüntüdedir. Ülkemize doğal miras anlamında önemli katkılar sağlamaya başlayan Kayaca fosil materyalleri, doğa tarihi çalışmalarımız için önemli bir noktada görünmektedir. Bu kapsamda sistemli kazı çalışmalarına devam edilmesi ve çıkarılan fosil materyallerin detaylı sistematik tanımlamaları yapılarak taksonomilerinin belirlenmesinin sürdürülmesi planlanmaktadır.

Lokalitede zengin etçil buluntuları göze çarparken, bu grupların oluşturdukları tafonomik izler de otçul grupların fosil materyallerinde zaman zaman göze çarpmaktadır. Neojen kayıtları tahmin edileceği üzere oldukça nadir olan kanathılar sınıfına ait de Kayaca’da fosiller çıkarılmıştır. Diğer fosillerin de korunma düzeylerinin yüksekliği ile Kayaca fosil buluntuları taksonlar adına önemli tanımlamaların yapılabileceğine işaret etmektedir. Yani varlığı nadir buluntu ile temsil edilen grupların (örneğin, *Gangraia*) morfolojilerinin daha net anlaşılabilmesine olanak sağlayacaktır. Ya da şu an için *Pontosmilus*’a atfedilen tama yakın kafatasının morfolojisi, *Paramachaerodus* – *Pontosmilus* benzerlik-farklılıklarının

anlaşılmasında oldukça önemli rol oynayacaktır. Yine benzer şekilde, çok iyi korunmuş *Hystrix* kafatası, genusun Geç Miyosen temsilcilerinin anlaşılmasında önemli ipuçlarını barındırır görüntüdedir. Bu durumda Kayaca Lokalitesi bazı gruplar için sinonimlik olgusunun da tartışmalarına katkıda bulunacak görüntüdedir.

Tüm bu fosil gruplarıyla Anadolu'nun önemli Geç Miyosen lokalitelerinden birisi olan Kayaca Lokalitesi'nde önümüzdeki sezon da kazı çalışmaları planlanmaktadır. Üç sezonluk çalışma sonunda 498 önemli fosil materyale ulaşıldığından, bu lokalitede çalışmaların artarak devam etmesi, Anadolu paleontolojisi anlamında oldukça önemli görünmektedir.

Önümüzdeki sezonlarda, literatürde daha nadir bulunan Aves ve Reptilia sınıflarına ait daha fazla fosil materyalin bulunması, Memeli sınıfı tür sayısının daha da artırılması hedeflenmektedir.

2024 yılı çalışmalarında küçük boyutlu hayvanların tespitine yönelik çalışmalar da başlatılmıştır. Dr. Gerçek Saraç tarafından tarafımıza verilen motorlu bir elek sistemi ile fosil bulunan tabakalar elenerek gözle görülmesi zor olan canlılara ait fosiller de toplanmaya başlamıştır (Resim: 10). Bu canlılar hem alanın çevre koşulları hem de tarihlendirmesi konusunda çok önemli bilgiler sağladığı için bu çalışma da ilerleyen yıllarda Kayaca kazısına önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Kayaca Omurgalı Fosil Lokalitesi Kazısı kapsamında dijitalleşme çalışmaları da 2024 yılı içerisinde başlatılmıştır. Bu kapsamda üç boyutlu bir yüzey tarayıcı ile fosillerin üç boyutlu görüntüleri kayıt altına alınmaktadır (Resim: 11). Bu çalışma ile temel amaç fosillere fiziksel temas olmadan çalışma yapılmasını ve böylece fosillere zarar gelme ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bu arşivleme yöntemi ile fosillere her ortamda ulaşılabilmesi sağlanacak ve uluslararası araştırmacılar ile yapılacak ortak çalışmalarda fosillere uzaktan erişim mümkün olacaktır. Ayrıca istenildiği zaman fosillerin üç boyutlu kopyaları da çıkarılabilecek ve eğitim amaçlı kullanılabilir. Dijitalleşme kapsamındaki ikinci çalışmada ise alanda bulunan hayvanların görüntüleri yapay zekâ yardımı ile elde edilerek bölgenin o dönemki ortamının sanal görüntüleri elde edilmektedir (Resim: 12). Bu görüntülerin de müze ve eğitim kurumlarında kullanılması amaçlanmaktadır.

TEŞEKKÜR

Çalışma, Eberhard Karls Üniversitesinin (Almanya) maddi destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca konaklama konusunda Tavas Kaymakamlığı ve Tavas İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün olurları ile Özay Gönüm Fen Lisesinin öğrenci yurdu kullanılmış olup, adı geçen kurumlara teşekkür ederiz.

EKLER

Resim 1: Yoğun fosil karesi.

Resim 2: Bovid kafatası.

Resim 3: Giraffid metapod.

Resim 4: Equidae kafatası.

Resim 5: Rhinocerotidae bilek kemiği.

Resim 6: Proboscidea ön kol kemiği.

Resim 7: Fil kol kemiğine alçı uygulama işlemi.

Resim 8: Hyaena alt çene.

Resim 9: Felidae kafatası.

Resim 10: Su motorlu elek ile mikro memeli çalışmaları.

Resim 11: Üç boyutlu yüzey tarayıcı ile fosillerin üç boyutlu görüntülerinin alınması.

Resim 12: Geç Miyosen Dönemde Kayaca'da yaşayan hayvanların canlandırması.

ADADA ANTİK KENTİ DORIC KUZEY STOA KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Ahmet MÖREL*

Mustafa AKASLAN

Yurdağül ÇELİKASLAN ORHAN

2024 yılı kazı sezonunda, Isparta Müzesi Başkanlığı ve bilimsel danışmanlığını Doç. Dr. Ahmet Mörel'in yürüttüğü ekip tarafından, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Geleceğe Miras" Projesi kapsamında desteklenen çalışmalar çerçevesinde Adada Antik Kenti'nde yürütülen kazı faaliyetlerinin odak noktalarından biri, kentin kamusal alanları arasında önemli bir yere sahip olan Doric Kuzey Stoa olmuştur. Adada, Pisidia Bölgesi'nde, günümüz Isparta ili sınırları içinde, Sütçüler ilçesine bağlı Sağrak Köyü'nün kuzeyinde konumlanmaktadır. Toros Dağları'nın iç kesimlerinde, ulaşılması güç bir topoğrafyada yer alan bu antik kent, doğal savunma avantajları ve iç bölge ile kıyı kentleri arasındaki ticaret yollarına yakınlığıyla dikkat çekmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir şehir devleti (polis) statüsüne kavuşan Adada, özellikle mimari yapıları, yazıtları ve iyi korunan kent dokusuyla bölgenin önemli arkeolojik alanlarından biridir.

Bu bağlamda, 2024 yılı çalışmaları kapsamında, Adada kent agorasının kuzeyinde konumlanan ve "Doric Kuzey Stoa" olarak tanımlanan yapıda kazı, temizlik, belgeleme ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Önceki yıllarda mimari belgelenmesine yönelik ön çalışmalar yapılmış olan Stoa'da, bu sezonda mimari planın daha iyi anlaşılması, işlevsel kullanım izlerinin saptanması ve yapının kuzeyinde ikinci bir zemin katın varlığının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, hem ana stoa yapısında hem de onun kuzeyine denk gelen AA20 ve AA20-1 olarak adlandırılan plankarelerde kazı faaliyetleri yürütülmüş, sistematik arkeolojik veri toplanarak yapının işlevsel evrelerine ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir. Çalışmalar sonucunda, mimari özelliklerin yanı sıra seramik, sikke, çivi gibi küçük buluntular sayesinde yapının kullanım sürecine, ticari ve üretimsel faaliyetlerine, dönüşüm evrelerine ve kent içindeki sosyal işlevine dair kapsamlı veriler ortaya konmuştur. Kazı sürecinde elde edilen veriler, yalnızca Adada'nın kent tarihi açısından değil, aynı zamanda Pisidia bölgesi genelindeki ekonomik ve kültürel etkileşim ağlarının anlaşılması açısından da bilimsel değere sahiptir.

* Doç. Dr. Ahmet MÖREL; Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32200 Merkez-Isparta/ TÜRKİYE; E-posta: ahmetmorel@sdu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3051-9626.
Mustafa AKASLAN; Isparta Müze Müdürlüğü, Sanat Tarihçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Isparta Müze Müdürlüğü; E-posta: museci@gmail.com; ORCID: 0009-0004-5872-8907.
Yurdağül ÇELİKASLAN ORHAN; Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32200 Merkez- Isparta/ TÜRKİYE; E-posta: yl2430212002@ogr.sdu.edu.tr; ORCID: 0009-0007-1272-9850.

DORIC KUZEY STOA KAZI ÇALIŞMALARI

Agora, açık hava toplantı alanı ve stoalar birlikte inşa edilmiş olup kentin merkezi konumundadırlar. Agora, stoalar ve açık hava toplantı alanı da dahil olmak üzere 51,60 x 47,80 m' lik bir alanı kapsamaktadır. Agora'nın kuzeyinde yer alan ve Doric Kuzey Stoa olarak adlandırılan Stoa'da geçmiş yıllarda mimari belgeleme çalışmaları yapılmış ve yapının inşa evrelerinin anlaşılmasına yoğunlaşmıştır. 2024 yılı itibariyle Doric Kuzey Stoa'nın mimari planının anlaşılması, Stoa'da gerçekleştirilen ticari aktivitelerin belirlenmesi ve yapının kuzey yönünde olduğu tahmin edilen ikinci zemin döşemesinin saptanması amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda kazı çalışmalarına başlanmıştır (Harita: 1).

AA20 Plankaresi Kazı Çalışmaları

Doric Kuzey Stoa'nın kuzeyinde yer alan, 10x10 m boyutlarında AA20 plankaresinde gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında, ilk olarak plankarenin dört köşesinde bulunan kazıkların koordinatları WGS84 projeksiyonunda UTM Zone36 sistemine göre belirlenmiştir (Resim: 1).

Plankarenin koordinatlarının belirlenmesinin ardından alanda ot temizliği gerçekleştirilmiş ve bu çalışma sonrasında, yüzeyde gözlemlenen tüm arkeolojik buluntular sistematik bir şekilde toplanarak yüzey buluntusu olarak belgelenmiştir. Ayrıca, alanda in situ konumda olmayan ve Doric Kuzey Stoa'ya ait olabilecek blok taşlar tespit edilerek belgelenmesinin ardından Doric Kuzey Stoa'nın yaklaşık 15 m kuzeyinde belirlenen uygun bir alana taşınmıştır. Bu çalışmaların tamamlanmasının ardından kazı çalışmalarına başlanmıştır.

1263.73 m seviyesinden itibaren toprağın genel olarak siyahımsı koyu bir renkte olduğu gözlemlenmiştir. Toprak bu özelliğiyle daha çok akıntı toprağı niteliğindedir. 1263.73-1263.13 m seviyeleri arasında, 10x10 m boyutlarındaki alanın, yoğun olarak güneybatısında yayılım gösteren irili ufaklı taşlar tespit edilmiştir. Büyük ve küçük boyutlu olan bu taşlar söz konusu alandaki toprağın yer yer sıkışmasına ve sert bir yapı kazanmasına neden olmuştur. 1263.13-1262.93 m seviyeleri arasında toprak renginin korunduğu ancak taş dolgunun giderek yoğunlaştığı belirlenmiştir (Resim: 2). Bu taş dolgunun çalışmaların sonlandırıldığı 1262.73 m seviyesine kadar devam ettiği saptanmıştır. 1263.13-1262.73 m seviyeleri arasındaki bu taş dolgu, yapının kullanım işlevini yitirmesinin ardından doldurulmuş olabileceğini düşündürmektedir (Resim: 3).

Doric Kuzey Stoa'nın kuzey cephesi boyunca payelerle desteklendiği tespit edilmiştir. 2024 yılı AA20 plankaresi kazı çalışmalarında, cephede görülen bu destek payelerinin plankare sınırları içinde bulunan 6 adedinin kuzey cephesi açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık 100 cm yüksekliğindeki kısmı açılan payelerin başlıklarının boyutları 32.9x75.8 cm'dir. Başlık altındaki büyük blok taşlar ise 66x59.6 cm ölçülerindedir. Her bir paye arasında 120 cm genişliğinde bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıkların yapının işlevini yitirmesinden

sonraki bir evrede düzgün kesilmiş blok taşlar ve şekilsiz parça taşlarla ve dolgu toprak ile doldurularak kapatıldığı anlaşılmaktadır (Çizim: 1).

AA20 plankaresinde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında amorf durumda seramik parçaları ve yine amorf durumda çiviler bulunmuştur. Çivilerin boyutlarının değişkenlik göstermesi, farklı amaçlar için kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Özellikle ayakkabı üretiminde kullanıldığı tespit edilen küçük boyutlu çiviler, üretime dair veri oluşturmaları açısından önemlidir (Resim: 4)

AA20 plankaresinde bir diğer arkeolojik buluntu grubunu sikkeler oluşturmaktadır. Bu alanda bulunan en erken sikke, 1262.80 m seviyesinde bulunmuş olan AD24-KS-TN02-Si033 envanter numaralı Helenistik Döneme ait Sagalassos sikkesidir. En geç döneme tarihlendirilen sikke ise 1262.80 m seviyesinde bulunan AD24-KS-TN02-Si036 envanter numaralı Bizans Dönemi Justinianus sikkesidir. Bu sikkelerin dışında 1263.05 m seviyesinde bulunan, AD24-KS-TN01-Si037 envanter numaralı sikke, 1262.75 m seviyesinde bulunan AD24-KS-TN02-Si035 envanter numaralı sikke ve 1262.88 m seviyesinde tespit edilen AD24-KS-TN02-Si034 envanter numaralı sikke İS 5. yüzyıl Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir¹. Farklı dönemlere tarihlendirilen bu sikkelerin aynı alanda yakın seviyelerde bulunmuş olması Stoa yapısındaki akıntı toprak ve yapının işlevini yitirmesi sonrası yapılan müdahaleleri destekler niteliktedir.

AA20-1 Kazı Çalışmaları

AA20 plankaresi içinde, Doric Kuzey Stoa'da, Dor başlıklı payelerin oturduğu zemini belirlemek, zemin yapısını anlamak, korunan zeminin durumuna yönelik tespit çalışmaları yapmak amacıyla genişleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki çalışmalar AA20-1 olarak adlandırılmış ve üç genişleme alanında çalışmalar yürütülmüştür.

AA20 plankaresi içinde güneydoğu kısımda, Doric Kuzey Stoa sütunlarını koruma durumu gözetilerek, sütunlara uzaklığı yaklaşık 200 cm olan, 5x3 m boyutlarında bir alan belirlenmiş ve WGS84 projeksiyonunda UTM Zone36 sisteminde 4 kazığın koordinatlarının alınmasının ardından çalışmalara başlanmıştır. AA20-1 alanında 1262.76 m seviyesinde başlayan çalışmalar, 1261.66 m seviyesinde sonlandırılmıştır (Resim: 5-6).

1262.76 m başlangıç seviyesinden itibaren siyahımsı bir koyulukta olan toprağın, kuru bir yapıda, yer yer yumuşak, yer yer sert olduğu görüldü. Farklı boyutlarda irili ufaklı taşların 1262.71 m seviyesinden itibaren yoğunlaşmaya başladığı tespit edilmiştir. Yoğunlaşan ve taş dolgu olarak nitelendirdiğimiz taşlar, kazılan alanın güneyinde 1262.71-1262.09 m seviyeleri arasında yoğun bir yayılım göstermektedir (Çizim: 2). Yaklaşık 1262.25 m seviyesinden sonra taş dolgu giderek azalmaya başlamış, 1262.09 seviyesinden sonra ise görülmemektedir.

1 Detaylı bilgi için lütfen Sikke Kataloğunu İnceleyiniz.

Taş dolgudan kaynaklı çok sert bir yapıda olan toprağın yaklaşık 1262.25 m seviyesinden sonra taş dolgunun azalmasıyla birlikte daha yumuşak bir yapıya dönüştüğünü söyleyebiliriz. Yine bu seviyeden itibaren koyu renkte olan toprağın taş dolgunun azalmaya başlamasıyla birlikte kırmızımtırak kahve bir renge dönüşmeye başladığı gözlenmiştir. Siyahımsı bir koyuluktan kırmızımtırak kahveye dönen toprak 1262.08 m seviyesinden sonra oldukça sertleşmiştir. Yer yer harç ve kireç topraklarının görüldüğü toprak killi bir yapıdadır. Güneyde 1262.26-1261.80 m seviyesinde görülen kırmızımtırak kahve toprak, alanın doğusunda yine aynı seviyelerde takip edilmektedir (Çizim: 2-3). Batıda ise 1261.99-1261.71 m seviyelerinde görülen bu toprak kuzeyde 1262.17-1261.82 m seviyeleri arasında izlenmektedir (Çizim: 4-5). Toprak yapısında tespit edilen bu değişimler nedeniyle, çalışmalar sırasında bulunan amorf durumdaki seramik parçaları farklı torba numaralarıyla belgelenmiştir. 1261.82 m seviyesinde Doric Kuzey Stoa zemini açığa çıkarılmış ve zeminin, farklı boyutlarda taşlar kullanılarak yapıldığı tespit edilmiştir (Resim: 7). Zemin seviyesinin hemen üst kotlarında tanımlanan Kırmızımtırak kahve toprak ve en yoğun güneyde görülen 1262.71-1262.09 m seviyeleri arasındaki taş dolgu Doric Kuzey Stoa'nın işlevini yitirdikten sonraki süreçte nasıl bir malzeme ve sıra ile doldurduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Doric Kuzey Stoa'ya ait zemin taş döşemesinin ilk çalışma alanında tespit edilmesinin ardından çalışma alanı, kuzeye ve batıya doğru zemin taşlarının durumunu belirlemek amacıyla kuzeye doğru 5x3 m, batıya doğru 6x3 m boyutlarında genişletilmiştir (Resim: 8-9). Bu iki alanda görülen toprak yapısı ilk genişleme çalışmalarının yapıldığı 5x3 m'lik alan ile aynı özelliklere sahiptir. Batıya doğru yapılan genişleme çalışmasında, zemin döşemesinin büyük bir bölümün korunmuş olduğu tespit edilmiştir. Açığa çıkarılan kısmıyla zemin yaklaşık olarak 3.32 x 7.22 m'lik bir alanı kaplamaktadır. Zemini oluşturan taşların boyutları 110 x 94 ile 36.6 x 92.8 cm arasında değişiklik göstermektedir. Zeminin güneyden kuzeye doğru yaklaşık 3.32 m'den sonra değişiklik gösterdiği saptanmıştır. 3.32 m'den sonra kuzeye doğru zeminin blok taşlar ile devam etmediği, daha düzensiz işlenmiş kırık taşlarla oluşturulduğu boyutlarında bir alana yayılım gösteren düzensiz taşlardan anlaşılmıştır. Zemin döşeme seviyesi 1261.82-1261.77-1261.74-1261.71-1261.60 m seviyeleri arasında değişkenlik göstermektedir. Tespit edilen bu seviye farklılıkları, alanda bulunan ağaç köklerinin zeminin altına yayılarak oluşturduğu tahribattan kaynaklıdır (Çizim: 6).

AA20-1 alanı çalışmalarında bulunan farklı dönemlere ait sikkeler, Doric Kuzey Stoa'nın değerlendirilmesinde 1262.52 m seviyesinde bulunan, AD24-KS-TN01-Si014 envanter numaralı sikke Geç Roma Dönemine, aynı seviyedeki Adada Kent sikkesi AD24-KS-TN01-Si015 Helenistik Döneme tarihlendirilmektedir. En geç tarihli sikkeler ise yakın seviyelerde, 1262.50 m seviyesinde bulunan ve Justinianus Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen AD24-KS-TN01-Si005 envanter numaralı ve 1262.23 m seviyesinde bulunan AD24-KS-TN01-Si004 envanter numaralı sikke ile temsil edilmektedir. Zemin seviyesine yakın kotlarda 1261.98 m seviyesinde bulunan AD24-KS-TN02-Si039 envanter numaralı sikke

MS 4. yüzyıl Geç Roma Dönemine, yine 1261.99 m seviyesinde bulunan AD24-KS-TN02-Si038 envanter numaralı sikke 4.-5. yüzyıl Geç Roma, 1261.74 m seviyesinde bulunan biri AD24-KS-TN03-Si040 envanter numaralı, diğeri AD24-KS-TN03-Si041 envanter numaralı sikke Geç Roma Dönemine tarihlendirilmişlerdir². Zemine yakın sikkelerin Geç Roma Dönemine tarihlendirilmesi ve alanın genelinde bulunan sikkelerin Geç Roma Dönemi olması alanın en son kullanım evresini yorumlamamızı sağlamaktadır. Üst kotlarda bulunan Hellenistik ve Bizans Dönemlerine ait sikkelerin bir arada görülmesi ise üst seviyelerdeki toprağın akıntıyla birlikte burada birikmiş olabileceğini düşündürmektedir.

BULUNTULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuzey stoa sektörü kazılarında pek çok farklı formda kap örnekleri ele geçer. Bunlar kâse, tabak, çanak, mutfak kapları vb. olarak sıralanabilir. Yanı sıra, kaba hamurdan üretilmiş olan çatı kiremitleri de ilginç bir grup olarak göze çarpar.

Tabak, Kâse ve Çanaklar

Sagalassos grubu içerisinde yer alan tip 1A142-143 olarak sınıflandırılan formun benzerine, Adada gerçekleştirilen çalışmalar sırasında da rastlanmıştır (Kat. No. 1). Ağız, dik bir konumda ve hafif dışa dönük bir yapıya sahip olup, basit bir profil sergilemektedir. Sagalassos'ta bulunan örneklerde boyun kısmında bir yiv mevcut olup, bu formun tüm bezemeli örnekleri tip 1A143 olarak tanımlanmaktadır. MS 4. yüzyılın ilk yarısında popüler olarak kullanıldığı ve ağız çapının genişleyerek 6. yüzyıla kadar kullanımının devam ettiği bilinmektedir (Poblome, 1999, s. 305, Fig. 12). Benzer bir örnek, Perge Batı Nekropolis'te bulunmuş olup, ağız çapının dar olmasından dolayı MS 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir (Gerçeker, 2015, s.14). Seleukeia Sidera'da bulunan örnekler ise, benzer parçalara dayanarak MS 4. yüzyılın ikinci yarısı ve 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir (Sönmez, 2022, s.32-33, Levha. 2, Kat No. 10). Ancak, Adada buluntusu olan parça çok hafif dışa yatık ve dik ağız profili sergilemektedir. Boyun kısmında çok hafif bir keskinlik söz konusu olmakla birlikte, yiv bulunmamaktadır. Parçanın ağız ve boyun kısmı korunmuş olup, dış yüzeyinde herhangi bir bezemenin olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Bu sebeple, parçanın hangi tipe girdiği kesin olarak belirtilememiştir ve benzer örnekleri ile gösterdiği küçük farklılıklar, yerel üretim olabileceğini düşündürmektedir. Arkeometrik analiz çalışmaları devam etmekte olup, bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda söz konusu parçanın malzeme bileşimi ve üretim teknolojisi, bölgedeki diğer örneklerle karşılaştırılarak daha kapsamlı bir yayın çalışması gerçekleştirilecektir. Adada bulunan parça, benzer örneklerden hareketle MS 4. yüzyılın ikinci yarısı ve 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir.

Poblome tarafından 1B130 olarak sınıflandırılan bu form hafif içe dönük ve yuvarlatılmış ağızlı, dışbükey gövdeli bir kaptır. Benzerlerinde düz dibin ortada çukurlaştırıldığı

2 Detaylı bilgi için lütfen Sikke Kataloğunu İnceleyiniz.

izlenir. Gövde genellikle dibe doğru hafif bir eğimle daralır. Kentte üç adet tam profili korunmuş parça mevcuttur (Kat. No. 2). Formun ağız çapları 8 cm ile 17 cm arasında değişir. Sagalassos'ta bulunmuş olan benzerleri 4. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar ve bununla birlikte en yaygın olarak ele geçtikleri süreç 6. yüzyıldır (Poblome, 1999, s. 57, Fig. 22). Tripolis'te bulunan benzer örnekler 4. yüzyıla tarihlendirilen pişmiş toprak kandil ve 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen I. Constantius (MS 307- 337) ve Constans (MS 337-350) sikkeleri ile bulunmuştur (Ok, 2018a, s. 37, Fig.7.7). Bölgenin bir diğer önemli kenti Seleukeia Sidera'da da benzer formda kâseler ele geçer (Sönmez, 2022, 37, s. 289, Kat. No. 27). Bahsi geçen örneklerden hareketle Adada buluntusu kaplar MS 4-6. yüzyıl arasına tarihlendirilebilir.

Adada buluntusu bir diğer tabak formu literatürde 1B221 olarak tanınan Sagalassos üretimi bir eserdir (Kat. No. 3). Bu tip tabaklar dışa çekik ve yuvarlatılmış ağız profili ile ayrılırlar. Ağız tamamen yuvarlatılmış ya da üst kısımda hafif bir keskin geçiş ile tamamlanır. Ağzın üst yüzüne ve dışta alt kısmında yer alan bir ya da birkaç yiv, yaygın görülen bir özelliktir. Gövde profili ağızdan itibaren ve 1B220 ile benzer bir şekilde yaklaşık 45 derece ya da biraz daha dik bir açıyla kaideye doğru daralır. Genellikle düz geçişli bir gövde izlenir; bununla birlikte bazı örneklerde hafif dışbükey bir tasarım tercih edilir. Bu tipin örneklerinde genellikle ağız çapları 18,2-34,2 cm arasında değişkenlik gösterir; ancak çoğunlukla 27 cm'i geçmez (Poblome, 1999, s. 88-89, Fig. 36-37). Formun Sagalassos'ta bulunan örneklerinin MS 4. yüzyılın ilk yarısından itibaren bilinmekte olduğu ancak 5. ve 6. Yüzyıllarda yaygın olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Poblome, 1999, s. 307, Fig. 37). Benzer bir örnek Tripoliste bulunmuş ve kazılan alandaki sikke yoğunluğundan MS 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Ok, 2018a, s.37, Fig. 8/12). Seleukeia Sidera'da bulunan örnek ise benzer örneklerden hareketle MS 4.-6. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir (Sönmez, 2022, s. 43, lev. 9, Kat. No. 76). Adada buluntusu parça ağız kısmında yiv bulunmaması sebebi ile tip 1B221 ile daha fazla benzerlik göstermekte ve benzer örnekten hareketle MS 4. ilk yarısı ve 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir.

Adada buluntusu tabaklardan bir diğeri literatürde 1C130 olarak tanınmaktadır. Bu eser hafif bir içbükey yivle detaylandırılmış, düz ve geniş bir ağız tablasına sahiptir (Kat. No. 4). Formun ağız tablası dışa çekik ve hafif aşağı sarkıktır. Buradan itibaren dışbükey ve oldukça dik inen gövde profili, kaideye yakın bir noktada, sert biçimde içeri doğru kıvrılır. Adada buluntularının en yakın benzeri Poblome tarafından Sagalassos grubu içerisinde değerlendirilir ve MS 2.- 3. yüzyıllara tarihlendirilir (Poblome, 1999, s. 270, 308, Fig. 54).

Poblome tarafından sagalassos'ta tip 1F150 olarak gruplandırılan çanağın benzeri Adada çalışmalarında ele geçmiştir (Kat. No 5). Ağız kısmı dışa doğru kalınlaştırılmış ve üçgen biçimlidir. Gövde dik bir şekilde inmekte ve dış kısmında yivler bulunmaktadır. Sagalassos'ta benzerleri MÖ 25- MS 4. Yüzyıl arasına tarihlendirilmekte ve yaygın olarak 3. yüzyılda kullanıldığı belirtilmektedir (Poblome, 1999, s. 310, Fig. 79). Seukeia Sidera'da bulunan benzerleri Sagalassosta bulunan örneklerle dayandırılarak MÖ 25- MS

4. Yüzyılları arasına tarihlendirilmektedir (Sönmez, 2022, s.56, lev. 16, Kat. No. 128-129). Perge Batı Nekropolis'te bulunan benzer örnekler sagalassos örneklerinden hareketle MS 1.-4. Yüzyılları arasına tarihlendirilmektedir (Gerçekler, 2015, s.88-89, Tablo. 42). Adada buluntusu parça benzer örnekleri göz önüne alındığında MÖ 25- MS 4. yüzyılları arasına tarihlendirilebilir.

Piştirme Kapları

Hafif içe dönük, dışa doğru yaka şeklinde kalınlaştırılmış ağızlı çömlek formudur. Ağızdan dik ve hafif dışa doğru genişleyen bir eğimle iner. Ağız çapı 25.0 cm'dir. Formun benzerleri Ephesos (Ladstätter, 2008, s. 112, Taf. 287, No. K114-116), Patara'da (Şen, 2017, s. 495, Pl. 65, No. 578-580) ve Seleukeia Sidera'da (Sönmez, 2022, s. 183, No. 508) el geçer. Bu kaplardan hareketle Adada buluntusu örnek 3-4. yüzyıllara tarihlendirilebilir (Kat. No. 6).

GENEL DEĞERLENDİRME

Adada'daki Dorik Kuzey Stoa kazı çalışmaları, kentin sosyo-ekonomik, ticari ve kültürel dinamiklerini anlamaya yönelik önemli sonuçlar sağlamış, bu süreçte elde edilen bulgular çok yönlü bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımıştır. Çalışma alanında tespit edilen mimari özellikler hem yapının geçirdiği işlevsel değişimlerin hem de yerel ve bölgesel bağlantıların izlenebilmesini mümkün kılmıştır.

Doric Kuzey Stoa, kentin genel dokusu içinde yer alan işlevsel ve estetik bir yapı olarak önemli bir yer tutmaktadır. Stoa'nın konumu ve yapısal tasarımı, kamusal alanların kent içindeki organizasyonunu yansıtmaktadır. Yapının taş işçiliği ve cephe düzenlemeleri, yerel üretim teknikleri ile Doğu Akdeniz ve Batı Anadolu'daki benzer yapılar arasında bir etkileşim olduğunu düşündürmektedir. Sütun tamburlarındaki işlenme teknikleri, özellikle geç Helenistik ve erken Roma dönemlerinde kullanılan yerel inşa gelenekleri ile bölgesel ticaret ağlarının bir sonucu olarak ithal edilmiş olabilecek ustalıkların birleşimine işaret etmektedir. Alanda tespit edilen yenileme ve dönüşüm izleri, Stoa'nın sadece estetik ve sembolik bir yapı olmanın ötesine geçtiğini ve sosyal dinamiklere bağlı olarak değişen ihtiyaçlara cevap veren bir alan olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Doric Kuzey Stoa kazılarında ele geçen seramik buluntular, kentin ticaret ağı içindeki yerine ve yerel üretim dinamiklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle 1B221 tipi ince duvarlı kapların tespit edilmesi, Sagalassos üretimli malların hem Adada'da tüketildiğini hem de bu ürünlerin bölgeler arası dolaşımını yansıtan bir ticari ağı belgelemektedir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz ve Batı Anadolu'daki diğer şehirlerle yapılan karşılaştırmalar, bu tip seramiklerin MS 3. ve 5. yüzyıl arasında yaygın kullanımda olduğunu göstermektedir. Piştirme kapları gibi günlük kullanım malzemelerinin üretiminde kullanılan yerel ham maddeler ve üretim teknikleri, Adada'da öz yeterliliğin belirli bir ölçüde sağlandığını gösterirken, bazı özel kapların ithal edilmiş olabileceği, dolayısıyla ekonomik bir ilişki ağı

içinde yer alındığı düşünülmektedir. Seramiklerin iç ve dış mekân buluntuları arasındaki dağılımları ise yapının farklı dönemlerde farklı işlevlere hizmet ettiğini destekler niteliktedir.

Kazılarda ele geçen sikkeler, kentteki ekonomik aktivitelerin yanı sıra siyasi ve kültürel dönüşümleri de anlamaya yönelik güçlü bir veri sunmaktadır. Sikkelerin tipolojisi ve üzerlerindeki işaretler, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nin yanı sıra Bizans dönemine uzanan bir zaman dilimini belgelemektedir. Sikkeler üzerinden yapılan değerlendirmeler, yapının kullanım sürecinde özellikle yoğun bir ekonomik hareketlilik yaşandığını göstermekte ve bu durum, kentin Roma eyaleti içindeki rolünü daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Doric Kuzey Stoa kazıları, yalnızca mimari ve estetik değerlerle sınırlı kalmayan, aynı zamanda kent tarihi, ekonomik ilişkiler ve sosyal yapılanmayı anlamaya hizmet eden çok katmanlı bir veri sunmaktadır. Kazı alanında tespit edilen bulgular, Adada'nın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarına dair önemli bilgilerin ortaya çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. Birlikte, bölgeler arası ticaret, kültürel etkileşim ve mimari gelişim konularında detaylı veriler sunmaktadır. Özellikle stratigrafik analiz ve karbon tarihlendirme yöntemleri yanında seramik analizleri için petrografik analizlerin yapılması, ithal ve yerel ürünler arasındaki farkların daha net bir şekilde ayrışmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Ladstätter, S. (2008). *Römische, spätantike und byzantinische Keramik*. (Ed. B. Brandt, A. M. Pülz, & M. Steskal), *Das Vedio Gymnasium in Ephesos, Forschungen in Ephesos, XIV/1*, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, s. 97–189.

Ok, M. (2018a). *Tripolis'te bulunan Sagalassos kırmızı astarlı seramikleri*. *Arkhaia Anatolica, 1*, s. 31–51.

Ok, M. (2018b). *Tripolis Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Özden Gerçeker, G. S. (2015). *Perge Batı Nekropolisi Dolgu Tabakasında Bulunan (Parsel 159) Sagalassos Kırmızı Astarlı Keramikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Poblome, J. (1999). *Sagalassos red slip ware: Typology and chronology*. (Ed. M. Waelkens), *Studies in Eastern Mediterranean archaeology*.

Sönmez, B. (2022). *Seleukeia Sidera Antik Kenti'nde Roma Dönemi Seramik Üretimi ve Ticari İlişkiler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Şen, D. (2017). *La céramique protobyzantine de Lycie: Étude du mobilier des "baïns portuaires" (Hürmalık Hamam) de Patara* (Yayımlanmamış doktora tezi). Université Panthéon-Sorbonne – Paris I, Paris.

EKLER

Ek 1: Haritalar

Ek 2: Resimler

Ek 3: Çizimler

Harita 1: AA20 Plankaresi konumu

Resim 1: Doric kuzey stoa AA20 Plankaresi çalışma öncesi genel görünüm

Resim 2: Taş dolgu

Resim 3: AA20 Plankaresi çalışma sonrası genel görünüm

Resim 4: AA20 Plankaresi çivi örnekleri

Resim 5-6: AA20-1 Genişleme çalışması öncesi genel görünüm

Resim 7: Doric Kuzey stoa zemini

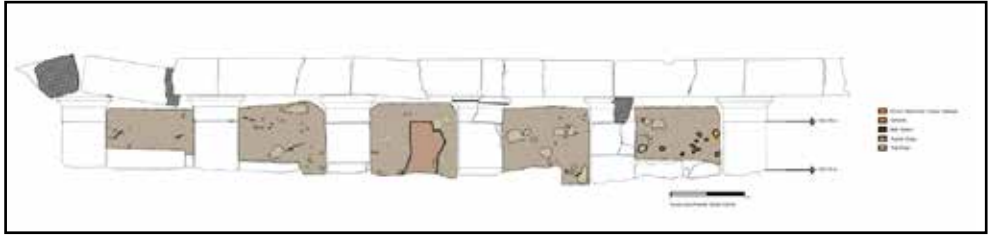

Resim 8: AA20-1 5x3 m'lik Genişleme alanı çalışma öncesi genel görünüm

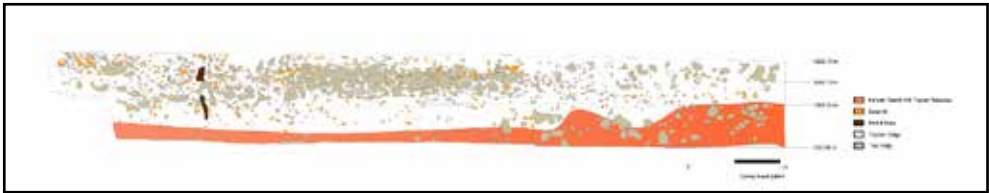

Resim 9: AA20-1 6x3mlık Genişleme alanı çalışma öncesi genel görünüm

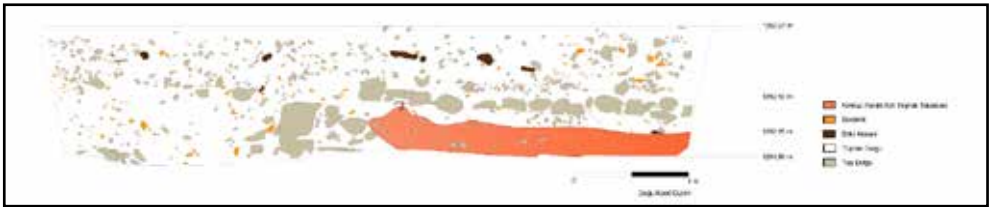
Çizimler:

Çizim 1: Doric Kuzey Stoa kuzey cephesi paye ve dolgu toprak görünüm

Çizim 2: Güney kesit genel görünüm

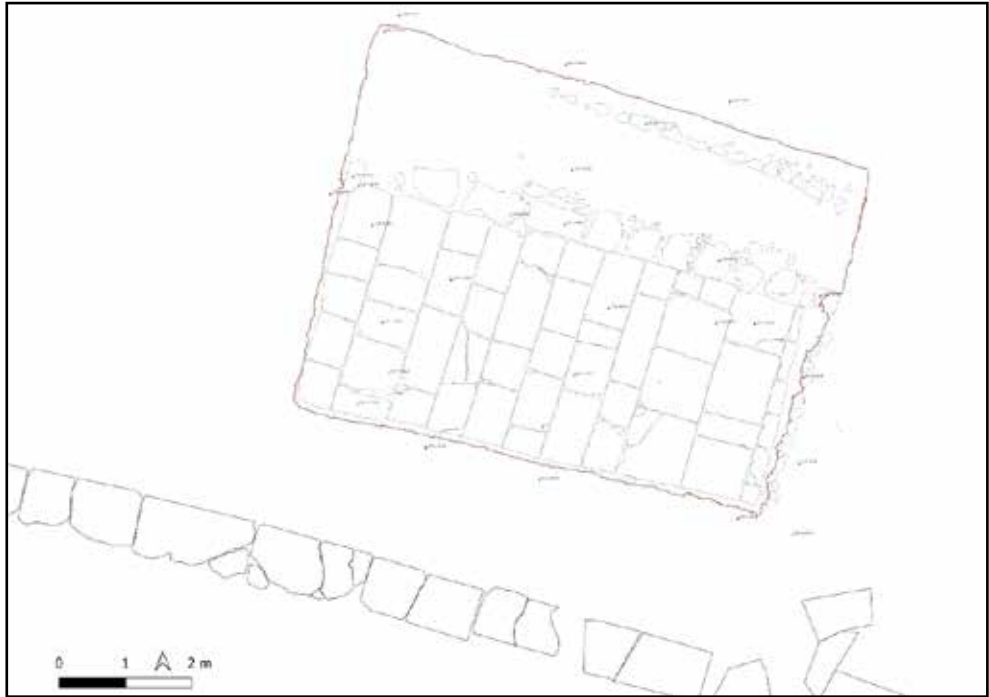
Çizim 3: Doğu kesit genel görünüm

Çizim 4: Batı kesit genel görünüm

Çizim 5: Kuzey kesit genel görünüm

Çizim 6: Doric Kuzey Stoa zemini genel görünüm

Seramik Kataloğu

Katalog No: 1

Envanter No: AD24.KS.TN0.9

Buluntu Yeri: Kuzey Stoa

Tabaka: TN0

İşlev: Sofra Kabı

Form: Kâse

Tip: 1A142-143

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/8

Hamur Yapısı: Az gözenekli, çok az kum, mika ve küçük kireç taşı içerikli, orta sert.

Yükseklik: 2,4 cm

Çap: 12,4 cm

Durum: Ağız ve boyun kısmı korunmuş.

Tanım: Ağız ve boyun kısmı korunan parçanın bezemeli olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Çok hafif dışa yatık ve dik ağız profilli parçanın boyun kısmında çok hafif bir keskinlik bulunmaktadır.

Katalog No: 2

Envanter No: AD24.KS.TN02.8

Buluntu Yeri: Kuzey Stoa-AA20
Plankaresi

Tabaka: TN02

İşlev: sofr a kabı

Form: Kâse

Tip: 1B130

Hamur Rengi: 7.5YR 6/4

Astar Rengi: 7.5YR 4/4

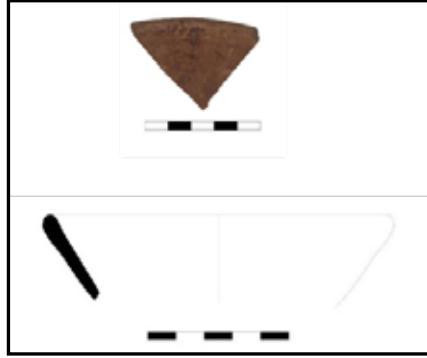
Hamur Yapısı: Az gözenekli, çok az kum, çok küçük kireç taşı katkı, sert.

Yükseklik: 3,0 cm

Çap: 13,0 cm

Durum: Ağız ve gövdenin bir kısmı korunmuştur.

Tanım: Hafif içe dönük, yuvarlatılmış ağızlı, dışbükey gövdeli bir kaptır.

Katalog No: 3

Envanter No: AD24.KS.TN0.1

Buluntu Yeri: Kuzey Stoa

Tabaka: TN0

İşlev: Sofra Kabı

Tip: 1B220

Hamur Rengi: 7.5YR 6/3

Dış Astar Rengi: 2.5YR 4/4

İç Astar Rengi: 2.5YR 4/4

Hamur Yapısı: Az gözenekli, çok az kum içerikli, sert.

Yükseklik: 3,9 cm

Çap: 12,6 cm

Durum: Ağız ve gövdenin bir kısmı korunmuştur.

Tanım: Hafif dışa çekik ve yuvarlatılmış ağız profilili, hafif dış bükey bir gövdeye sahip. Ağızın iç kısmında yiv mevcut.

Katalog No: 4

Envanter No: AD24.KS.TN02.4

Buluntu Yeri: Kuzey Stoa

Tabaka: TN02

İşlev: Sofra Kabı

Form: Tabak

Tip: 1C130

Hamur Rengi: 5YR-5/3

Dış Astar Rengi: 5YR 5/2

İç Astar Rengi: 5YR 5/2

Hamur Yapısı: Az gözenekli, çok az kum içerikli, sert.

Yükseklik: 4,5cm

Çap: 29,2cm

Durum: Ağız ve gövdenin bir kısmı korunmuştur. Gerisi kırık ve eksiktir.

Tanım: iç bükey yivle detaylandırılmış, dışa çekik, geniş ve düz bir ağız tablasına sahip. Hafif dış bükey ve oldukça dik inen gövde kaideye yakın bir yerde keskin bir biçimde içe doğru kıvrılmaktadır.

Katalog No: 5

Envanter No: AD24.KS.TN02-12

Buluntu Yeri: Sofra Kabı

Tabaka: TN02

İşlev: Sofra Kabı

Form: Çanak

Tip: 1F150

Hamur Rengi: 5YR 6/4

Dış Astar Rengi: 5YR 4/3

İç Astar Rengi: 5YR 4/3

Hamur Yapısı: Çok az miktarda ve çok küçük gözenekli, küçük taş, mika, şamot ve kireç taşı katkılı, orta sert.

Yükseklik: 4,2 cm

Çap: 25,0 cm

Durum: Ağız ve gövdenin bir kısmı sağlam.

Tanım: Dışa doğru kalınlaştırılmış ve üçgen biçimli ağız profili sergilemekte. Ağız kısmında ve gövde kısmında yivler bulunmaktadır.

Katalog No: 6

Envanter No: AD24. KS.AA20-1.
TN01.5

Buluntu Yeri: Kuzey Stoa-AA20
Plankaresi

Tabaka: TN001

Tip: Çömlek

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8

Hamur Yapısı: Orta sert hamur, çok az miktarda çok küçük gözenekli. Az miktarda çok küçük taşçık, çok az miktarda çok küçük kireç katkılı.

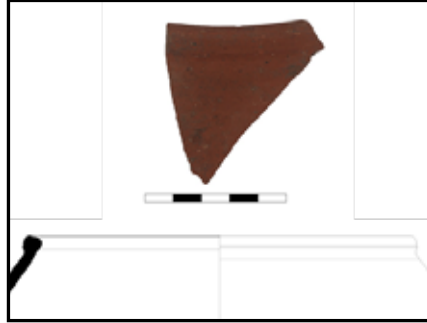
Ölçüleri:

Yükseklik: 5,9 cm

Çap: 22,6 cm

Durum: Ağız ve gövdenin bir kısmı korunmuştur.

Tanım: Kap yuvarlatılmış ve kalınlaştırılmış ağız profili sergilemekte. Gövde ağızdan dik ve dışa genişleyen hafif bir eğimle inmektedir.

Sikke Kataloğu

34. Envanter No: AD24-KS-TN02-Si033 Alan Adı: AA20 Kot: 1262,80 m Tarih: 20.09.2024 Torba No: TN02 Materyal: Bronz Ağırlık ve Ölçüler: 16 mm - 3.44 g Dönem: Hellenistik/Sagalassos		
Tanım: Ön Yüz: Tos vuran hörgüçlü boğa s. Arka Yüz: Kakasbos s. At üzerinde ve elinde gürz.	AD24-KS-TN02-Si033 34	AD24-KS-TN02-Si033 34
36. Envanter No: AD24-KS-TN02-Si035 Alan Adı: AA20 Kot: 1262,75 m Tarih: 23.09.2024 Torba No: TN02 Materyal: Bronz Ağırlık ve Ölçüler: 12 mm - 0.92 g Dönem: Geç Roma/5.yüzyıl		
Tanım: Ön Yüz: Büst s. Silik. Arka Yüz: Silik.	AD24-KS-TN02-Si035 36	AD24-KS-TN02-Si035 36

37. Envanter No: AD24-KS-TN02-Si036 Alan Adı: AA20 Kot: 1262,80 m Tarih: 20.09.2024 Torba No: TN02 Materyal: Bronz Ağırlık ve Ölçüler: 14 mm - 2.38 g Dönem: Bizans/Justinus		
Tanım: Ön Yüz: Büst s. TIN Arka Yüz: E†	AD24-KS-TN02-Si036 37	AD24-KS-TN02-Si036 37
16. Envanter No: AD24-KS-TN01-Si015 Alan Adı: AA20-1 Kot: 1262,52 m Tarih: 11.10.2024 Torba No: TN01 Materyal: Bronz Ağırlık ve Ölçüler: 13 mm - 2.00 g Dönem: Hellenistik/Adada		
Tanım: Ön Yüz: Bukranion Arka Yüz: Triskeles; A – Δ - [A]	AD24-KS-TN01-Si015 16	AD24-KS-TN01-Si015 16
39. Envanter No: AD24-KS-TN02-Si038 Alan Adı: AA20-1 Kot: 1261,99 m Tarih: 8.11.2024 Torba No: TN02 Materyal: Bronz Ağırlık ve Ölçüler: 13 mm - 0.96 g Dönem: Geç Roma/4-5.yüzyıl		
Tanım: Ön Yüz: Büst s. Silik. Arka Yüz: Bozuk.	AD24-KS-TN02-Si038 39	AD24-KS-TN02-Si038 39

SMYRNA (KONAK-İZMİR) 2024

Akın ERSOY*

Sarp ALATEPELİ

Ozan ÇAKMAK

Konak ilçesi Smyrna Antik Kenti 2024 yılı kazı çalışmaları Smyrna Agorası ve Smyrna Tiyatrosu'nda gerçekleştirilmiştir. Smyrna Agorası'nda Smyrna *Bouleuterion*'u üzerindeki Çeşmeli Sarnıç ve *Bouleuterion* oturma sıraları ile kürsünün konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarının yürütüldüğü Haziran-Aralık 2024 boyunca Smyrna Tiyatrosu yoğunluklu kazılar yürütülmüştür.

Diğer yandan birçok araştırma projesi de yerli ve yabancı akademisyenler tarafından yürütülmüştür.

PROJELER

Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Araştırma ve Sergileme Projesi 2024

Smyrna Agorası meydanının güneydoğu köşesinde yer alan Osmanlı Dönemi mezar taşlarının, teşhir ve depolama bölümünde yayına dönük çalışmaları Dr. Öğretim Üyesi Ertan Daş ve ekibince yıl boyunca aralıklarla sürdürülmüştür.

Çalışılmakta olan mezar taşları, kazılarla ortaya çıkarılmış olanlar ile yıllar boyunca Konak ilçe merkezli olarak yüzeyde veya A3 kazılarında ele geçen ve bir kısmı müze envanterine geçmiş olan örneklerden oluşmaktadır. Kırık ve özelliklerini büyük oranda yitirmiş olanlar etütlük malzeme olarak daha sonra değerlendirilmek üzere tasnif edilmektedir. Projedeki örneklerin seçiminde çoklukla taşların formu, üzerlerindeki süslemelerin özellikleri, kitabelerin verdiği bilgiler ile üzerinde İzmir tarihi için önemli şahsiyetlerin adları bulunanlar dikkate alınmıştır. Mezar taşlarına ait örneklerin küçük bir bölümü Beylikler Dönemi'ne (14. ve 15. yüzyıllar), çoğu ise 18. yüzyıl ve sonrasına tarihlenmektedir. 2025 yılında çalışmanın tamamlanarak yayınlanmasına gayret edilecektir.

* Prof. Dr. Akın ERSOY, Smyrna Antik Kenti Kazı Başkanı, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, 35620 Çiğli/İzmir/TÜRKİYE. akin.ersoy@ikcu.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9676-5865

Dr. Öğr. Üyesi Sarp ALATEPELİ, Smyrna Antik Kenti Kazı Bşk. Yrd., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, 35620 Çiğli/İzmir/TÜRKİYE. sarp.alatepeli@ikcu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-4149-5180

Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÇAKMAK, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, 35620 Çiğli/İzmir/TÜRKİYE. ozan.cakmak@ikcu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-5874-8332

Osmanlı Dönemi Seramik Araştırmaları 2024

Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Doç. Dr. Sevinç Gök tarafından Osmanlı Dönemi seramik çalışmaları yayına dönük olarak çalışılmaktadır.

İzmir, Antik Çağ'da olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de Akdeniz ticaret rotaları üzerinde önemli bir liman kentiydi. Bu nedenle Akdeniz'in her tarafında üretilen ticari mal ve ürünlerin somut bulgularına Smyrna Agorası ve çevresi ile Kemeraltı'nda yapılan kazılarda ulaşılmaktadır (Resim: 1). Bunlar içinde 17. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyılın başına kadar onlarca yıl boyunca İtalya, Fransa, Benelüks ve Britanya'daki seramik atölyelerinde üretilerek İzmir limanına gelen ve İzmirlielerin beğenisine sunulan, üzerlerinde üreticilerin damgalarının bulunduğu Avrupa Seramiği repertuarı dikkat çekicidir. Avrupa'dan ithal edilmiş, İtalya, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Almanya'da üretilmiş örneklerden oluşan “*Smyrna (İzmir) Agorası'nda Avrupa Seramikleri*” başlıklı kitap yayına hazır hale getirilmiş olup 2025 yılı içinde basılacaktır.

Seramik çalışmaları üzerinde bir başka Osmanlı Dönemi seramik grubu da yerli mutfak kapları ve gündelik yaşam malzemeleridir. Sırlı ve sırsız kaplardan oluşan bu seramikler içerisinde yer alan sayısız örnekle temsil edilen Kütahya üretimi fincanlar, özel bir yere sahiptir. Osmanlı Dönemi'ndeki kahve alışkanlığının bir yansıması olarak Smyrna Agorası'nda da çok çeşitli örneklerle karşılaşılır. Gerek evlerde, gerekse kahvehanelerde kullanılan fincanlar, dönemi için uygun fiyatlı ürünlerdendir ve alım gücü düşük halkın bile rahatlıkla sahip olduğu malzemelerden üretilmiştir. Ayrıca kahve alışkanlığının yaygınlığı, muhtemelen herkesin kendisine özel fincana sahip olmasını gerektirmiştir. Agorada bulunan yoğun fincan örnekleri bu iddiayı kanıtlar niteliktedir. 17. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına kadar üretilen bu örnekler; işlev, form ve desen özelliklerinin yanı sıra Smyrna Agorası üzerindeki ve çevresindeki alanda demografik, kültürel ve ekonomik özellikleri anlamak açısından da değerlendirilmektedir. Doç. Dr. Sevinç Gök “*Smyrna (İzmir) Agorası'nda Osmanlı Dönemi Seramikleri*” adlı yayına dönük olarak yerli üretim seramikler üzerinde çalışmayı sürdürmektedir.

Smyrna Agorası ve Tiyatrosu Mimari Elemanları

Malzeme Analizleri ve Ocaklarının Belirlenmesi Projesi 2024

Smyrna Agorası ve Smyrna Tiyatrosu'nda mimari elemanları kapsayan araştırma ve katalog çalışmaları İtalyan Arkeologlar Fulvia Bianchi ve Mathias Bruno tarafından yürütülmüştür. Dokuz Eylül Üniversitesi Jeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Bahadır Yavuz'un da katıldığı proje kapsamında Smyrna Agorası meydanında bulunan mimari elemanların katalog çalışması bu elemanların ait oldukları anıtsal yapılardaki (Batı Portiko-Bazilika) orijinal yerlerinin belirlenmesi ve taş ocaklarının tespitine yönelik çalışmalar önceki yıllarda olduğu gibi 2024 yılında da sürdürülmüştür. Özellikle MS 177/178 depreminden sonra çoklukla kendi malzemesi ile yenilendiği anlaşılan Batı Portiko'nun cephe

tasarımı ve strüktürüne ilişkin rölöve ve restitüsyon çalışmaları sonlanmıştır (Resim: 2).

Diğer yandan da Smyrna Tiyatrosu'nda kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan yapı elemanlarının katalog çalışmaları ve cephe tasarımına ilişkin çalışmalar 2024 yılında sürmüş, eş zamanlı olarak taş malzemenin ocaklarının belirlenmesine yönelik çalışmalar da devam etmiştir.

Ayrıca kazılar sırasında halen ortaya çıkarılmakta olan oturma basamakları ve merdiven izleri üzerinden *ima cavean*ın 19 basamaklı ve 7 *kerkidesten*, oturma sırası sayısı bilinmemekle beraber *media cavea* ve *summa cavean*ın 14 *kerkidesten* oluştuğu değerlendirilmektedir. *Ima cavean*ın 1. ve 7. *kerkides*leri dışında 30'ar derece, *media cavean*ın *kerkides*lerinin ise 15 derecelik açılarla orkestra merkezine yöneldiği anlaşılmaktadır. Smyrna Tiyatrosu *caveas*ına yönelik çalışmalara paralel olarak sahne binası mimari izleri ve taş elemanları üzerinden sahne binası planı ve cephe tasarımına ilişkin restitüsyon çalışmaları sürdürülmüştür.

Amphora ve Mühür Çalışmaları 2024

Smyrna Kazılarında ele geçen amphoralar ve mühürler üzerine Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Gonca Şenol ve Prof. Dr. Kaan Şenol tarafından çalışmalar devam etmektedir.

Sürdürülen amphora ve mühür katalog çalışmaları çerçevesinde daha önce İzmir'de tespit edilmemiş olan ama varlığı Pergamon'da bulunan örneklerden bilinen Helenistik Dönem'e ait *Smyrnaion* isimli bir atölyenin 'Karides' damgalı amphora mührü G. Şenol tarafından Tiyatro 2024 kazı buluntuları arasında ilk kez tespit edilmiştir.

Diğer yandan 2024 sezonunda, daha önceki yıllarda kazıları tamamlanmış olan Altınpark, Şifa gibi sektörlerden ele geçen amphoralar incelenmiş olup yayına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu sektörlerin dışında kurtarma kazıları kapsamında, İzmir Müzesi tarafından Kemeraltı'nda yürütülen Albayrak sektörü ve Kadifekale Şehitlik sektöründe bulunan amphoralar da değerlendirilmiş ve Smyrna'nın antik dönemdeki ticaret tarihine yeni bulgular eklenmiştir.

K. Şenol, Altınpark sektöründe bulunan ticari amphoraların sınıflandırılması kapsamında LR 3 (Late Roman 3) tipi amphoraların en yoğun grup olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu yıl sürdürdüğümüz araştırmalar Altınpark sektöründe LR 3 amphoralarının Pergamon'da üretilen örneklerinin Ephesos'da üretilen LR 3 amphoralarıyla yakın oranlarda tüketildiklerini ortaya çıkarmıştır. Pergamon LR 3 Tip 3 olarak sınıflandırılan bir grubun ise Pergamon'da gerçekleştirilen analizlerde ithal üretim olduğunun ortaya çıkması ve Altınpark sektöründeki yoğunlukları bu amphoraların Smyrna çevresinde üretilmiş olabileceğini göstermektedir.

K. Şenol'a göre Altınpark kazı alanında bulunan formlar Smyrna'lı tüketicilerin Geç Antik Dönem'de tercih ettiği ithalat modeli hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Buna göre, kentin, Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarında Ephesos, Pergamon, Erythrai gibi yakın çevresinden gerçekleştirdiği ithalatın MS. 4. yüzyıldan itibaren ticaretteki değişen rotalarla birlikte önce Güney Ege, MS. 5. yüzyıldan itibaren de Afrika'dan gelen ürünlerle şekillendiği izlenmektedir. Altınpark buluntuları Smyrna'nın MS 4-6. yüzyıllar arasında Samos ve karşı kıyısında üretilen M 273, Samos Cistern tipi amphoralarla Kos ve Kıbrıs Adası'nda üretildiği bilinen LR 2 amphoralarında taşınan ürünleri yoğun olarak tükettiğini ortaya çıkarmıştır. MS 5. yüzyılda Kuzey Afrika'da yaşanan üretim patlamasına paralel olarak da *Spatheion* genel ismiyle sınıflandırılan Keay 26 amphoralarının ve özellikle Sahel Bölgesi'nin önemli üretim merkezi *Nabeul* amphoralarının Smyrna kazılarında ele geçtikleri görülmektedir. Bu dönemin ticari bağlantıları arasında az sayıda da olsa Batı Akdeniz'in önemli üretici merkezlerinden Portekiz'de üretilen *Almagro* formları ve İtalya Yarımadası'nın ve Sicilya'nın son üretimi olan Keay 55 tipi amphoralar sayılabilir.

K. Şenol'a göre, Basmane-Şifa sektöründe gerçekleştirilen çalışmalarda da Altınpark'da teşhis edilen Ephesos ve Pergamon'da üretilen LR 3 amphoralarının baskın olma durumu yinelenmiş olup bu amphoraların diğer gruplarla kıyaslandığında 1/3 oranına sahip olduğu izlenmektedir. Ele geçen 1500 diagnostik örnek arasında Kuzey Ege kökenli olduğu bilinen 63 örnek M 273 ve Samos Cistern tipi olarak isimlendirilen amphoralara aittir. Şifa sektöründe Karadeniz'den ithal edilen ürünler de önemli yer tutmaktadır. Özellikle MS 4. yüzyıldan itibaren Sinop kökenli formların yanında kökeni tam olarak bilinmeyen ancak Karadeniz'le ilişkilendirilen Zeest 76 ve 80 formlarının da ele geçtiği görülmektedir. Şifa sektöründe ele geçen ticari amphoralar içinde Kilikia üretimi LR 1 amphoralarının % 4 oranlarına yaklaşmış olması Geç Antik Dönem'de kentin Kilikia ilişkilerini gösteren önemli bulgular arasında sayılabilir. Bunun yanında Geç Antik Dönem'de Akdeniz'in en yoğun ihraç edilen şarabı olan Vinum Gazetum'un taşındığı Gazze amphoraları (LR 4) ise 20 adet buluntu ile bu ticaretin İzmir limanlarına Akdeniz genelinin dışında bir oranda ulaştığının göstergeleri arasındadır. Kadifekale-Şehitlik sektöründe bulunan amphoralar ise kentin farklı bir noktasından geldiği için genel değerlendirmelerimize önemli katkı sunmuştur. Buradaki buluntular MÖ 5. yüzyıldan MS 7. yüzyıla kadar kente ulaşan ticari amphoralar hakkında bilgi vermektedir. Buna göre MÖ 5. yüzyılda kentin bu bölümüne Thasos ve Mende gibi kuzey Ege amphoralarının yanında Khios amphoraları da ulaşmıştır. Ayrıca, Helenistik Dönem'in önemli üreticileri olan Rhodos, Knidos ve Kos amphoralarının yanında Nikandros grubu olarak adlandırdığımız amphoralar da MÖ 3-2. yüzyıllardaki ticaretin yönü hakkında fikir vermektedir.

Pişmiş Toprak Figürin Araştırmaları 2024

Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nden Dr. Öğretim Üyesi Gözde Şakar tarafından yürütülen figürin buluntuları üzerindeki çalışmalar 2024 yılı boyunca sürmüştür. Smyrna Ti-

yatrosu'nda 2023 ve 2024 yılı içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda, 63 adeti 2023'te 65 adeti ise 2024'te olmak üzere toplam 128 figürlü pişmiş toprak obje parçası (figürin, mask ve plastik kap parçaları) değerlendirilmiştir. Tiyatroda 2023 yılında ortaya çıkarılan 63 adet figürin ve figürin parçasının büyük kısmı (40 adeti) *ima cavean*ın doğu kısmında yer alan ilk iki *cuneus* üzerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarından, diğer parçalar ise 2023 yılı kazılarının yapıldığı batı *vomitorium*'un içinden gelmiştir.

Tiyatroda 2024 yılında ortaya çıkarılan 65 adet figürin ve figürin parçasının büyük kısmı (62 adeti) alanın orta-doğusunda, *ima cavean*ın orta kısmının üst kotlarında ve doğuda birinci *diazoma* ve hemen arkasındaki *media cavean*ın ilk basamakların üzerine denk gelen plankarelerde bulunmuştur.

G. Şakar tarafından çalışmaya konu edilen figürinler içinde örneğin MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen Doğulu Aphrodite veya İsis olarak bilinen figürin (Smyrna 5392.1) başı dikkat çeken örneklerden biri olmuştur (Hasselin-Rous ve Şakar, 2021, s. 86-87). G. Şakar'a göre bu baş tipi hem tiyatrodan hem de kentteki diğer sektörlerde sıklıkla karşılaşıldığını ifade etmektedir. Bu örneklerin saçları kavun dilimi şeklinde taranmış olup başın alnı üzerinde ortasında yuvarlak bir madalyon bulunan alev hüzmesi şeklinde gösterilmiş bir taç bulunmaktadır (Resim: 3).

Epigrafi ve Grafiti Çalışmaları 2024

University Jean Moulin Lyon 3/Hisoma'dan Yunan Tarihi Profesörü Madalina Dana 2024 yılında seramik, taş ve sıvalar üzerindeki 73 yazıt üzerinde çalışmıştır.

Agora Bazilikası'ndaki *graffiti* ve *dipintilerin* daha önce yayınlanmış olanlarının yeniden okunarak doğrulanması ve yeni tespit edilerek halen yayınlanmamış olan yazıtların okunması sağlanmıştır.

2024 yılı çerçevesinde Smyrna Tiyatrosu'nda ele geçen birkaç yazıtlı mimari parçadan bir örnek üzerinde yer alan iki satırdan üstteki satırda *Smyrnaion Demos* ... yazısı okunurken, alttaki satırda *apokathest[esen]* kelimesi okunmuştur. Yazıtın tiyatrodaki bir onarımı işaret ettiği değerlendirilmiştir.

Smyrna Limanı Delgi Sondaj Yöntemli

Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları 2024

Proje ekibinde Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü ve İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nden Prof. Dr. Ertuğ Öner, Doç. Dr. Rıfat İlhan, Prof. Dr. Serdar Vardar, Dr. Öğr. Üyesi Aylin Karadaş ve Berkay Yılmaz'ın yer aldığı ekip "Smyrna Agorası ve çevresinde Delgi Sondaj Yöntemli Paleocoğrafya - Jeoarkeoloji Araştırmaları 2024" alt başlığı altında Smyrna limanı kıyı çizgisinin belirlenmesine yönelik delgi sondajlar gerçekleştirmişlerdir.

Smyrna Agorası ve çevresindeki Kemeraltı yönünde A3 parsellerde 2022 ve 2023 yıllarının ardından 2024 yılında da delgi sondajlar gerçekleştirilmiştir (Karadaş vd., 2023, s. 1095-1126). Yapılan 26 delgi sondaj sonunda AGORA 2024-01 ve AGORA 2024-02 sondajlarında; Osmanlı Dönemi yapı temellerinin altında daha eski dönemlere ait yapı kalıntılarının olmadığı, anakayaya kadar yalnızca önceki dönemlere ait seramik parçalarının bulunduğu, Kemeraltı'ndaki Anafartalar Caddesi ile Smyrna Agorası yönündeki 926 ve 937 sokaklar arasında Helenistik-Roma-Bizans dönemlerinde ortamın denizel ve kıyı bataklığı şeklinde kaldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Kemeraltı Anafartalar Caddesi olarak kabul edilen liman kıyı çizgisinin Smyrna Agorası'na daha yakın bir noktadan, en azından 926 ve 937 sokaklar aksından ve belki de daha yakın bir akstan geçtiği ortaya konulmuştur (Resim: 4).

İzmir Fayının Depremselliğinin Toprak Gazı (^{222}Rn ve CO_2)

Anomalilerinden Yararlanılarak Değerlendirilmesi Projesi 2024

2022 yılında başlanan ve Ege Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü'nden Doç. Dr. Mutlu İçhedef tarafından yürütülen 121Y404 No.lu ve “İzmir Fayının Depremselliğinin Toprak Gazı (^{222}Rn ve CO_2) Anomalilerinden Yararlanılarak Değerlendirilmesi” isimli TÜ-BİTAK projesi kapsamında Agora Örenyeri ve çevresinde yapılan çalışmalar 2024 yılında da sürdürülmüştür. Smyrna Agorası'nda toprak gazı ölçümleri 50 m aralıklarla Durridge RAD7 radon dedektörü ve GASPROLAB multigas data logger ile yerinde yapılmıştır.

Proje kapsamında İzmir fayı Pınarbaşı segmentinde (Pınarbaşı ile Konak arası) yer alan Agora Örenyeri ve çevresinde toplam 27 lokasyonda toprak gazı ölçümleri alınmıştır. Agora Örenyeri ve çevresinden toprak gazında Radon (^{222}Rn), Karbondioksit (CO_2), Azot (N_2), Oksijen (O_2) ve Metan (CH_4) ölçümleri yapılmıştır. Radon (^{222}Rn) ve Karbondioksit (CO_2) konsantrasyonları yerinde ölçümlerle belirlenmiştir. Diğer gazların ölçümü özel poşetlerle (Tedlar Bag) toprak gazı örneği alınarak Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Bölümü Laboratuvarlarında Gaz kromatografisi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu ölçümlerin yanısıra ayrıca Smyrna Agorası'nda akan sulardan örnekler alınarak, su örneklerinde Radon (^{222}Rn), pH ve sıcaklık ölçümleri yapılmıştır. M. İçhedef'e göre sularda ölçümlerden elde edilen ilk sonuçlar, ^{222}Rn düzeylerinin EPA (U.S. Environmental Protection Agency) tarafından verilen içme suları için referans düzey olan 11 Bq/l düzeyine oldukça yakın olduğunu ve içmeye uygun olmadığını göstermektedir. Ayrıca İçhedef'e göre İzmir fayının geçtiği bu alandan yüzeye çıkan sulardaki Radon düzeylerinin değişkenliği depremsellik açısından elverişli olduklarını göstermiştir.

SMYRNA AGORASI (NAMAZGÂH MEVKİİ) ÇALIŞMALARI

Geç Osmanlı Dönemi Çeşmeli Sarnıcı'nın Konservasyonu

Roma Dönemi *Bouleuterionu*'nun alt yapısına ait olan ışinsal duvarlar üzerinde yükselen Geç Osmanlı Dönemi'ne ait Çeşmeli Sarnıç'ın doğu yarısının çatı ve duvar konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Smyrna Agorası Örenyeri'ndeki katmanlaşmayı ve çok kültürlülüğü anlatmak için mevcut çeşmeli sarnıcın kondisyonunu korumayı amaçlayan çalışmalarda sarnıç üst örtüsü üzerinde yoğunlaşmıştır. Yağmur suyunun birikerek derzlerde ve malzeme üzerinde yaratacağı etkileri azaltmak için üst örtünün toprak ve niteliksiz çanak-çömlek kırıklarından oluşan dolgu kazı/temizlik çalışmaları ile kaldırılarak ardından yalıtım amaçlı zemin uygulaması gerçekleştirilmiştir (Resim: 5).

Kazı/temizlik çalışmaları sırasında bir yandan üst yapı detayları da ortaya çıkmıştır. Alttaki tonoz üst örtünün üzerinde taş karolarla bir zemin oluşturulduğu ve sarnıç duvarlarının bu zemini aşarak çatının bir havuza dönüştürüldüğü görülmüştür. Tonoz üst örtünün öncelikle toprak ve seramik kırıkları ile dolgulanmış ve ardından taş karoların döşendiği izlenmiştir. Karo döşemesi çatı üzerinde ancak küçük bir bölümde tespit edilebilmiştir. Ortaya çıkan buluntu ve detaylar üzerine yapılan değerlendirme sonunda orijinal dolgunun tonoz kenarlarında korunması düşünülmüş ve dolgu belli bir seviyeye kadar alınmıştır (Resim: 6).

Korunmuş karo döşeme bölümü orijinal durumu ve seviyesinde yeniden yerleştirilmek üzere numaralandırılarak kaldırılmıştır (Resim: 6). Temizlik çalışmasının ardından belli bir seviye kadar taneli volkanik kum serilerek üst örtü dolgulanmış ve böylece çatı yükü de azaltılmıştır. Volkanik kum üzerine hidrolik kireç + kaymak kireç + kum'dan oluşan izolasyonu sağlayacak taban harcı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Resim: 7).

Taban harcı üzerine pişmiş toprak yivli kiremitler döşenmiş ve ardından korunan karo döşeme bölümü yerine yerleştirilmiş, karo döşeme ile yivli tuğla döşeminin derz işi yapılmış ve son olarak sarnıç çatı duvarları önce çürütülmüş, sonrasında kendi malzemesi ve kireç harcı kullanılarak kendi korunduğu seviyeye yükseltilerek 2024 çalışması 2025 yılında sürdürülmek üzere tamamlanmıştır (Resim: 8).

Bouleuterion Konservasyon İşleri

Minimal kalıntılarla korunmuş olan Geç Roma Dönemi *Bouleuterionu*'nun az sayıda örnekle temsil edilen oturma bloklarının geçici olarak yerleştirilmesi işi yapılarak 4 adet blok oturma bölümüne yerleştirilmiştir. Söz konusu bloklar örenyerinin farklı yerlerinden toplanarak bir araya getirilmiş ve yerleştirilmiştir (Resim: 9).

Diğer yandan kürsünün daha önce yapılmış olan derz harcının giderek bozulduğu gözlenerek hidrolik kireç ve kum ile yeni derz uygulaması yapılmıştır.

SMYRNA TİYATROSU KAZISI (TEMAŞALIK MEVKİİ)

Smyrna Antik Kenti Kazıları'nın Tiyatro sektöründeki çalışmaları Haziran 2024'de başlamış ve Aralık 2024'de sona ermiştir.

Tiyatrodaki çalışmalar, *Skene/Proskene/Orkestra* (X/Y/Z-25, Z/A1-24, A1-23, B1-21/20 ve C-23/24) ve *İma Cavea/Diazoma/Media Cavea* (B1/C1/D1/E1-19, G1/H1-19/20, G1-18/17, E1/F1-17) olmak üzere iki alanda sürdürülmüştür. Ayrıca Geleceğe Miras Projesi çerçevesinde *İma Cavea* (B1-21/20/19, C1/D1/E1/F1-19) ve *Media Cavea* (V/W/Y/Z/A1/B1/C1/D1/E1-15, D1/F1-16/17) ile örtüşen plankarelerde kazılar yürütülmüştür (Resim: 10).

Skene/Proskene/Orkestra Plankareleri Kazıları

Orkestra ile *Proskene/Pulpitum* bağlantısını açıklığa kavuşturmak üzere kazı çalışmalarına orkestra ile örtüşen A1-23 plankaresinde başlanmış, iki seviye halinde çalışmalar yürütülmüştür. *Orkestra* zeminine ulaşmak ve *orkestra* üzerindeki toprak yükünü azaltmaya yönelik kazı çalışması 81.00 m - 79.70 m ile 79.70 m -78.50 m seviyeleri aralığında gerçekleştirilmiştir.

Kazılarda herhangi in situ mimari öğeye rastlanmazken, çalışmalar sırasında ilk seviye aralığında moloz taş akıntıları gözlemlenen dolgu toprak içerisinde ele geçen seramik buluntular ile birlikte metal, cam ve kemik malzemeler yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait ise az sayıda seramik buluntu ele geçmiştir. Bununla birlikte ikinci seviye kazısında ele geçen malzeme yoğunlukla Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilirken, Helenistik Dönem az sayıda örnek ile temsil edilmektedir.

A1-23 plankaresinin ardından *orkestra* ile örtüşen A1-22 ve B1-20 plankarelerine kazılar aktarılmış, kazılar iki seviye halinde 82.29 m - 81.19 m ve 81-14 m – 79.63 m seviyeleri aralığında gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda yerinde korunmuş veya düşük durumda mimari elemana rastlanılmamıştır. Küçük taş, kil ve kumul toprak akıntılarının gözlemlendiği toprak dolgusundan ele geçen seramik buluntular yoğunlukla Roma Dönemi'ne tarihlenmişse de Helenistik, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait az sayıda örnek de görülmüştür.

C1-23 ve A1-22 plankarelerinde yürütülen kazılar 76.86 m seviyesi altından başlayarak ve 22'li plankarelerde sona erecek şekilde sahne binası bloklarının dağınık durumda yayıldıklarına, kısacası sahne binasının güney cephe duvarından 15 m uzaklığa kadar dağınık durumda olduklarına işaret etmektedir. 76.86 m seviyesi altından başlayarak olasılıkla mimari elemanlar yığın halinde *orkestra* tabanına kadar ulaşmaktadırlar.

Sahne Binası'nın kendisinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte sahne binasında önceki yıllarda çıkartılan, 4. ve 5. mekânları koridor üzerinde ayıran kuzey-güney yönelimli, 80.74 m üst, 78.31 m alt seviyeleri aralığındaki Geç Bizans –Erken Osmanlı dönemlerine ait olduğu değerlendirilen mermer ve kireç taşı devşirme parçalardan ibaret yığma taştan bölme duvarı belgelendikten sonra kaldırılmıştır.

Sahne Binası'nın önünü açıp *orquestra* ile ilişkisini anlamak amacıyla *orquestra* üzerinde yürütülen kazıların ardından *proskene/pulpitum* ile örtüşen plankarelerden Z-24 plankaresine çalışmalar aktarılmıştır. Plankarede öncelikle Cumhuriyet Dönemi boyunca sokak olarak kullanılan modern asfalt kaplama kaldırılmış ve ardından kazılar 82.14 m - 80.14 m seviyeleri aralığında sürdürülmüştür. Devam eden çalışmalarda üst seviyelerde istismak ve yıkımlar öncesi tiyatro üzerinde yükselen evlere hizmet götüren alt yapıya ait demir, beton ve plastik temiz ve pis su boruları ortaya çıkarılmıştır. Döküm demir içme suyu borusu, plastik borulardan önce 20. yüzyıl boyunca temiz su ileten ana borudur. Plankare içinde bir kuyu ile kuyu bileziği ve beton pis su iletim hatlarının sonlandığı beton rögar ve kapağı birlikte ele geçmiştir (Resim: 11). Yapılan çalışmalarda ele geçen seramik buluntular yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmiştir. Helenistik ve Roma dönemlerine ait az sayıda buluntu ele geçmiştir.

Z-24 plankaresinde 82.14 m - 80.14 m aralığındaki ilk seviye kazıların ardından bu kez 80.82 m - 78.35 m seviyeleri aralığında çalışmalar yürütülmüştür. Üst seviyede ortaya çıkan modern demir, beton ve plastik temiz su ve atık boruları kaldırılmıştır (Resim: 12). Çalışmalarda herhangi bir in situ mimari öğeye rastlanılmamış olmakla birlikte yoğun mermer ve kireç taşı kırıkları ve moloz taşların gözlemlendiği ikinci seviye kazı toprağında özellikle mermer kırıkları içinde heykel parçaları ele geçmiştir. Önceki yıllarda da gözlemlendiği gibi, kazı bitim seviyesinde dağınık durumda sahne binasına ait mimari elemanların ortaya çıkma-ya başladığı görülmüştür. Kireç taşı kırığı, mermer kırığı ve moloz taş akıntısının bulunduğu toprak dolgunun içinden ortaya çıkarılan buluntular yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlense de Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilmiş örneklerle de ulaşılmıştır.

Z-24 plankaresinin ardından Y-25 plankaresine çalışmalar aktarılmış ve iki seviye halinde kazılar gerçekleştirilmiştir. Z-24 plankaresinde olduğu gibi Y-25 plankaresindeki çalışmaların yürütülmesinde *proskene/pulpitum* üzerindeki toprak yükünü azaltmak, sahne binasını daha görünür hale getirmek amaçlanmıştır. Plankarede çalışmalar 81.60 m - 80.20 m seviyeleri aralığında sürdürülmüştür. Kazılar çerçevesinde Z-25 plankaresinde ortaya çıkarılan döküm demir temiz su iletim hattı Y-25 plankaresince doğu-batı yönünde takip edilmiştir (Resim: 13). Plankare kazılarında sahne binası cephe duvarı bloklarına ve detaylarına ulaşılmıştır. Cephe duvarının kesme taş bloklarının arasında eksik olanların yerine moloz taş duvarlar görülmüştür. Bu çamur harçlı moloz taş duvarların sahne binasını kullanan Erken Cumhuriyet Dönemi evlerinin yamayarak kullandıkları temel ve bölme duvarlarına ait olduğu değerlendirilmiştir.

Plankarede akıntılardan kaynaklı yumruk büyüklüğündeki moloz taşların ve modern atıkların da bulunduğu toprak dolgusundan ele geçen seramik buluntular yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmiş, Roma ve Helenistik dönemlere tarihlendirilen tekil buluntulara da ulaşılmıştır.

Y-25 plankaresinde ikinci seviye kazısı 80.22 m - 78.34 m seviyeleri aralığında gerçekleştirilmiştir. Kazı sırasında sahne binası güney cephesine ait *aedicula*'nın temel blokları/

podyum *in situ* durumda, yerinde korunmuş olarak tespit edilmiştir. Yaklaşık 4.09 m x 2.03 m boyutlarında oturma alanına sahip *aedicula* temeli 79.53 m üst seviyesinde ortaya çıkarılmış ve 78.34 m seviyesine kadar takip edilmiştir (Resim: 14). Temelde/podyum blokları içinde 0.73 m genişliğinde sahne binası koridorundan başlayarak uzanan bir geçitin var olduğu görülmüştür. Kazılar sırasında yoğun mermer curufları gözlemlenen toprak dolguda heykel parçaları da görülmüştür. Bunlardan en iyi durumda ele geçen örnek bir *cornucopia* parçası olmuştur. Bu örnek kireç ocağı olarak kullanıldığı anlaşılan temeldeki geçidin içinden ele geçmiştir. Geçidin Geç Bizans Dönemi'nde moloztaş duvarlar ile sınırlandırılarak kireç ocağı gibi kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Söz konusu plankare çerçevesinde dört sütunlu *aedicula*'nın arka yarım sütunlarına ait sahne cephesinde, 80.34 m alt seviyeden başlayan sütun yuvaları tespit edilmiştir ki, bunlar *aedicula*'nın önde bulunan tam sütunlarının hemen ardında ve birbirlerine paralel durumdadırlar. Cephedeki yuva izlerinin kabalığı Smyrna'daki MS 177/178 büyük depresi sonrasındaki onarım safhasına ait olabileceklerini düşündürmüştür. Kazı toprağından ele geçen sütun başlık parçaları *aedicula*'nın sütunlarının kompozit başlıklar taşıyor olabileceklerine işaret etmektedir.

Yapılan çalışmalar sırasında ele geçen seramik buluntulardan üst seviyelere ait olanlar yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlense de alt seviyelerde Helenistik, Bizans ve Roma dönemlerine tarihlenmiştir.

Y-25 plankaresinin ardından yine *proskene/pulpitum*'a ulaşmak ve *scene frons*'un görünürlüğünü arttırmak ve detaylarına ulaşmak için X-25 plankaresine çalışmalar aktarılmış ve iki seviye halinde kazılmıştır. 81.14 m - 80.19 m seviyeleri aralığındaki ilk seviye kazıları sırasında Y-25 plankaresinde gün ışığına çıkartılan döküm demir boru, X-25 plankaresince doğu-batı yönünde takip edilmiştir. Moloz taş akıntısı ve modern atıkların da bulunduğu topraktan ele geçen buluntular yoğunlukla Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmiştir.

X-25 plankaresinde ikinci seviye kazıları 80.19 m - 78.35 m seviyeleri aralığında yürütülmüştür. Plankaredeki kazılar ile sahne binasının güney cephesi detaylarına ulaşmanın yanı sıra önceki yıllarda sahne binası koridor kazılarında görünür hale gelmiş olan 4 No.lu yan kapı açıklığının da ortaya çıkarılması amaçlanmıştır (Resim: 15). Z/Y-25 plankaresinde de gözlemlenen modern döküm demir su borusunu korumak kaydıyla kazılar derinliğine devam ettirilmiş, tuğla, mermer yongaları ve kazı seviye aralığının alt kotlarına doğru parçalanmış mimari elemanlar dikkat çekmiştir. Korunmuş mermer eşiği 78.43 m seviyesinde olan ve söveli olduğu anlaşılan yan kapının 2.48 m genişlikte olduğu ölçülmüştür. Kapı içinden ve dışından çıkan kireçleşmiş mermer ve kireç taşı malzemenin açık veya kapalı kireç ocaklarına yakın veya temas ettiği değerlendirilmiştir. Kazı toprağından ele geçen seramik parçaları Osmanlı Dönemi ağırlıklıdır.

Z-24 ve X/Y-25 plankarelerinin ardından yine *proskene* ve *proskene-orkestra* ilişkisini anlamak ve *orquestra* tabanına ulaşmak için C1-24 plankaresine kazılar aktarılmış ve 78.44

m - 76.86 m seviyeleri aralığında kazılar sürdürülmüş ve sonlandırılmıştır. Yoğun mermer yongaları, tuğla parçaları, mermer blok parçaları, yazıtlı bloklar, çiçek rozetli tavan kaset parçaları, mermer süsleme parçaları, sütun ve başlık parçaları dağınık ve üst üste olacak şekilde dikkat çekmiştir. Ele geçen heykel parçaları içinde bir mask kabartması ile bir heykele ait el örneği dikkate değer buluntular olmuştur. Önceki yıllarda da doğu-batı yönelimli 24'lu ve 25'li plankarelerde gözlemlenen bu üst üste durum ve kompozisyon sahne binası cephe mimarisinin sökülüp alınması veya kireç üretimi vb. nedenlerle kullanılmak istenmesi değerlendirmemiz ile paralellik göstermektedir.

İma Cavea-Diazoma- Media Cavea Plankareleri Kazıları

2024 yılı kazılarında odaklanılan noktalardan biri olan *cavea*nın doğu yarısında *İma Cavea/Diazoma/Media Cavea* ile örtüşen B1/C1/D1/E1/F1-19, G1/H1-20/19, G1-18/17, E1/F1-17 plankarelerde kazılar yürütülerek tiyatro üzerindeki dolgu toprak yükünün azaltılarak basamaklara ulaşılması hedeflenmiştir.

İma cavea ile örtüşen B1/C1/D1/E1/F1-19 plankarelerinde 84.46 m - 83.29 m ve 83.25 m - 81.31 m seviyeleri aralığında iki seviye halinde kazılar gerçekleştirilmiştir. Kazılarda E1/F1-19 plankareleri ile örtüşen *ima cavea* 'nın 3. ve 10. oturma sıraları ortaya çıkarılmıştır. Kazılar sırasında dağınık veya yerinde korunmuş mimari kalıntılara rastlanmamıştır. Bununla birlikte plankarelerde andezit yongalardan ibaret dolgu toprak içinde, örneğin B1/C1-19 plankarelerinde tiyatronun toprak ile dolması sürecinde üstteki anakayadan kopup gelen büyük boyutlu şekilsiz andezit taşlar izlenmiştir. B1/C1-19 plankarelerinde ele geçen seramik, kemik, cam ve metal buluntular yoğunluk sırasına göre Roma, Bizans ve Helenistik Dönem'e tarihlendirilmiştir.

G1/H1-20/19, G1-18/17, E1/F1-16/17/18 plankarelerinde kazı çalışmaları sırasında E1-16 ve E1/F1-17 plankarelerinde, Smyrna Tiyatrosu'nun ikinci kademe (*media cavea*) oturma bölümü ile örtüşen plankarelerde *media cavea* 'nın 3. oturma sırasına *in situ* durumda ulaşılması üzerine kazı çalışmaları, birinci *diazoma* zemini dahil olmak üzere 89.98 m – 84.78 m yaklaşık seviyeleri aralığında sürdürülmüştür (Resim: 15). 5 sıra oturma sırası ortaya çıkarılmıştır. Ağırlıklı olarak sırasıyla Roma ve Helenistik dönemlere ait olan seramik parçaları oldukça sert ve taşlı mermer yongaları ve andezit taşçıklardan ibaret toprak içinden elenmiştir. Kazılar sırasında *cavea* 'nın doğu bölümünde önceki yıllarda kuzeyden itibaren tespit edilen *media cavea* 'nın 1. *klimakēs* 'in (merdiven 1) dışında 2., 3. ve 4. *klimakēs* 'lerine de (merdiven 2, 3 ve 4) böylece ulaşılmıştır. Merdivenlerin ortaya çıkarıldığı haliyle andezit basamaklarının 23 ile 26 cm aralığında yüksekliğe sahipken 25/26 cm derinliğinde, yaklaşık 24 cm yüksekliğinde ve 85 cm genişliğinde olduğu görülmüştür. *İma cavea* ile *media cavea* arasında uzanan *diazoma* 'nın taban seviyesi 84.58 m iken, *media cavea* 'yı ayıran *diazoma* duvarı 86.25 m seviyesinde, kısacası ortalama 1.67 m yüksekliğindedir.

Ortaya çıkarılan *media cavea* 'nın oturma sıralarının da *ima cavea* oturma sıralarında olduğu gibi yaklaşık 40 cm yüksekliğinde ve 80 cm derinliğinde oldukları, 80 cm derinlik

içinde oturanlara ayrılan blokların profilili ve farklı derinliklerde oldukları, yine farklı derinliklerdeki kireç taşı bloklarla tamamlandığı izlenmiştir. Bu durum *ima cavea*’nın oturma sıra ve blokları ile paralellik göstermektedir. Oturma sıralarının oturma bloklarında eksiklikler olduğu ve çoklukla oturma bloklarının çatlak ve kırık oldukları da izlenmiştir.

Smyrna Tiyatrosu’nda ‘Geleceğe Miras Projesi’ çerçevesinde Doğrudan Hizmet Alımı şekliyle kazı çalışmaları da yapılmıştır. Bu kazılar *diazoma* ve *media cavea* üzerinde 2 ile 4 m’ye yaklaşan yüksekliğe sahip tiyatro dolgusunun kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilmiştir. C1-16, D1/E1-16, E1/F1-17, A1/C1/B1/A1/Z/Y/X/V/W-15, B1-19/20/21 ile C1/D1/E1/F1-19 plankarelerinde, yamaçtan on yıllar boyunca akan toprak dolgu bir yandan kazılırken diğer yandan 20. yüzyıl boyunca inşa edilen konutların duvar ve taban betonarmeleri de kaldırılmış veya ortaya çıkarılmıştır.

A1/Z/Y-15 plankaresinde 91.51 m ile 87.23 m seviye aralığında, X/W/V-15 plankarelerinde 92.35 m - 87.23 m, C1-15 plankaresinde 91.65 m – 87.49 m seviyeleri aralığında, B1-15 plankaresinde 91.34 m ile 87.49 m aralığında, C1-16 plankaresinde 88.26 m - 87.01 m seviyeleri aralığında, D1-16 plankaresinde 91.46 m - 87.01 m seviyeleri aralığında, E1-16 plankaresinde 91.81 m - 88.26 m seviyeleri aralığında süren kazılarda ele geçen seramik malzeme Helenistik, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait olup dolgunun üst seviyelerinden ele geçtikleri için karışık durumdadırlar.

Orkestra ile örtüşen B1-21/20/19 ve C1/D1/E1/F1-19 plankarelerinde 81.18 m ile 79.62 seviyeleri aralığında kazılar yürütülmüştür. Bu plankarelerde toprak dolgusunun farklı büyüklüklerde, örneğin; yumruk büyüklüğünden zaman zaman 1.5 m büyüklüğe ulaşabilen andezit taş ve taş akıntılar ile kumul yapıda olduğu görülmüştür. Dolgu içinde ele geçen amorf seramik parçaları yoğunluklu olarak Roma Dönemi’ne tarihlenmiş, ancak Helenistik ve Bizans dönemlerine ait örneklerle de ulaşılmıştır. E1/F1-19 plankarelerinde *diazoma*’dan *orkestra*’ya doğru *ima cavea*’nın 11. 12. ve 13. oturma sıralarına ulaşılmıştır.

Smyrna Tiyatrosu’nda ele geçen en erken sikke (TİYATRO.24.62) Makedon Kralı Antigonos Gonatas’a (MÖ.277-249) ait bir bronz sikke olmuştur. Ele geçen sikke örneklerinden bir diğeri ise TİYATRO.24.43 kodlu bronz Smyrna Şehir Sikkesi (MÖ 240-230) olmuştur. Türk Dönemi’ne ilişkin en erken sikke (TİYATRO.24.09) ise II. Murad’a (1421-1444/1446-1451) ait bir bakır mangırdır.

KAYNAKÇA

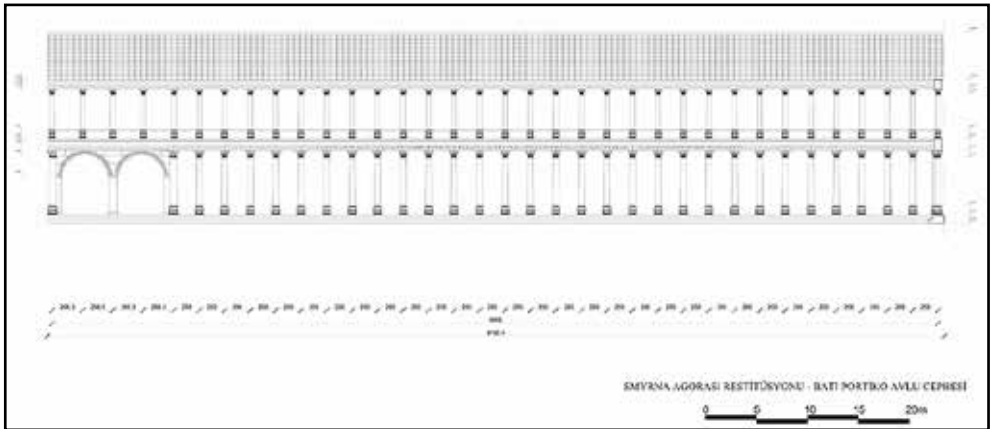
Karadaş, A., İlhan, R., Vardar, S., Öner, E., Ersoy, A., (2023). Smyrna Agorası Çevresinde (Konak-İzmir) Holosen Kıyı Çizgisi Değişmelerine Ait Ön Bulgular, *Erciyes Akademisi*, 37(3), s. 1095-1126.

Hasselin-Rous, I. ve Şakar, G. (2021). Les figurines d’Aphrodite orientale de Smyrne : anciennes et nouvelles découvertes. *Anatolia Antiqua* (29), s. 77-92

EKLER

Resim 1: Yerli ve Avrupa seramiği buluntu örnekleri

Resim 2: Batı Portiko avlu cephesi restitüsyonu

Resim 3: Doğulu Aphrodite

Resim 4: Liman kıyı şeridi

Resim 5: Çeşmeli Sarnıç konservasyon çalışmaları

Resim 6: Çeşmeli Sarnıç temizlik çalışmaları

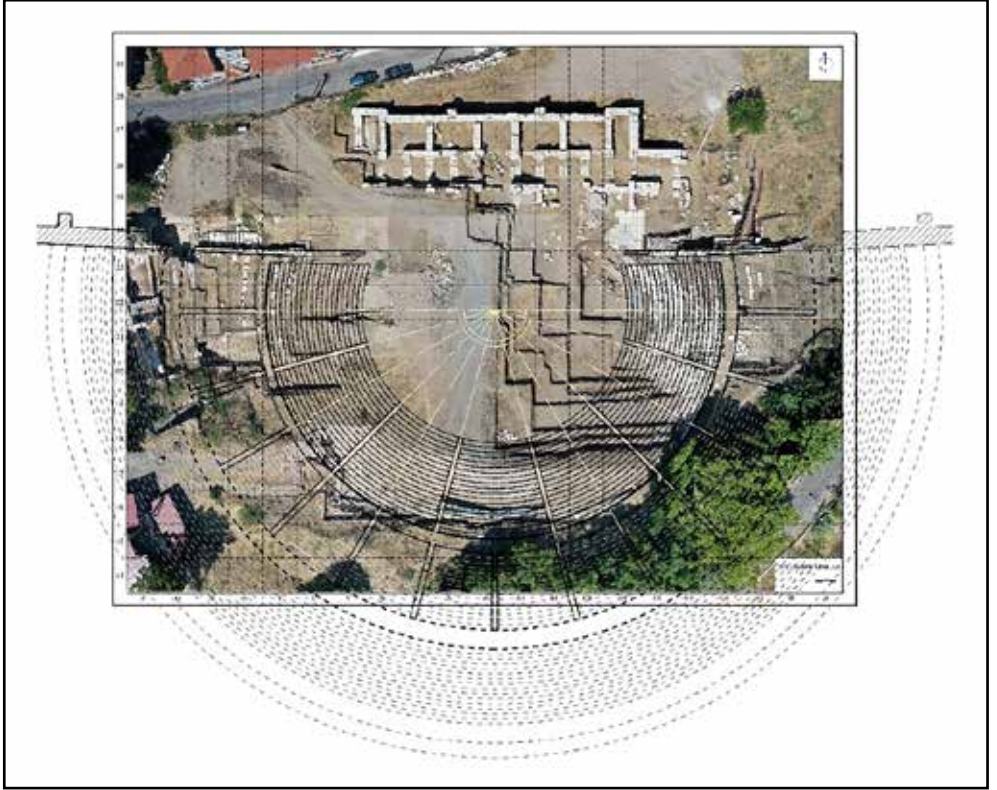
Resim 7: Çeşmeli Sarnıç izolasyon çalışmaları

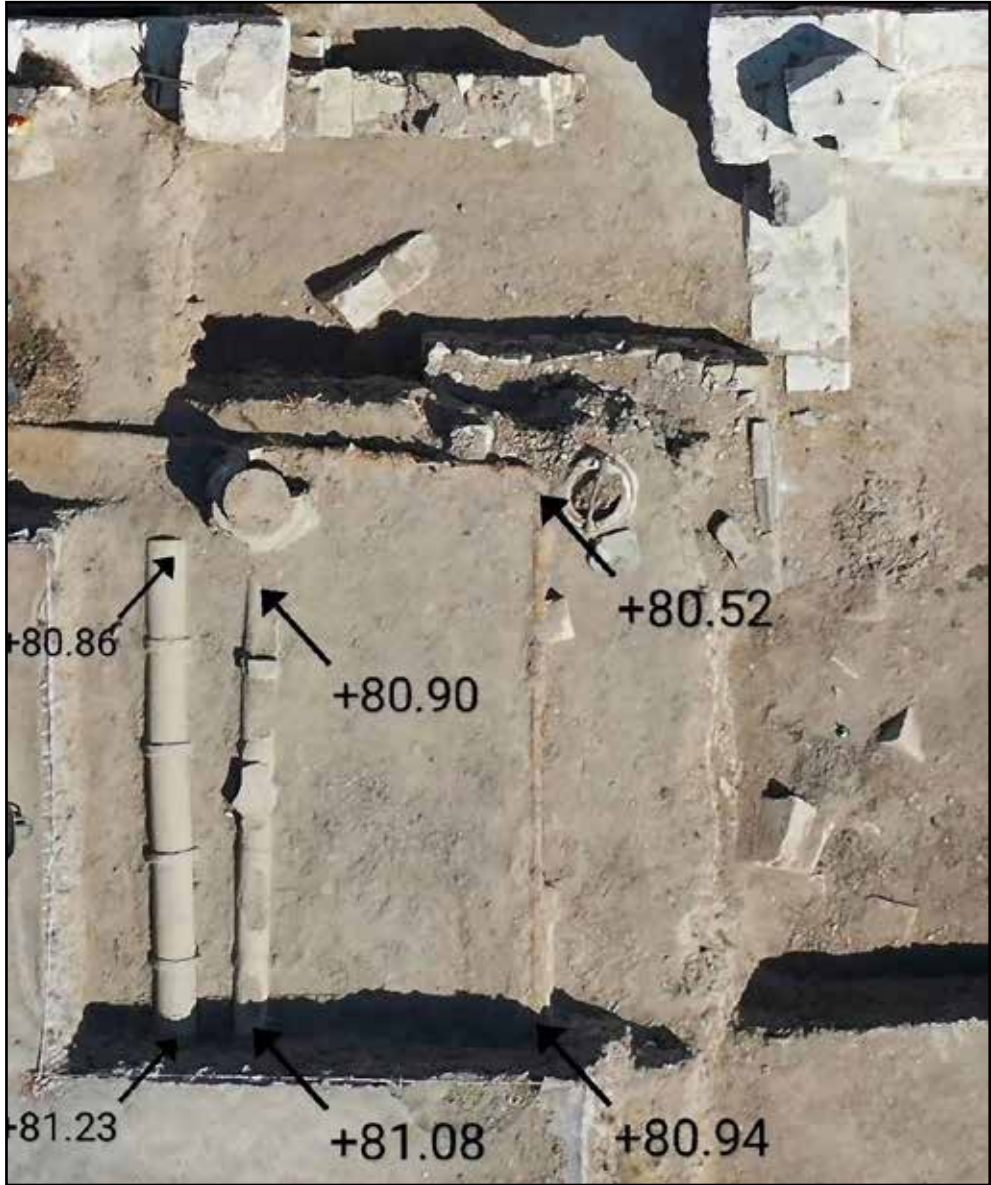
Resim 8: Çeşmeli Sarnıç konservasyon sonrası

Resim 9: Bouleuterion oturma bloklarında konservasyon uygulaması

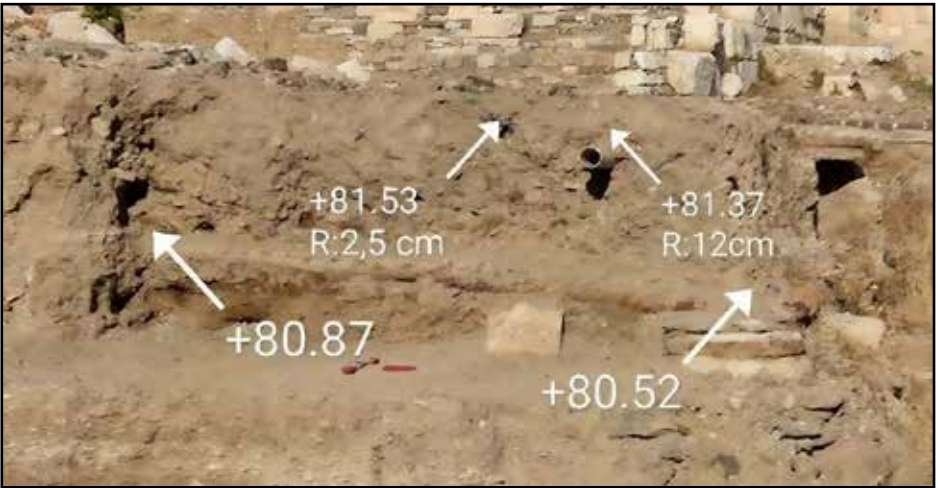
Resim 10: Smyrna Tiyatrosu ve plankareler

Resim 11: Kuyu bileziği ve beton pis su iletim hatları

Resim 12: Z-24 Plankaresi çalışmaları

Resim 13: Z-24 / Y-25 Plankaresi döküm demir temiz su iletim hattı

Resim 14: Sahne Binası güney cephesine ait aedicula temel blokları

Resim 15: Smyrna Tiyatrosu sahne binası ve media cavea oturma sıraları

2024 YILI KEYKUBADIYE SARAYI KAZISI

Ali BAŞ*

Necla DURSUN

Şükrü DURSUN

Mevlüt Anıl FİDAN

Ayşe Nur TAŞDELEN

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Şeker Mahallesi, Kayseri Şeker Fabrikası alanı içerisinde bulunan Keykubadiye Sarayı 2024 yılı kazı çalışmalarına Prof. Dr. Ali BAŞ başkanlığında 08.07.2024 tarihinde başlanılmış ve kazı 06.09.2024 tarihinde sonlanmıştır.

Çalışmalarda Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ali BAŞ Kazı Başkanı, Erciyes Üniversitesi'nden Doç. Dr. Necla DURSUN Kazı Başkan Yardımcısı, Erciyes Üniversitesi'nden Doç. Dr. Şükrü DURSUN, Malatya Turgut Özal Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Anıl FİDAN, Selçuk Üniversitesi'nden Öğr.Gör.Dr. Rasim BAĞIRLI, Araştırmacı Dr. Ayşe Nur TAŞDELEN ile Kayseri Müzesinde uzman olan Yılmaz RIDVANNOĞULLARI ve Melek SOLAK yer almıştır. Bakanlık yetkili uzmanı olarak ise Kayseri Müzesinden Hamdi OKTAY görev yapmıştır. İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğrencisi Alper Umut YARDIMCI iki hafta süre ile staj yapmıştır. Ekip listesinde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Yurdağül ÖZDEMİR sağlık, Dr. Öğr. Üyesi Ömer Devrim AKSOYAK ise alanda çizime yönelik çalışmaların başlamaması sebebiyle çalışmalara katılamamıştır. Çalışmalarda Konya Selçuk, Kayseri Erciyes ve Malatya Turgut Özal Üniversitelerinden öğrenciler yer almıştır.

1. ARAZI TEMİZLİK ÇALIŞMALARI

2024 yılı kazı çalışmalarına ilk olarak Dört Kemerli Yapı ve Tonoğlu Yapı'nın çevresinin ayrıntılı fotoğrafları çekilerek, kazı öncesindeki durumlarının belgelenmesi ile başlanmıştır. Alan her yıl olduğu gibi bitkilerle kaplanmış durumdaydı. Bu nedenle öncelikle önceki senelerde kazısı yapılan alanlar ile 2024 yılında kazısı yapılacak alanların temizliği

* Prof. Dr., Ali BAŞ, Selçuk Üniv., Edebiyat Fak., Sanat Tarihi Böl., Konya, e-posta: abas@selcuk.edu.tr, ORCID:0000-0002-4314-0498
Doç. Dr., Necla DURSUN, Erciyes Üniv., Güzel Sanatlar Fak., Geleneksel Türk Sanatları Böl., Kayseri, e-posta: necladursun@erciyes.edu.tr, ORCID:0000-0003-1543-1367
Doç. Dr., Şükrü DURSUN, Erciyes Üniv., Turizm Fak., Turizm Rehberliği Böl., Kayseri, e-posta: sukrudursun@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8465-7533
Dr. Öğr. Üyesi, Mevlüt Anıl FİDAN, Malatya Turgut Özal Üniv., Sosyal ve Beşeri Bilimler Fak., Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Böl., e-posta: mevlut.fidan@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3923-7622
Dr. Araştırmacı, Ayşe Nur TAŞDELEN, e-posta: aysenurtasdelen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2556-8201

yapılmış, bu çalışmalar kazı başkanı, bakanlık temsilcisi ve ekip üyeleri gözetiminde Kayseri Şeker Fabrikası Park ve Bahçeler Müdürlüğüne bağlı işçiler ve ekipte yer alan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir.

2. KAZI ÇALIŞMALARI

Temizlik çalışmaları tamamlandıktan sonra Tonoğlu Yapı'nın çevresinde 01.08.2024 tarihinde kazı çalışmalarına başlanmıştır. 2024 yılı çalışmaları, 2023 yılında gerçekleştirilen çalışmaların devamı niteliğinde, Tonoğlu Yapı'nın kuzey, güney ve kuzeybatısında belirlenen açmalarda gerçekleştirilmiştir.

2. 1. Tonoğlu Yapı Çevresindeki Çalışmalar

Tonoğlu Yapı çevresindeki 2024 yılı çalışmaları 5.00 x 5.00 m ölçülerindeki İ28, İ31, İ32, J27, J28, J33, J32, K28, K32, K33, L32, M32, M40, M41, N40, N41, O41, Ö41, P41 ve P42 olmak üzere toplam yirmi açmada gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf: 1).

M40 ve M41 açmalarındaki çalışmalar, 2023 yılı çalışmalarının devamı niteliğinde gerçekleştirilmiştir. M40 açmasında -2.48 m seviyesinde ortaya çıkarılan iki sıra döşeme taşının güney tarafta bir sıra daha devam ederek sonlandığı görülmüştür. M41 açmasının kuzeydoğusunda, etrafı tuğla ile çevrelenmiş tandır açığa çıkarılmıştır. Bu alanda dış yüzeyi yanmış seramik parçaları ile form vermeyen tek renk turkuaz sırlı çini, sırlı-sırsız seramik parçaları ve kemik parçaları bulunmuştur (Fotoğraf: 2).

N40 ve N41 açmalarındaki çalışmalarda, açmanın batı bölümünde bulunan ve bir önceki yıl ortaya çıkarılan kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın batı yüzü açığa çıkarılmıştır. Çalışmalar, -2.48 m ile -3.33 m seviyesinde değişkenlik göstermiştir. Toprak, üst seviyede gri ve kuru iken, seviye inildikçe nemli olduğu gözlemlenmiştir. Yukarıda bahsi geçen duvar, bir önceki yıl ortaya çıkarılan hamamın küllhan bölümünün batısını sınırlamaktadır. -2.23 m seviyesindeki duvarın zemin seviyesi -3.16 m, kalınlığı 0.85 m, uzunluğu ise 4.65 m'dir. Açmanın güneyinde, -3.33 m seviyesinde ele geçen krem renkte, ince gözenekli ve sık dokulu hamur yapısına sahip kahverengi lüster çini parçasında rumi motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyona yer verilmiştir. Ayrıca krem renkte sık dokulu, ince gözenekli hamur yapısına sahip olan şeffaf sır altına turkuaz, lacivert renkte boya ve şeritli geometrik geçmeler ile desenlenmiş çini parçaları, şeffaf turkuaz sırlı sır altı çini parçaları, lacivert sırlı çini parçaları ortaya çıkarılmıştır. Bunların dışında 0.21x0.21 m ölçülerinde kare formlu tuğla ile künk ve lüle parçaları da ele geçmiştir.

İ32, İ31, J32 ve J31 açmalarında yürütülen çalışmalarda öncelikli olarak seviye eşitleme çalışmaları yapılmıştır. Açmadaki çalışmalarda seviye -1.36 m ile -2.26 m aralığında değişmektedir. Çalışmalar sırasında, İ31 açmasında önceki sene ortaya çıkarılan kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın devamı açığa çıkarılmıştır. Çalışmalar devam ederken -2.20 m seviyesinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan moloz taş sırasına rastlanmıştır. Taş sırası üzerinde, -2.14 m seviyesinde önceki yıllarda da bir bölümü çıkmış olan 1970 yılından

kalan metal boru bulunmuştur. Ayrıca -2.16 m seviyesinde kuzey-güney yönlü bir başka su borusuna rastlanılmıştır. İki su borusu da kesilip çıkarılmıştır. Çalışmalar, duvarın devam etmemesi sebebiyle sonlandırılmıştır. Çalışma sürecinde tek renk turkuaz çini, sırlı ve sırsız seramik parçaları ile modern atıklar ve kemik parçaları çıkarılmıştır.

J33 ve K33 açmalarındaki çalışmalara, -1.44 m seviyesinde batıdan doğuya doğru başlanmıştır. Toprak yapısı nemli ve kahverengidir. -2.67 m seviyesinde oldukça yoğun kül tabakasına rastlanılmıştır. J33 açmasının güneydoğusunda yoğun bir şekilde çini parçaları ele geçmiştir. Çalışmalar devam ederken K33 açmasının kuzeydoğusunda, krem renginde ince gözenekli sık dokulu kaidesi sağlam olan sırsız seramik ortaya çıkmıştır. Ayrıca krem renginde sık dokulu ince gözenekli tek renk turkuaz sırlı çini parçası, koyu krem renkte sık dokulu ince gözenekli hamur yapısına sahip turkuaz sır altına mangan moru yıldız ve tomurcuk süslemeleri olan haç kolu ile krem renginde ince gözenekli sık dokulu hamur yapısına sahip şeffaf sır altına siyah renkte çerçevenilmiş şeritlerle geometrik süslemeli çini parçaları bulunmuştur. K33 açmasında -2.77 m seviyesinde üç adet fresk parçası ele geçmiştir. Bu parçalar kazının başlangıcından itibaren ele geçen ilk fresk örnekleri olup, sarayda fresk süslemenin de olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

K32, L32 ve M32 açmalarında çalışmalar sonucunda, önceki sene J32 açmasında bulunan duvarın doğu-batı yönde çapraz olarak uzandığı tespit edilmiştir. -1.85 m seviyesindeki duvarın toplam uzunluğu 19,22 m, kalınlığı 0.82 m ve yüksekliği ortalama 0.63 m'dir. Bu duvarın kuzey yönüne bitişik olarak, -2.15 m seviyesinde, dilatasyonlu moloz taş döşeme yapılmıştır (Fotoğraf: 3). Çalışmalar sırasında beyaz renkte sık dokulu hamur yapısına sahip bitkisel süslemeli iki parça halinde lüster çini, az sayıda tek renk turkuaz sırlı çini parçaları, yeşil sırlı ve sırsız seramik parçaları, lüle parçası ile üst seviyelerde plastik, kumaş ve paslı metal parçaları ortaya çıkarılmıştır.

O40 ve Ö40 açmalarında çalışmalar, -0.41 m seviyesinde başlamıştır. Açmanın kuzey sınırında doğu-batı doğrultusunda uzanan 1.38 m yüksekliğinde tuğla duvar bulunmuştur. Tuğlalar 0.21x0.21, 0.20x0.21 m ölçülerindedir. Açmanın doğu, batı ve güney yönlerinde moloz taş örgülü duvarlar açığa çıkmış ve tuğla duvar ile bu duvarlar yaklaşık kareye yakın bir mekân oluşturmuştur. Mekânın kuzey tarafına, kuzey duvardan yaklaşık 0.40 m güneyde ikinci bir tuğla duvar ile karşılaşılmış, ayrıca duvarın üst seviyesinde ocak-tandır olabilecek bir düzenleme görülmektedir. Bu duvarın mevcut veriler doğrultusunda sonradan oluşturulduğunu düşünmekteyiz (Fotoğraf: 4). Söz konusu mekânın zemin seviyesinin oldukça aşağıda olması ve girişe dair ize rastlanılmaması, mekânla ilgili yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. Alanın tamamen açılması sonrasında bir yorum yapılabileceğine inanmaktayız. Alanda, Osmanlı dönemine ait mavi beyaz teknikli seramik ve sırsız seramik kaide parçası bulunmuştur. Açmanın güney sınırında yedigen ocak, doğusunda ise harçlı tuğla döşeme yer almaktadır. Tuğlaların ölçüleri 0.20 x 0.21, 0.21 x 0.22 ve 0.22 x 0.23 m olmak üzere değişiklik göstermektedir.

Ö41, Ö42, P41 ve P42 açmalarındaki çalışmalarda toprak yapısı üst seviyelerde gri renkte olup, alt seviyelere inildikçe kahverengi renge dönüşür. Ö41 açmasında bulunan tuğla döşemenin P41 açmasında da devam ettiği tespit edilmiştir. -1.25 m seviyesinde, açmanın kuzeybatı köşesinde, kuzey-güney yönlü olan ve 0.38x0.22 m ölçüsündeki tuğlalarla oluşan döşeme ortaya çıkmıştır. -1.25 m’de, açmanın güneyinde ortaya çıkan doğu-batı yönlü duvar 1.70 m uzunlukta, 0.83 m kalınlıktadır (Fotoğraf: 5). Çalışmalar sırasında tek renk sırlı turkuaz çini parçaları ile sırlı-sırsız seramik parçalarına ve modern atık malzemeye rastlanılmıştır.

2. 2. Sondaj Çalışmaları

İ28, J28, J27 ve K28 açmalarında sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. Açmalarda -1.88 m ile -2.33 m seviye aralığında çalışma yapılmıştır. Toprak yapısı gri ve kurudur. İlk olarak üstteki otlu tabaka temizlenmiş daha sonra seviye inme işlemine geçilmiştir. Üst tabakada modern atık ve paslı demir parçaları çıkarılmıştır. Çalışmalar esnasında -2,10 m seviyesinde, güneydoğu bölümde 0.22 m çapında ve 0.025 m kalınlığında künk parçası ortaya çıkmıştır. İ28 açmasının güneybatısında ana kayaya rastlanmıştır. Bu kayanın doğusunda J27 açmasında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve -2.13 m seviyesinde moloz taş örgülü duvar ortaya çıkarılmıştır. J28 açmasında da devam eden duvar 4,56 m uzunluğunda, 0,92 m kalınlığında, 0.38 m yüksekliğindedir. Sonrasında duvar doğruya doğru dönmektedir.

3. KÜÇÜK BULUNTULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kazı çalışmaları sırasında bulunan eserler temizlendikten sonra tasnif edilmiş, fotoğrafları çekilerek form veren bazı örneklerin çizimleri yapılmıştır. Bütün buluntulara kazı bünyesinde oluşturulmuş numara verilerek, ölçüleri alındıktan sonra hakkında kısa bilgiler içeren notlar tutularak bilgisayarda kayıt altına alınmıştır.

Kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan eserlerin çoğunluğunu çini ve seramikler oluşturmaktadır. Seramik buluntular genel olarak birleşim göstermeyen parçalar halindedir. Sırlı ve sırsız seramiklerden ise sırsız olan örnekler büyük çoğunlukta. Küçük parçalar halinde ele geçen çini buluntular ise tek renk turkuaz, sır altı ve lüster olmak üzere farklı teknikte ve süsleme özelliklerine sahiptir.

Sır altı tekniğinde hazırlanan çiniler, form, süsleme ve renk bakımından çeşitlilik sunmaktadır. Form itibarıyla haç kolu, yıldız, dörtgen olmak üzere farklılık gösteren örnekler süsleme bakımından da genellikle bitkisel ve geometrik olmak üzere çeşitlilik sunar. Bitkisel süslemeye sahip örneklerin çoğunluğunda süslemeler siyah renkte yapılmış ve şeffaf veya şeffaf turkuaz sırla sırlanmıştır. Bazı örneklerde ise daha gerçekçi bitkisel süslemeye gidildiği görülür. Bunlar arasında haç formlu çininin bir kolu olan parça kaliteli işçiliği ile dikkat çekmektedir. Yine dikkat çeken eserler arasında, siyah renk konturlarla oluşturulan palmet, lotus ve kıvrımdal motiflerinin içerisinde zemin renginde (rezerv) bırakılarak şeffaf mavi renkte sırlanan örnekler de bulunmaktadır. Geometrik kompozisyona sahip örneklerde

ise örgülü kompozisyonlar çokça tercih edilmiştir. Figürlü süslemeye sahip sağlam örnek bulunmamakla birlikte, üç parçada kuş figürüne ait bölümler izlenmektedir (Fotoğraf: 6).

Lüster tekniğindeki çiniler diğer türlere göre daha az sayıda olup, yine tamamı kırık parçalar halinde bulunmuştur. Bu çiniler de sır altında olduğu gibi hem form hem de süsleme bakımından çeşitlilik göstermektedir. Lüster tekniği ile hazırlanmış çinilerde çoğunlukla bitkisel süsleme görülürken geometrik süslemeli örneklerle rastlanır. Eserler, genellikle beyaza yakın krem renkte hamurlu olup opak beyaz sır üzerine sarı, yeşil ve kahverengi lüsterle hazırlanmış kıvrım dal, tomurcuk ve rumi motiflerinden oluşan bitkisel süslemeye sahiptir. Bu eserlerin yanı sıra farklı olarak lüster ve yıldız tekniğinin bir arada kullanıldığı iki adet çini oldukça dikkat çekmektedir (Fotoğraf: 7).

Tek renk sırlı çiniler kazı çalışmaları sırasında çokça rastlanan örneklerdendir. Tamamı parçalar halinde ele geçen çinilerde turkuaz rengin yanı sıra az sayıda kobalt mavisi ve patlıcan moru renkte sırlı örneklerle de rastlanmıştır. Çini mozaik tekniğinde süslemeye ait olduğu anlaşılan az sayıdaki tek renk sırlı parçalar da ayrı bir grup oluşturmaktadır. Çinilerden biri patlıcan moru renkte sırlıdır (Fotoğraf:8).

Evani örnekler sır altı, lüster ve tek renk olmak üzere çeşitli tekniklerde hazırlanmıştır. Büyük çoğunluğu sır altı teknikli olan eserler, bir kısmı birleşim gösteren bir örnek dışında kırık parçalar halinde bulunmuştur. Bir kâseye ait olan parçaların birleşimiyle ortaya çıkan ve iç ve dış yüzeyi opak sırlı olan kabın boyun kısmında iç içe dairesel çizgilerle oluşturulan bordür yer almaktadır. Ağzı kısmı ise kobalt mavisi ve siyah renklerle süslenmiştir (Fotoğraf: 9).

Buluntular içerisinde sırsız seramikler çoğunluğu teşkil eden gruptur. Bunlar az sayıda örnek dışında neredeyse tamamı birleşim göstermeyen kırık parçalardan oluşmaktadır. Genellikle hamurları krem ve kırmızı renginin çeşitli tonlarında gevşek veya sık dokulu olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Form veren sırsız seramikler kaide, gövde, kulp ve ağız gibi bölümlere aittir. Sağlama yakın örneklerden biri olan testi ise, düz dipli, yumurta gövdeli olup dışı çekik ağızlıdır. Ele geçen parçalar küçük kullanım kaplarına ait olup bunlar arasında emzik (ülük) parçaları, tutamaç kısmı bulunan kapak ve gövdeye bağlı bulunan kulp form veren parçalar olarak dikkati çeker. Sırsız seramik grubunda değerlendireceğimiz buluntular içerisinde az sayıda lüle parçaları da bulunur (Fotoğraf: 10).

Sırlı seramikler farklı hamur ve yapım teknikleriyle çeşitlilik göstermektedir. Seramikler, hamur yapılarıyla krem ve kırmızı renktedir. Eserler, tek renk sırlı, sgraffito ve akıtma olmak üzere farklı tekniklerle süslenmiş, süslemelerde bitkisel ve geometrik motifli kompozisyonlara yer verilmiştir. Sağlam bir kandil dışında tamamı parçalar halinde ele geçen sırlı seramikler arasında yeşil ve sarı renkte sırlı örnekler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Form veren parçalar arasında kaide, ağız, gövde ve kulp gibi örnekler bulunur. Bunlar arasında içi yeşil veya sarı renkte sırlı, dışı sırsız kaide parçaları büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır (Fotoğraf: 11).

Seramik ve çiniler dışında sikke, cam ve oksitlenmiş metal parçaları gibi farklı türlerde buluntular ile de karşılaşmıştır. Kazıda çıkarılan az sayıdaki metal buluntuların tamamı form vermeyen parçalar şeklindedir. Oldukça bozuk durumda-korozyona uğramış- bir adet sikke ele geçmiştir. Cam buluntular, bazı bilezik parçaları (Fotoğraf: 12) dışında form vermeyen farklı renklerdeki kırık parçalardan oluşmaktadır.

2024 yılı çalışmaları sırasında, sondaj çalışmasının başlamasından itibaren ilk kez fresk ile karşılaşmıştır. Üç adet küçük parçadan oluşan buluntularda yeşil, kahverengi ve krem gibi renkler kullanılmıştır. Bu buluntular sarayda çini ve alçı gibi süsleme malzemelerinin yanı sıra freskin de kullanıldığını göstermesi açısından oldukça önemli veriler olarak dik-kati çekmektedir (Fotoğraf: 13).

4. KORUMA VE RESTORASYON

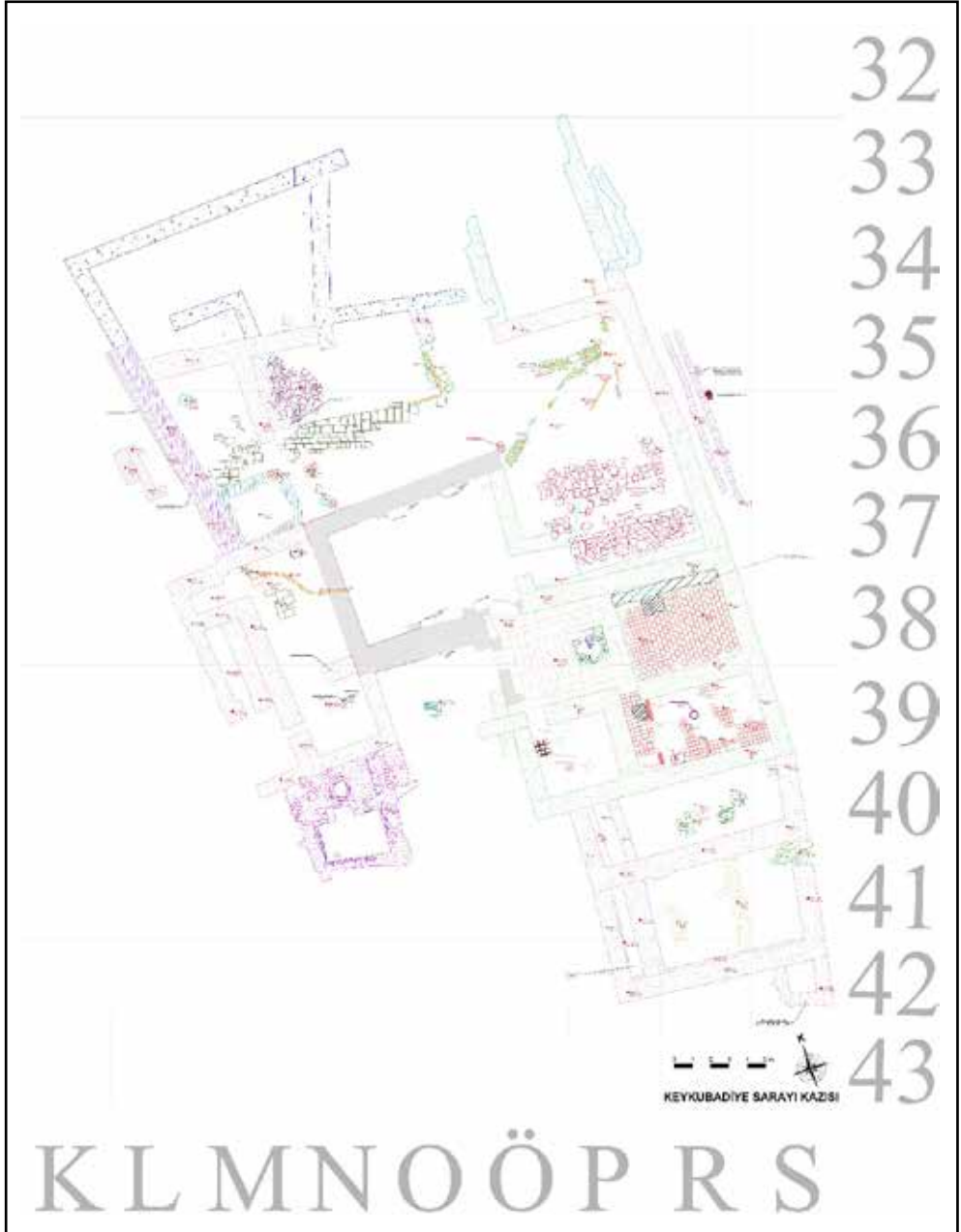
Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan tuğla duvar ve döşemenin hava şartlarından etkilenmemesi için jeotekstil uygulaması gerçekleştirilmiş ayrıca duvarlarda korumaya yönelik geçici önlemler alınmıştır.

5.SONUÇ

2024 yılında Keykubadiye Sarayında yürütülen kısa süreli kazı çalışmasında, mimari anlamda yapının güneyinde bazı mekânlarla karşılaşmış, bu durum daha önceki senelerde çıkan yapı kalıntılarıyla birlikte Tonoğlu Yapının güney, güneydoğu ve batı bölümlerinin adeta boşluk bırakılmayacak şekilde dolu olduğunu göstermiştir. Ayrıca kuzeybatı yönde yapılan çalışmalar sırasında bazı duvar kalıntılarıyla karşılaşmış olmakla birlikte bunların düzgün bir mekân oluşturacak özellikte olmadığı anlaşılmaktadır. Bahsedilen mimari bulgular dışında ele geçen oldukça farklı özellik ve teknikteki taşınır kültür varlıkları ise Anadolu Selçuklu döneminin süsleme ve günlük kullanım eşyaları konusunda önemli veri sunmaktadır.

2024 yılı kazı çalışması kısa süreli olsa da elde edilen veriler dönemin sanat anlayışını yansıtmaları açısından önemlidir. Başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, yerelde de Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri Şeker Şirketi ve Kayseri Kocasinan Belediyesinin desteği, kazı çalışmalarının sağlıklı biçimde yürütülmesini sağlamıştır. Ancak kazı ekibinden Sinan Gökkaya'nın elim bir trafik kazasında hayatını kaybetmesi kazı ekibini derinden sarsmış, bu nedenle 2024 yılı kazı sezonu beklenenden daha erken bir tarihte sonlandırılmıştır.

EKLER

Çizim 1: Tonoğlu yapı etrafında yapılan çalışmalar

Fotoğraf 1: Tonoğlu yapı kazı sonrası genel görünüm

Fotoğraf 2: M40 ve M41 Açmaları genel görünüm

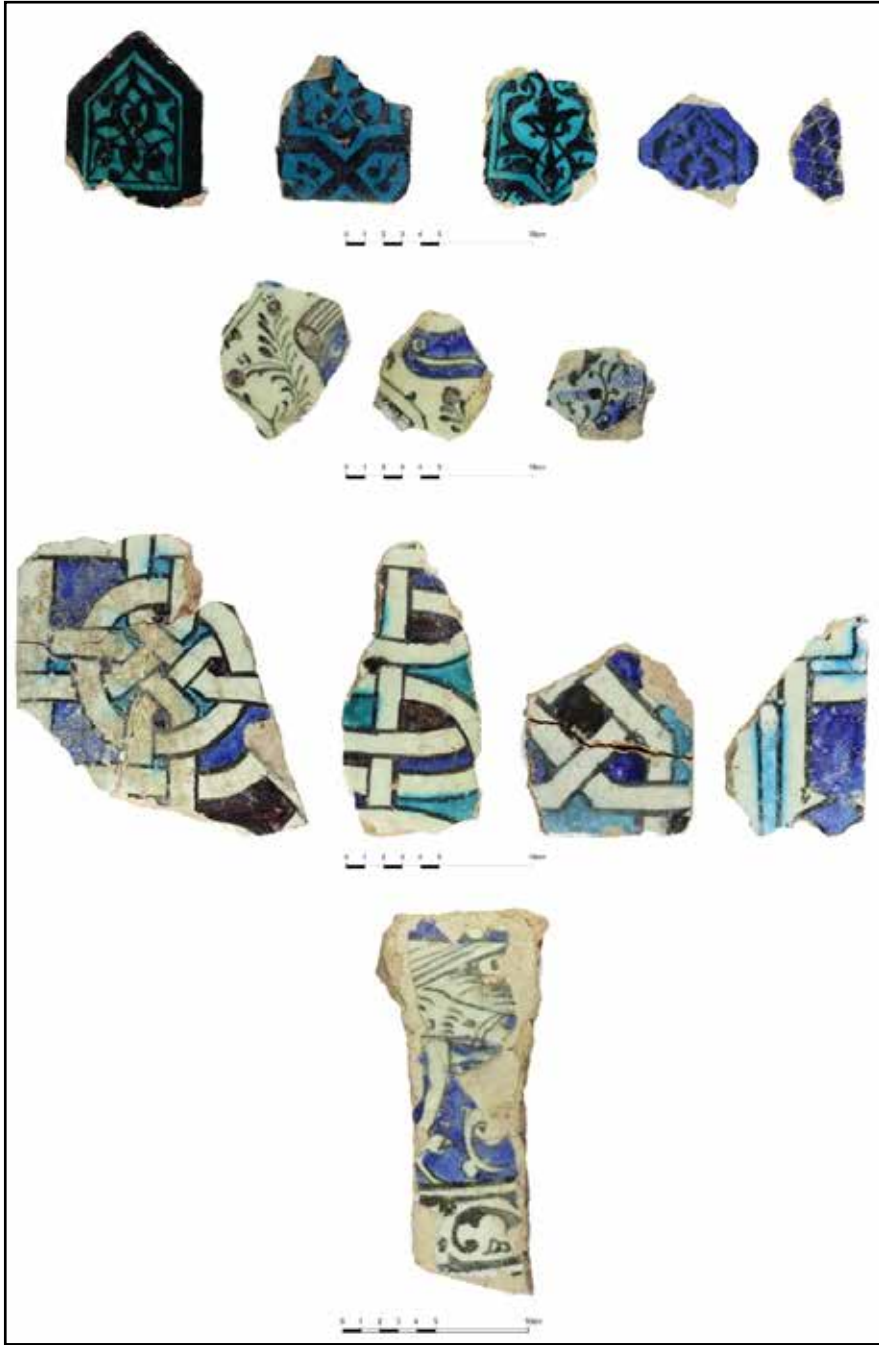
Fotoğraf 3: K32, L32 ve M32 Açmaları genel görünüm

Fotoğraf 4: O40 ve Ö40 Açmaları genel görünüm

Fotoğraf 5: Ö41, Ö42, P41 ve P42 Açmaları genel görünüm

Fotoğraf 6: Sıralı, bitkisel, geometrik, figürlü süslemeli çiniler

Fotoğraf 7: Lüster ve Sıraltı-Yaldız çiniler

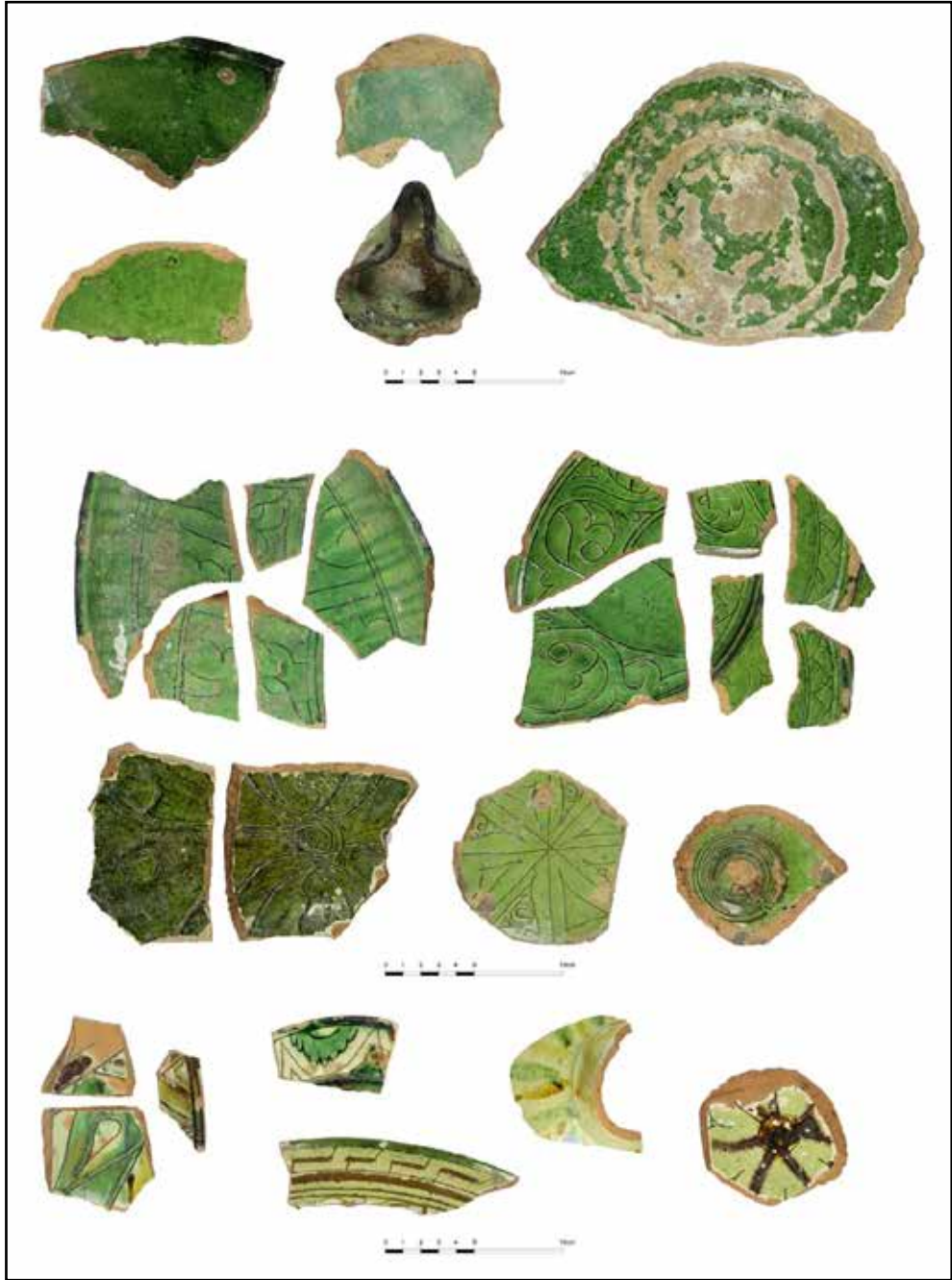
Fotoğraf 8: Tek renk sırlı çiniler

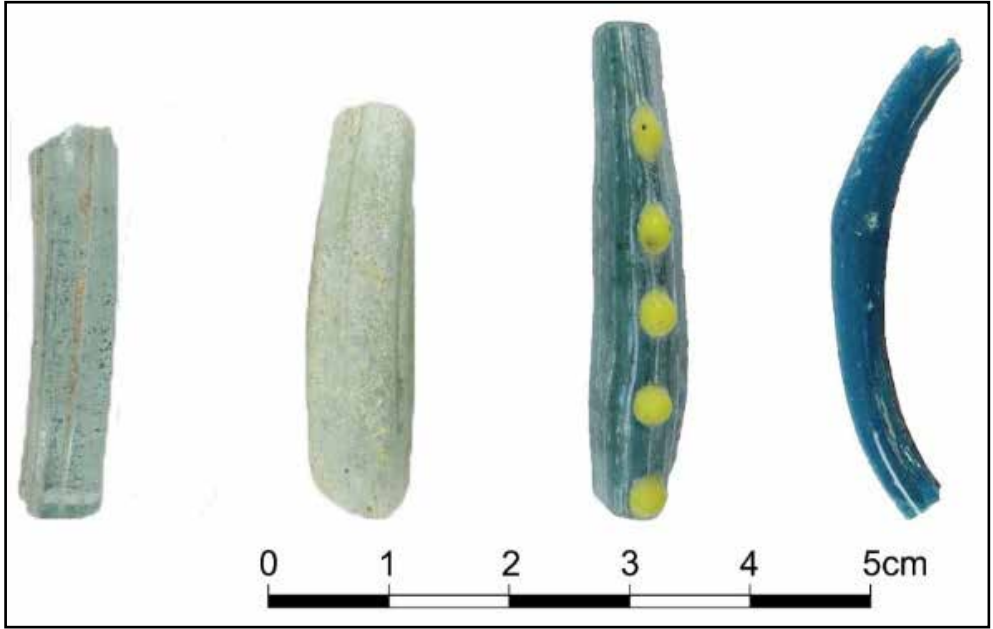
Fotoğraf 9: Evani örnekler

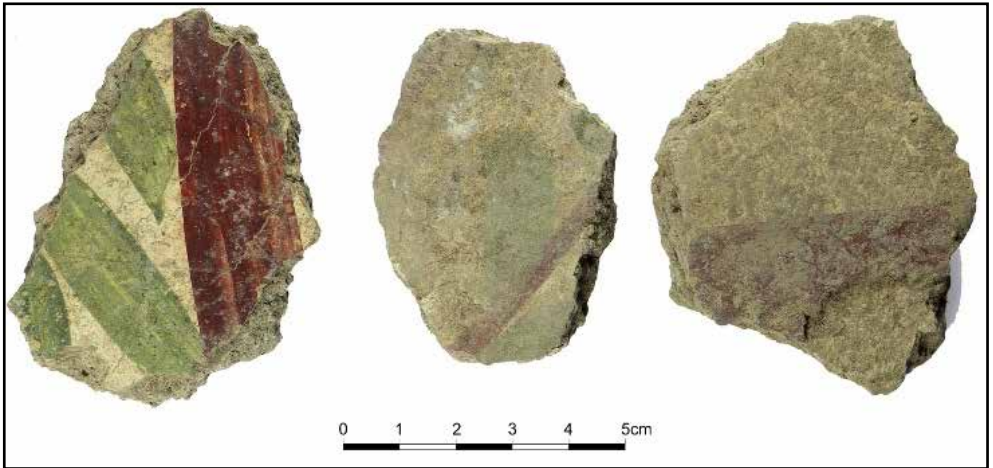
Fotoğraf 10: Sırsız seramikler

Fotoğraf 11: Tek renk sırlı, Sgraffito ve Akıtma-Sgraffito seramikler

Fotoğraf 12: Cam bilezik parçaları

Fotoğraf 13: Fresk parçaları

SİLİFKE KALESİ 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Ali BORAN*

1. GİRİŞ

Mersin ili, Silifke ilçesinde yer alan Silifke Kalesi kazı çalışmaları, 2024 yılında Prof. Dr. Ali Boran başkanlığında 24 Haziran -30 Aralık 2024 tarihleri arasında yapılmıştır.

2024 yılı kazı çalışmalarında, sanat tarihçi, arkeolog ve restoratörden oluşan ekip yer almıştır.¹ Silifke Kalesi'ndeki çalışmalar; temizlik, kazı, belgeleme ve geçici koruma çalışmaları olmak üzere dört bölüm halinde yürütülmüştür.

2024 yılı kazı dönemi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mersin Büyükşehir Belediyesi ve MEDCEM katkılarıyla tamamlanmıştır. Kazı Başkanlığı olarak kazımıza destek veren tüm kurumlara teşekkür ederiz.

2. ÇEVRE TEMİZLİĞİ ÇALIŞMALARI

2023 yılı kazı dönemi sonrası kale içerisinde ve dışarısında çıkan yabancı otlar, moloz malzemeler ve atıklar kale içinde ve çevresinde birikmiştir. 2024 yılı kazı dönemi, kazı çalışmaları öncesinde bu alanlarda çevre temizliği çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çevre temizliği sonrasında saha içerisinde kazı faaliyetleri başlatılmıştır. Kazı sezonu boyunca gerek görülen alanlarda temizlik çalışmalarına devam edilmiştir.

3. KAZI ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmaları ilk etapta kalenin güneybatı bölümünde bulunan A21 1.yol güneyi B koridoru çevresinde yer alan bölümde gerçekleştirilmiştir. Bu alanda daha önce kazı çalışmaları yapılmamış olup 2023 kazı döneminde ilk defa çalışılmıştır. Kazı çalışmaları II. etapta ise kalenin güneydoğu bölümünde devam etmiştir. Bu bölümde A21 doğusundaki alanda daha önce kazı çalışması yapılmamış bölgelerinde kazı çalışması yapılmıştır.

3.1. A21 Doğusu 48 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda A-14 kuzeyi I. yolun kuzeyinde yer almaktadır. 11.06.2024 ile 24.06.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 4.65 x 5.00 m ölçülerinde kare planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.70 m seviye inilen mekâna güney duvar

* Prof. Dr. Ali BORAN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/ TÜRKİYE, ali.boran@hbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7323-0080

1 Prof. Dr. Ali Boran (Kazı Başkanı), Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Karaca (Bizantolog), Dr. Erdal Elmas (Sanat Tarihçisi), Arif Çakır (Uzman Sanat Tarihçisi), Mazlum Kadan (Restoratör), Nuri Gündoğdu (Müze Araştırmacısı), Sümeyye Erbaş Can (Müze Araştırmacısı), Saliha Karagöz Yılmaz (Arkeolog), Sultan Eren (Müze Araştırmacısı), Süheyl Keskin (Müze Araştırmacısı).

üzerinde bulunan 0.90 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Mekânın duvarları kaba yontu taşlarla harçsız olarak örülmüştür.

3.2. A21 Doğusu 48/A Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 48 Nolu mekânın doğusunda yer almaktadır. 24.06.2024 ile 26.06.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.70 x 5.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.60 m seviye inilen mekâna güneydoğu köşede bulunan 0.70 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır.

3.3. A21 Doğusu 49 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda A-14 kuzeyi I. yolun kuzeyinde yer almaktadır. 2023 yılı kazı döneminde ortaya çıkarılan mekânda, 26.06.2024 ile 01.07.2024 tarihleri arasında seviye inme çalışmalarına devam edilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı mekân 3.00 x 6.55 m ölçülerindedir. Mekânın doğu duvarı kuzey yöne doğru oval bir formdadır. 2024 yılı kazı çalışmalarında ortalama 0.60 m seviye inilmiştir. İnilen seviyede mekânın kuzeyinde 0.50 m yüksekliğinde 0.15 m dışa taşkınlik yapan bir önceki döneme ait duvar dokusu ortaya çıkarılmıştır.

3.4. A21 Doğusu 50 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda A-14 kuzeyi I. yolun kuzeyinde 49 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 2023 yılı kazı çalışmaları esnasında ortaya çıkarılan dikdörtgen planlı mekân 2.90 x 5.60 m ölçülerinde olup mekâna güney cephe üzerinde yer alan 0.95 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Mekânın doğu duvarında iki adet niş bulunmaktadır. Nişlerden güneydoğuda bulunanı 0.50 x 0.40 m ölçülerinde, kuzeydoğuda bulunanı 0.45 x 0.42 m ölçülerindedir. Mekânda 26.06.2024 ile 01.07.2024 tarihleri arasında seviye inme çalışmaları yapılmıştır. Ortalama 0.45 m seviye inilen mekânda 0.28 x 0.30 m ölçülerinde, 0.45 m yükseklikte mekânın ortasına gelen aralığı 0.75 m uzunluğunda 3 adet düzgün kesme taş bulunmuştur. Bu taşların altının dolgu toprak olduğu yapılan kazı çalışmalarında tespit edilmiştir.

3.5. A21 Doğusu 43 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 34 nolu mekânın güneyinde yer almaktadır. 04.07.2024 ile 12.07.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında kuzey-güney doğrultusunda 3.30 x 5.90 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.90 m seviye inilen mekâna güneydoğu köşede, 1.40 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Mekân; batı duvarında yer alan ocak nişi, kuzey duvarında uzanan merdiven ve doğu duvarın ortasında bulunan işliği ile dikkat çekmektedir.

Batı duvarın ortasında yer alan ocak nişi 0.45 x 0.45 m ölçülerinde yuvarlak kemerli, kare formu ve bacalıdır. Mevcutta üzeri açık durumda olan nişin iki parçadan oluşan alınlık kısmının bir parçası tespit edilememiştir.

Mekânın kuzey duvarına bitişik olarak konumlandırılan ve dört basamağı günümüze ulaşan, doğuya doğru basamakları yükselen merdiven 1.10 m genişliğindedir. Doğu duvarın kuzey köşesine yekpare taştan imal edilen ışık yer almaktadır. Işık kuzey - güney doğrultusunda konumlandırılmış olup 0.50 x 1.13 m ölçülerindedir.

3.6. A21 Doğusu 44 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 52 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 16.07.2024 ile 02.08.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.70 x 5.75 m ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.90 m seviye inilen mekâna doğu ve kuzey cephede bulunan kapı açıklıklarından giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Doğu cephede bulunan açıklık 1.00 m genişliğinde olup, bu açıklık aynı zamanda 45 nolu mekâna da açılmaktadır. Kuzey cephede yer alan açıklık 1.40 m genişliğinde olmakla birlikte 35 nolu mekâna geçişi sağlamaktadır. Mekânın güneydoğu köşesinde 0.60 m genişliğinde, 0.35 m yüksekliğinde, 0.30 m derinliğinde niş ortaya çıkarılmıştır. Nişin kuzey tarafında ki duvar örgüsü yarım yuvarlak şeklindedir.

Mekânın batısında, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan erken dönem duvar dokusu tespit edilmiştir. Bu duvarın devamı aynı kotta 35 nolu mekâna doğru uzanmaktadır. Kaba yontu taşlardan harç ile örülmüş duvar 5.40 m genişliğinde 0.60 m kalınlığındadır. Yapılan çalışmalarda kuzey cephe kapı açıklığı ile doğu cephe kapı açıklığı arasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan ikinci bir erken dönem duvar dokusu tespit edilmiştir. Bu duvar 2.10 m uzunluğunda, 0.40 m kalınlığında, 0.40 m yüksekliğindedir. Bu duvarda tıpkı batıdaki duvar gibi kaba yontu taşlarla harç ile örülmüştür. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan erken dönem duvarının doğu yüzünde sondaj çalışması yapılmıştır. İlk çalışma mekânın doğusunda yer alan kuzey yöndeki duvar altında kalan erken dönem duvarının önünde yapılmıştır. Burada yapılan çalışmalarda erken döneme ait duvara bitişik oval bir yapı kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Buna ilaveten erken dönem duvarının güney bitişğinde doğu yöne doğru ana kaya üzerine dizilmiş tek sıra taş dizisi doğuda 35 nolu mekânın içerisinde kalan erken dönem duvarı ile birleşmektedir. Kazı yapılan mekânda erken dönem duvarı önünde yapılan sondaj çalışmalarındaki ölçüler şu şekildedir. Güneyde ortaya çıkan ve 35 nolu mekândaki erken dönem duvarı ile birleşen taş dizisi 4.20 m uzunluğunda, ortalama 0.40 m kalınlığındadır.

Sondaj yapılan alan 1.30 x 2.00 m olarak örtülmüştür. Bu duvarın önünde yapılan sondaj çalışmalarının ölçüleri 2.15 x 0.80 cm ebatlarında 1.10 m derinliğindedir.

Her iki sondaj çalışmalarında da ana kayaya ulaşılmıştır. Her iki çalışmada da çok sayıda amorf şekilde kiremit ve seramik parçası bulunmuştur. Açılan sondaj çukurunun

içerisinden amorf halde seramikler, tuğla ve kiremit parçaları bulunmuştur. Ayrıca birleşebilen pişmiş toprak kâse parçası (biri yeşil sırlı) ve küçük ebatlarda iki adet testi (ağız kırık) ortaya çıkarılmıştır.

3.7. A21 Doğusu 52 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 4. koridorun kuzeyinde yer almaktadır. 05.07.2024 ile 29.07.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.70 x 5.10 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 1,80 m seviye inilen mekânın güney duvarına 1,80 m, batı duvarına 2.40 m uzaklıkta kuzey duvarı altından başlayıp mekânın güneydoğusuna doğru yönelen, 0,70 m yüksekliğinde bir duvar örgüsü tespit edilmiştir. Mekânın doğu ve kuzey duvarlarının temel seviyelerine ulaşılmıştır. Duvar yapımında kaba yonu ve moloz taşların kullanıldığı görülmüştür. Mekânın ortalama duvar kalınlığı 0,60 m olduğu tespit edilmiştir.

3.8. A21 Doğusu 4. Koridor

Koridor caminin doğusunda, 48 nolu mekânın kuzeyinde, 52 nolu mekânın güneyinde yer almaktadır. 2023 yılı kazı sezonunda ortaya çıkarılan koridorda 01.07.2024 ile 18.07.2024 tarihleri arasında kazı çalışmalarına devam edilmiştir. CD 1.yoldan başlayarak batı yöne doğru devam eden koridor da 14.40 m uzunluğunda, ortalama 2.40 m genişliğinde bir alanda ortalama 0.90 m seviye inilmiştir. Koridorun her iki yönündeki duvarlarda (kuzey-güney) yer yer deforme ve bozulmalar görülmektedir.

Yapılan kazı çalışmalarında koridorun tam ortasında erken döneme ait hafif bir kıvrım ile kuzey duvarla birleşen 3.30 m uzunluğunda, 0.50 m yüksekliğinde, 0.65 m genişliğinde bir duvar örgüsü tespit edilmiştir.

3.9. A21 Doğusu 34 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 35 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 15.08.2024 ile 13.09.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında doğu-batı doğrultusunda 4.20 x 5.60 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 2.10 m seviye inilen mekâna güney duvar üzerinde bulunan 1.06 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Ancak yapılan kazılarda giriş açıklığı kotundan 0.90 m seviye inildiğinden bu bölüm askıda kalmıştır. Mekânın batısında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan 1.10 m genişliğinde, 0.90 m yüksekliğinde, 0.60 m kalınlığında erken dönem duvar dokusu tespit edilmiştir.

3.10. A21 Doğusu 35 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 36 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 05.08.2024 ile 29.08.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 4.20 x 5.60 m ölçülerinde bir

mekânda ortalama 1.70 m seviye inilmiş, ana kaya zemin dokusuna ulaşılmıştır. İnilen seviyede mekânın kuzeydoğu-güney batı ekseninde ikiye bölen erken dönem duvar dokusu tespit edilmiştir. Duvar, 5.20 m uzunluğunda 0.60 m kalınlığında, kaba yontu taşlardan harç katkılı olarak yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda mekânın güney duvarına 2.30 m, doğu duvara 2.10 m uzaklıkta erken dönem duvarın dokusunun önünde 1.10 x 2.40 m ölçülerinde bir alanda 1.75 m seviye inilerek mekânın zeminini tespit amacıyla sondaj açılmıştır. Yapılan kazı ve sondaj çalışmasında. Düzgün kesme blok taşlardan döşeli zemin ortaya çıkarılmıştır. Blok taş zeminin güneybatı köşede bozulduğu ve zemin taşlarının olmadığı gözlemlenmiştir. Yaklaşık olarak 1.10 x 0.90 m genişlikteki boşluktan 1.85 m derinliğe inilmiş olup yapılan çalışmada zemine ulaşılammıştır. İnilen son seviye derinlikte sıva izlerinin yoğunlaşmış olduğu görülmüştür. Sondaj çalışmaları esnasında çok sayıda sırsız seramik ve kiremit parçası ortaya çıkarılmıştır.

3.11. A21 Doğusu 36 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, I. yolun batısında yer almaktadır. 01.08.2024 ile 03.09.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında kuzey- güney doğrultusunda konumlandırılmış dikdörtgen planlı 2.70 x 5.30 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları öncesinde duvar hatları belirgin olan mekânda ortalama 1.00 m seviye inilmiştir. Mekâna giriş kuzeydoğuda yer alan 1. 50 m genişliğinde ki açıklıktan sağlanmaktadır. Mekânın duvarları kaba yonu ve moloz taşlardan oluşmakta olup 35 nolu mekânla 36 nolu mekânı sınırlayan batı duvar gerekli ölçüm ve belgeleme çalışmalarının ardından kaldırılmıştır.

3.12. A21 Doğusu 33 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 53 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 09.09.2024 ile 16.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.20 x 6.00 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Yapılan kazılarda mekânın güney ve batı duvarlarının önünde bir önceki döneme ait ikinci bir duvar tabakası olduğu ve mekâna güney cephede bulunana 0.65 m genişliğinde ki açıklıktan giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Ortalama 1.10 m seviye inilen mekânın kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerinde kaba yontu taşlarla örülmüş iki adet kuyu ortaya çıkarılmıştır. Bu kuyulardan kuzeybatı köşedeki 1.20 x 1.76 m ölçülerinde olup zemine doğru daraldığı görülmüştür (0.85 x 0.96). 2.30 m derinliğe sahip çukurun zemini ana kayadır. Kuzeybatıda yer alan kuyu irili ufaklı kaba yontu taşlarla örülmüş 1.15 x 1.05 m ölçülerinde ve 2.10 m derinliğe sahiptir. Diğer kuyu gibi bu kuyu da zemine doğru daralmakta ve zemini ana kayadır.

Mekânın güneyinde bulunan, 53 nolu mekân ile 33 nolu mekânı ayıran duvar ve her iki mekân içerisinde oval şekilde uzanan erken dönem duvarı ortaya çıkarmak için belgelenecek kaldırılmıştır.

3.13. A21 Doğusu 41 Nolu Mekân

Mekân A21 doğusunda 42 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 24.09.2024 ile 04.10.2024 tarihleri arasında mekânda kazı çalışmaları yapılmıştır. Doğu- batı doğrultusunda 8.30 m kuzey - güney doğrultusunda 8.80 m ölçülerinde ki alanda çalışmalar öncelikle yüzey deki taş ve otların temizliğiyle başlamış ardından kazı çalışmalarıyla devam edilmiştir. Yapılan kazı çalışmalarında ortalama 0.50 m seviye inilmiştir. İnilen seviyede herhangi bir önemli buluntuya rastlanılmamıştır.

3.14. A21 Doğusu 53 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 34 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 13.09.2024 ile 24.09.2024 tarihleri arasında yapılan kuzey-güney doğrultusunda 3.30 m doğu-batı doğrultusunda 3.40 m ölçülerinde ki kare planlı mekânda 1.70 m seviye inilmiştir. İnilen seviyede mekânın kuzeydoğu köşesinde 1.80 m uzunluğunda, 0.60 m kalınlığında harç katkılı duvar ortaya çıkarılmıştır. Duvar 0.60 m yüksekliğinde olup güney yöne doğru hafif kıvrılmıştır. Bu duvarın güney duvara doğru tek sıra devam ettiği bir alt kotta fark edilmiş olup mekânın zemininde 1.35 m uzunluğunda bir duvar hattı bulunmaktadır.

Mekânın kuzeybatı köşesinde yarım daire formunda harç katkılı duvar tespit edilmiştir bu duvar 2.10 m genişliğinde 0.70 m yüksekliğindedir. Mekânın güneydoğu köşesinde mekâna girişin sağlandığı düşünülen 0.95 genişliğinde bir kapı açıklığı ortaya çıkarılmıştır.

Mekânın kuzeyinde bulunan, 33 nolu mekân ile 53 nolu mekânı ayıran duvar, her iki mekân içerisinde oval şekilde uzanan erken dönem duvarı ortaya çıkarmak için belgelenecek kaldırılmıştır.

3.15. A21 Doğusu 54 Nolu Mekân

Mekân A21 doğusunda 53 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 25.09.2024 ile 26.09.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmaları esnasında doğu-batı yönde 3.00 m. Kuzey-güney yönde 3.20 m, ölçüsündeki mekânda 0.70 m seviye inilmiştir. İnilen seviyede herhangi bir önemli buluntuya rastlanılmamıştır.

3.16. A21 Doğusu 40 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 42 Nolu mekânın batısında yer almaktadır. 24.10.2024 ile 31.10.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.10 x 3.85 m ölçülerinde, bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekânın güney duvarı kuzeybatı ekseninde olduğu için mekân batıya doğru daralmaktadır. Doğu duvar 3.85 m, batı duvar 2.70 m'dir. Ortalama 0.60 m seviye inilen mekâna güneydoğu köşede bulunan 0.98 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Kazı çalışmaları neticesinde bronz bilezik parçası, tütün lüleleri ile çok sayıda amorf durumda sırsız seramik parçaları ortaya çıkarılmıştır.

3.17. A21 Doğusu 40-B Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 40-A Nolu mekânın batısında yer almaktadır. 31.10.2024 ile 05.11.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.60 x 5.70 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekâna A-14 kuzeyi I. Yola açılan, mekânın güney batısında yer alan 0.75 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Mekânın batı duvarı önünde 3.60 m uzunluğunda 0.50 m yüksekliğinde, 0.75 m kalınlığında bir seki ortaya çıkarılmıştır.

3.18. A21 Doğusu 42 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 55 Nolu mekânın batısında yer almaktadır. 16.10.2024 ile 23.10.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında duvar hatları belirgin olan mekânda seviye inme çalışmaları yapılmıştır. Derinlemesine dikdörtgen planlı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan mekân 4.40 x 7.10 m ölçülerindedir. Ortalama 0.70 m seviye inilen mekâna güney cephede yer alan 1.10 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Mekânın güney duvarının doğu köşesinde 0.75 m genişliğinde bir niş, batı duvarına yaslı güneyden kuzeye doğru uzanan 0.75 m genişliğinde, 1.30 m yüksekliğinde, 3 basamaklı merdiven ortaya çıkarılmıştır.

3.19. A21 Doğusu 55 Nolu Mekân

Mekân A21 nolu mekânın doğusunda, 56 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 07.10.2024 tarihinde yapılan kazı çalışmalarında kuzey-güney doğrultusunda uzanan derinlemesine dikdörtgen planlı 2.60 x 7.20 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.50 m seviye inilen mekânda önemli bir buluntu tespit edilememiştir.

3.20. A21 Doğusu 56 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 57 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 08.10.2024 ile 09.10.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.00 x 5.10 m ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.50 m seviye inilen mekânın batı duvarında 0.45 x 0.50 m ölçülerinde niş ortaya çıkarılmıştır. Yapılan çalışmalarda sırlı-sırsız seramik parçaları, altıgen formlu opus sectila ortaya çıkarılmıştır.

3.21. A21 Doğusu 57 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 56 nolu mekânın güneyinde yer almaktadır. 10.10.2024 ile 11.10.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında doğu - batı doğrultusunda enlemesine dikdörtgen planlı 3.00 x 4.60 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.50 m seviye inilen mekânın moloz ve kaba yontu taşlardan oluşan duvarları kısmen yıkık durumdadır.

3.22. A21 Doğusu 58 Nolu Mekân

Mekân caminin ve A21 doğusu 41 nolu mekânın doğusunda yer almaktadır. 30.10.2024 tarihinde yapılan kazı çalışmalarında 1.80 x 2.00 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.80 m seviye inilen mekânın batısında herhangi bir duvar örgüsü tespit edilememiştir. Mekândaki çalışmalar sonucu bir adet bronz obje ve bir tütün lülesi ile amorf nitelikte sırlı sırsız seramik parçaları bulunmuştur.

3.23. A14 K 1. Yol

Yol, A-14 burcunun kuzeyinde, doğu- batı doğrultusunda uzanmakta, doğuda A-16 K 1. yol ile batıda, CD.1. yol ile birleşmektedir. 14.10.2024 ile 15.10.2024 tarihleri arasında yolun 55, 56 ve 57 nolu mekânların güneyine denk düşen kısmında 0.50 m seviye inilmiştir. İnilen seviyede 57 nolu mekânın güney duvar köşesi ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalar esnasında amorf halde çok sayıda seramik parçası bulunmuştur.

3.24. A16 Mekânı Üzeri ve Kuzeyindeki Mekânlar

Mekân kalenin doğusunda, A-15 burcu ile A-17 burcu arasında yer almaktadır. 09.10.2024 ile 25.10.2024 tarihleri arasında A-16 mekânının üzerinde yer alan A, B, C, D, E, F, G, H, İ mekânlarında ve kuzeyinde bulunan moloz taşlar ve yabancı otların temizliği yapılmıştır.

3.25. A21 Doğusu 39 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 42 nolu mekânın batısında yer almaktadır. 27.11.2024 ile 11.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.70 x 8.30 m ölçülerinde dik-dörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.60 m seviye inilen mekânın güney tarafında A21 doğusu 39A ile 39B'nin girişleri ve 40C nolu mekânın kuzey duvarı bulunmaktadır.

3.26. A21 Doğusu 39-A Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 39 nolu mekânın güneyinde yer almaktadır. 27.11.2024 ile 03.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmaların da mekânın doğusunda 2.50 m uzunluğunda 0.45 m yüksekliğinde ve 0.60 m kalınlığında bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Kuzeyde duvar bulunmayıp A21 doğusu 39 nolu mekâna geçilmektedir. Batı duvarı uzunluğu 3.35 m ve A21 doğusu 40-C mekânına duvarın üzerindeki 1.55 m açıklıktan geçilmektedir. Ayrıca batı duvarı 0.60 m kalınlığında olup 0.45 m yüksekliktedir. Ortalama 0.40 m seviye inilen mekânda sırlı sırsız seramik parçaları, kiremit parçaları amorf nitelikte bulunmuştur.

3.27. A21 Doğusu 39-B Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 39 nolu mekânın güneyinde, 39-A mekânının doğusunda yer almaktadır. 27.11.2024 ile 04.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında kareye yakın doğu - batı yönde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekân 1.44 x 1.95 m ölçülerindedir. Ortalama 0.50 m seviye inilen mekâna kuzey duvar üzerinde bulunan 0.60 m genişliğinde ki açıklıktan giriş sağlanmaktadır. Yapılan kazı çalışmaları esnasında sırlı-sırsız seramik parçaları, kiremit parçaları amorf nitelikte bulunmuştur.

3.28. A21 Doğusu 40-A Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 40 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 06.11.2024 ile 08.11.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında doğu-batı doğrultusunda, enlemesine dikdörtgen planlı, 3.70 x 5.40 m ölçülerinde bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 1.00 m seviye inilen mekâna girişin sağlandığı herhangi bir kapı açıklığı tespit edilememiştir. Mekânın batı duvarının kuzey duvar ile birleştiği noktada duvarın pahlandığı görülmüştür.

3.29. A21 Doğusu 40-C Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 40-B nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 08.11.2024 ile 25.11.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.90 x 4.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmalar sonucunda amorf nitelikte sırlı sırsız seramik parçaları ile kiremit parçaları bulunmuştur. Ayrıca bir adet kandil, bir adet kemik obje ve cam bilezik parçası bulunmuştur.

3.30. A21 Doğusu 58-A Nolu Mekân

Mekân Caminin ve 58 nolu mekânların doğusunda yer almaktadır. 1.11.2024 ile 26.11.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmaları esnasında 3.00 x 5.15 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekânın ortasında mekânı kuzey -güney doğrultusunda ikiye bölen, kuzey duvarın altında 1.00 m derinlikte 0.60 m kalınlıkta ve 2.10 m uzunlukta bir duvar bulunmuştur. Yapılan kazı çalışmalarında sırlı sırsız seramik parçaları ile ağırşak bulunmuştur.

3.31. A21 Doğusu 37 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 38 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 20.12.2024 ile 30.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.00 x 6.35 m ölçülerinde dikdörtgen planlı mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.50 m seviye inilen mekâna giriş kuzey cephede yer alan 0.85 m genişliğinde ki kapı açıklığından sağlanmaktadır. Yapılan çalışmalar esnasında sırlı-sırsız seramik parçaları bulunmuştur.

3.32. A21 Doğusu 38 Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda 39-C mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 04.12.2024 ile 20.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 3.70 x 7.50 m ölçülerinde dikdörtgen planlı mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama 0.70 m seviye inilen mekânın batı duvarında 0.60 x 0.90 m ölçülerinde, 0.70 m derinliğinde bir adet niş açıklığı bulunmaktadır. Mekânın güney duvarda bulunan 1.20 m genişliğinde ki kapı açıklığından giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Mekândaki çalışmalar sonucunda amorf nitelikte sırlı-sırsız seramik parçaları ile kuzeydoğu köşede bir adet pitos bulunmuştur.

3.33. A21 Doğusu 39-C Nolu Mekân

Mekân caminin doğusunda, 39 nolu mekânın kuzeyinde yer almaktadır. 12.12.2024 ile 17.12.2024 tarihleri arasında yapılan kazı çalışmalarında 2.70 x 8.30 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Ortalama m seviye inilen mekânın batısında taş zemin döşeli bir alan ortaya çıkarılmış batı yönünde zeminde, yer yer taş döşemelerinin olduğu görülür. Kazı çalışmaları batı yönlü ilerledikçe, kuzeyde yer alan duvar altında destek duvarının olduğu, büyük bir kısmının askıda kaldığı gözlemlenir. Aynı seviyede güney duvarın bozulduğu gözlemlenmiştir. Mevcut haliyle bakıldığında tüm cephe duvarlarında moloz taş kullanılmıştır. Yapılan kazı çalışmalarında mimari plastik yapı elemanları, opus sectila, sırlı sırsız seramik parçaları ile tuğla parçaları ortaya çıkarılmıştır.

3.34. 16 Nolu Sarnıç

Sarnıç A-16 mekânı kuzeyinde, 28 C mekânı güneyinde yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı sarnıç 1.25 x 4.25 m ölçülerindedir. Yapılan ilk belirlemelerde tonozlu olarak inşa edilen sarnıcın tonoz bölümü tamamiyle yıkılmış durumdadır. Kuzeybatı köşesine yakın bölümde tonozun iki sıra taş dizisi görülmektedir. Doğu ve batı duvarlarında yaklaşık 0.03 m kalınlığında kırmızı renkli sıva görülmektedir. Sarnıcın doğusundan batısına doğru, 1.30 m genişlikte bir alanda, 1.50 m ilerlenmiş ortalama 3.50 m sondaj kazısı yapılmıştır. Bu kazının sonucunda sıva ile kaplı zemin tespit edilmiştir.

4. GEÇİCİ KORUMA ÇALIŞMALARI

2023 yılı kazı sezonu süresince orta çıkarılan mekânlar yıl boyu olumsuz hava koşulları nedeniyle tahrip olabilmektedir. Bu nedenle statik olarak tehlikeli durumda olan duvarlar aslına uygun biçimde onarılarak geçici koruma altına alınmıştır.

5. LABORATUVAR ÇALIŞMALARI

2024 Yılı Silifke Kalesi kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan buluntular teslim alındıktan sonra öncelikli olarak malzemesine (pişmiş toprak, taş, değerli taş, cam, kemik, madeni, ahşap) göre ayrıştırılmıştır. Ayrıştırma sonrasında ilk aşamada pişmiş toprak, cam

ve taş ürünler yumuşak fırçalar kullanılarak su ile temizlenmiştir. Açık havada kurutulan eserler bulunduğu mekân ve gün bilgisine göre adet sayısı belirtilerek kazı envanter defterine kaydedilmiştir. Madeni türde, kemik ve ahşaptan yapılmış eserler genel temizlik aşamasından geçirilmiştir. Bu aşamada eser üzerinde bulunan kaba malzemeler, kurumuş toprak, kireç ve genellikle korozyon tabakaları ince uçlu dişçi motoru ve bisturi kullanılarak temizlenmiştir.

Bulunan eserler malzemesine göre nitelik, form, süsleme ve ölçüleri açısından farklı özellikler gösterebilmektedir. Eserler yoğunlukla pişmiş topraktan yapılmış günlük kullanım eşyalarından parçalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazı sezonunda bulunan eserler arasında kırmızı hamurlu sırlı (56 adet), sırsız (142 adet) ve beyaz hamurlu porselen tipi seramiklerden örnekler mevcuttur. Bu eserlerin yanı sıra sayısal verisi yüksek olan tütün lüleleri de (72 adet) önemli buluntular arasındadır. Pişmiş topraktan yapılmış dokuma ağırlık parçaları formunu korumuş olup etütlük çalışmaya alınan eserler arasındadır (Resim: 10).

Kazı sezonunda bulunan metal türde eserler ise toplamda 152 adettir. Bunların bir kısmı sikke, anahtar, çivi, nal, bıçak, silahlar, bronz ve demir madeninden yapılmış obje parçalarına ait eserlerdir. Toplamda 14 adet sikke ve parçaları gün yüzüne çıkarılmıştır. Sikkeler gümüş, bakır ve bronzdandır.

Kazı sezonunda çıkan eserler temizlik aşaması tamamlandıktan sonra durumuna göre envanterlik ve etütlük olarak sınıflandırılmış, müzeye teslim edilmek üzere detaylı inceleme aşamasından geçirilmiştir. Amorf mahiyetteki eserler, sayımı alındıktan sonra kazı deposunda muhafaza edilmek üzere poşetli halde kutularına yerleştirilmiştir.

Detaylı inceleme aşamasında öncelikli olarak eserlere mahiyetine göre envanter (ENV24/..) ve etütlük (ET24/..) numarası verilmiştir. Öncesinde temizliği tamamlanan bu eserler detaylı fotoğraflama aşamasından geçirilmiştir. Monopot sisteminin ölçekli zemin üzerinde eserin boyutuna göre ayrı objektifler kullanılmıştır. Fotoğraf çekimi sonrasında Word dosyasında envanter fişi, envanterlik eser listesi ve etütlük eser listesi oluşturulan eserler; verilen numaraları ile beraber bulunduğu yer, tarih, eser adı, tarihlendirme, malzeme, ölçüm ve form özellikleri dikkate alınarak dijital ortamda kaydedilmektedir. Genel kayıt çalışması tamamlanan eserler arasından türüne göre form veren eserlerin teknik el çizimi ve ikinci aşamada dijital (AutoCAD) çizimleri tamamlanarak JPG formatında alınmıştır.

Kazı çalışmaları neticesinde envanterlik eser mahiyetinde 1 adet mühür, 2 adet oyun taşı, 1 adet fitilli silah namlusu, 1 adet yüzük, 2 adet seramik kap, 1 adet haç, 1 adet balta, 1 adet kemik obje, 1 adet figürin parçası, 1 adet tütün lülesi, 1 adet kandil, 1 adet koku kabı, 1 adet taş obje ve 1 adet çakmaklı silah namlusu yer almaktadır. Toplamda 16 adet envanterlik eser müzeye teslim edilmek üzere çalışmaları tamamlanmıştır (Resim: 12).

Etütlük mahiyetteki eserler arasında 73 parça tütün lüle, 11 adet dokuma ağırlık parçası, 1 adet gülle(?), 12 adet bıçak, 44 adet bilezik p., 3 adet anahtar, 6 adet kemik obje parçası,

2 adet aşık kemiği, 11 adet bronz obje, 9 adet metal obje, 5 adet ok ucu, 1 adet mozaik parçası, 15 adet sikke ve sikke parçası, 2 adet pul, 1 adet düğme, 1 adet bronz kulp, 1 adet cam kulp parçası, 1 adet mermi, 6 adet seramik parçası, 5 adet kap parçası, 4 adet testi, 1 adet tabak, 1 adet bronz kapak, 1 adet cam kapak, 2 adet kemer tokası, 3 adet boncuk, 1 adet silah ucu, 5 adet taş obje, 1 adet taş paçası, 1 adet doğal taş, 1 adet el dibeği, 1 adet kandil parçası, 3 adet yüzük ve 2 poşet cam parçaları bulunmaktadır. Etütlük numarası verilen toplamda 156 adet poşet içerisinde 237 adet eser mevcuttur.

Sonuç itibarıyla 16 adet envanterlik numarası verilen eser ve etütlük numarası verilen 156 adet poşet içerisinde 237 adet etütlük eser müzeye teslim edilmek üzere hazırlığı tamamlanmıştır. Amorf eserler poşetli halde kutularına yerleştirilmiştir.

6. DEĞERLENDİRME

2024 yılı kazı çalışmaları kapsamında ortaya çıkarılan mekânlar XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı dönemine tarihlenmekte olup bu dönemin duvar dokusunu yansıtmaktadır. Mekânların birbiriyle bağlantılı olduğu, ana yol ve koridorlardan mekanlara giriş sağlandığı tespit edilmiştir. Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan mekanların duvarları güçlendirilmiş ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır.

2024 yılı kazı çalışmalarında A21 Cami doğusu 35 ile 36 nolu mekânlar Osmanlı dönemine tarihlendirilirken kazı çalışmaları esnasında mekân duvarlarının Bizans dönemine ait duvar üzerine inşa edildiği anlaşılmıştır. Bu duvarlar kalenin doğu bölgesinde büyük bir Bizans yapısı olabileceğini düşündürmüş ve bu sebeple Osmanlı dönemine ait katman belgelenerek kaldırılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde sıvalı Bizans dönemine ait duvarlar bulunmuş ve cam buluntular ele geçirilmiştir (Resim: 7). Buluntular ne yazık ki günümüze sağlam olarak ulaşamamıştır (Resim: 12). Ortaya çıkarılan Bizans dönemi duvarı kale içerisindeki Bizans dönemi duvar eklentiler ile benzerlik göstermektedir. 2024 yılı kazı çalışmaları kazılar sonucu ortaya çıkarılan ağırşaklar, taş, pişmiş toprak ve kemik malzemenin olmakla birlikte farklı katmanlarda bulunmuştur.

7. SONUÇ

2024 yılı arkeolojik kazı çalışmaları; belgeleme, temizlik, arkeolojik kazı ve geçici koruma aşamaları olmak üzere dört bölüm halinde tamamlanmıştır. 2024 yılı içerisinde 1850 m²'lik bir alanda 44 ayrı açmada çalışma yapılmıştır. Kazılar sonucunda 16 adet envanterlik ve 237 adet etütlük eser belgeleme çalışması yapılarak Silifke Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan mekanların duvarları güçlendirilmiştir.

EKLER

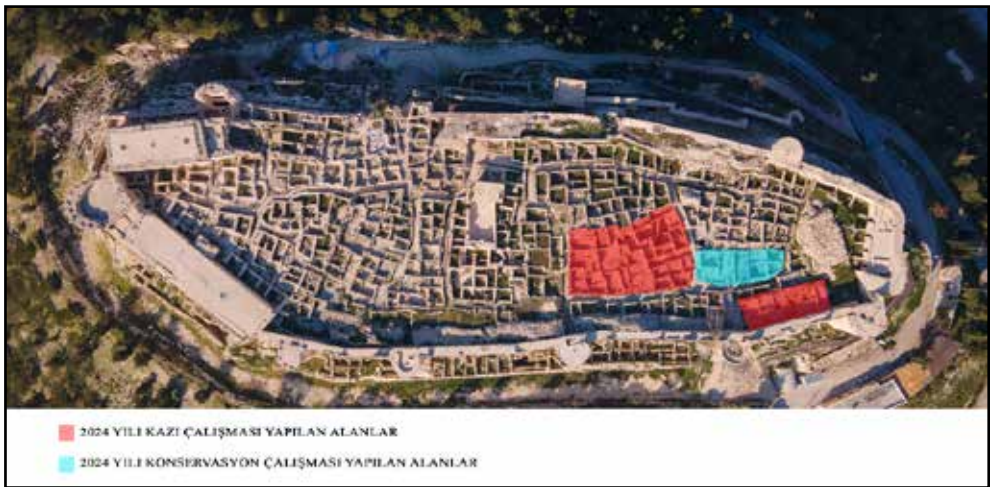
Resim 1: 2009 Yılı kazı çalışmaları Öncesi Türk Hava Kurumuna ait hava fotoğrafı

Resim 2: 2024 Yılı kazı çalışmaları öncesi hava fotoğrafı genel görünüm

Resim 3: 2024 Yılı kazı çalışmaları sonrası hava fotoğrafı genel görünüm

Resim 4: 2024 Yılı çalışma yapılan alanların işaretli olduğu hava fotoğrafı

Resim 5: A21 Doğusu mekânların çalışma öncesi

Resim 6: A21 Doğusu mekânların çalışma sonrası

Resim 7: A21 Doğusu mekânların çalışma sonrası detay

Resim 8: A16 Üzeri ve kuzeyinde bulunan mekânların kazı çalışmaları öncesi

Resim 9: A16 Üzeri ve kuzeyinde bulunan mekânların kazı çalışmaları sonrası

Resim 10: 2024 Yılı kazı buluntuları, pişmiş toprak eserler

Resim 11: 2024 Yılı kazı buluntuları, taş eserler

Resim 12: 2024 Yılı kazı buluntuları, metal, cam ve kemik eserler

UŞAKLI HÖYÜK ARCHAEOLOGICAL PROJECT THE 2024 EXCAVATIONS SEASON

Anacleto D'AGOSTINO*

Valentina ORSI

Yağmur HEFFRON

Serkan ERDOĞAN

Demet TAŞKAN

Located in the Sorgun district of Yozgat province, Uşaklı Höyük is a major multi-period settlement consisting of a high mound surrounded by a broad terrace, first identified in the 20th century as a possible Hittite site. Since 2008, systematic archaeological investigations conducted by an international team have revealed that the site was continuously occupied from the end of the 3rd millennium BCE through the Middle Ages, with substantial phases of settlement activity documented on both the mound and the terrace during the 2nd millennium BCE. Excavations and surveys have also uncovered monumental public buildings on the citadel and in the lower town, supporting the proposed identification of Uşaklı Höyük with ancient Zippalanda, a Hittite center dedicated to the Storm-God, while additional evidence attests to occupation spanning from the Early Bronze Age to the Roman-Byzantine period, as well as sporadic finds from the Chalcolithic and Ottoman eras. Against this broad historical background, the seventeenth excavation campaign, conducted between May and July 2024, focused on advancing the understanding of the settlement's development and transformations, with particular attention to its spatial organization. Building on previous results, this season's activities integrated excavation and specialized analyses, further consolidating the multidisciplinary objectives of the project. In this preliminary report, we present a summary of the main outcomes of the 2024 field season.¹ The 2024 field

* Prof. Anacleto D'AGOSTINO, University of Pisa and ISPC-CNR Roma/ITALY, Department of Civilizations and Forms of Knowledge, Convento dei Salesiani, via dei Mille 19, 56126 Pisa/ITALY, E-posta: anacleto.dagostino@unipi.it, ORCID: 0000-0001-8433-9404;

Dr. Valentina ORSI, Senior Affiliated Research Fellow, Koç University Research Center for Anatolian Civilizations (ANAMED), İstiklal Cad. Merkez Han No. 181, 34433, Beyoğlu/İstanbul/TÜRKİYE, E-posta: valentina.orsi@unisi.it and vorsi22@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3657-4351;

Dr. Yağmur HEFFRON, University College London, Department of History, 23-26 Gordon Square, WC1H 0AG London/UNITED KINGDOM, E-posta: y.heffron@ucl.ac.uk, ORCID: 0000-0002-5381-5487;

Doç. Dr. Serkan ERDOĞAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Erdoğan Akdağ Yerleşkesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Atatürk Yolu 7. km 66100 Yozgat Merkez/TÜRKİYE E-posta: serkan.erdogan@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8049-8093;

Demet TAŞKAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Erdoğan Akdağ Yerleşkesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Arkeoloji Bölümü, Atatürk Yolu 7. km 66100 Yozgat Merkez/TÜRKİYE, E-posta: dmttaskan@gmail.com, ORCID ID 0000-0001-8553-1131.

1 The excavations and archaeological investigations at Uşaklı Höyük are part of an Italian-Turkish collaborative project initiated in 2008 under the direction of Stefania Mazzoni. The project is devoted to the study of a site

dwork focused on the lower terrace and the slope of the mound, providing new insights into the sequence of occupation. These investigations have further refined our understanding of the architectural remains from the Late Bronze Age, as well as of the terracing system of the höyük dating to the Iron Age. In parallel with the excavations, work continued on the study and conservation of materials stored in the excavation house depot. Flotation of soil samples collected during previous campaigns was undertaken, followed by the analysis of the resulting palaeobotanical remains, which provide new data on the ancient environment and subsistence strategies. Finally, anthropological research on human remains contributed to the reconstruction of past populations, further enriching the multidisciplinary approach adopted in the study of Uşaklı Höyük.

on the Central Anatolian plateau and to the reconstruction of its historical development over the centuries, with particular emphasis on the levels dating to the 2nd and 1st millennia BCE. It brings together scholars and students from the Universities of Pisa, Siena, Florence, Yozgat Bozok, University College London, and ANAMED at Koç University, who contribute to the fieldwork within specialized research teams. The research teams are coordinated by the authors alongside Giulia Torri (University of Florence), Demet Taşkan (Bozok University Yozgat), and in collaboration with C. Minniti (Sapienza University of Rome), Yılmaz Selim Erdal (Hacettepe University in Ankara) and Lorenzo Castellano (New York University). The last season of work was made possible thanks to funding from the Ministry for University and Research (as part of the research project *Ancient Landscapes of Anatolia in the Bronze Age, ALandA* - Research Project of National Relevant Interest 2022, financed by the European Union-Next Generation EU, Mission 4, Component 1, CUP I53D23000120006), the Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation of the Italian Republic, the University of Pisa (ProArcheo 2024 funding scheme), the Municipality of Sorgun, the University of Florence and, importantly, the generous support of the Oriente Mediterraneo Foundation, whose continuous support since the inception of the project has been essential to its development and continuation. We wish to express our sincere gratitude to the Directorate General of Cultural Heritage and Museums and its representative, Necip Becene (Museum of Yozgat), as well as to the Director of the Yozgat Museum, Cihat Çakır, and his senior colleague, Ömer Yılmaz, for their invaluable advice and support. Our sincere thanks go to the Governor of Yozgat, Mehmet Ali Özkan, for his continued support of the project and for the visits he kindly dedicates to us each year and to the Mayor of Sorgun, Mustafa Erkut Ekinci, for supporting the excavation carried out by our colleagues from Bozok University. We are also grateful to the Embassy of Italy in Ankara and the Istituto Italiano di Cultura in Istanbul for their support and for the visit paid by His Excellency Ambassador Giorgio Marrapodi and director S. Schirio which was greatly appreciated and a source of much satisfaction.

This report is the outcome of the collective efforts of all team members and staff, with the first two authors serving as joint lead authors.

For 2024, the following participated in field work: Anacleto D'Agostino (University of Pisa), Valentina Orsi (University of Siena and ANMED Koç University), Yağmur Heffron (University College London), Demet Taşkan (Yozgat Bozok University), Stefania Mazzoni (OrMe Foundation), Serkan Erdoğan (Yozgat Bozok University), Lorenzo Castellano (New York University), Yılmaz Selim Erdal (Hacettepe Ankara University), Giulia Torri (University of Florence), Giacomo Casucci (University of Pavia), Neil Erskine (University of Glasgow), Iolanda Cacoza (Pisa University), Sabina Calderone (Rome), Ylenia Pia Viggiano (University of Pisa), İrem Şükran Nogay (University College London and recipient of the 2024 BIAA Devid French Scholarship), Emanuele Taccola (University of Pisa), Ayça Dokuzboy (Yozgat Bozok University), Sergio Martelli (Pisa), Anna Maria Graziani (Rome); Pisa University students Ilaria Carboni, Cristina Naplitano, Giuseppe Facchetti; Lorenzo Biondi (University of Florence); Yozgat Bozok University students: Mustafa Bal, Aydın Karaca, Merve Akten; Neriman İpek, Nagihan Dalkılıç have done field internships and contributed to the excavation and work on preparing ceramic sherds for later recording; Betül Özcan Balkır and Aslı Karaman Çınar (Yozgat Bozok University) contributed to the formulation of new research initiatives.

2024 EXCAVATIONS

In 2024, excavations were carried out in four distinct areas of the site (Fig. 1), uncovering levels and materials from the Late Bronze Age in Areas A, F, and I; Iron Age remains in Area I; and Roman–Byzantine levels in Areas F and J, thereby refining and extending not only the site’s chronological framework but also further evidence for our understanding of its settlement layout across different periods.

Area A

In the southeastern portion of the terrace, the large Building II, identified as a probable temple of the Hittite period, was first brought to light in 2013. Following the investigations carried out in 2023, which focused on clarifying the function of the northern storage rooms, two new 5×5 m squares were opened in 2024 on the western side of the structure, in order to further explore its architectural layout.

After the removal of the surface layer, at a depth of about 1.50 m from the ground level, a brown soil rich in gravel was documented near the granite blocks forming the foundation of the building’s walls (US² 417, +1121.33 asl). Beneath it, the continuation of walls US 27 and US 67 belonging to room US 75, as well as wall US 421 to the south, were exposed. In the southernmost square, once the surface layer was removed, the continuation of wall US 67 was visible, forming a corner with another wall preserved only by two granite blocks (US 88) oriented E-W. To the west of wall US 67, a floor made of small stones (US 428, +1121.08) was uncovered (Fig. 2).

The ceramic assemblage from Area A, rather limited in quantity, is largely mixed and not very indicative. Some sherds of pseudo-sigillata type pottery (Os) from the accumulations over the cobbled surface US 420 most likely attest to soil movements that occurred after the abandonment of Building II.

Area F

In Area F, two main operations were carried out. First, excavation was extended to a new 5×5 m square (F-G17/D-A.3), located east of the area opened in 2023, with the aim of further investigating portions of the Hittite paved surface associated with the circular structure US 25. Second, work focused on the deepening of investigations below the level of the circular structure itself, in order to explore earlier phases and to reach the same elevation as the wall uncovered last year at the base of the structure, which belongs to an earlier occupation phase.

2 In this report, the acronym US (unità stratigrafica) is maintained, following the Italian archaeological convention, instead of adopting the English equivalent SU (stratigraphic unit). This choice is intended to ensure consistency with the excavation records and field documentation.

Beneath the topsoil, the collapse (US 227, +1119.95-1119.90 asl) of a series of walls built with medium- and small-sized stones was uncovered. These walls delimit two quadrangular rooms, already partially excavated during the 2022 season: room US 235 and room US 174, both with beaten-earth floors (respectively US 240, +1119.45 asl, and US 127, +1119.28 asl) (Fig. 3). Near the southeast corner of the excavation area, the corner of another room is visible. These rooms likely belong to a building whose different parts are gradually emerging as the excavation progresses across the various squares of the area. Based on the evidence, the building can be dated to the later occupation of the site, most probably to the Roman-Byzantine period, as suggested by the considerable quantity of roof tiles and bricks recovered within the collapse layers (US 76, 227, 228) and fills (US 230, 239).

In relation to floor US 240, a stone slab (38×29 cm) was found (Fig. 4), serving as the cover of a large storage container (rim diameter 61.5 cm, top at +1119.45 asl) with a snake applied as decoration on the shoulder, set into the ground. The container, measuring 1.52 m in height and 1.08 m in internal diameter, belongs to an earlier phase, when the area was likely not yet fully built up, but remained in use at the time of the construction of room US 235. During this earlier phase, the area was probably open-air and housed a sub-rectangular plastered vat (US 243; 1.05×0.78 m internally; between +1119.524 and +1118.933 asl) with a smaller catch-basin (c. 30 cm in diameter, base at +1118.93 asl) hollowed out at its center (Figs 4 and 5). A similar, though larger, vat was discovered in 2022 in nearby Area G, just north of Area F and close to the terrace boundary, and was interpreted as part of an installation for grape processing and wine production (D'Agostino, Orsi, Heffron 2024, 143, Resim 11; 2025a, 64).

Below this level, several pits cut into the earlier layers; these too can be attributed to the late phase of the site, as indicated by the presence of tile fragments and occasional pieces of glass.

The pits cut through the paved floors contemporary with the Hittite circular structure US 25, which were exposed over wide portions of the new square. The earliest of these consists of a floor made of ceramic fragments and small stones (US 272, 4.19×1.06 m; +1118.88 asl), contemporary with the pavement uncovered in 2022 and 2023 (US 145), built instead of irregularly shaped medium-to-small stones. The floor US 272 slopes to the southwest and rises again to the south, forming a slightly concave profile (Fig. 4). Further south, another portion of a pebble-covered floor was documented (US 286; +1118.87 asl), while floor US 249 (+1119.43/26 asl), consisting of irregular medium-to-small stones, is later in date and overlies pavement US 145 excavated in 2023.

A second point of interest is the opening of the deep sounding north of the circular structure US 25, in the western portion of the square excavated in 2022 (F17/D1), where two main phases were identified on the basis of the sequence of walls and floors, along with a final phase represented by the sequence of fill layers (Fig. 5). Once the brown/reddish clayey soil US 122 (+1118.29–1118.24 asl) and a series of soil layers and trampled surfaces,

differing in compactness and inclusions (US 122, 223, 224, 237, 241 at +1117.79 asl), all sloping clearly to the west, were removed, the dark grey clayey layer US 121 (+1117.08 asl) was exposed. This layer, already identified during the 2022 season, is overlain by layers US 251 and 175 and serves as the foundation for the paved floor US 145, which is associated with the circular structure US 25. Beneath a further sequence of grey clayey deposits forming the base of the circular structure (US 276, 277, 280, 252, and 258 at +1116.42 asl), the most recent of the two phases marked by stone walls was revealed.

The large stone wall (US 264, +1117.02 asl, base at +1115.73; preserved length 2.60 m), standing to three courses, forms a corner with wall US 172 (Fig. 6). Within the space delimited by these two walls, grey soil fills were found (US 266, US 279). The associated floor consists of sand and small stones (US 281). Beneath this surface, an earlier phase is characterized by fills of grey clayey soils (US 283, US 288) and ash deposits (US 289, 292), covering an earlier wall built of smaller stones (US 293, top at +1115.29 asl; exposed for only 1.50 m). This wall encloses a small space containing clayey soils (US 298, 296, 297). Floor US 302 is a light-grey surface with patches of yellow and reddish coloration, where a complete bronze spearhead was discovered (Fig. 7).

Below floor US 302 lies a grey clayey deposit (US 303), rich in charcoal fragments, which represents the lowest level reached during the 2024 campaign.

On the basis of these results, it is possible to reconstruct that the area later occupied by the circular structure US 25 had already seen the presence of a monumental wall and earlier construction phases. The westward slope begins to be detectable from the moment of abandonment of the later phase, that of the monumental wall US 264, although it cannot be excluded that this wall itself had already been built on ground sloping westwards.

Among the contexts investigated at Uşaklı Höyük, the LBA ceramic assemblage from Area F stands out as the richest to date, distinguished by both its state of preservation and its typological range (D'Agostino, Orsi, Heffron 2024; 2025 a; 2025 b).

In the LBA deposits of the area, the presence of abundant white- or yellowish-slipped pottery is noteworthy, as this class is otherwise very rare in the LBA contexts of the site investigated so far. Both fine and common ware variants are attested, characterized by fine fabrics and carefully burnished white slips, as well as coarser and storage vessels with slips of varying quality, ranging from light to yellowish tones (Fig. 8).

Also noteworthy is the particularly high frequency of Red Lustrous Wheelmade Ware compared to other contexts at the site; this type was likely imported to Central Anatolia and is mostly associated with ritual activities (Orsi, D'Agostino forthcoming; Orsi, Kibaroglu, D'Agostino forthcoming)

The chronology of the sequence remains imprecise, pending radiocarbon dating and detailed statistical analyses of the ceramic assemblage. Based on preliminary assessments,

and considering both the assemblage of floorings and the stratigraphic sequence from the deep sounding investigated in the western sector of the area, it is suggested that the main LBA occupation phase uncovered—associated with the use of the round structure and floorings 145+272—should be dated to the 15th-14th centuries BCE. Nevertheless, it cannot be excluded that the occupation in this area may have extended into the 13th century BCE.

In the eastern sector of the area, the stone- and sherd-paved surfaces (in particular stratigraphic units 145+272 and 249) yielded a very rich assemblage of LBA pottery. Most of the fragments reused in the paving are thick and large, and can be attributed to storage and cooking vessels (Fig. 9). Typical Hittite plates, characterized by a slightly curved body and a broad, banded rim, are particularly numerous. The thicker variants are especially common, frequently bearing rope impressions on the outer rim. In fact, the use of ropes emerges as a recurrent feature in the manufacture of large-sized vessels in this context (Fig. 10).

The assemblage from the latest occupation levels is largely mixed, including numerous residual sherds dating back to the Bronze Age. The most recent ceramic inventory, in addition to the large jar with applied snake decoration found set into the ground, comprises abundant storage pottery, fragments of coarse ware, and fine red-orange slipped pottery of the pseudo-sigillata type (Fig. 11).

In the western sounding, three main structural levels predating the construction of the round structure were brought to light.

The oldest of these levels, corresponding to the sequence of clay deposits beneath the small stone wall US 293 and investigated in a very restricted area, yielded a very limited ceramic assemblage, which may be attributed to a period between the Middle Bronze Age and the beginning of the Late Bronze Age (Fig. 12).

The following level is associated with the deposits related to the small stone wall US 293 and beneath the large stone wall US 264+307. Based on a preliminary assessment, it appears to belong to a Hittite phase predating the spread of Red Lustrous Wheelmade Ware, and can therefore, on the basis of the available evidence, be tentatively placed between the 17th and 16th centuries BCE.

The third level brought to light in the western sounding comprises the deposits associated with the large stone wall US 264+307. The assemblage, which includes white- and red-slipped pottery, wheelmade common ware—especially thin- and thick-walled curved bowls—and Red Lustrous Wheelmade Ware, may be dated from the late 16th century BCE onwards.

Of particular interest is the presence, in the gray clayey layers attributable to the ancient slope of the Lower City (US 251), of a sherd with relief decoration. This adds to the collection of similar sherds from Area F, found during previous campaigns and attributable to typically ritual vessels of the Old Hittite tradition (D'Agostino, Orsi 2023: 133-134). The fragment discovered in 2024 depicts a human figure bringing a bowl to their mouth.

From the red earth fillings above them (US 252) comes another fragment of an arm-shaped vessel in Red Lustrous Wheelmade Ware.

Abundant residual sherds of handmade pottery, datable to the late 3rd millennium BCE or the transition to the 2nd millennium BCE, indicate the presence of a substantial earlier occupation phase, likely concentrated in this area.

Area I

Along the eastern slope of the höyük, excavation continued in Area I, first opened in 2023 as a long trench measuring 3×10 m (M17/18-D.3-2). The area is crossed almost entirely by a narrow, irregular wall (US 24), built of burnt bricks and stones (Fig. 13). Discovered in 2023, the wall was constructed with reused materials and it seems to have undergone various modifications over the course of its use. It was likely part of a terracing system associated with the remodelling of the citadel during the Iron Age, when earlier building materials were recycled and the remains of previous structures were cut away – most notably Building III of the Hittite period, whose southern wing was exposed in Area D on the southern slope of the mound.

On both sides of wall US 24, sequences of soils of varying composition and color were excavated. Most of these deposits are related to the construction of the wall itself and thus to the phases of terracing and its subsequent refurbishments over time. Along the southern section, for about 4 m, extends a greyish layer rich in charcoal fragments and white inclusions (US 45, +1131.55 asl), which overlies in sequence reddish soils (US 40, US 60), yellowish deposits (US 62), and another yellowish layer characterized by abundant gravel and charcoal fragments (US 63). In the center of the excavation area, starting from +1131.47 asl, alternating grey clayey layers (US 64, 66, 67, 71, 72, 75) and softer reddish to orange or red-brown soils (US 68, 69, 74) were documented, down to an elevation of +1130.56 asl. The ceramic material recovered within these deposits suggests that the former may be dated to the Iron Age, while the latter likely belong to the Late Bronze Age.

As the removal of layers proceeded south of wall US 24 (US 73, +1130.785 asl; US 74, US 76, US 78, US 80–82, base at +1130.072 asl) and to its north (US 10, +1131.562 asl, consisting of compact yellowish soil layers), fragmentary burnt bricks (US 79: +1130.512–1129.956 asl) were uncovered, together with a clayey deposit containing yellow and white inclusions and charcoal fragments (US 85), and the compacted earthen floor US 86. Adjacent to the wall, US 83 was exposed, a grey clayey soil (c. 1×0.40 m) with frequent limestone inclusions. This layer forms the base upon which a reconstruction of the wall, built with medium-sized stones, was set, itself overlying the earlier portion constructed of burnt bricks. These additions most likely represent rebuilding episodes carried out over time to reinforce the original structure.

In the northern part of the excavation area, a sequence of ashy grey soils (US 75, +1130.41 asl; US 32; US 51) was documented. These deposits cover a thick layer of fragmentary burnt bricks and friable reddish soil (US 88, +1129.91–1129.00; US 90) as well as US 51 (+1128.90 asl; extending c. 3 m W-E), a grey soil rich in charcoal fragments already identified downslope last year and likely to be considered the foundation surface of the wall.

A small test sounding (0.70 × 1.60 m, excavated to a depth of about one meter) was carried out in the western, upper portion of the slope to better understand the hard yellowish, gravel-rich layer exposed at the end of the 2023 season. Excavation revealed a sequence of clayey grey and compact gravel-rich deposits (US 62 at +1131.92, overlain by US 93) with lamellar limestone inclusions, as well as further gravel-rich deposits (US 100, +1130.69), at which point excavation was halted for this year. These layers appear sterile and most likely represent the natural deposit of the höyük.

In light of the evidence uncovered during this season, it can be confirmed that both the materials used in the construction of the wall and the soils forming the associated terracing derive from an earlier context. The structure appears to have been in use from the Middle Iron Age onwards, with several refurbishments attested by the sections built with medium-sized stones and by the sequence of overlying layers along the slope of the mound.

This original context of the construction materials of wall US 24 is also linked to an interesting discovery. Along the path leading to the excavation area, at the base of the höyük, a fragment of a cuneiform-inscribed tablet was found (I22, E.327). The text is currently under study by the project's Hittitologists, and a preliminary reading seems to reveal the name of a toponym in the area of Zippalanda.

The material from the deposits in Area I, largely mixed, can for the most part be attributed to the backfill deposits deriving from Building 3 in Area D.

The upper stratigraphic units, connected with the LBA burnt red layers, yielded very little pottery, an unusual feature especially when compared to the contexts excavated in 2014 and 2015 in the adjacent Area C. For this reason, these deposits may derive from the destruction of architectural structures belonging to Building 3. A slightly larger quantity of pottery comes from the underlying gray accumulations. The assemblage includes Early Bronze Age and Early Bronze–Middle Bronze transition wares; Late Bronze Age material; Middle Iron Age pottery, including several sherds of the Alisar 4 type; and later fragments, possibly contemporary with the construction of the glacis in Area D, between the end of the Middle Iron Age and the beginning of the Late Iron Age. Some fragments may also be attributed to the Early Iron Age.

Area J

A new 5×5 m square was opened to the north of Area A with the aim of investigating the layout and organization of the space immediately north of Building II, in order to clarify

its relation to the monumental structure and to assess the presence of associated features or activity areas

Beneath the surface soil (+1121.00 asl), a greyish-yellow layer with small gravel and tile fragments was exposed (US 3, top at +1120.68 asl), together with a wall oriented NE–SW, built of medium-sized stones (US 4; c. 1 m wide and 4 m long; top at +1120.66 asl) (Fig. 14). A small portion of a second wall, parallel to the first, was identified in the northwestern corner of the excavation area (US 10, top at +1120.68), while a layer of mudbrick debris covered the area between the two walls.

The ceramic assemblage from Area J has so far yielded mostly small-sized sherds, an indication of a long depositional process (Fig. 15). It includes a small component of residual pottery from the 2nd millennium BCE, particularly from the Late Bronze Age, but the larger component can be attributed to the late phase of the occupation of the Lower City, possibly contemporary with that brought to light on a larger scale in Area F.

BIBLIOGRAPHY

D’Agostino, A., Orsi, V. (2023). The 2021 Excavation Season at Uşaklı Höyük. 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 129-142.

D’Agostino, A., Orsi, V., Heffron, Y. (2024). Uşaklı Höyük Arkeoloji Projesi: 2022 Yılı Kazıları. 43. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 139-154.

D’Agostino, A., Orsi, V., Heffron, Y. (2025 a). Uşaklı Höyük, new results from a site in the heart of the Anatolian plateau. In: Thuesen, I., Haddow, S., Mazzuccato, C. (eds), *Proceedings of the 13th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, 22–26 May 2023, Københavns Universitet*, Harrassowitz Verlag, 59-74.

D’Agostino, A., Orsi, V., Heffron, Y. (2025 b). Uşaklı Höyük Archaeological Project: The 2023 Excavations Season. 44. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 81-96.

Orsi, V., D’Agostino, A. (forthcoming). Quantifying Prestige Pottery Consumption; or, A Study on the Formation of Red Lustrous Wheelmade Ware Assemblages at Uşaklı Höyük in the Heart of the Hittite Empire. *Anatolica* 51.

Orsi, V., Kibaroglu, M., D’Agostino, A. (forthcoming). Red Lustrous Wheelmade Ware from a Cult Centre on the Anatolian Plateau: Uşaklı Höyük/Zippalanda. In: Kozal, E., Mielke, D.P. (eds), *Cultural History of Late Bronze Age Anatolia in Light of New Discoveries through Red Lustrous Wheelmade Ware* (Schriften zur vorderasiatischen Archäologie), Harrassowitz, Mainz.

CAPTIONS

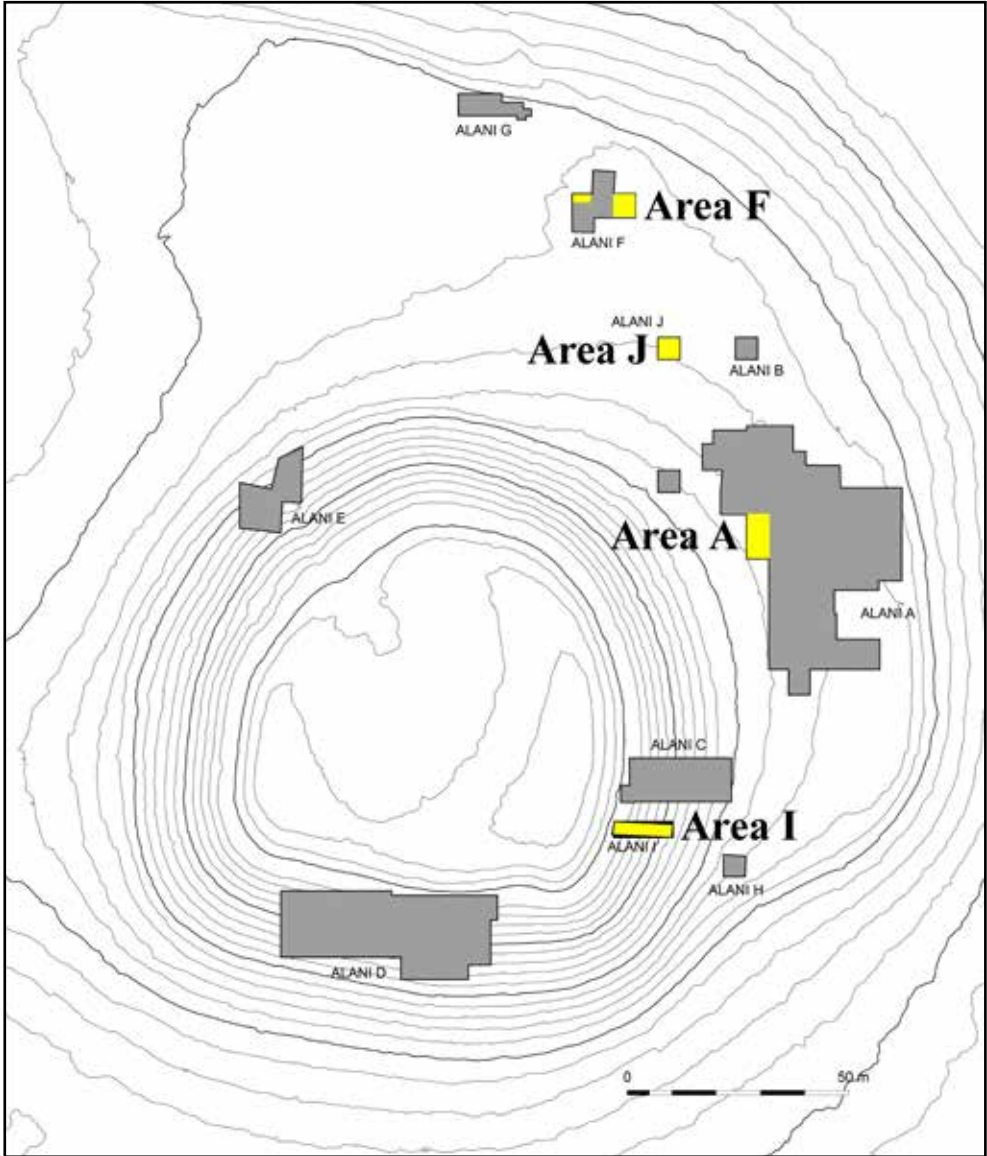

Fig. 1 – Partial plan of the site showing in yellow the areas investigated during the 2024 excavation campaign. Squares excavated in previous seasons are indicated in grey. North is at the top.

Fig. 2 – Area A, composite image: the two squares excavated in 2024 and a drone view of Building II with their location highlighted in yellow. North is at the top.

Fig. 3 – Area F: late-period walls excavated in 2024 on the left, and at a lower elevation on the right, the portion of Hittite paved floor uncovered in 2023. The flat stone near the western edge of the 2024 square, almost at the center of the photo, was used to seal the large storage container set into the ground. North is at the bottom.

Fig. 4 – Area F: the Hittite paved floors cut by several pits, the large storage jar, and the plastered vat, all of later date.

Fig. 5 – Area F: drone view showing, at the bottom left of the circular structure, the deep sounding.

Fig. 6 – Area F, sounding: at the bottom, walls US 264 and US 172; on the right, the circular structure; at the top, part of the paved floor exposed in 2023.

Fig. 7 – Area F: the bronze spearhead found on floor US 302.

Fig. 8 – Area F: large white-yellowish slipped jar employed in floors US 145+272.

Fig. 9 – Area F: pottery employed in floor US 249 (Locus 13).

Fig. 10 – Area F: fragments of storage vessels with rope impressions employed in floors US 145+272.

Fig. 11 – Area F: selection of potsherds from the latest occupation levels.

Fig. 12 – Area F: selection of potsherds from the oldest occupation phase brought to light in the western sounding (US 306 on the left, and 305 on the right).

Fig. 13 – Area I: different views with the thin wall US 24 and the associated fill deposits connected with the Iron Age terracing system.

Fig. 14 – Area J: wall US 4 at the center and, at the bottom right, wall US 10. North is at the bottom.

Fig. 15 J – Area J: selection of potsherds from US 14.

2024 YILI BOĞAZKÖY/HATTUŞA ÇALIŞMALARI

Andreas SCHACHNER*

Son yıllarda Boğazköy-Hattuşa'da araştırmaların ağırlığı, Büyükkale'nin Kuzeybatı Yamacı (Resim: 1), Büyükkale'nin kuzeyi (Resim: 1–2) ve Yukarı Şehir'in batı yamacı (Resim: 8) olmak üzere bölgenin tarihsel gelişimini bir bütün olarak algılanabilmesi için henüz az ya da hiç araştırılmamış alanlara kaydırılmıştır (Schachner v. d. 2025).

BÜYÜKKALE KUZEYBATI YAMAÇ'TAKİ ÇALIŞMALAR¹

2022'dan beri araştırmalar Aşağı Şehir'deki Büyük Tapınak ile Büyükkale arasındaki Büyükkale Kuzeybatı Yamaç'ta yoğunlaşmaktadır (Resim: 1–5). Şimdiye kadar dört (A–D) alanda yürütülen çalışmalara 2024 yılında ağırlıklı B ve C alanlarda devam edilmiştir. Oldukça zorlu bir topografyada yamacın kuzeyindeki B alanında nispeten dik eğimli ve dolayısıyla ilk bakışta yerleşim için uygun olmayan bir arazide tüm dönemlerde kullanıldığı görülmektedir (Resim: 2–3; Schachner 2025 v. d., §3–15).

Yapıların her dönemde yamaçta yoğunlaşmış olmasına karşın hemen güneyindeki düz alanın kullanılmamış olması da dikkat çekicidir. Bu alan büyük ihtimalle trafik alanı olarak ihtiyaç duyulduğu yapılaşma için kullanılmamış olabilir. Çünkü Aşağı Şehir'den gelen ve Yamaç Evi'nin güneydoğusunda yamaca paralel yükselen yol, muhtemelen geniş bir kavis çizerek mevcut kazı sınırının az doğusundan güneye doğru ilerlemektedir (Resim: 2). Kazılar sonucunda ortaya çıkan muhtemel açık alan, bir sonraki daha yüksek doğal terasa kontrollü geçişi sağlayan bir grup kayaya kadar devam eden yolun hemen batısında yer almaktadır.

Hitit planlamacıları tarafından yamacın teraslanması daha sonraki dönemlerdeki gelişimini enazında kısmen etkileyen karakteristik bir özelliğidir. Ancak, topografya nedeniyle binalar Tunç Çağı'nda oluşturulan teraslarda Demir Çağı ve Galat Dönemi'nde planlı bir yerleşim düzeni olmaksızın yerleştirilmiştir (Resim: 3). Dolayısıyla yapıların yönleri ve yerleşimin organizasyonu her dönem farklı olup özgün kriterlere göre tasarlanmıştır.

B alanında Kārum Dönemi'ne ait izlerin özellikle alanın kuzeydoğu köşesinde görülmekte (Schachner 2025 v. d., §12–13)². Bu alanda, 1960'lı yılları kazılarında tespit edilen bir depo binasının (Schirmer 1969; Strupler 2013) hemen güneybatısında 2024 sezona kadar depolamaya dair toplam en azında 8 büyük pitosun görülmesi özellikle dikkat çekicidir. Bu bulgu, karum Dönemi Hattuş kentin Anadolululara ait olduğu düşünülen kısmındaki beklenmedik yoğun ekonomik faaliyetlerin kanıtıdır.

* Prof. Dr. Andreas Schachner, Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Cad. 10, TR–34437 İstanbul-Gümüşsuyu/ Türkiye, E-posta: andreas.schachner@dainst.de; ORCID-ID: 0000-0002-4344-562X

1 Bu çalışmalar 2022–2024 yılları arasında Fritz Thyssen Vakfı tarafından desteklenmiştir (Schachner 2025 v. d., §3–26).

2 Alandan elde edilen radiokarbon tarihlendirmeleri için: Schachner 2025 v. d., §25 Abb. 21–22).

Hitit Dönemi'ne ait yamaçın özellikle batı yarısında en az iki yapı katı ayırt edilebilir (Schachner 2025 v. d., §4–7). Dört sıra yüksekte korunmuş istinat duvarı, özenle işlenmiş taşlardan inşa edilip güneye doğuru uzanan büyük bir yapının kuzey cephesi oluşturmaktadır. Duvarın üst katın bazı taşlar, büyük bir heyelan nedeniyle kısmen yamaç aşağıya doğru çökmüştür. Bloklardan birinde sadece köşelerinde deliklerin bulunmaması yükselen duvarının ahşap iskeletiyle bağlantısını gösterir. Taşın kenarları boyunca sıralar halinde delikler de bulunduğundan (Resim: 4) büyük çaplı yıkıma rağmen cephenin zamanında nasıl görüldüğüne dair ipucu verir. Çünkü sıralar halindeki sivana delikler, Hattuša'da şimdiye kadar sadece Kesikkaya'nın güneydoğusunda bir binada benzer bir şekilde biliniyordu ve büyük olasılıkla kısa tahta parçalarından blok yapımında taş kaideler üzerine inşa edilmiş sütunları işaret ediyor. İstinat duvarının üst kısmında sırasıyla delik olmayan orta büyüklükte taşlar ve köşelerinde veya sıralar halinde delikler bulunan çok daha büyük taşlardan oluşuyordu, bu da istinat duvarının üzerinde vadiye açık, büyük bloklar üzerinde duran sütunlarla desteklenen açık bir salonun olabileceğini gösteriyor. Özenle inşa edilmiş istinat duvarı, şu ana kadar ortaya çıkarılan alanda, işlenmiş taşlardan oluşan masif bir alt yapı üzerinde durmaktadır. Çalışmaların şu anki aşamada bunun bir temel mi yoksa daha eski bir binanın duvarları mı olduğu henüz belli değildir.

Yapının ortaya çıkarılan bölümlerinin özellikle güneye ne şekilde devam ettiği sonraki dönemlerin yoğun yapılaşmadan dolayı henüz belli değil. Ancak, B alanın güneybatısında anakayaya oyulmuş doğu batı istikamette kuzeydeki istinat duvarına paralel uzanan bir temel çukuru büyük bir ihtimalle yapının güney sınırı teşkil etmektedir. 2023 yılında hemen doğusunda açığa çıkartılan ve içinde bezemeli kemik kakmanın (Schachner 2024b) bulunduğu iki oda bu yapıya ait olma ihtimalle gelecek kazılarla çözümlenmelidir.

Temel çukurunun hemen güneyinde, yüksek kesimlerden erozyonla taşınan molozların altında, dört adet bakır alaşımlı basit formlu külçe ve aynı malzemeden yapılmış bir mızrak ucu bir arada bulundu. Külçeler tipolojik olarak birbirine benzemektedir, ancak ikisi kaba bir yüzeye sahiptir. Bu tarz külçeler basit oyuk kalıplar kullanılarak üretilmiş olup, Boğazköy'deki çeşitli Hitit ortamlarında birkaç benzer örneği bulunmaktadır. Mızrak ucu ise, özellikle kârum dönemi veya eski Hitit tabakalardan bilinen bir tiptir. Bulundukları yere erozyonla getirilmiş olmaları ihtimal dışı değildir, ancak bu tür özel buluntuların tesadüfen bu kadar yoğun bir şekilde bir araya gelmesi olağandışıdır. Bu nedenle, objelerin daha sonra eritmek üzere veya yakınındaki anıtsal binanın temel deposu olarak depolanmış olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

B alanının kuzeybatısındaki genişletilmesi, doğa güçlerinin yerinden oynattığı Hitit taşlarının ortaya çıkarılmasına yol açmakla kalmadı, aynı zamanda bu alandaki stratigrafinin açıklığa kavuşturulmasına da önemli ölçüde katkıda bulundu. Hitit Dönemi istinat duvarının kuzeyinde, Orta Demir Çağı'nda (Bk II) yamaçı oluşturan Hitit taş molozlarının içine en az iki çukur ev kazılmıştı ve her ikisinin yamaç tarafındaki köşeler korunmuştur (Resim: 4).

Açmanın batıya doğru genişlenmesiyle de Galat Dönemi'ne ait yapılaşma da takip edilebilmiştir (Resim: 3). Açığa çıkartılan yapı kalıntılarının hafifçe kaydırılmış yönü ve bina ile kuzeydoğuya doğru uzanan duvarlar arasındaki derzlerden, başlangıçta bağımsız birer bina olarak inşa edildiği ve daha sonra eklenen duvarlarla doğudaki büyük, üç bölümlü bina kısmına bağlandığı anlaşılmaktadır.

Şimdiye kadar ortaya çıkarılan bulgular ışığında, Helenistik-Galata yapılaşmasında, Boğazköy'de şimdiye kadar bilinmeyen bir gelişme görülmektedir (Resim: 3). İlk aşamada yamacın farklı yüksekliklerinde ki ayrı yapılar vardı. Kuzeydeki bina güney yönünde bir ek bina ile büyütülmüştür. Bu yapının güney dış duvarın üzerine, bir sonraki aşamada güneydeki büyük, üç bölümlü binanın kuzey duvarı inşaa edilmiştir. Böylece kuzeydeki eski müstakil binanın komplekse entegre edildiği düşünülmektedir (Resim: 3). Alanın ortasındaki üç bölümlü bina, derzleri açıkça görülebilen ikincil duvarlarla doğudaki bölümüyle birleştirilerek büyük bir kompleks haline getirilmiştir (Resim: 3). Bu üç aşamalı gelişme, sadece önemli bir zaman derinliğini ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda mevcut bulgular ışığında M.Ö. 4. veya erken (?) 3. yüzyılda başlayan dinamik bir sosyo-kültürel gelişmeye de işaret eder. Şimdiye kadar bu alanda bulunan sikkeler, MÖ 2. yüzyılda doğudaki büyük binanın kullanıldığını kanıtlamaktadır. Bu sikkelere, 2024'de muhtemelen MÖ 2. yüzyılın sonları veya 1. yüzyılın başlarına tarihlenen bir sikke daha eklenmiştir (Schachner 2025 v. d., §11 Abb. 11).

Büyükkale Kuzeybatı Yamaçın 2. terasın doğusunda *C alanında* çalışmalar 2023'te bulunan Kalaşma metnin (Rieken v. d. 2024) yapısal bağlantısının açığa kavuşturulmasına yönelikti. Hitit yapı katın Demir Çağı ve Bizans Dönem'lerindeki faaliyetler nedeniyle yoğun tahribata uğramış olmasına, anılan metnin uzun dikdörtgen bir odanın kuzey köşesinde bulunduğu anlaşılmıştır (Resim: 5). Bu oda, muhtemelen kuzey ve kuzeybatıya(?) doğru uzanan bir binanın parçasıdır. Demir Çağı'na ait yapı izleri ve özellikle çukurlar nedeniyle başka buluntularla ilişkilendirilemediği için, bu odanın işlevi hakkında bilgi verilememektedir.

Demir Çağı yapı katmanına ait, eğimli arazi nedeniyle, hiçbir bina tamamen veya envanteriyle birlikte korunmuş değildir. Ancak, B alanındaki ve Büyükkale'deki BK II Dönemi'ndeki yapılaşmaya benzer şekilde, basit, dikdörtgen çukur evlerle karakterize edilmektedir (Resim: 5). Bunlar, küçük taşlarla tek katlı olarak ve arka tarafları eğimli yamaca doğru derinleştirilerek inşa edilmiştir.

C alanında farklı boyutlarda kayaya kazılmış birçok çukurlar belgelenmiştir (Resim: 5). Bunlar, 1960'larda yapılan kazıların bulgularının doğruya doğru devam ettiğinin göstergesidir. O zaman tarihlleme ve işlev belirleme kesin olarak yapılamamış olsa da, 2024 yılı bulguları bu konuda ipuçları vermektedir. Çoğu çukur, stratigrafik konumları ve içlerinde bulunan seramikler nedeniyle Demir Çağı'na ait olsa da, alanın güneyinde bulunan bir fırınla bağlantılı çukur Bizans Dönemi'ne aittir (Resim: 5). Demir Çağı çukurlarıyla ilgili

metalurjik faaliyetler veya benzeri faaliyetlere dair herhangi bir ipucu bulunmadığından³, bunların depolama ve/veya atık çukurları olduğunu anlaşılmıştır.

Hem eski kazılarda hem de B ve C alanlarında, Demir Çağı yapıları ile çukurlar arasında doğrudan bir bağlantı tespit edilememiştir. Daha ziyade, tespit edilen çukurların evlerin etrafında geliştiği güzel bir şekilde yer aldığı görünmektedir. Böylece, Demir Çağı yerleşiminde farklı kullanım alanları arasında açık bir mekansal ayrım ortaya çıkmaktadır. Demir Çağı'nda alanın kullanım süresi, seramiklere dayanarak BK II Dönemi'yle sınırlandırılabilir. Geç Demir Çağı'na (BK I) ait seramiklerin B ve alanlarında bulunmaması, bu alanın kullanımının BK II Dönemi'nde sona erdiğini göstermektedir.

C alanında bulunan birbiriyle bağlantısız bazı duvarlar ve dağınık seramik parçaların stratigrafik konumlarına göre Helenistik-Galat Dönemi'ne ait ancak dağınık korunmuş bir yapı katmanına işaret ediyor. Aynı alanın güneybatı köşesinde, bir bina köşesi ve kuzeybatısında bir odanın bir kısmı ise 2023 sezonun buluntularıyla anlaşıldığı gibi (Schachner v.d. 2024, §60–67) orta Bizans Dönemi'ne atfedilebilir (Resim: 5). Güneyde kubbeli bir fırın ve hemen kuzeyinde kenarları küçük taşlarla sabitlenmiş bir çukur ortaya çıkarılmıştır. Muhtemelen mutfak alanı olarak kullanılmakta olan alanın hemen kuzeydoğusunda, düz bir şekilde yatmış, ikincil kullanımda, kazınmış kısa bir yazıt ile çatallı bir haçı taşıyan, büyük bir ihtimalle erken Bizans Dönemi'ne ait basit bir mezar steli (Bo 24-1040-1176) bulunmuştur (Schachner 2025 v. d., §21–22).

BÜYÜKKALE'DEKİ ÇALIŞMALAR⁴

2021 yılından beri Büyükkale'nin kuzey kısmında kazılara devam edilmektedir (Schachner 2025). 2024 yılında geç (BK I) ile orta (BK II) Demir Çağı'na ait toplam 6 yapı katı takip ederek, tek odalı küçük çukur evlerden kompleks, P. Neve (1982) tarafından “saray” olarak nitelendirilen yapılaşmaya kadar süren gelişmenin irdelenmesi tamamlanmıştır (Resim: 6; Schachner 2025 v. d., §28–37). Söz konusu buluntuların ışığında M.Ö. 1. binyılın ilk yüzyıllarda basit köy yerleşiminden karmaşık ve hiyerarşik bir toplum yapısına olan gelişimi detaylı bir şekilde ortaya konulabilmektedir (Schachner 2021).

Demir Çağı yapıların kaldırılmasıyla Hitit Dönemi'ne (BK III) ait Yukarı Avlu ile batısındaki E binası arasındaki yapılaşma araştırılmıştır (Resim: 7). Avlunun batısı temel çukur dolgusu kil ve çoraktan oluşturulmuş koridorlu bir yapıyla sınırlandırılmıştır. Bu yapı kuzeydoğuya doğru döndüğü için büyük bir ihtimalle avlunun bu tarafını da çevirmektedir. Koridorlu yapının hemen batısında ise bir kil çekirdekli duvarlardan oluşturulan bir su haz-

3 1960'li yıllarda çukurların demir metalurjisiyle bağlantılı olabileceği ihtimali (Schirmer 1969, 35), C alanındaki stratigrafik bulgular ve metalurjiyle ilgili hiçbir bulgunun bulunmaması nedeniyle bugün reddedilebilir. Schirmer'in gözlemlediği “cüruf kalıntıları”, kuzeyde bulunan Pithos'lu evinin yanmış kerpiç tuğlalarının kalıntılarıdır.

4 2021'den beri Doç. Dr. Jörg Becker (Almanya, Würzburg Üniversitesi) tarafından yürütülen çalışmalar 2024'den sonra DFG (Alman Araştırma Fonu) tarafından desteklenmektedir (Schachner v. d. 2025, §27–60).

nesi açığa çıkarılmıştır (Resim: 7). Yaklaşık 9 x 6 m ebatlı yapı önceki kazılarda Büyükkale'nin güneydoğusunda A binası ile surların arasında tespit edilmiş, aynı fonksiyona sahip bir havuzla (Neve 1982) benzer özellikleri paylaşmaktadır. Havuzun dibinde Demir Çağı yapılaşmadan tahrip edilmiş olmasına rağmen bir çok miniatür kap ile kase bulunması havuz ile ilgili gerçekleşen bazı ritüellere işaret edebilir (Schachner 2025 v. d., §38–60).

Havuz güney ve batı tarafında şimdiye kadar L-şeklinde tespit edilen büyük bir yapıyla çevrilmiştir (Resim: 7). Bu yapının güney kanadın dış duvarlar tespit edilmiş olsa da muhtemel iç bölmelerin gidişatı henüz net anlaşılmamıştır. O binası olarak tanımlanan yapının batısında, E binaya kadar seviye farkıyla oluşan alan pise tekniğinde kil ile inşaa edilmiş bir teraslama ile doldurulmuştur. Yapının kuzeydoğusu ilk kazı döneminde 1906 yılında Th. Makridi tarafından açılan açmadan kesilmiş olsa da, yeni kazılarda oluşturulan profillerde kuzeydoğuya doğru devam ettiği görülmektedir. Hitit Dönemi yapının üzerindeki Demir Çağı molozundan bir çok çivi yazılı tabletlerin bulunması (Schwemer 2025) binanın büyük ihtimalle resmi bir fonksiyona sahip olduğuna işaret etmektedir.

Devam eden çalışmalarla Hitit ve Demir Çağları'na ait Büyükkale mimari düzeninin temeli bir şekilde değişeceği anlaşılmaktadır. E binasında 2023 yılında tamamlanan restorasyon çalışmaları sırasında elde edilen yapının kargı sisteminde kullanılan ahşaplardan alınan radyokarbon örneklerinin analiz sonuçlarından Hitit Dönemi'ne ait yapılaşmanın (BK III) M.Ö. 16. yy.'da, muhtemelen Yukarı Şehir'deki yapılara paralel olarak kurulduğu anlaşılmaktadır (Schachner 2024).

YUKARI ŞEHİR'İN BATI YAMACI'NDA ÇALIŞMALAR⁵

Yukarı Şehir'in Batı Yamacı'nda 2022'den itibaren A alanında araştırılan 32 nolu tapınakta çalışmalar tamamlanmıştır (Resim: 8; Schachner 2025 v. d., §62). Yapının korunan kısımlarla binanın doğuya doğru ne kadar uzandığı tespit edilememiş olsa da eldeki veriler özellikle Yukarı Şehir'in tapınak mahallesindeki 8 nolu maabete benzerlik göstermektedir (Neve 1999).

Aynı yamaçın güneyinde daha üstte bir terasta (D alanı) önceki yılda doğu kanatı açığa çıkartılmış anıtsal bir yapının batıya doğru araştırılmasına devam edilmiştir (Resim: 8; Schachner v. d. 2025, §63–76). Binanın batı kısmı daha derin kurulduğu için nispeten de daha iyi korunagelmıştır. Topoğrafyanın seviye farkı da yapının duvarlarında görülüp doğu ile batı arasında değişik kullanma seviyeler mevcuttur. 5 nolu oda bir ihtimalle batıdan doğuya bir rampa fonksiyonuna sahip olabilir (Schachner v. d. 2025, Abb. 41). Alanın güney kısmında devam eden çalışmalarla anılan yapı ile beraber en az 3 ayrı mimari tabaka tespit edilmiştir (Schachner v. d. 2025, Abb. 44). Bu bölgede bir kâtime ait bir mühür (Bo24-5135-5272) bulunmuştur (Schachner v. d. 2025, §116–118).

5 2022'den beri JProf. Dr. Martin Gruber (Würzburg Üniversitesi) tarafından yürütülen çalışmalar Volkswagen Vakıf tarafından desteklenmektedir (Schachner v. d. 2025, §61–76).

GMP PROJESİ KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALAR⁶

Devam eden kazıları daha geniş bir alana yaymak amacıyla GMP projesi çerçevesinde-ki çalışmalar iki alanda yoğunlaşmıştır: 1. Yukarı Şehir'in batı suru ile 2. Aşağı Şehir'deki Roma Hamamı Yukarı Şehir'in batı surundaki Yukarı Batı Kapısı (Resim: 8–12)

Yukarı Batı Kapısı, 1907 yılında O. Puchstein tarafından incelenmiş ve büyük ölçüde ortaya çıkarılmıştı. O zamandan beri, yapı kalıntıları atıl durumda kaldı ve taş hırsızlığı nedeniyle belli bir ölçüde tahrip oldu. Yukarı şehirdeki diğer tüm kapılar gibi (Sfenks Kapısı hariç), kapı planı iki çıkıntılı kuleden oluşur ve bunların arasında geriye çekilmiş bir kapı odası bulunur (Resim: 9).

Kapı, boyutları bakımından diğer şehir kapılarından küçük olduğu gibi, sadece yaklaşık 1,40–1,50 m genişliğinde ve 75–100 cm kalınlığında olan geçişin iç tarafındaki taşları da nispeten küçüktü. Güney tarafındaki taşlar kısmen orijinal düz işlenmiş üst kenarlarına kadar korunmuştu (1,93–1,96 m yüksekliğinde) ve ortasına en az beş dübel deliği açılmıştı; kuzey tarafındaki taşları ise sadece 1,61–1,76 m yüksekliğe kadar korunmuştu. Şehrin dış tarafında bulunan iki taşı, kapı odasına doğru dış kapının menteşelerini tutan çıkıntılarla donatılmıştır. Şehir tarafındaki açıklıkta, yalnızca güneydeki taşa dışarıya doğru bir çıkıntı mevcuttur (Resim: 9).

Kapı kuleleri yaklaşık 11,80–12,10 m uzunluğunda ve 9,50–10,00 m genişliğindedir. İç kısımda dört odaya bölünmüşlerdi ve her birinde arka kısımda iki uzun oda vardır. Odaların uzunluğu (5,80–6,00 m) kapı geçidinin uzunluğuna karşılık geliyordu ve ön kısımda daha küçük odalar vardı. Sonuncular yaklaşık 1,30–1,50 m genişliğinde ve uzun odaların dar kenarları kadar uzundu, bu odaların uzunluğu ise yaklaşık 2,00 m ile 2,90 m arasında değişiyordu. Odalar yeşilimsi beyaz Çorak ile doldurulmuştu. Bu dolgu 1907'deki kazılara kadar en azından güney kulede ve geçiş'te hala korunmuş olan kulelerin duvar üst kenarına kadar olmalıdır. Puchstein'in, kuzey kulesinin büyük bir kısmının ve buna bitişik şehir surlarının tamamen yıkıldığı yorumunun aksine, tüm duvarların kalıntıları açığa çıkartılmıştır.

Ulaşılmaması zor bir kaya tepesine kapının yerleştirilmesi (Resim: 10), bir yandan onun sur niteliğini vurgulamak için yapılmış olabilirken, diğer yandan engebeli arazi yapısı göz önüne alındığında, bir şehir kapısının neden tam da bu noktaya inşa edildiği sorusu akla geliyor. Bu soruya özellikle kapının dış tarafında ve yer yer temellerinde tespit edilen toplam 10 adet kremasyon gömü en azından kısmen bir cevap verebilmektedir (Resim: 10)⁷. Kaya çatlaklılara sıkıştırılarak yerleştirilmiş gömüller konumları (Resim: 11) itibarıyla büyük bir ihtimale M.Ö. 16. yüzyılda inşaa edilmiş surdan önce, eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilebilir (Schachner 2024a).

6 GMP çalışmalar, Dr. öğ. üy. Önder Ipek'in (Çorum, Hitit Üniversitesi) koordinatörlüğünde, Boğazköy Kazı Ekip ile yakın bir işbirliği içerisinde yürütülmektedir (Schachner v. d. 2025, §77–97).

7 Gömülerin antropolojik incelemeleri Prof. Dr. Handan Üstündağ (Eskişehir Anadolu Üniversitesi) tarafından yürütülmektedir (Schachner v. d. 2025, §98–112).

Yukarı Batı Kapısı'ndaki gömme buluntuları, Hitit başkentinin “sıradan” sakinlerinin cenaze geleneklerine ışık tutuyor (Resim: 12). Ölülerle ilgili temel kavramlar ve ceset yakmanın rolü şimdiye kadar belirsizliğini korumuş. Metinler ancak kraliyet çevresindeki cenaze ritüelleriyle sınırlı kalmaktadır. Kralların ölü ritüellerde (É.NA□) yeri ve yakılan cesedin son dinlenme yeri olarak merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak bu kavramların kraliyet çevresi dışındaki cenazeler için de kabul edilip edilemeyeceği ve hangi biçimde kabul edilebileceği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Yukarı Batı Kapısı'ndaki kremasyonlarının konumu bu konuda ipucular verebilir. Özellikle kaya yarıklarındaki gömüler, Osmankayası mezarlarının keşfedilmesinden sonra “alt tabaka halkın da ‘taş evlerde’ gömüldüğünü, ancak yapay olarak inşa edilmiş ve gerçek bir odaya sahip olmadıkları, doğal kaya oyuklarında gömüldüğünü” tahmini doğrulanmaktadır (Bittel – Naumann 1952, 119). Bu bağlamda Yukarı Batı Kapısı'nın kayalık zemini ile seçilen alanın batıya doğru açık konumu dikkat çekicidir. Osmankayası da batıya doğru açıktır ve bunun, muhtemelen toprak tanrıçasının chthonik yönleriyle bir bağlantısı olduğu düşünülmektedir. Güneş tanrıçası ile yeraltı dünyası arasındaki yakın bağlantı ve onun, kirliliği olanları – özellikle de ölümü – ortadan kaldırmak, yeraltı dünyasına göndermek ve orada metal kaplara hapsedme görevi, bu bağlamda metin geleneğinden de Hititlerin kremasyon uygulamalarının anlaşılmasına yeni bir ışık tutabilir. Gün batımı ve daha geniş anlamda, Güneş Tanrıçası'nın chthonik yönleriyle bir bağlantısı olduğu tahmin edilebilir. Güneş tanrıçasının yeraltı dünyası ile olan yakın bağlantısı ve onun görevi, kirliliği – ve buna özellikle ölüm de dahildir – ortadan kaldırmak, yeraltı dünyasına nakletmek ve orada metal kaplara kapatmak, bu bağlamda metin geleneğinden de Hittitlerin kremasyon geleneğine yeni bir ışık tutabilir.

Aşağı Şehir'in Kuzey Terasında Roma Hamamı⁸

Aşağı Şehir'in kuzey terasında 2022'e kadar kısmen açığa çıkartılan Roma Hamamı'nın güneybatısında çalışmalara devam etmiş. Kazılarla hamamın iki ayrı evreden oluşturulduğu anlaşılmıştır (Schachner 2025 v. d., §166–172). Daha önce açığa çıkartılan doğu kısmında görüldüğü gibi 2024 yılında çalışılan alanda da tahminen M.S. 4. yy.'da daha dağınık bir kullanım sözkonusudur.

3 BOYUTLU TARAMA VE JEOLojİK ÇALIŞMALAR (RESİM: 13–14)

Boğazköy ören yerinin son yıllarda arkeolojik öneminin yanı sıra da jeolojik bakımından da olağan üstü bir önemine sahip olduğu devam eden araştırmalar sayesinde anlaşılmıştır (Sümer v. d. 2023). Özellikle yerin seçimi ve yer altı suların kullanımı konusunda bu durum iskan ve sosyo-kültürel tarihi için büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır (Schachner 2020, 2022). İnsan-çevre ilişkilerin daha da iyi anlayabilmesi temel oluşturmak için ilk

8 Roma Hamamı kazılar Dr. öğ. üy. Emine Sökmen-Adalı tarafından yürütülmüştür (Schachner 2025 v. d., §166–172).

kez Hattuşa'nın detaylı bir jeolojik ve jeomorfolojik harita ortaya konmuştur (Resim: 13) (Schachner v. d. 2025, §130–133; Vitale v. d. 2025).

Devam eden jeolojik ve jeomorfolojik çalışmalara bağlı olarak çok karmaşık kayalıkların Hitit Dönemi'ndeki kullanımı daha iyi belgelemek için 3boyutlu tarama çalışmalara da devam edilmiştir (Schachner v. d. 2025, §134–151). Bu yöntem sayesinde kayalar üzerinde görülen temel izler belgeleyerek kaya kütlelerin üzerindeki yapıları rekonstrüksiyon denemelerine imkan tanımaktadır (Resim: 14)

2024 YILLARINDA RESTORASYON ÇALIŞMALAR

Boğazköy'de kazı alanları 1960'lı yıllardan beri kazı molozundan alınan taşlarla kuru duvar tekniğinde restore edilmektedir (Schachner, Seeher 2014). Böylece restorasyonlar tüm ören yerini kapsayan bir bütünlük sergilemektedir. 2014–2022 yılları arasında Hitit Kenti'nin Aşağı Şehir'in kuzeyindeki kazılarla Kārum Dönemi ile Hitit Dönemi'ne ait katmanların paralelinde Roma Dönemi yapıları da araştırılmıştır (Schachner v. d. 2024). Bu alanda restorasyon çalışmalarına kuzeyden güneye doğru devam etmektedir (Schachner v. d. 2025, §184–192). Alanın kuzeyinde şehre yaklaşan ziyaretçilere etkileyici bir ilk izlenim veren şehir surlar tamamlanmıştır.

Kārum Dönemi'ne ait yapı katmanının ortaya çıkarılan kısımları, bu bölgenin Asurlu tüccarlar tarafından ticaret merkezi olarak kullanıldığı dönemde, büyük bir depo binası tarafından domine edilmektedir. Yapının odalarında birkaç düzine depo kabı bulunmuştur. Restorasyonlarının ardından, ziyaretçilere bu binaların kullanımına dair bir fikir vermek amacıyla, pitosların kompleksinin kuzey kısmındaki orijinal buluntu yerlerinde sergilenmeye karar verilmiştir (Resim: 15). Kışın kaplar metal kutularla örtülmek zorunda kalırsa da, bu sunum şekli, Büyük Tapınak'ın batı depo bölümlerinde pithosların sergilenme şeklini yansıtmaktadır ve ziyaretçilerin turunu zenginleştirmektedir (Resim: 15).

KAYNAKÇA

Neve, P. (1982), *Büyükale. Die Bauwerke*, BoHa 12. Berlin: Mann.

Neve, P. (1999), *Die Oberstadt von Hattuša. Die Bauwerke. I.* BoHa 16. Berlin: Mann.

Neve, P. (2001), *Die Oberstadt von Hattuša. Die Bauwerke. II.* BoHa 17, Mainz: Zabern.

Rieken, E., Yakubovich, I., Schwemer, D. (2024), Eine neue Sprache im Hethiterreich: Der Fund der Kalašma-Tafel (Bo 2023/12 = KBo 71.145), *Archäologischer Anzeiger* 2024.1, §1–59. <https://publications.dainst.org/journals/aa>

Schachner, A. (2020). The Power of Geography. Criteria for Selecting the Location of Hattuša, the Capital City of the Hittite Empire. (Ed. M. Cammarosano, E. Devecchi, & M. Viano), *tulagaeš witteš – Ancient Near Eastern Studies Presented to Stefano de Martino on the Occasion of his 65th Birthday*, Kasion 2, Münster: Zaphon, s. 399–420.

Schachner, A. (2021), A Very Long 1st Millennium BCE at Boğazköy? Longue Durée versus Changes from the Iron Age the Roman Imperial Period, (Ed. E. Sökmen – A. Schachner), *Understanding Transformations: Exploring the Black Sea Region and Northern Central Anatolia in Antiquity*, Byzas 26. Istanbul: Ege, s.1–20

Schachner, A. (2022), Geographical Prerequisites versus Human Behavior: Settlement Geography, Rural Economy, and Ideological Aspects of Anthropogenic Relations with the Natural Environment during the Second Millennium BC in Central Anatolia. (E. St. de Martino), *Handbook Hittite Empire. Power Structures, Empires through the Ages in Global Perspective 1* (Berlin, de Gryter), s.159–202 (<https://doi.org/10.1515/9783110661781-010>).

Schachner, A. (2024a), A New Look at an Ancient City: an Outline of the Chronological and Urban Development of the Hittite Capital Hattuša, *Anatolian Studies* 74, s.1–34

Schachner, A. (2024b), An Incised Decorated Bone Inlay from the Hittite Empire Period Found at Boğazköy/Hattusa, *Near Eastern Archaeology* 87.4, s. 276–285

Schachner, A. v.d. (2025) Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2024, *ARCHÄOLOGISCHER ANZEIGER* 2025/1, §1–197. <https://publications.dainst.org/journals/aa>

Schachner, A. – Seeher, J. (2014), Boğazköy/Hattusa – Restorasyon ve Alan Yönetiminin Elli Yılı, (Ed. M. Bachmann v. d.), *Heritage in Context. Doğal, Kentsel ve Sosyal Çerçeve Koruma ve Alan Yönetimi*, Miras 2. Istanbul: Ege, s.131-158.

Schirmer, W. (1969), *Die Bebauung am unteren Büyükkale-Nordwesthang in Bogazköy*, BoHa 6, Berlin: Gebr. Mann.

Schwemer, D. (2025), *Nachlese und Textfunde seit 2017 (Keilschrifttexte aus Boghazköi 71)*, 1–8, Wiesbaden: Harrasowitz. <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/kbo/> URN: /urn:nbn:de:bvb:20-opus-402032

Strupler, N. (2013), Vorratshaltung im mittelbronzezeitlichen Boğazköy. Spiegel einer häuslichen und regionalen Ökonomie. *Istanbulur Mitteilungen* 63, 2013, s.17–50. <https://doi.org/10.34780/h24vpk45>

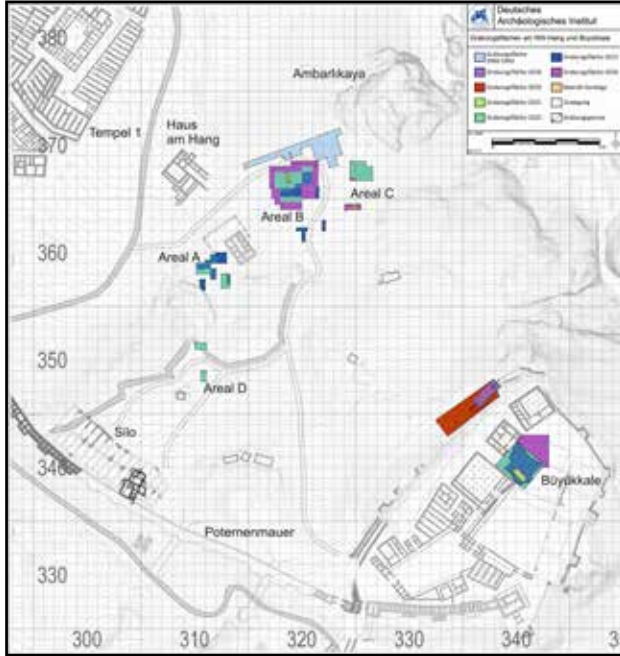
Sümer, Ö. u. a. (2023), Valorisation of the Geological Values (Future Geosite Candidates) Around the UNESCO World Heritage Asset of Hittite Capital Hattuša, Türkiye, *Geoheritage* 15, 2023, article 17 (<https://doi.org/10.1007/s12371-022-00786-6>)

Vitale, St. v. d. (2025), Geological Map of the UNESCO site of Hattuša (Türkiye), *Journal of Maps* 21.1, 2025 (<https://doi.org/10.1080/17445647.2025.2556323>)

EKLER

Resim 1: Boğazköy-Hattuša, Büyükale kuzeybatı yamaçının genel görünümü (10/2024)
(resim: A. Schachner)

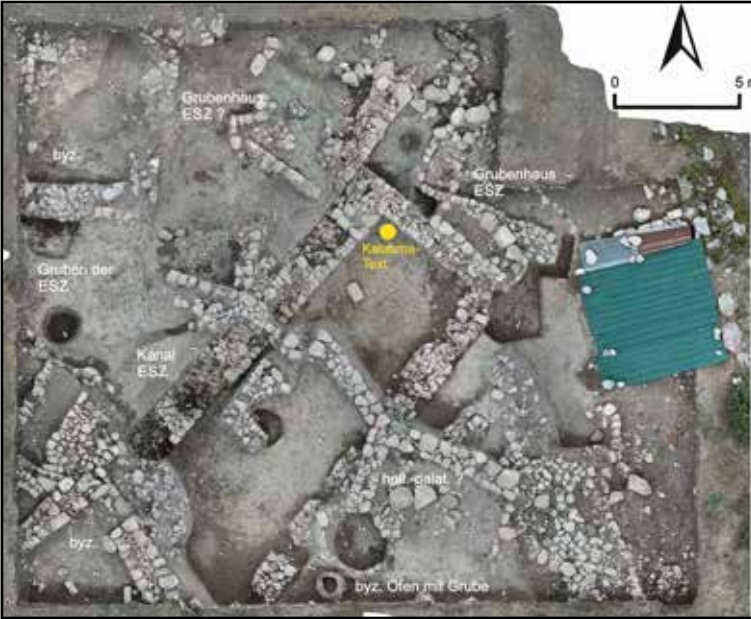
Resim 2: Boğazköy-Hattuša, Büyükale kuzeybatı yamaçtaki kazıların genel planı
(10/2024) (resim: K. Czarnitzki)

Resim 3: Boğazköy-Hattuša, Büyükkale kuzeybatı yamaçtaki B alanın batı kısmının genel görünümü. Resmin ortasında Helenistik-Galat Dönemi'ne ait yapı görünür. Hitit Dönemi yapılaşma sarı olarak gösterilmektedir (10/2024)(resim: A. Schachner).

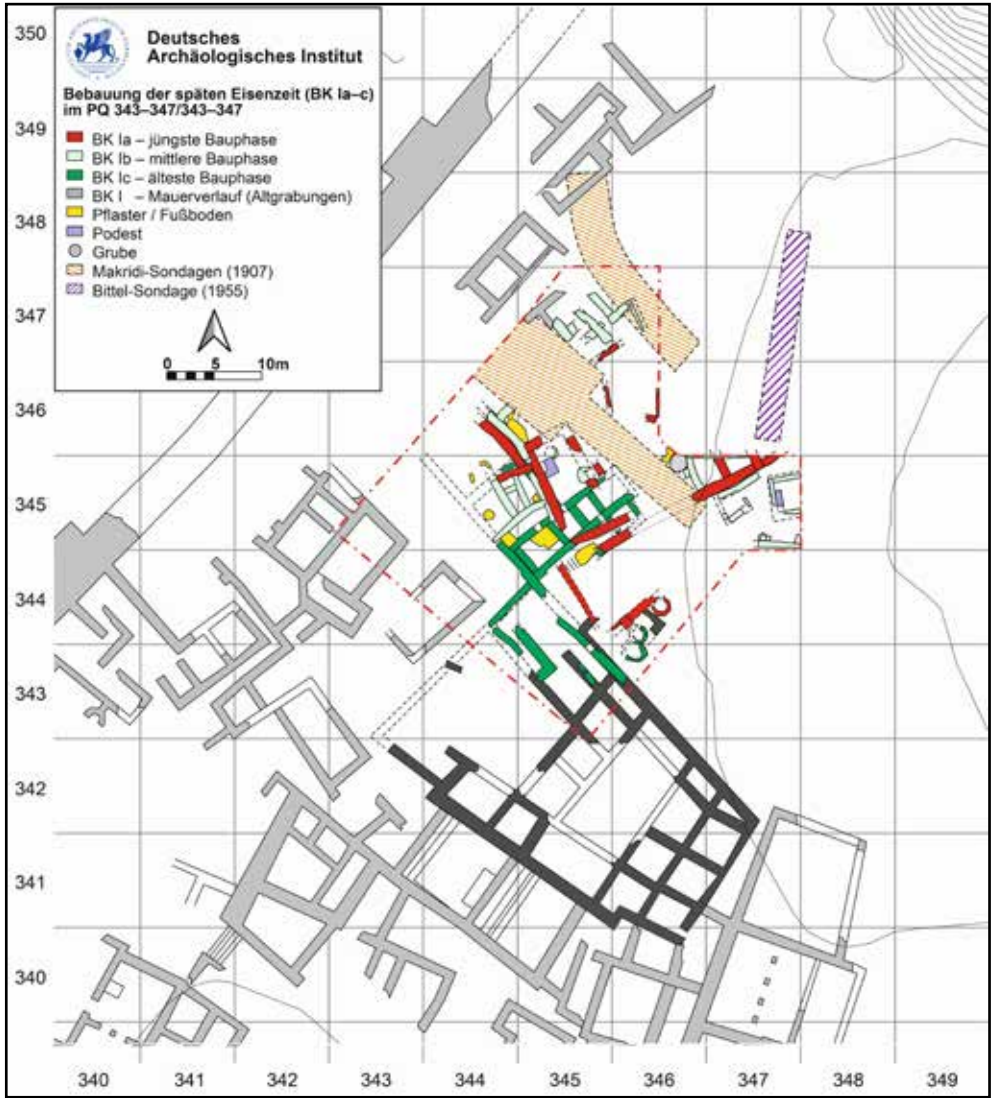

Resim 4: Boğazköy-Hattuşa, Büyükkale kuzeybatı yamaçtaki B alanın kuzeybatı köşesinde Hitit molozun içine gömülerek kurulan demir Çağı yapı (ESZ Grubenhaus). Resimde Hitit Dönemi'ne ait işlenmiş taş bloklarda görünmekte (09/2024) (resim: A. Schachner).

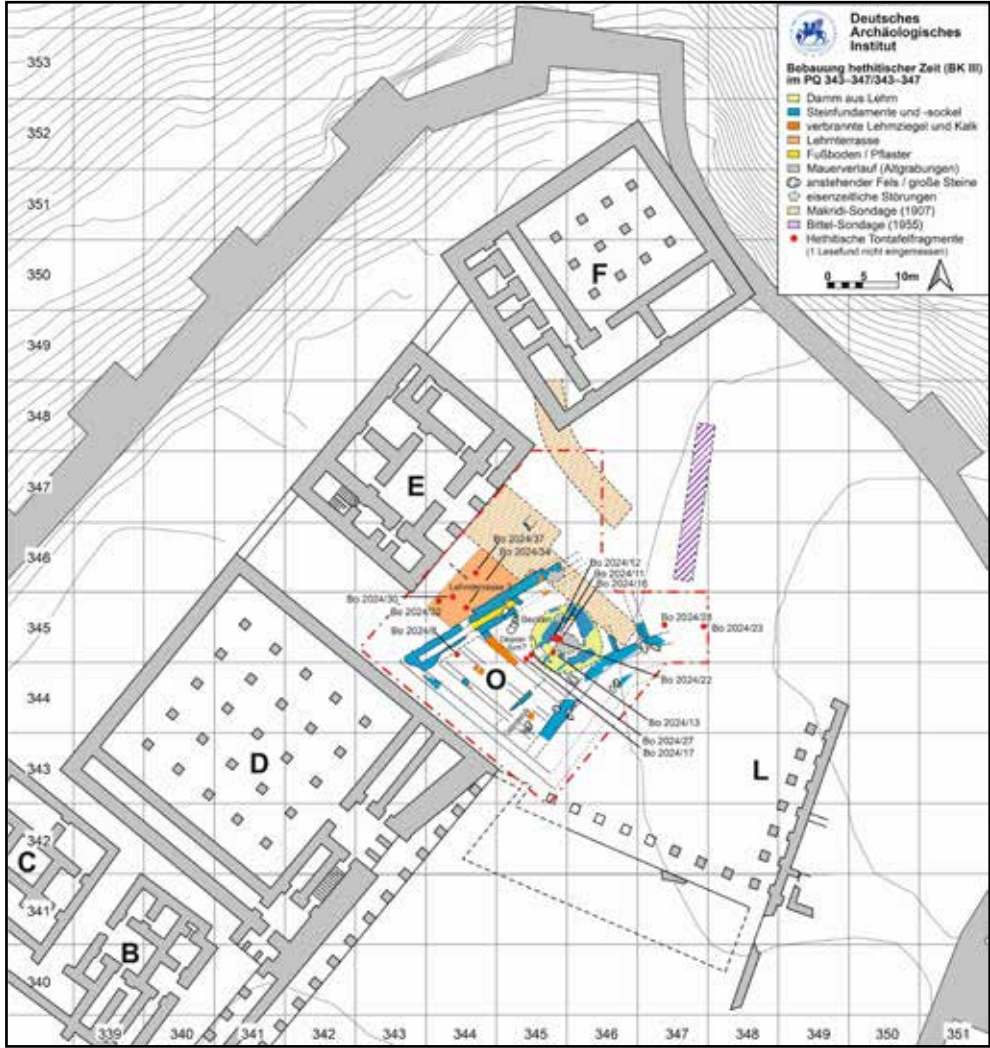

Resim 5: Boğazköy-Hattuşa, Büyükkale kuzeybatı yamaçtaki C alanın genel görünümü. Sarı noktayla Kalasma metnin bulunduğu yer gösterilmektedir. Ayrıca Demir Çağı (Grubenhaus ESZ), Helenistik-Galat Dönemi yapı (hell.-galat?) ve resmin alt kısmında Bizans

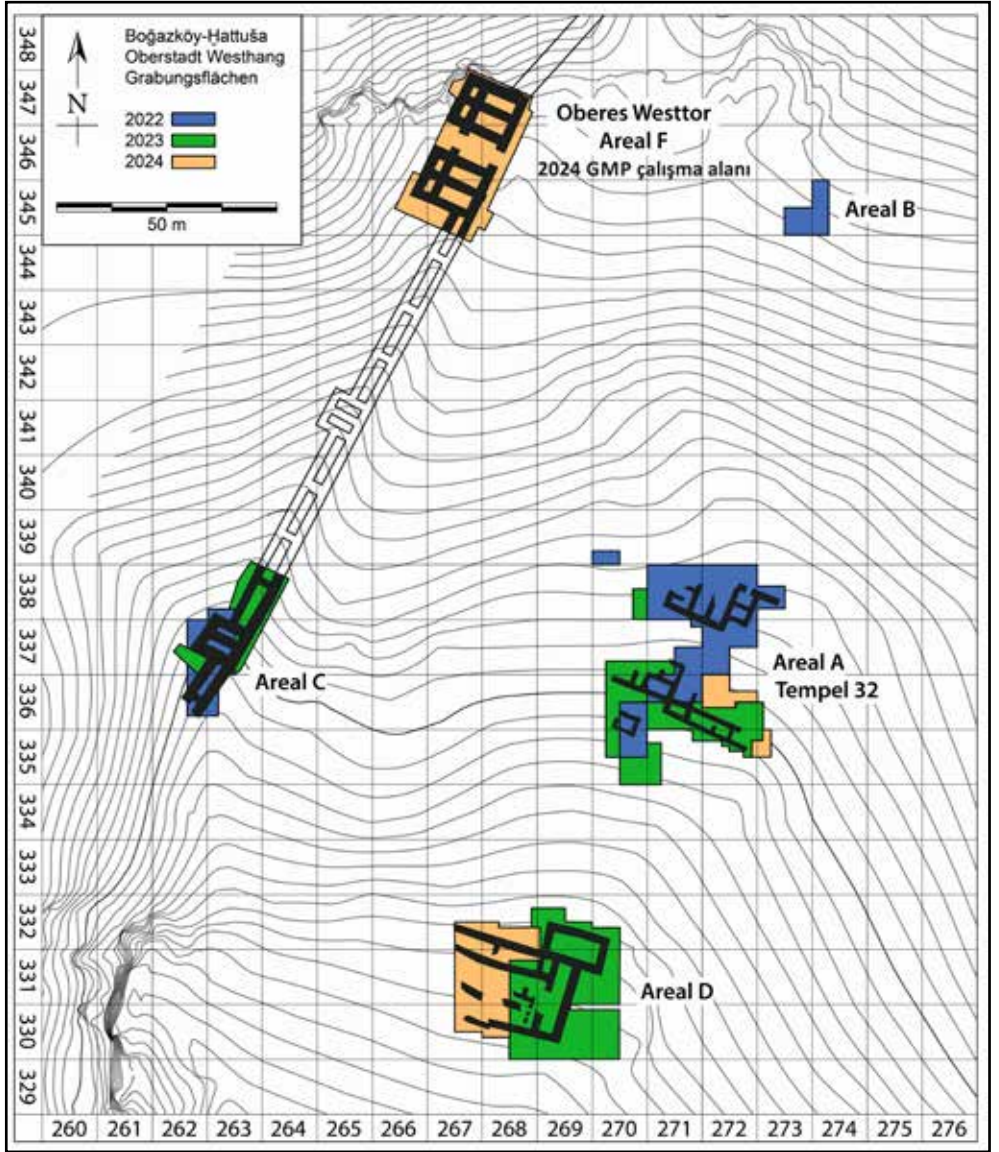
yapılaşma görülür (10/2024) (resim: A. Schachner).

Resim 6: Boğazköy-Hattuša, Büyükkale'deki geç Demir Çağı yapılaşma (10/2024) (resim: J. Becker).

Resim 7: Boğazköy-Hattuša, Büyükkale'deki Hitit Dönemi yapılaşma (10/24) (resim: J. Becker).

Resim 8: Boğazköy-Hattuša, Yukarı Şehir, batı yamacındaki kazı alanları ve yapılaşma (10/2024) (resim: M. Gruber9).

Resim 9: Boğazköy-Hattuşa, Yukarı Şehir, Yukarı Batı Kapısı'nın genel görünümü (09/2024) (resim: A. Schachner).

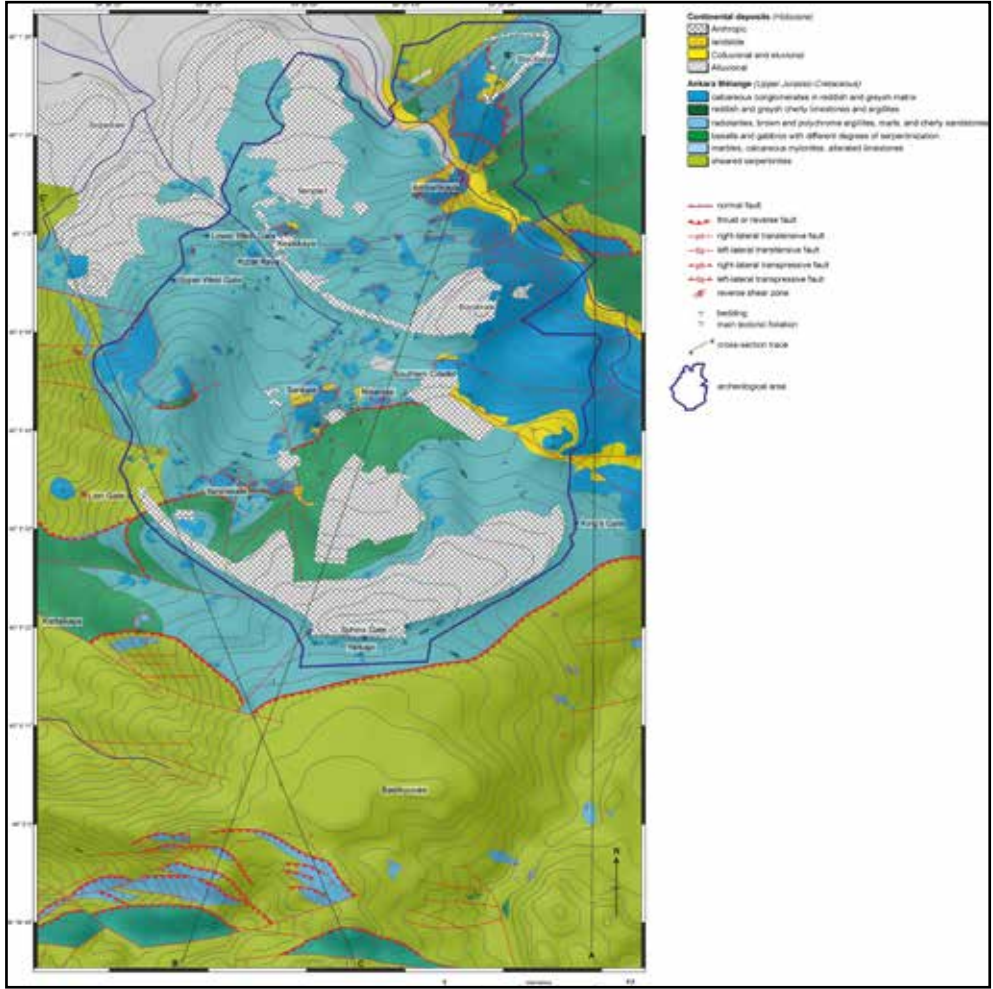
Resim 10: Boğazköy-Hattuşa, Yukarı Şehir, Yukarı Batı Kapısı'nda bulunan kremasyon gömülerin lokasyonu (09/2024) (resim: A. Schachner ile M. Gruber).

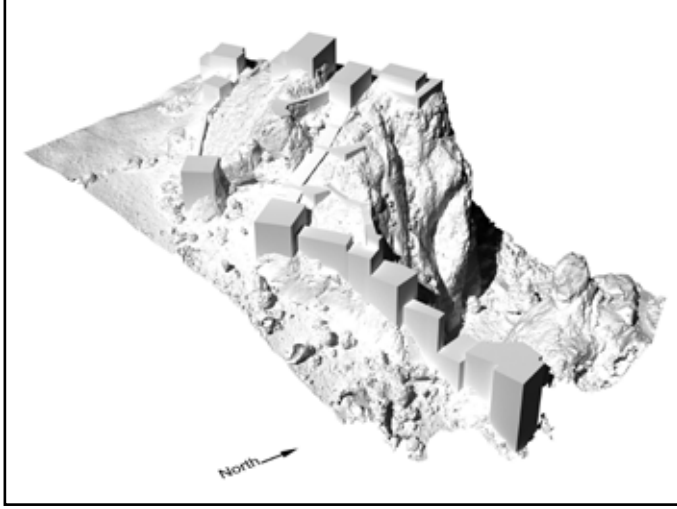
Resim 11: Boğazköy-Hattuşa, Yukarı Şehir, Yukarı Batı Kapısı'nda bir kremasyon gömünün in situ durumu (09/2024) (resim: M. Gruber).

Resim 12: Boğazköy-Hattuşa, Yukarı Şehir, Yukarı Batı Kapısı'nda bulunan bir kremasyon gömü (09/2024) (resim: M. Gruber).

Resim 13: Boğazköy-Hattuşa, jeolojik haritası (10/2024) (resim: St. Vitale)

Resim 14: Boğazköy-Hattuša, 3boyutlu tarama çalışmalarına dayanarak hazırlanan Ambarlıkaya'daki yapılaşmanın rekonstrüksiyon denemesi (10/2024) (resim: L. Repola).

Resim 15: Boğazköy-Hattuša, Aşağı Şehir'in kuzey terasında in situ sergilenen Karum Dönemi pitoslar (10/2024) (resim: A. Schachner).

ELAIUSSA SEBASTE KAZISI 2024 SEZONU ÇALIŞMALARI

H. Asena KIZILARSLANOĞLU*

Ayça GERÇEK

Hakan GERÇEK

Berkay KAVAK

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni ve desteği ile Mersin ilinde bulunan Elaiussa Sebaste Antik Kenti 2024 kazı sezonu çalışmaları, Cumhurbaşkanlığı kararı ile Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. H. Asena KIZILARSLANOĞLU başkanlığında gerçekleştirilmiştir¹. Çalışmalar, kazı alanları, yapıların iç ve dışındaki bitki temizliği; depo düzenleme; buluntu değerlendirme, yayına hazırlık; mozaik zemin ve buluntu restorasyon / konservasyonu; dijital belgeleme; arazi etüt ve haritalama çalışmaları ile Mersin Müzesine eser teslimi şeklinde bir kaç temel aşamada gerçekleştirilmiştir.

Elaiussa Sebaste Antik Kenti (Equini-Schneider, 1998; 2003; 2008; 2010) 2024 kazı sezonu çalışmalarında, kent yapılarının büyük bir bölümünde detaylı bitki temizliği yapılmış, özellikle Kuzey Nekropolünde mezarların en yoğun olduğu noktada yoğunlaşmıştır (Resim: 1, 2). Yapılan temizlik çalışmaları sonrasında belirlenen bazı mezarların iç ve ön kısımlarında çevre düzenlemesine hazırlık amacıyla daha detaylı bir temizlik yapılmış (Resim: 3), çok sayıda figürin parçası bulunmuştur. Bir diğer büyük boyutlu bitki temizliği, Büyük Hamamın devamındaki Gymnasium bölümünde yapılmış (Resim: 4, 5), açığa çıkan odalar ve bazı duvar örgülerinde sağlamlaştırma yapılması gerektiği tespit edilmiştir (Resim: 6, 7). Bitki temizliği ile açığa çıkarılan bir diğer yapı ise Büyük Hamamın doğusunda yer alan stylobattır. Duvar örgüsü içerisinde yer alan sütun altlıklarının yanı sıra doğu yöne devrilmiş şekilde sütun başlıkları ve sütun gövdeleri de tespit edilmiştir (Resim: 8). Tüm

* Doç. Dr. H. Asena KIZILARSLANOĞLU, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kastamonu / TÜRKİYE, E-posta: asenakizilarслан@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6727-8232.
Dr. Öğr. Üyesi Ayça GERÇEK, Osmanite Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye / TÜRKİYE, E-posta: aycaozcan@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-3888-3983.
Arş. Gör. Dr. Hakan GERÇEK, Osmanite Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye / TÜRKİYE, E-posta: hakangercek@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2101-014X.
Arkeolog Berkay KAVAK, E-posta: berkay27kvk@gmail.com.

1 Başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere çalışmalarımızı destekleyen Bakanlık yetkililerine, Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne, Mersin Arkeoloji Müzesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi, Erdemli Kaymakamlığı, Erdemli Belediyesi, Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası, Erdemli Orman İşletme Müdürlüğü, Bakanlık Temsilcisi, Batman Müzesi Uzman Arkeolog Ömer URAL ve 2024 sezonu kazı ekip üyeleri; Arkeolog Dilek SARAÇ, Mimar Furkan BEDİR, Restoratör – Konservatör Tuğçe KULOĞLU, Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğrencisi Merve ALPASLAN, ODTÜ Mimarlık Bölümü öğrencisi Zeynep Aslı BİRİNCİ'ye teşekkürlerimizi sunarız.

bu çalışmalar sonrasında kazı alanı ve yapılarıdaki bitki temizliğinin ne kadar önemli ve gerekli olduğu bir kez daha ortaya konmuştur. Sezon boyunca kesilen ot, çalı ve zararlı bitkiler için ilaçlama yapılmaya devam etmiştir.

1- DEPO, BULUNTU VE YAYINA HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

2024 sezonunda kazı evi depolarında bulunan, önceki yıllarda yapılan kazı çalışmalarından ele geçen seramik, cam, metal, pişmiş toprak, küçük buluntu vb. malzemenin düzenleme, tasnif, teknik çizim, fotoğraflama, tanım ve belgeleme çalışmaları ile önceki yıllarda başlanan depoların düzenlenmesi programına devam edilmiştir. Depoların düzenlenmesi aşamasında, yayın ve etüt çalışmaları tamamlanmış olan buluntuların düzenlenmesi, yayınlanmamış olanların ise belgelenmesine öncelik verilmiştir. Türlerine göre gruplandırılan buluntulardan restorasyon ve konservasyon çalışmalarına ihtiyaç duyan eserlerin belirlenmesine önceki sezonlarda olduğu gibi devam edilmiştir.

2024 sezonunda Elaiussa Sebaste antik kentinin özellikle üretim potansiyelini, önceki sezonlardaki kazı çalışmalarında bulunan ve depolarda yer alan amorf nitelikli yerel üretim seramikler özelinde belirleyebilmek için tanım, tasnif ve istatistik verileri oluşturulmaya devam edilmiştir. Çalışmalarda kentin tarihsel süreci, ekonomisi, üretimi ve ticari ilişkilerine yeni veri oluşturacak buluntuların yayına hazırlanması, restorasyon ve konservasyon işlemleri tamamlanan eserlerin Mersin Arkeoloji Müzesine teslim edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda eserlerin gerekli belgeleme ve listeleme çalışmalarının yanı sıra istatistik çalışmalarına da hız verilmiştir.

Arkeolojik kazı çalışmalarında büyük miktarda ele geçen seramik buluntuların çalışılması süreci, genellikle iş yükü, araştırma konularının çeşitliliği ve kazı çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle kesintiye uğramakta, bu nedenle de uygulanan yöntemlerin dikkatli seçimini zorunlu kılmaktadır (Corremans vd., 2010, s. 298). Elaiussa Sebaste gibi seramik üretimi yapan kentlerin üretim, tüketim ve dağıtım merkezlerindeki rolünün araştırılmasında bazı metodolojik yöntemlerin uygulanması gerekmektedir (Kızıllarslanoglu, 2019). Öncelikle bu araştırma konuları hakkında yeterli bilgi sahibi olmak için çok fazla sayıda seramiğin incelenmesi, tasnif ve tanımlama sonrası yerel, bölgesel veya ithal malzemenin sınıflandırılmasına odaklanılması gerekmektedir. Günümüzde pek çok seramik üretim merkezi olan kentlerde (Corremans vd., 2010) bu metodolojik yöntemler uygulanmaktadır.

Önceki kazı sezonlarında bulunan seramikler öncelikle kaba, günlük, astarlı, servis kapları vb. gibi türlere ayrılmaya, sonrasında ise belirlenen üretim bölgelerine göre tasnif edilmeye başlanmıştır (Resim: 9). 2024 sezonunda 2022-2023 sezonlarında olduğu gibi ilk etapta kentin kendi üretimi olan Geç Roma 1 (LRA 1) amphoraları (Kızıllarslanoglu ve Aytek, 2018) ve günlük kullanım kapları ile ilgili bir planlama yapılmıştır. Kentin yerel üretimi olan pek çok amorf nitelikli seramik parçasının tanım, tasnifi yapıldıktan sonra sayılarak kayıt altına alınmıştır. Kentin üretim ve tipolojik çeşitliliğinin belirlenmesi amacıyla farklılıkları görülen formların teknik el çizimi, tanım ve fotoğraflama aşamaları

birlikte ilerlemiştir. Seramik buluntular üzerinde yapılan çalışmalarda yerel üretimlerin dışında, ithal olarak kente ulaşan Kıbrıs, Phokaia, Afrika üretimi kırmızı astarlı servis kaplarının (Kızırlarslanoğlu, 2018; Kızırlarslanoğlu ve Aktaş, 2023a; Kızırlarslanoğlu ve Aktaş, 2023b) yanı sıra yine ithal amphora (Kızırlarslanoğlu, 2022; Kızırlarslanoğlu, 2023a; Kızırlarslanoğlu, 2023b) ve diğer seramik formlarının da tanım, tasnif ve istatistik çalışmalarına devam edilmiştir (Kızırlarslanoğlu, 2019). Oluşturulmaya başlanan kayıt sistemi, yeni kazı döneminde bulunacak seramik buluntular için bir veri bankası oluşturacak, tanım, tasnif ve tipolojik çalışmalara hız kazandıracaktır.

Pişmiş toprak dışında metal, cam, küçük buluntu, tessera, harç, sıva örneği gibi buluntular gruplarına ayrılmış, yayın öncesi hazırlıklarına devam edilmesi amacıyla depolara yerleştirilmiştir. Yayına hazırlık amacıyla yapılan bu çalışmaların yanı sıra, kazıya katılan Lisans öğrencilerine seramik çalışma metodolojisi, tipoloji ve analogi çalışmaları konularında seminer ve uygulamalar eşliğinde eğitimler verilmiştir.

Buluntu değerlendirme çalışmaları, kentteki kültürel ve sosyal gruplar arasındaki ilişkilerin tanımları ve organizasyonları hakkında pek çok soruya cevap verebilecek niteliktedir. Özellikle seramik buluntuların dönemler arası ve tipolojik değişimleri üzerine yapılan birçok araştırma, tüketim ve kullanım pratikleri arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır (Murphy ve Poblome, 2016; Murphy ve Poblome, 2017, s. 61-62). Benzer araştırmalar diğer tüm buluntular için de geçerli olmakta ve farklı buluntu grupları üzerinden kent yaşantısı hakkında sonuçlara ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu nedenle seramik dışındaki diğer buluntu grupları üzerinde de yayına hazırlık çalışmaları hız kazanmıştır.

Elaiussa Sebaste Antik Kenti'nde sürdürülen kazılarda kentin farklı yapılarında bulunmuş olan kemik, boynuz ve fildişinden yapılmış buluntuların yayınına yönelik çalışmalara 2024 yılında da devam edilmiştir (Resim: 10). Bu buluntulardan birkaçı tekil olarak farklı malzeme grupları ile yapılan yayınlarda (Ricci, 2010; Ferrazzoli, 2012) yer aldıysa da tüm buluntular bir arada ilk kez detaylı olarak değerlendirilecektir. Kazı evi deposunda muhafaza edilen 152 eser, malzeme özellikleri ve işlevsel niteliklerine göre tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu buluntular, dokumacılık ve tekstil aletleri (ağırsak, kirmen, öreke, tığ, gözlü iğne), kozmetik ve tıp aletleri (kaşık, kulak sondası, pyksis), kişisel aksesuarlar (saç iğnesi, boncuk, düğme), mobilya aksesuarları (menteşe, aplik, kutu parçası), oyun gereçleri (oyun taşı, astragal), alet sapları ve tıpa olmak üzere farklı kullanım amaçlarına göre alt gruplara ayrılmıştır. Bu tipolojik çeşitlilik kemiksi malzemeden üretilmiş eşyaların kentin günlük yaşamının farklı alanlarında kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bununla beraber Elaiussa Sebaste buluntuları ile çağdaş farklı yerleşim alanlarındaki benzer kullanım amaçlı kemik ve fildişi buluntuların varlığı antik dönemde farklı coğrafyalarda aynı ihtiyaca yönelik eserlerin üretildiğini göstermektedir². Buluntular mekânsal dağılım

2 Elaiussa Sebaste buluntuları ile benzer buluntuların ele geçtiği bazı yayınlar için bkz. Deschler-Erb, 1998; Ersoy ve Çelik-Ersoy, 2012; Ersoy, 2017; Mikler, 1997; Ünsever ve Alış, 2022; Aydınoglu, 2022; Ünsever ve Alış, 2024.

olarak Tiyatro, Liman Hamamı, Yuvarlak Yapı, Kaya Mezarı ve Üretim Alanı'nda yoğunlaşmaktadır. Hammadde dağılımı değerlendirildiğinde ise üretimde başlıca malzeme olarak kemik kullanıldığı (140 adet), bunun yanı sıra az sayıda olmakla birlikte yumuşakça kavkı (7 adet), balık vertebra (4 adet) ve fildişinden (1 adet) üretilmiş eserlerin varlığı tespit edilmiştir.

2024 sezonunda depoda bulunan eserlerden sayıca fazla bir diğer grup olan kandillerin çalışılmasına da öncelik verilmiş, belgeleme ve kataloglanmasına başlanmıştır (Resim: 10). Kent genel itibarıyla tipik bir Roma İmparatorluk kenti izlenimi verse de Helenistik Dönem'e ait izler de barındırmaktadır. Söz konusu bu izler mühürlü amphora kulpları ve sikkeler dışında daha çok küçük eserler üzerinde kendini göstermekte, özellikle az sayıda kandil bu döneme ait örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Helenistik Dönem'in Ephesos tipine ait kandil parçaları kentteki kazılarda ortaya çıkarılmıştır. MÖ 1. yüzyıla tarihlenen bu kandiller Ephesos üretimi olarak kabul edilse de dönem içerisinde çok sayıda yerel üretim taklitleri yapılmıştır. Bununla beraber Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte kandil sayısında önemli bir artış yaşanmış, imparatorluğun ilk yüzyıllarında meşhur olan önemli kandil örnekleri de kentte ele geçmiştir. Özellikle bu kandillerden, genel olarak MS 1. yüzyıl sonu ile MS 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilen Loeschke Type 4 kandil örnekleri de yine kentte yapılan kazı çalışmalarında bulunmuştur (Kassab-Tezgör ve Sezer, 1995, s. 149). Kentte içinde bulunduğu Kilikya bölgesinde sıklıkla karşılaşılan özellikle Tarsus örnekleri nedeniyle yakından tanıdığımız kandiller de bulunmuştur. Yuvarlak gövdeli kulpsuz ve kısa burunlu bu kandiller Elaiussa Sebaste'de olduğu gibi bölge kentlerinde yaygın olup genel olarak MS 2. - 3. yüzyıla tarihlenmektedir (Goldman ve Jones, 1950, s. 96, fig. 2115). Açık sarımsı ya da kiremit tonlarında hamur rengine sahip olan bu kandillerin diskusları çoğunlukla ya boş bırakılmış ya da hayvan kabartmaları ile süslenmiştir.

Diğer yandan Elaiussa Sebaste kentinde MS 5. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkan tek bir kandil formu tüm kentte uzun bir dönem baskın olmuştur. Söz konusu kandiller aynı dönemden yerel üretim amphoralarla ve leğenlerle beraber kentin yerel üretim seramik ve küçük buluntu repertuarını oluşturmaktadır. Oval gövde formu, gövde ile bütünlüklü sayılabilecek kadar küçük burun ve sivri dikey kulpu ile oldukça ayırt edici olan bu kandillerin omuzlarında çoğunlukla geometrik bezemeler yer almaktadır. Kentte üretildiği bilinen LR1 amphoraları (Kızılsırlanoğlu ve Aytekin, 2018) ile aynı hamur yapısını gösteren bu kandiller yerel üretim olarak önce çıkmakta, Elaiussa Sebaste'de bulunan kandillerin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır.

Elaiussa Sebaste Kazı Evi depolarında bulunan insan kemikleri üzerindeki Antropolojik Çalışmalar³, Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü öğretim üyesi ve 2. kazı başkan yardımcısı olan Doç. Dr. Seda Karaöz Arıhan gözetiminde devam edilmiş, iskeletlerin tasnif ve temizlik çalışmalarının ardından değerlendirilmesi yapılmıştır.

3 Karaöz-Arıhan, 2019.

2- RESTORASYON - KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

Elaiussa Sebaste Antik Kenti 2024 kazı sezonunda, buluntu restorasyon – konservasyon çalışmaları kapsamında, önceki yıllarda ortaya çıkan amphoralar üzerinde önleyici ve etkin koruma müdahalelerine devam edilmiştir. Mersin Müzesi’ne teslim edilmesi planlanan amphora, stand, tıpa ve kandillerin restorasyon – konservasyon çalışmaları kapsamında sağlamlaştırma uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Amphoraların yüzeyinde zamana ve çevresel koşullara bağlı olarak oluşan çatlaklar mekanik olarak temizlendikten sonra sağlamlaştırma uygulamaları yapılmıştır. Amphoraların gövdesinde bulunan boşluklar alçı ile tamamlandıktan sonra tratteggio tekniği ile renklendirme ve doku kazandırma uygulaması yapılmıştır.

2024 sezonu arazi restorasyon – konservasyon çalışmalarında ise Agora, Promontoryum ve Liman Hamamı’nda yer alan mozaik döşemeler çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Restorasyon – konservasyon çalışmaları öncesinde alanda detaylı bir temizlik yapılmıştır (Resim: 11). Agora yapısındaki balıklı zemin mozaığında eski onarımların işlevini yitirmesi sonucunda bordür uygulaması, derz dolgusu, enjeksiyon, lacunalarda estetik harç ile tamamlama işlemleri yapılmıştır. Promontoryum mozaik zemininde de tahrip olmuş kısımlarda bordür uygulaması yapılmıştır (Resim: 12). Liman Hamamı’nda bulunan mozaik zeminin ise temizliği gerçekleştirilmiş, bordür uygulaması yapılmıştır. Restorasyon - Konservasyon çalışmaları tamamlanan zemin mozaiklerinde, bir sonraki kazı sezonuna kadar geçen sürede mevsim şartları göz önünde bulundurularak, oluşabilecek tahribatları önlemek adına geçici kapatma uygulaması yapılmıştır. Bordür uygulaması, derz dolgusu ve lacuna tamamlamalarında estetik harç kullanılmıştır. Çalışması tamamlanan tüm mozaik zemin döşemeleri jeotekstil ile örtülmüş, kum ve çakıl serilerek koruma altına alınmıştır.

3- DİJİTAL VERİ, BELGELEME VE HARİTALAMA ÇALIŞMALARI

Kültürel Miras’ın belgelenmesinde, gelecek nesillere aktarılmasında ve 3B modellemenin yanı sıra restorasyon çalışmalarında da kullanılmak amacıyla dijital veriler oluşturulmakta, teknolojik gelişmeler takip edilmektedir. Eğitim, kültür, turizm gibi çok yönlü amaçlara hizmet eden (Garrido ve Sánchez, 2021) Kültürel Mirası belgeleme, koruma ve yayma konusunda hedefe ulaşmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır (Güleç Korumaz vd., 2011; Mendoza vd., 2023). Özellikle Elaiussa Sebaste gibi antik kentlerde, büyük ölçekte belgeleme çalışmalarında dijital araçların kullanımı, zaman tasarrufu, az iş yükü ve sürdürülebilir katkı (Şimşek ve Kutlu, 2024) sağlamaktadır.

Arkeolojik belgelemede teknolojik yaklaşımlar ve dijital belgeleme çalışmaları her geçen gün daha da yaygınlaşmakta, çalışma alanları genişlemektedir (Büyükkuru, 2023; Akçay, 2024; Polat ve Tamsü Polat, 2025). Pek çok kazı çalışmasında, arkeolojik ve kültürel mirasın kayıt altına alınması, restorasyon ve arkeopark projelerinin hazırlanması aşamalarında bu yöntemler sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu nedenle Elaiussa Sebaste Antik Kenti'nde çalışmalarına 2021 yılında başlatılan, kentin 3 Boyutlu render projesine devam edilmiş, kazısı tamamlanan yapılar hakkında ayrıntılı bilgileri tamamlamak için topografik araştırmalar program içerisinde yeniden değerlendirilmiştir. Dijital arşiv için Coğrafi Bilgi Sistem (GIS) (Ardissone vd., 2007; Borgia, 2007; Ardissone ve Borgia, 2009) verilerinin yeniden düzenlenmesine devam edilmiş, güncellemeler için planlama yapılmıştır. Kentin ören yeri statüsü kazanması, ziyaretçi rotaları ile bilgilendirme tabelalarının oluşturulması, karşılama merkezi gibi alanlar için tasarlanacak projeler için öncelikle mevcut durum incelenirken, aynı zamanda kültürel miras, turizm yönetimi ve tanıtım araçları kavram ve algısı da analiz edilmektedir. Önerilen hedeflere ulaşmak için teorik ve kavramsal çalışma tamamlandıktan sonra, kent yapılarının nicel ve nitel bir bakış açısıyla incelenmesi gerekecektir.

Arkeolojide uzun zamandır kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemlerine ek, Sanal ve Artırılmış Gerçeklik platformlarını kullanan dijital uygulamalardaki ilerlemeler, teknolojik gelişmeler ve dijital teknolojilerin kültürel mirasın görselleştirilmesinde her zamankinden daha fazla etkili olmasını sağlamaktadır. Dijital teknolojilerin bütünleşmesi kayıp mimari ve kentsel miras alanları ve yapıları, yapıldığı zamandaki haliyle deneyimlemek için değerli bir platform oluşturmaktadır (Günay, 2021).

Teknolojideki hızlı gelişmeler ile üç boyutlu (3B) mekânsal-sayısal veriler, antik kent ve yapıların herkes tarafından anlaşılır olmasını sağlamıştır. Son yıllarda iki boyutlu çizimlere göre daha çok ilgi uyandıran 3B görsellere olan ilgi de artmaktadır. Oluşturulan 3B kent veya yapı modeli, fotogrametri, 3B röleve çizimleri gibi farklı ölçme ve veri toplama yöntemlerinin bir arada kullanılması ile oluşturulmakta, bütünleşik veriler üretilmektedir (Hamal ve Ulvi, 2022, s. 98).

Elaiussa Sebaste antik kenti için de kartografik belgelerin kontrolü sonrası, kentteki kazı alanlarını kapsayan hava fotoğraflarının entegrasyonunun sağlanması amacıyla Dron ile gerekli olan alanların fotoğraflarının çekilmesi zorunluluğu doğmuştur. Yapılan ön değerlendirme sonrası bu alanların belirlenmesine başlanmıştır. 2024 sezonunda Elaiussa Sebaste Coğrafi Bilgi Sistemi verilerinin oluşturulmasına devam edilmiştir. Özellikle Kuzey Nekropolünde bitki temizliği yapılan mezarların, hava fotoğrafları çekilerek, 3 Boyutlu görsel verilerinin elde edilmesi için dijital belgeleme çalışmalarına başlanmıştır.

Drone ile gerçekleştirilen Fotogrametrik ve 3B çalışmalar, bindirme (overlap) ve çapraz rota (double grid) tekniği kullanılarak fotoğrafların birbirlerini takip etmesi sonucunda elde edilen verilerdir. Bu verilerin 3 boyutlu hale getirilmesi için hem uluslararası hem Türkiye'de arkeolojide sıkça tercih edilen ve akademik olarak da değerlendirilen güçlü bir araç olan Agisoft Metashape yazılımı kullanılmaktadır. Yazılım sayesinde, çekilen fotoğrafların ortak alanları tespit edilip, yüksek doğrulukta nokta bulutu (Point Cloud), yüzey modeli (Mesh) ve doku kaplaması (Texture) aşamalarını tamamlanması sonrasında arazi-

nin veya yapının 3 boyutlu modellemesi elde edilmiş olur. Böylece arazi, yapı ve objelerin gerçeğe en yakın dijital temsilleri oluşturup arkeolojik belgeleme, mimari ve coğrafi bilgi sistemleri çalışmalarına önemli katkılar sağlanmaktadır. Drone / İHA fotogrametrisi genellikle çok büyük arazilerde ya da büyük boyutlu yapıların 3B ve topografik modellemesinde büyük rol oynamaktadır. İHA fotogrametrisi, bir alanın yüksek doğrulukta haritalanması ve üç boyutlu (three dimensional/3D) modellerinin oluşturulması için İHA'lar kullanılarak hava fotoğraflarının çekilmesi ve bu görüntülerin fotogrametrik yazılımlar ile işlenmesi sürecidir (Yakar vd., 2022, s. 9-21, 23-29; Yakar vd., 2023, s. 1-12).

2024 sezonunda kent yapıları, parsel ve sit sınırlarının bir arada olduğu harita çalışmasının dışında başka bir haritalama çalışması daha yapılmıştır. Bu haritalama çalışması, ekip üyemiz olan, Mersin Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Ali Ulvi ve ekibi tarafından yürütülmüştür. Elaiussa Sebaste Antik Kenti arkeolojik kazı alanının belgelenmesi ve analiz edilmesi amacıyla İHA fotogrametrisi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, yüksek çözünürlüklü ortomozaik ve sayısal yükseklik modeli (SYM) üretilmiştir. Uçuş rotası, İHA'nın çalışma alanını sistematik bir şekilde tarayacak şekilde tasarlanmıştır. İHA, önceden belirlenen bir grid (ızgara) düzeninde hareket ederek, her bir görüntü için hassas kamera konumlarını kaydetmiştir. Bu süreçte, toplamda 466 adet görüntü çekilmiştir. Görüntülerin çekim sıklığı ve uçuş rotası, alanın tamamının kapsanmasını ve görüntüler arasında yeterli örtüşmenin sağlanmasını garanti etmiştir. Bu veriler, kazı alanının topografik özelliklerini anlamak ve arkeolojik buluntuların mekânsal analizini yapmak için kullanılacaktır. Çalışmanın sonuçları, kazı alanının ve çevresinin detaylı bir şekilde belgelenmesini sağlamış ve arkeolojik analizler için önemli bir veri seti oluşturmuştur. Ortomozaik ve SYM verileri, kazı alanının topografik ve mekânsal özelliklerini anlamak için önemli bir kaynak sunmaktadır. Bu verilerden daha sonra zaman serisi analizleri ile kazı alanındaki değişimler izlenebilecek ve bu da arkeolojik çalışmaların daha kapsamlı bir şekilde yürütülmesine olanak tanıyacaktır. Bu çalışma, Elaiussa Sebaste Antik Kentinin arkeolojik kazı alanının belgelenmesi ve analiz edilmesi için İHA fotogrametrisi yönteminin etkin bir şekilde kullanılabileceğini göstermiştir. Üretilen ortomozaik ve SYM verileri, kazı alanının ve çevresinin topografik ve mekânsal özelliklerini anlamak için önemli bir kaynak sunmaktadır.

Kent yapılarında devam eden dijital belgeleme çalışmalarının (bkz. Resim: 8) yanı sıra, amphora, testi vb. buluntuların modellemelerinin yapılmasına da devam edilmiş, elde edilen verilerden animasyonlar oluşturulmuştur (Resim: 13). Bu çalışma özellikle Elaiussa Sebaste kentinin yerel üretimi olan sreamikleri yakından görme şansı olmayan uzmanlara, sadece tipolojik olara değil, aynı zamanda hamur katkı, renk ve dokusu hakkında da fikir verecektir.

2024 sezonunun en önemli ve detaylı çalışmalarından biri de arazi etüt, haritalama ve parseller üzerine yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalarda Tiyatro, Agora ile Güney Nekropolü arasında kalan alanda yapılan çalışmalarda Nekropolün parçası olan mezarların yanı

sıra çok sayıda mimari blok, sütun gövdeleri, başlık ve altılıklar tespit edilmiştir. Tespit ve parsel çalışmalarının önümüzdeki sezonlarda da devam etmesi, kazı, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları için oldukça önemli ve gereklidir. 2024 sezonunda kent yapılarının dijital olarak kayıt altına alınması, kent sınırlarının belirtildiği, kadastro ve sit sınırları ile uyumlu bir haritanın oluşturulması, var olan haritanın güncellenmesi üzerinde çalışılmıştır.

2024 sezonunda da Mersin Müzesine eser teslimine devam edilmiştir. Kazı evi depolarında bulunan ve restorasyonu tamamlanan özellikle pişmiş toprak buluntuların temizlik, restorasyon – konservasyon çalışmaları sonrasında, tanım, ölçüm ve fotoğraflama çalışmaları tamamlanmıştır. Toplamda kırk üç adet eser Mersin Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir.

2024 sezonunda Mersin Arkeoloji Müze Müdürü Songül Ceylan Bala ve Bakanlık Yetkili Uzmanı Ömer Ural ile birlikte, muhtar ve yerel halk ile bir toplantı yapılmış, 2024 yılına kadar yapılan çalışmalar, gelecek projeler ve kültürel miras konusunda bilgi verilmiştir (Resim: 14). Elaiussa Sebaste Antik Kenti Kazı çalışmaları için logo (Resim: 15) tasarlanmış, sosyal medya hesapları açılarak kent ve kazı çalışmalarının tanıtımına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

TEŞEKKÜR

Başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere çalışmalarımızı destekleyen Bakanlık yetkililerine, Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne, Mersin Arkeoloji Müzesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi, Erdemli Kaymakamlığı, Erdemli Belediyesi, Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası, Erdemli Orman İşletme Müdürlüğü'ne teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

Akçay, T. (2024). *Dijital Beşeri Bilimlerin Öncüsü, Dijital Arkeoloji Stratejisi*, Kabalcı Yayınları.

Ardissone, P., Balossi Restelli, F., Borgia, E., Brienza, E. (2007). “Web-GIS Solutions for the Analysis and Valorisation of Archaeological Sites in the Mediterranean Basin, Web-Based Spatial Data Management”, *Layers of Perception, CAA*, s. 1-7.

Ardissone, P., Borgia, E. (2009). “Il GIS archeologico di Elaiussa Sebaste (Turchia): applicazioni e potenzialità di un sistema in evoluzione”, *Bollettino SIFET 4*, s. 25-31.

Aydınoglu, Ü. (ed) (2024). *Diocaesarea Kule, Mimari ve Buluntular*, Diocaesarea Araştırmaları II, Bilgin Kültür Yayınevi.

Borgia, E. (2007). “Archaeological and Methodological Approaches for the Construction of an Intrasite and Intersite GIS of Elaiussa Sebaste (Turkey)”, *XXI. International CIPA Symposium*, 01-06 October, Athens, Greece, s. 171-175.

Büyükkuru, M. (2023). “Kültürel Mirasın Aktarımında Dijital Teknolojilerin Kullanımı”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE Dergisi*, Vol. 13, s. 134-150.

Corremans, M., Poblome, J., Bes, P., Waelkens, M. (2010). “The Quantification of Amphorae from Roman Sagalassos, Southwest Turkey”, *Analysing Pottery, Processing – Classification – Publication*, (Ed. B. Horejs – R. Jung – P. Pavúk), Facultas Philosophica Universitatis Comenianae Bratislavenensis, Studia Archaeologica et Mediaevalia, Tomus X, s. 285-303.

Deschler-Erb, S. (1998). *Römische Beinartefakte aus Augusta Raurica. Rohmaterial, Technologie, Typologie und Chronologie*, Forschungen in August 27, Augst.

Ersoy, A. ve Çelik-Ersoy, G. (2012). “Smyrna / İzmir Kazıları Kemik Buluntuları”, *TÜBA-AR 15*, s. 95-113.

Ersoy, A. (2017). *Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri*, İstanbul.

Equini-Schneider, E. (ed.) (1998). *Elaiussa Sebaste I, Campagne di Scavo 1995–1997*, Bibliotheca Archaeologica Series 24.

Equini Schneider, E. (ed.) (2003). *Elaiussa Sebaste II, Un porto tra oriente e occidente*, Bibliotheca Archaeologica Series, Roma.

Equini Schneider, E. (ed.) (2008). *Doğu ve Batı Arasında Bir Liman Kenti, Elaiussa Sebaste*, Homer Kitabevi, İstanbul.

Equini Schneider, E. (ed.) (2010). *Elaiussa Sebaste III, L'Agora Romana*, Ege Yayınları, İstanbul.

Ferrazzoli, A. F. (2012). “Byzantine Small Finds from Elaiussa Sebaste”, B. Böhlendorf-Arslan ve A. Ricci (Eds.), *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts, BYZAS 15*, s. 289-307.

Hamal, S. N. G., Ulvi, A. (2022). “3B Kent Modelleri oluşturma sürecinde İHA fotogrametrisi ve CBS Entegrasyonu: Mersin Üniversitesi Çiftlikköy Kampüsü Örneği”, *Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi*, 4 (2), s. 97-105.

Goldman, H., Jones, F. F. (1950). “The Oil lamps”, *Excavations At Gözlü Kule, Tarsus Volume I, The Hellenistic and Roman Periods*, (Ed. H. Goldman), University Press, New Jersey, s. 84-134.

Güleç Korumaz, A., Dülgerler, O. N., Yakar, M. (2011). “Kültürel Mirasın Belgelemesinde Dijital Yaklaşımlar”, *Selçuk Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, s. 67-83.

Günay, S. (2021). “Impact of Integration of Digital Technologies in Lost Architectural Heritage Visualization in Post-Conflict Societies”, *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, Volume XLVI-M-1-2021;

28th CIPA Symposium “Great Learning & Digital Emotion”, 28 August–1 September 2021, Beijing, China, s. 285-291.

Lightfoot, C. (2021). *The Cesnola Collection Of Cypriot Art Terracotta Oil Lamps*, The Metropolitan Museum of Art, New York.

Karaöz-Arıhan, S. (2019). “Elaiussa Sebaste İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi”, *41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, Cilt.1, Diyarbakır.

Karaöz-Arıhan, S., Doğan, M. (2022). Elaiussa Sebaste Antik Kentinden Konka Büll-oza (Concha Bullosa) Örneği ve Paleoantropolojide Mobil Dijital Görüntüleme Teknikle-ri”, *Van İnsanı ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı IV, s. 97-112.

Kassab-Tezgör, D., Sezer, T. (1955). “İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kan-diller Kataloğu”, *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul.

Kızıarslanoğlu, H. A. (2018). “*Dağlık Kilikia Liman ve Ticaret Kenti Elaiussa Sebaste Geç Roma Kırmızı Astarlı “D Grubu”na Ait Servis Kapları*”, Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu Bildirileri, (Ed. T. Kahya, A. Özdizbay, N. Öner Tünen, M. Wilson), Antalya, s. 455-477.

Kızıarslanoğlu, H. A., Aytek, A. İ. (2018). “Elaiussa Sebaste Üretimi “Geç Roma 1” Amphoralarının Geleneksel Tipoloji Yöntemi ve Geometrik Morfometrik Analizlerle Değerlendirilmesi”, *MASROP E-Dergi 12. 2*, s. 16-44.

Kızıarslanoğlu, H. A. (2019). “Elaiussa Sebaste Seramik Buluntuları: Üretim ve Tica-ret Verileri”, *ΣΕΒΑΣΤΗ*, Studies in honour of Eugenia Equini Schneider, (Ed. A. Polosa, H. A. Kızıarslanoğlu, M. Oral), Ege Yayınları, İstanbul, s. 413-426.

Kızıarslanoğlu, H. A. (2022). “Elaiussa Sebaste Amphoraları Işığında Geç Antik Dö-nemde Karadeniz Bölgesi ve Kilikia İlişkileri”, *OLBA 30*, s. 159-180.

Kızıarslanoğlu, H. A. (2023a). “Kilikia Bölgesi ve Mısır Ticari İlişkilerine Dair Yeni Veriler: Elaiussa Sebaste’de Ele Geçen Mısır Üretimi Amphoralar”, *Sosyal & Beşeri Bi-limlerde Güncel Araştırmalar - II*, (Ed. G. Salı – A. Çatalcalı Ceylan), Gece Kitaplığı, s. 295-315.

Kızıarslanoğlu, H. A. (2023b). “Antiochia ad Cragum, Pinched Handle / Zemer 41 / Agora M239 Amphora Üretimi: Tipolojik Özellikleri ve Varyasyonları”, *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar 14*, (Ed. M. Bulut), Bidge Yayınları, Ankara, s. 1674-1705.

Kızıarslanoğlu, H. A., Aktaş, R. (2023a). “Elaiussa Sebaste’den Phokaia Kırmızı As-tarlı Seramiklerin Ön Değerlendirmesi”, *OANNES 5*, s.315-364.

Kızıarslanoğlu, H. A., Aktaş, R. (2023b). “Elaiussa Sebaste’den Bir Grup Afrika Kı-rmızı Astarlı Seramikleri”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştır-malar XXI*, (Ed. M. Kısa), Eğitim Yayınevi, s. 111-151.

Mendoza, M. A. D., De La Hoz Franco, E., Gómez, J. E. G. (2023). “Technologies for the Preservation of Cultural Heritage—A Systematic Review of the Literature”, *Sustainability* 15 (2), 1059, <https://doi.org/10.3390/su15021059>

Mikler, H. (1997). *Die römischen Funde aus Bein im Landesmuseum Mainz*, Montagnac.

Murphy, E. A., Poblome, J. (2016). “A late antique ceramic workshop complex: evidence for workshop organisation at Sagalassos (southwest Turkey)”, *Anatolian Studies* 66, s. 185–199.

Murphy, E. A., Poblome, J. (2017). “From Formal to Technical Styles: Production Challenges and Economic Implications of Changing Tableware Styles in Roman to Late Antique Sagalassos”, *American Journal of Archaeology*, Volume 121, Number 1, s. 61-84.

Polat, Y., Tamsü Polat, R. (2025). “Arkeolojik Belgelemede Teknolojik Yaklaşımlar: Yazılıkaya/Midas Kale Çalışmaları”, *Geomatik*, 10 (3), s. 364-374.

Puerta, D. M. C. (2021). *Puesta en valor del patrimonio histórico marítimocostero en Andalucía occidental desde el punto de vista del turismo sostenible: estudio de casos*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Universidad de Cádiz.

Ricci, M. (2010). “I metalli”, *Elaiussa Sebaste III, L’Agora Romana*, (Ed. E. E. Schneider), Ege Yayınları, İstanbul, s. 245-258.

Şimşek, D., Kutlu, İ. (2024). “Kentsel Kültürel Mirasın Belgelenmesinde ve Korunmasında Dijital Araçların Rolü: Ani Arkeolojik Alanı”, *Yeni Yüzyılda Planlama, Bildiriler Kitabı*, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü, 47. Kolokyum, Ankara, s. 162-193.

Ünsever, E. ve Alış, A. (2022). “Diocaesarea Doğu Nekropolis Küçük Buluntuları”. (Ed. Ü. Aydınoglu) *Diocaesarea Doğu Nekropolis, Mezarlar ve Buluntular, Diocaesarea Araştırmaları I*, Bilgin Kültür Yayınevi, s. 179-200.

Yakar, M., Ulvi, A., Yiğit, A. Y., Hamal, S. N. G. (2022). İnsansız Hava Aracı Uygulamaları, *Agisoft – Metasaphe*, Atlas Akademi, Ankara.

Yakar, M., Villi, O. (2023). İnsansız Hava Aracı Uygulama Alanları, Atlas Akademi, Ankara.

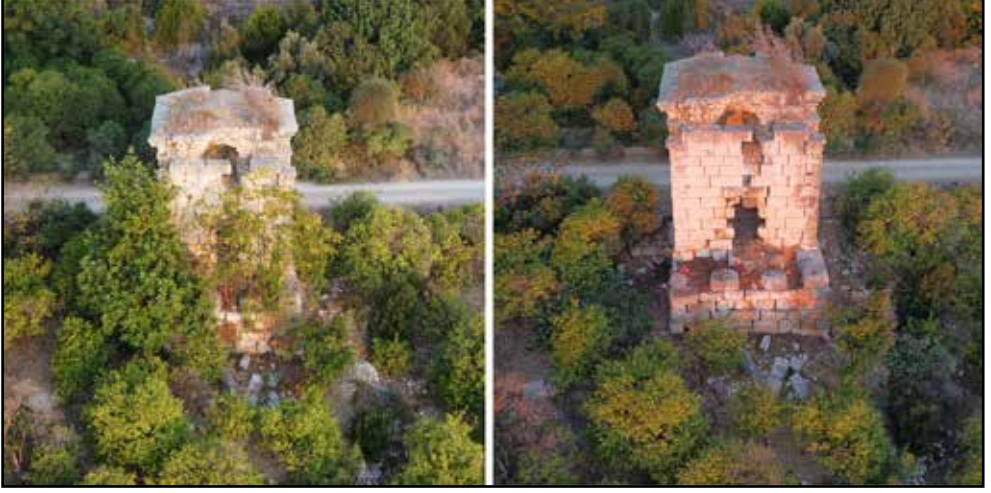
EKLER

Resim 1: Kuzey Nekropolü bitki temizliği öncesi.

Resim 2: Kuzey Nekropolü bitki temizliği sonrası.

Resim 3: Nekropol, Tapınak tipli mezar.

Resim 4: Büyük Hamam / Gymnasium temizlik öncesi.

Resim 5: Büyük Hamam / Gymnasium temizlik sonrası.

Resim 6: Büyük Hamam / Gymnasium temizlik öncesi.

Resim 7: Büyük Hamam / Gymnasium temizlik sonrası.

Resim 8: Büyük Hamamın doğusundaki Stylobat ve 3B Modelleme çalışması.

Resim 9: Seramik, tasnif, tanım ve tipolojik çalışmalar.

Resim 10: Kemik, boynuz ve fildişinden yapılmış buluntular ile kandillerin yayınına yönelik çalışmalar.

Resim 11: Mozaik zemin temizlik çalışmaları.

Resim 12: Mozaik zemin restorasyon – konservasyon çalışmaları.

Resim 13: Buluntuların 3M Modelleme çalışmaları.

Resim 14: Mersin Arkeoloji Müze Müdürü Songül Ceylan Bala ve Bakanlık Yetkili Uzmanı Ömer Ural ile birlikte, muhtar ve yerel halk ile yapılan toplantı.

Resim 15: Elaioussa Sebaste Antik Kenti Kazısının Logosu.

IASOS KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Asuman BALDIRAN*

Hakan GÖNCÜ

Iasos kazı çalışmaları, Prof. Dr. Asuman BALDIRAN Başkanlığında, 1. Kazı Başkan Yardımcısı Dr. Öğretim Üyesi Hakan GÖNCÜ, 2. Kazı Başkan Yardımcısı İsmail Ernur ÖZTEKİN, kazı heyet üyesi listesinde bulunan Epigraf Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR, Dr. Öğretim Görevlisi/Restoratör Halit Sıtkı CANOL, Arkeolog Kemal ATAĞ, Arkeolog Canan Canbek TÜRKAN, Arkeolog Mustafa Çimen, Restoratör Tuğba AFYONLU, Arkeolog İsmet Berkan ERDEM, Arkeolog Ebru UĞRAŞ, Arkeolog Doğukan DOĞANTAN, Arkeolog Asya KÖSE, Arkeolog İlknur DİLMAÇ, Arkeolog Seray HOŞGÖR, Arkeolog Gamze BAL, Restoratör Sara DOĞAN, Arkeolog Hacer TEZBAŞARAN ve 16 işçinin katılımı ile 27.03.2024-31.12.2024 tarihleri arasında toplam 280 gün sürdürülmüştür¹.

Iasos kazısı 2024 yılı kazı sezonundaki çalışmalar kapsamında kazı evi bahçesi, antik kent girişi, *Bouleuterion* (Baldoni vd. 2004, s.78-80; Pehlivan vd., 2022, s.57-71), *Artemis Astias* Kutsal Alanı (Baldoni vd., 2004, 90-93; Baldiran ve Pehlivan, 2021, s.35), *Agora* merkezi (Berti, 2020, s. 411-412,- Baldiran, 2024, s. 115-116) ve çevresinde, Kıyıkışlacık Mahallesi'nin kuzeybatısındaki alanda tespit edilen oda mezar kalıntısında bitki temizliği yapılmıştır.

Agora merkezinin güneydoğu bölümünde yer alan alanı güney stoa zemin seviyesine indirmek amacıyla plan kare sistemine göre belirlenen açmalarda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Bu alanda *Bizans* Dönemi'ne tarihlendirilen, mekânsal özelliği olmayan nitelsiz taş duvar sıraları açığa çıkartılmıştır. Bu alanda stratigrafik olarak Roma/Bizans katmanları daha çok izlenirken, bunlar içinde bir adet *Miken* Dönemi seramik parçası, *Arkaik* Dönem seramik parçası ve çok az sayıda *Helenistik* Dönem seramik parçası görülmüştür (Resim: 2). Yine söz konusu alanda Roma Dönemi'ne tarihlenen kadın heykel başı, kabartma kadın başı ve güney stoa ile ilişkili *Korinth* sütun başlığı (Resim: 3-4) ve mimari bezeme parçaları bulunmuştur. 2024 yılı kazı sezonunda tespit edilen nitelsiz taş duvarlarının kazı çalışmaları tamamı açığa çıkartılamadığından söz konusu bu yapıların hangi amaçla kullanıldığına ilişkin veriler daha sonraki çalışmalarda netlik kazanacaktır.

Diğer bir çalışma alanını ise *Artemis Astias* Kutsal Alanı oluşturmuştur (Resim: 5). Geçmiş yıllarda İtalyan Kazı Heyeti tarafından yürütülen kazılarda kutsal alanın bir bölü-

* Prof. Dr. Asuman BALDIRAN; Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Konya, Türkiye, abaldiran@gmail.com, ORCID:0000-0002-6799-9395.

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Gönçü; Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/Türkiye, hakan.goncu@gmail.com , ORCID: 0000-0001-8140-2869 |

1 Gerekli izin ve destekleri sağladıkları için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz.

mü ortaya çıkartılmış², 2023 yılında yürütülen kazı çalışmalarında ise *Artemis Astias* Kutsal alanına güney stoadan geçişin sağlandığı bir giriş açığa çıkartılmıştı (Baldıran, 2024, s.117). 2024 yılı çalışmalarında *in antis* planlı tapınağın³ güneyi ve kuzeybatısında dolgu toprak ile kaplı alan, *in antis* planlı tapınağın zemin döşemesi seviyesine indirilmiş, kutsal alan ve tapınak ile ilişkili mimari bulgulara ulaşılmıştır. Kutsal alanın doğu *portikosunda* da kazı çalışmalarına başlanmış ancak olumsuz hava koşullarından dolayı tamamlanamamıştır.

Yukarıda bahsedilen bulgulardan, *Artemis Astias* Kutsal Alanı içerisinde heykel kaidesi olarak kullanıldığı düşünülen ve üzerinde Grekçe yazıt bulunan mimari blok ile boğa başı kabartmalı (*Bukranion*) *pilaster/paye* başlığına ait mimari blok önemlidir (Resim: 6). Ayrıca bu alanda yazıt parçaları, çıplak erkek heykeline ait *torso*, kemik flüt parçası ve balıkçılıkla ilgili kurşun balık ağı ağırlıkları tespit edilmiştir (Resim: 7).

Artemis Astias Kutsal Alanını kaplayan dolgu toprakta gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, benzer stratigrafi izlenmiştir. Humuslu topraktan oluşan koyu kahverengi yüzey toprağı, bunun devamında açık kahverengi toprak ve bunu izleyen katmanda ise kırmızı kahverengi toprak olarak kayıt altına alınmıştır. Yüzeye yakın kısımda geç döneme ait (*Bizans*) ve herhangi bir mekânsal işlevi olmayan niteliksiz taş duvar sıraları ile zeytinyağı üretiminde kullanılan pres ağırlık taşı (*Litus*) tespit edilmiş, kırmızı toprak yapısında ise yoğun seramik ve *stroter* parçalarından oluşan buluntu topluluğu görülmüştür. Seramik repertuarında ise daha çok *amphora* formları önemli bir yer tutmakla birlikte, bunlar içinde özellikle Geç Roma yivli *amphoraları* belirgindir. Ayrıca kırmızı topraklı katmanda, az sayıda da olsa *Helenistik* Dönem siyah *fırnisli* kaplar ve birkaç adet Geç Klasik Dönem krater parçası örnekleri görülmüştür. *Iasos* Antik Kenti genel *stratigrafisi*yle örtüşen seramik parçaları MÖ 12. yy/ MÖ 5-4. yy.'dan MS 13. yy.'a kadar farklı dönemleri kapsayan çeşitli form, hamur ve yüzey işlemlerine sahip birçok örneği içinde barındırmaktadır. Kazı çalışmalarında MS 2. yüzyıl- MS 11. yüzyıl tarihleri arasına verilen bronz sikkeler de ele geçen malzemelerdir (Resim: 8).

Kazı çalışmalarında açığa çıkarılan 149 adet etütlük ve 1 adet envanterlik nitelikteki eserin restorasyonu ve konservasyona çalışmaları tamamlanarak depo şartlarına uygun olarak paketlenmiştir. Ayrıca 1960-2012 yılları arasında İtalyan Kazı Heyeti tarafından yapılan kazı çalışmalarında bulunan farklı form ve ölçülere sahip 123 adet pişmiş toprak ağırlık ve ağırşagın çizim çalışması yapılmıştır (Resim: 9).

Kazı Evinde depo tasnif çalışmalarında, 1960-2014 yılları arasında *Iasos* Antik Kenti'nde İtalyan Kazı Heyeti tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmalarında açığa çıkarılan eserler düzenlenmiştir. 1, 2, 3 ve 6 numaralı depolar içerisinde geçmiş yıllara ait çürümüş olan ahşap raflar sökülerek yerine çelik raflar yerleştirilmiştir. 1 ve 2 numaralı depolarda bulunan eserler 3 ve 6 numaralı depolara taşınmıştır.

2 Kutsal alanın İtalyan kazı heyeti kazıları için bkz. Masturzo, 2021

3 Geçmiş dönem kazıları için bkz. Masturzo, 2016.

Kazı sezonu süresince bulunan *amorfa* seramik parçaları, Agoranın kuzeydoğu köşesinde AP26 *karela*jında ve X:412772.383, Y:551901.034 koordinatlarında yer alan seramik çukuru içine doldurulmuş ve içine bilgi fişi konularak üzeri toprak ile kapatılmıştır.

Akropol Sarnıcının (Berti vd, 2017, s.327-329) *Rölöve* ve *Restorasyon* projesi hazırlanıp, Muğla *Rölöve* ve Anıtlar Kuruluna sunulmuştur. Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan onaylanması beklenmektedir.

Mozaikli Villa I (Angiolillo ve Pilo, 2014, s. 12-14) koridor bölümünün ek koruma çatı projesi 26.06.2024 tarih ve 16054 sayılı Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna onaylanmıştır.

Mimar Seçil Erüyar tarafından “*Iasos* Antik Kenti Doğu Stoa Cephesi Koruma Önerisi” başlıklı yüksek lisans tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarihi Çevre Koruma ve *Restorasyon* Programı çerçevesinde tamamlanmıştır. Bu çalışma *Agora*'da yapılması planlanan *Agora Restorasyon* Projesi için önemli bir çalışmadır.

Agora'da Yapılan Çalışmalar

Agora Alanı'nın güneydoğusunda kalan AA-AB40, AB-AC39 ve Z-AA38-39 *karela*jlarında açılan açmalarda kazı çalışmaları yürütülmüştür. Açmadaki kazı çalışmaları, dolgu toprakla kaplı alanı, Roma *Agorası* zemin seviyesine indirmek ve güney *stoa* ile ilişkili olabilecek mimari elemanları ortaya çıkartmak amaçlı yapılmıştır. Bu alanda kemik ağırşaklar, kemik iğneler, kemik oyun taşları, kemik markalar ve pişmiş toprak ekmek mühürleri de önemli arkeolojik verilerdendir (Res.10-11). Kemik objeler Smyrna kazı buluntuları ile büyük benzerlik göstermektedir (Ersoy, 2017, Fig. 29). Önceki kazı sezonlarında kazısı yapılmış AC40-41 *karela*jındaki açmada, diğer açma seviyeleriyle eşit duruma getirmek amaçlı kısa süreli bir kazı çalışması gerçekleştirilmiştir.

AA-AB40 *karela*jları içerisinde 8.50x5.40x1.10 ölçüleri arasında değişen ve büyük bir bölümü AB40 *karela*jı içinde kalan kuzey-güney yönlü açmada kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. AA-AB40 *karela*jı açık kahverengi, sert, orta yoğunlukta irili ufaklı taşlardan oluşan yüzey toprakta seviye inilerek başlanmıştır. Devam eden çalışmalarda toprak yapısı açık kahverengi, yumuşak ve orta taşlı olduğu gözlemlenmiş olup zemin seviyesine doğru toprak renginin kırmızı kahverengine dönüşmüş, genel olarak kırmızı kahverengi toprak görülmüş, bunun yanında yer yer siyah kahverengi toprak yapısı da gözlemlenmiştir. Açmanın batısında 1.70x1.60 m ölçülerine sahip taş öbeği açığa çıkartılmış, herhangi bir mimari niteliğe sahip olmadığı tespit edilerek, taş öbeği fotoğraflanıp belgelendikten sonra kaldırılmıştır. Daha önceki kazı çalışmalarında açığa çıkartılan AC40 *karela*jında kalan *Bizans* Dönemi'ne tarihlenen doğu-batı doğrultulu taş duvar kalıntısının (Balıran, 2024, s.115) 1.60 m'lik uzantısı açığa çıkartılmış, duvarın toplam uzunluğu 6,50 m olarak ölçülmüştür. Açmanın batısında 1.25x1.14 m ölçülerine sahip niteliksiz taş duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır Açma içinde ortaya çıkartılan mimari

parçalar, *Boulueterion* 'da bulunan depoya kaldırılmıştır. Bunun yanında açmanın güneydoğu köşesinde yer alan ve 1.18x0.38x0.23 ölçülerine sahip bir adet *fascialı* mimari mermer blok açığa çıkartılmıştır Söz konusu mimari blok, buradan taşınarak tasnifi yapılmak üzere güney stoa *krepisinin* önüne yerleştirilmiştir Açmanın güneybatı köşesinde taş duvar kalıntısının batı bitişiğinde, *Agoranın* güney stoasına ait olduğu düşünülen bir adet yivsiz sütun tamburu parçası açığa çıkarılmıştır. Çalışmalar süresince açma içerisinde seramik parçaları, çatı kiremit parçaları ve hayvan kemiği parçaları yoğunluk olarak görülmüştür. Seramik parçaları arasında *Helenistik Dönem*, Roma ve *Bizans Dönemi*'ne ait kap parçalarına rastlanmıştır. *Bizans Dönemine* tarihlenen, tabak ve kâse formuna ait *sgraffito* tekniğinde bezenmiş sırlı *tondo* parçaları ve yeşil, sarı renkli kâse ve tabak ağız parçası yer almaktadır.

AA-AB40 *karelağında* yürütülen çalışmalar agora zemin seviyesinde ulaşıldıktan sonra kazı çalışmaları sonlandırılmıştır.

Agora alanının güneydoğusunda bulunan ve önceki sezonlarında kazı çalışması yapılmış olan AC40-41 numaralı (Balıran, 2024, s115-116) açmada seviye inme çalışması, bu alanı diğer açmalar ile aynı kota indirmek ve Roma *Agorası* zemin seviyelerinde bir bütünlük oluşturmak amaçlı kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda AC40-41 *karelağlarında* daha önceki kazı sezonunda açığa çıkarılan doğu-batı ve kuzey-güney yönlü birbiriyle köşe yapan duvarlar ile güney stoa *krepisinin* arasında kalan alanda seviye düzeltme gerçekleştirilmiştir. Bu alanda yapılan kazı çalışmalarında toprak yapısının kırmızı kahverengi ve yoğun irili ufaklı taşlardan oluşmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilen buluntular ve seramikler arasında *Helenistik Dönem*e ait kırmızı kahverengi zemin üzerine yapılmış siyah *firnisli meander* bezemeli seramik kap gövde parçası, siyah ve kırmızı boyalı gövde parçası, Roma Dönemi tabak ağız ve dip parçası, kâse ağız ve dip parçaları, amphora ağız parçası, *situla* ağız parçası, testi ağız parçası ve pişirme kabı ağız parçası yer almaktadır.

Agora alanının güneydoğusunda bulunan AB-AC39 *karelağında* 10.00x0.80-2,60 m ölçüleri arasında değişen kuzey-güney yönlü açmada kazı çalışmaları yürütülmüştür. Açmadaki kazı çalışmaları, dolgu toprakla kaplı alanı Roma *Agorasını* zemin seviyesine indirmek ve güney stoa ile ilişkili olabilecek mimari elemanları ortaya çıkartmak amacıyla yapılmıştır. Bu *karelağ* açık kahverengi, sert ve orta yoğunlukta, irili ufaklı taşlardan oluşan yüzey toprakta çalışmalara başlanmıştır. Yapılan çalışmalarda açmanın güneybatı köşesinde +5.289 m kotunda doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan harçsız taş duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Doğru-batı yönlü uzanan taş sırası 3,20 m uzunluğunda, kuzey-güney yönlü taş sırası ise 1,50 m uzunluğuna sahiptir. Açmadaki çalışmalar, Roma *Agorası* seviyesine inildikten sonra sonlandırılmıştır. Bu *karelağ* içerisinde *Miken Dönemi*'nden başlayıp *Bizans Dönemi*'ne kadar devam ettiği ele geçen seramik parçalarından anlaşılmaktadır. Bu alandaki çalışmalarda kemik ağırşaklar ve ekmek mühür kalıpları ortaya çıkarılmıştır (Resim 12-13). Benze örnekler Amorium (Demirel – Gökalp, 2022, 209) ve Myndos kazılarında ortaya çıkarılmıştır (Şahin ve Tok, 2012, 14 vd.).

AB-AC39 *karela*jındaki açmada kazı çalışması tamamlandıktan sonra, *Agora* alanının güneydoğusunda bulunan Z-AA/38-39 *karela*jında 9x7 m ölçüleri arasında değişen kuzey-güney yönlü açmada kazı çalışmalarına başlanmıştır. Açmadaki kazı çalışmaları, dolgu toprakla kaplı alanı Roma *Agorası* zemin seviyesine indirmek ve güney *stoa* ile ilişkili olabilecek mimari elemanları ortaya çıkartmak amaçlı yapılmıştır. Açma sınırları belirlenirken açma içerisinde yer alan zeytin ağacına toprak payı bırakılmıştır.

Önceki çalışmada AB39 *karela*jında açığa çıkartılan doğu-batı yönlü harçsız taş duvar kalıntısının 2.80 m’lik devamı açma içinde açığa çıkartılmıştır. Açmada çalışmalar süresince ele geçen *stroter* parçaları *Agora Alanı*’nın kuzeybatısındaki tasnif alanına istiflenmiştir. Kazı çalışmaları, sonraki sezon devam edilmek üzere bırakılmıştır. Çok az sayıda *Helenistik* Dönem siyah *firnisli* kaba ait kulp parçası ile çoğunluğu Roma Dönemi kaplarından oluşan, *amphora* ağız, kulp, dip ve yivli gövde parçaları, pişirme kabı ağız parçaları, kâse ağız ve kaide parçaları, tabak ağız parçaları, çanak ağız parçaları, *lekane* ağız parçaları, testi ağız parçası, bardak kulp parçası ve sosluk dip parçası yer almaktadır.

Artemis Astias Kutsal Alanı Kazı Çalışmaları

2024 yılında kazısı planlanan alanlardan biri olan *Artemis Astias* Kutsal Alanı (Baldıran ve Pehlivan, 2021, s. 35), merkezinde MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen, kuzey-güney doğrultulu, 13.60 x9.10 m ölçülerindeki *in antis* planlı tapınak ile tapınağı çevreleyen dikkörtgen *portikolardan* oluşmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılmış dörtgen alan, yivli ve yapımı tamamlanamamış yivsiz sütunların taşıdığı *Dor* başlıklı *portikolarla* çevrelenmiştir. Ayrıca *stoanın* güney *portikosunda* büyük kemerli kapılarla üç odaya bağlanan ‘*Eksedra*’ (Levi, 1969, s. 564, Fig. 30) olarak adlandırılan yapı bulunmaktadır.

Bu alanda 2023 yılında yapılan kazı çalışmalarında, *Artemis Astias* Kutsal Alanı’na, *Agora* güney *stoasından* geçişin sağlandığı mermer kapı açıklığı ve bu alanın merkezindeki *in antis* planlı tapınağa (Masturzo, 2016, s. 59) giden yol ortaya çıkartılmıştı. 2024 yılında kazı çalışmaları, tapınağın güneyi ve yoğunlukla da batı *portiko* ile tapınak arasında kalan kısımda gerçekleştirilmiştir.

Artemis Astias Kutsal Alanı’nda T49-50/V50, T46-47, V45-46/Y45, V45/Y44-45, V44-45, V43/Y43-44 ve AB-AC45-46 *karela*jlarında toplam yedi açmada kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu alanlarda yapılan kazı çalışması, öncelikli olarak *in antis* planlı tapınağın güneyi ve kuzeybatı kısımlarında dolgu toprak ile kaplı alanı, tapınağın girişinde yer alan zemin döşemesi ve *euthynteria* (düzlem) seviyesine indirmek, bunun yanında *in antis* planlı tapınak ile batı *portikosu* arasındaki alanı açarak tapınak ile batı *portiko*yla ilişkili olabilecek mimari kalıntılara ve diğer buluntulara ulaşmak amaçlı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2021 sezonunda açığa çıkartılan zeytinyağı işliğine ait mekânın (Baldıran, 2022, s.174) devamına ulaşmak amacıyla doğu *portikosunda* kazı çalışması yapılmıştır.

T49-50/V50 *karela*jında 6.10x5.00 m ölçülerinde ve büyük bir bölümü T50 *karela*jında, küçük bir kısmı ise V50 *karela*jının içinde kalan kuzey-güney doğrultulu açmada, yukarıda bahsedilen amaçlar doğrultusunda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu alanda 1982 yılı kazı sezonunda İtalyan kazı heyeti tarafından tapınağın güneydoğusunda küçük ölçekli bir sondaj çalışması yapılmış, sözü edilen sondaj çalışmasında *euthynteria* seviyesinin hemen altında, 0,38 m genişliğinde ve üzeri taş levhalarla kaplı bir drenaj kanalı açığa çıkartılmış olduğu kazı raporlarından bilinmektedir.

Yapılan seviye inme çalışmaları sırasında açmanın batısında yüzeye yakın seviyede kuzey-güney doğrultulu 2,80 m uzunluğunda basit şekilde dikine yerleştirilmiş tek sıra taşlardan oluşan taş sırası açığa çıkartılmıştır

Açmanın en güney sınırına doğru, yukarıda bahsedilen taş sırasına paralel, dört tek sıra halinde dik şekilde yerleştirilmiş başka bir taş sırası kalıntısı da görülmüştür. Söz konusu basit taş sıraları herhangi bir mimari nitelik taşımadığından kaldırılmıştır. Yapılan çalışmalarda aynı doğrultularda 1 ve 2 no.lu duvar olarak numaralandırılan temel düzeyinde iki adet taş duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Duvarların, *Artemis Astias* Kutsal Alanı'ndaki tapınağın yapım tarihinden sonra inşa edildiği anlaşılmış olup, duvarların devamı açığa çıkartılamadığından mekânsal işlevleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Açmadaki kazı çalışmaları, tapınağın *euthynteria* seviyesine inilmesiyle birlikte, +5.399 m kotunda sonlandırılmıştır. Açmada ele geçen *stroter* parçaları, açmanın doğusundaki tasnif alanına taşınarak istiflenmiştir. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, bu alanın *Bizans* Dönemi'nde kullanım gördüğünü desteklemekle birlikte, bu alanda Roma ve *Bizans* Dönemi seramikleri ve nadir de olsa *Hellenistik* Dönem seramik örnekleri de görülmüştür. Ayrıca açma içinde Tapınak ile ilişkili olabilecek mimari elemanlara da rastlanmıştır.

Tapınağın kuzeybatısında yer alan T46-47 *karela*jlarında 4.70x3.50 m ölçülerinde ve büyük bir bölümü T46 *karela*jı içinde kalan kuzey-güney doğrultulu açmada, kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu alanda yapılan kazı çalışması, dolgu toprak ile kaplı alanı, tapınağın girişinde yer alan zemin döşemesi ve *euthynteria* (düzlem) seviyesine indirmek ve bunun yanı sıra *Artemis Astias* Kutsal Alanı'nın batı *portikosu* ve tapınak ile ilişkili mimari kalıntılara ve diğer buluntulara ulaşmak amaçlı gerçekleştirilmiştir. T46-47 *karela*jlarında yapılan çalışmalarda açmanın kuzey bölümünde doğu-batı yönlü uzanan bir adet basit taş sırası açığa çıkartılmıştır. Mevcut uzunluğu 1,70 m genişliği 0.40-0.47 m olan taş sırası, herhangi bir mimari nitelik taşımadığından kaldırılmıştır. Açmadaki çalışmalar, tapınağın *euthynteria* (düzlem) ve girişteki mermer zemin döşemesi seviyesine inildikten sonra sonlandırılmıştır.

V45-46/Y45 *karela*jı içinde kalan kuzey-güney doğrultulu açmada, kazı çalışmalarına yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda tapınağın girişinde bulunan mermer zemin döşemesinin 1.25x2.50 m'lik geri kalan kısmı açığa çıkartılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda buluntu ve seramikler arasında çoğunluğu Roma Dönemi günlük kullanım kapları oluştururken, çok az sayıda *Hellenistik*, bir parça da Geç Klasik Dönem'e ait seramik parçası örneği bulunmaktadır.

Devam eden çalışmalarda açmanın batısında temel düzeyinde korunmuş kuzey-güney yönlü uzanan bir adet *Bizans* Dönemi'ne tarihlenen basit taş duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. 1 no.lu duvar olarak adlandırılan taş duvar kalıntısı, yan yana iki sıra iri, kaba düzeltili kireçtaşlarıyla örgülü, kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Duvarın uzunluğu 4,60 m, genişliği ise 0.60-0,68 m ölçülerindedir. Duvar kalıntısı içinde önceki dönemlere ait devşirme olarak kullanılmış bir adet kırık durumda düz gövdeli sütun tambur parçası tespit edilmiştir. Dikey bir şekilde yerleştirilen sütun tambur parçasının üst kısımları parçalanarak ortadan ikiye ayrılmış durumda tespit edilmiştir. Devam eden çalışmalarda açmanın batısında, mevcut ölçüsü 1.54x0.60 m ölçülerinde kayrak taşından yapılmış zemin döşemesi bloğu yerinde açığa çıkartılmıştır. Zemin döşemesi bloğunun batı kesit içinde devam ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca açmanın kuzeydoğu köşesinde yine zemin döşemesine ait olan bir-birinden bağımsız, boşta duran kayrak taşından yapılmış iki adet blok görülmüştür.

V45-46/Y45 açmasında daha önce bir bölümü açığa çıkartılan I.24-V/Y45-M01 numaralı mermer mimari bloğun devamı açığa çıkartılmıştır. Alt kısmı üstte gelecek şekilde bırakılmış olan mimari bloğun üst bölümünün kırık, eksik olduğu gözlemlenmiştir. Tamamı açığa çıkartılan dikdörtgen bloğun alt kenarları *kyma rekta* profillidir. Bloğun uzunluğu 2,16 m, genişliği 0,79 m, yüksekliği ise 0,52 m olarak ölçülmüştür. Geniş yüzünün birinde kırığın başladığı yerin hemen üstünde 'ΓΥΝΑΙΚΑ ΟΔΗΜΟΣ' yazılı bir satır Grekçe yazıt tespit edilmiştir. Yazıtı oluşturan harflerin her birinin genişliği 3 cm olarak ölçülmüştür. Mimari bloğun kutsal alanın içinde heykel kaidesi olarak kullanılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Açmada sayısal olarak seramik, *stroter* ve hayvan kemiği parçaları çoğunlukta olmak üzere, profilli ve diğer mimari parçalar, cam kap parçaları, cam bilezik parçaları, cam cürufları, bronz obje parçası, demir çiviler, demir çivi parçaları, kurşun obje parçaları, beyaz renkli *tesseralar*, taş ağırşak parçası, aşık kemikleri, pişmiş toprak ağırlık parçaları, pişmiş toprak ağırlık parçası, pişmiş toprak kandil, margo discus, *nostrum ansa* parçaları ile ele geçmiştir. Seramik parçaları çoğunluğu Roma Dönemi günlük kapları oluşturmaktadır.

Artemis Astias kutsal alanında yer alan tapınağın kuzeybatısında V45/Y44-45 karelajlarında 5.40x3.20 m ölçülerinde açmada kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Kazı çalışmaları sırasında bu alanda kırık olarak ele geçen tek kulplu testi (*Lopas*) tümlenmiştir (Resim: 14).

V45/Y44-45 *karelajı* açmasında çalışmalar tamamlandıktan sonra kazı çalışmaları bu açmanın hemen batı bitişiğindeki V44-45 *karelajına* kaydırılmış, bu alanda 5.60x3.30 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultulu bir açma açılarak kazı çalışmaları yürütülmüştür. Açmanın güneydoğu köşesinde 1.65x0.60x0.80 m ölçülerinde kırık ve parçalı durumda olan kütsel görünümdeki mermer blok açığa çıkartılmıştır. Ayrıca Açmanın kuzeyinde yumuşak açık kahverengi toprak dolguda duvar kalıntısına ait döküntü taşlara rastlanmıştır. Devam eden çalışmada, açmanın doğusunda kuzey-güney yönlü uzanan Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülen temel düzeyinde bir adet taş duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. V45/Y44-45 *karelajına* ait açmada daha önceki çalışmalarda açığa çıkartılan 1 no.lu duvar

kalıntısının hemen batı yanında bulunan taş duvar kalıntısı, kuzeye doğru 1 no.lu duvar ile makas yaparak ilerlemektedir. Söz konusu duvar sırasına 2 no.lu duvar numarası verilmiştir. İrili ufaklı taşlardan basit örgülü kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiş olan duvarın, uzunluğu 4,20 m, genişliği ise 0.55-0,70 m ölçülerindedir. 2 no.lu duvarın içinde, açmanın güneydoğu köşesinden 2,34 m kuzeybatıya, güneybatı köşesinden 3,65 m kuzeydoğuya uzanan noktada, bir adet boğa başlı mermer mimari blok açığa çıkartılmıştır. Söz konusu mimari bloğun küçük bir bölümü sütun tambur parçasının altında kaldığı tespit edilmiştir. ‘U’ formundaki mimari bloğun *kyma rekta* profilli başlığı üzerinde alttan görülecek şekilde yüksek kabartma ile yapılmış bir adet boğa figürü (*Bukranion*) bulunmaktadır (Resim: 6).

Bu alanda yapılan çalışmada açmanın kuzeybatı köşesinde +6.029 m kotunda kuzey-güney yönünde uzanan temel düzeyinde korunmuş bir adet taş duvar kalıntısı daha açığa çıkartılmıştır. Bahsi geçen duvar kalıntısı yan yana iki sıra kireç taşlarından kuru duvar tekniğiyle örgülü olup, duvar örgüsünde devşirme olarak kullanılmış mimari blok bulunmaktadır. Bu duvara 3 no.lu duvar numarası verilmiştir.

V43/Y43-44 *karela*jında yer alan alanda, 5.00x3.10 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultulu bir açma açılarak kazı çalışmalarına yürütülmüştür.

2023 yılı kazı çalışmalarında Z-AA44 *karela*jında açığa çıkartılan temel düzeyindeki doğu-batı uzantılı taş örgülü duvar sırası ve taş döşemenin (Baldıran, 2024, s. 116-117) devamı açmanın kuzey hattında açığa çıkartılmıştır. Kırmızı kahverengi toprak dolguda tespit edilen duvar sırası, küçük boyutlu taşlardan örgülü, kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Duvarın mevcut uzunluğu 6,25 m, genişliği ise 0,60 m olarak ölçülmüştür. Açmanın kuzeyinde taş örgülü duvar sırasının güney bitiminde bulunan ve aynı doğrultuda uzanan taş döşemenin 6.35 m’lik kısmı açma içinde açığa çıkartılmıştır. Yapılan çalışmalarda seramik yoğunluğu Roma Dönemi kullanım kapları olup çok az sayıda *Helenistik* Döneme ait kap parçaları görülmüştür. Çalışmalarda açmanın kuzeydoğusunda kuzey-güney ve doğu-batı yönlü uzanan iki adet taş duvar sırası açığa çıkartılmıştır. Önceki kazılarda İtalyan kazı heyeti tarafından *Agora* güney stoasının güneydoğu köşesinde yer alan mekânın girişine ait eşik kısmı açığa çıkartılmıştı. Açmada tespit edilen duvarların, mekân duvarlarının devamı niteliğinde olduğu anlaşılmıştır. Araları Roma harcıyla örgülü olan duvarlardan, kuzey-güney yönlü duvar söz konusu mekânın batı duvarının uzantısını, doğu-batı yönlü duvarın ise mekânın güney duvarını oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu duvarlar arasında kalan dolgunun kırmızı kahverengi olduğu görülmüş, ayrıca güney duvarın doğu kesit içinde devam ettiği izlenmiştir. Ayrıca açmanın doğusunda mermer mimari blok parçası ve sütun tamburu parçasına rastlanmıştır. Açmada kazı çalışmaları, yağıştan oluşan çamur nedeniyle askıya alınmış olup 2025 yılı sezonunda söz konusu açmada kazı çalışmalarına devam edilecektir.

2023 yılında yapılan çalışmalarda I.23.AA-Z45.M02 buluntu numarası verilen *Triglyph Metop* bloğu tespit edilmişti (Baldıran, 2024, s.117). Tespit edilen mimari blok üzerinde 2024 yılında çalışmalara devam edilmiştir. *Dorik* üst yapı elemanı *arşitrav*, *Triglyph-Metop* ve *Geison-Sima* bölümleri ile yekpare işlenmiş tam *entablature* sahiptir. Korniş kısım-

larında kırıklar bulunmaktadır. Genel olarak stil özelliklerini değerlendirdiğimizde *ionik* etkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. *Iasos Agorası* erken evreleri ve *agoranın* güneyinde *Artemis Astias* kutsal alanında gerçekleştirdiğimiz kazı çalışmaları, kentin Helenistik Dönem'den Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne uzanan süreçte hâkim mimari stilinin *Dor* düzeni olduğunu göstermektedir. Bu üst yapı elemanı *Iasos*'da ortaya çıkarılan diğer *dorik* elemanlarla karşılaştırıldığında çok fazla benzerlik olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca *entablatur* yekpare ve dört cepheli olması nedeniyle hem *Iasos* antik kenti hem de diğer Anadolu antik kentlerine bakıldığında *ünik* bir örnektir. Eserde görülen *ionik* etkiler bu parçayı MÖ 2. yüzyıl sonrasına tarihlememize olanak sağlar. Eserin dört cepheli olması ve her cephenin aynı işçiliği göstermesi etrafında dolaşılabilir olduğunu gösterir. Üst kısımdaki dübel delikleri burada plastik bir unsurun bulunduğuna işaret eder (Resim: 15).

Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

Restorasyon ve *Konservasyon* laboratuvarı çalışmaları kapsamında, verilere bağlı kalınarak gelecek nesillere bilgi aktarımı amaçlı eserin bütünlüğünün mümkün olduğu derecede sağlanması ve korunması amacı doğrultusunda kazı alanından bulunmuş olan eserlere restorasyon ve *konservasyon* çalışmaları yürütülmüştür. Kullanılan teknikler eser bünyesinde bulunan korozyonların türüne ve eserin malzemesine göre değişkenlik göstermiştir. Eserler mevcut durumu, bünyesinde bulunan *korozyonlar*, deformasyonların belgelenmesinin ardından laboratuvar ortamında müdahaleler yine *korozyon* türüne ve eserin morfolojik yapısına göre belirlenmiştir.

Laboratuvar ortamına gelen eserler cinslerine göre tasnif edilmiş, işlem öncesi belgelendirme çalışmaları yapılmış ve cinslerine uygun olarak her türlü temizlik, restorasyon ve konservasyon çalışmaları tamamlanarak bilimsel çalışmalarda kullanılacak, müzelerde teşhir edilecek ve müze depolarında saklanabilecek niteliğe kavuşturulmuştur.

2024 yılı kazı sezonunda Agora Alanında AA40/AB40 ile AC40/AC41 ve *Artemis Astias* Kutsal Alanında T59/T50, V50, T46/T47, V45/V46, Y45, Y44/Y45, V44/V45, V43, Y43/Y44 *karelaç*larında yapılan kazı çalışmalarından toplam 150 adet eser tespit edilmiştir. Bu eserlerden 1 adeti envanterlik, 149 adeti ise etütlük eser niteliğindedir. Eserlerin cinsleri bronz, pişmiş toprak, kurşun, taş, demir, mermer, cam ve kemiktir. Eserlere uygun *restorasyon* ve *konservasyon* işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Bronz buluntuların yüzeyinde oksidasyona bağlı azurit, *malahit* ve lokal olarak *küprit oksit korozyonları* gözlemlenmektedir. Buluntulara ilk işlem olarak bisturi ile mekanik temizlik uygulanmış toprak ve kir kalıntıları giderilmiştir. Buluntuların yüzeyinde bulunan *korozyon* bozulmaları alkol ile yumuşatılarak *bisturi* ile temizlenmiştir. Temizlik işlemlerinin sonunda buluntuları atmosfer etkilerinden korumak için %3'lük *Paraloid B72* çözeltisi yüzeylerine uygulanmıştır.

Demir buluntuların yüzeyinde *oksidasyona* bağlı çeşitli *korozyonlar* gözlemlenmektedir. Buluntuya ilk işlem olarak *bistüri* ile mekanik temizlik uygulanmış, toprak ve kir kalıntıları giderilmiştir. Buluntunun yüzeyinde bulunan *korozyonlar* için alkol ile yumuşatıldıktan sonra *micro* motor, kıl uçlu fırça ve taş uç ile temizliği yapılmıştır.

Mermer, taş, cam ve buluntuların yüzeyinde sert kalker ve yumuşak topraklı kirlilik tabakası mevcuttur. Yüzeysel aşınmalar söz konusudur. Buluntuların yüzeyi su ve fırça ile kirlikten arındırılmış, sert toprak mantarları etanol ile yumuşatılarak mekanik olarak yüzeyden temizlenmeye çalışılmıştır.

Kemik materyalinden yapılmış eserlerin, yüzeyinde toprak ve kir birikintileri gözlemlenmiştir. Temizlik işlemi kuru fırçalama ile başlanmış, ardından saf su ve bambu çubukları ile yüzey temizliği yapılmıştır. Yüzeydeki organik maddeler dikkatlice giderilmiş ve eser güvenli bir şekilde korunmuştur.

Pişmiş toprak buluntular kırık ve sağlam olarak ele geçmiştir. Yüzeylerinde kalker ve toprak tabakaları mevcuttur. Temizlik işlemi kuru fırçalama ile başlanmış olup daha sonra su ve yumuşak uçlu fırça ile temizliği sağlanmıştır. Gölgede kuruması sağlanan kırık parçalar kuruma işlemi bittikten sonra numaralandırılarak tümlene işlemine geçilmiştir. %45'lik *paraloid B72* yapıştırıcı hazırlanarak kıl uçlu fırça, kâğıt bant yardımı ile tümlenmiştir.

Buluntular için ilk olarak akan su altında mekanik temizlik uygulanmıştır. Buluntuların yüzeyindeki toprak tabakası fırçalanarak temizlenmiştir. Sert toprak tabakaları mekanik olarak yüzeyden arındırılmıştır. Kırık olan buluntuların geri dönüşümlü bir yapıştırıcı ile restorasyonları yapılmıştır. Buluntuların yüzeyine P.B 72 *konsolide* edilmiştir.

Sonuç bağlamında, *Iasos* Kazı ve Araştırmaları 2024 yılı kazı sezonu restorasyon ve konservasyon çalışmalarında, kazı çalışmalarında bulunan toplam 149 adet eserin restorasyonu ve konservasyonu yapılmıştır. Laboratuvar ortamına gelen eserler cinslerine göre tasnif edilmiş, işlem öncesi belgelendirme çalışmaları yapılmış ve cinslerine uygun olarak her türlü temizlik, restorasyon ve konservasyon çalışmaları tamamlanarak bilimsel çalışmalarda kullanılabilecek, müzelerde teşhir edilecek ve müze depolarında saklanabilecek niteliğe kavuşturulmuştur.

Gerekli ve acil restorasyonu ve konservasyonu tamamlanan ve depo şartlarına uygun olarak paketlenen eserlerin müze şartlarında da periyodik olarak bakımlarının yapılması önerilmektedir.

Mimari Çizim ve Dokümantasyon Çalışmaları

Mimari çizim belgeleme çalışması, *Drone* fotoğrafları yardımıyla oluşturulan *ortofoto*-lar ve *Cors* aletiyle yerinden alınan koordinatlar aracılığıyla AutoCAD programı üzerinden yapılmıştır.

Mimari belgeleme çalışmaları, önceki kazı sezonundan tamamlanması gereken açmalardan başlanmış ve 2024 yılı kazı sezonundaki açmaların çizimleriyle devam etmiştir. *Iasos* Antik Kenti'nin çevresinde, Kıyıkışlacık Mahallesi'nin kuzeybatısında bulunan oda mezarın rölövesi yapılmıştır.

Agora Alanı ve *Artemis Astias* Kutsal Alanı'ndaki yapı ve açmalarda çizim çalışması, vaziyet planı ölçeğinde gerçekleştirilmiştir. *Artemis Astias in antis* planlı tapınak, AA-AB40 *Karelajı*, AC40-41 *Karelajı*, AB-AC39 *Karelajı*, T49-50/V50 *Karelajı*, V45/Y44-45 *Karelajı*, V44-45 *Karelajı*, V43/Y43-44 *Karelajı*larının çizimleri tamamlanmıştır.

Kıyıkışlacık Mahallesi'nin kuzeybatısında bulunan oda mezarın, *Drone* fotoğrafları ile oluşturulan *ortofoto* yardımıyla AutoCAD programında vaziyet planı, plan, kuzeydoğu cephesi görünüş, kuzeybatı cephesi görünüş, güneybatı cephesi görünüş, kesit çizimleri yapılarak rölöve çalışması tamamlanmıştır.

Belgeleme çalışmaları kapsamında, kazı çalışmalarında açığa çıkarılan 6 adet pişmiş toprak, 1 adet demir, 45 adet kemik, 63 adet bronz, 15 adet kurşun, 4 adet cam, 8 adet taş ve 8 adet mermer olmak üzere toplam 150 adet eserin 1 adeti envanterlik, 149 adeti etütlük olarak ayrılmıştır. Eserlerin 43 tanesi sikke, 106 tanesi arkeolojik eser olup söz konusu eserlerin belgeleme çalışmaları yapılmış, fotoğraflanmış ve Photoshop programı ile arka yüzleri temizlenmiş olup liste ve fişleri hazırlanmıştır. Ayrıca söz konusu eserlerden 62 adetinin milimetrik çizimleri ve Autocad programı ile dijital çizimleri yapılmıştır.

2024 kazı sezonunda kazısı tamamlanan *karelaj*larda açığa çıkarılan seramik parçaları seçilerek laklanıp numaralandırılmıştır. Tarihlenebilir nitelikte olanların toplamda 16 adet parça seramiğin milimetrik kâğıt üzerinde el çizimleri ve AutoCad programı ile dijital çizimleri de yapılmış, kazı arşivinde belgelenmiştir.

Kaynakça:

- Angiolillo, S.- Pilo, C. (2014). Venationes at Iasos, JMR 7, 2014, s. 11-24.
- Berti, F., Molinari, M., Peirano, D., (2017). “L’acquedotto di Iasos (Caria) Nella Tarda Antichità e la Grande Cisterna Sull’acropoli”, Con Alcune Premesse sul Sistema Idraulico Urbano. In E. Tamburrino (ed.), *Aquamducere IV: Proceedings of the International Conference “Water and the Roman Cities and Settlements”* (Feltre, 3rd–4th November 2017), *Rasai di Seren del Grappa* (BL): Edizioni DBS, s. 241–256.
- Baldıran, A., (2022). *Iasos Kazısı 2021 Yılı Çalışmaları*, 42. Kazı sonuçları Toplantısı/1. Cilt, s. 173-194.
- Baldıran, A., (2023), *Iasos Kazısı 2023 Yılı Çalışmaları*, 44. Kazı Sonuçları Toplantısı/4. Cilt, s. 113-132.

Baldıran, A., Pehlivan, E., 2021, A Harbour City in Caria: Iasos, ANODOS, Trnava 22-24 October 2021, ss 31-48.

Baldoni, D., Franco, C., Manara, M., Belli, P. Ve Berti, F., (2004) Karia’da Bir Liman Kenti İasos, Homer Kitabevi.

Berti, F. (2020), Iasos, Karialılar “Denizcilerden Kent Kuruculara” (Ed. Oliver, H., Ayşe B.H.), YKY, s. 406-421.

Demirel Gökalp, Z (2022), “Amorium Kazılarında Bulunan Kutsal Ekmek Mühürleri”, Anadolu’da Bir Çınar, (Ed. Y. Uçkan), Prof. Dr. Erol Altınsapan 60. Yaş Armağanı, 207-216.

Ersoy, A. (2017), Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri, Ege Yayınları.

Levi, D., (1969). Gli scavi di Iasos, ASAtene XLV/XLVI (1967/1968) s. 537-590.

Masturzo N, (2016). İasos L’area A Sud Dell’Agora, I “Il Tempio Distilo D’eta Ecatomnide E L’architettura Ionica, Roma.

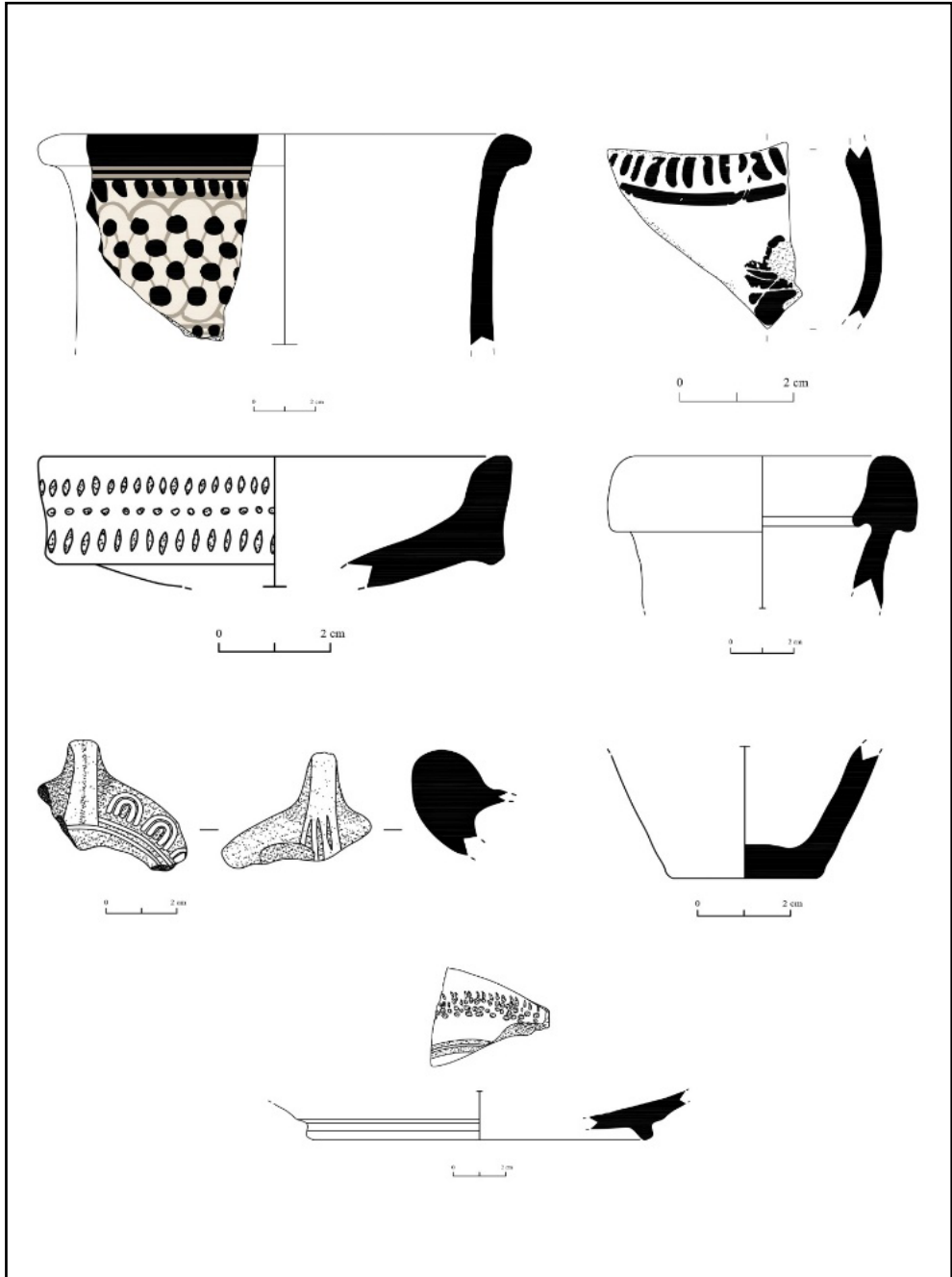
Pehlivan, G. F., Baldıran, A. ve Pehlivan, E. (2022). A Comparasion of Different Techniques in Cultural Heritage Documentation: Iasos Bouleuterion Example, GRID, Cilt 5, Sayı 1, s 53-71.

Şahin, D. – Tok, E. (2012), “Myndos Asar/ Tavşan Adası Ekmek Mühür Kalıbı ve Hacı Pulları”, TÜBA-KED 10, 9-21.

EKLER

Resim 1: Agora İlk Hali ve Son Hali

Resim 2: Seramik Parçaları

Resim 3: Heykel Parçaları

Resim 4: Korinth Başlık

Resim 5: Artemis Astias İlk Hali ve Son Hali

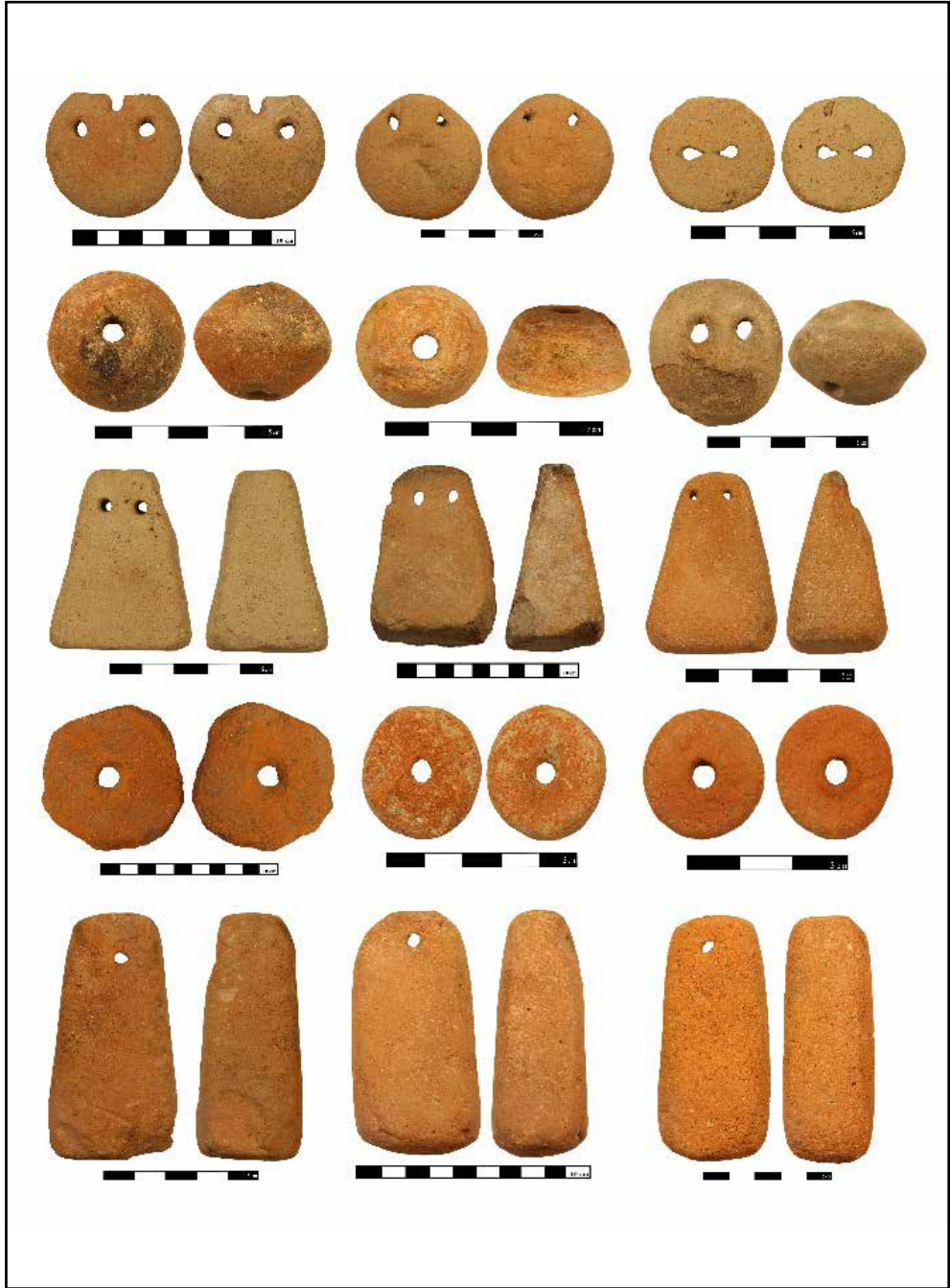
Resim 6: Boğa Başlı Plaster

Resim 7: Kemik Objeler, Balık Ağı Ağırlıkları

Resim 8: Sikkeler

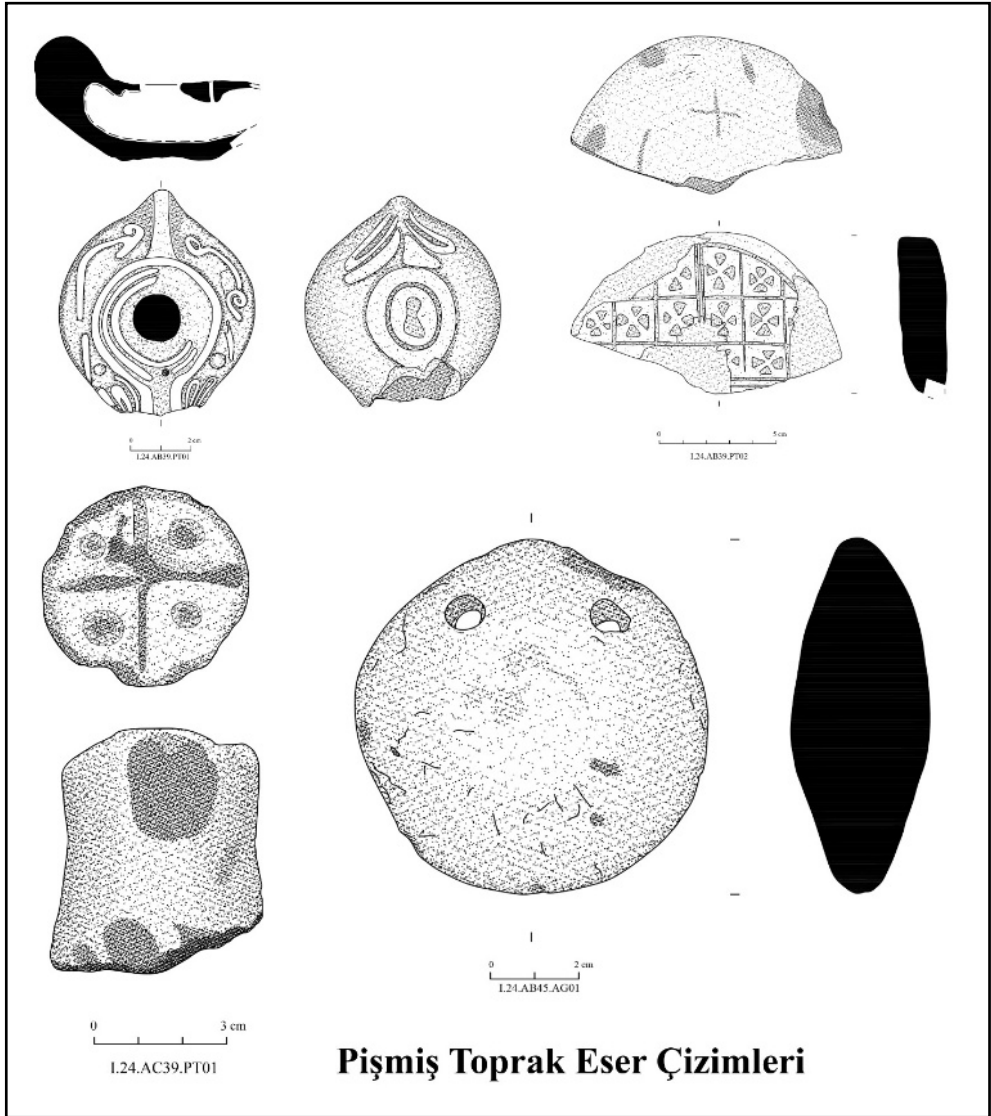
Resim 9: Pişmiş Toprak Ağırlıklar

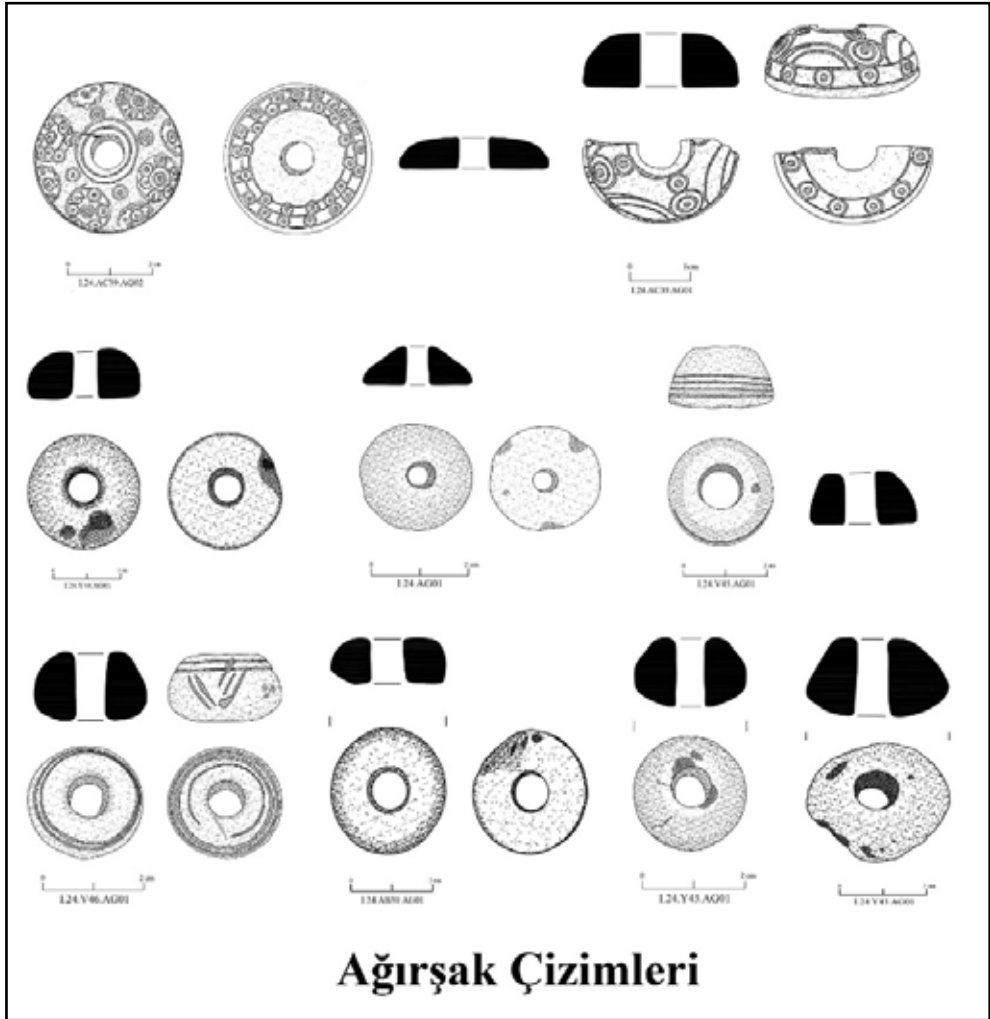
Resim 10: Kemik Oyun Markaları

Resim 11: Kemik Ağırşaklar

Resim 12: Pişmiş Toprak Ekmek Kalıbı

Resim 13: Ağırşakların Çizimi

Resim 14: Lopas

Resim 15: Entablature Bloğu

OYLUM HÖYÜK 2024

Atilla ENGİN*

Sabahattin EZER

Aydoğan BOZKURT

Derya BOZKURT

Deniz Burak KİŞNİŞ

Şenay DORUK ENGİN

Oylum Höyük’de 2024 yılı kazı çalışmaları 25.06.2025-25.12.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2024 yılı kazı ekibi, Bakanlık Yetkili Uzmanı ile birlikte, 11’i akademisyen ve uzman arkeolog, 9’u yüksek lisans öğrencisi arkeolog ve 5’i Arkeoloji lisans öğrencisi olmak üzere toplam 25 heyet üyesinden oluşmuştur. Yazarlar dışında, arkeozoolog Derya Slibolatlaz-Baykara, arkeobotanist Dr. Öğr. Üyesi Salih Kavak, Gaziantep Üniversitesi (GAÜN) Arkeoloji doktora öğrencisi ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi öğretim elemanı Öğr. Gör. Fatma Şeker; GAÜN Arkeoloji yüksek lisans öğrencileri M. Hasan Sezgin, Rabia Taşçı, Fatimetulzehra Güneş, Emre Şahin, Eyüp Taşoğlu, Ferhat Tümen, Gamze Nur Çiçek, Halit Kılınçoğlu, İlknur Akbaş; arkeolog Gizem Mercimek, arkeolog B. Nilgün Şahmaran; restoratör Rojda Tekin; GAÜN Arkeoloji lisans öğrencileri Ayşe Nur Karaoğlu, Beyzagül Demirkapı, S. Selcan Kurt ve Zeliha Erdem ve Adıyaman Üniversitesi Arkeoloji lisans öğrencisi Mazlum Armut ekip üyesi olarak çalışmıştır. Bakanlık Yetkili Uzmanı olarak Kilis Müzesi uzmanlarından arkeolog Gülbahar Şahin-Çolak görev almıştır.¹ Kazı çalışmalarında, ele geçen 157’si envanterlik, 228’i etütlük nitelikte olan toplam

* Prof. Dr. Atilla ENGİN, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 27310- Şehitkamil/ Gaziantep. E-İleti: enginatilla@hotmail.com; ORCID: 0000-0003-3165-1562.

Doç. Dr. Sabahattin EZER, Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman. E-ileti: sabahattinezer@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-9244-5802.

Araş. Gör. Dr. Aydoğan BOZKURT, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas. E-İleti: abozkurt@cumhuriyet.edu.tr; ORCID: 0009-0009-6104-8757.

Uzm. Derya BOZKURT, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nevşehir. E-ileti: deryayazici@nevsehir.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2068-5193.

Araş. Gör. Deniz Burak KİŞNİŞ, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 27310-Şehitkamil/Gaziantep. E-İleti: denizkisnis@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3368-2733.

Arkeolog Şenay DORUK ENGİN, E-ileti: senaydoruk05@gmail.com.

1 2023 yılı kazı çalışmalarına, katkıları ve önemli desteklerinden dolayı başta Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere Kilis Valisi Sayın Tahir ŞAHİN’e, Kilis Belediye Başkanlığı’na, Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hüseyin ERKMEN’e ve Kilis Müzesi’ne destekleri için; Bakanlık Yetkili Uzmanı Sayın Gülbahar ŞAHİN-ÇOLAK’a ve tüm kazı ekibine özverili çalışmaları için en içten teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca 2024 yılında sponsorluk desteği veren Kızılğöl Bağcılık’a, ve Oylum Höyük kazılarının tanıtımına yönelik gayretli çalışmaları nedeniyle Kızılğöl Bağcılık Genel Müdürü Sayın Sedat AÇIKBAŞ’a, Kızılğöl Bağcılık çalışanları Sayın Sabriye Tanem YERSEL’e ve Sayın Göknur GÜNDÖĞAN’a çok teşekkür ederiz.

385 eser kazı bitiminde tarihinde Kilis Müzesi'ne teslim edilmiştir. Eserlerin restorasyon ve konservasyon işlemleri restoratör Rojda Tekin tarafından yapılmıştır.

Kazı çalışmaları 2007 yılından itibaren çalışmaların kesintisiz sürdürüldüğü Kuzeybatı Alan'da (Engin vd., 2014; 2016, 2017; 2018; 2019; 2020; 2022; 2023a; 2023b; 2024; 2025; Özgen vd., 2009; 2010; 2011; 2013a; 2013b; 2014) yürütülmüştür. 2024 kazılar aynı alanda 10 x 10 m boyutlarındaki N21, N22, N23, N24 ve N25 açmalarında toplam 500 m²'lik bir alanda sürdürülmüştür (Resim: 1). Bu çalışmalarda Helenistik, Akamenid, Geç Demir Çağı (GDÇ), Orta Demir Çağı (ODÇ) ve Erken Demir Çağı (DÇ) yerleşim tabakaları incelenmiştir (Tablo 1). N23, N24 ve N25 açmalarındaki kazılar 2023 kazı sezonunda (Engin vd., 2025, s. 178-181) başlarken, N21 ve N22 açmalarında ilk kez 2024 kazı sezonunda çalışılmıştır.

AÇMA	TABAKA	DÖNEM
N25, N24, N23, N22, N21	IIIa	Helenistik Dönem
N25, N24, N23, N22, N21	IIIb	Akamenid Dönemi
N25, N24, N23, N22, N21	IVa2	GDÇ – Geç Evre
N24, N23, N22, N21	IVa1	GDÇ – Erken Evre
N24, N23, N22, N21	IVb2	ODÇ –Geç Evre
N24, N23, N22, N21	IVb1	ODÇ –Erken Evre
N24, N23, N22, N21	IVc	EDÇ

Tablo 1: Açmalar ve kazılan tabakalar.

N21 AÇMASI

N21 açmasındaki kazılarda, yüzey toprağının hemen altında Helenistik ve Akamenid dönemlerine ait kültür katmanlarına girilirken, devam eden çalışmalarda, Demir Çağı tabakalar incelenmiştir.

Oylum III Tabakası (Akamenid-Helenistik Dönem):

Yüzey toprağının hemen altında, Helenistik Dönem kültür katmanına girilmiştir. Akamenid (IIIb) ve Helenistik Dönem (IIIa) mimari kalıntılarının korunmadığı bu tabakada, açmanın kuzeydoğu köşesinde, kısmen açma profil duvarı içinde kalan, kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan, dik yerleştirilen taş sıraları ile sınırlandırılmış, iç kısmı yaklaşık 50 cm genişliğinde olan dar bir yapı (N21/ÖZA 10) açığa çıkartılmıştır (Resim: 2). Antik

dönemlerde soyulan bir taş sanduka mezar olduğu düşünülen yapı içinde iskelet kalıntısı, mezar eşyası ve mezarı kapatan sal taşları bulunmamıştır. Dıştan kalınlığı yaklaşık 1 m'yi bulan sanduka mezarın doğu ucu açma profili içinde kaldığından uzunluğu bilinmemekle birlikte (mevcut uzunluğu 1.92 m), yaklaşık 2-2.5 m uzunluğunda olduğu tahmin edilmektedir. Mezarın hemen batısındaki alanda (N21/ÖZA 7), Helenistik Dönem'e ait boyalı bir testi ele geçmiştir (Resim: 3a). Testinin mezara ait olduğu, antik mezar soygunu sırasında çıkartılmış olabileceği değerlendirilmektedir. Aynı tabakada kırık durumda kırmızı astarlı iki çanak da ele geçmiştir (Resim: 3b-c).

Açmada III. tabakaya ait mimari kalıntılar korunmasa da çapları 1-5-2 m arasında değişen çok sayıda yuvarlak silo çukuru tespit edilmiştir. Açmanın güneydoğu köşesinde açığa çıkartılan, kısmen doğu açma duvarı içinde kalan 1,5 m çapında ve 2 m derinliğindeki yuvarlak bir çukur (N21/ÖZA 34) içinde anatomik düzende yetişkin bir erkek iskeleti açığa çıkartılmıştır (Resim: 4). Güneydoğu-kuzeybatı yönünde sırtüstü yatar pozisyonunda bireyin bacakları dizden arkaya doğru kıvrılmıştır. Sol kolu gövdeye paralel uzanırken sağ kolu yukarı kıvrılmıştır. İskeletin üzerinde ve çevresinde ise yoğun irili ufaklı taş yığını tespit edilmiştir. İnsan iskeletinin öldürülen ve silo çukuruna gömülen bir birey olduğu değerlendirilmektedir. Yaklaşık 2.64 m uzunluğunda, 2 m genişliğinde ve 2 m derinliğinde olan oval biçimli büyük bir silo çukurunda (N21/ÖZA 37) yapılan kazılarda ise çukur tabanı üzerinde anatomik düzende 5 yavru köpek iskeleti açığa çıkartılmıştır. Köpek iskeletleri üzerinde ve çevresinde moloz taşların bulunması ve iskeletler üzerindeki travmalar, köpeklerin çukura atılarak burada katledildiklerini göstermektedir.

III. tabakada Helenistik ve DÇ IV seramik parçaları dışında bronz bir bıçak, taş kap parçası, ağırşak, pişmiş topraktan iki adet Akamenid süvari figürini parçası, bir kadın figürini başı, hayvan figürini parçası, kurşun tel, taştan maden zenginleştirme aleti ve seramikten yuvarlak dokuma ağırlıkları ele geçmiştir.

Oylum IVa Tabakası (GDÇ / DÇ III):

GDÇ'na tarihlenen IVa tabakasında yamaç erozyonu ve III. tabaka yerleşiminin tahribatı nedeniyle mimari kalıntılar iyi korunmamıştır. Farklı yenileme evrelerine sahip olan bu tabakada Helenistik Dönem çukurları dışında GDÇ yapı katlarına ait yaklaşık 1,5 m-2 m arasında değişen çaptaki çukurlar da mimari kalıntılara zarar vermiştir. Farklı yapı katlarına ait olan ve silo olarak değerlendirilen çukurlar bazen birbirini kesmiştir. Çukurlardan biri (N21/ÖZA 68) içinde kırık durumda pişmiş toprak bir krater ele geçmiştir (Resim: 5). İlk yapı katında açığa çıkartılan düzensiz taşlar tahrip edilmiş temel duvarlarına ait olmalıdır. Bu seviyedeki taban üzerinde görülen iki küpe ait parçaların (N21/ÖZA 27 ve ÖZA 46), kısmen taban seviyesi altına yerleştirilmiş erzak küplerine ait olduğu anlaşılmıştır. Bu yapı katında sadece bir taş temel uzantısı (N21/ÖZA 14) korunmuştur. Temel duvarı kaldırıldığında, altından daha erken yapı katına ait olan duvarlar (N21/ÖZA 36) ortaya çıkartılmıştır (Resim: 15).

Sürdürülen çalışmalarda açmanın güneybatı bölümünde GDÇ'nin daha erken evresine ait olan kerpiç duvar uzantıları açığa çıkartılmıştır (N21 / ÖZA 21-22-23, 28). Kısmen korunan kerpiç duvar uzantıları 80 cm genişliğinde, çift sıra kerpiçle inşa edilmiştir. Duvarların sınırlandığı mekânda sıkıştırılmış toprak zemin tespit edilmiştir.

IVa tabakasında yoğun seramik parçaları dışında bazalt öğütme ve taş kap parçaları, pişmiş topraktan hayvan figürini parçaları, seramikten ve kilden dokuma ağırlıkları, seramikten yuvarlak oyun taşları, taştan ağırşaklar, taş ve fayans boncuklar, bronz bir halka parçası, pişmiş topraktan oyuncak tekerlek parçası, demirden ağırlık, bronz süs eşyaları ve küçük bir keski, pişmiş topraktan minyatür kap, riton ve heykelcik parçası, bazalt taş çekiç parçası, taş rölyef parçası, fayans kap parçası ile minyatür bir kireçtaşı tekne ele geçen buluntular arasındadır.

Oylum IVb Tabakası (ODÇ / DÇ II):

N21 açmasında sürdürülen çalışmalarda kaldırılan GDÇ tabakası altından ODÇ'ye tarihlenen IVb tabakasının iki yapı katından oluşan tabakasına girilmiştir. Her iki yapı katı da Helenistik ve GDÇ çukurları tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş olmakla birlikte mimari kalıntılar nispeten korunmuştur. Bu tabakaya ait geç evre yerleşiminde dikdörtgen bir silo (N21/ÖZA 58, yuvarlak bir kil ocak (N21/ÖZA 50) ile önünde bir sıra taşla sınırlandırılmış kil platform (N21/ÖZA 57) açığa çıkartılmıştır. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan dikdörtgen silo çukuru yaklaşık 2 x 3 m boyutlarında ve 50 cm derinliğindedir. Açmanın batısında ise 1,5 m uzunluğunda ve 95 cm genişliğinde bir taş temel (N21/ÖZA 67) uzantısı tespit edilmiştir.

Kaldırılan geç evre taban seviyesi altında ise ODÇ'nin erken evresine ait taş temel kalıntıları (N21 ÖZA 66, 78, 85) tespit edilmiştir. Moloz taşlar ve çamur harçla inşa edilen "L" biçimli duvarın (N21/ÖZA 66) temel çukurunda taş temel belirli bölümlerde kullanılmış, kalan bölümler küçük moloz taşlar ve kil harçla doldurulmuştur. Açmanın kuzeydoğu kesimindeki alanda (ÖZA 72) erken yapı evresine ait kireçtaşı çakıllı bir dolgu ya da harç çukuru (N21/ÖZA 80) tespit edilmiştir.

ODÇ'ye tarihlenen IVa tabakasında pişmiş toprak figürinler, ağırşaklar, bronz iğne, öğütme taşları, pişmiş topraktan dokuma ağırlıkları, boncuklar, deniz kabuğundan kolye uçları, pişmiş topraktan oyuncak araba tekerleği parçası, demir zırh parçası ve kargı ucu, kilden silindirik dokuma ağırlığı parçaları, seramikten dokuma ağırlıkları ile oyun taşları ele geçmiştir.

Oylum IVc Tabakası (EDÇ / DÇ I):

Bu tabakada, açmanın kuzeydoğusunda kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan bir mekânı sınırlandığı anlaşılan iki taş temel duvarı açığa çıkartılmıştır. Temel duvarı üzerinde kerpiç sıraları korunmamıştır. İkinci bir taş temel duvarı (N21/ÖZA 81) açma-

nın güney profil duvarı içine doğru uzanan bir yapı ya da mekânın kuzeybatı köşesidir. Bu seviyede açığa çıkartılan yuvarlak silo çukurlarının bir bölümü EDC tabakasına aittir. Tespit edilen çukurlardan biri (N21/ÖZA 95) kerpiç duvarlıdır. Tabakaya ait kültür toprağı içerisinde ise kurşun bir tel, bronzdan bir halka/yüzük (?), kilden silindirik dokuma ağırlığı parçaları ve ezgi el taşları ele geçmiştir.

N22 AÇMASI

N 22 açmasındaki kazılarda Helenistik-Akamenid, GDC, ODC ve EDC tabakaları tümüyle açığa çıkartılarak incelenmiştir.

Oylum III Tabakası (Akamenid-Helenistik Dönem):

Kaldırılan yüzey toprağı altında Helenistik Dönem'e ait tabakaya girilmiştir. Sürdürülen çalışmalarda, dağıtılan duvarlara ait düzensiz bir taş grubu saptanmıştır (N22/ÖZA 3). Kültür toprağı içinde Helenistik ve DÇ IV seramik parçaları ile birlikte, pişmiş topraktan dokuma ağırlıkları ele geçmiştir. Helenistik Dönem'e (*Oylum IIIa*) tarihlenen sıkıştırılmış toprak zemin seviyesi üzerinde pişmiş topraktan iki adet Akamenid süvari figürini parçası ile Helenistik Dönem'e ait pişmiş topraktan kırmızı astarlı çanak parçası ve silindirik kavkı boncuk ele geçmiştir. Açmanın batısında Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen, yaklaşık 2,8 m çapında olan bir çukur (N22/ÖZA 19) tespit edilmiştir.

Oylum IVa Tabakası (GDC / DÇ III):

IVa tabakası farklı yapı ve yenileme evreleri ile temsil edilmektedir. Açmadaki çalışmalarda üstteki yapı katına ait yaklaşık kuzeybatı-güneybatı doğrultusunda uzanan bir yapıyı sınırlandıran kerpiç duvarlar (N22/ÖZA 8, 20, 21, 22, 23) açığa çıkartılmıştır. Kerpiç duvarların kuzeye doğru uzanan bölümleri yamaç erozyonu nedeniyle korunmamıştır. Duvarların bulunduğu alanda kısmen korunmuş kerpiç bir döşeme ya da platform (N22/ÖZA 39) tespit edilmiştir. Açmanın kuzey yarısında, merkezde yer alan ve 6 büyük taştan oluşan yuvarlak taş grubu (N22/ÖZA 12), korunmamış bir mekânın taşıyıcı direğini çevreleyen taşlar olarak değerlendirilmiştir.

Geç evreye ait duvar uzantılarından oluşan mimari kalıntılar (N22/ ÖZA 37, 42) da üst yerleşim tabakalarının tahribatları nedeniyle iyi korunmamıştır (Resim: 15). GDC'na ait tüm yapı katlarında çok sayıda tespit edilen yuvarlak silo çukurları, üstten yaklaşık 1,5 m çapında olup, alta doğru genişlemekte ve tabanda genişlikleri yaklaşık 2 m'yi bulabilmektedir. Açmanın güney yarısındaki çalışmalarda daha erken bir yapı katına ait olduğu değerlendirilen kireç taşlarından oluşan bir harç çukuru saptanmıştır (N22/ÖZA 27).

Bu tabakada çok sayıda seramikten yuvarlak dokuma ağırlıkları, pişmiş topraktan hayvan ve insan figürinleri (Resim: 6), kandil parçası, fayans kap parçası, kilden dokuma ağırlıkları, demir halka, bronz keski, yarı işlenmiş taştan bir silindir mühür, öğütme taşları,

yuvarlak sapan taşı, kilden silindirik dokuma ağırlıkları, cam boncuk, taştan yuvarlak bir topuz başı, bronz bir ok ucu ve taştan bir damga mühür (Resim: 7) ele geçmiştir.

Oylum IVb Tabakası (ODÇ / DÇ II):

Bu tabakada ODÇ'ye tarihlenen güneybatı-kuzeydoğu doğrultuda uzanan bir taş temel duvarı (N22/ÖZA 53), açmanın batı kesiminde ise bir tandır (N22/ÖZA 56) açığa çıkartılmıştır. Bu alandaki bir diğer mimari kalıntı ise kerpiç bir duvardır (N22/ÖZA 58). Erken evreye ait olan kerpiç duvar üzerinde belirgin yangın izleri tespit edilmiştir.

Genel olarak N22 açmasında ODÇ mimari kalıntılarının çok iyi korunmadığı ve büyük ölçüde GDÇ silo çukurları tarafından tahrip edildiği anlaşılmaktadır. GDÇ tabakasına oranla çok daha ince olan bu tabakada yapılan kazılarda kavkı boncuklar ve kolye uçları, taştan kolye ucu, pişmiş topraktan hayvan figürini parçaları, ezgi el taşları, bileği taşı, taş ağırlık, bronz ok ucu, pişmiş toprak ağırşak, bileği taşı ve kilden silindirik dokuma ağırlıkları ele geçmiştir.

Oylum IVc Tabakası (EDÇ / DÇ I):

IVc tabakası bir yangınla son bulduğundan kırmızı yanık kültür toprağı ile kolayca ayırt edilebilmektedir. Bu tabakada, sıkıştırılmış toprak tabanlı, geniş bir kerpiç yapının iki mekânı çıkartılmıştır (Resim: 8). Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan yapının kuzey kısmı yamaç erozyonu nedeniyle korunmamıştır. Geç dönem tabakalarına ait 5 yuvarlak çukur yapıyı kısmen tahrip etmiştir. Doğudaki mekân küçük bir bölme biçimindedir. Batıdaki büyük mekânın sıkıştırılmış toprak tabanı üzerinde açığa çıkartılan iki dikdörtgen kil ocak ile bazalt öğütme taşları mekânın olasılıkla bir mutfak olduğunu göstermektedir (Resim: 8). Mekân, güneyde N22 açmasında açığa çıkartılan çağdaş mekânlarla bütünlük gösteren büyük bir yapının parçasıdır.

Ocağın hemen yakınında, mekân tabanı üzerinde GTÇ II'ye tarihlenen geleneksel Hitit İmparatorluk çağı sanatından bilinen bazalttan şematik bir dağ tanrısı heykelciği ele geçmiştir (Resim: 9). Konik başlıklı ve alta doğru genişleyen etekli dağ tanrısının burun ve sakalı birer çıkıntı olarak gösterilirken, yüz ve el-kol detayları işlenmemiş, şematik “stone-spirit” (taş ruhlar) türünde yapılmıştır (Engin 2022). Şematik heykelcik, olasılıkla orijinalde altın, gümüş ya da bakır/bronz gibi metal ile kaplı olmalıdır. EDÇ tabakasında bir mutfak tabanı üzerinde ele geçen heykelciğin geniş tabanı üzerindeki kırıklar ve aşınma izleri, heykelciğin geç evrede bir havaneli olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Alanın güneybatısında 90 x 73 cm boyutlarında ve 35 derinliğinde yan duvarları ve tabanı beyaz sıvalı olan dikdörtgen küçük bir silo (N22/ÖZA 61) açığa çıkartılmıştır. Batı kesimi açma kenarındaki akıntı nedeniyle korunmayan dikdörtgen silonun yükseltilmiş bir kil platform içine oturtulduğu anlaşılmıştır.

N22 açmasındaki çalışmalarda EDC seramik parçaları ve devşirme bazalt dağ tanrısı heykeli dışında pişmiş topraktan ağırşak, demirden bir bıçak/ustura, bronz halka parçaları, ezgi el taşları, taştan bir havaneli ve OTÇ figürin parçaları ele geçmiştir.

N23 AÇMASI

N23 açmasında 2023 yılında Akamenid Dönem'e tarihlenen IIIb tabakası ile GDÇ'ye tarihlenen IV. tabakanın iki yapı katı açığa çıkartılarak belgelenmişti (Engin vd, 2023, s. 180-181). 2024 yılında IVa tabakasında kazılar devam etmiş, GDÇ'nin erken yapı katları ile ODC ve EDC tabakaları incelenmiştir.

Oylum IVa Tabakası (GDÇ / DÇ III):

IVa tabakasına ait taş temelsiz kerpiç duvar uzantıları Helenistik ve GDÇ'nin daha geç yerleşim tabakalarına ait olan yuvarlak çukurlar tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Yuvarlak çukurlardan biri (N23/ÖZA 76) içinde, anatomik düzende ancak başı bulunmayan bir köpeğe ait iskelet ortaya çıkartılmıştır. Çukur içinde ele geçen seramik malzeme MÖ 3-2. yüzyıllara tarihlenmektedir. Açığa çıkartılan kerpiç duvarlar düzgün bir yapı planı ortaya koymasa da korunan duvar uzantıları, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan çok mekânlı bir yapı kalıntısına işaret eder (Resim: 15). Yaklaşık 70-80 cm genişliğindeki kerpiç duvarlarda çift sıra kerpiçler kullanılmıştır. Farklı olarak kalın bir duvarda yan yana üç kerpiç sırası kullanılmıştır. Duvarların sınırlandığı mekânların içinde sıkıştırılmış toprak taban seviyesi yer yer tespit edilmiştir. Açmanın kuzeybatı kesimindeki kazılarda bir mekân içinde mutfak işlevine işaret eden yuvarlak bir tandır (N23/ÖZA 67) açığa çıkartılmıştır. Aynı alanda sıkıştırılmış toprak taban seviyesi altında ikinci bir yuvarlak tandır (N23/ÖZA 70), yapının daha erken bir evresine ait olmalıdır. Açmanın güneybatı kısmında zemin altına yerleştirilmiş yaklaşık 1x1.20 m boyutlarında kerpiç duvarlı dikdörtgen bir silo yapısı açığa çıkarılmıştır (N23/ÖZA 48). Kuzey kesimde açığa çıkan kerpiç duvarlı ikinci bir dikdörtgen silo (N23/ÖZA 56) ise 0.64x1.65 m boyutlarındadır.

N23 açmasında GDÇ yapı katlarında farklı malzemelerden çeşitli süs eşyaları, pişmiş topraktan figürin parçaları, rölyefli ve mühür baskılı iki kap parçası, bronzdan iki iğne/bız ve bir mızrak ucu, bir taş çekiç parçası, bazalt bir zıvana çekirdeği, fayanstan ve pişmiş topraktan çok sayıda ağırşak, pişmiş topraktan ve kilden çok sayıda dokuma ağırlıkları, bazalt öğütme taşları ele geçmiştir. En ilginç buluntulardan biri, bu evrede bir kolye ucu olarak kullanılan, siyah renkli taştan yapılmış, MÖ 13. yüzyıla tarihlenen yatay ip delikli bir Hitit damga mührüdür. Yaklaşık 1,5 cm çapında ve 0.7 cm kalınlığındaki yassı yuvarlak mührün üst kısmı dışbükey, alt baskı kısmı düz, kenarı ise üç sıra kazıma yivlidir. Mührün baskı yüzeyi geç evrede tümüyle kazınarak silinmiştir.

Oylum IVb Tabakası (ODÇ / DÇ II):

IVb tabakası üst tabakaya göre daha iyi korunmuştur. Bu tabakada bir yenileme evresi olan çok mekânlı kerpiç bir yapı kalıntısı ile yapının hemen batısında köşeli formda kerpiç duvarlara sahip bir silo (N23/ÖZA 48) açığa çıkartılmıştır. Yapı mekânları ve kerpiç duvarlı silo kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanmaktadır (Resim: 10). Kalın kerpiç duvarlara sahip olan silonun batı bölümü M23 açması içerisinde kalmaktadır. Silonun kuzey-güney yönündeki genişliği yaklaşık 2.30 m'dir. Silo içinde yapılan kazılarda kerpiç duvar ve kil harç sıvalı taban seviyesi altında, silonun daha erken bir evresine ait taş temeller (N23/ÖZA 100) açığa çıkartılmıştır. Böylece silonun ODÇ'nda yapıldığı, ancak GDÇ'nin erken evresinde yenilenerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmıştır.

Üç odası kısmen ortaya çıkartılan yapının kuzey kısmı yamaç erozyonu ve geç dönem silo çukurları nedeniyle korunmamıştır (Resim: 10). Mekân tabanları sıkıştırılmış topraktır. Mekânlar içinde tandır kalıntıları ve az sayıda kırık seramik parçaları ele geçmiştir. Duvarların geneli taş temelsiz olup, temel çukuru içinde de kerpiç ve kil harç kullanılmıştır. Bununla birlikte, güneydeki kerpiç duvarın altına bir sıra taş temel (N23/ÖZA 124) yapılmıştır. Yapının bazı duvarları altında olasılıkla yangın geçirerek tahrip olmuş erken evre duvarlarına ait izler ile taban altında erken evreye ait sıkıştırılmış toprak taban tespit edilmiştir. Yapı içinde kısmen taban altına yerleştirilen 60-70 cm çapında ve 50-60 cm derinliğinde, alta doğru hafif genişleyen kısa silindirik tandırlar yer almaktadır (N23/ÖZA 67, 70, 82, 109, 114). 2-3 cm cidar kalınlığındaki tandırların korunan ağız kenarları dışa kalınlaştırılmıştır. Güneydeki büyük mekân içinde açığa çıkartılan tandır (N23/ÖZA 82), odanın batısında dikdörtgen bir kil platform içine oturtulmuştur. Platformun ve mekânın kuzeybatı köşesinde küçük taşlı ve beyaz kireç harçlı bir döşeme parçası açığa çıkmış olup, bu döşeme büyük ölçüde bir GDÇ çukuru (N23/ÖZA 80) tarafından tahrip edilmiştir. Benzer yapıda yoğun taşçıklı ve kireçli ikinci bir döşeme parçası (N23/ÖZA 118), kuzeydeki mekân içinde de tespit edilmiştir. Güneydeki mekânın kuzeydoğu köşesinde ise içi beyaz harç sıvalı kerpiç bir bölme (N23/ÖZA 85) açığa çıkartılmıştır. Bu bölmenin mekân içindeki küçük bir tahıl silosu olduğu değerlendirilmektedir. Kısmen açma doğu profil duvarı içinde kalan bölmenin kuzeybatısı belirgin bir köşe oluştururken, güneybatısı yuvarlak bir köşe şeklinde dönmektedir.

N23 açmasında ODÇ'na tarihlenen IVb tabakasındaki kazılarda taştan boncuk ve kolye uçları, kemikten bir düğme, kemikten ve taştan ağırşaklar, bronzdan bir ok ucu ve keski, demirden bir delici uç, bazalttan öğütme taşları, pişmiş topraktan küçük bir kâse parçası, seramikten yuvarlak oyun taşları ve dokuma ağırlıkları ele geçmiştir.

Oylum IVc Tabakası (EDÇ / DÇ I):

IVa tabakasında, N21 ve N22 açmalarında da tespit edildiği gibi yangın tahribatı belirgindir. Sürdürülen kazılarda, biri açmanın doğu yarısında, diğeri açmanın güneybatı ke-

siminde yer alan, birbirine paralele uzanan iki dikdörtgen yapı kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Her iki yapı da kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanmaktadır. Sıkıştırılmış toprak tabanlı yapılar, GDÇ ve ODÇ silo çukurları ve temel çukurları tarafından kısmen tahrip edilmiştir. Yapıların içinde kırık kap parçaları dışında *in-situ* buluntuya rastlanmamıştır. Bu tabakaya ait sıkışmış toprak zemin seviyesi tüm açma genelinde takip edilebilmiştir. Batıdaki yapının bir kısmı N23 açması içinde yer almaktadır. Yapının tek sıra kerpiçle inşa edilmiş duvarları yaklaşık 40-45 cm genişliğindedir. Çok az sırası korunan kerpiç duvar henüz kaldırılmadığından taş temelli olup olmadığı bu aşamada anlaşılamamıştır. Açmanın güneybatı kesiminde açığa çıkartılan yapının ise en az iki mekânlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının duvarlarında kerpiç seviyesi korunmazken, tek sıra taşla ve çamur harçla inşa edilmiş olan taş temel seviyesi kısmen korunmuştur. Güneydeki mekânın duvarı dışında tamamı güneydeki N24 açması içinde kalmaktadır.

N23 açmasındaki çalışmalarında henüz EDÇ tabakasının erken yapı katına ait kalıntılar tümüyle saptanamasa da güneybatıdaki yapının erken evresine ait temeller kısmen açığa çıkartılmıştır. EDÇ tabakasındaki kazılarda seramik parçaları ve hayvan kemikleri dışında silindirik bir kavkı boncuk ele geçmiştir.

N24 AÇMASI

N24 açmasında 2024 yılı çalışmalarında açmada GDÇ'na tarihlenen IVa tabakası yapı katlarının incelenmesine yönelik olarak devam edilirken, ODÇ'na tarihlenen IVb tabakası açığa çıkartılmış ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Oylum IVa Tabakası (GDÇ / DÇ III):

Kazılarda açmanın güney yarısında GDÇ'nın geç evresine ait bir kerpiç mekân (N24/ÖZA 19) açığa çıkartılmıştır. İki sıra kerpiçle inşa edilmiş olan duvarlar yaklaşık 80 cm genişliğindedir. Güneydeki mekânda yapılan kazılarda, odanın tabanının beyaz renkte sıkıştırılmış toprak tabanı açığa çıkartılmıştır. Kerpiç duvarların taş temelsiz olduğu anlaşılmıştır. Mekân içindeki kazılarda, dolgu toprak içinde kilden dokuma ağırlıkları ele geçmiştir.

Devam eden çalışmalarda kaldırılan geç evre yapı katı altında erken evreye ait mimari kalıntılar açığa çıkartılmıştır (Resim: 11, 15). Güneydeki açmalara göre özellikle erken evre kerpiç duvarları çok daha iyi korunmuştur. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan duvarlar, iyi korunmuş olan çok mekânlı bir yapı planı ortaya koymaktadır. Sıkıştırılmış toprak tabanlı mekânlar içinde çok sayıda dokuma ağırlıkları ve öğütme taşları ele geçmiştir. Erken evre kerpiç duvarları genellikle 1 m'yi bulan kalınlıkta iken bazı dar ara duvarlar (N24/ÖZA 58, ÖZA 84) yaklaşık 50 cm kalınlığındadır. Güneybatıdaki mekân (N24/ÖZA 78) içinde bir ocak kalıntısı, açmanın doğusundaki ise kerpiç bir döşeme tespit edilmiştir. Bazı mekânların içinde yuvarlak silo çukurları ile bir dikdörtgen silo (N24/ÖZA 64, 45, 76) bulunmaktadır. Kerpiç duvarlı ve içi sıvalı olan dikdörtgen silo (N24/ÖZA 76) 2.50 x 0.90 m boyutlarındadır. Dikdörtgen silonun geç evrede toprak ver kerpiç doldurularak

kapatıldığı anlaşılmıştır. Kuzeydeki dar mekânlardan birinin (N24/ÖZA 43) kuzeybatı köşesinde taban altında bir küpe ait dip kısmı ele geçmiştir. Açığa çıkartılan iki taş grubu ile ters çevrilmiş bir küp kaidesinin çatı örtüsünü taşıyan ahşap sütunları desteklemek için taban altına yerleştirildiği değerlendirilmektedir.

N24 açmasında IVa tabakasında GDÇ tarihlenen çok sayıda süs eşyası, dokuma ağırlıkları, ağırşaklar, aşık kemikleri, bronz iğne parçaları ile çok sayıda öğütme taşı ele geçmiştir. Ele geçen çok sayıdaki dokuma ağırlığı, bu dönemde yoğun dokumacılık faaliyetlerine işaret eder.

Oylum IVb Tabakası (ODÇ / DÇ II):

ODÇ'na tarihlenen IVb tabakasına ait mimari kalıntılar üst tabakalar tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir. Kısmen korunmuş 4,18 m uzunluğunda ve 35-40 cm genişliğindeki bir temel duvarı (N24/ÖZA 57) açmanın kuzeyin kesiminde açığa çıkartılmıştır. Temel duvarında dışta küçük ve orta boy moloz taşlar, merkezde ise küçük taşlar, seramik parçaları ve kil harç kullanılmıştır. N24 açmasında IVb tabakasındaki kazılarda ODÇ'ye tarihlenen Fenike stilinde büyük bir cam boncuk (Resim: 12), firitten ve taştan boncuklar, pişmiş topraktan iki ağırşak, kemikten bir bız, öğütme el taşları, kil ve seramikten yuvarlak dokuma ağırlıkları ele geçmiştir.

Oylum IVc Tabakası (Erken Demir Çağı / DÇ I):

Açmanın güney kesiminde yürütülen kazılarda ODÇ'na ait IVb tabakasının zemin seviyesi altına inilerek, EDC'ye tarihlenen IVc tabakasına girilmiştir. Yanık kırmızı toprak yapısı ile belirgin olan IVc tabakasında yoğun EDC seramik parçaları ele geçmiştir. Yer yer küllü yanık kerpiç molozlu tabaka, diğer açmalarda tespit edildiği üzere bir yangına işaret etmektedir. Kazıların bu seviyesinde henüz EDC mimari kalıntıları ortaya çıkartılamasa da açmanın güneyi ve kuzeyinde iki alanda (N24/ÖZA 88, ÖZA 89) EDC geç yerleşim tabakasının sıkıştırılmış toprak taban seviyesi tespit edilmiştir. IVc tabakasında EDC'na tarihlenen seramikten yuvarlak oyun taşı ve bronz iğne parçası ele geçmiştir.

N25 AÇMASI

N25 açmasındaki 2023 yılı kazılarında açığa çıkartılan anıtsal kerpiç yapının güney ve güneydoğusundaki teras üzerinde ele geçen Akamenid figürinlerine ait parçalar ile MÖ 5-4. yüzyıla tarihlenen seramik parçaları, söz konusu yapının Akamenid Dönemi'ne tarihlendiğini kesin olarak ortaya koymuş ve yapının bu döneme ait askeri bir yapı olabileceği değerlendirilmiştir (Engin vd., 2025, s. 178-179). Açmadaki 2024 yılı kazıları, anıtsal Akamenid kerpiç yapısının içine oturtulduğu GDÇ'na tarihlenen IVa tabakasını incelemek üzere sürdürülmüştür. Devam eden çalışmalarda Akamenid yapısının doğusunda GDÇ'nın geç evresine ait bir çukur ve "L" biçiminde kısmen korunmuş bir duvar açığa çıkartılmıştır (Resim: 13). Açmanın güneydoğu köşesindeki çukur büyük ölçüde açmanın doğu profil duvarı içinde kalırken, erken evre kerpiç duvarlarına zarar vermiştir.

Devam eden çalışmalarda erken evreye ait kuzeybatı-güneydoğu istikametinde birbirine paralel uzanan iki kerpiç duvar ile açmanın kuzeybatı kesiminde yaklaşık 6 m²'lik bir alanda kerpiç bir teras açığa çıkartılmıştır. Yaklaşık 1 m genişliğindeki kerpiç duvarların güneyi IIIb tabakasına ait Akamenid kerpiç yapısı tarafından tahrip edilmiştir. Kuzeybatıdaki teras yapısı batıdaki duvar ile bağlantılı bir mekân dolgusudur.

N25 açmasında 2024 yılı kazılarında IVa tabakasında GDC'na tarihlenen pişmiş topraktan bir hayvan figürini parçası, seramikten yuvarlak bir dokuma ağırlığı, minyatür bir taş kap ayağı, kilden silindirik dokuma ağırlığı ve bazalttan üç ayaklı bir taş kap (Resim: 14) ele geçmiştir.

KAYNAKÇA

Engin, A. (2022). Northern Syrian Sculpture in the 2nd Millennium BC in the Light of Oylum Höyük Findings, ed. A. Engin vd., *Eski Yakın Doğu'da Taş Ocakları, Heykeltıraşlık Atölyeleri ve Yesemek'in Yeri: Yesemek 1. ve 2. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*. Gaziantep: Gazikültür Yayınları, s. 165 – 190.

Engin, A., Özgen, E., Zengin-Koşan, O., Ay-Şafak, F. ve Bozkurt, A. (2014). Oylum Höyük 2013, 36. *KST*, Cilt 1, s. 235-254.

Engin, A., Özgen, E., Zengin-Koşan, O., Ay-Şafak, F. ve Bozkurt, A. (2016). Oylum Höyük 2014, 37. *KST*, Cilt 1, s. 445-466.

Engin, A., Özgen, E., Zengin-Koşan, O., Ay-Şafak, F. ve Bozkurt, A. (2017). Oylum Höyük 2015, 38. *KST*, Cilt 1, s. 555-576.

Engin, A., Özgen, E., Bozkurt, A. ve Bozkurt, D. (2018). Oylum Höyük 2016, 39. *KST*, Cilt 1, s. 477-494.

Engin, A., Özgen, E., Bozkurt, A. ve Bozkurt, D. (2019). Oylum Höyük 2017, 40. *KST*, Cilt 1, s. 271-292.

Engin, A., Özgen, E., Aşır, M., Ezer, S., Kavak, A., Bozkurt, A., Bozkurt, D. ve Doruk-Engin, Ş. (2020). Oylum Höyük 2018, 41. *KST*, Cilt 1, s. 243-264.

Engin, A., Özgen, M., Ezer, S., Kavak, A., Bozkurt, A., Bozkurt, D. ve Doruk-Engin, Ş. ve Kişniş, D.B. (2022). Oylum Höyük 2019-2020, *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Cilt 1, s. 169-188.

Engin, A., Özgen, M., Ezer, S., Kavak, A., Bozkurt, A., Bozkurt, D. ve Doruk-Engin, Ş. ve Kişniş, D.B. (2023a). Oylum Höyük 2021, 42. *KST*, Cilt 1, s. 215-232.

Engin, A., Özgen, M., Ezer, S., Kavak, A., Bozkurt, A., Bozkurt, D., Kişniş, D.B. ve Doruk-Engin, Ş. (2023b). Oylum Höyük 2022, 43. *KST*, Cilt 4, s. 257-276.

Engin, A., Ezer, S., Bozkurt, A., Bozkurt, D., Kişniş, D.B. ve Doruk-Engin, Ş. (2023). Oylum Höyük 2022, 43. *KST*, Cilt 4, s. 257-276.

Engin, A., Ezer, S., Bozkurt, A., Bozkurt, D., Kişniş, D.B. ve Doruk-Engin, Ş. (2025). Oylum Höyük 2023, 43. *KST*, Cilt 4, s. 173-192.

Özgen, E., Helwing, B., Engin, A., Greaves, A. ve Erdem, Ö. (2003). Oylum Höyük 2002, 25. *KST*, Cilt 2, s. 339-344. 1Q

Özgen, E., Engin, A. ve Eser, E. (2009). Oylum Höyük, 2007, 30. *KST*, Cilt 2, 139-154.

Özgen, E. ve Engin, A. (2010). Oylum Höyük, 2008, 31. *KST*, Cilt 3, s. 1-20.

Özgen, E., Engin, A., Uysal, B. ve Ay Şafak, F. (2011). Oylum Höyük, 2009, 32. *KST*, Cilt 2, s. 56-69.

Özgen, E., Engin, A., Uysal, B., Ensart, H.K. ve Ay Şafak, F. (2013a). Oylum Höyük, 2010, 33. *KST*, Cilt 1, s. 497- 518.

Özgen, E., Engin, A., Uysal, B., Ensart, H.K., Ay Şafak, F. ve Bozkurt, A. (2013b). Oylum Höyük, 2011, 34. *KST*, Cilt 1, s. 323-334.

Özgen, E., Engin, A., Uysal, B., Ensart, H.K., Ay Şafak, F. ve Bozkurt, A. (2014). Oylum Höyük, 2012, 35. *KST*, Cilt 1, s. 159-174.

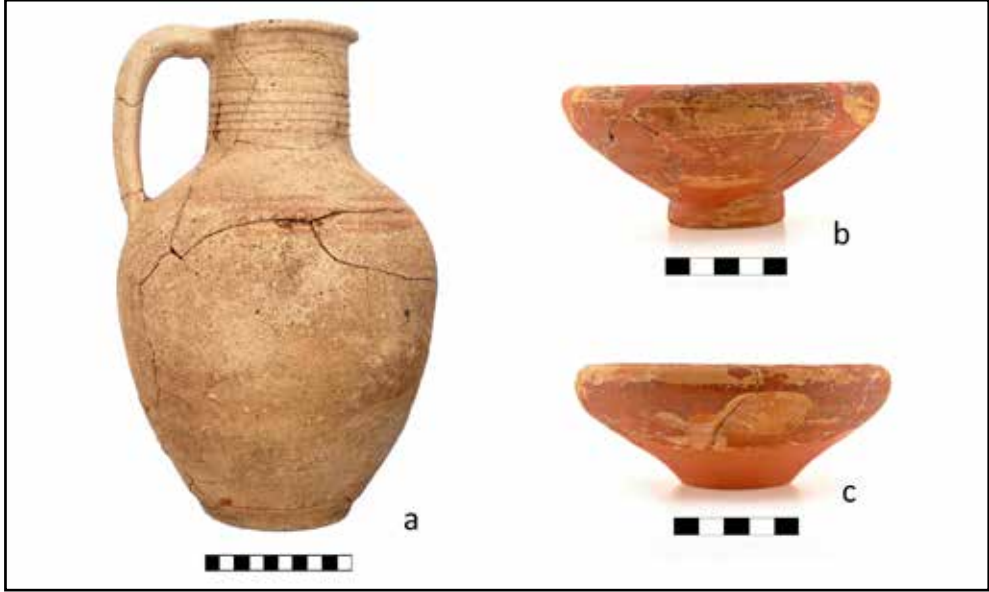
EKLER

Resim 1: Oylum Höyük 2024 yılı kazı alanı.

Resim 2: Helenistik Dönem'e (IIIa) ait taş sanduka mezar (N21/ÖZA 10).

Resim 3: Hellenistik Dönem pişmiş toprak kapları.

Resim 4: Hellenistik Dönem çukuru içine atılmış bir insana ait iskelet (N21/ÖZA 34).

Resim 5: GDÇ silo çukuru (N21-ÖZA 68) içinde ele geçen krater.

Resim 6: N22 Açması, GDÇ pişmiş toprak figürinleri.

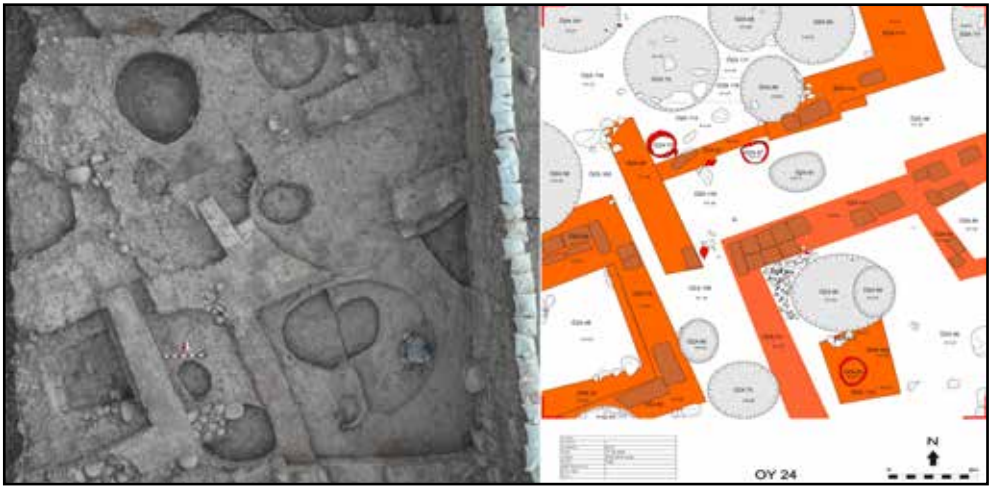
Resim 7: N22 Açması, GDÇ bronz ok ucu ve taştan damga mühür.

Resim 8: N22 Açması, EDÇ'nin geç evre mimari kalıntıları.

Resim 9: N22 Açması, GTÇ II şematik bazalt dağ tanrısı heykelciği.

Resim 10: N23 Açması, ODÇ mimari kalıntıları.

Resim 11: N24 Açması, ODÇ erken evre mimari kalıntıları.

Resim 12: N 24 Açması, ODÇ cam boncuk.

Resim 13: N25 Açması, Akamenid anıtsal kerpiç yapısı ve GDÇ geç evre mimari kalıntıları.

Resim 14: N25 Açması, GDÇ üç ayaklı bazalt kap.

Resim 15: N21, N22, N23 ve N24 açmaları GDÇ'nin erken evre mimari planı.

ÇORAKYERLER OMURGALI FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Ayla SEVİM EROL*

Gülşah GÜLER

Kazım HALAÇLAR

Esra BAŞKÖY

T. Tanju KAYA

Nazan KARAKAŞ ÖZÜR

Tolga KÖROĞLU

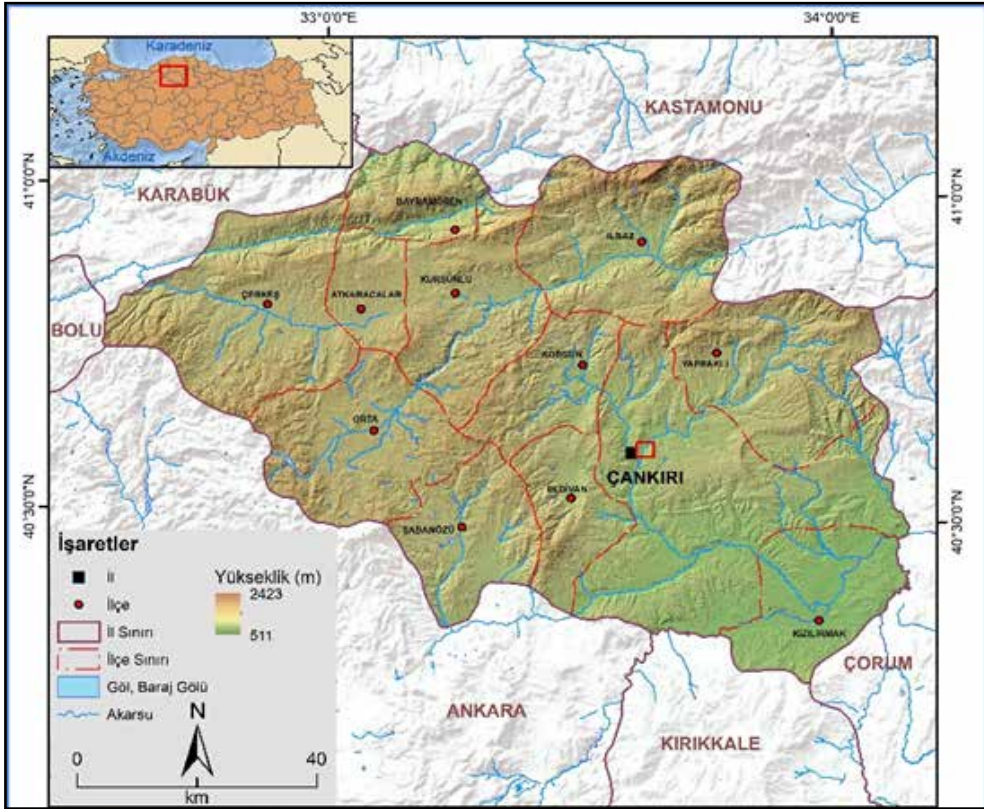
Ergin GÖKKAYA

Serdar MAYDA

GİRİŞ

Çankırı il merkezine bağlı Yapraklı ilçesi yönünde, yaklaşık 4 kilometre mesafede bulunan Çorakyerler lokalitesi, Geç Miyosen fosil kayıtları açısından büyük önem taşımaktadır (Şekil: 1). Yaklaşık 7 ila 9 milyon yıllar arasında çok sayıda türlerin birlikte yaşadığı bu alan, ilk kez 1969-1970 yıllarında Anadolu Linyit Kömür Yatakları Araştırma Projesi kapsamında Türkiye’deki diğer bir çok omurgalı lokaliteyle birlikte Çorakyerler’de MTA ve Alman araştırmacılar tarafından keşfedilmiştir. Bölgedeki ilk sistematik kazı çalışmaları 1997 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izniyle, Çankırı Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL’un bilimsel danışmanlığında başlamıştır.

-
- * Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara, Türkiye. aylasevimerol@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5841-9459>
 Dr., Bağımsız Araştırmacı, glshglr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4496-5499>.
 Dr. Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir, khalacilar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4990-9851>
 Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara, Türkiye, eesrabm.07@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8509-0874>
 Prof. Dr. (E) Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir, tanju.kaya@ege.edu.tr.
 Prof. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çankırı, nazanozur@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6626-3845>
 Dr. Bağımsız Araştırmacı, pierotolga@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8391-2640>.
 Dr. Öğr. Üyesi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Niğde
 Dr. Öğr. Üyesi Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü / Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir. serdarmayda2@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-5432-3559>

Şekil 1 : Çorakyerler ve Çevresi Lokasyon Haritası (Karakaş Özür vd., 2024)

Bu dönem yapılan kazılar sırasında bulunan benzersiz fosiller, lokalitenin bilimsel değerini artırmış; böylece alanın yok olma riski sebebiyle 2001’den itibaren kazılar Bakanlar Kurulu kararıyla sürdürülebilir hale getirilmiştir. Günümüzde ise bu çalışmalar, Cumhurbaşkanlığı kararıyla kazıları kapsamında devam etmektedir. Çorakyerler’de yürütülen kazıların öncelikli amacı, şehir merkezindeki lokalitenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bu temel hedef gerçekleştirilirken, bölgenin paleo-ekosistemini anlamak için bulunan fosiller değerlendirilerek bölgedeki tür çeşitliliği ve dağılımı üzerine bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Yapılan sistematik incelemeler sonucunda, Geç Miyosen dönemde Çankırı çevresinde yaşamış çok sayıda tür tanımlanırken literatüre yeni türler de kazandırılmıştır.

Bugüne kadar gerçekleştirilen sistematik kazılar sonucunda 43 farklı büyük memeli türünden tanımlanabilir nitelikte 4320 numaralanabilir fosil elde edilmiş; bunun yanında diğer fosillerin eksiklerini tamamlayabilecek nitelikte sayısız numarasız fosil de toplanmıştır. Fosil çeşitliliği açısından oldukça zengin olan Çorakyerler’de, Etçillerden Otçullara, Tek ve Çift Toynaklılardan Hortumlulara ve Homininlere kadar birçok önemli türün fosil kalıntıları bulunmuştur. Bu buluntular arasında yeni tanımlanan *Anadoluvius turkæ*

ve *Gangraia anatolica* cinsleri ile *Qurliqnorina chorakensis* ve *Hystrix kayae* türleri en önemlileri arasında yer almaktadır. Tüm bu örneklerin yanısıra iki tür daha endemik olmak üzere 12 farklı küçük memeli kemirgen türü de tanımlanmıştır (Ünay vd., 2006).

Çeşitli yöntemler kullanılarak yapılan tarihlendirme çalışmaları, Çorakyerler'in Vallesiyen-Turoliyen sınırına, yaklaşık 7-9 milyon yıl öncesine tarihlendirildiğini göstermektedir (Sevim Erol vd., 2017-2019; Yavuz, 2019). *Anadoluvius turkae* keşfi ile bu kronoloji daha da kesinleşmiştir (Sevim Erol vd., 2023).

ÇORAKYERLER 2024 KAZI ÇALIŞMALARI

Çorakyerler kazı ekibi, 2024 kazı sezonunda önceki yıllarda olduğu gibi Aşağıyanlar Köyü, TEİAŞ Trafo, Çankırı adresinde bulunan Çorakyerler Araştırma ve Kazı Evi'nde kalmış olup; öncelikli olarak kazievinde yapılan temizlik, düzenleme ve bakım çalışmalarının ardından Yapraklı yolu üzerinde bulunan lokalitede kazı, laboratuvar ve depo çalışmaları sezon boyunca sürdürmüştür. Çorakyerler 2024 kazı çalışmaları 17.07.2024 tarihinde başlamış, 05.09.2024 tarihinde alan çalışması sona ermiştir.

Çorakyerler Lokalitesi'nde yürütülen 2024 sezonu kazı çalışmaları, başlangıcından itibaren sistematik ve bilimsel prensiplere uygun olarak gerçekleştirilmektedir (Sevim Erol vd., 2023; 69). 2024 sezonu çalışmaları ilk olarak kazı alanından fotoğraflar alınarak başlamış, ardından ekip üyelerinin katılımıyla kazı alanındaki yabancı otların temizliği yapılmış ve kazılacak plan karelerin yüzey temizliği yapılarak dolgu topraktan arındırılmıştır (Resim: 1). Ayrıca, ortak kullanım alanı olarak belirlenen tuvalet ve konteynerlerin temizlik ve düzenleme işlemleri tamamlanarak kazı alanı çalışmalara hazır hale getirilmiştir.

Resim 1 :Kazı Hazırlık Çalışmaları

Çorakyerler 2024 çalışmaları her yıl olduğu gibi kazı alanında 2x2 m² boyutunda K/G doğrultulu grid sistemi uygulanmış ve 2024 yılı kazı sezonunda çalışılacak plan kareler belirlenmiştir. 2024 sezonu kazı çalışmaları G-6, H-5, I-5, J-5, J-6, K-5, K-6, K-7, L-7, L-8, T-14, T-15, U-14, U-15 ve U-16 plan kareleri olmak üzere 15 plan karede gerçekleştirilmiştir (Resim: 2). Sezon başında G-6'dan L-8'e kadar olan alanlarda çalışmalar planlanmış olmakla birlikte, çevre yolu yapım çalışmaları sırasında açılan toprak kesitinden ortaya çıkan ve bozuşmaya başlayan fosillerin kurtarılması için alan T-14, T-15, U-14, U-15 ve U-16 plan kareleriyle genişletilmiştir.

Resim 2 Kazı Çalışmaları

Her sezonda olduğu gibi, bulunan fosil örnekler titizlikle fotoğraflanıp çizimleri yapıldıktan sonra numaralandırılarak kayıt altına alınmıştır (Resim: 3).

Resim 3 Etütlük Fosillerin insitu alan fotoğraflarından örnekler

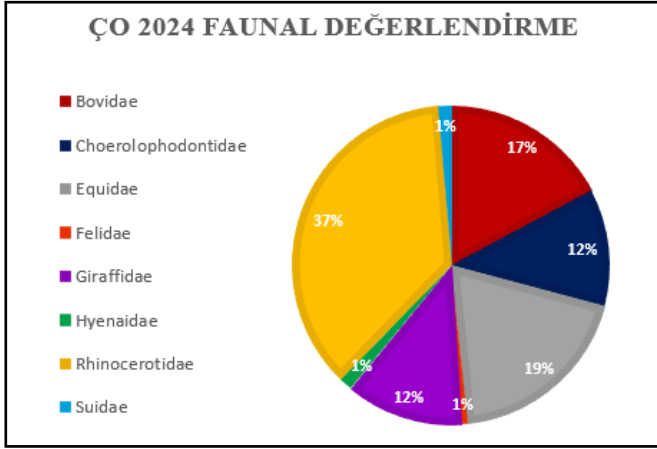
Çorakyerler'den Fosillerin çıkarılması sırasında kimyasal sağlamlaştırıcılar kullanılmış, gerekli durumlarda alçı ceket uygulaması ile desteklenmiştir. Gün sonunda toplanan örnekler, temizlenmek ve onarılmak üzere Araştırma ve Kazı Evi Laboratuvarında koruma altına alınmıştır. Öncelikli olarak ekip üyeleri tarafından kazılan plan karelerinin detaylı yüzey temizliği yapılmıştır. Ardından kazı alanının üzeri koruyucu su geçirmez malzemelerle kaplandıktan sonra, bu koruyucu örtünün üzeri güncel dolgu toprağı ile kapatılmıştır (Resim: 4). Kazı alanının korumaya alınmasının ardından, alanda bulunan ve ortak kullanım alanlarından olan konteynerlerin temizlik ve toplanma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Kazı malzemelerinin korunduğı konteynerde tüm kazı malzemelerinin temizlik ve bakımları yapıldıktan sonra bir sonraki sene çalışmalarda tekrar kullanmak üzere kaldırılmıştır.

Resim 4: Kazı Alanının Kapatılması

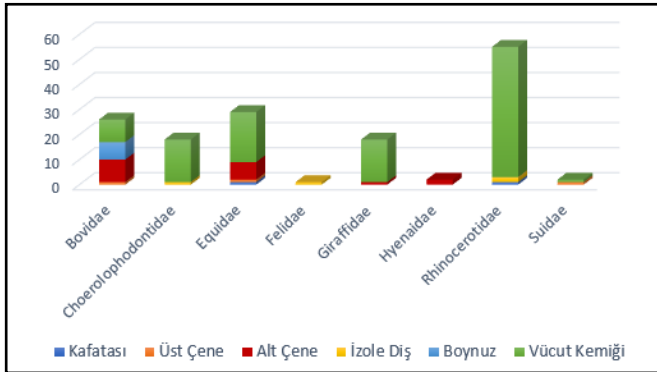
ÇORAKYERLER 2024 YILI BULGULARI

Çorakyerler Omurgalı Fosil Yatağı Kazısı 2024 Kazı Sezonunda 151 adet numaralı etütlük fosil çıkarılmış ve kayıt altına alınmıştır. Her sene birbirini takip eden sayılarla numaralandırılan etütlük fosiller, 2024 sezonunda 4170 etütlük numarası ile çıkarılmaya başlanmış, sezon sonunda bu numara 4320'ye ulaşmıştır. Çorakyerler 2024 buluntularına genel olarak eğrlendirildiğinde Perissodactyla (Tek toynaklılar) takımı bünyesindeki Rhinocerotidae (Gergedangiller) ve Equidae (Atgiller) ailelerine ait örnekler; Artiodactyla (Çift toynaklılar) takımı bünyesindeki Bovidae (Boş boynuzlular), Giraffidae (Zürafagiller) ve Suidae (Domuzgiller) ailelerine ait örnekler; Carnivora (Etçiller) takımı bünyesindeki Felidae (Kedigiller) ve Hyaenidae (Sırtlangiller); Proboscidea (Hortumluğiller) takımı bünyesindeki Choerolophodontidae ailesine fosil örneklerin ele geçirildiğı görülmektedir (Şekil: 2).

Şekil 2: Çorakyerler 2024 Faunal Değerlendirme

Fauna üyelerine göre fosil materyal dağılımı değerlendirildiğinde olursak (Şekil 3); en fazla buluntu sayısı, özellikle vücut kemiği yoğunluğu ile dikkat çeken Rhinocerotidae familyasına aittir. Equidae ve Bovidae familyaları da çene materyalleri ve vücut kemikler açısından iyi temsil edilmektedir; ayrıca Bovidae’de boynuz buluntusu da diğer gruplardan farklı olarak öne çıkmaktadır. Choerolophodontidae ve Giraffidae gibi bazı gruplarda ise yalnızca sınırlı tipte materyallere (örneğin izole diş veya vücut kemiği) rastlanmıştır. Felidae ve Hyenidae gibi etçillerin fosil temsili oldukça sınırlıdır ve daha çok alt çene ya da izole diş gibi tanımlayıcı materyallerden oluşmaktadır. Genel olarak Çorakyerler 2025 sezonunda, postkraniyal materyalin (özellikle vücut kemiklerinin) kraniyal materyale kıyasla daha yoğun olduğu gözlemlenmekte, bu durum korunum koşulları ya da morfolojik dayanıklılıkla ilişkili olabilir.

Şekil 3: Çorakyerler 2024 Faunaya göre materyal dağılımı

Bu sezonun özellikle dikkat çeken buluntuları arasında, geçmiş yıllarda kafataslarını bulduğumuz örneklerin artiküle haldeki vücut kemiklerine ulaşmış olmamız yer almaktadır. Bol sayıda, çeşitli hayvan gruplarının vücut üyelerine ait artiküle iskelet üyelerine ulaşılmıştır (Resim: 5).

Resim 5: 2024 yılı artiküle buluntularından örnekler

2024 yılı kazıları, yalnızca yeni fosil buluntularıyla değil, aynı zamanda daha önce belirlenmiş türlere ait eksik parçaların tamamlanması, faunal çeşitliliğin daha iyi anlaşılması ve lokalitenin biyostratigrafik pozisyonunun pekiştirilmesi açısından da büyük katkılar sağlamıştır.

ÇORAKYERLER 2024 LABORATUVAR VE DEPO ÇALIŞMALARI

Çorakyerler Araştırma ve Kazı Evi deposu, sezon başında Çankırı Müze Müdürlüğü, Kazı Başkanı ve Bakanlık Yetkili Uzmanı ile oluşturulan komisyon gözetiminde kurşun mühür sökülerek açılmış, sezon sonunda ise yine aynı komisyon tarafından mühürlenerek kapatılmıştır (Resim: 6).

Resim 6: Depoların Mühürlenmesi

Sezon boyunca laboratuvar ortamında yürütülen çalışmaların ilk aşaması, fosil buluntuların konservasyon işlemleridir. Kazı sezonu süresince çıkarılan tüm etütlük fosillerin temizliği ve onarımı gerçekleştirilmiş, fotoğraf çekimlerine hazır hale getirilmiştir. Temizlik işlemleri mekanik yöntemlerle yapılmış, onarımda ise çeşitli kimyasal yapıştırıcılar kullanılarak fosiller güçlendirilmiştir (Resim: 7).

Resim 7: Konservasyon Çalışmaları

Etütlük Fosil Örneklerinin temizlik ve onarım işlemleri tamamlandıktan sonra her bir fosil örneğin kazı arşivinde saklanmak ve yayın çalışmalarında kullanılmak üzere diş ve çenelerin üç yönlü (buccal – lingual – occlusal), vücut kemiklerinin iki yönlü (anterior – posterior) fotoğrafı alınmıştır. Etütlük fosil örnekler laboratuvar ortamında, siyah kumaş zemin üzerinde, 30cm-10cm-5cm-2cm boyutunda ölçekler ile birlikte, Nikon 7100 model fotoğraf makinesi ve 90 mm macro ve 18-105 mm lens kullanılarak fotoğraflanmıştır. Fotoğraflar üzerinde herhangi bir veri kaybı olmayacak ve orijinalliği bozulmayacak şekilde Photoshop CS6 programı üzerinde arka plan düzeltmeleri yapılmıştır (Resim: 8).

Resim 8: 2024 yılı buluntuları

Çorakyerler 2024 sezonunda yürütülen bir diğer önemli çalışma, yayın çalışmaları kapsamında Çorakyerler Kazı Evi Deposu ile Çankırı Arkeoloji Müzesi Deposunda bulunan fosil buluntuların incelenmesidir. Geçmiş yıllarda Çankırı Çorakyerler Omurgalı Fosil Lokalitesi Kazısı'ndan çıkarılan ve Çankırı Arkeoloji Müzesi deposunda korunan *Hipparion* genusuna ait örneklerde Prof. Dr. T. Tanju Kaya; Carnivora takımına ait örneklerinde Dr. Serdar Mayda; *Bohlinia attica* türü ve kazıdan alınan sedimanların mikro memeli analizlerinde Dr. Kazım Halaçlar; Rhinocerotidae ailesine ait örneklerde ise Dr. Gülşah Güler tarafından sistematik tür tayinleri yapılmak üzere bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Resim: 9). Bu çalışmalar sonucunda, gelecek kazı sezonu öncesinde Çorakyerler örneklerinin ilgili uluslararası (SCI) bir dergiye makale olarak gönderilmesi hedeflenmiştir. Makalelerin zengin örneklem grupları ve yeni tanımlanabilecek türler olması nedeniyle atıf değeri yüksek olması beklenmektedir. Fosil gruplarının yanı sıra Çorakyerler Fosil Lokalitesinin genel coğrafi özellikleri Prof. Dr. Nazan Karakaş Özür öncülüğünde çalışılmış, Ulakbime kayıtlı bir dergide yıl sonunda yayınlanmıştır. Ayrıca fosilli alanın jeomorfolojik incelemelerini ise Arş. Gör. Dr. Ergin Gökkaya sürdürmüştür.

Resim 9: 2024 Çankırı Müzesi Çalışmaları

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çorakyerler Memeli Fosil lokalitesi kazısı 27 yıldır sistematik olarak sürdürülen bir kazıdır ve şimdiye kadar 43 farklı türe ait 4320 adet tanımlanabilir fosil buluntu gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu buluntular arasında sadece yörede yaşamış endemik örnekler de mevcuttur. Burada tanımlanan iki cins *Anadoluvius turkae* ve *Gangraia anatolica*, iki tür ise *Qurlignoria chorakensis* ve *Hystrix kayae* olarak adlandırılmıştır. Bu türler, Çorakyerler Lokalitesi'nde ortaya çıkarılan en önemli buluntular arasındadır. Böylesi endemik türleri barındıran bir fosil yatağı olan Çorakyerler aynı zamanda Dünya'da bir referans lokalitesi haline gelmiştir.

Anadoluvius turkae, Çorakyerler Lokalitesi'nde keşfedilmiş ve insan evriminin erken aşamalarına ışık tutan, kök hominin olarak tanımlanan bir türdür. Paleoantropoloji literatüründe son yıllarda öne çıkan en önemli buluntulardan biri olarak kabul edilen bu takson, yalnızca yeni bir tür değil, aynı zamanda yeni bir cins (*Anadoluvius*) olarak tanımlanmıştır. Söz konusu buluntu, insan evrimiyle ilgili yaygın kabul gören “Afrika kökenli” senaryoya alternatif bir göç ve evrimsel yayılım modelinin tartışmaya açılmasına olanak tanımıştır. Çorakyerler kazılarının temel hedeflerinden biri, Primat takımına ait fosil kalıntılarını ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar sonucunda, en az dört bireye ait olmak üzere üst ve alt çene örnekleri, dişler ve kranial yapının büyük bölümünü içeren hominin fosilleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Morfolojik karakteristikleri ve yapılan ayrıntılı karşılaştırmalı analizler neticesinde bu kalıntılar, literatürde daha önce tanımlanmamış bir cinsin ait olarak değerlendirilmiştir. Cins ismi olan *Anadoluvius*, lokalitenin bulunduğu coğrafyaya atıfla seçilmiş; tür epiteti *turkae* ise 2000 yılında keşfedilen bir hominin palat parçası üzerine yapılan yayın temel alınarak belirlenmiştir (Güleç vd., 2007). 2011 yılında ortaya çıkarılan kranial yapının büyük bölümü ile 2015'te bulunan bir kesici diş üzerinde gerçekleştirilen ayrıntılı morfometrik ve istatistiksel analizler sonucunda, bu homininin *Anadoluvius turkae* olarak adlandırılması önerilmiş ve bilim camiasında genel kabul görmüştür ve Nature Communications Biology dergisinde bilimsel yayını yapılmıştır (Sevim vd., 2023). Çorakyerler Lokalitesi'nden elde edilen tüm hominin kalıntıları birlikte değer-

lendirildiğinde, en az iki erkek ve iki dişi bireye ait fosil materyalin tespit edildiği anlaşılmaktadır (Sevim Erol vd., 2023).

Çorakyerler'den elde edilen bir diğer önemli buluntu ise *Gangraia anatolica*'dır. Genus adını Prof. Dr. Ayla Sevim Erol'un önerisiyle Çankırı ilinin antik ismi olan Gangra (=Changra)'dan ve tür adını ise Anadolu'dan almıştır. Bu fosil hem genus hem de tür olarak yeni bir örnek olup, sadece *Çorakyerler*'de yaşamış endemik bir türdür. Orta ila büyük boyutlarda olan bu tür, uzun, yassı, alın kemiklerine eğik yerleşmiş, enine çıkıntılı, birbirinden orta derecede ayrılan, aynı yöne hafifçe burulmuş ve yandan bakıldığında S şeklinde kıvrılan özgün boynuzlarla ayırt edilir. Ayrıca boynuz kaidesinde büyük bir sinüs boşluğu, belirgin kafa eğriliği, kısa beyin kutusu, belirgin dorsal parietal çıkıntı ve öne doğru genişlemiş arka kafa tabanı gibi özellikler taşımaktadır. Bu özellikler, *Gangraia anatolica*'nın, *Alcelaphini* (yaban öküzleri), *Caprini* (keçi-benzerleri) ve *Hippotragini* (antilop-benzerleri) gibi grupları içeren bir evrimsel akrabalık grubuyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Qurlignoria chorakensis daha önce yalnızca Tibet çevresinde bilinen *Qurlignoria* cinsinin *Çorakyerler*'den tanımlanan yeni bir türüdür. Tür adı, tip lokalite olan *Çorakyerler*'den gelmektedir. Bu tür, boyut olarak tip tür *Qurlignoria cheni*'ye benzemekle birlikte, daha geniş açılı boynuz ayrımı, daha zayıf ön sırt, daha az derin oluklu boynuz yüzeyi, boynuzların arkaya değil yana doğru kıvrılması, daha kalın ve belirgin alın kemiği süturu, daha az eğimli ve daha az hava boşluklu alın kemikleri ile daha küçük göz üstü delikleri gibi farklılıklar taşır. Bu yeni türün tanımlanması, Asya genelinde Geç Miyosen faunalarının Doğu ve Batı'daki farklı zaman aralıklarında gerçekleşen çoklu yayılımlarla şekillendiğini göstermektedir.

Türkiye'ye özgü ilk *Hystrix* türü olan *Hystrix kayae*, *Çorakyerler* Bilimsel Heyet Üyesi olarak çalışmalarını sürdüren, Türkiye'nin önde gelen paleontologlarından Prof. Dr. Tümel Tanju Kaya onuruna adlandırılmıştır. *Hystrix kayae*, özellikle ayırt edici P4 dişi olmak üzere benzersiz bir çiğneme yüzeyi şekli ve molar deseni sergilemektedir. Mine yüksekliği nispeten kısa olup, M3 dişi sağlam yapılıdır ve M1 ile M2 ile aynı büyüklüktedir. Bu endemik tür, *Çorakyerler* bölgesinin nemli ve ormanlık bir ortam olduğunu gösteren önceki paleoçevre çalışmalarını desteklemektedir. Ayrıca, *Hystrix kayae* *Çorakyerler*'de bulunan ve bilimsel olarak tanımlanan en eski dünya kirpisi olabilir.

Çorakyerler'den elde edilen *Anadoluivius turkae* ve diğer fosillerin sunduğu paleoekolojik veriler, Geç Miyosen Dönemi'nde Çankırı ve çevresinde su kaynakları, ağaçlık alanlar ve açık otlaklardan oluşan karma bir mozaik biyotopun varlığını göstermektedir. Özellikle Turolıyen'in başlarındaki Anadolu'nun paleobiyocoğrafyası ve fauna çeşitliliği açısından önemli alanlardan biri olan *Çorakyerler*, dünya paleontoloji literatürüne önemli katkılar sağlamaktadır.

Çorakyerler, Ankara-Çorum havzasının bir zamanlar sular altında olduğunu, ardından karaların yükselmesiyle zengin bitki örtüsü ve orman faunasına sahip karasal bir alana dö-

nüştüğünü gösteren fosil buluntularıyla bu dönüşümü belgelemektedir. Lokalitenin detaylı faunal analizleri, Çorakyerler'in Turoliyen'in başlangıcına, yaklaşık 9 milyon yıl öncesi-ne tarihlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Çorakyerler, Asya (Carnivora takımından *Sivaonyx* ve *Indarctos* ile Amebelodontidae ailesinde *Konobelodon* cinsinin varlığı) ve Balkan-Doğu Akdeniz lokalitelerindeki fauna gruplarıyla benzerlikler taşıırken, bazı yerel özgün türler açısından da farklılaşmaktadır. Bu zengin fosil koleksiyonu, Çorakyerleri Anadolu'da Geç Vallesiyen-Erken Turoliyen sınırının referans lokalitesi haline getirmiştir.

Sonuç olarak 2024 yılı kazı sezonunda yoğun olarak girrafidae, rhinocerotidae ve equidae ailelerine dahil edilen genusların türlerinin vücut kemikleri ele geçmiştir. Her yıl olduğu gibi 2024 kazı sezonunda da alana gelen yöre halkı Çorakyerler'in jeolojik oluşumu ve fosillerle ilgili olarak bilgilendirilmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu kazı Comhurbaşkanlığı Kararlı bir kazı olup Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve maddi desteği ile Ankara Üniversitesi ile ortaklaşa yürütülmektedir. Öncelikle izin veren ve maddi destek sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca Çankırı Valiliği, Belediye Başkanlığı, Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çankırı Müze Müdürlüğü Yöneticileri ve çalışanlarına, Karatekin Üniversitesi Rektörlüğü, Çankırı esnafı ve halkına sonsuz teşekkür ederiz. Çorakyerler 2024 yılı çalışmaları, Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL Başkanlığında; Dr. Tolga KÖROĞLU ve Dr. Gülşah GÜLER Başkan Yardımcılığında; Çankırı Arkeoloji Müzesi Arkeolog Emine GÜLÜNAY Bakanlık Yetkili Uzmanının denetiminde; Prof. Dr. T. Tanju KAYA, Prof. Dr. Timur GÜLTEKİN, Doç. Dr. Nazan KARAKAŞ ÖZÜR, Dr. Serdar MAYDA, Dr. Kazım HALAÇLAR, Arş. Gör. Esra BAŞKÖY, Arş. Gör. Ayşe Yeşim DEMİR ÖZDEM, Arş. Gör. Ergin GÖKKAYA, Dr. Uğur DEMİRBAĞ bilimsel heyet üyeleri ile Öğrencilerimiz Şevval YÜCE, Zeynep ÜLGER, Nur Baki Numan ÇAPAR, Güneycan ŞENOĞLU, Nursel HOKKA, Ceren AYDOĞAN, Yavuz Kutalmış GÖKALP, Şeyma Nur EŞİYOK, Ayça GÜLLERCİ ve Ada BÖLÜCÜ'nün katılımıyla sürdürülmüştür, tüm sezon boyunca özveriyle çalışan heyet üyeleri ve öğrencilerimize şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKÇA

Güleç, E. S., Sevim, A., Pehlevan, C. ve Kaya, F. (2007). *A new great ape from the late Miocene of Turkey*. *Anthropological Science*, 115(2), 153-158. <https://doi.org/10.1537/ase.070501>

Karakaş Özür, N., Güler, G., Tuncay, A. L., Sevim Erol, A. (2024). *Çankırı Çorakyerler Fosil Lokalitesinin Coğrafi Özellikleri: Fırsatlar Ve Riskler*. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 64(2), 1718-1759. <https://doi.org/10.33171/dtcfjournal.2024.64.2.32>

Sevim Erol A., Yavuz A.Y., Mayda S., Tarhan E., Sönmez Sözer Ç., Mutlu, H., Karakütük, S., ve Kaya, T. T. (2018). *Çorakyerler Kazısı 2016 Çalışmaları*. Kazı Sonuçları Toplantısı, 39(1), 521- 536. <https://dar.vin/kazi39-1>

Sevim Erol, A., Yavuz, A. Y., Tarhan, E., Mayda, S., Aytek, A.İ., Sönmez-Sözer, Ç., Mutlu, H., Alçiçek, H., ve Alçiçek, C. (2019). *Çorakyerler Kazısı 2018 yılı çalışmaları*. Kazı Sonuçları Toplantısı, 41(1), 285-291. <https://dar.vin/kazi41-1>

Sevim Erol, A., Yavuz, A. Y., Tarhan, E., Mayda, S., Kaya, T. T., Sönmez Sözer, Ç., ve Mutlu, H.. (2017). *2015 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı*. Kazı Sonuçları Toplantısı, 38(1), 479-497.

Sevim-Erol, A., Begun, D. R., Yavuz A., Tarhan E., Sönmez Sözer, Ç., Mayda, S., van den Hoek Ostende, L. W., Martin, R. M. G., ve Alçiçek, M. C. (2023). *A New Ape from Türkiye And the Radiation of Late Miocene Hominines*. Communications Biology, 6(1), 842. <https://doi.org/10.1038/s42003-023-05210-5>

Unay, E., Bruijn, H. de & Suata-Alpaslan, F., (2006). *Rodents from the Upper Miocene Hominoid Locality Çorakyerler (Anatolia)*. Beitr. Palaont., 30:453-467, Wien.

TRIPOLIS 2024 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Bahadır DUMAN*

Arzu Deniz DUMAN

I- GİRİŞ

Tripolis Antik Kenti, Denizli ili, Buldan ilçesinde yer almaktadır. Kentin kamu ve sivil mimariye ait kalıntıları Büyük Menderes Nehri'nin kenarında geniş tarım topraklarına sahip, oldukça sulak ve verimli bir alanın etrafında yayılım göstermektedir. Kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Yenice/Akkaya Höyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen arkeolojik veriler Tripolis'in konumlandığı alandaki yerleşim izlerinin Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Dönem'e dayandığını desteklemektedir. Bölge, Menderes Vadisi'ni kullanarak Anadolu'nun içlerine ulaşmaya çalışanlar için hem önemli bir geçiş rotası hem de askeri bakımdan stratejik bir noktadır. *Pergamon* ve *Smyrna* başlangıçlı iki ana yol *Sardis*'te birleşerek *Philadelphia* üzerinden *Tripolis*'e ulaşır ve buradan *Hierapolis-Laodikeia* güzergâhında ilerleyerek Anadolu'nun içlerine devam eder (Duman, 2013, s. 181) (Harita: 1). Hem bu ticaret yolu hem de kentin bitişiğindeki Büyük Menderes Nehri (*Maiandros*) *Tripolis*'in *Lydia Bölgesi*'nin güneydeki son sınır kenti olarak stratejik ve jeopolitik anlamda önemini çağlar boyunca korumasına olanak sağlamıştır (Duman, 2017, s.1vd).

II-2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Çalışmalar 2024 yılı Geleceğe Miras Projesi Kapsamında; Agora Hamamı, Konut Alanı, Granarium (Tahıl Ambarı/ Deposu) ve Çevresi ile Sütunlu Caddede gerçekleştirilmiştir (Çizim 1).

II.1 Agora Hamamı Kazı Çalışmaları

Tripolis'te 2012 yılından bu yana sürdürülen kazı ve yüzey araştırması çalışmalarında iki büyük hamam tespit edilmiştir. Agora Hamamı'nda kazı çalışmaları 2024 yılında ilk kez başlatılmıştır. Kent merkezinde yer alan Agoranın, batı bitişiğinde yer aldığı için Agora Hamamı olarak isimlendirilmiştir. Büyük Hamam'ın 200 m doğusunda, Tiyatro Hamamı'nın 70 m güneydoğusunda yer alan ve ilk tespitlere göre 1500 m² lik bir alana yayılan kompleks yapı içerisindeki kazı çalışmaları *Calidarium*, *Tepidarium*, *Apoditerium*, *Frigidarium* ve Servis Alanlarında yürütülmüştür (Resim: 1).

* Prof. Dr. Bahadır DUMAN- Dr. Arzu Deniz DUMAN, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 20160 Pamukkale-Denizli/TÜRKİYE. E-posta: bduman@pau.edu.tr. ORCID:0000-0002-4330-2178; ORCID:0000-0002-7735-0450

II.1.1 Calidarium (Sıcaklık Bölümü) Kazı Çalışmaları

Agora Hamamı, *Calidarium* bölümü; 13x13,80 m ölçülerinde, kareye yakın plana sahiptir. Agora Hamamı'nın açığa çıkartılan mevcut bölümleri içerisinde yapının güneybatı köşesinde yer alır. Yapının zemini 36x42x2 cm, 43x42x2 cm, 160x70x3 cm gibi farklı ölçülere sahip mermer plakalardan düzenlenmiştir. Zemin altında ise 32x32- 31x6-5 cm ölçülerinde kare ve yuvarlak formu tuğlaların kireç harç kullanılarak üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuş *hypocaust* sistemi yer almaktadır (Resim: 1- 2). Ayrıca kuzey duvar üzerinde *tubuli* işlevini üstlenen küçük bacalar yapılmıştır. Söz konusu bu yöntemle *Calidariumun* hem zemini hem de duvarları ısıtılmıştır. *Calidariumu* çevreleyen duvarlar dikdörtgen formu, düzgün kesilmiş, kaba yonulu büyük traverten blokların birbiri üstüne eklendiği bindirme tekniğiyle örülmüştür. Duvarların iç ve dış yüzlerinde mermer plakaların aplane edildiği çok sayıda delik görülmektedir. Mekânın güney duvarının iç yüzünde düz yüzlü kaba yonulu kesme traverten bloklar ile örülmüş kemer düzenlemesi bulunmaktadır. Kemerin yüzeyi kireç harç ile sıvalıdır. Kemer içerisinde ise *Calidariuma* kuzey-güney yönlü giriş çıkışı sağlayan bir kapı bulunmaktadır. *Calidarium* doğu duvarı üzerinde ise yine traverten bloklarla örülen ikinci bir kemer uygulaması yapılmıştır. Yapının doğu bitişiğindeki odalara açılan bu kemerli giriş, olasılıkla hamamın ikinci kullanım evresinde yassı traverten ve çay taşlarıyla örülerek kullanım dışı kalmıştır. *Calidariumun* kuzey duvarı üzerine açılmış 1 m genişliğindeki kapı ise ilk evrede mekânın *Tepidariuma* bağlantısını sağlarken, ikinci evrede dairesel bir form oluşturularak, sıcak su elde etmek amacıyla bir hazneye dönüştürülmüştür. Nitekim bu alanın hemen alt kodunda *prefurnium* bölümü yer almaktadır. Dolayısıyla bu bölümde kaynatılan su, hamamın *Calidariumundaki* sıcak su havuzlarına pişmiş toprak borular ile taşınmış olmalıdır.

Calidarium'un batı duvarına bitişik üç havuz tespit edilmiştir. Bu havuzların duvarları, üst üste yerleştirilen tuğlaların kireç harç kullanılarak örülmesiyle inşa edilmiştir. Tuğla duvarların her iki yüzü kireç harçlı sıva ile kaplanmış ve üzerine ortalama 3 cm kalınlığında mermer plakalar *aplike* edilmiştir. Havuz 1; zemini mermer plakalarla döşenmiştir. Ortasında, 130 cm çapında yuvarlak formu bir hazne bulunur. Hamamın ikinci evresinde bu havuzun ikinci bir *prefurnium* olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Haznenin güney yüzünde açılan bir kanal aracılığıyla, güneyde yer alan Havuz 2 ile Havuz 3'ün altında bulunan *hypocaust* sistemi ısıtılmıştır. Havuz 2'nin iç ölçüleri 160x120 cm'dir. Zemini mermer plaka ile kaplıdır. Doğu bölümünde yıkanma veya oturma amacıyla yapılmış bir basamak düzenlemesi bulunmaktadır. Havuz 3'ün zemini mermer plaka ile kaplanmıştır. Hamamın birinci ve ikinci kullanım evrelerinin sona ermesinin ardından kireç söndürme mekânı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca mekânın güneybatı iç köşesinde, içten içe ölçüleri kuzey-güney doğrultusunda 2 m, doğu-batı doğrultusunda 6,80 m olan dördüncü bir havuz yer almaktadır. Bu havuzun batı ve güney duvarları, yapının ana beden duvarlarıyla sınırlıdır. Kuzey ve doğu duvarları ise 32x32x 4 cm ölçülerindeki tuğlaların kireç harç kullanılarak örülmesiyle yapılmıştır. Havuzun duvarları kireç harçlı sıva üzerine

mermer plakalarla kaplanmıştır. Havuzun kuzey duvarına bitişik iki, güney duvarına bitişik bir oturma/merdiven basamağı bulunur. Bu basamaklar havuza giriş-çıkış sağlamakla birlikte yıkanma ve dinlenme sırasında oturma amacıyla da kullanılmıştır. Deprem etkisiyle havuz duvarları ve basamak formundaki duvarların içe doğru çöktüğü görülmektedir. Güney duvar üzerinde, ana beden duvarı ile mermer plakalar arasında ortalama 20 cm genişliğinde bir boşluk vardır; bu alan, hamamın sıcak buhar dolaşımına hizmet etmiştir. *Calidarium*’un kuzeyini sınırlandıran ikinci evre duvarının güneyinde, “kuzey havuz” olarak adlandırılan beşinci bir havuz daha tespit edilmiştir. Bu havuzun güney duvarında iki, kuzeyinde ise bir adet olmak üzere aynı örgü tekniğinde yapılmış merdiven basamakları yer almaktadır (Resim: 3).

II.I.II Tepidarium (Ilıklık Bölümü) Kazı Çalışmaları

Calidarium (sıcaklık) ve *Apoditerium* (soyunmalık) bölümünün arasında kalan doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı *Tepidarium* bölümü yer almaktadır. *Tepidarium*’un doğu-batı yönlü içten içe uzunluğu 13 m, kuzey-güney yönlü genişliği doğuda 1,85 m, batıda 2 m. dir. Zemin 61x50 cm ölçülerindeki pişmiş toprak tuğlalarla oluşturulmuştur (Resim: 1). *Tepidarium*’un doğu-batı yönlü güney duvarı küçük ve orta ölçekli traverten parçaları, çay taşları ve üç sıra üst üste koyulmuş tuğlaların kireç harç kullanılarak örülmesiyle inşa edilmiştir. Doğru-batı yönlü uzanan güney duvarı üzerinde *pseudo* kemer düzenlemesi bulunmaktadır. *Tepidarium*’dan *Calidarium* bölümüne geçişi sağlayan kapının üzerinde yarım daire formunda inşa edilerek geçişi görsellik/anıtsallık kazandırılmıştır. Bu girişi oluşturan sövelerin kuzey yüzlerine bitişik dairesel formlu bir duvar hattı örülerek yukarıda da bahsedildiği gibi olasılıkla sıcak su elde etmek amacıyla bir alan oluşturulmuştur. *Tepidarium*’un güney ve kuzey duvarlarına yaslandırılarak kuzey-güney yönlü, küçük ve orta ölçekli çay taşları, traverten parçalar ve tuğla parçaları kullanılarak örülmüş bir başka duvar hattı daha bulunmaktadır. Söz konusu duvar ile *Tepidarium* doğu duvarı arasında zemini yassı çay taşı ve traverten parçalar ile yer yer tuğla parçalarının döşenmesiyle oluşturulmuş 2,40x2 m ölçülerinde bir alan bulunmaktadır. Ayrıca *Tepidarium* kuzey ve güney duvarına bitişik durumda doğu-batı yönlü, 32x32 ölçülerindeki tuğlaların kireç harç kullanılarak üst üste koyulup örülmesiyle oluşturulmuş *sekiler* yer almaktadır (Resim. 4).

II.I.III Apoditerium (Soyunma Odası) Kazı Çalışmaları

Apoditerium, *Tepidarium*’un kuzey bitişğinde, doğu-batı doğrultusunda 21 m uzunluğunda, kuzey-güney doğrultusunda 8 m genişliğinde, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Zemini, hamamdan daha erken bir evrede inşa edilen Roma Dönemi yapılarından sökülerek getirilen farklı renk ve ebatlardaki mermer plakaların *opus sectile* tekniğinde döşenmesiyle kaplanmıştır (Resim: 1). Duvarların ilk yapım evresinde düzgün kesilmiş, kaba yonulu traverten bloklar ile 5x3,5 m ve 2,5x3,5 m ölçülerinde traverten ayaklar kullanılmıştır. Ayaklar arasında ise düzgün kesilmiş kaba yonulu traverten taşlar, çay taşları ve

tuğlalarla örülmüş duvarlar yer almaktadır. *Apoditeriumun* kuzey, batı ve güney yöndeki iç duvarlarında yer yer korunmuş fresk kalıntıları tespit edilmiştir. Krem renkli zemin üzerinde kırmızı, siyah, yeşil, turkuaz ve bordo tonlarında geometrik ve bitkisel süslemeler görülmektedir. *Apoditerium* ile *Tepidarium* arasındaki duvarın kuzey cephesinde ise oldukça tahrip olmuş, yazıt ve figür izlerinin kısmen seçilebildiği fresk kalıntıları bulunmaktadır. Güney duvarın kuzey yüzünde, dikdörtgen bir panel içinde cepheden betimlenmiş üç erkek büstü yer almakta; batıdaki ve ortadaki büst arasında kalan panelde ise en az dört satırdan oluşan siyah renkli Grekçe bir yazıt görülmektedir. *Apoditerium'un* kuzey, batı ve güney kenarlarında *sekiler* bulunmaktadır. Hamamdan önce burada yer alan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir yapının sonrasında devşirilerek Geç Antik Çağ'da hamama dönüştürüldüğü evrede kuzey duvarda yer alan kemerli kapı kapatılarak U formulu genişçe bir niş oluşturulmuş, içine yerleştirilen *sekilerle* bu alan oda formuna dönüştürülmüştür. *Apoditerium*, *Tepidarium* ile *Frigidarium* arasında bağlantı sağlayan geniş bir salon işlevi görmektedir (Resim: 5).

II.IV *Frigidarium* (Soğukluk Bölümü) Kazı Çalışmaları

Frigidarium'un içten içe 11x4,5 m'lik kısmında çalışma yapılmıştır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan bu mekân, *Apoditerium'un* Geç Antik Çağ'da batıdan doğuya doğru 21. metresine bir duvar örülmesiyle düzenlenmiştir (Resim: 6). Batı duvarında bir kapı açıklığı, kuzey duvarında ise 2,40 m derinliğinde ve 2,90 m genişliğinde dörtgen planlı bir niş bulunmaktadır. Nişin kuzey duvarı traverten, çay taşı ve tuğlalarla inşa edilmiştir. Zeminden itibaren yaklaşık 1,50 m yüksekliğe kadar çay taşı ve traverten kullanılmış, bunun üzerine üç sıra tuğlayla oluşturulan bir şerit yerleştirilmiştir. Bu şeritte, 16x12 cm ölçülerinde ve aralarında 1,70 m mesafe olan iki adet hatıl deliği tespit edilmiştir. Hatıl deliklerinin üzerinde, 40x42 cm ölçülerinde küçük bir niş yer almakta olup bu niş batıdan doğuya 1,10 m, doğudan batıya 1,40 m mesafededir. Nişin zemini kısmen mermer plakalar, kısmen kireç harç ile kaplanmıştır. Mekânın güney yarısında, "L" formunda bir *seki* düzenlemesi bulunmaktadır. Bu *seki*, çay taşlarının üzerine farklı ölçülerdeki tuğlaların yatay şekilde yan yana yerleştirilmesiyle yapılmış olup 82 cm genişliğindedir. *Frigidarium*, *Apoditerium'un* bir kısmının kapatılmasıyla oluşturulduğundan, zemini de *Apoditerium'un* zemininin devamı niteliğindedir. Döşeme, farklı renk ve boyutlarda mermer plakaların *opus sectile* tekniğinde yerleştirilmesiyle yapılmıştır (Resim: 1).

II.IV *Servis Alanı Kazı Çalışmaları*

Servis Alanı, *Calidarium'un* doğusunda, *Apoditerium'un* güneydoğusunda ve *Frigidarium'un* güneyinde yer almaktadır. Doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı mekânın ölçüleri 7x5 m'dir. Bu alan, kendisine bağlanan koridorlar aracılığıyla yapının diğer bölümlerine geçiş sağlamaktadır. Zemin, *opus sectile* tekniğinde döşenmiş farklı ebat ve renklerde mermer plakalarla kaplıdır. Alanın doğu kısmında, kapak taşı olarak mermer plakaların kullanıldığı ve zemini taş döşemeli bir kanal düzenlemesi yer almaktadır. Orta

bölümde ise son kullanım evresinde çeşme işlevi görmüş bir geçiş yapısı bulunur. Çeşmenin üzeri yarım yuvarlak formunda kavisli şekilde kaba yontulmuş yekpare üç adet traverten blokla örtülmüştür (Resim: 7). Mekânın batı duvarında, *Calidarium* ile Geç Antik Çağ mekânı arasında doğu–batı yönlü bağlantı sağlayan kemerli bir geçiş yer alır. Üst örtü tuğla tonozla kapatılmıştır. Güney duvar üzerinde mekâna kuzey–güney yönlü geçiş sağlayan bir kapı açıklığı bulunur. Benzer şekilde, kuzey duvar üzerinde de kuzey–güney yönlü geçişe olanak tanıyan iki kapı açıklığı mevcuttur (Resim: 1).

2024 yılında ilk kez kazı çalışmalarına başlanan Agora Hamamında 500 civarında bronz sikke bulunmuştur. Söz konusu sikkelerin genel değerlendirilmesinin ardından yapının mimari kronolojisi belirlenmiştir. Hamamda bulunan diğer arkeolojik verilerle birlikte sikkeler değerlendirildiğinde daha önce burada var olan Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait bir yapı (MS 2-3. yy), MS. 4. yy.ın ikinci yarısından itibaren dönüştürülerek hamama devşirilmiş ve hamamın en yoğun kullanım evresi olan MS 5.yy boyunca sürmüştür. Yapı olasılıkla MS 494 yılında meydana gelen ve Marcellinus Comes'in kroniklerinde belirttiği *Lykos Vadisi*'nin üç büyük kenti olan *Tripolis*, *Laodikeia* ve *Hierapolis*'i yıkan depremle yerle bir olmuş görünmektedir. Büyük depremin ardından hamamdaki ikinci evre Justinianus Dönemi'nde tekrar başlayarak Heraklius Dönemi boyunca devam eder. Bu evrede hamamdaki bazı salonlar kullanım dışı kalırken, kapıların bazıları da duvar örülerek kapatılır. *Calidarium* bölümündeki çöken *hypocaust* sistemi daha üst kodlarda tekrar yenilenme eğilimine girmiştir. *Calidarium* bölümünün güney duvarı önünde yer alan ve duvar boyunca uzanan dikdörtgen planlı sıcak su havuz zemininin belli aralıklarla yerleştirilen *hypostillerle* tekrar bir *hypocaust* sistemine dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. İkinci evrede *Tepidarium* işlevini kaybetmiş ve *Apoditerium* ile bağlantısını sağlayan kapı duvar örülerek kapatılmıştır. Hamamın son kullanım evresine ait izler MS 7. yy'ın ikinci yarısına işaret etmektedir.

II.II Konut Alanı Kazı Çalışmaları

Kentin Geç Antik Çağ'daki önemli alanlarından biri olarak karşımıza çıkan sivil mimariye ait yapılaşmalar, Tripolis'te kent merkezinin güney doğusunda, Sütunlu Cadde'nin doğu uzantısının güney kısmına yakın bir konumdadır. Bu bölüm, tüm kent sınırları içerisinde konut mimarisinin yoğun olarak görüldüğü bir yer olup, muhtemelen Tripolis hal-kının kent kurulduğundan bu yana en önemli iskân alanlarından birini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar sonrası elde edilen bilgi ve bulgular, bu yapılaşmanın, Geç Helenistik Dönem'den başlayarak MS 6. yy'a kadar çeşitli onarımlar ve plân değişiklikleriyle uzun süre kullanıldığını göstermektedir (Resim: 8).

II.II.I Konut Alanı Güney Sokağı Konut 3, Mekân 1 Kazı Çalışmaları

Mozaikli Konut Güney Sokağı Konut 3- Mekân 1, Mozaikli Konut Doğu Sokak 2 kavşağının kuzeybatı bitişiğinde yer almaktadır. Sıkıştırılmış toprak zeminli, kare plana yakın

olan konut yapısının kazı çalışmaları 4, 4x5 m'lik bir alan içerisinde sürdürülmüştür. Bu çalışmalarda mekânın doğu, güney ve batı duvarları belirlenmiştir. Kireç harç kullanılarak küçük ve orta ölçekli çay taşları, traverten parçaları, moloz taşlar, pişmiş topraktan yapılmış tuğla parçaları ile örülen yapı duvarlarının büyük bir kısmının yapı içine doğru yıkılmış olduğu tespit edilmiştir (Resim: 8).

II.II.II Konut Alanı Güney Sokağı Konut 3, Mekân 2 Kazı Çalışmaları

Çalışmalar Mekân 1'in güneydoğu iç köşesindeki dolgu toprak üzerinde 5x2 m'lik bir alan içerisinde gerçekleştirilmiştir. Kademeli olarak kazılan alanın yaklaşık 1,20 m yüksekliğindeki dolgu toprak içerisinde mekânın doğu ve güney duvarlarından yıkılan az sayıda orta ölçekli çay taşı ile traverten parçayla beraber günlük kullanım ve depolama kaplarına ait seramik parçası ele geçmiştir. Küçük ve orta ölçekli çay taşları ve traverten parçalar kullanılarak örülen mekânın doğu ve güney duvarları büyük oranda korunabilmiş durumdadır. Mekânın güneydoğu iç köşesinde yassı çay taşlarıyla döşeli yaklaşık 2x1 m'lik bir alan içerisinde mekânın geç kullanım evresine ait bir işlik açığa çıkartılmıştır (Resim: 8).

II.III Granarium (Tahıl Ambarı/ Deposu) ve Çevresinde Yapılan Kazı Çalışmaları

Kemerli Yapı'nın kuzey bitişiğinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan *Granarium*, kentin tahıl ambarı/deposu olarak kullanılmış olmalıdır. Yapı, 41,30 × 4,50 m ile 41,60 × 4,30 m iç ölçülerine sahip, birbirine bitişik dikdörtgen planlı iki uzun koridordan oluşmaktadır. Geç Helenistik-Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen yapı, asıl işlevinin sona ermesinin ardından erozyon toprağıyla tamamen dolmuştur. MS 5-6. yy'daki son kullanım evresinde yapının duvarları kısmen yükseltilmiş, yer yer kapı açıklıkları bırakılmış ve üstünde tuğla döşemeli zeminlere sahip mekânlar inşa edilmiştir (Resim: 9). Kazılarda, üstteki 1,13 m'lik toprak tabakasının altında, Geç Antik Dönem'e ait olduğu düşünülen, küçük çay taşlarıyla döşenmiş kaba bir zemin düzenlemesi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca güneydoğu iç köşede, ölçüleri 33x33 cm ile 32 x16 cm arasında değişen tuğlalardan yapılmış bir zemin tespit edilmiştir. Yapının beden duvarlarının üstteki 1,66 m'lik kısmında yatay yerleştirilmiş tuğlalar, çay taşları ve traverten parçaları kullanılmış; alt kotlara doğru örgü tekniği değişerek, kireç harçlı, daha bozuk ve kaba taş örgüye dönüşmüştür. Bu kısımda duvar kalınlığı 15-19 cm arasında genişleyerek kesintisiz biçimde devam etmektedir. 6,42 m yüksekliğindeki duvarların üst kısmındaki çıkıntı, muhtemelen üst örtü sistemine aittir. Zemin yüzeyi bozuk olup kireç harçlı küçük taşlarla oluşturulmuştur. Kazılarda ele geçen seramikler, Geç Helenistik Dönem'den MS 5. yy'a kadar uzanan düzensiz bir kronolojik dağılım sergilemektedir. Bu durum, yapının işlevinin sona ermesinden sonra içinin erozyon toprağıyla dolduğunu düşündürmektedir. *Granarium* kazılarının tamamlanmasının ardından, batı bitişiğinde doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı, taş ve

tuğla örgü sırasıyla inşa edilmiş duvarlara sahip atölyelerin kazı çalışmalarına geçilmiştir. Bu mekânların, Geç Antik Çağ'da *Granarium*la birlikte kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Mekân 3 ile Atölye A, B, C ve D'nin kazı çalışmaları tamamlanmıştır (Resim: 10).

II.III.I Mekân 3 Kazı Çalışmaları

Mekân 3; Hierapolis Caddesi Doğu Portiği'nin doğusunda Taş Kesim Atölyesi'nin güney bitişiğinde, doğu-batı yönlü, dikdörtgen planlı, içten içe 13,5x4,5 m ölçülerinde, tonozlu üst örtüye sahiptir. Mekân 3'ün üst örtüsüne ait tonoz yıkıntısının kaldırılmasıyla sıkıştırılmış topraktan yapılmış zemin düzenlemesi açığa çıkartılmıştır. Zemin üzerinde ise Taş Kesim Atölyesi'nde de olduğu gibi kesim artığından kalan sarımtırak toprak tabakası tespit edilmiştir. Ayrıca kazı çalışmalarında mekânın orta bölümünde 170x60x25 cm ölçülerinde bir çukur içerisinde kesim/yontu artığı olduğu düşünülen çok sayıda kırık mermer parçası bulunmuştur. Muhtemelen blokların kesimi sırasında çıkan küçük parçaların atıldığı bir çöp çukuru olarak kullanılmış olmalıdır. Yapı duvarının inşasında düz yüzlü kaba yonulu traverten parçalar ile yer yer düzensiz kırıklı devşirme mermer parçalar, küçük ve orta ölçekli çay taşları kullanılmıştır. Duvar, alt kotlarda ise üç sıra yatık tuğlanın kireç harç kullanılarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Mekâna giriş batı duvar üzerinden açılmış tek kapıyla sağlanmaktadır (Resim: 10).

II.III.II Atölye A Kazı Çalışmaları

Mekân 3'ün güney bitişiğinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen planlı ve 4x11 m ölçülerinde bir mekân yer almaktadır. Üst örtüsü tuğla tonoz, zemini ise sıkıştırılmış topraktır. Mekân 3'te olduğu gibi zemin üzerinde, muhtemelen atölyede işlenen bloklardan arta kalan küçük mermer kırıkları tespit edilmiştir. Kuzey, güney, doğu ve batı beden duvarları büyük ölçüde korunmuştur. Atölyeye giriş ve çıkış sağlayan tek kapı açıklığı batı duvarı üzerinde yer almaktadır. Güney ve kuzey duvarları, benzer örgü tekniğinde, pişmiş topraktan yapılmış iki sıra tuğla ile mermer, traverten parçaları ve çay taşı gibi malzemelerin kireç harçla örülmesiyle inşa edilmiştir (Resim:10).

II.III.III Atölye B Kazı Çalışmaları

Tonozlu Yapı'nın kuzey bitişiğinde yer alan, doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı atölye 10x3,8 m ölçülerindedir ve taş tonozlu bir üst örtüye sahiptir. Zemini ağırlıklı olarak 33x20 cm, 32x32 cm ve 33x15 cm ölçülerindeki pişmiş toprak tuğlalarla döşenmiş olup yer yer traverten parçaları da kullanılmıştır. Güney duvar boyunca, traverten sütun gövde parçalarının uzunlamasına yatırılmasıyla çevrelenmiş yaklaşık 1 m² genişliğinde bir ışık/havuz düzenlemesi açığa çıkarılmıştır. Bu düzenlemenin Geç Antik Dönem'de küçük bir kireç söndürme havuzcuğu (tekne) olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca kuzey duvar üzerinde, pişmiş toprak tuğlalarla gelişigüzel örülmüş, aynı amaçla kullanılan iki

küçük havuzcuk daha tespit edilmiştir. Atölyeye giriş-çıkış sağlayan tek kapı açıklığı batı duvarındadır. Doğu-batı yönlü bu girişe, Ana Cadde Doğu Portiği'nden beş basamakla ulaşılır. Kuzey ve güney duvarlar, pişmiş toprak tuğladan yapılmış iki sıra ile mermer, traverten parçaları ve çay taşlarının kireç harçla örülmesiyle inşa edilmiştir. Mekânın kuzeybatısında bir *seki* düzenlemesi, güneybatısında ise muhtemelen tezgâh olarak kullanılan farklı bir düzenleme bulunmaktadır. Atölye B'nin doğu duvarı bitişiğinde bir koridor hattı ortaya çıkarılmıştır. Koridora giriş, güney duvar üzerindeki düz yüzölçü, kaba yonulu iki traverten blok arasından sağlanmaktadır. Zemini, küçük ölçekli çay taşlarının kireç harçla döşenmesiyle oluşturulmuştur. Koridorun güney bölümünde zemin kaplaması bulunmayan alanda, batı duvarındaki hatıl deliği dikkate alındığında, bu alanın havuz/işlik olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Resim: 10).

II.III.IV Atölye C Kazı Çalışmaları

Atölye B'nin kuzey bitişiğinde yer alan "Atölye C" doğu-batı yönlü, dikdörtgen planlı, 11x3,90 m ölçülerindedir. Atölye C'nin zemin seviyesi Geç Antik Çağ mimari düzenlemelerinin olduğu bölümler hariç sıkıştırılmış topraktır. Mekânın doğu ucunda yaklaşık 5x4 m. lik alan içerisinde oldukça deforme durumda mekânın üst örtüsüne ait tuğla tonoz yıkıntısı açığa çıkartılmıştır. Ayrıca bazı tuğlaların, içinden künk hattını geçirmek için yontulmuş olduğu tespit edilmiştir. Bu yıkıntının temizlenmesiyle erken evre batı duvarı ile kuzey duvarının kesiştiği bölümde sadece zemin bölümü korunabilmiş bir havuz düzenlemesi açığa çıkartılmıştır. Bunun yanında Mekânın güney ve kuzey duvarlarına bitişik şekilde küçük ve orta ölçekli çay taşları ile yer yer devşirme mermer ve traverten blok parçaları kullanılarak inşa edilmiş tekne-havuz formunu andırır Geç Antik Dönem'e ait mimari düzenlemeler tespit edilmiştir. Aynı mimari özelliklerde yapılmış bir düzenleme de yapının kuzeydoğu iç köşesinde yer almaktadır. Düzgün kesilmiş büyük boyutlu traverten bloklar ve mermer blok parçalarıyla örüldüğü görülen mekânın batı duvarı üzerinde doğu-batı yönlü geçişi sağlayan giriş tespit edilmiştir (Resim: 10).

II.III.V Atölye D Kazı Çalışmaları

Atölye D, Ana Cadde Doğu Portiği'nin doğusunda, kuzey-güney doğrultulu sıralanan Atölye A ile Atölye C arasında inşa edilmiştir. Doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı mekânın içten içe ölçüleri 11,25x 3,80 m'dir. Zemini pişmiş toprak tuğlalarla döşenmiş olup bu kaplama yalnızca orta kısımda küçük bir alanda korunmuştur. Kazı çalışmaları yüzey seviyesinde başlamış ve zemine doğru kademeli olarak ilerlemiştir. 1,21 m kalınlığındaki tabaka içinde az sayıda kırık durumdaki mermer ve traverten blok parçaları ile çok sayıda, 32x32x5 cm, 34x16x7 cm ve 32x16x5 cm gibi farklı ölçülerde tuğla parçaları tespit edilmiştir. Aynı tabakada, mekânın üst örtüsüne ait pişmiş toprak tuğla tonoz yıkıntıları ile öbekler halinde dağılmış mozaik parçaları da bulunmuştur. Mozaik parçaları olasılıkla atölyelerin bir önceki kullanım evresinde üst kattaki mekânların zemin döşemelerine aittir. Yıkıntının büyük bölümü kaldırıldığında, alt kotlarda toprağın renginin koyulaştığı görül-

müştür. Bu renk değişiminin, mekânda kullanılan ahşap malzemenin karbonlaşmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Beden duvarları, büyük ve orta boy traverten parçaları ile yer yer çay taşlarının, üç sıra yatay tuğla ile birlikte kireç harçla örülmesiyle inşa edilmiştir. Batı duvarında doğu-batı yönlü geçişi sağlayan bir kapı açıklığı yer almaktadır. Bu duvarın doğu bitişiğinde ise küçük ölçekli çay taşlarının kireç harçla örülmesiyle oluşturulmuş basamak düzenlemesi tespit edilmiştir. Bu düzenlemenin, mekânın geç dönem kullanımında Ana Cadde Doğu Portiği'nden içeri giriş ve çıkışı kolaylaştırmak amacıyla kotu yükseltmek için yapıldığı düşünülmektedir. 2014 yılından itibaren Kuzey-güney yönlü Ana Cadde'nin doğu bitişiğinde yer alan birbirine bitişik dikdörtgen planlı 8 mekânın kazı çalışmaları 2024 yılı itibarıyla tamamlanmıştır (Resim: 10). Bu alanlarda yapılan kazı çalışmalarında bulunan arkeolojik materyal genel olarak değerlendirildiğinde MS 2-3. yy'da bu alanların cadde bitişiğinde depo-dükkan işlevinde ve iki katlı olduğu, MS 4. yy boyunca çeşitli işlevlerle ve mekân içi mimari değişikliklerle kullanımlarının devam ettiği, MS 6. yy'ın ilk çeyreğinden itibaren kentte meydana gelen yıkımların ardından büyük bir kısmının taş kesme atölyesine devşirildiği anlaşılmıştır. Bu mekânlardan bazılarının işlevi MS 7. yy ortalarında sona ererken bazıları ise MS 9-10. yy'a kadar kullanılmıştır.

II.IV Sütunlu Cadde Künk Hatlarının Temizlik Çalışmaları

Tripolis kent merkezi boyunca doğu-batı yönlü uzanan caddeye "Sütunlu Cadde" ismi verilmiş olup, kentte ilk kazı çalışmalarının başlatıldığı 1993 yılından bu yana caddenin 114 m'lik kısmının kazısı tamamlanmıştır. Tripolis kent merkezi boyunca doğu-batı yönlü uzanan Sütunlu Cadde'nin MS 4. yy'ın sonu MS 5. yy'ın başında caddenin kuzeyi sur duvarı ile kapatılarak cadde genişliği 7 m'ye düşürülmüştür. MS 5. yy'dan itibaren cadde üzerinde Geç Antik Çağ uygulamaları göze çarpmakta olup, söz konusu uygulamalardan birisi caddenin güneyinde, sur duvarının dışında kalan mekânlara Roma Çeşmesi'nden ve kuzeyde yer alan sarnıçtan (Granarium'un Geç Antik Çağ kullanımı) pişmiş toprak künk hatlarıyla su aktarımıyla ilişkili düzenlemelerdir. Sütunlu Cadde'de Geç Antik Çağ'a ait pişmiş toprak künk hatları kullanım evreleri ve caddedeki uzantı konumlarına göre iki kategoride değerlendirilmiştir. İlk grup Roma Çeşmesi ile bağlantılı olup, caddenin güney bölümünde doğu-batı doğrultulu uzanmaktadır. Diğer grup ise Geç Roma Dönemi sur duvarı içerisinden Sütunlu Cadde ile Sütunlu Cadde Doğu Sokağı kavşağında çoğunlukla kuzey-güney yönlü uzanan pişmiş toprak künk hatlarıdır. Söz konusu künk hatlarının mevcut mekanik durumunun saptanarak gerekli restorasyon ve konservasyon uygulamalarının yapılabilmesi amacıyla künk hatlarının koruma amaçlı *jeotekstil* kapatılarak dere kumu ile örtülmüş kısımları kaldırılarak temizlenmiştir (Resim: 11).

III- 2024 YILI KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI

III.I Anıtsal Çeşme Restorasyon Çalışmaları

MS 2. yy'a tarihlendirilen yapı 'U' planlı, düz temelli, podyumlu ve üç katlı olarak

inşa edilmiştir. Çeşmenin cephe süslemesi İon, *Korinth* ve *Kompozit* düzenin bir arada kullanıldığı anıtsal bir yapıyı oluşturmaktadır (Resim: 12). Anıtsal Çeşme’de sürdürülen restorasyon çalışmaları; yapıya ait mimari blokların kırık olan parçalarının tespit edilerek orijinal yerlerine sabitlenmesi ve sağlamlaştırma uygulamalarını kapsamaktadır. Ayrıca Anıtsal Çeşme’nin cephe kaplamasına ait plaster sütun parçalarının birleştirme uygulaması yapılmıştır (Çizim: 1).

III.II Basit Onarım Çalışmaları

2024 yılı basit onarım çalışmaları; Agora Hamamı’nda, *Calidarium*, *Apoditerium*, *Frigidarium* ve Servis Alanı bölümlerinde ortaya çıkarılan duvar resimleri ve sıvaların bir kısmının konservasyon çalışmaları ile sürdürülmüştür (Resim: 13). Erken Bizans Kilisesi 4 yapısının kuzey ve güney cephesinde yer alan fresklerle, Taberna duvarlarında yer alan fresklerin periyodik bakım kapsamında konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Mozaikli Konut, Mekân 1, 2 ve 9’da yer alan mozaikler üzerinde biyolojik oluşumlar ve tesseralar arasında derz kayıpları tespit edilmiştir. Acil müdahale kapsamında biyolojik bozulmanın engellenmesi, derz kayıplarının doldurulması yapılmıştır. Kemerli Yapı kuzeybatı duvarı üzerinde biyolojik oluşumlar tespit edilmiş ve acil müdahale kapsamında konservasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Sütunlu Cadde’de yapılan konservasyon çalışmalarında cadde üzerinde Geç Antik Çağ’da su dağıtım terminali olarak kullanılan künk hatlarının sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. *Latrina*’da, traverten bloklarla örülmüş kuzey duvarındaki freskin periyodik bakım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. *Agora* Kuzey Portik’te doğu-batı yönlü devam eden *opus sectile* zemin döşemesinin dağılmasını ve ayrılmasını önlemek için bordür onarımı acil müdahale çalışması kapsamında tamamlanmıştır.

III.III Kazı Laboratuvarında Gerçekleştirilen Çalışmalar

Pişmiş toprak, bronz, demir, kurşun, kemik, cam, mermer heykel, yazıtlı mermer plakalar, plaster başlıkları gibi eser gruplarında korozyonlu eserlerin yüzey temizliği, toprak ve harç kalıntılarının temizliği, kırık olan parçaların birleştirilmesi ve tamamlanması, belgeleme ve arşiv çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

TEŞEKKÜR

Çalışmalar başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Denizli Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Denizli Büyükşehir Belediyesi, Buldan Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Çalışmalara Heyet Üyesi olarak Prof. Dr. Ahmet Tolga TEK, Prof. Dr. Tamer KORALAY, Prof. Dr. Gürkan SEMİZ, Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU, Doç. Dr. Barış SEMİZ, Doç. Dr. Çetin ŞENKUL, Dr. Tommaso ISMAELLİ, Dr. Sara BOZZA, Dr. Alister FİLİPPİNİ, Dr. Giacomo CASA, Öğr. Gör. Dr. Çağrı Murat TARHAN, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İhsan AYTEK, Arş. Gör. Dr. Alper Yener YAVUZ, Dr.

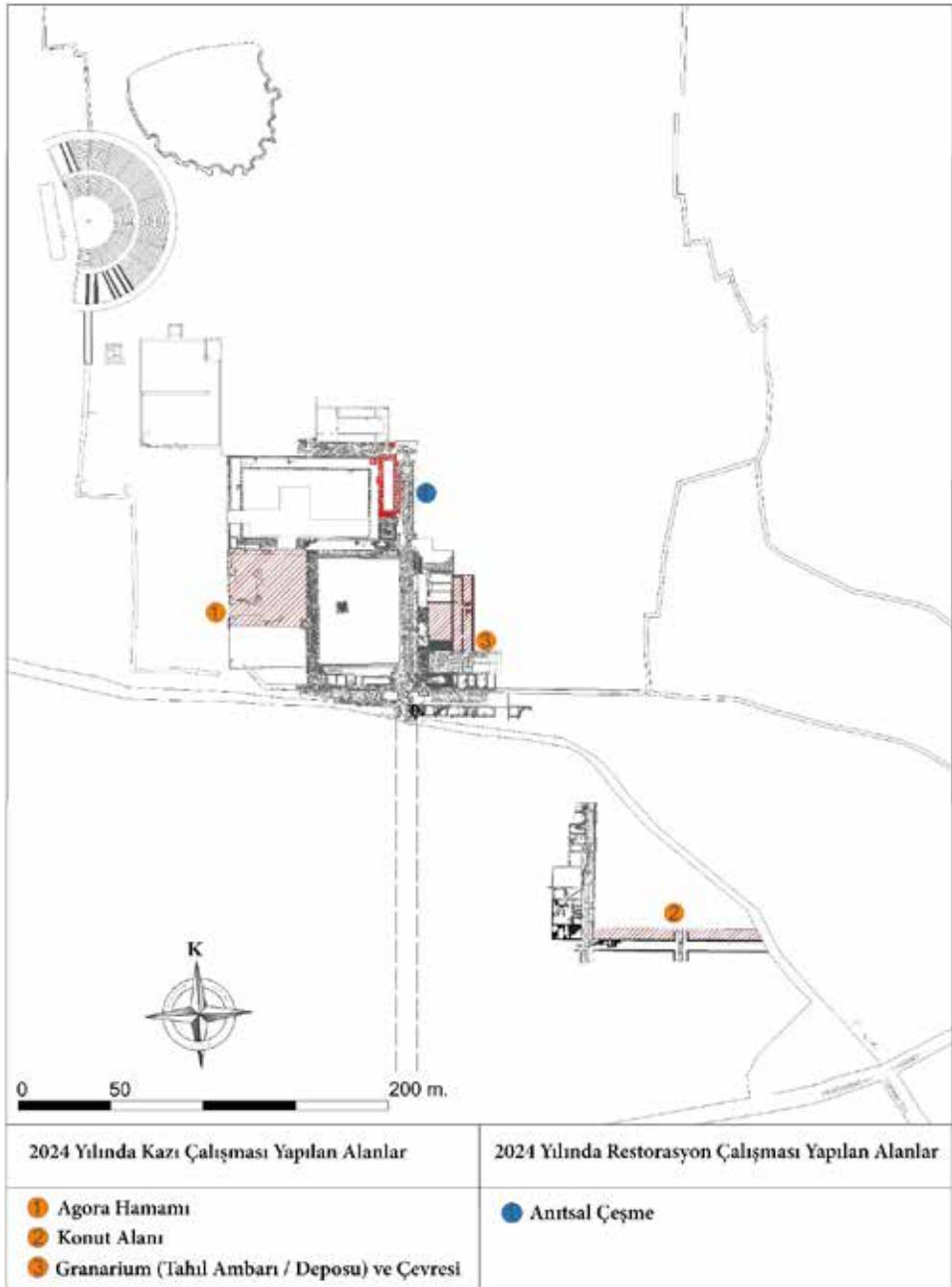
Mustafa DOĞAN, Dr. Ayşegül SOSLU, Dr. Arzu Deniz DUMAN, Uzm. Mehmet AKSU, Uzm. Sezer SAYAN, Uzm. Serkan KATIRANCI, Elif Karagöz KIRAN, Zeynep İrem KATIRANCI, Emre AVCI, Ayşegül ORDU, Hilal Havva ÇAKIR, Buse ÖZTÜRK, Melike ÇELİK, Duru ZEYBEK, Saime CESUR, Ceren ERDEM, Huri BOZKURT, Ayşenur BİL-GİN, Edanur ÖZDAĞ, Gülseren KOCAKAYA katılmıştır. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Bakanlık Yetkili Uzmanı olarak görev yapan Denizli Müzesi'nden Canan AKSOY, Dilek BOR ve Fatma TAVLI UÇAL'a katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Duman, B (2013). Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum". *Cedrus I*, 179- 200.

Duman, B. (2017). Tripolis'in Yeri, Önemi ve Kısa Tarihi", (Ed. B. Duman), *Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları*, İstanbul, 1- 16.

EKLER

Çizim 1: Kazı çalışmaları yapılan alanların kent içindeki konumları.

Harita 1: Tripolis Antik Kenti'nin Batı Anadolu coğrafyasındaki konumu.

Resim 1: Agora Hamamı.

Resim 2: Terleme Odası Hypocaust sistemi.

Resim 3: Calidarium ve sıcak su havuzları.

Resim 4: Tepidarium.

Resim 5: Apoditerium.

Resim 6: Frigidarium.

Resim 7: Servis Alanı.

Resim 8: Konut Alanı.

Resim 9: Granarium.

Resim 10: Granarium ve Atölyeler.

Resim 11: Sütunlu Cadde künk hatları.

Resim 12: Anıtsal Çeşme.

Resim 13: Agora Hamamı restorasyon çalışmaları.

ANKARA'DA BİR FRİG KALESİ HACITUĞRUL HÖYÜK

Bahattin ÇELİK*

GİRİŞ

Hacituğrul Höyüğü'nün ismi Karahöyük olarak da geçmektedir. Höyük deniz seviyesinden 888 m yükseklikte, 650 m x 600 m x 24 m boyutlarındadır (Resim: 1). Çevresinde beş adet Tümülüs bulunmaktadır. Höyükteki ilk kazı çalışmaları 1972-1979 yılları arasında Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından Burhan Tezcan başlandığında yürütülmüştür. İlk dönem kazıları ile ulaşılan sonuçlar höyüğün tahkim edilmiş bir Frig yerleşimi olduğunu göstermektedir. Buluntulara dayanarak Gordion'daki yeni Frig kalesiyle çağdaş olduğunu, yani MÖ 7.-6. yüzyıla tarihlendirdiği, büyük olasılıkla Gordion'daki Frig yerleşiminin bir uzantısı olduğu belirtilmektedir (Rose, 2017, s.163). Yerleşim, MÖ 695 yılında Lidya hâkimiyetine girmiş, MÖ 546 yılındaki Pers istilasına kadar Lidya egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra MÖ 334 yılında Büyük İskender'in kontrolüne girmiştir. Höyük gerek yüzey araştırmalarında gerekse de kazılarda MÖ 4. yüzyıldan sonrasına ait buluntu vermektedir. 1972-1979 yılında yapılan kazılara höyüğün güney orta kesiminde başlanılmış olup burada şehri çevreleyen dış sur duvarı tespit edilmiştir. Doğu batı yönünde uzanan bu sur duvarına bağlantı sağlayan kuzeye doğru uzanan 2 duvarın daha olduğu tespit edilmiş ve kazılar bu alanda sürdürülmüştür. Bu alanda tam olarak tanımlanamayan mimari yapıların olduğu görülmektedir. Bu duvarlardan bir tanesinin devamı kazılarak iç kaleye ait olduğu düşünülen duvar tespit edilmiş ve bu duvar höyüğün neredeyse orta kesimine kadar takip edilmiştir. Çalışmalar daha sonra höyüğün güney yönünde doğuya doğru yaklaşık 500 metre mesafe bırakılarak devam ettirilmiş ancak burada herhangi bir mimariye rastlanılmamıştır.

1. dönem ve 2. dönem kazı çalışmalarında pek çok küçük buluntu ele geçmiştir. Bu buluntular, seramik kaplar, seramik kap parçaları, boncuk kolyeler ve ağırşaklardır. 1. dönemde ele geçen ve çizimleri yapılan eser sayısı 65 adettir. 2. dönem kazı buluntuları ise kazının yeni başlamış olmasından dolayı çok az sayıdadır. Her iki dönemde bulunmuş olan eserler, "Hacituğrul Höyük küçük buluntuları araştırma, çizim ve belgeleme" isimli bir proje ile seramik, seramik parçaları, kolyeler ve ağırşakların araştırılması, çizimi ve belgeleme çalışması şeklinde yapılmıştır. Bu çalışmadaki amaç, buluntuların arkeolojik yöntemler sayesinde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler sonucunda bilimsel yayınların daha doğru bir şekilde yapılmasıdır. Höyükteki seramik buluntuların önemli bir grubu temsil ettiği ve kronolojik tespitler için yönlendirici olduğu ve kazılarda tarihleme açısından en doğru bilgiyi sağladığı bilinmektedir.

* Prof. Dr. B. Çelik., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 06100 Çubuk-Ankara / TÜRKİYE, E-posta: bcelik@aybu.edu.tr Orcid no: 0000-0003-2630-3379.

HACITUĞRUL HÖYÜK BİRİNCİ DÖNEM KAZILARI

Hacıtuğrul Höyüğü'nde 1972-1979 yılları arasında, Anadolu Medeniyetleri Müzesi adına Arkeolog Burhan Tezcan tarafından kazılar yapılmıştır. Bu kazılar 1976 ve 1978 yılları hariç toplam 7 yıl sürmüştür. Yapılan kazılarda ayrıca, höyük üzerinde iç sur görünümünde 2,5 m eninde, temel kısmı bazalt ve andezit, üst kısmında iç ve dış yüzleri tamamen düzleştirilmiş blok taşlardan yapılmış, arası taş ve çakılla doldurulmuş 300m'lik sanduka bir duvar açığa çıkartılmış, höyük kenarındaki sur ile olan bağlantısı tespit edilmiştir.

Höyüğün doğu kısmına yakın, kuzey-güney istikametinde uzanan duvar, kuzeyden güneye doğru 4 kule ile güçlendirilmiştir. Kuleler kesme blok taştan, kule araları ise poligonal taşlardan ve şevli olarak inşa edilmiştir. Kulelerin arka kısımları ise taş dolgu ile yapılmıştır. Kulelerin arka kısımları taş dolgu halindedir. Dört kuleden sonra mimari kalıntılar bir hat biçiminde güneye doğru uzanıp bir köşe yaparak 110m. batıya yönelip tekrar bir köşe yaparak güneye döner, ardından 36m sonra bir köşe yaparak batıya doğru 50m uzanıp güneye döner ve sonunda dış sura bağlanır.

Kuzey-Güney istikametindeki dört kuleli duvarın köşesine kerpiç bir sur daha bağlanır. Bu kerpiç sur 5,5m enindedir ve doğu-batı istikametinde uzanarak 16m aralıklarla 2,40mx6,90m ölçülerinde üç kule yapar ve höyüğün güney-doğu kenarında iki kule ile son bulur. Bu surda kullanılan kerpiçlerin ölçüleri Vitruvius'un Lydia tarzı dediği ölçülere uymaktadır.

Höyüğün güneyinde açığa çıkarılan dış surun iç yüzünde iki sıra kesme blok taşlar *in-situ* olarak korunmuştur. Yamacın bu kısmında 19. yüzyıl sonunda inşa edilmiş bir Osmanlı yapısı bulunduğundan alt yapıları çok tahrip etmiştir. Sur taşları bu yapıda kullanıldığından daha sonra da köylülerce çıkarıldığından surun dış yüzüne ait kalıntı bulunamamıştır. Fakat burada da ara kısmın taş dolgu olduğu ilk dönem kazılarında tespit edilmiş ve bu şekilde kazı raporlarında ifade edilmiştir.

Birinci dönem kazı çalışmalarında, höyüğün yatay (23 -24 -25) ve dikey (39 – 40- 41- 42) plan kareleri içerisine giren kısımda, 19. yüzyıl Osmanlı yapısı ile sur arasında kalan kısımda yapılan kazıda iki mimari kat tespit edilmiştir. Bu iki mimari kata ait iki normal gömüt ve bir de yakma küp mezar bulunmuştur. Bir de kerpiç sur yakınlarında ele geçen yakma küp mezar da dikkate alındığında, yakma ile normal gömü âdetinin birlikte kullanıldığı söylenebilir.

İç surun meydana çıkarılması için yapılan kazıda; ele geçen buluntular arasında tunç bir fibula (çengelli iğne), bir hayat ağacının iki tarafını süsleyen bir sağlam ele geçmiş olan iki griphon motifli pişmiş topraktan yapılmış antefiks (Resim: 2), bir Frig kitabesi (Cursach, 2018, s.20-21,403) ve bir Frig süvarisini tasvir eden boyalı bir kap parçası sayılabilir.

Höyüğün güney yamacında Osmanlı yapısı ile sur arasında kalan iki mimari kata ait buluntular arasında ele geçen eserlere bakıldığında; üzeri oyma ve kabartma geometrik süslü

siyah yonca ağızlı bir testi (Resim: 3), yine oyma süslü pişmiş topraktan ördek veya kartal şeklinde bir ryton kap (Resim: 4), üzeri yabani hayvan ve geometrik desenlerle süslü bir küp, iç ve dış yüzü desenli dış ağız kenarı iki sfenks, araları dolgu motifi ile doldurulmuş bir Attika vazosu, höyükteki iki mimari tabakanın tarihlendirilmesi bakımından önemli ipuçları vermektedir. Kazılarda ele geçmiş olan Attika vazosunun MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına veya son çeyreğine tarihlenebileceği göz önüne alındığında söz konusu bu iki tabakanın altında kalan sur duvarlarının bulunduğu kalenin daha eski olması gerekmektedir.

Dış surda yapılan kazıda büyük bir yangına işaret eden kalıntılara rastlanmıştır. Bu durumu dikkate alarak, kalenin ve sur duvarlarının “Kimmer İstilasası” esnasında tahrip edildiğini ve bu kalenin de bir Frig kalesi olabileceği, kazıyı yapanlar tarafından söylenmektedir (Tezcan, 1980, s. 43-45).

Birinci dönem kazıları ile ikinci dönem kazıları arasında, 1997-2000 yıllarında, Mamoru Yamashita ve arkadaşları tarafından Hacituğrul Höyük’te yüzey araştırması gerçekleştirilmiş ve höyüğün topografik haritası hazırlanmıştır. Hacituğrul Höyük’te yapılan yüzey araştırmalarında MÖ 12. yüzyıl ile MÖ 4. yüzyıla arasında yer alan dönemlere ait seramiklere rastlanmıştır. Böylece hem birinci dönem, hem ikinci dönem kazılarında hem de yapılan yüzey araştırmalarında, daha eski dönemlere ait buluntulara rastlanmamıştır. Ayrıca, araştırmacılar tarafından, Helenistik dönem seramiklerinin de çok tekil bulunular olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Yamashita vd, 2013, s. 37-41).

HACITUĞRUL HÖYÜK İKİNCİ DÖNEM KAZILARI

2022 yılında, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğretim üyelerinin bilimsel danışmanlığında, yaklaşık 40 yıl aradan sonra başlayan çalışmalara ilk olarak sur duvarının etrafında ve bu sur duvarının kuzeyinde yer alan mimari bir yapıya ait olduğunu düşünülen alanda ot ve çalı temizliği yapılmıştır (Çelik, 2024, s. 67-72). Temizlik sırasında alanda bulunan 50 yıl önce kazı toprağını taşımak için yerleştirilen tüm raylar ve vagonlar kaldırılarak kazı evi bahçesine taşınmıştır. Yaklaşık 40 yıllık bir zaman geçmesi nedeniyle daha önce kazı çalışması yapılan alanların bazı kesimlerinin ya çöktüğü ya da taş ve toprakla kapandığı görülmüştür (Resim: 5 ve Resim 6). Temizlik çalışmaları ardından sadece üst kısmı görülen höyüğün kuzeyinde yer alan dış sur duvarının üzeri ve blokların etrafı açılarak sur duvarı belirgin hale getirilmiştir. 5m kalınlığında olan bu dış sur duvarına dış ve iç kesiminde düzgün bloklar konulmuş arada kalan boşluk ise moloz taş ve toprakla doldurularak sağlam bir sur duvar yapısı elde edilmiştir. Dışta ve içte yer alan taş blokları yaklaşık 50cm genişliğindedir. En dışta kalan bu sur duvarındaki blokların altında başka bir sıra blok dizisi olmadığı görülmüştür. Temizlenerek ortaya çıkarılan su duvarının uzunluğu doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 15m’dir (Resim: 7). Çalışmalar sırasında, dış sur duvarına içeride bağlantılı olarak kuzeye devam eden bir çıkma duvar daha tespit edilmiştir. Duvar kalınlığı 2,5m’dir ve 3 blok taş yan yana konarak oluşturulmuştur Bu duvarın 5m batısında yine dış sur du-

varı ile bağlantılı kuzeyde bulunan dikdörtgen mimari yapıda çalışmalara devam edilmiştir ve bu yapının iç ve dış duvarları tam olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu yapının tam ortasında sur duvarından içeri doğru uzantı yapan ve kuzey yönünde uzanan bir duvar daha tespit edilmiştir. Bu yapının dış ölçüleri yaklaşık olarak 10mx6 m'dir. Duvar kalınlıkları ise yaklaşık 70cm ölçüsündedir (Resim: 8-9).

Bu mimari yapının hemen dışında kuzeyde zeminde birkaç blok görünmekteydi. Bu blokların etrafı temizlenerek çalışmalar kuzey yönünde devam ettirilmiştir. Bu alanda da tam olarak tanımlanamayan mimari bir yapı ile karşılaşmıştır. Bu blokların etrafı kazıldıkça zeminde altta bir sıra bloğun daha olduğu görülmüştür. Bu arada yer alan taş bloklar yaklaşık olarak 50 – 60 cm arasında değişmektedir. Bu alanda kuzeye doğru devam eden bir duvar daha tespit edilmiş ve bu duvarın ilerde doğru bir dönüş olarak devam ettiği, sonrasında kuzeye ve ilerde tekrar doğruya devam ettiği görülmektedir. Duvar kalınlığı ve konumu nedeniyle bu duvarın şehrin iç kalesine ait olduğu düşünülmektedir.

Höyüğün iç kesimlerinde daha önce kazılmış olan bir alanda gerçekleştirilen son çalışmalarda ise doğu-batı yönünde uzanan bir duvarla karşılaşmıştır. Höyük içerisinde doğu yönünde devam eden bu duvarın bir bölümünün etrafı kazılmış ve duvar hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu duvar yapısında da dış sur duvarında olduğu gibi dış ve iç kısımlar düzgün bloklarla ile yapılmış arada kalan boşluk taş moloz ve toprak ile doldurulmuştur. Bu duvar yapısının altında da bir sıra duvarın devam ettiği görülmektedir. Dış sur duvarı 5 m olmasına karşın içteki bu duvar 2,5m genişliğindedir. Duvarın içinde yer alan kesme taş bloklar yaklaşık 40 cm ölçüsündedir.

Kazı ve temizlik çalışmaları yanında höyüğün batı kesiminde, höyüğün üzerinde ve höyüğün çevresindeki düzlüklerde jeoradar çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda, höyüğün etrafındaki düz alanlarda yapılan Jeoradar taramalarında nekropol alanları tespit edilmiştir. Jeoradar çalışmaları yanında aynı zamanda höyüğün topoğrafik 3D haritası da çıkarılmıştır (Resim: 10).

2023 yılında yapılan kazılarda höyüğün ortasında daha önce kazılmış bir alanda payandalı bir duvar sistemi kazılmıştır (Resim: 11). Bu alanın tam olarak anlaşılabilmesi için jeoradar çalışmaları da yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda megaron planlı yapılara benzer ardışık mimari yapıların var olduğu ortaya çıkmıştır (Resim: 12). 2024 yılında ise höyüğün güneydoğusunda tabakalaşmayı tespit etmek için bir basamaklı açma açılmıştır (Resim: 13). 2025 yılında megaron planlı yapıların tespit edilmiş olduğu alanda kazılara başlanılacaktır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hacıtuğrul Höyük 2022 kazıları kazıları sırasında çeşitli kap formlarına ait seramik parçaları ve 1 ağırşak ele geçmiştir. Ele geçen bu parçalar Orta Frig dönemine aittir (Resim: 14-15). Son olarak kazı çalışmalarımız sırasında çıkarılan toprak, taş ve geçmiş yıllarda kazılarda alanda bırakılan toprakların bir kısmı kazı alanının dışına höyüğün yakınına taşınmıştır.

Hacıtuğrul Höyük kazılarına uzun bir aradan sonra başlanmış olması, Gordion kazıları için çok önemlidir. Gordion kazılarının referans alabileceği yakın bir yerleşim yeri bulunmadığından Hacıtuğrul Höyüğün en azından Gordion antik kentinin Orta Frig dönemini aydınlatmada yardımcı olacağı tahmin edilmektedir. Orta Frig döneminde Gordion antik kentinin geçici de olsa yönetim merkezini yürütmüş olduğu düşünülen Hacıtuğrul Höyük'te yapılacak kazılar, bu teorinin doğru olup olmadığını da bize göstermiş olacaktır. Ayrıca Hacıtuğrul Höyük'ün güneybatısında bulunan büyük bir Tümülüsün varlığı da buranın önemini bir kez daha göstermektedir. Gordion antik kentinde yer alan büyük ölçekli Tümülüslerle boy ölçüşebilecek bu Tümülüs belki de önemli bir Frig kralına ait Tümülüs olabilir. Dolayısıyla Hacıtuğrul Höyük'te kazılara başlanması ve devam ettirilmesi bilimsel olarak pek çok sorunun cevaplanabilmesi için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Cursach, B. O. (2018). *Lexicon of the Phrygian Inscriptions*. University of Barcelona, Barcelona.
- Çelik, B. (2024). “Hacıtuğrul Höyük Kazı Buluntularının Değerlendirilmesi” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 176: 67-72.
- Rose, C. B. (2017). Fieldwork at Phrygian Gordion 2013–2015, *American Journal of Archaeology*, 121/1, 35-78.
- Tezcan, B. (1980). “Yenidoğan Höyüğü (Tuğrul Höyük) Kazısı”, *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 43-45.
- Yamashita, M. & Tsumura, H. & Hayakawa, Y. S. & Metin, M. (2013). “Archaeological Surveys at Hacıtuğrul Höyük in Central Anatolia”, *Anatolian Archaeological Studies*, XVIII, 37-41.

RESİMLER

Resim 1: Hacıtuğrul Höyüğü'nün Güneyden Genel Görüntüsü (Kazı Arşivi).

Resim 2: Bir Hayat Ağacının etrafında duran Griphon Levha Parçası (Foto. A. R. Erdoğan).

Resim 3: Oyma ve kabartma bezeli siyah yonca ağzılı testi (Foto. A. R. Erdoğan).

Resim 4: Oyma bezemeli ördek veya kartal şeklinde bir ryton kap (Foto. A. R. Erdoğan).

Resim 5: Kazı Öncesi Ot ve Çalı-Çırpı Temizliğinden Önce Çalışma Alanı (Kazı Arşivi).

Resim 6: Kazı Öncesi Yıkıntı Halindeki Taş Duvarlar (Kazı Arşivi).

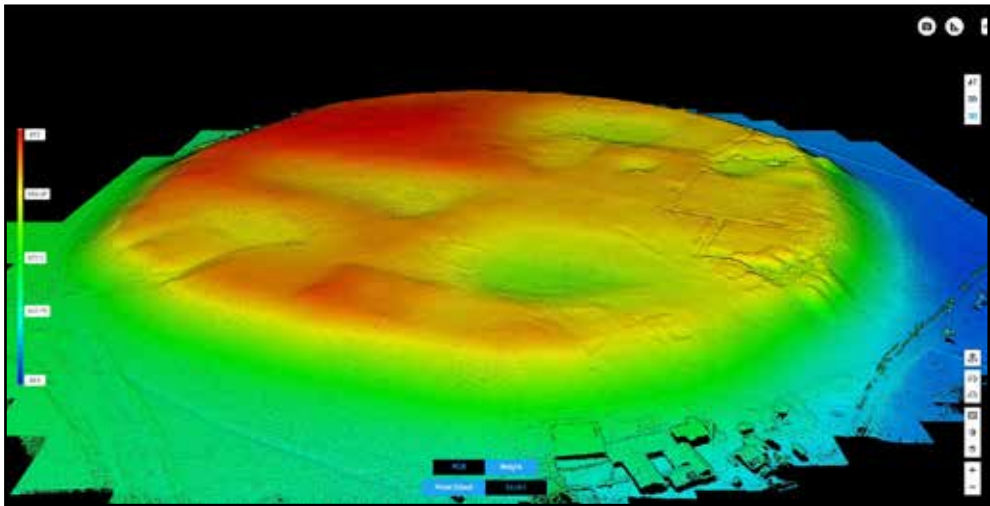
Resim 7: Dış Sur Duvarı (Kazı Arşivi).

Resim 8: Dış Sur Duvarı ile Bağlantılı Kuzeye Devam Eden Mimari Yapı (Kazı Arşivi).

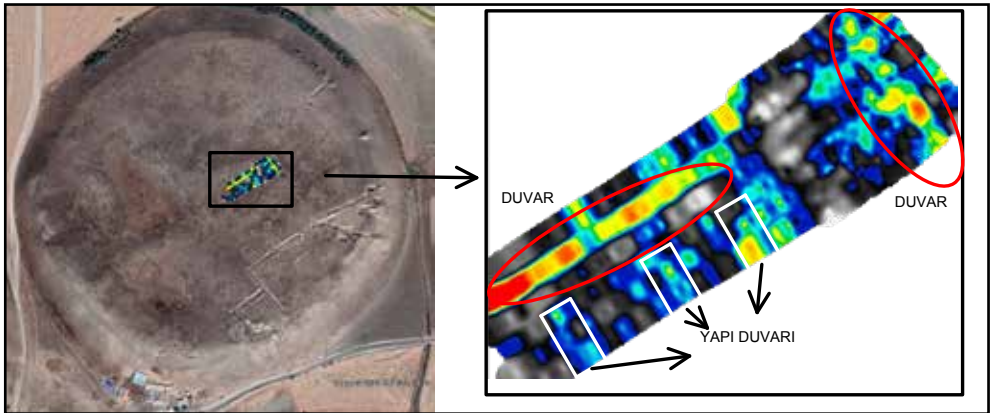
Resim 9: Dış Sur Duvarı ile Bağlantılı Kuzeye doğru devam eden uzun bir duvar (Kazı Arşivi).

Resim 10: Höyüğün 3D Haritalandırılması (Kazı Arşivi).

Resim 11: Payandalı Duvar Sisteminden Görünüm (Kazı Arşivi).

Resim 12: Megaron Planlı yapıların Jeoradar Görüntüsü (Kazı Arşivi).

Resim 13: Höyüğün Güneybatısında açılan bir basamaklı açma (Kazı Arşivi).

Resim 14: Orta Frig Dönemi Seramik Parçaları (Kazı Arşivi).

Resim 15: Geometrik Bezemeli Seramik Parçası (Kazı Arşivi).

İSSOS- EPIPHANEIA (HATAY-ERZİN) 2024 YILI ARKEOLOJİ ARAŞTIRMALARI

Banu ÖZDİLEK*

H. Onur TIBİKOĞLU

Ali ÇELİKAY

Hatay- Erzincan ilçesinde, Gözeneler mevkiinde yer alan İssos- Epiphaneia Antik Kenti Ovalık /Pedias Kilikya bölgesinde bulunmaktadır (Çizim: 1). Kent ve çevresinin coğrafi konumu bakımından bir kavşak noktası olması, hem kara hem de deniz ticaretinde önemli bir rol oynamasını sağlamıştır. 2022, 2023, 2024 yılı kazılarında bu yana kente çok katmanlı yerleşim kronolojisi gün yüzüne çıkarılmıştır (Özdilek ve Tıbıkoğlu 2023, s. 24; Özdilek vd., 2023, s. 29; Özdilek ve Tıbıkoğlu 2024, 34; Özdilek 2024, s. 24; Özdilek vd., 2024a; Özdilek vd., 2024b, s. 335; Özdilek vd., 2025, s. 265). Epiphaneia’da yürütülen arkeolojik kazı ve araştırmaların verilerine göre, kentin yerleşim geçmişi Neolitik döneme kadar uzanmakta olup, iskânın ovanın kuzey ucunda yer alan Gözeneler Höyüğü’nde başladığı anlaşılmaktadır.

İssos Ovası’nda, Epiphaneia höyük ve çok sayıdaki höyüğün varlığı bereketli sulak topraklara sahip olmasıyla alakalıdır. Bu bereketli topraklarda tarım, üretim, denizcilik ve ticaret faaliyetlerinin sürdürülmesine olanak sağlamıştır (Lehmann vd., 2006, s. 79-88). Aynı zamanda kentin geniş sütunlu caddeleri, limanı Catabolos’a yaklaşık 9 km’lik uzaklığı (Tobin 1995, s. 151; Tobin 1999, s. 221; Tobin 2004, s. 92; Lehmann et al. 2006, s. 83; Tülek 2012, s. 177- 180; Özdilek-Tıbıkoğlu 2025 (baskıda) kentin hinterlandının oldukça geniş olduğunu göstermektedir. Liman yerleşimi mansio statüsündedir (Tobin 1995, 151; Tobin 1999, 221; Tobin 2004; 92; Lehmann et al. 2006, s. 83; Özdilek-Tıbıkoğlu 2025(baskıda). 2023-2024 yıllarında Epiphaneia’nın limanı Catabolos’da araştırmalar yapılmış ve gerek Epiphaneia gerekse Catabolos’taki arkeolojik veriler ışığında Burnaz’daki bu yerleşimin Epiphaneia’nın limanı olduğu kesinleşmiştir (Özdilek – Tıbıkoğlu 2025 (baskıda)).

İSSOS EPIPHANEIA URBANİSTİĞİ

Ovalık yerleşim olan Epiphaneia Antik Kenti’nin günümüzdeki görülen yapıları Roma, Bizans ve Orta Çağ Dönemi’ne tarihlendirilmektedir. Kentin mimari malzemesi genellikle kireç-

* Doç. Dr. Banu ÖZDİLEK; Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Antakya-Hatay/TÜRKİYE, E-Posta: ozdilek.banu@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5803-5386>.

Dr. H. Onur TIBİKOĞLU (Arkeoloji); Bağımsız Araştırmacı, Antakya-Hatay/TÜRKİYE, E-Posta: tibikoglu@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7046-0094>.

Ali ÇELİKAY; Hatay Arkeoloji Müzesi Müdürü, Antakya-Hatay/TÜRKİYE, E-Posta: ali.celikay@ktb.gov.tr
ORCID : 0009-0008-8262-8091

taşı ve bazalt (leçe) taşından olup, mermerden yapılma mimari öğeler bulunmaktadır. Ayrıca kentin Orta Çağ'ına tarihlendirilen küçük yer yer sıvalı ışıklarda görülmektedir. Kent urbanistiği, tüm ana hatlarıyla Roma şehircilik unsurlarını barındırmaktadır. Kent genelinde *sacral* ve *profan* yapıların izleri görülmektedir (Özdilek vd., 2023, s. 197-222). Kamu merkezinin ortasında, kuzey- güney ve doğu- batı akslı sütunlu caddeler birbiriyle kesişmektedir. Roma Dönemi'ne ait bu ana cadde, *Decumanus-maximus* ve *cardo* düzenindedir. Kent merkezinde yer alan bir başka mimari ise, *bouleuterion-odeon*dur. Bu yapı döneminde, meclis binası ve ek işlev olarak müzik salonu olarak kullanılmıştır. Daha sonra Orta Çağ'da çeşitli işlevler için kullanıldığı saplanmıştır. Kamu alanının hemen kuzey kısmında Roma tiyatrosu ve höyük yerleşimi, güneydoğusunda tapınak- bazilika (Erdoğan ve Pamir, 2023, 233- 255), güneybatısında ise *prytaneion* yer almaktadır. *Decumanus*'un her iki yanında *stoa* / *porticus* yer alır.

Kentin su ihtiyacının karşılamak amaçlı Amanos dağlarından inen su kemerleri bulunmaktadır. *Aqueductus* kentin doğu- batı aksından geçerek tiyatronun tepesinden kuzeye kıvrılmaktadır (Özdilek – Tıbikoğlu 2025, (baskıda)). Kentin gösterişli yapılarından olan Artemis Hamamı Mozaiklerinin yeniden değerlendirilmesi ve arkeopark projesine üzerine çalışmalar yapılmıştır (Tıbikoğlu ve Özdilek 2024, s. 264) (Çizim: 1).

Son dönem araştırmalarından elde edilen veriler ışığında, kentin günümüzdeki mimari dokusu Helenistik Dönem'den başlayıp, Beylikler dönemine kadar şekillendiği görülmektedir. Orta Çağ karmaşası sonrası kente yeni yapılaşma izleri de görülmektedir (Harita: 1).

1. ÇALIŞMA ALANLARI

2024 kazı sezonu, geç gelen bütçe nedeniyle iki etaptan oluşmaktadır. I. Etap çalışmaları; Kültürel miras, alan yönetimi, dijital arkeoloji ve veritabanı üzerine yapılmıştır. II. Etap çalışmaları kapsamında, 2024 yılı itibarıyla; meclis binası, sütunlu cadde ve stoa (porticus) yapılarının restitüsyon ve rölöve projeleri hazırlanmış; bu doğrultuda koruma, üst örtü, gezi güzergâhı ve arkeopark projeleri geliştirilmiştir. Ayrıca antik kentteki tapınaklar ve kilise yapılarının belgelenmesi, restitüsyon çalışmaları ile kente ait detaylı haritanın çıkarılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Alanın stratigrafik, topografik ve arkeolojik açıdan belgelenmesi ve mevcut kalıntıların korunmasına yönelik çalışmalara da bu süreçte hız verilmiştir.

2. KAZI ve ARAŞTIRMA FAALİYETLERİ

2.1. PODYUMLU TAPINAK (H. Onur TIBIKOĞLU-B. ÖZDİLEK)

Sütunlu Caddenin kuzeydoğusunda, Roma tiyatrosunun yaslandığı tepenin eteklerinde yer alan, yoğun maki, çalılık ve bitki örtüsüyle kaplı Podyumlu Tapınak, tipik Roma harçlı duvar örgü tekniği olan opus caementicium ile inşa edilmiştir. Bitki örtüsünün yoğunluğu nedeniyle yapının gözlemlenmesi güçleşmektedir. Ancak yapılan temizlik çalışmalarının ardından duvarın uzunluğu yaklaşık 40 metre, toprak seviyesinden yüksekliği ise 2,10 metre olarak ölçülmüştür. Podyumun toprak altındaki kısmına ulaşamadığından kalınlığı tespit edilememiştir.

Tapınağa ait iki parça halinde colosal büyüklükte İonik tarzda kapı söveleri ortaya çıkarılmıştır (Levha: 1, Resim 2). Tapınağın planı çıkarılmış, genel kent haritasına işlenmiş ve duvarları fotogrametrik yöntemle belgelenmiştir (Resim: 1; Levha: 2; Resim: 3).

2.2. SÜTUNLU CADDE MİMARİ BELGELEME ÇALIŞMALARI

Sütunlu caddenin uzantısı olan ve toprak altında gömülü kalan tamburların tespiti ve durumu belgelenmiştir. Bitki ve topraktan arındırılan tamburların konumları ortaya çıkarılmıştır. Aşırı tarım yüzünden kısmen deforme olan bu kamburların yanı sıra korinth sütun başlıklarına ait parçalarına da rastlanmıştır.

2.3. TAPINAK- BAZİLİKA MOZAIK VE BEZEME BELGELEME ÇALIŞMALARI

(H. Onur AKSEVEN)

2024 sezonu II. Etap çalışmalarında, dini kompleks olan tapınak- bazilika yapısının 2022 öncesi yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan mozaiklerin eskiyen jeotekstili yenilenmiş ve bitki köklerinden arındırılmıştır. Dini kompleksin I. evresi olan tapınağın *stylobat* bezemeleri ve II. evresi olan kilise- bazilika mimari bezemeleri belgelenmiştir. Fotogrametrik metod ile çalışılmış ve çizimleri yapılmıştır. Yapılan belgeleme ve bakım çalışmalarından sonra mozaikler koruma örtüsü altına alınmıştır (Resim: 5).

2.4. İSSOS-EPİPHANEİA SERAMİKLERİ VE ARŞİVLEME ÇALIŞMALARI

(DEPO ÇALIŞMASI)

I. ve II. Etap çalışmaları süresince yapılan İssos- Epiphaneia seramikleri ve arşivleme çalışmaları (depo çalışması), 2022- 2024 yılı tüm eserlerinin katalog ve veritabanı girişi yapılmıştır. 2022-2024 Kuzeydoğu *Porticus*, Güney *Stoa Porticus*, Doğu- Batı *Odeion Parados* açmaları ve 2024 yılı yüzey temizliği buluntuları ile belgelenip arşivlenmiştir.

2.5. DİJİTAL ARKEOLOJİ VE VERİTABANI SİSTEMİ ÇALIŞMALARI

(M. Naif SÖNMEZ)

Kentin dijitalleşmesi yolundaki çalışmalar bu sene de devam etti. Alandaki çeşitli mimari bezeme tarandı ve belgelendi. Coğrafya Bilgi Sistemleri ile entegre çalışmaları yürütüldü. *FileMaker* ve dijital laboratuvar arkeolojik kazı ve araştırmalara uygun hale getirildi (Çizim: 2, Çizim: 3)

2.6. RESTORASYON VE KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

2.6.1. ARTEMİS HAMAMI ARKEO-PARK PROJESİ

İssos Epiphaneia kamu merkezinin doğusunda yer alan Artemis Hamamı Koruma ve Üst Örtü Projesi hazırlanmış olup, Hatay Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Tarafından onaylanmıştır. Erzin turizmine katkıda bulunacak olan bu projenin uygulama aşamasının bütçesi için Doğaka'nın Proje Desteğine sunulmak üzere dosya hazırlanmıştır. Hatay Valiliği ve Doğaka'nın sağladığı hibe ile Artemis Hamamı Arkeo-park alanı olarak tasarlanacak ve halka açılacaktır.

2.6.2. MECLİS BİNASI VE STOA RESTİTÜSYON KORUMA-GEZİ GÜZERGAHI PROJESİ

Meclis Binası ve Stoa Porticus'un lidar taraması gerçekleştirilmiş; elde edilen veriler doğrultusunda saha çalışmaları yapılarak restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Proje kapsamında, Meclis Binası'nın sağlamlaştırılması, korunması ve anastylosis (yeniden ayağa kaldırma) çalışmaları ile Stoa Porticus'un sütunlarının yeniden ayağa kaldırılması ve stoa alanına koruyucu bir çatı örtüsü yapılması planlanmıştır. Zeminde yer alan takvim mozaiklerinin sergilenmesini de içeren bu proje, Hatay Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'na sunulmuş ve onaylanmıştır (Çizim:3).

2.6.3. TIBIKOĞLU KONAĞI HAFIZA MÜZESİ VE GENÇLİK KÜTÜPHANESİ PROJESİ

(H. Onur TIBIKOĞLU-Banu ÖZDİLEK-Müge BAHÇECİ)

Hatay'ın Erzin merkezinde yer alan Tıbikoğlu Konağı'nın bilim kültür evi olması hedeflenmiştir. Erzin ilçesinin hafıza merkezi, ihtisas kütüphanesi, İssos-Epiphaneia Arkeoloji Araştırmaları çalışma ofisi ve Gençlik Kütüphanesi olarak işlevlendirilmesi adına restitüsyon-restorasyon projesi hazırlığı yapılmaktadır. İlçenin ilk tescilli sivil mimari örneği olan Tıbikoğlu Konağı çalışmaları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan sağlanan hibe ile sürdürülmektedir. Bu proje, Erzin halkı ile İssos Epiphaneia kenti arasında ilgili ve farkındalık bağı kurarak, yörenin kültür, sanat ve bilim hayatına sunacağı katkılarla birlikte cazibe merkezi haline gelerek turizme açılacaktır.

2.6.4. ALAN YÖNETİMİ PROJESİ

(Müge BAHÇECİ – AYBİKE YENEL)

İssos Epiphaneia antik kenti ve yakın çevresinin koruma yaklaşımıyla planlanarak arkeolojik araştırmalara yön vermek ve kültür mirası niteliğindeki kültür mirası yapılarını koruma ve antik kentin yönetim alan sınırını belirlenmesi, Koruma Amaçlı İmar planı çık-

rilmasının ardından hazırlanan alan yönetim planının hayata geçilmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştır.

2.6.5. KAZI EVİ PROJESİ

(H. Onur TIBİKOĞLU – Banu ÖZDİLEK – Müge BAHÇECİ)

Sit alanı içerisinde kalan Toprak Mahsulleri Ofisine ait bina, silolar ve hangarlardan oluşan endüstriyel kirlilik ile terk edilmiş alanda 2022 yılında itibaren İssos Epiphaneia kazı ve bilim evi olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aktarılması için çalışmalarımız sürdürülmektedir. Neticesinde endüstriyel kirliliğin temizlenmesi sonrası kiralama süreci başlatılacaktır. Bu amaçla Hatay Valiliği ve Erzin Kaymakamlığı vasıtasıyla alanın Çevre Şehircilik Bakanlığı yetkisi ve organizasyonu ile devlet eli ile boşaltılması adına yazışmalar sürdürülmüştür. Böylelikle “İssos Epiphaneia Kazı Araştırma İstasyonu-Kültür, Sanat ve Bilim Merkezi” haline getirilmesi adına 2024-2025 yılında Başkent Üniversitesi Mimarlık Bölümü Atölye 4 öğrencileri tarafından kazı araştırma istasyonu ve karşılama merkezi projeleri hazırlanmıştır (Resim: 10).

2.6.6. SÖZLÜ ARKEOLOJİ PROJESİ

(Banu ÖZDİLEK-H. Onur TIBİKOĞLU)

Tarihsel süreçte çeşitli nedenlerle modern yerleşime taşınmış İssos Epiphaneia antik kenti arkeolojik malzemelerinin tespit araştırmaları sürdürülmektedir. Erzin merkez modern yapıları içerisinde yer alan bu arkeolojik malzeme ile halkının arkeolojik alan ile ilgili anlatılarını, potansiyel arkeolojik alanları belirlemek üzere kayıt altına almayı amaçlayan Sözlü Arkeoloji Projesi hazırlıkları başlatılmıştır.

2.6.7. ANTROPOLOJİ ÇALIŞMALARI

(Evrin TEKELİ)

İssos Epiphaneia antik kentinden ele geçen verilerin ışığında, antik dönem insanın beslenme alışkanlığı incelenmiştir. 2022- 2023 kazılarında gün yüzüne çıkarılan öğütme, ezme taşlarının yanı sıra günlük kullanım kapları bölge insanının tahıl işleme tekniklerinin gelişmiş olduğu ve tahılın beslenmede önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir. Buluntu verileriyle, tarım toplumu olduğu anlaşılan kentte diyet yapısının insan iskeleti üzerinde incelenmesi, antropolojik analizler genel sağlık durumları hakkında önemli bilgi elde edilecektir. Neticesinde bulunan iskeletlerin hastalık analizleri travmatik ve şiddete dayalı darbeler, kırıklar incelenerek bireylerin geçirmiş olduğu tedavi ve ölüm nedenleri değerlendirilerek dönem insanının sağlık sorunları ile nasıl başa çıktıkları hakkında teoriler üretilecektir.

2.6.8. ESKİÇAĞ TARİHİ VE EPIGRAFYA ÇALIŞMALARI

(Fatih YILMAZ)

İssos Epiphaneia'daki yazıtlar belgelenmiş ve çevresindeki antik bölgenin coğrafya-antik çağ tarihi kapsamında değerlendirilmiştir. Kentin yazıtları, müzelerdeki ilgili eserlerin bilgileri kayıt altına alınmakta, kentteki yayınlanmış ve henüz yayınlanmamış yazıtlar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Stoa'daki figürlü mozaik döşemelerinin hemen yanı başında bulunmuş beyaz kireçtaşından silindirik sunak üzerindeki tek satırlık yazıt adağın kime ait olduğu okunmuştur. Bouleuterion-Odeion olarak düşünülen cavea Postament bloğu üzerinde yer alan in-situ bloğun üzerindeki yazıt çalışılmıştır. Tapınak-Bazilika'da devşirme bulunan yazıtlarda ise önemli bir kesime ait bir kişi ve eşinin onurlandırma yazıtıdır. Ayrıca İssos Ovası'ndan ele geçen ve Epiphaneia ile ilişkili daha önceden yayınlanan yazıtların içeriği değerlendirilmiştir.

2.6.9. SU YOLLARI ARAŞTIRMALARI

(Banu ÖZDİLEK – H. Onur TIBIKOĞLU)

İssos Epiphaneia 2023 kazı ve araştırma sezonunda gerçekleştirilen çalışmalardan biri olan su yolları araştırmaları 2024 yılı araştırmalarında devam etmiştir (Özdilek – Tıbıkoğlu 2025a (baskıda)). Yapılan incelemelerde, dağ kaynaklarından çıkan suyun kanallar ve kemerler aracılığıyla Epiphaneia başta olmak üzere İssos Ovası, Turunçlu Köyü ve Catabolos Limanı'na kadar ulaştığı belgelenmiştir. Bu çalışmalar kapsamında su yollarının inşaat teknikleri, kullanılan malzemeler, mimari özellikler ve üzerlerinde bulunan yazıtlar değerlendirilmiştir. Böylece bölgenin su yönetim sistemleri bütüncül bir yaklaşımla anlaşılabilir hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda ön araştırmaları yapılan Catabolos Limanı, 2022 yılından itibaren ekibimiz tarafından karasal ve havadan fotogrametri, arkeolojik yüzey araştırmaları ve jeomorfolojik analizlerle yeniden incelenmiştir. Bu sayede Catabolos ile Epiphaneia arasında doğrudan bir bağlantı olduğu, epigrafik veriler, bulunan sikkeler ve diğer arkeolojik buluntularla doğrulanmıştır. Ayrıca İssos Epiphaneia'da seramik, cam, metal, zeytinyağı, şarap ve tekstil üretimi gibi çok çeşitli üretim faaliyetlerine dair bulgular elde edilmiştir. Epiphaneia, özellikle Roma döneminde tarım ve deniz ticaretine dayalı güçlü bir ekonomik yapıya ulaşmış, liman yerleşimi Catabolos bu süreçte hem ticaretin hem de askeri lojistiğin merkezlerinden biri haline gelmiştir. Antik yol ve su sistemleriyle desteklenen bu yerleşim, kentsel ve kırsal kalkınmayı birlikte sürdürmüştür. 4. yüzyıldan itibaren hac yolları üzerindeki konumuyla da öne çıkan bölge, aynı zamanda Doğu Akdeniz'de Hristiyanlığın yayılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalar, Catabolos'un Epiphaneia'nın ana limanı olduğunu kesin biçimde ortaya koymuştur. Bu araştırmalar, antik Kilikya'da iç kentlerle liman yerleşimleri arasındaki karmaşık ve işlevsel ilişkiyi; su mühendisliği ve ticaret ağları üzerinden anlamamıza olanak tanımaktadır.

2.6.10. LİMAN (CATABOLOS) ÇALIŞMALARI

(Banu ÖZDİLEK – H. ONUR TIBİKOĞLU)

2024 yılı yürütülen bir başka çalışma ise, kentin liman (*Catabolos*)’dır. Yürütülen bu çalışmalar, İssos Epiphaneia’nın çevresindeki kırsal yerleşim alanları ile Burnaz sahilindeki liman yerleşiminin kentle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Özdilek – Tıbikoğlu 2025b (in-press)). Epiphaneia, özellikle Roma döneminde tarım ve deniz ticaretine dayalı güçlü bir ekonomik yapıya ulaşmış, liman yerleşimi Catabolos bu süreçte hem ticaretin hem de askeri lojistiğin merkezlerinden biri haline gelmiştir. Antik yol ve su sistemleriyle desteklenen bu yerleşim, kentsel ve kırsal kalkınmayı birlikte sürdürmüştür. M.S. 4. yüzyıldan itibaren hac yolları üzerindeki konumuyla da öne çıkan bölge, aynı zamanda Doğu Akdeniz’de Hristiyanlığın yayılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalar, Catabolos’un Epiphaneia’nın ana limanı olduğunu kesin biçimde ortaya koymuştur. Bu araştırmalar, antik Kilikya’da iç kentlerle liman yerleşimleri arasındaki karmaşık ve işlevsel ilişkiyi; su mühendisliği ve ticaret ağları üzerinden anlamamıza olanak tanımaktadır (Özdilek – Tıbikoğlu 2025b (in-press)). (Resim: 10).

2.6.11 COĞRAFYA ÇALIŞMALARI

(Mesut ŞİMŞEK)

Hatay ili Erzin ilçesindeki Epiphaneia Antik Kenti’ni dijital olarak belgelemek amacıyla, 2022-2024 yılları arasında DJI Phantom 4 Pro İHA ile 50 metre yükseklikten, Drone Deploy yazılımı kullanılarak 10 farklı tarihte 15 paralel uçuş gerçekleştirilmiştir. %80 bindirme oranıyla alınan 2520 stereo görüntüden 3 cm çözünürlükte Sayısal Yüzey Modeli (SYM) üretilmiştir. Elde edilen verilerle antik su kemeri, odeon, kilise, hamam gibi yapıların bulunduğu 316.900 m²’lik alan haritalanmıştır. Bu çalışma, Epiphaneia Antik Kenti’nin yapı unsurlarının dijital arşivlenmesi ve korunmasına yönelik önemli bir katkı sağlamıştır.

2.6.12 İSSOS EPIPHANEİA BULUNTULARI IŞIĞINDA TAŞ ESERLER

2024 yılı kazı ve araştırmalarında elde edilen ve antik kentin beslenme diyeti hakkında bilgi veren mortarium (Levha: 6, Resim: 7c) ve mermer parmak formlu havan eli ele geçmiştir (Levha: 6, Resim: 7d). Bu eserler, antik kent genelinde bazalt, kireçtaşı ve mermer malzemeden yapıldığı görülmektedir (Özdilek vd., 2023, s.206). Ezme ve öğütme amaçlı kullanılan bu mutfak kapları yiyecek uygulamaları, ilaç ile güzel koku hazırlama amaçlı kullanılmıştır. Kazılardan ele geçen mermer mortarium ve baş parmak formundaki hava eli antik kentin beslenme, kozmetik ve tıp alanındaki uygulamaları hakkında bilgi vermektedir (Levha: 4).

SERAMİKLER-PİŞMİŞ TOPRAK LEVHALAR-KÜÇÜK BULUNTULAR

Yüzey çalışmalarında elde edilen seramikler Orta Çağ'a ait olduğu tespit edilmiştir. Sırlı ve sırsız olan seramiklerin M.S. 12- 14. Yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. Tapınak-Bazilika kazı ve araştırmalarında çok sayıda kabartmalı duvar kaplama levhaları ve çatı kiremidi, yer döşemeleri ele geçmiştir. Pişmiş toprak levhaların üzerin deki bezemeler, mimari yapıdaki düzenlenmesi ve üretimi ve bölgedeki yayılımı hakkında bilgiler sunmaktadır. Antik kente çağlar boyunca seramik üretimine ilişkin veriler bulunmaktadır (Levha: 5, Resim: 7).

SİKKELER

Catabolos liman yerleşiminde, yüzeyde bulunan Helenistik Dönem İ.Ö. 246-222 tarihlenen *Zeus Serapis* sikkesi; Ön Yüz: Zeus Serapis Başı, Profilden. Arka Yüz: Kapalı kanatlı bir kartal şimşek demeti üzerinde ayakta profilden verilmiştir. Epiphaneia'nın ismini veren Helenistik Dönem kralı Antiokhos EPİPHANES dönemine ait bu sikkenin üzerinde "*A N T I O X O Y*", sağda, "*Θ Ε Ο Υ Ε Π Ι Φ Α Ν Ο Υ*", solda yazısı görülmektedir (Resim: 11a, Çizim: 2). Bu sikke bölgedeki Helenistik Dönem kültürleri içerisinde Zeus kültürünün varlığını göstermektedir. Bir diğer sikke ise, AE-Bronz İ.S. 337- 361 tarihli, Doğu Roma Dönemine tarihlendirilmektedir. Ön Yüz: II. Constantius portresi, profilden, soluna dönük, diademli. [...]CON[...], büstün solunda. Arka Yüz: Ayakta 4/3 Cepheden Erkek (II. Constantius). Zırhlı, sol elinde kalkan ve sağ elinde mızrak tutar. Önde attan düşen bir askere mızrağı ile saldırmaktadır. [...]P A R A T I O , sağda yazmaktadır (Resim: 11d). Antik kentte yüzeyden ele geçen bronz iki sikke korozyona uğramıştır, birinin üzerinde Arapça harfler görülmektedir (Levha: 6).

KÜLTÜREL-SANATSAL VE SOSYAL ÇALIŞMALAR-ETKİNLİKLER

Kültürel ve sosyal faaliyetler kapsamında, kazı çalışmaları sırasında antik kentin tanıtımını yapmak ve halkı arkeolojiyle buluşturmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, Erzin Kaymakamlığı ile kazı ekibinin iş birliğiyle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na özel bir konser etkinliği gerçekleştirilmiş; konser, Erzin Türk Sanat Müziği Korosu tarafından Antik Kent'te icra edilmiştir (Resim: 10).

Ayrıca, Erzin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Erzin Kaymakamlığı ve kazı ekibinin ortak organizasyonu ile İssos Epiphaneia'da yürütülen kazı ve araştırmalar hakkında halkı ve öğrencileri bilgilendirmek amacıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıya sadece öğrenciler ve bölge halkı değil, aynı zamanda Erzin'deki ilçe mülki amirleri ve yöneticileri de katılım sağlamıştır. Bu tür etkinliklerle, antik kentte yürütülen çalışmaların kamuoyuyla paylaşılması, yerel toplulukta kültürel mirasa yönelik farkındalık ve aidiyet duygusunun artırılması hedeflenmiştir (Resim: 11).

TEŞEKKÜRLER...

Hatay Erzin'deki İssos Epiphaneia kazılarına destek olan T.C. Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Hatay Arkeoloji Müzesi Uzmanı Yasemin Mete'ye destek ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Münih'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne ve Valenciennes Üniversitesi Larsh Araştırma Laboratuvarına İssos Epiphaneia kentindeki bilimsel çalışmalara verdikleri desteklerden ötürü teşekkür etmek istiyoruz. 2024 sezonunda bilim ekibi üyelerimiz Doç. Dr. Mesut Şimşek, Dr. Müge Bahçeci, Dr. Fatih Yılmaz, Dr. Evrim Tekeli, Aybike Yenel, Sedat Biçer, arkeologlarımız ve YL öğrencilerimiz M. Naif Sönmez, Ş. Onur Akseven, Habibe Uslu, Gamze Ahras ve lisans öğrencimiz Ulaş Temizalp'e emeklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Erdoğan, O., & Pamir, H. (2023). The Temple Church at Epiphaneia in Cilicia Pedias and its Terracotta Frieze. *Adalya*, (26), 233-255.

Heberdey, R., & Wilhelm, A. (1896). *Reisen in Kilikien. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse*, 44.

Lehmann, C., Killebrew, A. E., Gates, M. H., & Halpern, B. (2006). *Hellenistic, Roman, and Byzantine Settlement Patterns in the Amuq Valley*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 343, 79-88.

Özdilek, B. & Tıbıkoğlu, H. O. (2023). "Toprağın Altında Geleceği Bekledi" *Milliyet Arkeoloji*, Ekim Sayısı, 24-25.

Özdilek, B., Tıbıkoğlu, H. O. ve Ersoy, A. (2023). "İssos-Epiphaneia 2022 Excavations" *ANMED* 21, 29-33.

Özdilek B. & Tıbıkoğlu H. O. (2024). "İssos-Epiphaneia, Hatay Kazıları" *Milliyet Arkeoloji*, Şubat Sayısı: 34, 27.

Özdilek, B. (2024a). "Hatay'da İki Meclis" *Milliyet Arkeoloji*, Nisan Sayısı: 36, 24-25

Özdilek, B. (2024b). "Antiokeia mozaik sanatı canlanıyor" *Milliyet Arkeoloji*, 36, 10-11.

Özdilek, B., Ersoy, A. ve Tıbıkoğlu H. O. (2024a). İssos Epiphaneia (Erzin) 2022 Yeni Dönem Kazıları. 43. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu* 43. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1 Sayfa 197-222, 16-20 Ekim 2023. Ankara. 192-222.

Özdilek, B., Tıbıkoğlu, H. O. ve Ersoy, A. (2024b). İssos Epiphaneia Excavations 2022-2023 and Archaeological Research After Earthquakes. *Anatolia Antiqua*, no.XXXII, 335-380.

Özdilek, B., Tıbıkoğlu H. O., Sönmez M. N. ve Ersoy A. (2025). İssos- Epiphaneia (Hatay-Erzin) 2023 Yılı Kazı ve Araştırmaları. 44. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Ar-*

keometri Sempozyumu 43. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4 Sayfa 265-283, 27-31 Mayıs 2024. Nevşehir.

Özdilek, B., & Tıbıkoğlu, H. O. (2025a). Issos Epiphaneia Archaeological Research Project (2022-2025): Preliminary Evaluation of the Issos Aqueductus and Waterway Research, Anados, (in-press).

Özdilek, B., & Tıbıkoğlu, H. O. (2025b). Issos Epiphaneia Archaeological Research Project (2022-2025): Preliminary Assessments on the Port Investigations Catabolos/Burnaz: The Port of Epiphaneia in the Issos Plain, Anados (in-press).

Pamir, H., Ersoy, A., Erdoğan, O. ve Kayaş, P., (2023). Epiphaneia 2021 Yılı Çalışmaları, 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, 2023, s. 155-168.

Pamir, H., Erdoğan, O., Acar, E., (2024). Epiphaneia in Cilicia Pedias Preliminary Evaluation of the Excavations and Researches, 329-353. In *Kilikia Arkeolojisi Yeni Buluntular ve Yorumlar*, ed.

Sayar, M. H. (2012). Kilikya Eskiçağ Tarihi-Coğrafyası ve Yerleşim Arkeolojisi Araştırmaları 2010. 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, s. 461-465).

Tıbıkoğlu, H. O., ve Özdilek, B. (2024). Re-evaluation of the Mosaics of the Artemis Bath of Issos-Epiphaneia, Conservation and Exhibition Project. *Journal of Mosaic Research*(17), 263-300.

<https://doi.org/10.26658/jmr.1564765>.

Tobin, J. (1995). The City in the Sand Dunes: A Survey of a Roman Port Facility in Cilicia. 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 151-164.

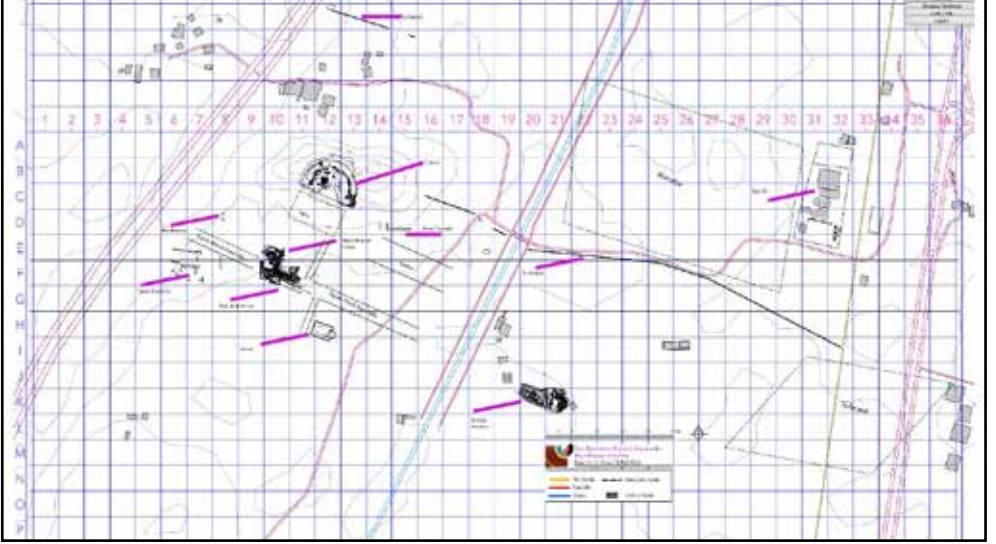
Tobin, J. (1999). Küçük Burnaz: A Late Roman Mansio in Smooth Cilicia. *OLBA*, II, 1, 221-226.

Tobin, J. (2004). *Black Cilicia: A Study of the Plain of Issus during the Roman and Late Roman Periods*. BAR International Series. Oxford. 274

Tülek, F. (2012). Burnaz, Doğu Akdeniz’de Antik Bir Liman. *Arkeoloji ve Sanat*, 140, 177-194.

EKLER

Levha 1

Çizim 1: İssos Epiphaneia Vaziyet Planı 2022 Kazısı (H. O. TIBIKOĞLU, Epiphaneia-Kazı Arşivi 2024)

Çizim 2: Hellenistik Dönem İ.Ö. 246-222 tarihlenen Zeus Serapis sikkesi. Çizim: M. Naif SÖNMEZ

Çizim 3 Dijital ortamda Bouleuterion- Odeon 3D Çizim: M. Naif SÖNMEZ

Harita 1: İssos Epiphaneia Urbanistiği 2024 (H. Onur TIBIKOĞLU, Epiphaneia- Kazı Arşivi 2024)

Levha 1

Resim 1 Tapınak? Bitki Temizliği Sonrası Genel Fotoğrafı

a. Sütunlu cadde uzantısı. Bitki Temizliği öncesi

b. Sütunlu cadde uzantısı. Bitki Temizliği sonrası

Resim 2 Sütunlu Cadde Uzantısı Bitki Temizliği

Levha 2

a. Podyumlu Tapınak

b. Tapınak söve blokları ve bazalt taşlar

c. Tapınak mimari bloklar

d. Belgeleme Çalışmaları

e. Podyum Duvarı Arkeometrik Çalışması (Epiphaneia Kazı Arşivi 2024)

Resim 3 2024 Kazı ve Araştırmaları Çalışmaları.

Levha 3

a. Mozaik Bakımı Çalışmaları

b. Tapınak- Bazilika Mozaikleri

c. Mozaik Bakımı Çalışmaları

Resim 4 2024 Tapınak- Bazilika Mozaik Bakımı Çalışmaları

Levha 4

a. Bizans Dönemi Korinth Sütun Başlığı

b. İonik tarzda (diş sırası) mimari blok parçası

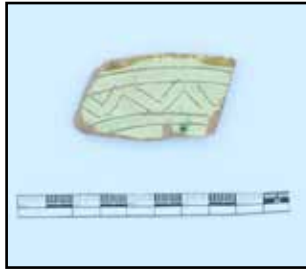
c. Mortarium Parçası

d. Parmak Formlu Havan Eli

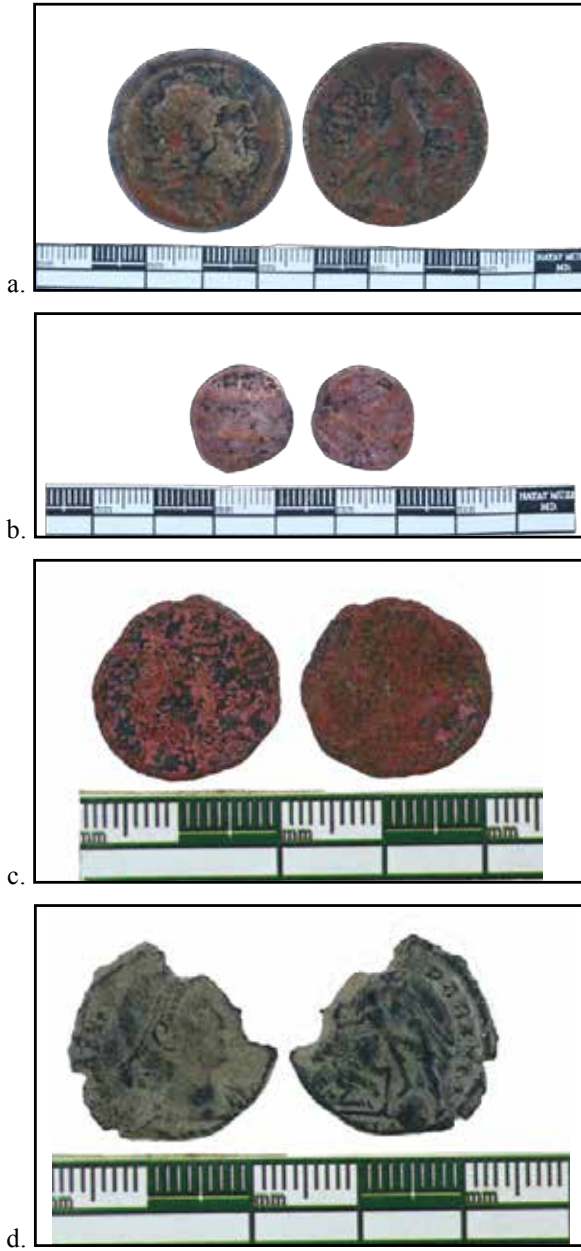
Resim 5 İssos Epiphaneia Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Taş Buluntuları (Epiphaneia kazı Arşivi 2024)

Levha 5

Resim 6 İssos Epiphaneia Pişmiş Toprak Levhalar, seramikler ve terracotta hamam çivisi
(Epiphaneia kazı Arşivi 2024)

Levha 6

Resim 7 İssos Epiphaneia Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Sikke Buluntuları (Epiphaneia kazı Arşivi 2024)

Resim 8 Liman (Catabolos) Çalışmaları. (Epiphaneia kazı Arşivi 2024)

Resim 9 Kazı Evi Projesi.

Resim 10 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Etkinliği

Resim 11 Konferans_Issos Epiphaneia Arkeoloji Araştırmaları Kültürel Miras Koruma Ve Turizm Boyutları

İZNİK ÇİİNİ FIRINLARI KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

V. Belgin DEMİRSAR ARLI*

Bursa İli İznik İlçe Merkezi'nde Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI başkanlığında yürütülmekte olan İznik Çini Fırınları Kazısı'nda 2024 yılı aktif kazı çalışmalarına, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 24 Haziran 2024 tarih ve E-94949537-160.01.01-5310069 sayılı izni ile 5 Temmuz 2024 tarihinde başlanmıştır. 11 Eylül 2024 tarihinde seçilen eserlerin İznik Müzesi uzmanları tarafından teslim alınması ve etütlük eser deposunun mühürlenmesi ile aktif kazı çalışmaları sonlandırılmıştır.

Genel Müdürlüğün 12 Eylül 2024 tarih ve E-94949537-160.01.01-5664990 sayılı uyuğunu ile aktif kazı yapılmaksızın İznik Müzesi denetiminde sürdürülen çizim ve düzenleme çalışmaları Geleceğe Miras Projesi kapsamında gelen ödenekle tekrar aktif kazı çalışmasına dönmüş ve Bakanlık uzmanının görevlendirilmesi ile 22 Ekim tarihinde alanda kazıya başlanmıştır. 12 Kasım 2024 tarihinde çalışmalar sonlandırılmış, aynı gün etütlük eser deposu açılmış, seçilen envanterlik eserler İznik Müzesi uzmanlarınca teslim alınmış, etütlük eserler depoya yerleştirilmiş ve etütlük eser deposu Müze uzmanlarınca tekrar mühürlenmiştir.

2024 çalışma programı ağırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi öğretim üye ve öğrencilerinden oluşan ekiple sürdürülmüştür. Belirtilen tarih aralıklarında alanda A7, D17, E15, F15, J14 ve Z8 plankarelerinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Mevsim şartları sonucunda E7 plankaresinde yer alan Arnavut kaldırımının güneyinde oluşan çökme nedeniyle konservasyon çalışmaları yapılmıştır. 2024 yılı sezonunda çalışılan bu plankarelerde ele geçen buluntular içinden İznik Müzesi uzmanları tarafından seçilen toplamda 13 envanterli eser İznik Müzesi'ne teslim edilmiştir.

ALAN ÇALIŞMALARI (Çizim:1 – Resim:1)

2024 yılı çalışmalarına kazı alanında bitki temizliği ile başlanmıştır. Plankare sınırları kontrol edilmiş, plankareleri belirleyen ipler yenilenmiş ve kazısına karar verilen plankarelerde hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır.

Öncelikli olarak E15-E16-E17, D15-D16-D17 plankarelerinde mevsim şartlarıyla zaman içinde oluşan akıntı topraklar temizlenmiştir. Temizlik ve düzenlemelerin ardından bilimsel kazı çalışmaları J14 plankaresinde başlamıştır.

J14 Plankaresi

BHD kazı alanında 2023 yılı kazı sezonunda I14 plankaresi ve çevresinde yapılan çalışmaların devamı olarak J14 plankaresinde yürütülen çalışmalarda beklenildiği üzere çevre

* Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Balabanağa Mahallesi Ordu Caddesi No:6 34134 Fatih-İstanbul/TÜRKİYE, E-posta: beldemar61@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-2656-9962

plankarelerde ortaya çıkarılan altyapı izlerinin bu plankarede de devam ettiği görülmüştür.

Plankarenin kuzey bölümünde -1,65m kotunda dairesel planlı muhtemelen bir foseptiğe ait kuru duvar açığa çıkarılmıştır. Foseptiğin içi -2,20m kotuna kadar temizlenmiştir. I14 plankaresinden başlayarak güney yönünde devam eden iki ayrı altyapı duvarının bu foseptik tarafından tahrip edildiği görülmüştür.

Geçen yıl J13 plankaresinde ortaya çıkarılan ve J14 plankaresine batı yönünden bitişik konumda bulunan foseptik çukurunun güneyinde, -2,12m kotunda büyük mermer bloklardan oluşturulmuş bir zemin (duvar?) tespit edilmiştir. J14 plankaresinin güney bölümünde, bu mermer blokların doğusunda, -2,15m kotunda, oval formda başka bir foseptik çukuruna daha rastlanmıştır.

Plankarenin doğu sınırını, E14 den başlayarak F14, G14, H14, I14 plankarelerinde de devam eden, farklı dönemlerde eklemeler yapıldığı anlaşılan bir kuru duvar oluşturmak-tadır.

J14 plankaresinin güneyinde tespit edilen mermer bloklar ile oval biçimli foseptik çevresi ve içinde yapılan seviye düşürme çalışmaları -2,57m kotunda sonlandırılmıştır. Bu süreçte bol miktarda pişmiş toprak tuğla yığını temizlenmiştir. Oval foseptiğin güneyinde, -2,50m kotunda, plankare sınırında pişmiş toprak bir künk ortaya çıkarılmıştır. Künkün K14 plankaresindeki durumu plankare açılınca netlik kazanacaktır (Resim:2).

Z8 Plankaresi

Plankaredeki çalışmalara, 2023 yılı kazı sezonunda çalışması tamamlanan Z9 plankaresine doğu yönünden bitişik (2,50x5,00m) kısımda başlamıştır. Plankarenin güneyinde, önceki kazı döneminde tespit edilen künk dizisinin temizlik ve çıkarılma çalışmaları yapılmış, -0,70 m kotunda, kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda ilerlediği ve güneybatıda çağdaş yapının temel duvarının yapımı sırasında tahrip gördüğü anlaşılan 30x14x10 ölçülerindeki pişmiş toprak künklerle oluşturulan su yolunun plankarenin ortasında 1,89 m'lik bölümünün ortadan kaldırıldığı tespit edilmiştir. Plankareyi ortasından verev bir şekilde bölen su künkleri yerlerinde bırakılarak kazıya güneyi, kuzeyi ve arada kalan orta bölümü üzerinden devam edilmesine karar verilmiştir.

Plankarenin batısına doğru genişletilen çalışmalarda, çağdaş altyapının temel izleri tamamen ortaya çıkarılmış, ölçüleri alınarak fotoğraflanıp, çizimi yapılmış ve yerinden kaldırılmıştır.

Künk dizisinin kuzeyindeki çalışmalarda *Milet işi* olarak tanınan teknikte seramik parçaları ve fırın destek malzemeleri ele geçmiştir. Kazılar plankarenin kuzey ve batısına doğru ilerletilmiş, bu sırada mermer bir sütun başlığı ortaya çıkarılmıştır. Kuzeyde ise -0,86 m kotunda, daha önce tespit edilen pişmiş toprak künklerle oluşturulmuş su yoluna paralel başka bir su yolu belirlenmiştir. Bu su yolunu oluşturan pişmiş toprak künkler 27x10x8

cm ölçülerindedir. Her iki su yolunun da batıda, kaldırılan çağdaş temel duvarı tarafından tahrip edildiği net olarak görülmüştür.

Künk dizilerinin, kuzeydoğu- güneybatı yönünde II. Murat Hamamı'na doğru ilerlediği anlaşılmaktadır. Güney künk dizisinin ortasındaki, 1,89 m.lik tahrip edilmiş kısım da dahil olmak üzere -2,25 m kotuna kadar inilmiştir. Güney künk dizisinin hemen kuzeyinde, -1,71 m kotunda tuğla taş almaşık düzende yapılmış doğu-batı doğrultulu bir duvar izi ortaya çıkarılmıştır. Bu duvar plankarenin batısından başlayarak doğuya doğru ilerlemekte, künklerin tahrip olduğu bölgede sonlanmaktadır.

Plankarenin doğusunda ise -1,95 m kotunda kuzey-güney doğrultulu, harçla bağlı tuğla bir duvar izi belirlenmiştir. Bu duvarın doğusunda ve kuzeyinde, kuzey künk dizisinin güneyinde, -2,10 m kotunda, üç adet çatki mezar ve dağınık olarak insan kemikleri bulunmuştur.

Plankarenin kuzey künk dizisinin kuzeyinde yapılan çalışmalarda *Milet işi* olarak tanınan teknikte bol miktarda seramik ve farklı formlarda sırlı tuğla örnekleriyle karşılaşmıştır. Plankarenin kuzeybatı köşesinde, -1,23 m kotunda, 0,63 m boyunda mermer bir sütun parçası bulunmuştur.

Aynı bölgede devam eden çalışmalarda -2,25m kotunda doğu-batı doğrultulu, tuğla plakaların da kullanıldığı, Bizans dönemine ait bir duvar izine rastlanılmıştır. Batıdan doğuya doğru ilerleyen 0,57 m genişliğindeki duvar 2.00 m'de sonlanmaktadır. Bu duvarın bitim noktasından itibaren -2,35m kotunda kuzeye doğru, farklı teknikte inşa edilmiş, 0,50m genişliğinde başka bir duvarın henüz kazısı yapılmayan Y plankaresine doğru (kuzey) devam ettiği görülmektedir. Doğu-batı yönlü bu duvarın güneyinde (-2,60m kotunda) ve kuzeyinde (-2,90m kotunda) iki bireye ait iskeletlere rastlanılmıştır. -2,25 m'deki Bizans dönemi duvar izleri ve çeşitli yönlerdeki mezarlar, plankarenin doğusunda ortaya çıkarılan mezar şapelinin (Ermiş ve Demirsar Arlı, 2025, s. 254-272) bu plankare içerisinde de devam ettiğini göstermektedir. Ortaya çıkan yoğun seramikler, fırın malzemeleri, kül ve kil toplakları, Osmanlı döneminde fonksiyonunu yitiren mezar şapelinin çini atölye(leri) sine dönüştürüldüğü tezini doğrular niteliktedir (Resim:3).

E15 Plankaresi

Alanın güneydoğusunda yer alan J14 plankaresindeki çalışmalarının tamamlanmasının ardından E15 plankaresinde çalışmaya başlamıştır. Plankarenin kuzeyinde (3,50x1,50mlık bölümünde) -2,84m kotuna kadar inilmiş, bu kısım bol miktarda taş, tuğla içeren dolgu malzemesi arasında çeşitli tekniklerde seramik fragmanlar ve fırın malzemeleri vermiştir.

Plankarenin güneydoğu köşesinde -0,45m de kuzey-güney doğrultulu bir kuru duvarla karşılaşmıştır. -0,55 m kotunda bu duvarın güneybatıya doğru ilerleyen başka bir kuru duvar ile kesildiği görülmüştür. Bu ikinci duvar, açmanın güneybatısında, -0,90m kotunda yaklaşık 1,00 m çapında bir foseptik çukuru tarafından kesilmektedir. Yarısının F15

açmasında devam ettiği düşünülen foseptik çukuru, plankarenin batısında, plankareye sınır oluşturan ve 15 kodlu açmalar boyunca uzanan bahçe duvarı izi arasında yer almaktadır. Öncelikle sınırlarını belirlemek amacıyla -1,00 m kotuna kadar inilen foseptiğin iç kısmı, güneyde açılacak olan F15 plankaresi çalışmaları sırasında temizlenmek üzere bırakılmıştır.

E15 plankaresinde bu yıl için çalışılan son bölüm önceki yıllarda -3.20m kotuna kadar inilen plankarenin kuzey kısmı olmuştur. Bu kısımda yapılan zemin düzenleme çalışmaları sırasında, kuzeybatı köşede kırmızı killi bir yığıntı ortaya çıkarılmıştır. Bu oluşumun kuzeyinde, doğu-batı doğrultulu temel duvarının hemen önünde, kil ve kömür parçacıklı yanık toprak tabakası, yarım ay şeklinde tuğla dizisi, küçük cam parçaları ve gözyaşı şişesi kırıkları bulunmuştur. Bu buluntular burada bir cam fırını ihtimalini düşündürmektedir. Önümüzdeki kazı sezonunda yapılacak ayrıntılı çalışmalarla bu değerlendirme netleştirilebilecektir.

D17 Plankaresi

E15 plankaresinde yapılan çalışmaların ardından, önceki yıllarda kazısının önemli bir bölümü tamamlanan C,D, 14,15,16 ve 17 plankarelerinde, mevsim şartlarının zaman içinde oluşturduğu akmalar nedeniyle meydana gelen bozulmaları önlemek ve temizlemek amacıyla genel bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında, geçmiş yıllarda değişen karelej planının yenilenmesine karar verilmiş, tekrar alınan ölçülerle karelej sınırlarındaki kaymaların düzeltilmesi amacıyla D17 plankaresinin güneyinde 1x5mlik bölümde kazı çalışması yapılması gerekmiştir. Bu kısımda yapılan kazı çalışmaları sırasında, daha önce ortaya çıkarılmış olan Osmanlı ve Bizans dönemlerine ait duvar izlerinin, plankarenin doğusuna ve güneyine doğru devam ettiği tespit edilmiştir.

F15 Plankaresi

Kazısı büyük ölçüde tamamlanan E15 plankaresinin çevre açmalarında yapılacak çalışmaların ilk ayağını oluşturan F15 plankaresindeki kazı çalışmalarına ilk olarak plankarenin kuzey kısmında başlanmıştır. E15 plankaresinin güneyinde yarısı tespit edilen dairesel taş diziliminin, bir foseptik kuyusuna ait olduğu anlaşılmıştır. Öncelikle, E15 plankaresinde bırakılan kota (-1,10m) kadar açılan bu foseptik çukurunun temizlenmesi ve derinliğinin ortaya çıkarılması amacıyla çalışmalar -1,50m kotuna kadar yapılmış, plankarenin diğer kısımlarında yapılacak çalışmalara göre devam etmek üzere çalışmaya bu bölümde ara verilmiştir.

Aynı şekilde -0,30m kotunda E15 plankaresinin batısında ortaya çıkan kuzey-güney doğrultulu kuru duvar kalıntısının F15 plankaresinde de devam ettiği görülmüştür. Ardından plankarenin güneybatı sınırında -0,60m kotunda ikinci bir foseptik çukuru tespit edilmiştir.

Plankarenin kuzey ve güneybatısında ortaya çıkan foseptik kuyuları ile bu kuyular arasında kalan kısımda yapılan çalışmalar sonucunda, iki kuyu arasında -1,10m kotundan

itibaren kil tabakası ile bu tabakanın üzerinde ve doğusunda yer alan kül katmanı içinde bol miktarda beyaz hamurlu, iyi kaliteli seramik parçaları dikkati çekmiştir. Atölye çöplüğü olması yönünde oldukça fazla veri ortaya koyan bu kısım eksi kotlara doğru gevşek bir dolgu toprak olarak devam etmektedir. Plankarenin güneydoğusunda, bol miktarda seramik veren dolgu toprağın temizlenmesiyle çalışmalar bu sezon için tamamlanmıştır.

Çalışmalar sonucunda foseptik çukurları -2,00m kotuna kadar temizlenmiş; batıda ortaya çıkan kil tabakasının -1,60m kotuna kadar devam ettiği belirlenmiştir. Plankarenin doğu bölümünün güneyi -2,40m kotuna kadar kazılmıştır. Kuzeydoğu bölümü ise, E15 plankaresinde -0,30m kotunda ortaya çıkan kuru duvarın F15 plankaresinde 3,60m boyunca devam ettiği ve plankarenin orta bölümünde sonlandığı anlaşılmıştır (Resim:4).

A7 Plankaresi

Bu sezon için çalışma planında yer alan son plankare olan A7 plankaresinin kuzey kısmındaki çalışmalar kısa bir süre devam ettikten sonra 2025 kazı sezonunda devam edilmek üzere sonlandırılmıştır. 2018 yılı çalışmalarında B7 plankaresi ve A7 plankaresinin güneyinde ortaya çıkarılan fırın ateşhanesi ve foseptik çukurunun kuzeyinde, eğim nedeniyle kuzeydoğu yönünden geldiği anlaşılan pişmiş toprak suyolunun A7 plankaresinin kuzeydoğusunda kalan bölümü ortaya çıkarılmıştır. Plankare içinde -0,85m kotunda ve 2,10m uzunluğunda ortaya çıkan bu su yolu, A7 plankaresinin güneybatısında kazı alanı sınırlarının dışına doğru ilerlemektedir. Su yolunun, A8 plankaresinin kuzeybatısında ortaya çıkarılan su kuyusu tarafından kesintiye uğratıldığı tespit edilmiştir.

Z9 plankaresinin kuzeybatısından başlayarak Z8 ve A7 plankareleri boyunca kuzeydoğu-güneybatı yönünde II. Murat Hamamı'na doğru ilerlediği görülen su yolunun, A7 plankaresinde kalan kuzey ve güney bölümleri 2025 kazı sezonunda kazılacaktır.

ÇEVRE DÜZENLEME, KONSERVASYON / BASİT ONARIM

Her kış olduğu gibi bu yıl da kış ve bahar aylarında yoğun ve dengesiz yağışların etkisiyle oluşan olumsuz mevsim şartları kazı alanının bazı bölgelerinde hasara yol açmıştır. Basit onarım teknikleriyle bu bölgelerin eski görünümlerine kavuşturulması amacıyla konservasyon çalışmaları Öncelikle, E7 plankaresinde yer alan Arnavut kaldırımının güneybatısında meydana gelen çökmenin onarım ve konservasyon çalışmalarına başlanmıştır. Hasarın tespiti için öncelikle döküntü temizliği yapılmıştır; çökme ve kaymanın yaklaşık 0,50m derinliğinde 2,50m yüksekliğinde ve 2,00m eninde bir alanı etkilediği belirlenmiştir. Yapılan incelemede, kaymanın gevşek ve yoğun kül tabakası nedeniyle olduğu anlaşılmıştır. Hem yığıntıda hem de açığa çıkan, henüz dökülmemiş küllü kısımda bol miktarda kaliteli beyaz hamurlu seramikle karşılaşılması nedeniyle, bu küllü bölümün tamamen temizlenmesine karar verilmiştir. Küllü bölümün ve olası yeni kaymaları önleyebilecek gevşek toprağın tamamen temizlenmesinin ardından, kaldırımın altına giren bu kısmın basit onarımına başlanmıştır. Kendi toprağı, kireç ve kumla hazırlanan harçla birbirine bağla-

nan taşlarla oluşturulan dolgunun tamamlanmasının ardından, çökme öncesi görünümünü kazandırmak için aynı harçla üzeri sıvanarak işlem tamamlanmıştır.

Kazı alanının çeşitli plankarelerinde, önceki sezonlarda konservasyonu yapılan pek çok bölgede zamanla oluşan aşınma ve dökülmelerin hem önüne geçmek hem de yenilemek amacıyla basit onarım çalışmaları yapılmıştır.

Ayrıca, alanın çini fırınlarının toplu olarak bulunduğu bölümünde, önceki sezonlarda başlanılan geçici üst örtü sisteminin devamı olarak, bu sezon kazısı yapılan Z8 ve A7 plankarelerinin mevsim şartlarından korunması amacıyla üst örtüsü yapılmıştır.

ENVANTER ÇALIŞMALARI

İznik Çini Fırınları Kazısı 2024 yılı çalışmalarında buluntu değerlendirme, küçük eser restorasyon ve konservasyonu ile envanter işlemleri, kazı evinde bulunan kazı laboratuvarında gerçekleştirilmiştir. Kazı sırasında çıkarılan ve plankarelerine göre etiketli kasalarda toplanan buluntular, ilk önce kazı evinde bulunan yıkama istasyonunda temizlenmiştir. İkinci aşamada buluntu yoğunluğunu oluşturan fırın malzemeleri ile seramik fragmanları plankarelerine göre kendi içlerinde tür ve teknik özelliklerine göre ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir. Aralarından form, desen, tür gibi özellikleri açısından önemli örneklerin seçimine geçilmiş, ayrılan örneklerin restorasyon biriminde detaylı temizlikleri yapılmış, gerekli ve uygun olanlarının parça birleştirme ve alçı tümleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Son olarak bunlar için ölçü ve tanımlarının işlendiği fotoğraflı envanter fişleri hazırlanmış, kesit ve profil çizimi gerektiren parçaların çizimleri kazı ekibinde yer alan öğrenci ve uzman ekip tarafından yapılmıştır.

Kazının 5 Temmuz 2024-11 Eylül 2024 arasını kapsayan çalışmalarının sonunda Bakanlık Temsilcisi, Kazı Başkanlığı ve İznik Müzesi uzmanları tarafından envanterli eser olması uygun görülen 9 eser, İznik Müzesi'ne teslim edilmiştir. Müze'ye eser tesliminin yapıldığı aynı gün, ayrı listelenen envanter fişleri tamamlanmış 197 etütlük envanterli parça etütlük eser deposuna yerleştirilmiş, Bakanlık Temsilcisi ve İznik Müzesi Uzmanı nezaretinde depo kapatılarak mühürlenmiştir.

3.1. 2024 Yılı Buluntularının Değerlendirilmesi

3.1.1. Envanterli Eserler

İznik Çini Fırınları Kazısı'nın 2024 sezonunda İznik Müzesi'ne 9 eser teslim edilmiştir. Bunlar malzeme açısından madeni ve pişmiş toprak eserler olarak iki grup oluşturmaktadır.

Madeni eser sayısı üçtür. Bunlardan İZN/24 BHD E15 Mt1 envanter numaralı eser kurşun mühürdür. Çok yıpranmış durumdaki bu mühür, benzer örneklerden yola çıkılarak 9-10. yüzyıla tarihlendirilebilmektedir. Mührün ön yüzünde kabartma olarak, üç basamak üzerinde duran bir patriklik haçı ve bu haçın dibinden çıkan bitkisel motifler görülmekte-

dir. Haçın çevresinde dairesel biçimli bir yazı bulunmaktadır. Bu bir yakarış cümlesidir ve “İsa, kuluna yardım et» şeklinde çevrilebilir. Arka yüzünde ise beş sıra yazı bulunduğu fakat bunlardan net bir sonuç çıkarmanın mümkün olmadığı görülmektedir (Resim:5).

İZN/24 BHD Z8 Mt1 envanter numaralı eser haç formunda tunç döküm, boyu 7.3, eni 4.3cm olan röliker haç parçasıdır. Röliker haçın bir parçası bulunmuştur. Menteşelerden üstteki kısmen mevcut olup alttaki eksiktir. Röliker haçın ön yüzünde ince kazıma olarak işlenmiş, elleri iki yana açık bir figür (Orans Meryem) yer almaktadır. Figürün başının üst kısmında ilk harfleri aşınmış olan yazının “...ÖV” kısmı seçilmektedir (Meter Theo/Tanrı Anası) (Resim: 6). Buna benzer röliker haçlar 1987 ve 2019 kazı sezonlarında da ele geçmiştir (Aslanapa vd., 1989, s. 243; Demirsar Arlı, 2022, s. 304,318).

İZN/24 BHD Z8 Sk1 envanter numaralı eser, bakır-bronz sikkedir. Eserin ön yüzünde Sultan Abdülmecid tuğrası ile altında sene 19 yazısı bulunmaktadır. Sikke, Sultan Abdülmecid’in tahta çıkış yılı (H. 1255 / M.1839)’ndan itibaren 19. cülus yılı olan H.1274-M.1858’de basılmıştır Arka yüzünde, “*Azze Nasruhu Fi Kostantiniyye sene 1255*” ve ortada 10 para yazılıdır (Resim: 7).

Pişmiş toprak toplam altı eserden iki adeti kırmızı hamurlu, dört adeti beyaz hamurludur. Bunlardan kırmızı hamurlu sirlanmamış İZN/24 BHD E15 PT1 envanter numaralı testi tüm olarak ele geçmiştir. Dip çapı, 8,8cm, ağız çapı 9cm, yüksekliği 24cm olan bu eser, düz dipli, armudi gövdeli, silindirik boyunlu, dışa çekik düz ağızlı ve kulpsuzdur.

Kırmızı hamurlu İZN/24 BHD E15 TR2 envanter numaralı kandil yeşil sırlıdır. Boyu 13,7cm olan kandil, küremsi formlu yağ hazneli, silindirik boyunlu, dışa çekik ağızlı, tek yönde kulplu, öne uzanan fitil deliklidir. Ağız kısmındaki eksiklik alçı ile tamamlanmıştır. Bu kandil formu Anadolu’da 13.yüzyılda Selçuklu döneminde oldukça yaygındır. Önceki kazı çalışmaları sırasında aynı formda başka kandil örnekleri de ele geçmiştir (Demirsar Arlı vd., 2018, s. 431-436). Bu eser, İznik’te Osmanlı döneminde 14-15.yüzyıllarda üretilmiş kandillerin bir örneğini oluşturması açısından önemlidir.

Beyaz hamurlu eserlerden İZN/24 BHD Z8 TR1 envanter numaralı eser, tamamı kobalt mavisi sırlı kapaktır. Gövde çapı 8cm, ağız çapı 6cm, yüksekliği 2cm olan kapağın gövdesi kulp kısmına doğru üç kademe halinde hafifçe yükselmektedir. Üç birleşebilen parçası yapıştırılmış, gövdesinde çok az bir bölüm ile kulp kısmı bulunamamıştır. Kapağın hamur ve sır kalitesi 16.yüzyıla işaret etmektedir.

Beyaz hamurlu sır altı tekniğindeki diğer üç eser, 16.yüzyıl örneklerine göre daha kaba işçiliğe sahip olan İznik’teki 17.yüzyıldaki üretim aşamasına aittir. Bunlardan İZN/24 BHD Z8 Mb1 envanter numaralı eser yine bir kapaktır. Yayvan gövde formlu kapağın gövde çapı 8,5cm, ağız çapı 6,1cm, yüksekliği 3,8cm’dir. Gövde kenarındaki çok az bir eksik dışında tumdür. Bezeme tekniği bakımından mavi-beyaz grup içerisinde ele alınan bu kapak yeşil/firuze boyalı rozet ve kobalt mavisi boyalı dört yuvarlaktan oluşan bitkisel motiflerle bezenmiştir (Resim: 8a).

İZN/24 BHD E7 R1 envanter numaralı tabak, büyük boyutlu olması bakımından da dikkati çekmektedir. Dip çapı 20cm, ağız çapı 35cm, yüksekliği 7,3cm'dir. Halka ayaklı, yayvan dipli, dışa doğru konik açılan gövdeli, düz ağızlıdır. Birleşebilen 11 parçası yapıştırılmış, gövdesinde ve kenar çevresinde eksik kalan yaklaşık 1/6'lık kısım, alçı ile tamamlanmıştır. Şeffaf renksiz sır altına çok renkli boya dekorlu tabakta beyaz zemin üzerine kalın siyah konturla oluşturulan desenler mavi ve yeşil boya ile renklendirilmiştir. Bezeme kompozisyonu kaba işçilikli olması karşılık alışlagelen örneklerden farklıdır. Ön yüzünde dip kısmını çevreleyen 23cm çapında daire içerisine uygulanan kompozisyonun merkezini oluşturan hatayinin kökünden çıkan iki dal, simetrik olarak yukarı doğru "S" şeklinde yükselerek yanlardaki iki yarım hatayinin köküne bağlanmaktadır. Burada hatayilerin taç yaprakları adeta birer rumi biçiminde tasvir edilmiştir. Gövde kısmına ise aralıklı biçimde stilize bitkisel motif uygulanmıştır. Düz çizgilerle sınırlandırılan kenar bordürü uç kısımları helezonik sonlanan S kıvrımlı dallarla bezenmiştir. Dış yüzünde gövde kısmı, alternatifli biçimde rozet ve stilize bitkisel desenleriyle çevrenmiştir (Resim: 8b).

İZN/24 BHD E7 R2 envanter numaralı eser kandil parçasıdır. Dip çapı 11cm olan kandilin mevcut kısmının yüksekliği 14cm'dir. Rodos işi olarak tanınan teknikte üretilmiş olan kandilin sadece boyun kısmı eksik olup tek parça olarak ele geçmiştir. Bu eser gövde kısmında bulunan askı yerlerinden anlaşıldığı üzere cami kandilidir ve kazı çalışmaları sırasında bu tip kandillere nadir olarak rastlanılmaktadır (Demirsar Arlı vd., 2018, s. 433-434). Sırındaki çatlaklar, renklerdeki bozulmalardan dolayı 17.yüzyıla tarihlenen eser bezemesiyle fark yaratmaktadır. Gövdenin şişkin kısmında, üç asma halkası arasında, kartuşla belirlenmiş üç alanın içinde sırasıyla "Lahelaheillahlah", "Allah, Muhammed, Ebu-bekir", "Ömer, Osman, Ali" yazmaktadır. Bu eser formu dışında gövde üzerine uygulanan yazı dekorlu kompozisyonuyla da öne çıkan nadide bir örnektir. Stilize bitkisel motiflerle bezenen kandilin ayak kısmının iç tarafında yine stilize bir çiçek motifi yer almaktadır (Resim: 9).

3.1.2. Kazı Deposuna Yerleştirilen Etütlük Buluntular

2024 kazı sezonunda toplam 197 buluntu için envanter fişi hazırlanmış olup bunlardan 135'i Z8 plankaresine aittir. Seçilen tüm buluntular, teknik, desen, form gibi özellikleri bakımından özel ve önemli bulunan örneklerdir. Bunların teknik ve yoğunluklarına yönelik yapılan tespitler, İznik'teki çini-seramik üretimi hakkında önemli yeni bulgulara ulaşılmasını da sağlamaktadır. Sırlı tuğla buluntu sınıfı da bunlar arasındadır. Mimari bezemede kullanılmak amacıyla üretilmiş ancak sırlı veya sırlanmamış halde üretim artığı olarak ayrılmış çeşitli formlardaki tuğlalara 2014 yılından itibaren -özellikle de 2015, 2019, 2022 kazılarında- kazısı yapılan A, B, C plankarelerinde yoğun miktarda rastlanılmış, böylelikle İznik'te çini ve seramik dışında tahminlerin üzerinde sırlı tuğla üretildiği anlaşılmıştır (Demirsar Arlı ve Arlı, 2021, s. 915-920). 2024 sezonunda, bu plankarelerle sınır oluşturan, Z8 plankaresinde yapılan kazı çalışmaları sırasında da bir miktar sırlı tuğla bu-

lunmuş, bunlar içerisinde tüm olan 14 sırlı tuğla ile bu yıl toplam 16 sırlı tuğlanın envanter fişi hazırlanmıştır.

Depo kapama tutanağı ekinde bulunan listelere de yansıdığı üzere, kırmızı ve beyaz hamurlu olarak ayrılan seramik fragmanlarından kırmızı hamurlu üretim grubuna ait buluntu miktarı, önceki yıllarda olduğu gibi bu kazı sezonunda da oldukça fazladır. Kırmızı hamura uygulanan bezeme teknikleri arasında ise *Milet işi* olarak tanınan Osmanlı seramikleri öne çıkmaktadır (Resim: 10).

Sgraffito tekniğine ait fragmanlar da yine hem miktar hem de kompozisyon bakımından önem taşımaktadır. Bu yıl çalışılan *sgraffito* parça sayısı toplam 31 adet olup, bunlar Bizans ve Osmanlı dönemi üretimleridir. Bizans dönemi *sgraffitoları* arasında en sık karşılaşılan örnekler, 12-13.yüzyıllara tarihlenen *Zeuxippus* grubuna aittir. Bunlar dışında Anadolu'da 12.yüzyıl ortalarından 14.yüzyıl aralığına tarihlendirilen geç Bizans ve erken Osmanlı dönemi seramiklerinde yeşil, kahverengi, mor tonlarında boyamalar önem kazanmıştır. İznik'te de yaygın olarak geçiş döneminde (13-14.yüzyıl) üretildiği tahmin edilen boyalı *sgraffito* grubunun desen ve form bakımından önemli parçalarına bu kazı sezonunda da rastlanılmıştır (Resim: 11). Özellikle sırsız ve defolu örnekler bunların İznik'te üretildiğine işaret eden önemli buluntulardır.

Beyaz hamurdan imal edilmiş etütlük envanterli parça miktarı, kırmızı hamurlulara oranla daha azdır. Osmanlı seramik sanatında desen ve kullanılan renklere göre farklı isimler alan beyaz hamurlu seramiklerin ilk üretim çeşidi, mavi-beyaz dekorlu olanlardır. Bu sezonun mavi-beyaz buluntuları 16.yüzyıl özelliklerini taşıyan kaliteli parçalardır.

16. yüzyılın ortalarında üretime dahil olan ve kabarık mercan kırmızı ile öne çıkan *Rodos İşi* adıyla tanınan seramikler üretim kalitesi bakımından iki sınıfa ayrılmaktadır. Bunların üst düzey kaliteli sert beyaz hamurlu olanlarında, ince konturlarla belirlenmiş natüralist kompozisyonlar canlı renkler ve parlak sır öne çıkmaktadır. 2024 kazı sezonunda Z8 plankaresinde bulunmuş olan *Rodos işi*'nin pembe zeminli alt grubuna (polikrom) ait yüksek ayaklı, yayvan dipli ve dış bükey gövde profilili tabağın (Resim:12a) bir diğer eşi 1984 yılındaki kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur (Aslanapa vd., 1989, s. 143). Aynı forma sahip her iki örnekte de tabakların lacivert çizgi ile belirlenmiş dip kısmına merkezi hatayı çevreleyen dairesel kompozisyon uygulanmıştır.

2024 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılan buluntular arasında bir miktar çini de bulunmaktadır. Bunlar da aynı beyaz hamurlu seramikler gibi kalitelerine göre iki döneme ayrılmaktadır. Z8 plankaresinde bulunan *Rodos işi* tekniğinde üretilmiş çini parçaları klasik dönem Osmanlı çinilerine ait oldukça kaliteli fragmanlardır. *Rodos işi* olarak tanınan tekniğin özelliklerini taşıyan çokgen formlu çini parçası, formu dışında merkezi şemalı bir kompozisyonun çevresine yerleştirilen yazı dekorlu kartuşlarıyla fark oluşturmaktadır. Aynı plankarede ele geçen ulama kompozisyonlu çini parçaları da 17. yüzyıl Osmanlı mimarlığında karşılaşılan mavi-beyaz çinilerin özelliklerini taşımaktadır (Resim: 12b).

2024 yılı II. Dönem (22 Ekim 2024-12 Kasım 2024) aktif kazı çalışmalarında ele geçen eserlerden 4 tanesi, İznik Müzesi Uzmanları tarafından müzelik değerde görülmüş, teslim alınarak İznik Müzesi'ne götürülmüştür. Aynı tarihte (12 Kasım), 25 Torba, 2 Kutu Etütlük Eser, Müze Müdürlüğü uzmanınca görülmüş ve etütlük eser deposunda muhafaza edilmek üzere yerleştirilmiştir. Etütlük eser deposu İznik Müzesi uzmanı tarafından mühürlenmiş ve anahtarları Müzeye götürülmüştür.

Müzeye teslim edilen eserlerin 4 ü de II. aktif kazı döneminde çalışılan F15 planka-resine aittir. Bunlardan 3 tanesi pişmiş toprak 1 tanesi ise kemiktir. Kemik eser (ağırşak) Roma dönemine, pişmiş toprak iç yüzü sırlı küçük boyutlu maşrapa (Resim: 13) Bizans dönemine, yine pişmiş toprak testi ve kandil Osmanlı dönemine tarihlenmiştir. Tüm olarak ele geçen kandilin sırında yer yer dökülmeler mevcuttur.

Etütlük parçalar içinde özellikle F15 plankaresinde ele geçenler arasında hem teknik hem form hem de desen açısından çok ilginç parçalar dikkati çekmiştir. Bütün buluntular temizlenmiş, tekniklerine göre tasnif edilmiş, gerekli olanların ince temizlikleri yapılmış, birleşebilenler yapııştırılmıştır. Aynı kaba ait olanlar yapışmayan parçaları ile küçük torbalara yerleştirilerek depoya kaldırılmıştır. Bütün bunlarla ilgili detaylı çalışma 2025 yılı sezonunda gerçekleştirilecek ve değerlendirmeleri yapılacaktır.

4. ANALİZ ÇALIŞMALARI

Eserlere herhangi bir zarar verilmeden sır, hamur ve renk kimyasallarının belirlendiği *pXRF* analizleri, ekip üyesi Doç.Dr. Gülsu ŞİMŞEK FRANCI tarafından yapılmaktadır. 2024 kazı döneminde çalışmak üzere toplamda 20 parça seçilmiş, çalışmaların önemli bir kısmı kazı laboratuvarında gerçekleştirilmiş, daha kapsamlı çalışma gerektiren parçalar, izinleri alınarak yıl boyunca KUYTAM'da (Koç Üniversitesi Yüzey Bilimi ve Teknolojileri Merkezi) çalışılmaktadır. Karakterizasyon çalışmaları için, dijital mikroskop, konfokal *Raman* mikroskobu ve taşınabilir *el tipi XRF* cihazı kullanılmaktadır. Analizleri yapılmakta olan parçalarla ilgili olarak grafikler hazırlanmakta, bunların sonuçları makale ve sunulan bildiri/posterlerle bilim çevreleri ile paylaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Aslanapa, O., Yetkin Ş., Altun, A., (1989). *İznik Çini Fırınları Kazısı II. Dönem (1981-1988)*, İstanbul

Demirsar Arlı, B. Kaya, Ş., Erol, Ö., (2018). "İznik Çini Fırınları Kazısı'nda Bulunan Aydınlatma Gereçleri", *XI. AIECM3 Uluslararası Orta Çağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi (19-23 Ekim 2015, Antalya Türkiye) Bildiriler*, 1, Ankara, s. 431-436.

Demirsar Arlı, V.B. ve Arlı, H. (2021) "İznik Tile Kilns Excavation Findings: Glazed Bricks", *12th Congress AIECM3 On Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings*, 1, Atina 2021, pp. 915-920.

Demirsar Arlı, V.B., (2022). “İznik Çini Fırınları Kazısı 2019-2020 Yılı Çalışmaları”, *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, C.1, Ankara.

Ermış, Ü.M., Demirsar Arlı, V.B. (2025). Appendix to the Byzantine Churches of Nikaia: Newly Discovered Building at the Iznik Tile Kilns Excavation, *Anatolian Research*, Issue 32, s. 254-272.

EKLER

Çizim 1: İÇFK 2024 BHD Kazı alanı

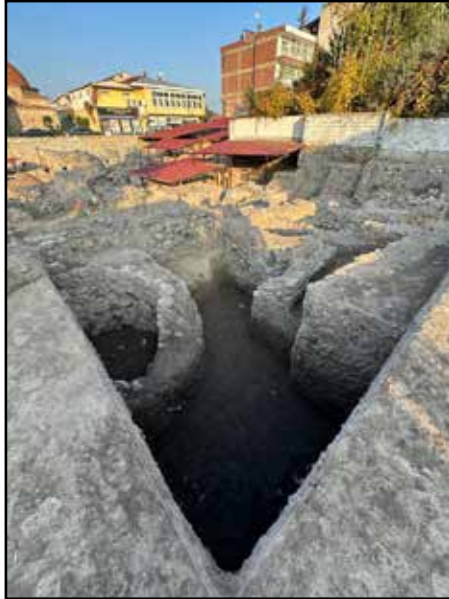
Resim 1: İÇFK 2024 BHD Kazı alanı, genel görünüş

Resim 2: İÇFK 2024 BHD Kazı alanı, J14 Plankaresi

Resim 3: İÇFK 2024 BHD Kazı alanı, Z8 Plankaresi

Resim 4: İÇFK 2024 BHD Kazı alanı, F15 Plankaresi

Resim 5: İZN/24 BHD E15 Mt1 Envanter numaralı kurşun mühür

Resim 6: İZN/24 BHD Z8 Mt1 Envanter numaralı röliker haç

Resim 7: İZN/24 BHD Z8 Sk1Envanter numaralı sikke

Resim 8a: İZN/24 BHD Z8 Mb1Envanter numaralı kapak

Resim 8b: İZN/24 BHD E7 R1 Envanter numaralı tabak

Resim 9: İZN/24 BHD E7 R2 Envanter numaralı kandil

Resim 10: İÇFK 2024 Milet işi olarak tanınan teknikte kâse ve tabaklar

Resim 11: İÇFK 2024 Sgraffito teknikte tabak ve kase parçaları

Resim 12a: İÇFK 2024 Rodos işi olarak tanınan teknikte tabak

Resim 12b: İÇFK 2024 Çini Parçaları

Resim 13: İÇFK 2024 Maşrapa

PERRE ANTİK KENTİ 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Beste TOMAY*

Mehmet ALKAN

Mehmet TURAN

Nihal KARDORUK

Fatma AVCU

Ceren PİLEVNELİ ÇUBUK

Perre Antik Kenti 2024 yılı çalışmaları Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.02.2024 tarih ve 4727519 sayılı izni ile Adıyaman Müze Müdürlüğü başkanlığında yapılmıştır. Çalışmalar Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümünden Doç. Kahraman YAĞIZ'ın bilimsel danışmanlığında başlamış, Bakanlığımız E-51337267-160.02-5151972 sayılı ve 22.05.2024 tarihli yazısı ile Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Beste TOMAY'ın bilimsel danışmanlığında devam etmiştir.

Adıyaman il merkezinde bulunan Perre antik kenti merkeze 5 km uzaklıktadır (Figür: 1) ve Adıyaman'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kommagene Krallığı'nın önemli kentlerinden biri olan Perre antik kenti kaynaklarda 'Me'arath gazze Pörön' olarak geçmektedir. Mezopotamya'da bu isim 'Perin' ve 'Pirin' olarak bilinir. Antik kent, Melitene'yi (Malatya) başkent Samosata'ya (Samsat) bağlayan yol güzergâhı üzerinde olması nedeniyle jeopolitik bir öneme sahip olmuştur (Erarslan vd., 2009, s. 71; Erarslan vd., 2010, s. 91; Erarslan vd., 2011, s. 363; Yağız ve Tosun, 2024, ss. 169-198).

Kentte, 2001 yılına kadar arkeolojik kazı çalışması yapılmamıştır. 2001 yılına kadar kent ile ilgili literatürde sunulan bilgiler, yüzeyde tespit edilen kaya mezarları, savunma sistemine ait sur duvarları, Roma Çeşmesi olarak isimlendirilen su kanalı ve sarnıç ile ilgi-

* Dr. Öğr. Üyesi Beste TOMAY, Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ADIYAMAN/TÜRKİYE, E-posta: btomay@adiyaman.edu.tr ORCID: 0000-0002-3612-3657

Mehmet ALKAN, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adıyaman Müze Müdürü, ADIYAMAN/TÜRKİYE, E-posta: mehmetalkan020@hotmail.com ORCID: 0000-0002-8526-6486

Mehmet TURAN, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adıyaman Müze Müdürlüğü, ADIYAMAN/TÜRKİYE, E-posta: m_turan8529@hotmail.com ORCID: 0009-0009-1252-2336

Dr. Arkeolog Nihal KARDORUK, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İznik Müze Müdürlüğü, BURSA/TÜRKİYE, E-posta: nihal.kardoruk@gmail.com ORCID: 0000-0002-6299-1810

Araş. Gör. Dr. Fatma AVCU, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, ANTALYA/TÜRKİYE, E-posta: fatmaavcu@gmail.com ORCID: 000-0002-9196-239X

Dr. Öğr. Üyesi Ceren PİLEVNELİ-ÇUBUK, Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İZMİR/TÜRKİYE, E-posta: cerenpilevneli@gmail.com ORCID: 0000-0001-7725-3346

dir. İlk kazı çalışmaları antik yerleşimin güneybatısında yer alan kayalık alandaki Nekropoliste gerçekleştirilmiştir (Erarslan, 2003, ss. 129-136). Bu çalışmalar sonucunda farklı tiplerde yüzden fazla mezar ortaya çıkarılmıştır. Bir süre ara verilen kazı çalışmaları 2020 yılı sonrasında nekropolis, Geç Antik Çağ yerleşim Alanı, Merdiven Yapısı, Yeraltı Kutsal Alanı, Roma Çeşmesi ve Kilise Çevresi'nde tekrar başlamıştır (Yağız vd., 2022, ss. 145-175; Yağız vd., 2023, ss. 341-356; Yağız vd., 2024, ss. 421-432; Yağız ve Doğan, 2023, ss. 49-69).

2024 yılı kazı çalışmalarında Toplum Yararına Programlar (TYP) kapsamında 26.02.2024-29.05.2024 tarihleri arasında ortalama 70 işçi ile 01-29.06.2024 tarihleri arasında ise 29 işçi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar; Mezar Temizlik ve Çevre Düzenleme Çalışmaları, Epigrafi Çalışmaları, Kutsal Alan Çalışmaları, Sur Çalışmaları, Prehistorik Çalışmalar, Jeofizik-Jeoradar Çalışmaları, Roma Çeşmesi Çevre Düzenleme ve Konservasyon Çalışmaları, Canlandırma Projeleri, Kazı Evi Çalışmaları şeklinde sürdürülmüştür.

MEZAR TEMİZLİK VE ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Kent içerisinde ziyarete açık olan nekropol alanının güney doğu yamacında ot temizliği, yağmur ve rüzgârın zaman içerisinde biriktirdiği dolgu toprağın temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sekiz dönümlük alanda yapılan temizlik çalışmalarında ana kayaya ulaşılmasının ardından çalışmalar sonlandırılmıştır. Yapılan çalışmalarda daha önce açıkta olan tekli sanduka mezar içleri, mezar odası içleri, arcosolium tipi mezar içleri temizlenmiştir. Bazı mezarların dış cephelerinde toprağın tekrar dolmaması için civarda bulunan taşlar örülerek istinat duvarı oluşturulmuştur (Figür: 2).

EPIGRAFİ ÇALIŞMALARI

Epigrafik çalışmalar çerçevesinde daha önce yayımlanmış yazıtların yerinde tespitleri yapılmış ve üç yazıt belgelenmiştir. İlk yazıt (No. 1), nekropol alanının kuzey kesiminde, bir blok üzerine işlenmiş altın kabartması üzerinde yer almaktadır. Üç satırdan oluşan Eski Yunanca yazıt, Zeus Hypsistos'a adanan bir sunuya işaret etmektedir. Harf karakteri esas alınarak yazıtın muhtemelen İ.S. 2.–3. yüzyıla tarihlendirilmesi önerilmektedir.

No.1: Sabinus'un Adağı

Διὶ ὑψίστῳ

Sabinus oğlu Sabinus Zeus Hypsistos için (adadı).

2 Σαβεῖνος Σα-
βεῖνου

İkinci yazıt (No. 2), Perre teritoryumunda bulunmuş olup hâlihazırda Adıyaman Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Üst ve alt profilli bir altın ön yüzünde bir kadın figürü yer almakta, bu figürün hemen altında ise üç satırlık bir Eski Yunanca yazıt bulunmaktadır. Yazıt, kent birliği tarafından tanrıça Tykhe'ye adanan bir sunuya atıfta bulunmaktadır. Harf

biçimleri dikkate alındığında bu yazıtın da İ.S. 2.–3. yüzyıla tarihlenebileceği anlaşılmaktadır. Kabartma muhtemelen tanrıça Tykhe’yi temsil etmektedir.

No.2. Kent Birliğinin Adağı

τῇ κυρίᾳ Τύχῃ

Kent birliği tanrıça Tykhe için (adadı).

2 πόλεως τῶ

κοινὸν

KUTSAL ALAN ÇALIŞMALARI

Kutsal alan nekropol alanının kuzeyinde mozaik tabanlı bazilikanın güney doğu tarafında yer almaktadır. Bu alanda 2009 yılında kazı çalışmaları yapılmış, sonraki yıllarda periyodik olarak temizlik çalışmaları devam etmiştir. Kutsal alan içerisinde çerçeve içerisinde kartalların bulunduğu kabartma şeridi yan yan cephelerinde kazıma ile yapılmış hayvan, insan ve sunak gibi figürler yer almaktadır (Blömer ve Crowther, 2014, ss. 343-371). Üzerlerinde boya izlerinin de izlenebildiği betimlerin ayrıntılı görüntülenmesi için aDStretch programı ile dijital ortamda çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Figür: 3).

SUR ÇALIŞMALARI

Kentin sur duvarlarının takibi yapılarak kent sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda dikdörtgen düz kesme bloklardan yapılmış olan erken sur duvarı, bunun üzerine ya da aralarda onarımların yapıldığı geç dönem sur duvarlarının tespiti yapılmıştır (Figür: 4). Sur araştırmalarında yerel halkın tarla sınırlarını belirlemek adına taşlardan yaptığı kuru duvarlar üzerinde mozaik ve profilli bloklardan oluşan çok sayıda mimari blok gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar 2. Derece arkeolojik sit alanı içerisinde yer alan Örenli Mahallesi ve suru takip eden teritoryumda da kent kalıntılarının devam ettiğini göstermiştir.

PREHİSTORİK ÇALIŞMALAR

Adıyaman ve çevresinde yapılan araştırmalarda Prehistorik dönemlere ait çok sayıda yerleşimin olduğu tespit edilmiştir (Ezer vd., 2016, ss. 1-20; Ezer vd., 2023, ss. 277-292). Surun takip edildiği Örenli Mahallesi dışındaki sahada yapılan çalışmalarda Prehistorik dönemlere ait çok sayıda taş aletin yüzeyde olduğu gözlemlenmiştir (Figür: 5). Taş eserlerin yoğunluğu Perre antik kenti teritoryumu içerisinde Demir ve Klasik Çağlar dışında Prehistorik yerleşmelerin de aranması gerektiğini göstermiştir.

JEOFİZİK-JEORADAR ÇALIŞMALARI

Hologram ile canlandırma yapılan mezar odasının altında ve üstünde Geç Antik Çağ yapıları ve mezarlara çıkan yolun devamının gözlemlenip gözlemlenemeyeceği üzerindeki

çalışmalar için jeoradar çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Jeofizik-Jeoradar çalışmalarında işlenmesi devam etmektedir.

ROMA ÇEŞMESİ ÇEVRE DÜZENLEME VE KONRSERVASYON ÇALIŞMALARI

Kent merkezinde Örenli Mahallesi içerisinde yer alan Roma Çeşmesi ve kuzeyinde ortaya çıkarılan kamusal alan çevresinde toprak ve ot temizliği yapılmıştır. Temizlik çalışmalarının ardından kamusal alan üzerinde çevre düzenleme işi yapılarak ziyaretçiler için ahşaptan oluşan gezi platformunun (Figür: 6) yapım işi gerçekleştirilmiştir.

Roma Çeşmesi'nde yapılan temizlik çalışması sonrasında tek gözlü olarak bilinen çeşmenin temizlik sonrası Geç Antik Çağ'da yapılan eklemeleri kaldırıldıktan sonra üç gözden oluştuğu anlaşılmıştır. Kemer üzerindeki düz deminde bloklardaki çökmeler onarılarak bloklar arasına derz dolgusu yapılmıştır. Çeşmenin devamında ve yan kanatlarında zamanla biriken toprak dolgunun tamamı temizlenerek çeşmenin mimari sınırları ortaya çıkarılmıştır (Figür: 7).

CANLANDIRMA PROJELERİ

Birinci Derece Arkeolojik Sit alanı içerisinde daha önce yapılan kazı sezonlarında ortaya çıkarılan bazı mezarlarda ve şarap işliklerinde Adıyaman Valiliği'nin desteği ile canlandırma projeleri gerçekleştirilmiştir. İşliklerin bazılarında koruma çatıları yapılarak üretim aşamasında kullanılan tüm teknik malzemenin imitasyonları işlikler çevresine yerleştirilmiştir (Figür: 8).

Nekropol sahası içerisinde merdivenlerle ulaşımı sağlanabilen örnek mezarda hologramlı canlandırma projesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Figür: 9). Mezar içerisine hologramda anlatılan hikâyeyi destekleyecek imitasyon buluntular yerleştirilmiştir. Yağmur sularını ve rüzgâr nedeni ile toprak dolmasını engellemek adına mezar üzerine basit ve geçici koruma çatısı yapılmıştır.

KAZI EVİ ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmalarının gerçekleştirilmesinde önemli rolü olan kazı evi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Figür: 10). Ziyaretçi merkezinin yakınında düz bir alan içerisinde İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından kazı evi planı çizilmiştir. Valilik ve Afad desteği ile depremde sonra işlevi biten 7x3 m boyutlarında 30 adet yaşam konteyneri kazı evi için çizilen plana göre alan içerisine yerleştirilmiştir. 34,75x71 m'lik genişlik ve uzunluğa sahip kazı evinin kapladığı tüm alan 2450 m²'dir. Kazı evinin aktif hala getirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

ETKİNLİKLER

Kentin görünürlüğünü artırmak, arkeoloji bilincini yükseltmek adına sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirilmiştir. Alana gelen gruplara kent hakkında bilgiler verilerek, ziyaretçi merkezinde videolar izletilmiş ve kum havuzlarda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Figür: 11).

TEŞEKKÜR

Söz konusu çalışmaların gerçekleştirilmesinde gerekli izinleri sağlayan T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Adıyaman Valisi Sayın Osman Varol’a, Adıyaman Üniversitesi Rektörü Sayın Mehmet Keleş’e, İl Kültür Turizm Müdürü Sayın Mehmet Yelken’e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Blömer, M. ve Crowther, C. (2014). “Eagles on Stags. An Underground Sanctuary in Perrhe, Commagene”, *Asia Minor Studien*, 73, 343-371.

Ezer, S., Yağız, K., Özçiriş, M., ve Zorlu, K. (2016). “Adıyaman İli Prehistorik ve Proto-historik Çağ 2014 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1-20.

Ezer, S., İlhan, R. ve Özçiriş, M. (2023). “Adıyaman İli 2021 Yılı Prehistorik ve Proto-historik Çağ Arkeolojik Yüzey Araştırmaları”, 38. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 277-292.

Erarslan, F. (2003). “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı”, 13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara, 129-136.

Erarslan, F. (2009). Nevruz Esma İnce, Mehmet Alkan “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, 17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara, 171-194.

Erarslan, F. (2010). Recep Özman, Fuat Şancı, Muhammet Arslan, Mehmet Nuri Karaca, Mehmet Alkan, “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2008 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, 18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 2010, Ankara, 91-104.

Erarslan, F. (2011). Turgut H. Zeyrek, Recep Özman, Fuat Şancı, Enver Akın, Muhammet Arslan, Mehmet Alkan, Mehmet Nuri Karaca, Muhammet Sunullah Koca, “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2009 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, 18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara, 363-377.

Yağız, K. (2024). Mehmet Alkan, Mehmet Turan, Ümran Bigeç, Yıldız Ersönmez, “Perre 2022 Yılı Kazıları”, 43. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 421-432.

Yağız,K. Alkan, M., Tosun, M. (2023). “Perre 2021 Yılı Kazıları”, 42. Kazı Sonuçları Toplantısı, III, Ankara, 341-356.

Yağız,K., Tosun, M. (2024). Kahraman Yağız, Murat Tosun, “Perre 2020-21 Kazılarında bulunan Pitos/Doliumlar Üzerine Bir Değerlendirme, Höyük, Türk Tarih Kurumu, 14, 2024, 169-198.

Yağız,K. Tosun,M. ve Doğan, T. (2022). “Seramik Buluntuları Işığında Perre İşliklerinin Kullanım Evreleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme”, Höyük, Türk Tarih Kurumu, 10, 2022, 145-175.

Yağız, K. Ve Doğan,T. (2023). “Perre Nekropolisi’nden Bir Hypogeum Mezar”, Arkeoloji Dergisi, XXXI (2023/2), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 49-69.

EKLER

Figür 1: Perre Antik Kenti Territoriyumu.

Figür 2: Mezarlar Çevresinde Yapılan Düzenleme Çalışmaları.

Figür 3: aDStretch Programı ile Görselleme Çalışmaları.

Figür 4: Erken ve Geç Dönem Sur Duvarları.

Figür 5: Kent Civarında Ele Geçen Prehistorik Malzemeler.

Figür 6: Kamusal Alana Yapılan Gezi Platformu

Figür 7: Roma Çeşmesi Çevre Düzenleme ve Konservasyon Çalışmaları Sonrası.

Figür 8: Şarap İşliklerinde Yapılan Canlandırma Projesi

Figür 9: Mezar Odası Hologramlı Canlandırma Projesi.

Figür 10: Kazı Evi Projesi.

Figür 11: Etkinlikler.

STRATONIKEIA VE LAGINA 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Bilal SÖĞÜT*

Muğla ili, Yatağan ilçesi, Eskihisar Mahallesi'nde yer alan Stratonikeia Antik Kenti'nde ve Turgut Mahallesi'nde bulunan Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2024 yılı kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmaları ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimleri yıl boyu devam etmiştir. Bu çalışmaların bir bölümü Muğla Müze Müdürlüğü başkanlığında, bir bölümü ise Bakanlık Yetkili Uzmanları ile yürütülmüştür¹. Çalışmalar farklı üniversitelerden öğretim elemanı, uzman ve öğrencilerin yanı sıra işçilerden oluşan bir ekip ile yapılmıştır. Bu yılki çalışmalar, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Muğla Valiliği Yatırım ve İzleme Koordinasyon Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu, Yatağan Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi ve Türkiye İş Bankası tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

1 STRATONIKEIA ÇALIŞMALARI

Bu yıl içerisinde Batı Sütunlu Cadde, *gymnasion*, *tiyatro*, *bouleuterion* ve Roma Hamamı-1 ile Kuzey ve Batı caddelerinin birleşme noktasındaki caddeler, kütüphane ve su yapısının bulunduğu yerlerde kazı, konservasyon ve *anastylosis* yönelik alan düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bunlara ilave olarak köy meydanında rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ve bunlara yönelik revizyon projeleri ile ilgili çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir². Köy meydanı ve çevresindeki Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapılarında restorasyon uygulamaları devam etmiştir. Bu yıl *gymnasion*, Roma Hamamı-1 ve *bouleuterion* ile Kuzey ve batı caddelerinin birleştiği yerdeki kütüphane, su yapısı ve caddelerin birleşme yerlerine yakın alanlarda kazılar yapılmıştır. Tiyatroda ise proje revizyonları ve bunlara yönelik restorasyon uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Böylece antik kent ve kutsal alanda hem antik hem de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait yapılarda kazı, *anastylosis* ve restorasyon çalışması gerçekleştirilmiştir.

1.1 ROMA HAMAMI-1 ÇALIŞMALARI

Stratonikeia Antik Kenti içinde yazıtlardan Roma İmparatorluk Dönemi'nde en az 3 hamamının olduğu bilinmekle birlikte bunlardan ikisinin yeri tespit edilmiştir (Söğüt 2019, s. 82-85, çiz. 15, Resim 47-49). Kazı ve konservasyon çalışmaları ağırlıklı olarak Roma

* Prof. Dr. Bilal Söğüt, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Pamukkale-Denizli/TÜRKİYE, E-mail: bsogut@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0171-318X.

1 Bakanlık Yetkili uzmanları olarak; İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Seval Konak ve Aphrodisias Müzesi'nden Murat Ağır, çalışmalarımıza katılmışlardır.

2 Kentte Rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları kapsamında Emin Çadır, Hasan Eroğlu, Hüseyin Eroğlu, Sami Akdeniz, Adnan Saygın ve Adem Yücel evleri ile Sami Akdeniz fırını, Mehmet Eskişar 1 ve 3 ile Mustafa Öztekin dükkanlarının projeleri tamamlanmış ve uygulamalarına yönelik çalışma başlatılmıştır.

Hamamı-1 yapısında gerçekleştirilmiştir (Söğüt 2024b, s. 67-70, çiz. 11, Resim 37-38; Daşbacak-Sezgin 2024, s. 276-291). Roma Hamamı-1, Batı Cadde'nin batı bölümünün güney kısmında yer almaktadır. Batı Cadde (Söğüt 2015a, s. 610; Söğüt 2019, s. 82-85, Resim 47-48; Söğüt 2024b, s. 262-273; Söğüt vd. 2025, s. 387-408), kentin doğu-batı yönünde ana ulaşım arterlerinden birisini oluşturmaktadır (Söğüt 2019, s. 82-85, çiz. 15, Resim 47-49).

Batı Caddesi'nin *gymnasiona* bağlantısını sağlayan *propylon*, bu *propylon*un hemen güney kısmında *latrina*, bundan sonra Roma Hamamı-1 ve Roma Hamamı-1'in doğu kenarında ise sokak bulunmaktadır. Roma Hamamı-1, bu sokağın batısında ve Batı Caddesi'nin güneyinde kalmaktadır. Kuzey yönde Batı Cadde'den iki ve doğudaki sokaktan bir olmak üzere toplam üç giriş ile Roma Hamamı-1 *palaestrasının* kuzey ve doğu *stoasına* ulaşılmaktadır (Resim: 1).

Roma Hamamı 1'de kazı ve konservasyon çalışmalarına 2024 yılında *palaestra* ve bunun güneyindeki mekân ile *apodyterium* bölümünde devam edilmiştir. *Palaestra* duvarları ve *stoa* peristasisinin mimari elamanları MS 610 yıllarında yıkıldığı gibi bulunmuştu (Resim: 2). Bunların projeleri tamamlandıktan sonra duvarların ve sütunların ayağa kaldırılmasına yönelik restorasyon uygulamalarına başlanmıştır (Resim: 3). Bunların 2025 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre Roma İmparatorluk Dönemi içinde hamamın inşa edilmesinden sonra *palaestra* ile *frigidarium* arasındaki kuzey ve güneydeki kapılar kapatılmış ve ortaya daha geniş, iki geçişli bir kapı açılmıştır. *Palaestranın* güney duvarındaki üç kapıdan doğu ve orta bölümdeki hep kullanılmış ancak en batıdaki taş tonoz kemerli kapı kapatılarak burası *palaestraya* açılan yüksek altlıklı bir nişe dönüştürülmüştür.

Güneydoğu ve güneybatı köşelerden peristasis köşelerine doğru bir kemerin yerleştirildiğine dair batı bölümde daha net verilere ulaşılmıştır. Bu kemerin taşıyıcılarının duvar köşesine gelen kısımlarının pişmiş toprak tuğla ve diğer peristasis köşesine gelen yerin ise mevcut sütunlara ilave bir sütundan oluştuğudur. Bunlarda güneybatı peristasis köşesine gelen sütun başka yerden devşirme olarak getirilmiş, kaidesi düz bir dörtgen blok ve gövde kısmı İonik yivli tamburlardan oluşmaktadır. Bununa ait başlık olarak kullanılan parça da dörtgen bir bloktandır. Ancak güneydoğu köşeye gelen sütunun gövdesi diğerinden farklı olarak burma yivli tek parça gövdedir. Bu da yine aynı şekilde başka bir yapıdan getirilerek burada devşirme olarak kullanılmıştır.

1.2 GYMNASIONUN KUZEY KENARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yerleşimin kuzeybatı suruna yakın ve kuzey şehir kapısının güneybatısında, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı inşa edilen *gymnasion*, fiziksel ve zihinsel eğitimin birlikte verildiği (Mert 1999, s. 417-435; Mert 2008, s. 16-20, s. 151-174; Söğüt 2019c, s. 56-60, çiz. 7-8, Resim 26-29), büyük ölçekli bir yapıdır. Bugüne kadar yapılan kazılarda, 105x267 m ölçülerindeki yapının kuzey kenardaki mekânların bir kısmı açığa çıkarılmıştır. Burada,

ortada yarım yuvarlak, bunun her iki kenarında ikişer adet dikdörtgen ve kare mekânlar bulunmaktadır. Tarih ve felsefe gibi zihinsel dersler yarım yuvarlak mekân olan *ephebeion*da, bedeni eğitimler ise bunun yan kısımlarındaki mekânlar ve güney devamında verilmekteydi (Söğüt 2019, s. 56). Yarım yuvarlak *ephebeion*un iç cephesinde Korinth sütunları akantus kaideli, Ionik gövdeli ve Korinth başlıklıdır. Bilinen örneklerle göre *akanthus* kaideler, MÖ 3. yüzyılda Mısır'da görüldükten sonra MÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğinde Anadolu'da ilk defa bu yapıda uygulanmıştır. Sütun kaidelerinin bazıları sadece kaide, bazıları ise kaide ile Ionik yivli gövde birlikte aynı bloğa işlenmiştir (Mert 1999, s. 430; Söğüt 2019, s. 58).

*Gymnasion*un iç bölümünde, batı kenarda net bir şekilde görüldüğü gibi kuzey kenardaki mekânların önünde ayakların arasında aynı doğrultuda devam eden bir *peristasis* sırası bulunmaktadır (Resim: 4). Bu *peristasis*in Helenistik Dönem'e ait düzenlemesi, kuzey kısmın batı bölümünde, Attik kaide ve alt kısmı yivsiz sütun gövdesi şeklinde korunmuştur. Ancak bu *peristasis*in *ephebeion* önünde ve devamındaki doğu kısmında sonraki dönemlerde, depremlere bağlı tahribatlar nedeniyle yenilendiği görülmektedir. Bunlar batıda Attik kaideli çapları geniş sütunlardan oluşmakta iken orta ve doğu bölümde postamentli Attik-ion kaideli sütun kaideleri ve yivsiz sütun gövdeleri ve Korint başlıklardan oluşmaktadır. Batı bölümdeki Attik kaideli sütunların başlıkları elimize geçmemiş olmakla birlikte *Peristasis* bütünlüğü açısından sütunlar Korinth başlıklı olmalıdır. Bu *peristasis*e ait sütunlar 500,10 m kotundaki stylobat üzerinden düştüğü şekilde ele geçmiştir. Burada *in situ* bir kaide ele geçmemiştir. Sütun gövdelerinin alt bölümü yivsiz, üst bölümü Ionik yivli işlenmiştir.

Dikdörtgen mekânların iç kısmında, çoğunluğu *gymnasiona* ait olmak üzere antik döneme ait yapıların blokları kullanarak Geç Antik Çağ'da farklı işliklere ait düzenlemeler yapılmıştır. Geç Antik Çağ'a ait düzenlemelerin büyük bir çoğunluğunun MS 365 yılındaki depremin sonrasına ait olduğu bilinmektedir (Söğüt 2019, s. 59).

Arkeolojik ve epigrafik buluntuların sağladığı veriler doğrultusunda *gymnasion*un, MÖ 166 yılından sonra halkın bağışları ile MÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğinde inşa edildiği, Erken İmparatorluk ve Flaviuslar Dönemi ile MS 2. yüzyılda Antoninler Dönemi'nde ve MS 4. yüzyılın sonlarında düzenlemeler yapıldığı ve aynı alanın Osman ile Cumhuriyet dönemlerinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 5). *Gymnasion* MS 4. yüzyıldan sonra Doğu Roma Dönemi'nde yeni yapılan işlikler ile tamamen farklı bir işlevde kullanılmaya başlanmıştır (Mert 1999, s. 430; Söğüt 2019, s. 60).

Stratonikeia antik kenti içerisinde yer alan *gymnasion*un odalarının güneyinde 2022 yılında başlatılan kazı çalışmalarına bu yıl da devam edilmiştir. Çalışmalar ağırlıklı olarak *gymnasion*un kuzey portığı olduğu düşünülen alan ile bu alanın güneyinde sürdürülmüştür. Bu alan Menteşe ve Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait köy meydanına yakın konumda yer almaktadır. Bu alanın tamamında Cumhuriyet Dönemi evlerinden örnekler son zamanlara kadar korunmuştur. Bu evlere ait sokaklardan örnekler günümüzde de korunmuş ve hatta her iki kenarında 1-1,5 yüksekliğinde duvarları ile birlikte bu yollardan örnekler kent içi gezi güzergahlarına dahil edilmiştir.

*Gymnasion*da iyi korunamamış olan ve buna bağlı olarak kültür varlığı olarak tescili yapılmayan sivil mimari örneklerin alt seviyelerde yerleşim dokusunun devam ettiği görülmüştür. Buradaki kalıntılara göre Osmanlı Dönemi'nde bu alanda tek iki katlı evlerin ve arasında sokakların bulunduğu üst katlara taş merdivenlerle çıkıldığı tespit edilmiştir (Çizim: 1). İki katlı olan yapılarda korunan duvarlara göre alt katların fazla yüksek olmaması, alttaki mekânların depo ya da ahır, üst katların ise yaşam alanı olarak düzenlenmiş olmalıdır.

Evlerin arasında yollar 1-1,5 m genişliğinde ve sıkıştırılmış zeminlerden oluşmaktadır. Burası yerleşimin en aktif ve büyük köy meydanına çok yakın olmakla birlikte bu alanın yerleşim amaçlı kullanılmış olduğu ve ticari hayatın bu alan geçmediği anlaşılmaktadır. Bu yerleşim dokusuna dair izler bu alanın daha kuzeyinde *gymnasion* içine gelen yerlerde yapılan kazılarda da tespit edilmiştir.

Osmanlı Dönem yerleşimin alt kotlarında, Erken Osmanlı ve Beylikler Dönemi'ne ait mavi-beyaz porselen tabak parçaları ile yeşil sırlı seramik parçaları tespit edilmiştir. Bunların altındaki tabakalarda, 501,07-500,51 m seviyelerinde yeşil, sarı sırlı MS 11-13. yüzyıl, Orta-Geç Bizans Dönemi'ne ait ve tek renk sırlı seramikler³ ele geçmiştir.

Alt seviyelere inilen yerlerde, sondaj alanında tespit edilen stylobatın üst kotunda daha aşağı kotta yapılan çalışmalar sırasında ise yoğun olarak Geç Roma Dönemi'ne, MS 5-6. yüzyıllara ait seramikler bulunmuştur. Bu seramik parçaları ile uyum gösteren sikkelerin de olması sebebiyle burada tarihsel açıdan kronolojinin olduğunu söylemek mümkündür. *Gymnasion* portiğine ait sütunların etrafında, üst kotlarda Osmanlı ve Beylikler Dönemi'ne tarihlendirilen mimari ve seramikler tespit edilmiştir. Özellikle 502,00-501,00 m kot aralığında Beylikler Dönemi'ne ait parçaların oldukça yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Bunlar Eskişehir yerleşim dokusu içinde Beylikler Dönemi yaşam alanlarının bu bölümlere kadar geldiğini ortaya koymaktadır.

Belirli seviyelerde çıkan sikke ve seramikler arasında bir uyum ve bütünselliğin olduğunu söylemek mümkündür. Bu sikkelerden ilki 500,53 m kotunda bulunmuş olup 1433 yılına (Osmanlı Dönemi/ II. Murat); ikincisi 500, 66 m kotunda bulunmuş ve 1448-1449 yıllarına (Osmanlı Dönemi/ II. Mehmed); sonuncusu ise 500,76 m kotunda ele geçirilmiş ve 1412-1413 yıllarına (Menteşe Beyliği Dönemi/ İlyas Bey) tarihlendirilmiştir. Birbirlerine yakın konum ve kotlarda tespit edilen bu sikkeler genel olarak 15. yüzyılı işaret etmektedir. Burada olduğu gibi Stratonikeia içinde ve Stratonikeia yerleşiminin yakında yapılan çalışmalarda 14. ve 15. yüzyılın bölge için bereket ve bolluğun olduğu bir dönem olarak dikkati çekmektedir (Tırpan-Söğüt 2018, s. 44-48).

3 Bunlar; yeşil ya da sarı sırlı, çoğunlukla üzerinde astar kazıma tekniğinde ince ve kalın bezemelere sahip örnekler olup dış yüzeyleri ağız kenarının bir kısmına kadar astarlı bırakılmıştır. Benzerleri için bkz: Waksman-Spieser 1997, Lev. 14, s. 217-219; Özataşkın 2013, s. 330-331, Lev. 17, s. 193-197.

Gymnasion içindeki kuzey mekânlar ışık alanı olarak kullanılmış Geç Antik Çağ tabakasının altında Roma ve Helenistik Dönemlere ait yapı ve buluntuları tespit edilmiştir. Bu yapıda kazıların dışında kuzey duvarda kısmi anastylosis çalışmaları da yapılmış ve yapıya ait olan bloklar uygun olması durumunda orijinal yerlerine konulmuştur (Resim: 6).

1.3 BATI CADDE DOĞU BÖLÜMÜ ÇALIŞMALARI

Stratonikeia Batı Caddenin *gymnasion*dan itibaren dört cadde kavşağında yer alan tetrapylona kadar olan bölümünün tamamı kazılmıştır⁴. Cadde 10 m genişliğinde, her iki kenarında portik ve ortasından kanalizasyon hattı bulunmaktadır (Söğüt 2015a, s. 610; Söğüt 2019, s. 82-85, 104-105, Resim 47-48, 62-64; Söğüt 2024b, s. 262-273; Söğüt vd. 2025, s. 387-408). Caddede tarihi devirler içerisinde depremler ve buna bağlı oluşan tahribatlara bağlı olarak sürekli bir yenileme olmuştur. MÖ 2. yüzyılda var olduğunu bildiğimiz bu caddeye yönelik ilk düzenlemelerin MÖ 4. yy ve sonrasına ait olduğu düşünülmektedir. Kentte en yoğun imarın yaşandığı dönemlerden birisi olan MÖ 166 yılı sonrasındaki düzenlemelerdir. Bu dönemde caddenin batısında *gymnasion*, güneyinde *bouleuterion* ve batı kenarındaki su yapısının varlığı kesindir.

Helenistik ve Roma İmparatorluk dönemleri sonrasına ait caddenin doğu bölümünde Geç Antik Çağ sonrasına ait yapılar tespit edilmiştir. Bunlar içinde net olarak tanımlanabilen hamam dışında, Batı Cadde üzerinde dörtgen mekânlar görülmekle birlikte, bunlar tam planı bilinmeyen yapının duvar ve mekânı şeklindedir (Resim: 7). Açığa çıkarılan duvarların 11. ve 13. yüzyıl Orta ve Geç Bizans Dönemi yerleşime ait yapı kalıntıları olduğu düşünülmektedir. Bu kısımda 497,91- 497,07 m kod seviyelerinde Orta- Geç Bizans Dönemi MS 11-13. yüzyıla tarihlendirilen sırlı ve sırsız günlük kullanım seramikleri tespit edilmiştir. Açığa çıkarılan sikke ve küçük buluntular da bu tarihllemeyi desteklemektedir. Bizans Dönemi sonrasına ait MS 15. yüzyıldan itibaren seramik, sikke ve küçük buluntulardan oluşan eserlerin ele geçtiği Osmanlı Dönemi karşılaşılmıştır. Bu bölgede Menteşe Beyliği eserlerinin zayıf olarak görülmesi, merkezi yerleşimin buraya kadar gelmemesinden kaynaklanıyor olmalıdır.

Buradaki yapıların Helenistik Dönem’de inşa edildiği ve yeni düzenlemeler ile Roma İmparatorluk Dönemi’nde de kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır (Resim: 8).

1.4 KÜTÜPHANE ÇALIŞMALARI

Kuzey, batı, güney ve doğu caddelerin birleştiği köşeye yakın bir konumda, güney cadde kuzey kenarına kütüphane inşa edilmiştir. Kütüphanenin Helenistik Dönem Cadde düzenlemesine uygun şekilde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Buradaki kazılar devam etmekle birlikte, şimdiye kadar yapılan çalışmalar sonucunda Güney Cadde’den kütüphaneye

4 Batı cadde ve bunun birleştiği diğer caddeler için bkz. Söğüt 2019, s. 82-84; Söğüt 2023, s. 407-426; Söğüt 2024a, s. 262-263; Söğüt 2024b, s. 260-262; Söğüt 2024c, s. 3-21.

girişi sağlayan kapılar, avlu kısmı ve bunun çevresindeki portikler ve okuma salonunda çalışmalar yapılmıştır⁵. Okuma salonunun her iki kenarındaki mekânların kazısı devam etmektedir. Bazı duvarlarında değişiklikler olmakla birlikte yapının planı çıkarılabilmektedir (Resim: 9).

Avlu kısmının ortası mermer döşeme ve doğu, güney ve batı kenarını üç yönde dolanan peristasis Attik-ion kaideli ve yivsiz gövdeli ve figürlü Korinth başlıklı sütunlara sahiptir. Bunun üzerine tamamı bezemeli ve kentin diğer yapılarında görülmeyen bir zenginlikte işlemlerin yer aldığı arşitrav ve frizden oluşan entablatur ve korniş blokları gelmektedir. Avlunun üç yönündeki peristasis'e göre daha büyük taşıyıcı elemanlar avlunun kuzey kenarına, okuma salonu önüne gelen bölüme yerleştirilmiştir. Buradaki 4 adet sütunun düzenlemeleri, kaidelerinin postamentli Attik-ion olması dışında diğerleri ile aynı şekilde oldukça gösterişli taşıyıcı ve üst yapı düzenlemesi inşa edilmiştir.

Avlu kısmında gerçekleştirilen çalışmalarda, sikke ve seramik buluntuların yanı sıra, MS 5. yüzyıla tarihlenen pişmiş toprak kandil fitil taşıyıcıları da ele geçirilmiştir (Resim: 10). Genellikle cam kandillerin discus bölümüne yerleştirilerek kullanılan bu pişmiş toprak fitil taşıyıcılarının, tekil buluntuların dışında 13 adetlik toplu halde ele geçirilmiş olması önemlidir. Bu durum, söz konusu alanda aydınlatma amacıyla cam kandillerin yoğun şekilde kullanıldığını ve bunların ucuz üretim tamamlayıcısı olan pişmiş toprak fitil taşıyıcılarının yaygın olarak tercih edildiğini göstermektedir (Gençler Güray 2007, s. 157-160; Olcay Uçkan-Öztaşkın 2017, s. 11-28).

MS 4. yüzyılda yapının ana binası ve avlusunda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Okuma salonunun zemini ve avlunun batısındaki portik zemini tuğla döşeme, okuma salonu önü ve doğu portik zemini ise mozaik kaplanmıştır. Avlu ve okuma salonunun doğu kısmında MS 4. ve 5. yüzyıl düzenlemelerinde duvarlar ekleyip kaldırılarak ve kapılar açılarak doğu kısmında bulunan yapılar ilişkilendirilmiş ve plan değiştirilmiştir. Aynı dönemlerde yapının avlu kısmı kuzey kenarındaki postamentlerin arası kapatılmış ve bu kenara bir havuz ve havuzun doğu kısmında daha fazla olmak kaydıyla su sistemleri ve çeşmeler eklenmiştir. Ayrıca okuma salonu içinde kuzey duvar ve buna bağlı olarak doğu ve batı cephelere, zeminden daha yukarıda kanallı su geçiş sistemi yerleştirilmiştir. Ayrıca kuzey duvarı dibine önünde zeminde bir kademe halinde eksedraya uygun yay şeklinde bir oturma alanı yerleştirilmiştir.

Kütüphanede devam eden kazıların dışında, duvarlar ile portik mozaiklerinde konservasyon çalışmaları, okuma salonu giriş lentosu ve avlu sütun kaidelerinde konservasyon ve restorasyon çalışmaları yürütülmüştür (Resim: 11).

Kütüphanenin okuma salonu giriş kapısı *in situ* sövesindeki bezemeler ve avlunun kuzeybatı köşesindeki mekânlara girişi sağlayan taşıyıcı ve üst yapı elemanlarına göre

5 Buradaki çalışmalar Türkiye İş Bankası tarafından desteklenmektedir.

yapının Geç Helenistik Dönem’de burada olduğu kesindir. Mevcut mimari elemanlar ve yapılan uygulamalara göre Augustus Dönemi ile MS 2. ve 3. yüzyılda yenilenmeler olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonrasında MS 4.-5. yüzyılda da yapıda düzenlemeler yapılmıştır. Stratonikeia Kütüphanesi’nin kent yerleşim dokusundaki yeri ve plan olarak en yakın benzeri Kuzey Afrika’daki Timgad antik kenti kütüphanesinde görülmektedir (Söğüt 2024c, s. 91-92, Resim 56-57).

1.5 BOULEUTERION ÇALIŞMALARI

Antik kentin merkezinde, kamu binalarının bulunduğu yerdeki yapılardan birisini *bouleuterion* oluşturmaktadır. *Bouleuterion* Batı Cadde’nin güneyinde ve Güney Caddesi’nin batısında, Roma Hamamı-1’in doğusundadır (Mert 2008, s. 20-21, 198-207; Söğüt 2010, s. 266-267; Yılmaz 2012b, s. 402-405; Söğüt 2024c, s. 60-64, çiz. 9-10, Resim 30-36). Doğu batı yerleştirilmiş olan yapının ana binası batı kenara yakın konumlanmıştır. Ana binanın dört yönünde portik ve arkada bir giriş kapısı (pylon), konum ve ele geçen mimari elemanlarına göre de doğu yönünde Güney Cadde üzerinde de *propylon*un yer aldığı düşünülmektedir. *Bouleuterion*’un avlu kısmının kuzeydoğu köşesi, batı ve güney caddelerinin birleştiği köşeye gelmektedir. Bu konuma göre kentin önemli iki merkezi caddelerinin birleşme noktasına *bouleuterion* yerleştirilmiştir. Güney Cadde’nin doğusundaki alanda da güney ve doğu duvarları korunmuş olan en azından Klasik Dönem’e ait anıtsal yapı ya da yapıların olduğu bir kutsal alan veya kutsal agora türü bir yapı kompleksinin bulunduğu anlaşılmaktadır. *Bouleuterion* bu yapı ile karşılıklı olarak Güney Cadde’nin doğu ve batı yönüne konumlandırılmıştır.

Bouleuterion ana bina çevresinde, yapı alanı içinde arkeolojik kazılar, ana binada ise restorasyon ve konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ana binanın kuzey, batı ve güney duvarlarında orijinal yerinden oynamış ve bazıları tehlike oluşturan bloklar düzenli bir şekilde yerlerine yerleştirilmiştir. Antik blokların yerleştirilmesi esnasında daha fazla orijinal bloğun yerine konulması için gerekli ise yeni mermerlerin kullanılması yöntemi uygulanmıştır. Buna bağlı olarak batı duvarında eksik olan duvar blokları ile güney ve kuzeyde yer alan *bouleuterion* yan giriş kapılarının restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu kapıların profilleri ve genişlikleri ve orijinal yükseklikleri bilindiği için orijinaline bire bir uygun restorasyon yapılmıştır. Yapılan kazılarda düştüğü gibi bulunan kalkan ve bunun üzerine gelen taç bloklarından oluşan bir grup mimari elemanlar, arka bölümünden yeni bloklar ile desteklenerek özgün şekilde restore edilmiştir.

Yapıda Gerekçe ve Latince olarak en çok yazıtın olduğu yer, kuzey anta iç ve dış cephesidir. İç cephede Grekçe aralarında takvim yazıtının da olduğu bir grup ile dışta kentte Roma Dönemi’nde satılan ürünler ve verilen hizmetlerin tavan fiyatlarının bulunduğu Latince yazıtlar yer almaktadır. Bu yazıtların haricinde duvarlar üzerinde Hellenistik, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait farklı betimleme, grafiti ve semboller yer almaktadır. Burası kent tarihi için tam yazıt tahtası olmuştur. Buna bağlı ola-

rak *Bouleuterion*da en çok ziyaretçinin geldiği ve alanı dolaştığı yerlerden birisini kuzey anta duvarları ve bunun çevresi oluşturmaktadır. Bu köşede alt yapıya ait basamaklar günümüze kadar farklı dönemlerde yerlerinden söküldüğü ve basamaklar kalmadığı için mevcut dağınık durum alanda ziyaret etmeyi zorlaştırıyordu. Buna bağlı olarak kuzey antanın kuzey ve doğu yönlerini içine alacak şekilde bir bölümün basamak ve zemin mermerleri restore edilmiş ve alan kolay gezilebilir hale getirilmiştir (Resim: 12). Bu şekli ile yapının özgün mimarisi de daha iyi anlaşılır olmuştur.

Bouleuterion anta duvarları arasında 6 sütun bulunmaktadır. Bunlardan kuzey anta önüne gelen sütunun % 90'lık bölümü korunmuştu. Bunun geriye kalan kaide bölümü de restore edilerek sütun yerine yeniden kaldırılmıştır. Böylece yaklaşık 8,75 m yüksekliğindeki sütun özgün yerine dikilmiş ve yapının Augustus Dönemi'ndeki hali restore edilerek gelecek nesillere miras bırakılmıştır.

2 LAGINA ÇALIŞMALARI

Lagina yerleşimi ve Hekate Kutsal Alanı geniş bir alanı kapsamaktadır (Tırpan-Söğüt 2005; Söğüt 2024c, s. 243-278). Alandaki kalıntıların yayılımı, Hekate Kutsal Alanı'nın yaklaşık 600 m kuzeydeki Koranza Apollon ve Artemis Kutsal Alanı'nın olduğu yere kadar uzanmaktadır. Burada bu yıl yapılan çalışmalar ise genel olarak Hekate Kutsal Alanı'nda *propylon* çevresinde ve tapınak alanında yürütülmüştür.

2.1 HEKATE TAPINAĞI ÇALIŞMALARI

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda tapınak alanındaki mimari blokların çizimi ve buna bağlı olarak yapının restitüsyonuna yönelik çalışmalara devam edilmiştir⁶. Yapılan çizimlerin dışında özellikle tapınağın naos ve peristasisine ait üst yapı elemanlarının tamamı tapınağın kuzeybatı yönünde, kutsal alan içinde tasnif edilip, özgün şekline uygun olarak sıralanmıştır.

Tapınak naosu içinde de en erken kült malzemelerinin ve kutsal mekândaki düzenlemelerin tespitine yönelik kazılar yapılmıştır. Bu çalışmalara daha önce değerli hocam Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan'ın kaldığı yerden devam edilmiştir. Yapılan çalışmalarda MÖ 4. yüzyılın sonu-3. yüzyılın başına kadar tarihlenen seviyeye inilmiştir. Alanda doğal kayalarından oluşan bir kült alanının var olduğu ve bunun belirli zamanlarda geliştirilerek yeniden düzenlendiği ve zaman içinde mimarilerin eklendiği belirlenmiştir (Resim: 13). Buradaki çalışmalar devam etmektedir.

6 Tapınakta yapılan çalışmalar Prof. Dr. Th. Schulz-Brize ve Dr. Philip Brize ile birlikte yürütülmüştür.

2.2 PROPYLON VE GİRİŞ YAPISI ÇEVRESİNDEKİ ÇALIŞMALAR

Lagina Hekate Kutsal Alanı'na törensel girişi sağlayan *propylon* ve giriş yapısı bulunmaktadır. Stratonikeia antik kentinden gelen kutsal yol bu kapıya ulaşmaktadır. Bu yapı kutsal alanın güney duvarında bulunan iki geçişli kapı ve kuzey duvarındaki tek geçişli kapılara göre daha büyük ve anıtsal olanıdır. *Propylon* ve giriş yapısı özgün bir mimariye sahip olmakla birlikte mevcut konumu orijinalinde olduğu yerden doğuya doğru kaymış durumdadır. Bu kayma *propylon* ile birlikte daha doğudaki diğer yapılar ve altarda da net bir şekilde görülebilmektedir (Resim: 14).

Bir kaymanın varlığı kesin olmakla birlikte *propylon* kuzeyindeki peribolos ve bunun iç ve dış kısmındaki mekânlarda nasıl olduğunun görülmesine yönelik bir çalışma yürütülmüştür. Kazılar sonucunda kuzeybatı köşeden itibaren batı *stoa* ve onun önünde yer alan oturma sırasındaki kaymalar güneye doğru kademeli olarak doğu yönde altındaki toprak kültesi ile kaymıştır. Kaymalara rağmen bazı bölümleri bozulmuş olmakla birlikte, üzerindeki yazıtlara göre bazılarının kimlere ait olduğu bilinen bu mekânların araştırılmasına yönelik kazılar devam etmektedir. *Propylon*un kuzey duvarından başlayan bu mekânlar birbirine yakın ölçülerde, kuzeybatı köşeye doğru devam etmektedir.

*Propylon*un güneyinde bulunan peribolosun geçtiği güzergâh ve bunun *propylon* ile nasıl bağlandığının belirlenmesine yönelik kazılar başlamıştı ve buna devam edildi. Bu kayma, kazılar sonucunda açığa çıkarılan *propylon*un güneyinde yer alan ve güneybatı köşeye doğru devam eden *stoa* peristasisinin alt yapısında da net bir şekilde görülmüştür.

Ayakta duran *propylon* ve giriş yapısı Augustus Dönemi'nde ayağa kaldırılmış olmakla birlikte, alandaki çalışmalarda, kuzeydoğu köşenin dış kısmında olduğu gibi bu yönde de MÖ 4. yüzyıla kadar inen izlere rastlanmıştır. Bunun dışında alandaki çalışmalarda Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait yapı kalıntıları ve buluntular ele geçmiştir. Yazıtlar ve Hekate kültü ile ilgili meşale kabartmaları dışında, büyük bir kısmı Bizans Dönemi yapılarında devşirme olarak kullanılmış ve şimdi ikinci kullanım yerinde de olmayan mimari elemanlar ele geçmiştir. Yapısı şimdilik kesin olarak bilinmemekle birlikte ele geçen figürlü Korinth başlığı alanda ele geçen özgün mimari elemanlardan birisini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Daşbacak, C. –Sezgin, T. 2024, “Roma Hamamları”, B. Söğüt (Ed.), *Antik Dönemlerden Günümüze Stratonikeia*, 2024, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, Sanat Dizisi: 169, s. 276-291.

Gençler Güray, Ç. (2007), “Elaiussa Sebaste'den Bir Cam Kandil ve Kullanımı Üzerine”, M. Kadioğlu-E. Öztepe (Ed.), Patronus-Coşkun Özgünel'e 65 Yaş Armağanı, Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag, İstanbul, 2007, 157-160.

Mert, İ. H. (1999), “Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu”, *Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi* 13, 1999, s. 417-435.

Mert, İ. H. (2008), *Untersuchungen zur Hellenistischen Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia*, *IstForsch* 50, Tübingen, 2008.

Olçay Uçkan, B. Y.-Öztaşkın, M., (2017), “Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri”, *Seleucia Dergisi*-7, 2017, 11-28.

Öztaşkın, M. (2013), *Stratonikeia ve Lagina Kazılarında Bulunan Bizans Seramikleri (2008-2010)*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2013.

Söğüt, B. (2010), “Stratonikeia 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*-4, 2010, s. 263-286.

Söğüt, B. (2015a), “Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları”, *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*-3, s. 597-622.

Söğüt, B. (2019), *Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları*, İstanbul: Ege.

Söğüt, B. (2020), “Stratonikeia ve Lagina 2018 Yılı Çalışmaları”, *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*-1, s. 373-392.

Söğüt, B. (2024a), “Stratonikeia ve Lagina 2022 Yılı Çalışmaları”, *43. Kazı Sonuçları Toplantısı*-4, 2024, s. 407-426.

Söğüt, B. (2024b), “Batı Cadde”, B. Söğüt (Ed.), *Antik Dönemlerden Günümüze Stratonikeia*, 2024, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi: 169, s. 262-273.

Söğüt, B. (2024c), *Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları*, 2. Baskı, İstanbul: Ege.

Söğüt, B. (2024d), “Stratonikeia Yerleşmesi Üzerine Genel Değerlendirmeler”, *Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Muğla Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Muğla, 2024, s. 3-21, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Söğüt, B. (2025), *Stratonikeia ve Lagina 2023 Yılı Çalışmaları*, *44. Kazı Sonuçları Toplantısı*-4, 2025, 285-303.

Söğüt, B.-Sezgin, T.-Özdemir Candur, E.-Durnagölü, N. (2025), “Stratonikeia Batı Caddesinin, 2022-2023 Yılları Çalışmalarına Göre Mimarisi, Tarihi Süreci ve Yerleşim Dokusundaki Yeri”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları* 1, 2025, s. 387-408, Ankara: Bilgin.

Tırpan, A. A.-Söğüt, B. (2005), *Lagina, Lagina Araştırmaları I*, 2005, Muğla: Anıl.

Tırpan, A. A.-Söğüt, B. (2018), “Tepecik Erken Osmanlı Dönemi Yerleşimi”, Yaz. B. Söğüt-S. Gencer, *Gibye (Yeşilbağcılar), Stratonikeia Çalışmaları* 3, 2018, s. 44-48, Ankara: Bilgin.

Waksman, S. Y.-Spieser, J. M. (1997), “Byzantine ceramics excavated in Pergamon: Archaeological classification and characterization of the local and imported productions by PIXE and INAA elemental analysis, mineralogy and petrography”, Ed: H. Maguire, *Materials analysis of Byzantine pottery*, 1997, s. 105–133, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection,

Yılmaz, B. (2012), “Bouleuterion Çalışmaları”, 402-405: B. Söğüt, “Stratonikeia 2010 Yılı Çalışmaları, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı-4, 2012, 395-419 içinde.

EKLER

Resim 1: Roma Hamamı-1, Batı Cadde ve Latrina

Resim 2: Roma Hamamı-1 palaestra kısmı güney portiğin yıkılmış hali

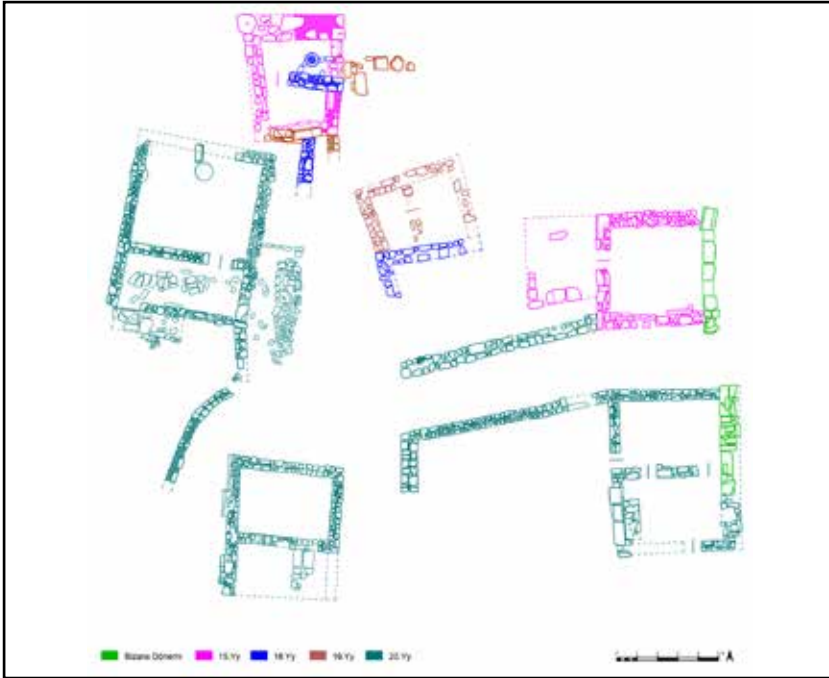
Resim 3: Roma Hamamı-1'de palaestranın güneybatı köşesindeki restorasyon çalışmaları

Resim 4: Gymnasion kuzey mekânlar önündeki peristasis

Resim 5: Gymnasion kuzey bölümünde MÖ 2. yüzyıldan günümüze kalıntılar

Çizim 1: Gymnasion kuzey bölümünde ortaya çıkan Osmanlı dönemi yerleşim izleri

Resim 6: Gymnasion kuzey duvarında yapılan anastylosis çalışması

Resim 7: Batı Cadde'nin doğu bölümünde bulunan yapı kalıntıları

Resim 8- Batı Caddesi'nin doğu kenarındaki yapılar ve kavşak bölümü

Resim 9- Kütüphane kalıntılarında kazılan bölüm

Resim 10- Kütüphanede pişmiş toprak kandil fitil taşıyıcı

Resim 11- Kütüphane doğu portik kısmında mozaik konservasyon çalışmaları

Resim 12- Bouleuteiron güneybatı köşenin restorasyon çalışmaları sonrası durumu

Resim 13- Lagina Hekate Tapınağı Naos Kısımındaki Kazılarda Bulunan Doğal Kaya

Resim 14- Lagina Hekate Kutsal Alanı Propylonu ve güneyindeki kalıntılar

KOMANA 2023 YILI ÇALIŞMALARI

Burcu ERCİYAS*

Tokat ili, Merkez ilçe, Komana Antik Kenti'nde yürütülen kazı çalışmaları bu yıl 20 Temmuz – 18 Ağustos 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Kazı çalışmaları Hamamtepe üzerinde bulunan HTP01 ve HTP04 alanlarında yoğunlaşmıştır (Resim: 1).

HTP01 ALANI KAZI ÇALIŞMALARI

HTP01 alanı Hamamtepe höyüğün merkezinde yer alan ve kazı çalışmalarının başladığı ilk yıldan itibaren sürekli kazıların devam ettiği alandır (Resim: 2). Burada Hamamtepe'nin derin kronolojik geçmişi ortaya çıkarılmış, çok katmanlı niteliği bu bölgedeki çalışma sayesinde anlaşılmıştır.

2023 yılında HTP01 bölgesinde toplam 5 adet 10x10m açmada kazı çalışması yapılmıştır. Bu alandaki çalışmanın 2 ana amacı bulunmaktadır:

Birincisi, şapellerin kuzeyinde kalan bu alanın özellikle Osmanlı ve Selçuklu evrelerini anlamak ve böylece HTP01'de 2009 yılından bu yana oluşmakta olan Osmanlı dönemi evleri/mahallesinin planını genişletmek ve Danişmend/Selçuklu evresinin işlik yapısının kuzeye doğru uzanımını (eğer var ise) tesbit etmek,

İkincisi, kuzey ve kuzeydoğu kısımda 2020 yılından bu yana ortaya çıkmakta olan Roma dönemi yapılarını daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve Komana'nın Roma dönemini aydınlatmak olmuştur. Kuzey bölümdeki açmaların üç tanesinde Osmanlı ve Selçuklu dönemi yapılarına ulaşılabilmiş, daha erken dönemlere inilmemiştir.

Çalışma yürütülen kuzey hattındaki açmalarda, Hamamtepe'nin tümünde görüldüğü gibi, yüzeyin hemen altında Osmanlı dönemi duvarları ile karşılaşmıştır. Osmanlı yapıları Hamamtepe'nin tüm üst alanına yayılmaktadır ve mekânların evlere ait oldukları düşünülmektedir. Bu kalıntıların bağlamları arkeolojik buluntu açısından son derece zayıftır ve yıllar boyu tepe üzerinde devam eden kaçak kazılar sebebiyle oldukça karışık durumdadır. Buna rağmen karakteristik özelliklere sahip bu mekânlar Komana'nın Hamamtepe özeline son yerleşimini temsil etmektedir. Bu yerleşim evresinin en önemli özelliği kuru duvar tekniğiyle yapılmış duvar temelleri ve sıkıştırılmış tabanlarıdır. Buluntular çok zayıftır ve terk edilen bu çok odalı evler kuru, tozlu ve duvarlardan dökülen taşlardan oluşan bir tabaka ile kaplıdır. 2023 yılında bulunan yanık ahşap parçaları bu binaların çatı yapısı ile ilgili bilgi vermiştir.

* Prof.Dr. D.Burcu ERCİYAS Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi ABD, Dumlupınar Bulvarı No.1 Çankaya Ankara/TÜRKİYE; E-posta: berciyas@metu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0842-5172. Doç.Dr. Meryem ACARA Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yenişehir Mahallesi Cumhuriyet Üniversitesi Yerleşkesi Sokak Edebiyat Fakültesi Dekanlığı 58140 Merkez/SIVAS; E-posta: meryemacara@gmail.com; 0000-0002-8542-021X.

2023 yılında Osmanlı evresine ait bugüne kadarki en bütüncül yapı ortaya çıkarılmıştır (Resim: 3). 312/628 Açmasındaki bu mekân aşağı yukarı kare bir plana sahiptir. Kuzey doğu köşede bir giriş ve sundurmalı bir hol bulunmaktadır. Ana odadan başka bir mekâna geçilmektedir. Mekânın içerisinde bulunan kavisli tuğlalar burada yarım daire planlı kubbeli bir fırın olduğunu düşündürmüştür. Benzer bir fırın bu sefer in-situ olarak 317/618 Açması da ortaya çıkarılmıştır. Daha önce örneklerine yalnızca taban planı olarak rastladığımız bu fırınların sarı kil ile desteklendiği görülmüştür.

Hamamtepe'nin tümünde Osmanlı duvarları kaldırıldıktan sonra altından Selçuklu evresi duvarları gelmektedir. 282/628 Açması da Osmanlı duvarlarının altından ocaklar görünmüştür. Ocaklar, Selçuklu döneminin karakteristik yapısal kalıntılarıdır. Bu açmada Selçuklu evresi iç ve dış mekânlarla temsil edilmektedir. Açmanın batısında çok sayıda seramik üç ayak ve yarı mamül de bulunmuştur (Resim: 4). Önceki yıllarda da bu bölgede bulunan üç ayaklar ve yarı mamüller, Selçuklu döneminde Komana'da seramik üretimine işaret etmiştir. Bu buluntular, Komana'daki Selçuklu dönemi seramiklerinin özgün stilleri, ticari potansiyelleri (Karasu 2021) ve 2020 yılında tamamlanan arkeometrik çalışmaların sonuçları (Er 2020) ile bir arada değerlendirildiklerinde, Komana'nın önemli bir seramik üreticisi olduğu ortaya çıkmıştır.

2023'de yapılan kazı çalışmalarında 282/628 ve 302/633 açmalarında bu aşamada kazı çalışmaları durdurulmuştur.

2023 yılı kazılarının ikinci ana hedefi 2020 yılından bu yana kazısı devam eden ve 2-5. Yüzyıllara tarihlenen Roma dönemi harçlı yapılarını anlamak olmuştur. 2021'de kısmen ortaya çıkarılmış olan ve daha önce mutfak olarak tanımlanan mekân bütüncül olarak ortaya çıkarılmıştır (Resim: 5). Harçlı duvarlarla çevrelenmiş mekânın batı kısmında, batıdaki kuzey-güney doğrultulu duvarın hemen doğusunda daha önce batısındaki alanda ortaya çıkan yanmış tabakalara ulaşılmıştır. Bu yanık tabaka 2021 yılından bu yana kazıları devam etmekte olan, yangın geçirmiş olduğu anlaşılan ve sikkeler sayesinde 3. Yüzyıla tarihlenen Kılıçlı binanın yanık tabakasının devamı olmalıdır. Bu yangın tabakasının içerisinde çok zengin metal buluntular vardır. 2021 ve 2022 yıllarında bulunan silahlar, kandil, süs eşyalarına ek olarak 2023 yılında da yay, mızrak, balta gibi silahların parçası olabilecek metaller, iki boncuk ve içeriğinde buğday bulunan tümlenebilir bir kap bulunmuştur.

Mutfak olarak tanımlanan bu yapının 5. Yüzyılda Kılıçlı Bina'nın kalıntıları üzerine yapıldığı, Kılıçlı Binanın öncesinde de bölgede Helenistik dönem yerleşiminin bulunduğu anlaşılmaktadır (Resim: 6).

HTP04 ALANI KAZI ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmalarının yoğunlaştığı Hamamtepe üzerindeki ikinci bölge HTP04 bölgesidir (Resim: 7). Burası HTP01 alanının içerisinde yer aldığı surların dışında, kuzeyde bulunan düzlük alandır. Bu alanda çalışmalar 2016 yılında başlatılmış olup, amacı surların dışında

yerleşim katmanlarının sıralanması ve sürekliliğini görmek olmuştur. HTP01’de olduğu gibi bu alanda da Osmanlı dönemi ile başlayan yerleşim, Selçuklu ile devam etmiş, ardından Orta Bizans dönemi yerleşimi gelmiştir. Tepe üzerinde Orta Bizans dönemi mezarlıkla temsil edilirken burada yerleşim olduğu, dolayısıyla da yerleşimin bu dönemde ovaya yayıldığı görülmüştür.

2023 yılında 317/668’in güney kesitinde görülen ve Selçuklu dönemine tarihlenen kamusal bir yapının güneyinde (Resim: 8), yapının belgelenmesi ve kullanımının anlaşılması amacıyla kazılar tekrar başlatılmıştır.

Kazılar sırasında HTP04’te öncelikle Osmanlı dönemi yapılarına ve KD-GB yönünde 9,05m boyunca uzanan ve toplam 26 parçadan oluşan pışmış toprak su borularına ulaşılmıştır (Resim: 9). Boruların açmanın 16m güney-batısında bugün hala içi boş vaziyette bulunan harçlı bir yapıya uzandığı düşünülmektedir. Bu yapının sarnıç olması ve boruların sarnıçtan suyu açmanın doğusunda izleri görülen başka bir yapıya taşınmış olması olasıdır.

Boruların altından gelen tabakada tüm Hamamtepe’de olduğu gibi Selçuklu dönemine tarihlenen sarı ve yeşil sırlı seramikler (geometrik ve bitkisel motifli, ve Arapça yazılı), hayvan kemikleri (kedi ve köpek dahil), bronz obje parçaları ve bir kırık cam bilezik parçası bulunmuştur. Yine bu tabakalarda daha önceki yıllarda olduğu gibi bir röliker haç parçası ve başka metal litürjik objeler bulunmuştur. Açmanın ortasında derinleşildiğinde, elde edilen cam bilezik parçaları, bronz ve bakır obje parçaları ve daha önce HTP01 şapellerinde bulunan kalıplı tuğlalar, Selçuklu döneminin altından Orta Bizans tabakalarının geldiğini göstermiştir.

Öte yandan açmanın ortasındaki duvarın Osmanlı dönemi duvarı olduğu, çok büyük kamusal bir yapıya işaret ettiği duvar boyunca aralıklı yerleştirilen direk taşlarından anlaşılmaktadır.

KORUMA ÇALIŞMALARI

Küçük Eser Konservasyonu

Komana’da 2023 yılında, ağırlıklı olarak 2022, 2023 yıllarına ait metal eserlerin konservasyon uygulamaları Konservasyon Uzmanı Elif Evyapan tarafından yürütülmüştür. 86 adet sikke başta olmak üzere, kemik makara, zil, tespih imamesi, röliker haç parçaları, bronz ayak, lüle, toplam 116 buluntunun konservasyonu 1 buluntunun (demir kılıç) konservasyon ve restorasyonu tamamlanmıştır.

Mimari Koruma

2023 kazı sezonunda, Restorasyon Uzmanı Mimar Dr. Ebru Torun tarafından 2022 sezonunda yapılan harç denemeleri değerlendirilmiş, sezonun süresi, işçilik ve malzeme ve çalışma süresi olanakları göz önüne alınarak, seçilen alanlarda mimari koruma çalışma-

larının ilk kapsamlı uygulamalarına başlanmıştır (Resim: 10). Ayrıca Hamamtepe'nin ziyarete hazırlanması için yerinde inceleme ve görüşmeler yapılmış, ören yerinin karşılama merkezi, ziyaret rotaları, bilgilendirme ve yönlendirme ihtiyaçları belirlenmiş ve bunların projelendirilmesi için ilk ön proje hazırlanmıştır (Resim: 11).

Amaç, Komana çok katmanlı tarihi peyzajını tüm zenginliği ile ziyaretçiye tanıtmaktır. Önerilen planda, tepe kısa veya uzun rotalar izlenerek gezilebilecek, farklı dönemlere ışık tutan mimari kalıntılar gerek yukarıya konumlanmış teraslardan gerekse, kazı alanına inip, mekânların içinde gezerek tecrübe edilebilecektir. Toplamda saha içinde yaklaşık 20 bilgi panosu yer alacaktır. Hamamtepe'nin üzerinde, 1. Derece sitin içinde bulunan DSİ binasının Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisi ve bir Karşılama Merkezine dönüştürülmesi ile ören yerinin bu noktadan Gümenek parkına yapılan Millet Bahçesi'ne bağlanması önerilmiştir. Bu proje için OKA fizibilite çalışması desteğine başvurulmuş, başvuru kabul edilmiştir. Fizibilite çalışmaları devam etmektedir.

MÜZE ÇALIŞMALARI

2023 yılında Tokat Müzesi Müdürlüğü izniyle bazı çalışmalar yürütülmüştür. Dr. Max Ritter Tokat Müzesi'nde bulunan ve Komana kazılarında 2009 yılında ortaya çıkarılmış olan tüm sikkeleri Müze'nin izni ile Müze'de çalışmıştır. Diğer yandan, Doç.Dr. Maxime Durocher, Komana/Gümenek'ten Tokat Müzesi'ne getirildiği bilinen İslamiyet dönemine ait 2 adet yazıt (Env.no. 487 ve 812) ve 4 adet sanduka parçası/sanduka (Resim: 12) (396, 397, 398, 399)'nın incelenmesi, fotoğraflanması ve ölçülmesi işlemlerini Müze'nin izni ile tamamlamıştır.

YEREL HALKIN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN OLARAK BİLGİLENDİRİLMESİ ETKİNLİKLERİ

2023 yılında Komana'da arkeolojik araştırmaların yirminci, kazı çalışmalarının on-beşinci yılında hem halkın hem de yerel yönetimlerin bilgilendirilmesi amacıyla birçok etkinlik düzenlenmiştir.

Bunlardan ilki Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ile işbirliği içinde düzenlenmiştir. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Komana Antik Kenti Kazısı işbirliği ile 7 Temmuz 2023 Cuma günü Osman Paşa Konağı Uygulama Mutfağı'nda "Tokat'ın Gastronomi Mirasına Yolculuk" başlığı altında bir etkinlik düzenlenmiştir (Resim: 13). Etkinlikte Komana kazısında ortaya çıkarılan ve Danişmend/Selçuklu dönemine tarihlenen bitki ve hayvan kalıntılarından esinlenerek yemekler yapılmıştır.

İkinci etkinlik, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı Eğitim ve Farkındalık Şube Müdürlüğü'nden İbrahim Sarıca, Semiyye Gür (Mimar) ve Funda Kumru Koşar (Arkeolog)'ın Tokat'ta düzenlediği eğitim seminerleridir. İlk seminer Tokat Müzesi'nde Basın Mensupları için düzenlenmiştir (Resim: 14).

Ardından yine Tokat Müzesi'nde Kolluk Kuvvetlerine ve kazı evinde Bula köyü sakinlerine aynı konuda bir seminer verilmiştir.

Üçüncü etkinlik Yağıbasan Medresesi'nde gerçekleşmiştir. Komana kazı ekibinden Doç.Dr. Maxime Durocher tarafından Tokat'taki Zaviyeler ve Sufizm üzerine Türkçe bir sunum yapılmıştır. Sunuma Komana kazı ekibinin yanı sıra Tokat Valisi, Tokat Belediye Başkanı, bürokratlar ve kentin ileri gelenleri katılmıştır.

Dördüncü olarak ta Tokat Dedeman Otelinde Burcu Erciyas tarafından Komana'da yapılan arkeolojik araştırmaların derlendiği bir sunum yapılmıştır. Sunuma yine Tokat Valisi, Tokat Belediye Başkanı, Tokat Valiliği ve İl Özel İdaresi ile özellikle Kültür ve Turizm Müdürlüğü bürokratları, milletvekilleri, Komana kazı ekibi, kazıda çalışan işçiler ve vatandaşlar katılmıştır.

Gelecek yıllarda kazı ve araştırmaların yanı sıra kültürel miras bilincinin artırılması ve bu yolla arkeolojik araştırmaların nitelikleri ve hedeflerinin daha iyi anlaşılması için benzer etkinlikler düzenlenmeye devam edecektir.

TEŞEKKÜR

2023 yılı Komana kazı çalışmalarına maddi kaynak sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Tokat Valiliği ve Tokat İl Özel İdaresi'ne, Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi'ne (Proje No: KU AKMED 2022/P.1064), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne (ÇDAP-202-2023-11329) ve tüm lojistik desteklerinden dolayı Tokat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Tokat Müzesi'ne teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Er, M.B. (2020). *An Archaeometrical Investigation on Provenance and Technological Properties of Seljuk Period Pottery From Komana (Tokat)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Karasu, Y.E. (2021). Komana Örneği Üzerinden Anadolu Selçuklu Dönemi Kırım Seramik Ticareti ve Usta Göç Hareketliliği, *Karadeniz Araştırmaları*, 8 (71), s. 717-733.

EKLER

Resim 1: Hamamtepe Höyüğü havadan görünüm

Resim 2: Hamamtepe HTP01 alanı ve açmalar

Resim 3: Osmanlı Dönemi mekânı

Resim 4: Yarı mamüller

Resim 5: Roma Dönemi, Mutfak (5.yüzyıl)

Resim 6: Kırmızı taşlı Helenistik Dönem yapıları ile birlikte Roma Dönemi Yapıları

Resim 7: Hamamtepe HTP04 Alanı

Resim 8: Kamusal yapı duvarı

Resim 9: HTP04 Alanı su sistemi

Resim 10. Roma dönemi harçlı duvarlarında koruma çalışmaları

Resim 11: Öneri peyzaj düzenlemesi ön çalışması

Resim 12: Tokat Müzesi'nde incelenen 2 adet sanduka parçası

Resim 13: “Tokat’ın Gastronomi Mirasına Yolculuk” etkinliğinden

Resim14: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı Eğitim ve Farkındalık  ube Müdürlüğü’nden İbrahim Sarıca, Semiyye G r (Mimar) ve Funda Kumru Ko ar (Arkeolog)’ın Tokat’ta düzenlediği eğitim seminerleri (basın mensupları)

2024 YILI YENİYAYLACIK FOSİL LOKALİTESİ KAZISI

Cesur PEHLEVAN*

Yener BEKTAŞ

Ayhan YİĞİT

Ferhat KAYA

Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU

Okşan BAŞOĞLU

Uğur DOĞAN

Ali AKBABA

Emrah ŞİMŞEK

GİRİŞ

Cumhurbaşkanı Kararı ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile 2024 yılı Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi çalışmaları 20 Haziran 2024 ile 20 Eylül 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi Kazısı 2024 yılı çalışmaları, önceki yıllardan elde edilen buluntuların onarımı ve yayına hazırlanması amacı ile Kültür Bakanlığının izinleri ile yayının ağırlıklı ve depo çalışması olarak gerçekleşmiştir

-
- * Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, E-posta: cesurpehlevan@nevsehir.edu.tr ,ORCID: 0000-0002-9356-0052
 Prof. Dr. Yener BEKTAŞ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, E-posta: yenerbektas@nevsehir.edu.tr,ORCID: 0000-0002-4423-1519
 Öğretim Görevlisi Ayhan YİĞİT, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, E-posta: ayigit@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0003-3943-2022
 Doç. Dr. Ferhat KAYA, University of Oulu, Department of Archaeology, Oulu/FINLAND, E-posta: ferhatkaya2020@gmail.com, ORCID:0000-0003-0900-3390
 Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-posta: Pinar.gozlukkirmizioglu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0759-3529
 Okşan BAŞOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-posta: oksan.basoglu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0123-4346
 Prof. Dr. Uğur DOĞAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-posta: geoankara@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1300-3484
 Öğrt. Görevlisi Dr.Ali AKBABA, Mus Alpaslan Üniversitesi, Muş/TÜRKİYE, E-posta: akbaba2016@gmail.com,ORCID:
 Emrah ŞİMŞEK, E-posta:emrahsimsk9331@gmail.com,ORCID: 0000-0002-6078-8501

Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi; Nevşehir İli Gülşehir İlçesi'nin 1,5 km kuzeyinde, Yeniyaylacık Köyü yol ayrımında bulunmaktadır. Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi, 2013 yılında TOKİ inşaat çalışmaları kapsamında yol açma çalışmaları sırasında açığa çıkmıştır. İlk incelemeler ve araştırmalar ışığında buluntuların sayı ve tür bakımından zenginlik göstermesi bu alanda bir kurtarma kazısı yapılması gerekliliğini açığa çıkarmış, devam eden süreçte Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi kurtarma kazıları başlatılmıştır. 2014 yılında; Nevşehir Müzesi Müdürlüğü ile ortaklaşa başlatılan kurtarma kazısı çalışmaları, 2017 yılından itibaren önce Bakanlar Kurulu kararlı daha sonra ise Cumhurbaşkanlığı kararlı kazı statüsünde (2020 yılı hariç) Prof. Dr. Cesur Pehlevan başkanlığında sürdürülmektedir.

YENİYAYLACIK OMURGALI FAUNA FOSİL YATAĞININ KONUMU ve JEOLJİK ÖZELLİKLERİ

Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi, Çalışanlar Mahallesi TOKİ konut evleri girişinde (Gülşehir, Nevşehir) bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yaklaşık 920 m. yüksekte yer alan lokalitenin güneybatısında Kızılırmak Nehri, batısında Kırşehir-Nevşehir Karayolu, kuzeyinde Yeniyaylacık Köyü ve doğusunda Avanos-Gülşehir Yolu bulunmaktadır. Yeniyaylacık fosilleri geç Miyosen karasal depoları içerisinde bulunmaktadır. Kapadokya Bölgesi'nde geniş bir alan kaplayan ve Ürgüp formasyonu olarak adlandırılan (Pasquare, 1968) bu depolar, Geç Miyosen'den Erken Pliyosen'e kadar uzanan geniş bir zaman diliminde oluşmuştur (Le Pennec vd., 2005; Viereck-Goette vd., 2010; Aydar vd., 2012; Lepetit vd., 2014). Kapadokya Bölgesi'nin kuzeyindeki genişleme tektoniğine bağlı olarak açılan havzada göl ve akarsu ortamları oluşmuştur (Koçyiğit ve Doğan, 2016). Paleocoğrafya ve jeomorfoloji çalışmaları sonucu fosillerin bulunduğu alan göl kenarı olarak bilinen bir fasiyes içerisinde. Bölgede aynı zamanda devam eden volkanizmaya bağlı olarak günümüzden önce 10 ile 5 milyon yılları arasında yaygın ve kalın ignimbirit katmanları oluşmuştur (Aydar vd., 2012). Farklı dönemlerde ve farklı volkanik kalderalardan yüzeye çıkan piroklastik materyallerin oluşturduğu bu ignimbiritler, bölgedeki akarsu ve göl depolarıyla ardalanmalı olarak çökelmiştir. Bu ignimbiritlerden biri de 9.19 My önceye tarihlendirilmiş olan Zelve ignimbiritidir. Yeniyaylacık omurgalı fauna buluntuları bu ignimbiritin katmanı üzerinde yer alan akarsu göl depoları içerisinde yer alır (Resim: 1; Doğan, 2021).

Zelve ignimbiritinin üzerinde akmış olan geç Miyosen dönem akarsuları tarafından oluşturulan ve fosillerin içerisinde yer aldığı akarsu depoları ignimbirit üzerinde uyumsuz olarak yer alır (Resim: 1A). Omurgalı faunaya ait kalıntılar bu geç Miyosen akarsuyuna ait taşkınovasının çamurları içerisinde fosilleşmiştir (Resim: 1B, C). Taşkınovası deposu içerisindeki açık renkli katmanlar taşkınovasında geçici göllerin oluştuğunu gösterir (Resim: 1B). Fosillerin oluşumu ardından yine geç Miyosen içerisinde fosil lokalitesinin bulunduğu saha göl ortamına dönüşmüştür (Resim: 1A). Bu gölde depolanan açık renkli marn, diatomit, kireçtaşı ve siltaşıdan oluşan sedimanlar kalın bir depo oluşturmuştur. Dolayısıyla, Yeniyaylacık fosilleri akarsu ve göl ortamlarına ait geçiş depolarında bulunur.

Kazı alanı ve yakın çevresinin stratigrafik özellikleri ve faunanın özellikleri göz önüne alındığında Yenyaylacık omurgalı fosillerinin 8-9 Milyon yıl önce (Geç Miyosen’de) yaşamış omurgalı faunaya ait oldukları sonucuna varılır. Kazı alanındaki jeomorfolojik veriler ise bu faunanın bir akarsu çevresinde yaşamış olduğunu göstermektedir. Kızılırmak Nehri’nin geç Pliyosende bölgeye yerleşmiş ve Geç-Pliyosen Kuvaterner boyunca meydana gelen bölgesel yükselmeye bağlı olarak vadisini yarmıştır (Doğan 2021). Eğer Kızılırmak Nehri’nin bu vadi kazılması süreci olmasaydı Yenyaylacık fosilleri ortaya çıkmamış olacaktı. Dolayısıyla, bu fosilli katmanlar Kızılırmak Nehri’nin Kuvaterner’de vadisini derine kazmasına bağlı olarak yaklaşık 400 bin yıl önce ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun kanıtı olarak da Doğan (2011) tarafından 400 bin yıl önceye tarihlendirilmiş olan ve Yenyaylacık kazı alanındaki fosilli katmanları uyumsuz olarak örten Kızılırmak Nehri’nin yatak depoları (kum ve çakılları) veya T12 seki deposu gösterilebilir (Resim:1B).

2024 YILI ÇALIŞMALARI

2024 yılı çalışmaları 20 Haziran 2024 ile 20 Eylül 2024 tarihleri arasında Prof. Dr. Cesur Pehlevan, Prof. Dr. Yener Bektaş, Öğr. Gör. Ayhan Yiğit, Prof. Dr. Okşan Başoğlu ve Prof. Dr. Pınar Gözlük Kırmızıoğlu, Emrah Şimşek, Dr. Ferhat Kaya, Dr. Ali Akbaba ve Nevşehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından görevlendirilen uzmanlarının denetiminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kapadokya Doğa Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KADAM) bünyesinde yer alan Laboratuvarlarda gerçekleştirilmiştir.

Yenyaylacık Fosil Lokalitesi jeolojik yapısı ve sedimantolojik özellikleri bakımından iki farklı sedimantasyon ve buna koşut iki farklı fosilleşme sürecine sahiptir. Bunlardan ilki çok yumuşak ve kolayca aşınabilen tüfler içinden elde edilen fosiller ve çok sert ve oldukça dirençli karbonat içinde fosilleşen ve bulunan fosillerdir. Her iki koşulda da fosillerin hem çıkarılması hem de onarılması çok uzun ve zahmetli süreçleri kapsamaktadır. Fosillerin temizlenmesi, içlerinde bulundukları sedimandan ayrılması, onarımı, güçlendirilmesi ve yayına hazırlanması uzmanlık bilgisi ile bu işlemler için tasarlanmış bir laboratuvar ve ekipman aracılığı gerektirmektedir. Tüm sayılan bu özellikler Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kapadokya Doğa Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KADAM) bünyesinde yer alan laboratuvarlarda mevcuttur ve 2024 yılı çalışmaları burada gerçekleştirilmiştir. 2024 yılı çalışmaları kapsamında yüze yakın fosil buluntusu içinde bulunduğu sedimanlı ortamdan gerekli ekipmanlarla ayrıştırılmış, fosillerin tamamına yakını gerekli solüsyonlarla güçlendirilmiş, her bir buluntunun takım cins, aile, tür ve element olarak ayrımı yapılmış, bilgileri güncellenmiş ve daha sonra konunun uzmanları tarafından yayın yapılmak üzere kolayca araştırılacak biçimde organize edilerek hazır hale getirilmiştir (Resim: 2-3). Bu bağlamda Yenyaylacık fosil lokalitesinden elde edilen Hipparion buluntularına ait yayın bilim dünyası ile paylaşılmış ve Yenyaylacık Lokalitesinde bulunmuş olan Hipparion’lar “Cormohipparion cappadocium, a new species from the Late Miocene of Yenyaylacık, Türkiye, and the emergence of western Eurasian hipparion

bioprovinciality” adlı yayında *Cormohipparion cappadocium* adı ile yeni bir tür olarak isimlendirilmiştir (Bernor vd.,2024). Ayrıca lokalitenin jeokronolojik yaşı ile ilgili çalışmalar son aşamaya gelmiştir ve bulgular bilim dünyası ile yakında paylaşılacaktır. Araştırması süresince güncellenen fauna aşağıdaki gibidir.

Takım: Artiodactyla Bovidae (Sığır, Koyun, Keçi vb.) cf. <i>Helladorcas geraadsi</i> cf. <i>Skoufotragus laticeps</i> Giraffidae Indet sp. Takım: Perissodactyla Equidae <i>Cormohipparion cappadocium</i> Takım: Rhinocerotidae <i>Dicesros neumayri</i> <i>Chilotherium kowalevski</i> <i>Acerorhinus</i> sp.	Takım: Carnivora Hyaenidae Mustelidae Takım: Proboscidea <i>Choerolophodon pentelici</i> <i>Choerolophodon</i> sp. Proboscidea indet. cf. <i>Choerolophodon pentelici</i> Takım: Testudo Takım: Tubulidentata <i>Orycteropodidae</i>

SONUÇ

Anadolu’nun Erken Miyosende başlayan paleocoğrafik dönüşümü sonucu coğrafik yatılımlar kalkmış, Asya, Avrupa ve Afrika faunalarına ev sahipliği yapmıştır. Anadolu’da Geç Miyosen dönemde (11 ile 5 milyon yıllar arası) bugün soyları tükenmiş olan birçok canlı yaşamıştır. Bu dönemde Anadolu günümüze göre daha sıcak ve nemli bir iklime sahiptir. Yeniaylacık Lokalitesi ve genel olarak Anadolu’nun kronolojik olarak diğer benzer lokalitelerinde yapılan kazı çalışmaları sonucu elde edilen fosiller günümüzde daha çok Doğu ve Güney Afrika’da yaşayan gergedan, zürafa, fil, sırtlan, gazel gibi savana memeli faunalarına benzemektedir. Değişen çevre ve iklim koşullara uyum sağlamış yüksek diş tıcına (hypsodonty) sahip savana memeli türleri Anadolu’da, Doğu Afrika’da, Orta ve Doğu Asya’da evrimleşmiş ve Geç Miyosen boyunca hızla yayılmışlardır. Açık ve yarı-açık otlak alanlara uyum sağlamış bu memeli faunaları; Anadolu’da Sinap, Çorakyerler, Akkaşdağı, Kemiklitepe, Garkın, Küçükçekmece gibi faunalarla karakterize olan çoğunlukla Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Asya, Doğu Asya, Kuzey Afrika ve Doğu Afrika biyocoğrafyalarında egemen olmuştur. Eski Dünya’da büyük bir coğrafyaya yayılmış olan bu memeli paleo-savana faunası Anadolu’yu da içermek üzere neredeyse bütün Avrasya’da Geç Miyosen (5 milyon yıldan itibaren) sonunda tür sayıları azalarak yok olur. Geç Miyosen boyunca açık alanların ve kuraklığın arttığı Anadolu’ya Pliyosen ile birlikte (5 milyon yıldan itibaren) nemli iklimin ve ormanların geri dönüşü ile savana faunasının ormanlık alan faunası ile rekabette yenilerek yok olması ile karakterize olur. Anadolu’nun bu biyolojik ve ekolojik çeşitlilik özellikleri onun jeolojik tarihiyle yakından ilişkilidir. Bu noktada Yeniaylacık Fosil Lokalitesi coğrafi konumu, jeolojik özellikleri ve içerdiği zengin fosil fauna varlığı ile Anadolu’nun paleocoğrafik evrimine çok önemli katkılar sunmaktadır.

TEŞEKKÜR

Çalışmalara desteklerinden dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Nevşehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne ve Nevşehir İl Kültür Müdürlüğü'ne çok teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Aydar, E. ve Atıcı, G.(2012). Correlation of ignimbrites in the central Anatolian volcanic province using zircon and plagioclase ages and zircon compositions. *Journal of Volcanology and Geothermal Research* 213–214, 83–97.

Bernor R.L. ve Arab A.L.(2024).Cormohipparion cappadocium, a new species from the Late Miocene of Yeniaylacık, Türkiye, and the emergence of western Eurasian hipparion bioprovinciality. *Annales Zoologici Fennici* 61(1), 303-333, (19 November 2024). <https://doi.org/10.5735/086.061.0119>

Doğan, U. (2011). Climate-controlled river terrace formation in the Kızılırmak Valley, Cappadocia section, Turkey: Inferred from Ar–Ar dating of Quaternary basalts and terraces stratigraphy. *Geomorphology* 126, 66–81.

Doğan, U. 2021. Kapadokya: Zamanda Yolculuk. Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, s.139, Ankara.

Koçyiğit, A. ve Doğan, U. (2016). Strike-slip neotectonic regime and related structures in the Cappadocia region: a case study in the Salanda basin, Central Anatolia, Turkey. *Turkish Journal of Earth Sciences* 25, 393–417.

Le Pennec, J.L. ve Bourdier, J.L. (2005). Stratigraphy and age of the Cappadocia ignimbrites, Turkey: reconciling field constraints with paleontologic, radiochronologic, geochemical and paleomagnetic data. *Journal of Volcanology and Geothermal Research* 141, 45–64.

Lepetit, P. ve Gruber, M.(2014). ⁴⁰Ar/³⁹Ar dating of ignimbrites and plinian air-fall layers from Cappadocia, Central Turkey: Implications to chronostratigraphic and Eastern Mediterranean palaeoenvironmental record. *Chemie der Erde* 74, 471–488.

Pasquare, G. (1968). Geology of the Cenozoic volcanic area of Central Anatolia. *Atti Acc Naz Lincei* 9, 53–204.

Viereck-Goette, L. ve Abrattis, M.. (2010). Revised volcanostratigraphy of the Upper Miocene to Lower Pliocene Ürgüp Formation, Central Anatolian volcanic province, Turkey. Stratigraphy and Geology of Volcanic Areas: *Geological Society of American Bulletin Special Paper* (editörler Groppelli G, Viereck-Goette L) 464, 85–112.

EKLER

Resim 1 (A): Yeniaylacık omurgalı fosil yatağı Gülşehir'in ve Kızıllırmak Nehri'nin kuzeyinde yer alır. (B) Kazı alanındaki fosilli katmanlar Kızıllırmak Nehri'nin Kuva-
tner'de vadisini derine kazmasına bağlı olarak yaklaşık 400 by önce ortaya çıkmaya
başlamıştır. (C) Eski toprak oluşumunun yakından görünüşü (Doğan, 2021).

Resim 2: Fosillerin onarım güçlendirme çalışmaları

Resim 3: Onarımı bitmiş fosiller

MİLET 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Christof BERNs*

Christine ÖZGAN

Julien ZURBACH

Milet 2024 yılı çalışmaları 11.03.2024 – 05.04.2024 ve 22.07 – 27.09.2024 tarihleri arasında bahar ve yaz olmak üzere iki sezonda gerçekleştirilmiştir. Çalışmalara olanak sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile yardımlarını esirgemeyen Bakanlık Temsilcilimiz Fatih KİRAZOĞLU’na teşekkür ederiz. Ayrıca, çalışmalarımız süresinde tüm yardımları ve işbirliği için Milet Müzesi Müdürü Baran AYDIN ile tüm Müze personeline teşekkürlerimizi sunarız. Milet Kazısı’na maddi destek sağlayan Hamburg Üniversitesi, Paris École Normale Supérieure, Alman Araştırma Cemiyeti (DFG), Fransa Ulusal Araştırma Ajansı (ANR), Türk-Alman Gençlik Köprüsü, Hamburg Üniversitesinin araştırma birimi »Understanding Written Artefacts« ile kazımızı maddi ve manevi olarak destekleyen herkese minnettarlığımızı belirtmek isteriz.

Milet Kazısı’ndaki 2024 yılı sezonunda geniş bir yelpazede çalışmalar gerçekleştirildi. Güncel kazıların yanında Milet Kazı depolarında kapsamlı buluntu çalışmaları yapılmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak sunulanların dışında yapılan diğer çalışmalar şunlardır: Geneviève MACHOU ve Fabian SLIWKA çok sayılı öğrencilerden kurulan bir ekiple beraber güncel kazılarından çıkan seramiğin belgelenmesi ve belirlenmesi yapmışlardır. Aylin Tanrıöver aynı kazılarda bulunan sikkeleri, Tümay Hazinedar COŞKUN cam parçalarını incelemiştir. Sabine HUY önceki araştırmadan gelen Klasik ve Helenistik Dönem Milet taşımacılık amphoraları hakkında çalıştı. Sandra GOLLİNG, 2022’de başlayan Milet Humeitepe’deki Demeter kutsal alanındaki ritüel eylemleri ve organizasyonu araştırmaları eski kazılarının buluntularını kullanarak devam etmiştir. Münevver ŞİMŞEK 2011 yılında Humeitepe’de gerçekleştirilen sondaj kazısının buluntuları belgelenip sınıflandırmış. Lisa STEINMANN Dokuma Tezgahı Ağırlıkları inceledi. Nisan LORDOĞLU 2019 yılından itibaren başlanan ve Milet taş deposunda bulunan tüm heykel parçalarının veri tabanına (iDAI.field) girişi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Uta DİRSCHEDL Milet taş deposunda eski kazılardan beri bulunan Myus tapınağının bezemeli parçalarıyla ilgilenmiştir.

Aşağıda belirtilenlerin yanı sıra, başka arazi çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Alexan-

* Prof. Dr. Christof BERNs; Universität Hamburg, Archäologie und Kulturgeschichte des antiken Mittelmeerraumes, Fachbereich Kulturwissenschaften, Edmund-Siemers-Allee 1 West, D-20146 Hamburg / ALMANYA, E-Posta: christof.berns@uni-hamburg.de, ORCID: 0000-0002-8203-3935.

Prof. Dr. Christine ÖZGAN; Arkeoloji Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No:71, TR-34380 Bomonti-İstanbul, E-Posta: cozgan@hotmail.com.

Prof. Dr. Julien ZURBACH, École Normale Supérieure – PSL 45, rue d’Ulm 75230 Paris/Fransa, E-Posta julien.zurbach@gmail.com, ORCID: 0009-0003-6698-5500. – Raporun çeviri ve dil düzenlemesi için Nisan Lordoğlu ve Eylül Karakuş’a teşekkür ederiz.

der HERDA, Delphinion’da yirmi senedir devam eden kazıların sonuçlandırmak için, 2024 yılı sezonunda, şimdiye kadar yapılmayan yapı belgeleme çalışmaları gerçekleştirmiştir. Muhammed Akif UĞAN, arkeolojik alanın doğu kesiminde, Delphinion yanında yer alan Lalaoğlu Hamamın belgelemesi yaptı ve yapının mevcut durumu inceledi. Kaja HARTER UİBOPUU liderliğindeki bir epigrafik ekip, şehir bölgesinde yapılan bir epigrafik araştırmada yeni yazıtlar keşfetti. Sonuçları Philia dergisinde yayınlanacak.

2024’te Milet Kazısı Hakan ÖZTANER’in koordinatörlüğü altında “Geleceğe Miras Proje” programına dahil edilmiştir. Bu kapsamda, tiyatro limanındaki şehir surlarının bir bölümü yine ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, eski kazılardan kalan ve sit alanının algılanmasını büyük ölçüde bozan uzun arama hendeklerinin doldurulmasına da başlanmıştır.

KALETEPE KAZILARI

Kaletepe’de, 2021 yılından beri insula LM/12-13 araştırılmıştır (Resim: 1). Bu alanda 1960 yıllarında Gerhard KLEİNER tarafından bir kazı yapılmış, fakat durumu tam belirtilmeden bitirilmiştir. Fransa Ulusal Araştırma Ajansı (ANR) ve Alman Araştırma Cemiyeti (DFG) tarafından desteklenen, “Megapolis’teki yaşam biçimleri. Milet’in uzun vadeli tarihi” projesi çerçevesinde olan kazımız, Kleiner’in kazı alanını genişletti ve insula’nın kuzey kısmında klasik ve sonraki dönemlerde kullanılan bir konut ortaya çıkarttı. Bu alanda açılan D açmasında bu sene devam ettik. İnsula’nın güney sınırında bir cadde sondajı yapıldı (C açması).

Kaletepe Kazıları: C açması

Nadia CAHENZLİ

KL24.C açması, Milet’in LM/13 cadde kısmında ve yanındaki insulalarda olup, zaman içindeki konut ve altyapı gelişiminin genel olarak anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla jeofizik verilerle açılmıştır (Resim: 1). Toplamda, kazılan alan 7 x 3 m ölçülerindedir ve açma yaklaşık 1,70 m maksimum derinliktedir.

En önemli sonuçlar öncelikle kazılan alandaki yerleşim evreleriyle ilgilidir. Cadde kısmı LM/13’ün kuzeyindeki komşu insulada yapılan kazı çalışmaları geçmişte Arkaik dönemden itibaren yerleşim faaliyetlerine dair kanıtlar sunabilirken, KL24.C açmasında kesilen ana kayanın hemen üzerindeki katmanlar Roma dönemine tarihlenmektedir. Daha önceki yerleşim evrelerinin izleri, İmparatorluk Dönemi’nde LM/13-14 insulasına Milet sokak şebekesi uygulandığında tamamen ortadan kalkmış olmalıdır. Bu işlem sırasında, ana kaya yoğun bir şekilde kesilerek alçak bir cadde yerleştirilmiş, kuzey ve güneyde ise doğal seviyesi korunarak caddenin temeli ile çevresindeki konut yapıları arasında, 1 m’ye varan önemli bir yükseklik farkı oluşmuştur (Resim: 2). Kentsel planlamadaki bu dikkat çekici tercihin esas olarak bölgenin doğal eğilimleri nedeniyle mi yoksa altyapısal nedenlerle mi yapıldığı belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, cadde alanında su

yönetimiyle ilgili bir kanal ya da başka bir özelliğe dair açık bir işaret bulunmaması, yağış zamanlarında kent mahallesinin sular altında kalmasını önlemek için alçak bir caddenin güvenmenin gerekli olduğu ihtimalini açık bırakmaktadır.

Hem 13. cadde alanında hem de güneydeki evin içinde, ana kayanın hemen üzerinde çoğunlukla kırılmış kireçtaşından oluşan kalın bir tabakanın düzleştirildiği tespit edilmiştir. Seramik buluntulara dayanarak bu tabaka MS 1. yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilir. Sokak alanında, düzleştirilmiş tabakanın üzerinde en az iki yürüme horizonu ayırt edilebilmektedir: Yaklaşık olarak MS 2. yüzyılda çakıl taşı ince, kumlu bir yüzey cadde olarak işlev görmüştür (Resim: 3). Açma boyunca kabaca batıdan doğuya doğru ilerleyen bu cadde, MS 2. yüzyılın sonunda ya da 3. yüzyılın başında kalın bir kiremit-harç paketi ile tamamen kaplanmadan önce ağır bir şekilde tahrip olmuş ve daha sonra kırık kiremitlerle dolmuştur. Bu tabaka cadde seviyesinin yaklaşık 20 cm yükselmesine yardımcı olmuş ve kesinlikle yeni bir cadde yüzeyi için hazırlık görevi görmüştür. Buluntulara göre bu onarımla aynı tarihlerde sokağın güneyindeki ev çökmüştür. Sokağın aksine, evin kendisi görünüşe göre hiçbir zaman onarılmamıştır, çünkü alan kazıldığında hala molozla kaplıydı. Hem sokak bölümündeki hem de evin içindeki hasar bir depremle ilgili olabilir. Evin dış duvarının güneyindeki ana kayanın farklı bir açıya sahip olması böyle bir olaya işaret etmektedir: Burada anakaya üzerinde yer alan kireçtaşının Kaletpe’de normalden çok daha dik bir şekilde aşağıya doğru eğimli olduğu görülmektedir. Ayrıca, tektonik hareketlerin sonucu olarak ana kayada birkaç çatlak görülebilmektedir (Resim: 2).

Depremi neden olduğu muhtemel duvar çöküntü kalıntılarının altında, açmanın güney doğu köşesinde ve dolayısıyla evin içinde, kazı sırasında özel olarak bahsedilmeye değer bir kontekt keşfedilmiştir. Burada, kireç harçlı bir zemin, ince beyaz yüzeyinin düzensiz kalıntıları arasında, duvarlardan ve/veya çatıdan düşen malzemenin etkisiyle bir çukur oluşacak kadar ağır bir şekilde tahrip edilmiştir. İlginç bir şekilde, çukurun içindeki buluntu malzemesi açmadaki diğer her yerden çok farklıdır; çoğu zaman yanık izleri gösteren çok sayıda birleşen parçanın yanı sıra yüksek miktarda metal buluntu ve kemikten yapılmış bütün bir kaşık içermektedir. Bu buluntuların derinlemesine analizi henüz yapılmamış olsa da, potansiyel olarak ev envanterinin kalıntılarıyla uğraşıyoruz ve bu sayede gelecekte yapının strüktürü ve oluşumu ile sakinlerinin uygulamaları hakkında bilgi edinmeyi umuyoruz.

KL24.C açması, ev ve sokağın geç tarihlendirilmesine hizmet etmenin yanı sıra, sokak ızgarasının görünümünün anlaşılmasına da katkıda bulunmuştur. KL24.C’deki son belgelemeyle eş zamanlı olarak, 1961’den kalma eski bir açma bölümü, komşu insula KL/13-14’teki işçiler tarafından temizlenmiş ve daha sonra açma sorumlusu tarafından belgelenmiştir. Bu kesitte 13. caddenin 3,60 m genişliğinde olduğu bilinmektedir. Buna karşılık, KL24.C açmasının kazılan alanında cadde - ya da daha doğrusu sokak - çok daha dardı ve sadece 2,13 m ölçülerindeydi. Bunun nedeni, caddenin güney sınırı tamamen aynı kalırken, caddenin kuzeyindeki ana kayanın komşu insula bölümündeki kadar kesilmemiş

olmasıdır (Resim: 1). Sonuç olarak, LM/13-14 insulasındaki cadde ızgarası hem komşu insulaya göre çok daha geç uygulanmış hem de sokak kesiti çok daha dar tutulmuştur. Bu iki durum da muhtemelen insulanın Kaletepe'nin doğu yamacındaki konumuyla ilgilidir; burada yerleşim muhtemelen tepenin geri kalanı zaten iskân edildikten sonra gerçekleşmiştir ve kağnıların geçmesi için geniş bir caddeye ihtiyaç duyulmamıştır.

Kaletepe Kazıları: D açması

Özel TERAMAN-HEPDİNÇLER

2023 sezonunda açılan ancak anakayaya varmadan sonlandırılan 'KL 23 D' açması içindeki koruma amaçlı toprak boşaltılmaya başlanmış ve dört günde boşaltma işi tamamlanmıştır. Alınan karar doğrultusunda, 'KL 23 D' açması doğuya doğru 2 metre genişletilmiş ve bu alana 'KL 23 D Sektör C' lejandı verilmiştir. Anakaya doğrultusu üzerinde yer alan sıralı tek bir mekan olarak yorumlanma olasılığı yüksek olan bu geniş alan bu nedenle 'KL 23 D' açmasının bir devamı olarak yorumlanabilmektedir. Açılan yeni sektörün (2 x 2,85 metre) eklenmesiyle 'KL 23 D' açmasının toplam genişliği doğu-batı doğrultusunda 4,85 metreye ulaşmıştır (Resim: 1, kuzey-batı sektöründe).

'KL 23 D Sektör C.Dolgu' tabakasında toprağın atılmasıyla birlikte, yak. 30 cm. derinlikte 'KL 22 B' açmasında takip etmeye başlanan ve devamı 'KL 23 D' açmasında da görülebilen doğu-batı doğrultulu 'D1' duvarının üst seviyesine ulaşılmış ve 'KL 23 D Sektör C.1' tabakasına geçilmiştir. Bu haliyle 'D1' duvarı, Sektör C'nin kuzey sınırına çok yakın, neredeyse sınıra bitişik bir şekilde batıya, yani 'KL 23 D' açmasına doğru devam etmektedir, dolayısıyla Sektör C'de yapılan kazı çalışması söz konusu duvarın ağırlıklı olarak güney cephesi önünde gerçekleşmektedir. 'KL 23 D Sektör C.1' tabakasından az sayıda ele geçen, geç Roma ve sgraffito ve yeşil sırlı geç antik döneme ait seramik malzeme sağlıklı bir tarihlendirme vermemektedir. 'D1' hizasında başlayıp parçalı bir şekilde, yaklaşık 1 metre uzunluğunda güneye doğru takip edilen olası kireç tabanın bu tabakaya dahil edilmesinden sonra yeni bir tabakaya, 'KL 23 D Sektör C.2'ye geçilmiştir. Çok sert, gri renkli tabaka toprakta ele geçen seramik parçaları bu seviyeye kadar dolgu toprak kazıldığını düşündürtecek kadar az ve amorf. Bu seviyede ayrıca, sektörün güneyinde kalan üst seviye anakayada, yine kuzey-güney doğrultulu bir duvar doğrultusu için yapılmış olabilecek, 45 x 80 cm ölçülerinde iç bükey bir girinti oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Yaklaşık 30 cm kalınlığa sahip 'KL 23 D Sektör C.2' tabakası seviyesi inilirken, özellikle sektörün batı yarısında gözlemlenen döküntü çatı kiremidi yoğunluğu sebebiyle 'KL 23 D Sektör C.3' tabakasına geçilmiştir. Söz konusu tabakada seviyeler bazında yoğun olarak çatı kiremidi, Roma dönemi çizgisel bezemeli döşeme tuğlası ve harçları korunmuş sıva parçalarının ele geçmesi burada yapısal (bir Roma Dönemi konutu?) bir çöküntünün yaşandığına işaret etmektedir. Bu tabakada ayrıca, 'KL 23 D' açması dolayısıyla takibi beklenen anakaya kuzey cephesindeki sıva da görünür hale gelmiş ve en az hasarla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, sektörün güneydoğu köşesinde, tabakanın yaklaşık 50 cm derinliğinde

çok kısa süreli kullanıma işaret eden bir yanık kap parçalar halinde ve içindeki hayvan kemikleri ve kömür parçalarıyla ele geçmiştir. Bu durum da sektörün doğusundaki henüz kazılmamış bölümde takip edilmesi beklenen üst seviye anakaya üzerinde, bu kez belki de ocak olarak kullanılmış olabilecek bir seviyenin olduğunu akla getirmiştir. Yaklaşık 50 cm kalınlığa sahip ‘KL 23 D Sektör C.3’ tabakasında, yüzey toprağından yak. 1,40 metre derinlikte, çalışmalar sonlandırılmıştır.

Depoda yürütülen yayın odaklı seramik çalışmalarında ise ‘KL 22 B’ açmasından ele geçen yoğun miktardaki geç antik dönem seramiklerin tasnifi, kataloglaması, belgelenmesi ve yorumlanması üzerine odaklanılmıştır.

Athena Tapınağı Kazısı Helenistik ve Roma Buluntuları

Veronika SOSSAU

Athena Tapınağı kazılarında (W.-D. Niemeier tarafından 1994-2004) elde edilen Helenistik ve Roma dönemi buluntularının işlenmesine 2024 yılında kısa bir sezon ile devam edilmiştir. Sezonun ilk amacı, Athena Tapınağı’nın güneyindeki Roma evinin 2002 yılı kazısından kalan ve en erken dolgu tabakasına ait malzemeyi de içeren kontekstlerin tasnif edilmesiydi. Buluntular MÖ 1. yüzyılın sonu ile MS 1. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilmiş ve Roma evinin MS 1. yüzyılın ilk yarısı civarında inşa edilen ve antik çağın sonuna kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Tüm malzeme artık istatistiksel olarak kaydedilmiş ve tasnif edilmiştir. Bu sayede gelecekteki çalışmalar, çeşitli dolgulardan ve taban seviyelerinden elde edilen çanak çömlek, cam ve küçük buluntuları içeren buluntuların analizine odaklanabilmektedir. Atölye ya da mutfak da dahil olmak üzere evin kuzeydoğu kısmı kapsamlı bir şekilde kazılmış ve çok sayıda malzeme ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla, konteksti iyi belirlenmiş bu buluntular, Milet çanak çömleğinin gelişimi ve kullanımına dair çok değerli bilgiler sunmakla kalmamaktadır. Tunç Çağı kazılarında keşfedilen Helenistik ve Roma kontekstleri, Arkaik dönemden Helenistik döneme kadar Athena kutsal alanının hakim olduğu ve daha sonra imparatorluk döneminde kademeli olarak bir yerleşim alanına dönüşen Milet’in bir bölümünün gelişimine de ışık tutmaktadır. Milet’in Helenistik ve Roma dönemindeki konut gelişimi, özellikle de güney kentinde, hâlâ tam olarak anlaşılamamıştır.

İkinci bir amaç, kalıplanmış, eklenmiş ve damgalanmış mimari unsurlarla süslenmiş ve duvarları kesilmiş, muhtemelen Geç Helenistik döneme ait bir açık kap grubunun çalışmasını sürdürmek ve tamamlamaktır. Bu grup geçen yılki sezon sırasında zaten çalışılmıştı, ancak Almanya’nın Bochum kentindeki Milet Arşivi’nde yer alan Athena Tapınağı’ndaki eski kazılardan elde edilen fotoğraflar, 1950’lerin eski kazılarında elde edilen malzemenin de bu mallar için sistematik olarak araştırılması gerektiğini açıkça ortaya koyan bazı ilginç buluntuları ortaya çıkardı. Bu çalışma 2024 kampanyası sırasında gerçekleştirilmiş ve tüm ek buluntular kaydedilmiş, çizilmiş, fotoğraflanmış ve şu anda yayına hazır olan el yazmasına dahil edilmiştir. Yeni keşfedilen parçalar, kalıplanmış plastik uygulamalar uy-

gulanmadan önce yüzeyin bir çubukla nasıl pürüzlendirildiğini göstererek üretim sürecinin bazı ilginç ayrıntılarını ortaya koymaktadır (Resim: 4). Buna ek olarak, kalıptan kopmuş bir sütunun parçalarını tespit etmek de mümkün olmuştur (Resim: 5).

ÇEVRE ARAŞTIRMALARI

Helmut BRÜCKNER

2011 yılında, Halle Üniversitesi'nden Helga BUMKE, Humeitepe limanının güney liman kapısında kazı yapmıştır. Kiel Üniversitesi'nden Harald STÜMPPEL ve Ercan ERKUL tarafından yürütülen liman havzasındaki jeomanyetik ölçümler, rıhtım olarak yorumlanan bir yapıyı ortaya çıkarmıştı. Bu yorum, 2021 yılında ekibimiz tarafından karot kanıtlarına dayanarak doğrulanabilmiştir. 2022 yılında liman rıhtımında Mil 513 ve rıhtıma yakın, yine liman havzası içinde Mil 514 karotlama çalışmaları gerçekleştirdik. 2023 yılında Mil 515, liman havzasının yarı doğal siltasyon sürecini yeniden inşa etmek amacıyla rıhtımın önemli bir mesafe açığında iç limanın sedimantolojisini tanımlamıştır.

2024 kampanyasının amacı, "Gotenmauer" (Gotların duvarı) olarak adlandırılan bölgedeki, yani Humeitepe limanının hemen kuzeyindeki alandaki tabakalara ışık tutmaktır. Bu amaca ulaşmak için üç karot alınmıştır: Mil 517A ve 517B doğrudan duvarda, Mil 516 küçük bir çöküntüde ve Mil 518 hasat edilmiş bir tarlada, sırasıyla duvardan yaklaşık 10 m ve yaklaşık 34 m uzaklıktadır.

Mil 516. Koordinatlar: 525145.623; 4154226.248; yükseklik: 1.99 m (Bendt'e göre); Yeraltı suyu seviyesi: 1.73 m yüzeyin altında = 0.26 m deniz seviyesinin üstünde (31.08., saat 8.00) (Resim: 6).

Ana kayaya 2.35-2.33 m'de ulaşılmıştır; daha fazla karot almak mümkün olmamıştır. 2.20 m'ye kadar bol miktarda seramik ve kiremit parçaları, irili ufaklı kireçtaşı parçaları içeren bir bölüm takip etmektedir. Matris, koyu gri kumlu balçıktır (Ls, 10YR 4/1). Her biri 3 cm olan iki eş seramik parçasının altında, 2,26-2,27 m'de bir amphoranın dip parçasının ele geçtiğinden bahsetmek gerekir. Elenmiş malzemede kireçtaşları ve yuvarlanmış seramikler, biyoerozyon özellikleri olan bir taş ve küçük cam parçaları görülmektedir. 1,71 m'ye kadar olan kesitte çok sayıda kiremit parçası (6 cm'ye kadar) ve seramik (2,5 cm'ye kadar) ile kireçtaşları (maks. 6 cm) ve bir parça mika şist (4 cm) bulunmaktadır. Matriks, CaCO₃ (Ut4, 10YR 6/1, c4-5) bakımından zengin, açık gri, kuvvetli killi silttir.

1.57 m'ye kadar olan bölüm aynı matrise sahiptir, ancak neredeyse hiç eser yoktur. Bu durum, büyük kiremit parçaları, seramikler ve kireçtaşları açısından çok zengin olan bir sonraki katmanla (1,42 m'ye kadar) güçlü bir tezat oluşturmaktadır. Matriks, grimsi kah-verengi kuvvetli killi silttir (Ut4, 10YR 5/2).

Aynı matriks 1.30 m'ye kadar devam eder, ancak bu kısımda eser ve taş yoktur. 1.16-1.30 m'de renk çok koyu grimsi kahverengiye (10YR 3/2) dönüşmekte, birkaç parça eser (1.19 m'de sarı kiremit, 2.5 cm) ve kireçtaşı (1.24 m'de 4.5 cm) bulunmaktadır.

Çökmüş malzemeden sonra (üst 16 cm) 0,65 m'ye kadar koyu kahverengi çok killi silt (Ut4, 10YR 4/3), çoğunlukla yuvarlanmış eserler (kiremit, seramik) ve farklı boyutlarda kireçtaşları ile bir parça mika şist bol miktarda bulunur. Elenmiş malzeme (90-100; şek. 3, sağ), çoğunlukla yerel olsa da farklı çeşitlerde birçok kireçtaşı parçası, boş bir kuvars (1,5 cm), küçük kuvars taneleri, seramik parçaları (1,5 cm'ye kadar), bir parça demir cürufu (0,5 cm) ve birçok mor salyangoz kabuğu parçası (Murex sp., 2 cm'ye kadar) içerir.

0.65'te güçlü bir kontrast vardır: üstteki malzeme oldukça homojen koyu kahverengi kuvvetli killi silttir (Ut4, 10YR 4/3) ve sadece çok az sayıda yuvarlanmış eser ve taş parçası içerir. Üstteki 28 cm, eski saban seviyesini (Ap; Ufs, 10 YR 7/3 (çok soluk kahverengi)) yansıtır olabılır.

Ana kaya, eserlerle karışık yamaç molozu ile kaplıdır. Denizin karot alanına ulaştığına dair kesin bir işaret yoktur. Humeitepe tepesinin yerleşim tarihindeki farklı evreleri yansıtabilecek eser ve kireçtaşı yoğunluğunun yüksek ve düşük olduğu bölümler vardır. Üstteki yarı steril kısım (0 - 0.65 m) Menderes nehrinden gelen saf alüvyonlardır; o dönemde bitişik tepede artık yerleşim yoktu. Griden (aşağıda; Gr) kahverengiye (yukarıda, Go) 1.57 m'deki renk değişimi, hidromorfik toprak Gley'in (yeraltı suyu seviyesinin altında demirin azalması nedeniyle gri renk) evrimi olarak yorumlanmalıdır.

Mil 518. Koordinatlar: 525166.722; 4154213.615; Yükseklik: 2.63 m (Bendt'e göre); yeraltı suyu seviyesi: 2.42 m yüzeyin altında = 0.21 m deniz seviyesinin üstünde (31.08., saat 8.00). Mil 516, Gotlar Duvarı yakınında Holosen deniz transgresyonuna dair doğrudan bir işaret göstermediğinden, eski maksimum kıyı şeridinin Mil 518'in karotlandığı daha doğuda olduğu varsayılmıştır (Resim: 7).

Ana kayaya (Humeitepe kireçtaşı) 6.65 m'de ulaşılmıştır (6.80 m'ye kadar karot alınmıştır). Kireçtaşı yamaç molozu ile kaplıdır (6.57 m'ye kadar) ve muhtemelen Pleistosen yaşındadır, çünkü sterildir (herhangi bir eser yoktur). 6.57 ila 5.77 m arasında zeytin grisi kumlu balçık (Ls, 5Y 4/2) bulunmaktadır. Alt kısımda, 2,5 cm'ye kadar kireçtaşı çakılları, çift kabuklular, küçük deniz gastropodları, birkaç deniz otu parçası ve bir yengeç pençesinin yanı sıra yuvarlanmış seramik / fayans parçalarının bol miktarda bulunduğunu göstermektedir, bunların hepsi transgresyon fasiyesinin kanıtıdır. Çakılların miktarı ve çapları yukarı doğru azalırken, biyolojik çeşitlilik ve deniz çayırları artmaktadır. Deniz çayırlarındaki alglerle beslenen çok sayıda gastropod bulunmaktadır. Tüm bunlar sıkı deniz sularına geçiş yapan eski bir plajı yansıtmaktadır.

Sediman sütununda, 5.77 m'de 15 cm kalınlığında bir tuğla tabakasının kasıtlı olarak yerleştirilmesiyle keskin bir kontrast vardır. Tuğlaların altında neredeyse hiç çanak çömlek bulunmazken, üstünde artık deniz çayırı yoktur, bunun yerine çok sayıda eser ortaya çıkar.

5.23 m'ye kadar matriks, büyük kireçtaşı parçaları (4 cm'ye kadar), bir parça mika şist ve bir kiremit veya amfora parçası (4 cm) içeren kumlu bir balçıktır. Makrofaunaya gelince, çok sayıda küçük deniz gastropodu (*Turritella* sp.; maksimum 3 mm), *Mytilus* ve *Os-trea* parçaları bulunmaktadır. Biyoerozyon özelliklerine sahip taşlar görülmektedir. 14C ile tarihlenebilecek küçük odun kömürü parçaları vardır.

5. metrede karot kaybı görülmektedir; sadece 4.83-4.80'de büyük bir eserin birkaç parçası karot tutucuya sıkışmıştır. 4.45'ten 4.09'a kadar zeytin grisi, kuvvetli killi silt (Ut4, 5Y 4/2, c4-5), mika bakımından zengin, nispeten çok sayıda köşeli ila alt yuvarlak taş, küçük bir mermer parçası (3 mm), bazı fosil kalıntıları, birkaç çanak çömlek parçası ve biraz odun kömürü ve bir üzüm çekirdeği bulunmaktadır.

4. metrede daha önce olduğu gibi aynı matriks malzemesi bulunmaktadır. Özellikle ilgi çekici olan *Cerastoderma glaucum*'un yüksek oranda bulunmasıdır. Örneklerin çoğu kırık gibi görünmektedir. Ancak çekirdeğin iç kısmı dikkatlice açıldığında, kırılğan ama yine de sağlam oldukları görülür; hatta birkaç tanesi kapalı çift kabuklu olarak korunmuştur (Resim: 8). Bu, tortul bağlam ve biyolojik çeşitlilikteki yukarı doğru azalma, lagüenal bir ortama geçişi yansıtmaktadır. Az sayıda *Murex* parçası insan etkisini (mor maden çıkarıldıktan sonra atıkların bertaraf edilmesi) yansıtmaktadır ve bu durum az sayıda seramik parçasıyla da desteklenmektedir. Yukarıda yazıldığı gibi, 3.30 ila 3 m arasındaki bölüm çökmüş malzeme olarak kabul edilmiş ve bu nedenle atılmıştır.

Lagüenal evre 3. çekirdek metreye kadar devam etmiş gibi görünmektedir. Daha sonra yüzeye kadar gelen tabaka Maiandros / Büyük Menderes'ten gelen homojen alüvyondur. Yaklaşık 2.80 m'de griden (Gr) kahverengiye (Go) renk değişimi Gley toprağının oluşumundan kaynaklanmaktadır.

Mil 516'da olduğu gibi, bu karotun tüm sedimanları kalsiyum karbonat (çoğunlukla c4-5) açısından çok zengindir. 2.50 - 2.80 m arasındaki bölümde çökelti ve hatta bazı kireç konkresyonları meydana gelir.

Ege Denizi'nin erken Holosen transgresyonu bu karot alanına 6,57 m derinlikte ulaşmıştır. Daha sonra tipik littoral (plaj) ve sığ deniz fasiyesleri dizisini takip eder. Ilımlı dalga iklimi, bol miktarda deniz çayırı oluşumuyla yansıtılmaktadır. Çanak çömleğin neredeyse tamamen yokluğu, insan yerleşiminin etkisinin 5.77 m'ye kadar minimum düzeyde olduğunu veya henüz var olmadığını gösterebilir. 5.62-5.77 m'de bir kiremit yapısının kasıtlı olarak yerleştirilmesiyle dikkate değer bir değişiklik meydana gelir: bunun üzerinde bol miktarda çanak çömlek bulunması, Humeitepe'de yerleşimcilerin kesin varlığının kanıtıdır. Ardından lagüenal bir evreye geçilmektedir. Bunun Humeitepe limanındaki tesisat önlemleriyle bağlantılı olup olmadığı, kronostratigrafi oluşturulduktan sonra yanıtlanabilir. En üstteki 2.70 m Menderes'ten gelen alüvyonlardır. O dönemde Humeitepe yerleşimi terk edilmiş ve nehrin kış taşkınları bu ince taneli tortulları yavaş yavaş biriktirmiştir. Homo-jenleşme biyoturbasyondan kaynaklanmaktadır.

Mil 516, 517 ve 518 numaralı karotlar topluluğuna bakıldığında, “Gotenmauer” önündeki bu alanın, en azından sondaj karotlarının bulunduğu alanda, Humeitepe limanının bir parçası olmadığı anlaşılmaktadır. Deniz seviyesinin bugün en yüksek olduğu ve antik dönemde yaklaşık 1-2 metre daha derin olduğu düşünüldüğünde, suyun gemilerin seyretmesi için çok sığ olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda kesinlikle jeofizik ölçümlere ihtiyaç vardır.

Mil 516 ve 518 karotları, liman havzası içinde geçmiş yıllarda yapılan diğer karotlar bağlamında değerlendirilmelidir. Yukarıda verilen yorumların yalnızca ön değerlendirme niteliğinde olduğu unutulmamalıdır. Sediman örneklerinin detaylı analizleri Türk ve Alman bilim ortaklarımızla işbirliği içinde yapılacaktır. Farklı çökeltme ortamlarının mikrofaunistik kanıtlarla, kronostratigrafinin seramik buluntulardan elde edilen kanıtlarla ve bitkisel kalıntıların radyokarbon tarihlendirmesiyle belirlenmesi gerekmektedir.

ARKEOMETRİ ÇALIŞMALARI

Arkeometri çalışmaların bir kısmı Fransa Ulusal Araştırma Ajansı (ANR) ve Alman Araştırma Cemiyeti (DFG) tarafından desteklenen, “Megapolis’teki yaşam biçimleri. Milet’in uzun vadeli tarihi” projesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir ve 2021-2023 yılları arasında Bouleuterion’un batısında ve Humeitepe’deki Insula UV/8-9’da gerçekleştirilen kazılardan elde edilen organik malzemenin incelenmesine odaklanmıştır. Clémence PAG-NOUX arkeobotanik çalışmaları, Audrey FOURTET zooarkeolojik analizleri yürütülmüştür. Her iki çalışmalar hakkında Archaeologischer Anzeiger Dergisi için ayrıntılı bir rapor hazırlanmaktadır.

Claudia COLİNİ tarafından yürütülen boya izi çalışmaları, Milet’te dönemler boyunca ve farklı kontekstlerde (evsel ve anıtsal mimari, atölyeler, heykeller, yazıtlar, figürinler, atölyelerden ve çalışma ortamlarından pigmentler ve pigment kapları içeren küçük buluntular) kullanılan renklerin malzeme bileşimlerini tanımlamayı ve böylece kentteki renkli madde kullanımını haritalamayı amaçlamaktadır. 2024 kazı sezonu sırasında, çeşitli kontekstlerden çeşitli nesneler üzerinde ekipmanı sahada test etmek için bir pilot proje yürütülmüştür.

Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları

Emre KAYSER

Konservasyon işlemleri kapsamında 2024 kazı döneminde açığa çıkarılan 33 adet sike, 9 adet seramik eserin ve 2022 kazı döneminde açığa çıkarılan boyalı sıva parçalarının konservasyon işlemleri tamamlanmıştır. Ayrıca 2024 kazı döneminde Kaletpe mevkiinde yürütülen arkeolojik kazı çalışmalarında açığa çıkarılan yapının duvar sıvaları, 2025 kazı sezonuna kadar korunmalarını sağlamak için kontrollü olarak kapatılmıştır. Ayrıca, daha önceki yıllarda kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan ve kazı deposunda muhafaza edilen, önceki yıllarda restore edilmiş ancak zamanın etkisiyle bütünlüğü bozulan sera-

mik eserlerin restorasyon çalışması yapılmıştır. Dip, ağız ve gövde parçaları net bir form vermediği durumlarda eserin alçı ile tümlenmesinden kaçınılmıştır. Temizliği yapılan pişmiş toprak eserler aseton içerisinde %40 konsantrasyonda hazırlanmış Paraloid B72 çözeltisi ile yapıştırılmıştır. Gerekli görülen yerlere eserlerin iç kısımlarından aseton içerisinde %3 konsantrasyonda Paraloid B72 çözeltisi ile sağlamlaştırma uygulaması yapılmıştır (Resim: 9).

MİLET YAZ OKULU

Christof BERNs – Duygu GÖÇMEN

Hamburg Üniversitesi ve Berlin Teknik Yüksek Okulu tarafından organize edilen Mimarî Belgeleme Yaz Okulu 1-27 Ağustos 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Arkeoloji, mimarlık ve coğrafi bilgi sistemleri öğrencilerine yönelik olan bu programda, öğrencilere arkeolojik yapı belgeleme alanında temel bilgi ve becerilerin kazandırılması ve antik yapıları tüm kazı alanlarında kolayca uygulanabilecek yöntemlerle belgeleme yetisi kazandırılması amaçlanmıştır (Resim: 10). Yaz Okulu Türkiye ve Almanya'deki üniversitelerin arkeoloji ve mimarlık bölümlerinde okumakta olan öğrencilere yöneliktir. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, daha önce yetersiz belgelenmiş bir hamam yapısı araştırma konusu olarak seçilmiş, Beylikler dönemine tarihlenen (13./14. yüzyıl), Kırk Merdivenli Camii yakınındaki “Türk hamamı” olarak bilinen yapının belgelenmesi fotogrametri yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir (Resim: 11).

Yapının merkezini haç şeklindeki sıcaklık mekanı (harare) oluşturur. Haçın kolları eyvanlarla oluşturulmuştur, ve eyvanlar arasında kare planlı halvetler yer almaktadır. Bu simetrik kurgu, kuzeyde ve doğuda yapıya eklenen kanatlarla asimetrik hale gelmiştir. Kuzeydeki kanat, su deposunu ve hamamı ısıtıp sıcak buhar üreten külhanı içermektedir. Kuzey cephenin ortasında yer alan külhan kemeri halen görünür haldedir. Doğu kanat üç mekandan oluşur, en güneyde yer alan enine tonozlu kısa oda giriş mekanıdır. Bu mekanın kuzeyinde duvar yüzeyindeki geçiş elemanlarına bakılırsa kubbeye örtülü kare bir mekan bulunmaktadır. Doğu kanadın en kuzeyinde genişliği güneydeki odalara nazaran daha kısa tutulmuş başka bir kare mekan bulunur. Mekanın külhana yakınlığı, ancak hamamın çekirdeğini oluşturan eyvan ve halvetlerden izole oluşu daha önceki araştırmacılarda bu mekanın diğer doğu kanat odalarıyla birlikte kadınlara ayrılmış bir mekan, daha büyük kare mekanlar birlikte ılıkılık mekanı yahut tıraşlık olabileceği fikirlerini doğurmuştur. Önceki yayınların iddia ettiğinin aksine, kompleksin güneyde bir avluya sahip olmadığı anlaşılmaktadır, çünkü güney duvarının oldukça iyi korunmuş dış cephesinde güneye doğru devam eden bir duvarın varlığına dair bir iz yoktur.

Duvarlar, basit bir konstrüksiyona sahiptir, bağlayıcı harç içerisinde küçük formatlı taşlar ve tuğlalarla örülmüştür. Ayrıca, az sayıda olmakla birlikte, bir mezar yazıtı parçası, boşajlı bir bloğun küçük bir parçası ve dübel ve kenet delikleri içeren çeşitli kesme taş bloklar gibi devşirme malzemeler de kullanılmıştır. Devşirme malzemelerin çeşitliliği ve düzensiz, rastgele konumları, taş tedariğinin oldukça pragmatik bir şekilde yapıldığını ve kolay

erişilebilir küçük taşların tercih edildiğini göstermektedir. Duvar yüzeyinde belli belirsiz okunabilen yatay sıralar duvar yapım sürecinin iskelelerinin yüksekliklerine paralel dikey aşamalara bölündüğüne işaret etmektedir. Haç biçimli ana mekan sivri kemerli tonozla, halvetler kubbeye örtülüdür. Kubbeye geçiş elemanı olarak Türk üçgenleri uygulanmıştır. Hipokaust'tan yukarıya uzanan boruların izleri, künkler çoğu örnekte korunmamış olsa da gerek eyvanlarda gerekse halvet duvarlarında halen okunmaktadır. Projenin ilerleyen aşamalarında belgeleme sonuçları daha ayrıntılı analiz edilecektir.

Alan Temizliği Çalışmaları

Milet Antik Kenti'ndeki bitki örtüsü sezon başı ve sezon sonunda yılda iki defa olmak üzere temizlenmektedir. Bahar aylarında çevredeki pamuk tarlaları, antik kent alanındaki su seviyesinin yükselmesine yol açmaktadır. Bu suyun yaz aylarında çekilmesiyle birlikte, alan tamamen bitki örtüsüyle yeniden kaplanmaktadır. Bu nedenle kentin genelinde, özellikle de turist güzergahı noktalarında geniş kapsamlı bitki temizliği gerçekleştirilmektedir. Haziran ve Temmuz aylarında, sezon başlamadan hemen önce kazı işçilerinin yardımıyla genel ot temizliği çalışmaları yapılmakta; sezon bitiminde, Ekim ayında ise yeniden bir genel temizlik çalışması gerçekleştirilmektedir.

YAYINLAR VE DİJİTAL MİLET HARİTASI

Milet Kazısı'nın tüm bibliyografyasına <https://www.miletgrabung.uni-hamburg.de/material/bibliographie/bib-tr.html> adresinden ulaşılabilir. Milet'in dijital haritası iDAI.geoserver portalından (<https://geoserver.dainst.org>) indirilebilir.

EKLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT NOTION, 2024

Christopher RATTÉ*

INTRODUCTION

Notion is a coastal site in western Anatolia, 50 km south of İzmir, 15 km as the crow flies northwest of Ephesus. Evidence for human habitation at the site extends from the Neolithic period to the present day, but the current excavation program focuses on the period when Notion was the center of an urban community, from the sixth century BC to the first century AD. A turning point in the history of this city was a comprehensive program of urban development, including the construction of new fortifications and the layout of a new city plan, beginning in the early to mid-third century BC (Map: 1). The site was substantially abandoned in the early imperial era.

The ongoing excavations, begun in 2022, build on the results of an archaeological survey carried out between 2014 and 2018 (Ratté, 2025). Research is directed primarily to questions concerning the Hellenistic phase of the city: what were the historical circumstances of the ambitious program of urban development initiated in the early to mid-third century BC? How was that program implemented, and how did the life of the city evolve over the succeeding generations? Similarly, what were the historical circumstances of the large-scale abandonment of the city in the late first century BC and early first century BC, and how did that process unfold? While these and related questions are the primary focus of research, we are also concerned to learn as much as possible about the earlier and later history of the community.

Research undertaken in 2024 continued the projects begun in 2022, including: 1) excavation and documentation of the main civic and religious buildings of ancient Notion, beginning with the Bouleuterion; 2) investigation of the residential areas of the city, which have remained largely unexplored, and which are providing new information both about the history and economy of Notion and about the household culture of the cities of western Anatolia in the Hellenistic period; 3) study of the immediate environs of the city, including its harbor, cemeteries, and territorial fortifications; 4) development and implementation of plans for the long-term protection, conservation, and development of ancient Notion as a heritage site and tourist destination, beginning with the construction of an artifact storage depot.

1. BOULEUTERION

Current research on the public architecture of Notion focuses on the Bouleuterion, an important building in the history of Greek architecture (Map: 1, Drawing: 1). It is one of

* Prof. Dr. Christopher RATTÉ; University of Michigan, Department of Classical Studies, 435 S. State St., Ann Arbor, MI, 48109, USA, E-mail: ratte@umich.edu

the largest known Hellenistic Bouleuteria (24.2 X 30.5 m), notable for its transparent design and construction system. It is also one of the best-preserved buildings at Notion, and, when excavated and conserved, will form an important focal point for visitors.

The Bouleuterion consists of a U-shaped auditorium surrounded on three sides by a broad landing or ambulatory. Part of the north side of the auditorium was excavated in 1994. Work began in 2023 and consisted largely of cleaning for the purposes of architectural documentation. Work in 2024 concentrated on the partial excavation of the orchestra.

This operation revealed several interesting architectural features, including: 1) two in-situ bases in the center of the orchestra, and 2) a number of architectural blocks fallen from a podium in front of the east wall of the building. The first of the two in-situ bases in the center of the orchestra is a low square pedestal, consisting of four orthostats with elaborate base and crowning moldings, possibly the base of an altar. The base is only partially exposed, but mason's marks cut across the vertical joints between two orthostats suggest that it has been dismantled and re-erected, presumably moved to this position from another location.

The second base lies immediately to the north of the central base and consists of a single block carved on top to receive a life-size bronze statue (Image: 1). On the front (west) face is an inscription in a single line, reading:

Καίσαρος ἱλαστηρίου

(Statue of) Caesar, Bringer of Reconciliation.

The rare epithet ἱλαστήριος is found on two altars from nearby Metropolis, one from the Bouleuterion of that city, and is thought to refer exclusively to Augustus (Dreyer and Engelmann, 2006, 173-74). According to epigrapher Mustafa Adak (pers. comm.), the letter forms also indicate an Augustan date.

Excavation in 2023 revealed a podium in front of the east wall of the Bouleuterion. Like the altar in the center of the orchestra, the podium is built of reused blocks, possibly all from a single multi-figure statue monument. Excavation in 2024 uncovered a number of architectural blocks, including two Doric piers and a single architrave frieze block, which apparently belonged to a stage building consisting of a single Doric aedicula, standing in the center of the podium (Image: 2). Numerous small fragments of marble sculpture were found in the excavations in front of the podium, including four fragments of the fingers of the same life-size male statue (Image: 3).

The discovery of an in-situ base of a statue of Augustus in the orchestra of the Bouleuterion makes a significant contribution to our understanding of the history of the building. As already noted, the pedestal in the center of the orchestra was clearly moved to this position from another location, and it is possible that both the statue of Augustus and the central base belonged to a refurbishment of the orchestra in the era of Augustus. It is also possible that the construction of the podium and the erection of the podium stage building belong to

the same building phase. In any case, the installation of the statue of Augustus specifically invoked as the “Bringer of Reconciliation” would seem to articulate the city’s response to the end of the Roman civil wars – and its hopes for the future. The construction of a new Temple of Athena Polias at the west end of the city belongs to the same moment and may express the same sentiment. In the event, as our research has shown, those hopes were short-lived, as the city was largely abandoned in the first century AD, and indeed there is no evidence for continued use of the Bouleuterion after the Augustan period.

2. RESIDENTIAL ARCHITECTURE

Residential life is a major focus of the current project. We hope that excavation of houses in several different parts of the city will help us to answer research questions outlined above, as well as to provide general information about the political, social, and economic life of the city. A substantial (18 X 18 m) peristyle house west of the Agora was chosen for initial investigation because of its prominent location and because of all the houses of Notion it was the one whose basic outlines were clearest in plan (the West Ridge House, Map: 1). The excavation of this house was largely completed in 2023, and work in 2024 focused on study of the pottery and other finds, which document two intensive periods of habitation, one in the late 5th century BC, one in the mid-late first century BC.

In 2024, we also began excavation of a second house, on the east side of the site (the East Ridge House; Map: 1, Drawing: 2). This house lies immediately west of the southwest corner of the Gymnasium, on the north side of a major east-west street. It was chosen for investigation because the results of geophysical prospection indicated a relatively good state of preservation, as did the presence of broken but in-situ column shafts at what appears to be the northwest corner of the house (Image: 4). Excavation in 2024 uncovered the south side of the building, which consists of three basic elements: 1) an east-west oriented row of 4 rooms (Rooms 1-4), all approximately 3 X 3 m in dimensions, all with doorways 1 m wide on the north side, opening onto 2) a courtyard, paved with schist slabs, many of which have been robbed out, and 3) a corridor or porch on the west side of the house, with a drain running along its west wall (Room 5). West of this corridor is an open space of uncertain dimensions (Room 6).

Rooms 1-4 were clearly built as a unit. Their combined length is 14.72 m, which is very close to 50 feet of 0.295 m (14.75 m), possibly the standard width of houses in the western part of the city. In the East Ridge House, the basic scheme could have been for (4) rooms 10 feet wide, with (5) dividing walls 2 feet wide. The corridor or porch (Room 5) built up against the west end of this unit (the west wall of Room 4), would then represent an embellishment of this original unit, bringing the width of the house to 17 m, close to that of the West Ridge House.

Geophysical survey shows that the central court continues approximately 8.5 m to the north, and that it is bordered on both north and east by rows of rooms of similar dimensions

to the row of rooms to the south. Indeed, it is possible on present evidence to reconstruct a square house plot approximately 17 m along a side centered on a square courtyard – not, however, including the open space of Room 6 to the east. The columns at the northwest corner of the house could have belonged to a monumental entranceway, or to a porch opening onto an open space or garden.

Excavations in 2024 were carried down to earthen floor levels at the same elevation as pavement of the central court. The overwhelmingly domestic character of the finds is consistent with the architectural identification of the building as a house. Notable artifacts include one lead and several terracotta loom weights, lamps, a fragment of a terracotta lamp mold, and one piece of a terracotta figurine. The loom weights are indicative of household production of textiles, while most of the pottery consists of fragments of Plain Ware vessels used for storing, serving, or cooking food, supplemented by a few significant fine ware sherds from dining vessels. The pottery dates to the Late Hellenistic period, like the pottery from the later phase of the West Ridge House. Excavation of the East Ridge House has not proceeded below these floor levels.

3. HARBOR

A final excavation project concerns a structure tentatively identified as a Late Roman harbor warehouse in the beach area on the west side of Notion (Map: 1, Drawing: 3). The east end of this structure was discovered in 2023 during test excavations conducted by the Ephesus Archaeological Museum in connection with a project to build an excavation house in this area (the excavation house will be built in the area to the north, which has no archaeological remains). As exposed, the building is 26.2 m long (east-west) and 12.2 m wide (north-south), consisting of four large rooms, with a porch or corridor on the south side. Examination of aerial imagery shows that the building extends approximately 40 m to the west, then turns to the south at a right angle and extends southward for at least ca. 60 m (Image: 5). The pottery found in association with the structure consists overwhelmingly of fragments of LRA 3 transport amphorae (80% of the total), datable to the fifth-seventh centuries AD.

The westernmost room of the warehouse as exposed (labeled Room 1 by the excavators) was excavated down to and below the ancient (earthen) floor level in 2023; excavation stopped at the water table, approximately 1.1 m below the present ground surface. In the next room to the east (Room 2), the topsoil was removed over the entire room, exposing the top of a thick tile debris layer at a level approximately 0.35 m below the present ground surface. The main goal of work in 2024 was to continue the excavation of this room. First, the tile debris layer was exposed over the entire area of the room; then it was removed, revealing a tile floor immediately underneath (Image: 6). The room measures 5.6 m E-W by 7.5 m N-S and features a central doorway composed of reused marble blocks on its south side. One interesting result of excavation was the almost total lack of pottery between the

roof debris and the tile floor, in marked contrast, for example, to the adjacent room to the east, where a thick layer of ceramic debris is visible in the scarps of trenches dug in 2023. Possibly this room of the warehouse was carefully cleaned before abandonment, or it was used for bulk storage of a commodity such as grain that was not stored or transported in amphorae.

As already noted, examination of aerial imagery shows that the warehouse extends at least 60 m to the west (Image: 5). Also visible in aerial imagery still further to the west is a large courtyard complex of comparable plan and dimensions, suggesting that the warehouse partially exposed in 2023 and 2024 formed part of a larger commercial installation. The establishment of an installation such as this at the harbor of Notion in the Late Roman period raises interesting questions. The military value of the harbor as a base for monitoring naval activity at Ephesus is attested in both the Classical and Hellenistic periods; its importance for the economic life of the city and region in these periods remains unknown. In the era of the Roman Peace, the loss the harbor's military significance may be one of the reasons for the depopulation of Notion. The much later development of the shipping center examined here does not necessarily indicate a revival of the city, but may rather be associated once again with Ephesus (as suggested by M. Steskal in personal communication). In Late Antiquity, the capacity of the harbor at Ephesus was much reduced by the siltation of the Cayster River, and it would not be surprising if entrepreneurs and harbor authorities had sought out alternative anchorages nearby. The harbor facility at Notion may have been used for the export of wine and other agricultural products to points overseas; the amphorae found in the excavations may have been broken accidentally, or they may be fragments of vessels originally used to ship wine from Ephesus or Notion elsewhere, reused to carry return cargo on their voyage back, and then discarded after that cargo had been transferred to other containers for overland transport.

4. CEMETERIES

The cemeteries of Notion have never been systematically examined. In 1912, Th. Macridy published a brief report on:

a) a rock-cut tomb “on the east slope of Mt. Korakion near the sea,” i.e., the east side of the Hales River valley. The contents of the tomb were disturbed but included “gold jewelry, bronze cosmetic equipment, and terracotta figurines,” now being studied by Christina Di-fabio. The objects are of Hellenistic date, as is a well-preserved grave stele nearby, now in the collection of the Izmir Archaeological Museum (Macridy, 1912, pp. 61-65, figs. 34, 36-43; Pfuhl and Möbius, 1977, p. 143, no. 429).

b) another Hellenistic grave stele of Smyrnaean type (with an “attic” above the figure scene) found “in a field a few meters north of the fortifications of Notion” (Macridy, 1912, pp. 61-63, Image: 35).

c) numerous funerary inscriptions, found on both sides of the Hales River valley (Macridy, 1912, pp. 65-67).

In 1985 and 1986, in the course of the research project directed by E. Atalay on behalf of Ege University, three rock-cut tombs were excavated on the east side of the Hales River valley, between Notion and Claros. A well-preserved grave stele of an athlete identified as Eudokimos was found in front of one of these tombs. Atalay's team also documented a number of other inscribed and sculpted grave stelai in the same general area (Atalay, 1986, pp. 71-75; Atalay, 1987, pp. 147-50).

It was thus abundantly clear from earlier research that there were cemeteries on both sides of the Hales River valley (the east and west necropoleis). In addition to rock-cut tombs, there are built tombs in both necropoleis, and several tumulus tombs on the ridge on the west side of the valley. Study of the cemeteries was resumed in 2024, with the production of a general map and preliminary documentation of tombs of different types (Map: 2).

5. *RURAL FORTIFICATIONS*

Two fortresses on the summits of the hills northeast of Notion were recently published by Hans Lohmann (Lohmann, 2019). Both are simple fortified enclosures surrounded by thick (3.5-4 m) unmortared walls. The larger, 3.5 km northeast of Notion, is roughly circular, 42-43 m in diameter, enclosing an area of ca. 1400 sq m, with at least one gate at the northwest. The smaller enclosure, 2 km further to the east northeast, is rectangular in shape and at 500 – 600 sq m in area, about half the size of the former. Surface pottery and roof tiles from both sites dates to the seventh and subsequent centuries BC, suggesting that both enclosures were built in the early Archaic period and remained in use for several generations. In 2024, orthophotos and plans were made of both enclosures (Map: 2, Image: 6).

6. *SITE MANAGEMENT AND EXCAVATION HOUSE*

Security fences have been installed on the east and north sides of the site, and in 2024 the first element of the planned excavation house complex was constructed, namely a 75 sq m depot for the secure storage of movable artifacts found in the excavations. In front of the depot is a 175 sq m covered area for washing, sorting, and studying pottery and other artifacts (Image: 7).

CONCLUSION

Ongoing research at Notion continues to provide new information about the life of the local community from the Archaic period to Late Antiquity. Within this extended time frame, the (long) Hellenistic era remains the main focus of research. Of great interest in this period is growing evidence for efforts of urban renewal in the Augustan period. It is possible that the West Ridge House was rebuilt in the late first century, and the discovery

of the base of a statue of Augustus in the Bouleuterion suggests that this important public building was refurbished at the same time.

BIBLIOGRAPHY

Atalay, E. (1986). “1985 Yılı Notion Kazıları,” *KST* 8, 2, pp. 249-64.

Atalay, E. (1987). “1986 Notion Kazıları,” *KST* 9, 1, pp. 147-69.

Dreyer, B. and Englemann, H. (2006). “Augustus und Germanicus im ionischen Metro-
polis,” *ZPE* 158, pp. 173-82, at 173-74.

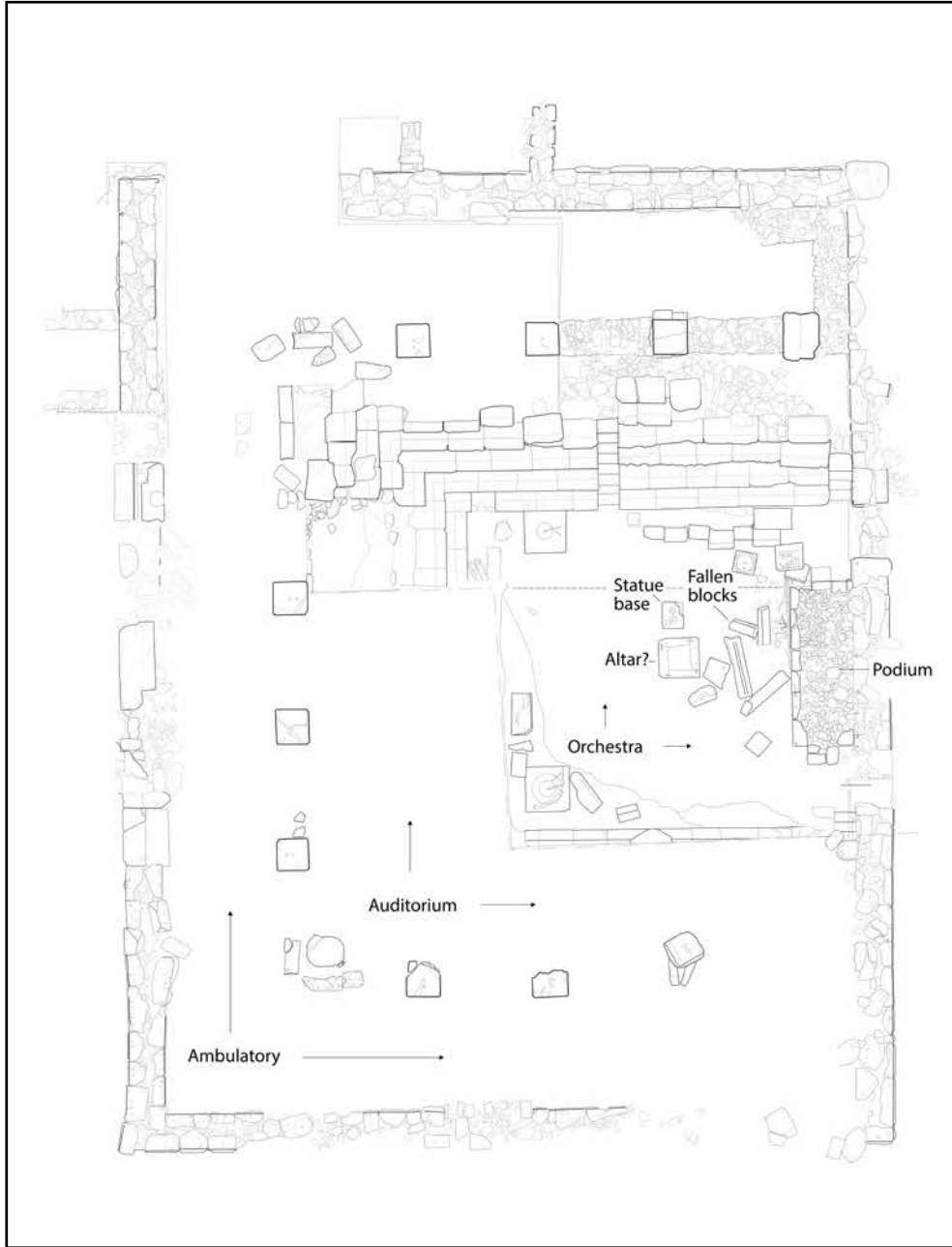
Lohmann, H. (2019). *Feldforschungen im Latmos. Forschungen im Umland von Herakleia am Latmos*. Bonn: *Asia Minor Studien* 93, pp. 234-41.

Macridy, T. (1912). “Antiquités de Notion II,” *ÖJh* 15, pp. 36-67.

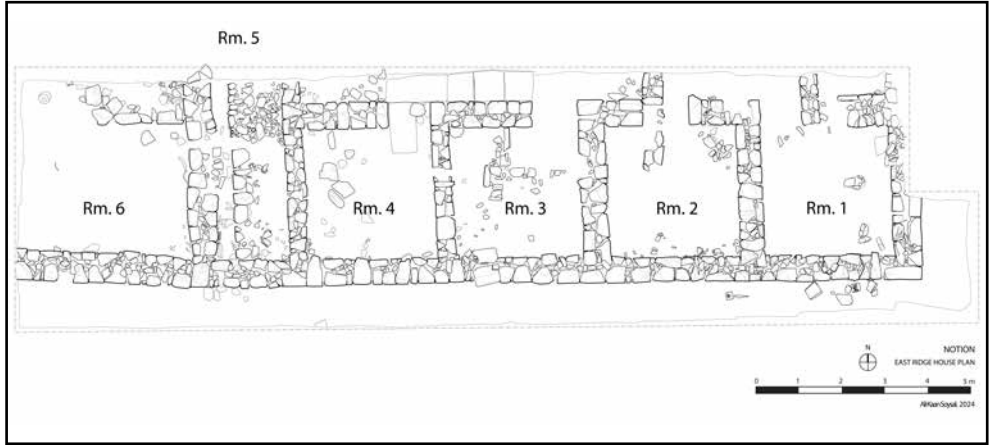
Pfuhl, E. and Möbius, H. (1977). *Die ostgriechischen Grabreliefs* (Mainz: Philipp von Zabern).

Ratté, C. (2025). “Archaeological Research at Notion, 2022-23,” *KST* 44, 4, pp. 341-57.

ILLUSTRATIONS

Map: 1. Plan of Notion showing areas excavated in 2024

Map: 2. Map of Notion and Environs

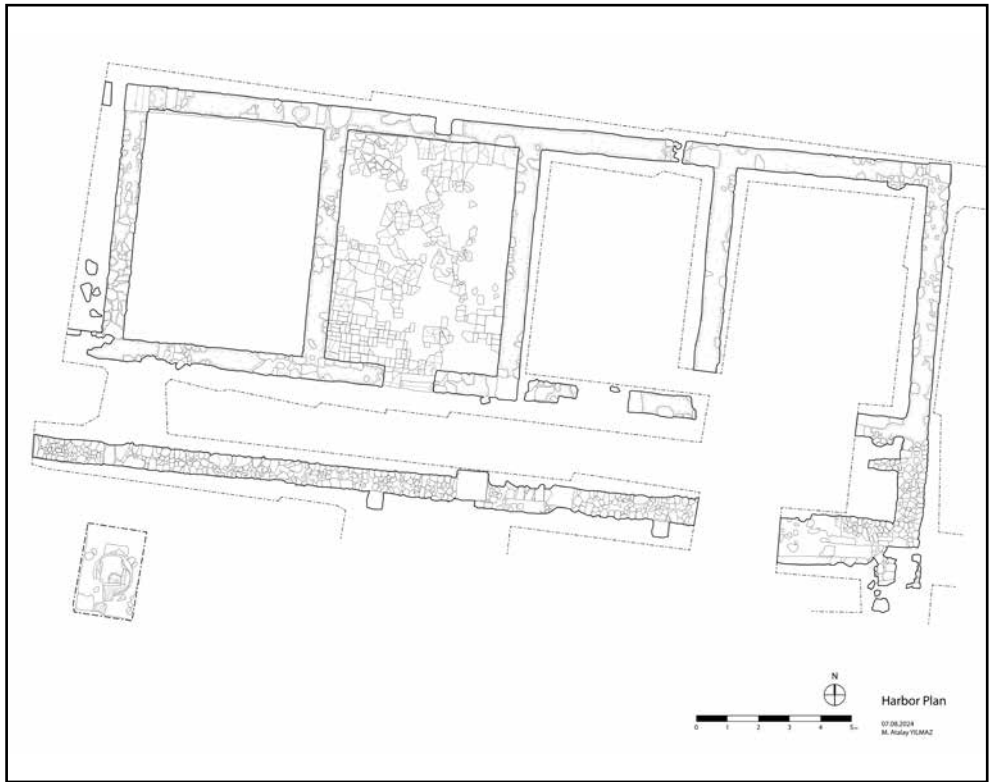

Image: 1. View from west of statue base in Bouleuterion

Image: 2. View from northwest of fallen blocks and podium of Bouleuterion

Image: 3. Fragments of sculpture from the Bouleuterion

Image: 4. Results of geophysical survey imposed on orthophoto of area of East Ridge House

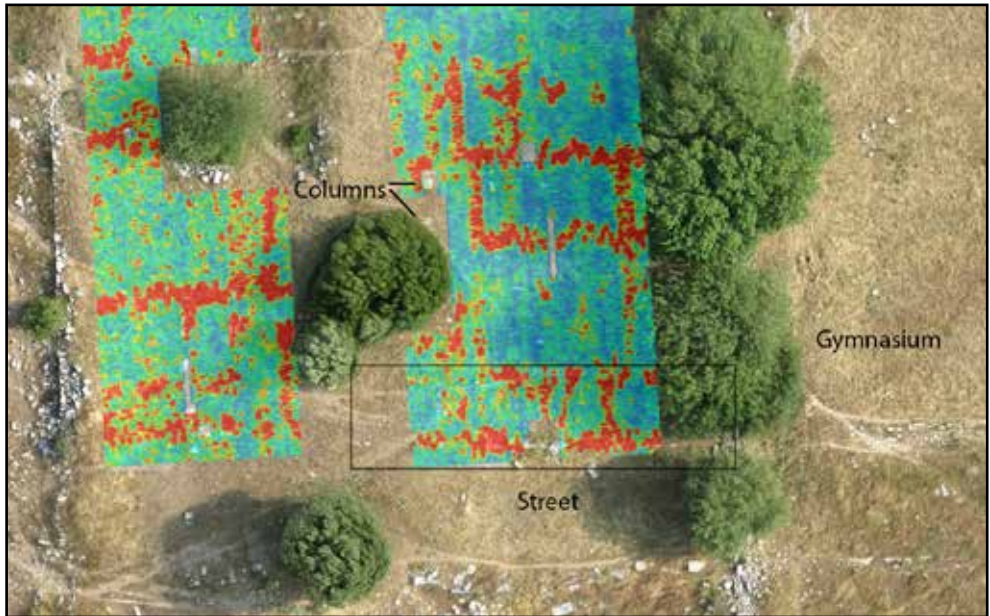

Image: 5. Orthophoto of area of Late Roman harbor warehouse

Image: 6. View from northwest of Room 2 of Late Roman harbor warehouse

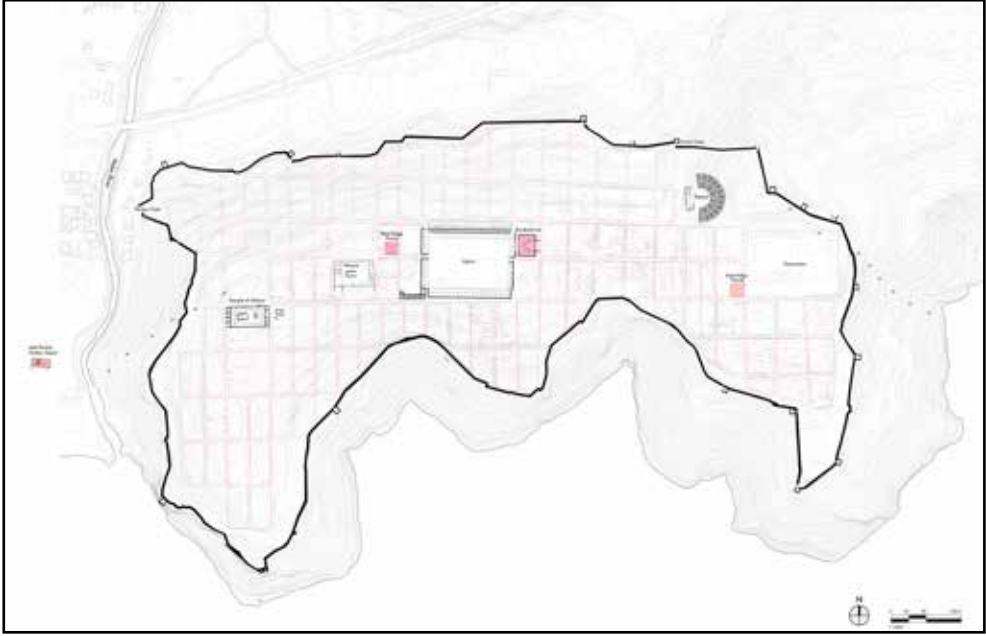
Image: 7. Orthophoto of western fortress

Image: 8. View from southeast of newly constructed depot and work area

Drawing: 1. Plan of Bouleuterion

Drawing: 2. Plan of East Ridge House

Drawing: 3. Plan of Harbor excavations

ESKİ SMYRNA (BAYRAKLI ÖREN YERİ) KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMALARI

Cumhur TANRIVER*

Bora ERTÜZÜN

İsmail Mert TÜRKER

Duygu Sevil AKAR-TANRIVER

Başak LÖKLÜOĞLU

1-GİRİŞ

İzmir ili, Bayraklı ilçesinde bulunan Eski Smyrna, Yamanlar Dağı'nın (antik Sipylos) güney eteklerinde, 360x250 m ölçülerinde kayalık bir tepecik üzerinde yer almaktadır. Bugün Tepekule (eskiden Hacı Mutso Tepesi) olarak bilinen bu alan, batısında İzmir Körfezi'nin oluşturduğu doğal bir liman, doğusunda ise alüvyonlarla oluşmuş verimli bir ovaya bakmaktadır. 19. yüzyıldaki keşfinin ardından ilk kez 1930'lu yıllarda araştırmaların başladığı yerleşimde sistemli arkeolojik kazılar 1948 yılından beri devam etmektedir. Bu çalışmalar, kentin MÖ 3. binyılın başında kurulduğunu ve MÖ 4. yüzyılın sonuna kadar iskân edildiğini göstermiştir.

Eski Smyrna'da başkanlığımız altında yürütülen 2024 yılı çalışmaları 03.05.2024-30.12.2024 tarihlerinde sürdürülmüştür. Kazımızda 08.07.2024 tarihine kadar İzmir Müzesi Müdürlüğünü temsilen Uzman Sayın Nermin Arıtar ve 08.07.2024-30.12.2024 tarihlerinde Bakanlığımızı temsilen Ödemiş Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Sayın Gürkan Mehmet Gürevin görev yapmışlardır.¹ Çalışmalarımız süresince desteklerini esirgemeyen Kültür

* Prof. Dr. Cumhuriyet TANRIVER, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Bornova-İzmir/TÜRKİYE; cumhur.tanriver@gmail.com; ORCID: 0000-0002-3207-275X.

Araş. Gör. Dr. Bora ERTÜZÜN, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muradiye-Manisa/TÜRKİYE; boraertuzun@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4854-3752.

İsmail Mert TÜRKER, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kaynaklar Yerleşkesi Buca-İzmir/TÜRKİYE; ismailmertturker@gmail.com; ORCID: 0009-0002-3090-5559.

Prof. Dr. Duygu Sevil AKAR TANRIVER, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Kaynaklar Yerleşkesi Buca-İzmir/TÜRKİYE; duygu.akar@deu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2711-2363.

Dr. Başak LÖKLÜOĞLU, Bayraklı Ören Yeri (Eski Smyrna) Kazısı, Bayraklı-İzmir/TÜRKİYE; basaklokluoglu@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8295-2088.

1 2024 yılı kazı sezonunda Kazı Başkan 1. Yardımcısı olarak Prof. Dr. Aylin Ümit Erdem-Otman, Kazı Başkan 2. Yardımcısı olarak Araş. Gör. Dr. Bora Ertüzün, heyet üyesi olarak Prof. Dr. Hüseyin Cevizoğlu, Prof. Dr. Duygu Sevil Akar Tanriver, Doç. Dr. İlkan Hasdağlı, Doç. Dr. S. Melike Zeren Hasdağlı, Doç. Dr. Abu B. Sıddıq, Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Erdoğan, Dr. Öğr. Üyesi Serhat Foça, Dr. Öğr. Üyesi Gözde Şakar, Araş. Gör. Dr. Sevgiser Akat Özenir, Araş. Gör. Dr. Deniz Doğanalp, Araş. Gör. Dr. Gülnur Eroğlu, Arkeolog Senem Şimşek, Arkeolog İsmail Mert Türker, Arkeolog Begüm Düztaş, Arkeolog Başak Ongar, Arkeolog Deniz Beygüler, Arkeolog

ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İzmir Müze Müdürlüğü, bu kurumların çalışanlarına ve Bakanlık Temsilcileri-mize minnettarız. Kazımızın sponsorları olan İzmir Büyük Şehir Belediyesi, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir Ticaret Odası'na da teşekkürlerimizi sunarız.

2-2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

2024 yılı kazı çalışmaları, Tunç Çağı yerleşimi, Arkaik Dönem yerleşimi, Klasik Dönem yerleşimi ve kentin savunma yapıları olmak üzere dört ana alanda devam etmiştir.

Tunç Çağı araştırmaları, kentin güneybatısında, Batı Açması olarak adlandırılan alanda sürdürülmüştür (Fig.1[1]). 2023 yılında, daha önce Erken Tunç Çağı'nın geç evresine tarihlenen kültür tabakalarının tespit edildiği noktada kazılara devam edilmiş ve Erken Tunç Çağı I'e tarihlenen kuzey-güney yönelimli bir duvar gün yüzüne çıkarılmıştı. 2024 yılı çalışmalarının büyük bir kısmı bu duvarın doğusunda, önceki yıl kazılmadan bırakılan alanda devam etmiştir. Çalışmalar sonucunda duvarın doğu kısmı açılmış ve duvarın batı kısmında, üzerine oturduğu ana kayaya ulaşarak çalışmalar sonlandırılmıştır. Araştırmalar, Eski Smyrna'nın MÖ 3. binyılın erken yıllarında, bugün bulunduğu tepeciğin güney ucunda yüzeye kadar ulaşmış bir ana kaya üzerine kurulduğunu doğrulamıştır.

Arkaik Dönem araştırmaları, 2022 yılından beri S/T-XXII/XXIII plan karelerindeki MÖ 6. yüzyıl yapısı ve güneyindeki yapı parçacıklarında devam etmekteydi (Fig.1[2]).² 2024 yılında çalışma alanı Arkaik Dönem yapısının kuzeyine kaydırılmış ve araştırmalara S-XXI-XXII plan karelerinde devam edilmiştir. Bu alanda, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına, belki de güneyindeki yapıyla çağdaş tarihe verilebilecek bir açık alana ve onun doğusunda, yüzey toprağının hemen altında, Geç Arkaik Dönem ya da Klasik Dönem'e tarihlenebilecek dörtgen planlı bir diğer yapıya ulaşılmıştır. İlerleyen yıllarda çalışmaların daha da kuzeye kaydırılması ve buradaki yapıların Arkaik Dönem yol sistemleri ile ilişkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Klasik Dönem araştırmaları, 2018 yılından günümüze kazıların sürdürüldüğü Büyük Yapı ve çevresinde devam etmiştir (Fig.1[3]). Büyük Yapı'nın güney bitişindeki diğer bir yapıya ait mekanlar ortaya çıkarılmış ve belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Savunma duvarı araştırmaları ise FF-XXVI plan karesindeki sondajda devam etmiştir (Fig.1[4]). Burada, kerpiç bloklarla inşa edilmiş olan, MÖ 9. yüzyılın sonuna tarihlenen birinci sur ve MÖ 8. yüzyıl tarihlenen ikinci surun ön cephelerine ulaşılmış ve savunma duvarlarının bu kısmındaki belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Hatice Ecem Mengeneçi, Arkeolog Toprak Onur Güler, Arkeolog Damla Kızık, Arkeolog Deniz Ali Gedik, Arkeolog Kader Gürgeç Erdem, Arkeolog Atilla Ermiya Avcı, Arkeolog Öykü Bandırma, Arkeolog Batuhan Türk, Arkeolog Aytuğ Mogol, Arkeolog Kübra Gültekin Kökçü, Arkeolog Mert Beyaz, Restoratör Aleya Tuğçe Bakkal, Mimar Esra Erken, Mimar Burcu Özdemir ve çeşitli üniversitelerden 79 öğrenci çalışmalarda görev almıştır.

2 Tanrıver 2023.

2024 yılı kazı çalışmalarının büyük bir kısmını Geleceğe Miras Projesi kapsamında yürütülen araştırmalar oluşturmaktadır. Bu proje ile kentin kuzeydoğu köşesinde, savunma duvarı, savunma kulesi ve kent girişinin oluşturduğu yapılar bütününe kazı ve temizlik çalışmaları tamamlanmış, burada uygulanması planlanan bir restorasyon projesi için hazırlıklar yapılmıştır (Fig.1[5]). Çalışmaların bir kısmı ise savunma duvarları üzerinde, ancak bu kez kentin batısında yürütülmüştür (Fig.1[6]). Ören yeri girişinin güneyinde yer alan ve ilk kez 1948-51 yılı çalışmalarında gün yüzüne çıkarılan Arkaik Dönem savunma duvarının bulunduğu alan ve onun güneyinde, Tunç Çağı yerleşiminin yanında bulunan alanda kazılar yürütülmüş ve Arkaik Dönem’de kent çeperinin durumuna ilişkin yeni veriler elde edilmiştir. Geleceğe Miras Projesi ile çalışmaların yürütüldüğü son alan ise Klasik Dönem yapılarıdır. Büyük Yapı’nın güneydoğu köşesinde yer alan Arkaik Dönem savunma duvarı, hemen önünde yer alan Klasik Dönem yapıları ve Athena Tapınağı’nın karşısında yer alan TG-1 yapısı ve çevresi bu kapsamda kazılmıştır.

Klasik Dönem yapılarından T/U/V/Y-17/18/19 plan karelerindeki TG-1-4 yapıları hakkındaki yeni verileri burada aktarmak yerinde olacaktır (Fig.1[7], Fig.2-3). Athena Tapınağı’nın karşısında, Athena Caddesi’nin güney sınırında bulunan bu yapılar, yerleşimin antik topografyasının kuzeybatıdan güneydoğuya ve güneyden kuzeye doğru alçalması sebebiyle kentin en derin noktasında kalmışlardır. Kentin kuzeyi ve doğusu MÖ 9. yüzyıldan itibaren savunma duvarlarıyla sınırlandırıldığı için yerleşimin iç kısmı, topografyanın yarattığı eğimle bir çanak formuna kavuşmuştur. MÖ 4. yüzyılın sonunda kentin terk edilmesinin ardından bu alan zaman içinde kapanmış ve yerleşimdeki en kalın dolgu tabakasının altında kalmıştır. Türk Tarih Kurumu destekleriyle 2022-2023 yıllarında yürütülen çalışmalar, 9,10 m seviyesine ulaşan bu dolgunun kültür toprağı ile değil, rüzgâr ve yağmurun taşıdığı steril bir toprakla oluştuğunu göstermiştir.

Bu alandaki ilk çalışmalar 1960’lı yıllarda Ekrem Akurgal tarafından başlatılmış ve TG-1 ile TG-2 yapıları kısmen gün yüzüne çıkarılmıştır. TG-1 yapısındaki çalışmalara ise 1990’lı yıllarda Meral Akurgal tarafından devam edilmiştir. Araştırmalar sonucunda bu iki yapı kazıcıları tarafından MÖ 7. yüzyıla tarihlenmiştir.³ TG-1’in yapısal özellikleri ve geniş planı göz önüne alınarak toplanma alanı olarak kullanılmış olabileceği öne sürülmüştür.⁴ Yapılar MÖ 7. yüzyıla tarihlendiği ve üzerlerinde yer alan kalın dolgu tabakasında kültür tabakasına rastlanılmadığı için TG-1’in doğusundaki alanın boş olabileceği düşünülmüştür. Hatta Hoepfner burada bir agora olabileceğini ifade etmiştir; ancak bu önerileri destekleyecek arkeolojik bir bulgu yayınlanmamıştır.⁵ 2015 yılında TG-1 yapısında yürütülen yeni çalışmalar ise bu yapının Arkaik Dönem’e tarihlenemeyeceğini ve bu alandaki yapıların yeniden ele alınması gerektiğini göstermiştir.⁶ Bu kapsamda, 2022 yıllarında

3 Akurgal 1983, 280-281; Akurgal 1995, 37-40.

4 Akurgal 1995, 37; Akurgal 2000, Fig.20.

5 Hoepfner 2011, 157-158, Fig.100.

6 Tanrıver vd. 2017, 103-105.

Türk Tarih Kurumu destekleriyle alandaki çalışmalara başlanmış ve 17,00x6,00 metrelik bir alanda bulunan dolgu tabakası kaldırılarak altında yer alan yapı katlarına ulaşılmıştır (Fig.2-3). 2024 yılı çalışmalarında ise bu yapı katları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür.

Bu alandaki yapılardan TG-1 yaklaşık 12,5x17,5 m ölçülerinde dörtgen planlı bir yapıdır. Çalışmalar yapının en az iki evreye sahip olduğunu göstermiştir. Erken evresinde yapıya güneyinde yer alan geniş bir kapıdan erişim sağlandığı anlaşılmaktadır. Geç evrede ise bu kapı bir duvar örülerek kullanımdan kaldırılmıştır. Yapının iç kısmında, kuzey duvarının önünde, yaklaşık 7,10-7,00 m seviyesinde 4,00x2,30 ölçülerinde taş döşeli bir platform tespit edilmiştir. İki evreli TG-1 yapısı, TG-3 olarak adlandırılan dörtgen planlı bir diğer yapının üzerine inşa edilmiştir. 2015 yılı çalışmalarında TG-1'in çatısını taşıyan *in situ* vaziyette iki adet kireç taşından kaide, bu kaidelerin yanında bir adet İonik sütun tamburu ve büyük oranda korunmuş bir adet Miletos üretimi ticari amphora ele geçmiştir. Hem İonik sütun tamburunun MÖ 7. yüzyıl gibi erken bir tarihe ait olamayacağı hem de ele geçen amphoranın MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmesiyle TG-3'ün Klasik Dönem içine, MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına, dolayısıyla TG-1 yapısının da daha önce önerilenlerin aksine en erken MÖ 5. yüzyılın sonlarına tarihlenmesi gerektiği görülmüştür.⁷ 2024 yılı çalışmaları sırasında TG-3 yapısının doğu kısmını ortaya çıkarmak mümkün olmuştur. Buna göre yapının doğu-batı doğrultulu dörtgen plana sahip yaklaşık 15,00x11,00 m ölçülerinde olduğu anlaşılmıştır. Yapının kuzey duvarı TG-1 yapısının kuzey duvarı altında kalmış ve yerinde izlenememiştir. TG-1'in doğu duvarı ile TG-3'ün doğu duvarı arasında kalan dar alanda yürütülen çalışmalarda ele geçen, MÖ 5. yüzyılın üçüncü, belki de dördüncü çeyreğine ait olabilecek bir bolsal (Fig.4[b]) ise 2015 yılında elde edilen sonuçları, yani yapının MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu doğrulamıştır.⁸

Alandaki bir diğer önemli yapı, Athena Tapınağı'nın girişinin karşısında yer alan TG-2'dir. Bu yapı, kısmen gün yüzüne çıkarıldığı 1960'lı yılların ardından mevcut durumunu korumuştur. Üzerindeki yaklaşık 3,00 metrelik dolgu tabakası sebebiyle uzunca bir süre çevresinde çalışma yürütülememiştir. 18,70x4,70 metre ölçülerinde, doğu-batı doğrultulu, ince ve uzun dörtgen planlı bu yapı, batıda üç duvarla çevrili bir mekâna, doğuda ise dört duvarla çevrili bir odaya sahiptir. TG-1 gibi TG-3'ün üzerine inşa edilen bu yapı da MÖ 7. yüzyıla değil, en erken MÖ 5. yüzyılın sonlarına ait olmalıdır. Nitekim kentin doğu kapısından TG-2'nin doğu duvarına ulaşan su künkü ve Athena Tapınağı'nın *pylon*'unda yer alan MÖ 4. yüzyıla ait dükkânın taban seviyesi de bunu destekler niteliktedir. 2015 yılı çalışmalarında su künkünün MÖ 4. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. 2024 yılında künk içinden alınan kireç örnekleri üzerine yapılan bir radyokarbon analizi de olası en erken tarih için MÖ 4. yüzyılın ortalarına işaret etmiştir.⁹ Tapınağın *pylon*'unda bulunan

7 Tanrıver vd. 2017, 103-105; Akar-Tanrıver ve Foça 2024, 27.

8 Eski Smyrna'dan bolsal örnekleri ve tarihleme için bkz. Hasdağlı 2025, s.51-53.

9 Tanrıver vd. 2017. Radyokarbon örneklerinden elde edilen sonuçlar %99,7 olasılıkla MÖ 361-54, %95,4 olasılıkla MÖ 355-103 ve %68,3 olasılıkla MÖ 349-164 tarihlerini vermiştir. Bu analiz TÜBİTAK destekleriyle

dükkânın taban seviyesi ise yaklaşık 6,00 m kotunda olup TG-2'nin korunan duvarlarının en üst kotlarına, yani yaklaşık 6,20 m seviyesine yakınlığıyla dikkat çeker. TG-2'nin yalnızca temellerinin korunabildiği düşünüldüğünde, yapının tabanının 6,20 m seviyesinden daha alçak olamayacağı kabul edilebilir ve Klasik Dönem'e ait olan bu dükkanla yakın seviyelere sahip olduğu düşünülebilir.¹⁰ TG-1 ile arasında yer alan, 6,10 m seviyesindeki 5,00 m uzunluğundaki taş döşeli dar koridor ise bu iki yapının aynı tarihlerde kullanımda olduğuna bir diğer kanıt sayılabilir. Yapının ilgi çekici bir diğer detayı ise batı mekânının güney duvarına sahip olmamasıdır; ancak yapının çevresindeki kazılar devam etmektedir ve net yorumlar yapmak için henüz erkendir.

TG-1 yapısının doğusunda, TG-2 yapısının ise güneyinde yürütülen diğer çalışmalarda herhangi bir mimari yapı katına rastlanılmamıştır. Ancak biraz daha güneyde, TG-4 adını verdiğimiz yeni bir yapıya ait kuzey-güney doğrultulu duvarın uç kısmı tespit edilmiştir. Üst kotu 6,37 m seviyesinde yer alan duvar 2,50 m uzunluğunda ve 0,90 m kalınlığında korunmuştur. Bu duvarın batı bitişiğinde tespit edilen bir dizi yerinde kırılmış seramik (6,20 m) ise bu alan için ilginç veriler sunmaktadır. Ele geçen oryantalizan stil tabaklar, dalgalı çizgi bezekli krater ve siyah figür tekniği ile bezeli minyatür bir destekli krater, yapının MÖ 6. yüzyılın sonralarına ait olduğunu göstermektedir (Fig.4[a], Fig.5).¹¹ Dolayısıyla kentin bu kısmında, 6,20 m seviyesinde hem Klasik Dönem hem de Geç Arkaik Dönem kültür tabakalarını izlemek mümkündür. TG-1 yapısının güneyinde, yapının kullanımının ardından inşa edilmiş bir başka yapının duvarları ise 7,70-7,00 m seviyelerinde korunmaktadır. MÖ 4. yüzyılın içlerine tarihleyebileceğimiz bu yapı, TG-1/TG-2 ve TG-3 yapıları ile bu alanda 7,70 m seviyesinden 6,00 m seviyesine kadar Klasik Dönem'e ait üç farklı yapı katının varlığını göstermektedir. Birbirine yakın seviyelerde izlenen Geç Arkaik Dönem'den Klasik Dönem'e uzanan bu yapı katları kentin antik topografyasının karmaşıklığını gözler önüne serer. Görüldüğü üzere hem Klasik Dönem hem de Arkaik Dönem yapıları teraslar halinde alçalarak inşa edilmişlerdir. Bu çalışma, alanda bir agoranın varlığına ilişkin tartışmaları da tekrar ele almayı gerektirir. Anlaşılan o ki Geç Arkaik Dönem'in ardından bu alanda bir boşluk elde edilmiş, TG-1 ve TG-2 yapılarının kullanıldığı MÖ 4. yüzyılda bu alan yapılaşma için kullanılmamıştır. Dolayısıyla burada yalnızca MÖ 4. yüzyılda bir boş alandan söz edilebilir; ancak bu alanın niteliğinin ne olduğu ve çevresindeki TG-1 ve TG-2 yapılarıyla ilişkisi henüz net değildir.

3-RESTORASYON, DÜZENLEME VE DEPO ÇALIŞMALARI

2024 yılı çalışmalarında seramik, metal, cam, organik ve taş eserler belgelenmiş olup toplam 383 adet eserin koruma onarım çalışmaları tamamlanmıştır. Geleceğe Miras Projesi

tamamlanan 122G164 numaralı ve "Eski Smyrna'da Radyokarbon Tarihleme Yöntemi Kullanılarak Demir Çağı Tabakalarının Tarihlendirilmesi ve Veri Bankasının Oluşturulması" adlı 3005 projesi kapsamında yapılmıştır.

10 Cook ve diğerleri 1998, 177-182, Fig.28.

11 Dalgalı çizgi bezekli kraterler için bkz. Uzun 2007, 164-187. Fig.5[a] Oryantalizan stil tabak için bkz. Aytaçlar 2005, 224.

kapsamında, MÖ 7-4. yüzyıllara tarihlenen 750 m uzunluğundaki yapı temellerine hidrolik kireç harcı kullanılarak capping uygulanmıştır. Yıl içerisinde, Demir Çağı kültür tabakalarının radyokarbon analizleri ile tarihlendirilmesi için yürütülen bir TÜBİTAK 3005 projesi tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

Akar-Tanrıver, Duygu S. ve Serhat Foça. “Archaic and Early Classical Trade Amphorae from Old Smyrna”, *Adalya* 27 (2024), 17-48.

Akurgal, Ekrem. “Bayraklı 1983 Çalışmaları”. *KST 6*, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984, 280-281.

Akurgal, Meral. “Bayraklı Kazısı 1995”. *KST 15*, Cilt 2, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1994, 37-40.

Akurgal, Ekrem. Ege: Batı Uygarlığının Doğduğu Yer. İzmir: İZBB Kent Kitaplığı, 2000.

Aytaçlar, Nezih. Klazomenai Orientalizan Seramiği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Cook, John M., Richard V. Nicholls ve David M. Pyle. “Old Smyrna Excavations: The Temples of Athena” *BSA Supp.* 30 (1998), 1-214.

Hasdağlı, İlkan. Eski Smyrna Siyah Seramiği. İstanbul: Ege Yayınları, 2024.

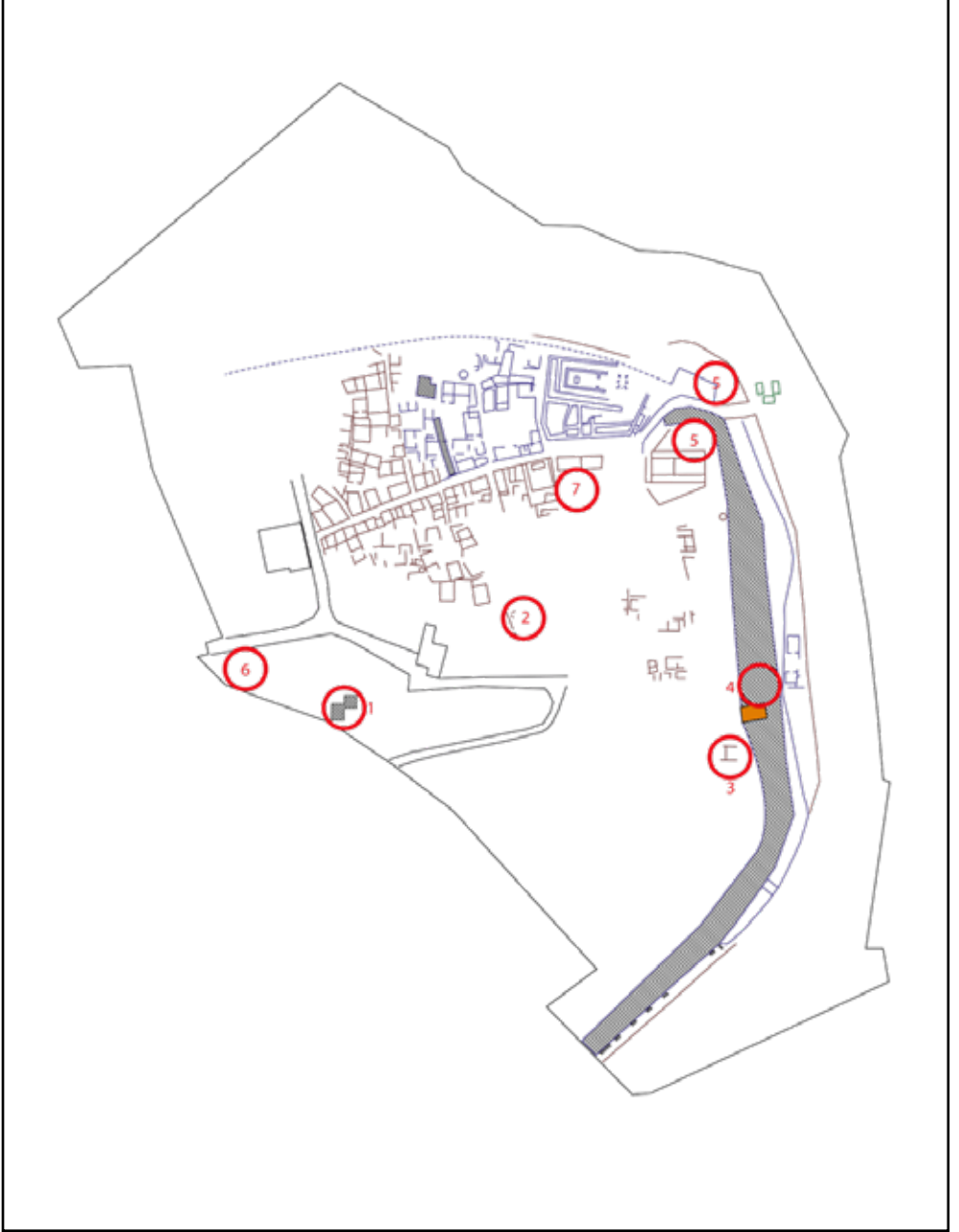
Hoepfner, Wolfram. *Ionien: Brücke zum Orient*. Stuttgart: Theiss Verlag, 2011.

Tanrıver, Cumhuriyet ve diğerleri. “Eski Smyrna (Bayraklı Örenyeri/Tepekule) Kazısı 2014-2015”. *KST 38*, Cilt 3, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017, 95-114.

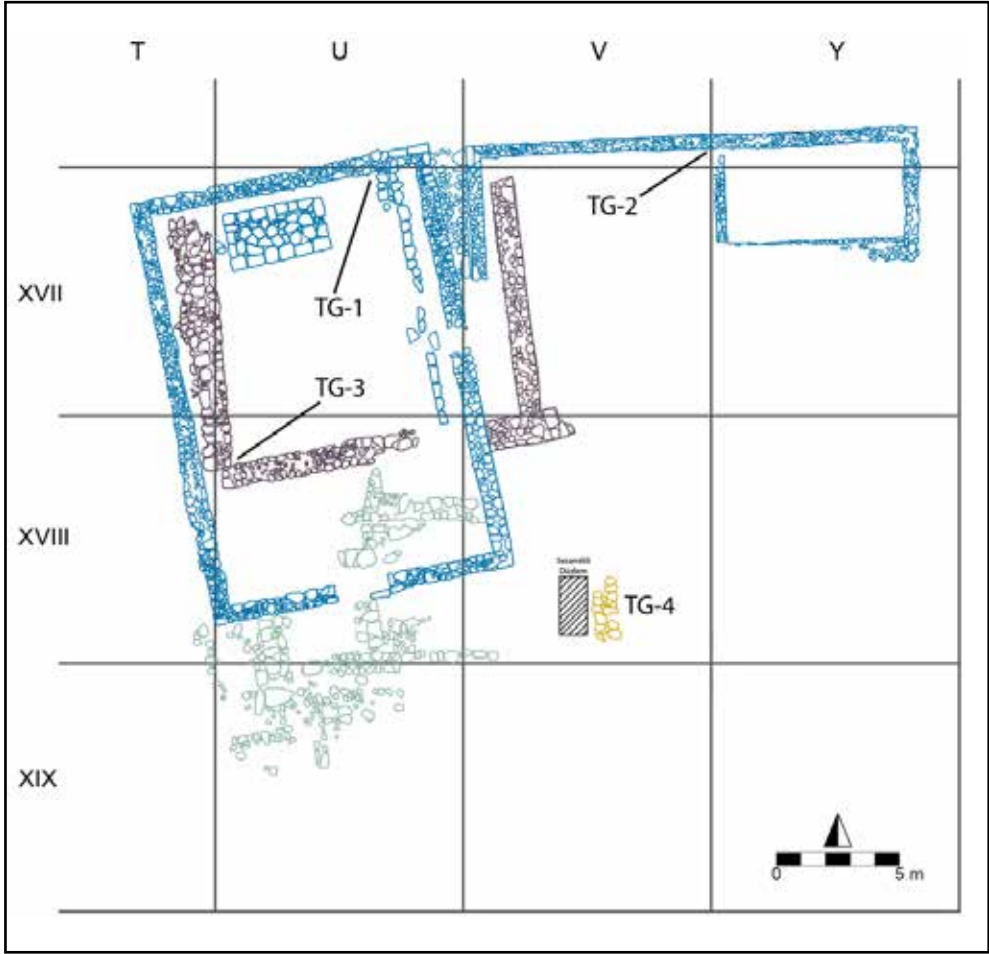
Tanrıver, Cumhuriyet. “Eski Smyrna (Bayraklı Ören Yeri) Kazısı 2022 Yılı Çalışmaları”. *KST 43*, Cilt 4, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2024, 539-556.

Uzun, Kozan. Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

EKLER

Figür 1: 2024 Yılı Çalışma Alanları

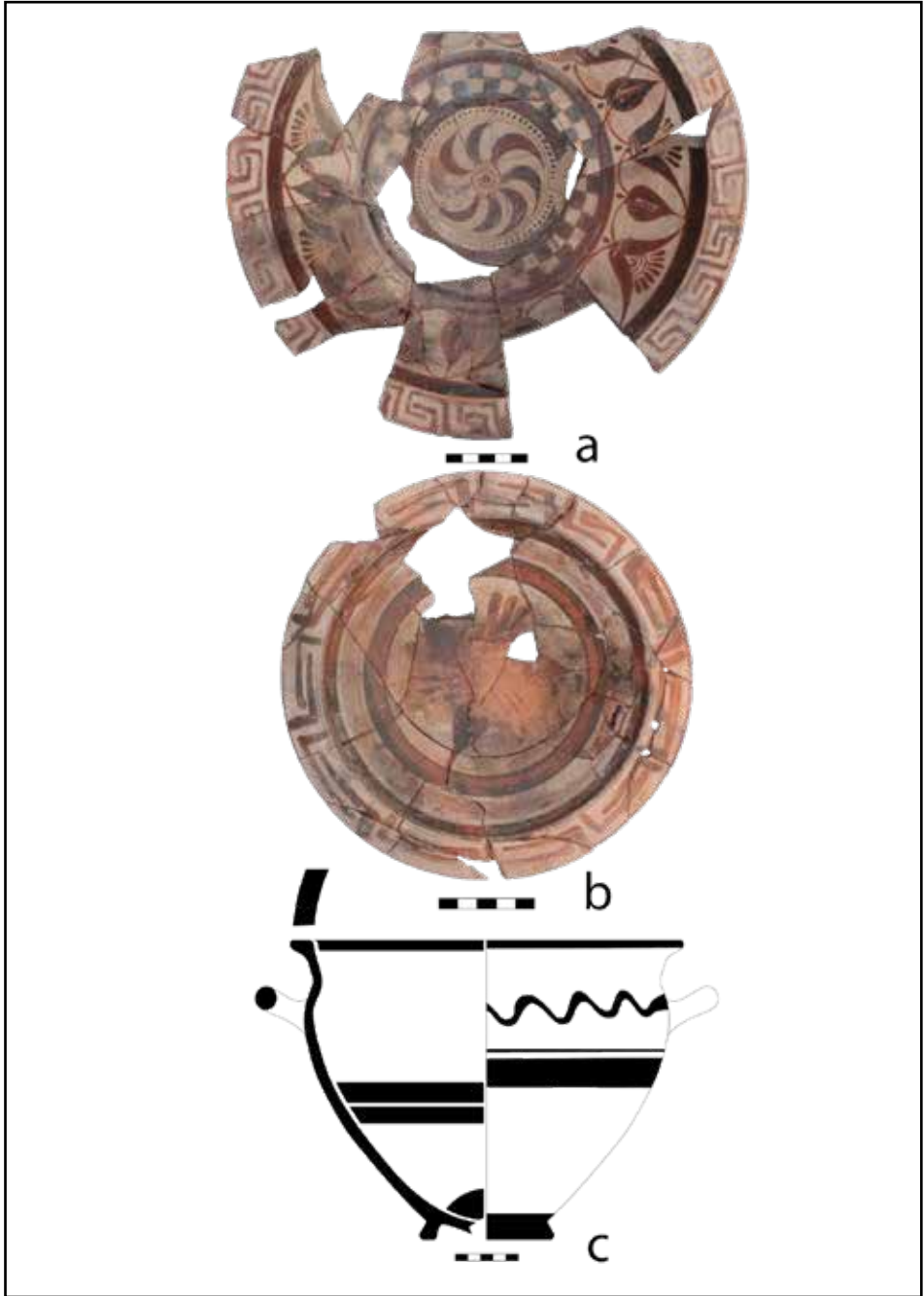
Figür 2: T/U/V/Y-XVII/XVIII/XIX Plan Karelerindeki Arkaik Dönem ve Klasik Dönem Yapıları

Figür 3: T/U/V/Y-XVII/XVIII/XIX Plan Karelerindeki Arkaik Dönem ve Klasik Dönem Yapılarına ait Hava Fotoğrafi

Figür: 4

Figür: 5

EŞEK DERESİ MAĞARASI KAZILARI (2023-2024)

Çiler ALGÜL*

Orkun KAYCI

Ozan ÖZBUDAK

Hale TÜMER

Semra BALCI

Kerem DEMİR

Emre KÖSE

Çağrı SARIKAYA

GİRİŞ

Mersin'in Erdemli İlçesi'nde yer alan Eşek Deresi Mağarası (Resim: 1) MÖ. 13.300'e uzanan radyokarbon tarihleri ile bölgenin Epipaleolitik dönemi ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Mağara, özellikle Epipaleolitik dolguları ile ön plana çıkmakla birlikte, bu dolguların üzerinde Neolitik, Kalkolitik, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve sonrasına ait tabakalar da yer almaktadır. Sit alanındaki 2023 ve 2024 çalışmaları Pleistosen döneme ait Epipaleolitik kesitte ve Holosen dönem tabakalarında gerçekleştirilmiştir¹.

-
- * Doç. Dr. G. Çiler Algül, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134, Laleli /İstanbul, E-posta: ciler.algul@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6420-940X
- Dr. Öğr. Üyesi Orkun H. Kayci, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı, Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10 km/Kütahya, orkunkayci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2334-2316
- Araş. Gör. Dr. Ozan Özbudak, Hitit Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, İkbalkent Kampüsü, Ulukavak Mah. Çiftlik Çayırı Cad. No. 45/Çorum, ozanozbudak@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9944-9403
- Dr. Hale Tümer, haletumer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6000-3356
- Doç. Dr. Semra Balci, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134, Laleli /İstanbul, E-posta: semrayildirimbalci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4944-7351
- Öğr. Gör. Dr. Kerem Demir, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı, demirkerem@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-1666-3757
- Öğr. Gör. Dr. O. Emre Köse, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, o.emrekose@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9783-1123
- Çağrı Sarıkaya, cagri.srky@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2360-4400
- 1 2023 yılına kadar Mersin Arkeoloji Müzesi başkanlığında yürütülen Eşek Deresi Mağarası, 2024 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararlı kazı statüsüne geçmiş ve çalışmalara bakanlık temsilcisi olarak Mersin Arkeoloji Müzesi'nden Ali Suphi katılmıştır.

Mağaranın Konumu ve Önemi

Erdemli İlçesi Doğu Sandal Mahallesi'nde yer alan Eşek Deresi Mağarası Eşek Deresi Vadisi'nde yer almaktadır. Eşek Deresi ve hemen güneyinde yer alan Doğu Sandal Vadileri Müğlü Dere ile Şahna Deresi'nin birleşmesiyle oluşan akarsu boyunca gelişmiştir. Vadi tabanları deniz seviyesinden 176–303 m arasında değişen yüksekliklere sahiptir ve bu alanda bazı kesimlerde yamaçlar 600 m'ye ulaşarak belirgin bir kanyon görünümü kazanmaktadır (Sarıkaya, 2020). Eşek Deresi Mağarası, bu sistemin batı yamacında, dere tabanından 35–40 m yüksekte konumlanır. Yaklaşık 100 m uzunluğunda kuzey–güney doğrultulu kültürel dolgusu ile dikkat çeken mağarada A, B ve C alanları olmak üzere üç alan tanımlanmıştır (Resim: 2); kanyon içerisinde kaya bloklarının çökmesi nedeniyle Epipaleolitik dönem sonrasında stratigrafide kesintiler meydana gelmiştir.

Mağaranın bulunduğu Eşek Deresi Vadisi, Orta Toroslar'da bilinen yirmiden fazla vadi sistemi içinde görece küçük ölçekli bir örnektir. Denize yaklaşık 12 km uzaklıktaki alan hem dağlık hinterland hem de kıyı ekosistemi ile doğrudan ilişkilidir (Kayci, 2019). Bölgede Doğu Sandal ve Eşek Deresi vadileri boyunca 5 km'lik bir mesafede Eşek Deresi Mağarası'nın dışında kültürel dolgusu bulunan başka kaya sığınakları da tespit edilmiştir (Altınbilek-Algül vd. 2021). Bunun yanında on bir kaya sığınağında boyama ve kazıma tekniğiyle yapılmış kaya resimleri belgelenmiştir (Kayci vd., 2020, Tümer Kayci, 2025). Dolayısıyla bu iki vadi sisteminin tarihöncesi dönemde uzun bir süreçte iskân edildiği anlaşılmaktadır.

Eşek Deresi Mağarası hem Pleistosen sonlarına hem de Holosen'e ait tabakalanmasıyla Kilikya Bölgesi'nde kazısı yapılmış önemli bir mağara yerleşmesidir. Özellikle Epipaleolitik döneme tarihlenen tabakaları, mağarayı Anadolu ölçeğinde de öne çıkarmaktadır. Radyokarbon tarihleri, ilk iskânın günümüzden yaklaşık 15.000 yıl öncesine (MÖ kal. 13.324–13.040, 2 sigma) uzandığını, kullanımın MÖ 10.700'lere (MÖ kal. 10.771–10.631 2 sigma) kadar devam ettiğini göstermektedir. Bu veriler, mağarayı Levant Bölgesi Epipaleolitik yerleşmeleriyle bağlantıları ortaya koyan en önemli buluntu alanlarından biri haline getirmektedir. Dolayısıyla Eşek Deresi Mağarası, Kilikya Bölgesi için en erken mutlak tarihli yerleşme olarak, kültürel değişim süreçlerini anlamada kritik bir boşluğu doldurmaktadır.

ARAZİ ÇALIŞMALARI

Mağaranın Pleistosen ve Holosen tabakalarına ait stratigrafi veren kesimi B Alanı'dır. Bu nedenle kazı çalışmaları özellikle bu alanda yoğunlaşmıştır. Ancak aşağıda kazı alanları alfabetik sıralamayla anlatılmaktadır.

A Alanı

A Alanı'nda yüzeyde herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamış olmakla birlikte, kesitinde Epipaleolitik döneme ait bir yontmataş alet bulunması alanın potansiyelini

göstermiştir. Bu doğrultuda 2024 yılında bu alanda 2,10 x 1,65 m boyutlarında bir sondaj açılmıştır (Resim: 3). Sondajın en alt seviyesinde yanık bir toprak tabakası gözlenmiş; ancak yoğun ağaç köklerinin dolguyu tahrip ettiği ve stratigrafik bütünlüğün bozulduğu gözlemlenmiştir. Bu alanda şimdilik net bir tabaka ya da buluntuya rastlanmamıştır. Alandaki tabakaların yukarıdan dökülen kaya blokları ve topraklarla kitlenmiş olması olasıdır. Bu nedenle ilerleyen yıllarda kazı alanında derinleşilmesi planlanmaktadır.

B Alanı Holosen Dolguları

Eşek Deresi Mağarası'nın ön terası Holosen boyunca farklı dönemlerde kısa süreli kullanımlara sahne olmuştur. Çanak Çömlekli Neolitik dönemden başlayarak Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Helenistik dönemlere kadar çeşitli zamanlarda ziyaret edilen bu alanın kamp yeri olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu dönemlere ait çanak çömlek buluntularının, yaklaşık 22 km doğuda yer alan Yumuktepe yerleşmesi örnekleriyle benzerlik göstermesi (Caneva ed., 2025, bölgedeki topluluklar arasındaki iletişimi belgeleyen önemli bir gösterge niteliğindedir.

2023 yılı çalışmalarında B Alanı'nda kızılsımsı ve yanıklı dolguların yanı sıra kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan taş sıraları ile orta kesimde büyük boyutlu bir kaya bloğu tespit edilmiştir (Resim: 4). Açma içinde yer alan çukurlar boşaltıldığında, çoğunlukla Demir Çağı ve sonrasına ait çanak çömlek parçaları ele geçirilmiş; bu durum çukurların açıldıkları sırada alttaki tabakaları tahrip etmiş olduklarını göstermiştir. 2024 kazı sezonunda da çalışmalar çeşitli mimari öğelerin tabakalanma içindeki konumları ve işlevlerinin anlaşılmasına yönelik sürdürülmüştür.

Kazılar sırasında kızılsımsı renkte olan toprak dolgunun farklı evrelerde yenilenmiş olduğu ve mağara ağızına doğru eğimli olarak devam ettiği anlaşılmıştır. Yanıklı dolguların üzerine sıvanmış bu ince tabakanın kerpiç çamuru niteliğinde olduğu, zaman zaman yaşam düzlemi oluşturmak amacıyla kullanıldığı düşünülmüştür. Ancak kesin sonuç elde edilebilmesi amacıyla bu tabakadan mikromorfoloji analizleri için örnekler alınmıştır.

Alanda kuzeybatı-güneydoğu yönlü tek sıra taş dizisi 2024 yılında da takip edilmiştir. Büyük taşlarla oluşturulan bu dizinin doğu bölümüne küçük taşlarla destek yapıldığı, dal örgü izli kil topraklarının varlığının ise bu yapı kalıntısının örgü malzemeye yükseltilmiş olabileceğine işaret ettiği belirlenmiştir. Taş sıralarının altında yukarıda söz edilen kızılsımsı toprağa rastlanması bu dolgulardan biri ile aynı kullanım evresine ait olabileceklerini göstermektedir.

Orta kesimdeki büyük kaya bloğunun kaldırılmasıyla birlikte, altında yoğun bir çanak çömlek topluluğu içeren geniş bir çukur açığa çıkmıştır. Çanak çömleklerin çoğu Orta Kalkolitik döneme tarihlenmektedir ve benzerlerine Yumuktepe Höyüğü'nde rastlanmaktadır. Kaya bloğunun bu çukuru kapatma amacıyla mı yerleştirildiği, yoksa yukarıdan doğal olarak mı düştüğü kesinlik kazanmamıştır. Çukurun dibinde ve açmanın farklı kesimlerinde

bulunan benzer taş bloklar, en azından bir bölümünün doğal düşme sonucu oluşmuş olabileceğini düşündürmektedir.

B Alanı Epipaleolitik Kesit

Mağarada Holosen tabakalarının altında, üzerlerine düşen kaya bloklarıyla kilitli kalmış yaklaşık 2-5-3 m kalınlığında Pleistosen dolgusu bulunmaktadır (Resim: 5). Ancak kaya bloklarının altında doğal olarak meydana gelen kesit Eşek Deresi Mağarası'nın Epipaleolitik döneme ait potansiyelini ortaya koymaktadır (Gopher vd., 2025). Bu alanda 2023 yılında başlatılan kesit çalışmaları 2024 kazı sezonunda 19. seviyeye kadar sürdürülmüştür. Toplama birimleri 10 cm'lik aralıklarla kazılarak, buluntuların stratigrafik dağılımı izlenmiş, radyokarbon analizleri için hayvan kemiği örnekleri alınmıştır. Sonuçlar, Pleistosen dönemde mağaranın MÖ 15.300–12.700 tarihleri arasında kullanıldığını göstermektedir. Bu uzun süreli ve düzenli tabakalanma, mağaranın Epipaleolitik dönemde yoğun bir iskâna sahne olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu alandaki tabakalanma alt seviyelere doğru etmektedir. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda yapılacak çalışmalar ile bu tarihlendirmenin değişmesi mümkündür.

C Alanı

C Alanı, B Alanı'nın güneyinde, mağaranın alt terasında yer almaktadır ve stratigrafik olarak B Alanı'nın Epipaleolitik dolgularının güneye doğru devamını temsil eder; fakat aradaki bölümün tahrip olması nedeniyle bağımsız bir çalışma alanı şeklinde değerlendirilmiştir.

Bu kesimin önemi, 2021 kazı sezonunda büyük bir kaya bloğunun altında toplu halde ele geçen sürtmetaş buluntularıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle öğütme taşları alanın işlevine dair dikkat çekici ipuçları vermektedir. Buluntuların çoğu Mersin Müzesi'ne teslim edilmiş, kaya bloğuna yapışık halde bulunan büyük bir alt öğütme taşı ise parçalanma riski nedeniyle uzun süre yerinde bırakılmıştır. 2024 sezonunda yapılan özenli çalışmalar sonucunda bu öğütme taşı güvenli biçimde çıkarılmış ve müzeye kazandırılmıştır (Resim: 6). Öğütme taşının kaya bloğuyla bütünleşmiş halde bulunması, kullanım süreci sırasında ani çökme ve tabakalaşmayı etkileyen olayların yaşandığını da göstermektedir.

C Alanı'ndan elde edilen radyokarbon sonuçları, B Alanı Epipaleolitik kesitinin 8. seviyesiyle doğrudan örtüşmektedir (MÖ kal. 11.467–11.278; %87,4 olasılık, 2 sigma). Böylelikle iki alanın aynı kronolojik sürece işaret ettiği anlaşılmıştır. Buradaki taş aletler ve sürtmetaş buluntular, Epipaleolitik döneme özgü günlük faaliyetlerin bölgesel yansımaları ortaya koymakta; B Alanı ile karşılaştırmalı değerlendirmelere zemin hazırlamaktadır.

2024 sezonunda V28 ve V29 karelerinde kazılar sürdürülmüş, ancak dolguların olağanüstü sert yapısı ilerlemeyi büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Bu nedenle de alt öğütme taş çıkarıldıktan sonra bu alandaki çalışmalar şimdilik durdurulmuştur.

C Alanı, elde edilen bulgular ve stratigrafik verilerle birlikte değerlendirildiğinde, Eşek

Deresi Mağarası'nın Epipaleolitik iskânının anlaşılmasında B Alanı kadar kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Kazı alanlarının belgelenmesi ve üç boyutlu görselleştirilmesi amacıyla bu yıl drone fotoğraf çekimleri ve ortofoto çalışmaları yürütülmüştür. Bunun yanında B Alanı üzerinde lidar taramaları yapılmış, böylece kazı alanlarının üç boyutlu ortamda ayrıntılı biçimde incelenmesi mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmalar stratigrafik verilerin dijital ortamda belgelenmesine, mekânsal ilişkilerin daha sağlıklı biçimde değerlendirilmesine ve kazı sürecinin ilerleyen yıllarda yeniden analizine katkı sunmaktadır.

Yontma Taş Buluntular

Yontma taş buluntular üzerinde hammadde analizi, tekno-tipolojik incelemeler ve kullanım izi çalışmaları yürütülmektedir. Hem Epipaleolitik hem de Holosen tabakalarında en yaygın hammadde grubu yerel çakmaktaşlardır. Ancak Epipaleolitik dönemden itibaren obsidiyen de bulunmaktadır. Taşınabilir XRF cihazı ile yapılan kaynak analizleri obsidiyenin Orta Anadolu Kapadokya yataklarından özellikle Doğu Göllüdağ çevresinden getirildiğini göstermiştir.

Tekno-tipolojik analizlerde şimdilik özellikle Epipaleolitik dönem tabakalarına yoğunlaşılmıştır. Teknolojik açıdan küçük boyutlu tek vurma düzlemli çekirdeklerden üretilmiş dilgi ve dilgiciklerin kullanımı karakteristiktir. Tanımlı aletler arasında yarımaylar, üçgen mikrolitler, düzeltili dilgi ve yongalar, ön kazıyıcılar ve mikro ön kazıyıcılar öne çıkmaktadır (Resim: 7). Mikrolitler içerisinde en yaygın grubu yarımaylar oluşturmaktadır (Gopher vd. 2025).

Holosen tabakalarında ise yontmataş endüstrisi farklılık göstermektedir. Çakmaktaşlarında yonga, obsidiyende ise dilgi üretimi belirgindir. Obsidiyende baskı tekniği yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürtme Taş Buluntular

Eşek Deresi Mağarası'nın Epipaleolitik dönem tabakalarına ait sürtme taş buluntular, dikkat çekici bir nitelik ve çeşitlilik sergilemektedir (Resim: 8). Yapılan araştırmalar, bu aletlerin hazırlanmasında hammadde olarak vadi boyunca uzanan ofiyolit tabakaları içerisinde yer alan farklı kayaçların kullanıldığını göstermiştir.

Tipolojik açıdan sürtme taş aletler oldukça çeşitlidir ve özellikle Epipaleolitik seviyelerde çok sayıda örnek belgelenmiştir. Bu durum Levant Bölgesi'ndeki Natuf yerleşmeleriyle çağrışımlar taşımakla birlikte, belirgin bazı farklılıklar da gözlenmektedir. En dikkat çekici ayrım, Eşek Deresi Mağarası'nda çok sayıda bulunan boğumlu sürtmetaş aletlerdir.

Çanak Çömlek

B Alanı'ndan ele geçen çanak çömleklerin hamur özellikleri, form çeşitliliği ve bezeme anlayışı, alanın farklı topluluklar tarafından değişen dönemlerde tekrar tekrar ziyaret edil-

diğini göstermektedir. Parçalar arasında Erken ve Orta Neolitik, Orta Kalkolitik (Mersin XVI. tabaka), İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Helenistik döneme ait örnekler dikkat çekmekte, bunun yanı sıra birkaç adet Hitit Çağı'na işaret eden örnekler de bulunmaktadır. Çanak çömlekler ile ilgili Mersin Yumuktepe Höyüğü ile benzerlikler görülmesi özellikle önemlidir (Caneva, 2024). Bu durum kronolojik bağlam ve bölgedeki kültürel ilişkileri de ortaya koymaktadır. Bu nedenle kil yapılarının karşılaştırmalı analiz edilmesine yönelik yeni çalışmalar planlanmıştır.

ARKEOBOTANİK VE ARKEOZOOLOJİ ÇALIŞMALARI

Pleistosen ve Holosen içerisindeki iklimsel değişimleri ve toplulukların beslenme ekonomisini anlamak amacıyla hayvan kemikleri ve bitki kalıntıları üzerinde çalışmalar yürütülmektedir. Şimdiye kadar yapılan incelemeler, Epipaleolitik tabakalarda tüketimin büyük ölçüde orta boy memeliler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Koyun-keçi (*Ovis/ Capra*) ve orta boy geyik başlıca av türlerini oluşturur. Bunun yanında kuş, balık, domuz, tavşan ve büyük boy geyik kalıntıları da tespit edilmiştir. Yırtıcı hayvanlar arasında vaşak ve kızıl tilki gibi örnekler de belirlenmiştir.

Arkeobotanik çalışmalar kapsamında her tabaka ve birimden sistematik olarak toprak örnekleri alınmaktadır. Yüzdürme işlemleri arazi koşullarında vadi tabanında ya da kazı evinde gerçekleştirilmiştir. Mikroskobik tanımlamalar ile ilgili çalışmalara ise yeni başlanmıştır. Arkeobotanik bulguların işlenmesiyle birlikte topluluğun bitkisel kaynak kullanımı ve beslenme ekonomisi daha ayrıntılı biçimde ortaya konabilecektir.

ANTİK DNA ANALİZLERİ

Eşek Deresi Mağarası'nın Epipaleolitik döneme ait buluntuları, Levant Bölgesi'ndeki Natuf kültürü ile dikkate değer benzerlikler göstermektedir. Yerleşime özgü bazı yerel özellikler bulunmakla birlikte, topluluğun Natuf gruplarıyla temas halinde olduğu düşünülmektedir. Bu temasın niteliğinin açıklığa kavuşturulması, mağaradaki araştırmaların temel hedeflerinden biridir.

Topluluğun genetik açıdan hangi bölgeyle ilişkili olduğunun anlaşılması için antik DNA çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Şimdiye kadar insan iskeletine rastlanmamış olması nedeniyle, 2024 kazı sezonunda alanında uzman ekip üyeleri tarafından sediman örneklerinden analiz yapılmasına yönelik bir çalışma başlatılmıştır (Resim: 9). Epipaleolitik tabakalardan 20 adet örnek alınmış olup, sonuçların değerlendirilmesi beklenmektedir.

OSL TARİHLENDİRMESİ İÇİN ÖRNEK ALIMI

Kazı alanında yapılan radyokarbon tarihlendirmelerinin desteklenmesi amacıyla, ek olarak OSL (Optically Stimulated Luminescence) yöntemiyle analiz yapılmasına karar verilmiş, 2024 kazı sezonunda Doç. Dr. Eren Şahiner'in yönlendirmesiyle bu tabakalardan

üç adet örnek alınmıştır. Bunlardan ikisi B Alanı'ndaki Epipaleolitik kesitten (Resim: 10), biri ise C Alanı Epipaleolitik tabakasındandır. Çalışmalar devam etmekte olup, sonuçların stratigrafik verilerle birlikte değerlendirilmesi planlanmaktadır.

ÇOCUK ATÖLYESİ

Kazı çalışmalarının yanı sıra 2024 sezonunda kültürel miras bilincini yaygınlaştırmaya yönelik bir sosyal sorumluluk programı da yürütmüştür (Resim: 11). Çocuklara arkeoloji eğitimi verilmiş, kazı evi bahçesinde imitasyon eserlerle küçük bir uygulama alanı hazırlanmıştır Atölyelerde kazı, çizim ve belgeleme yöntemleri tanıtılmış; ardından çocuklar Mersin Müzesi'ne götürülerek eserlerin korunması ve sergilenmesi üzerine bilgilendirilmiştir.

Bu etkinlikler ile genç kuşakların kültürel mirasa duyarlılığının artırılması arkeolojinin günlük yaşamla ilişkilendirilmesi ve yerel toplulukta aidiyet duygusunun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Altınbilek-Algül, Ç., Kaycı, O., Balcı, S. (2022). A New Epipalaeolithic Site n the Central Taurus Mountains: Eşek Deresi Cave (Mersin/Turkey), *ArchéOrient Le Blog* (18 Şubat 2022).

Caneva, I. (ed.) 2024. *The Chalcolithic and Early Bronze Age Sequence at Mersin Yumuktepe*, İstanbul: Ege Yayınları.

Gopher, A., Altınbilek-Algül, Ç., Kayci, O., Balcı, S. 2025. Eşek Deresi Cave: a new Late Epipalaeolithic Site in the Central Taurus, Cilicia Türkiye, Antiquity Project Gallery, Published online 2025: 1-9. Doi:10.15184/aqy.2025.10170.

Kayci, O.H. (2019). *Neolitik dönemde Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni araştırmalar ve çevre bölgelerle ilişkiler* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı, İstanbul

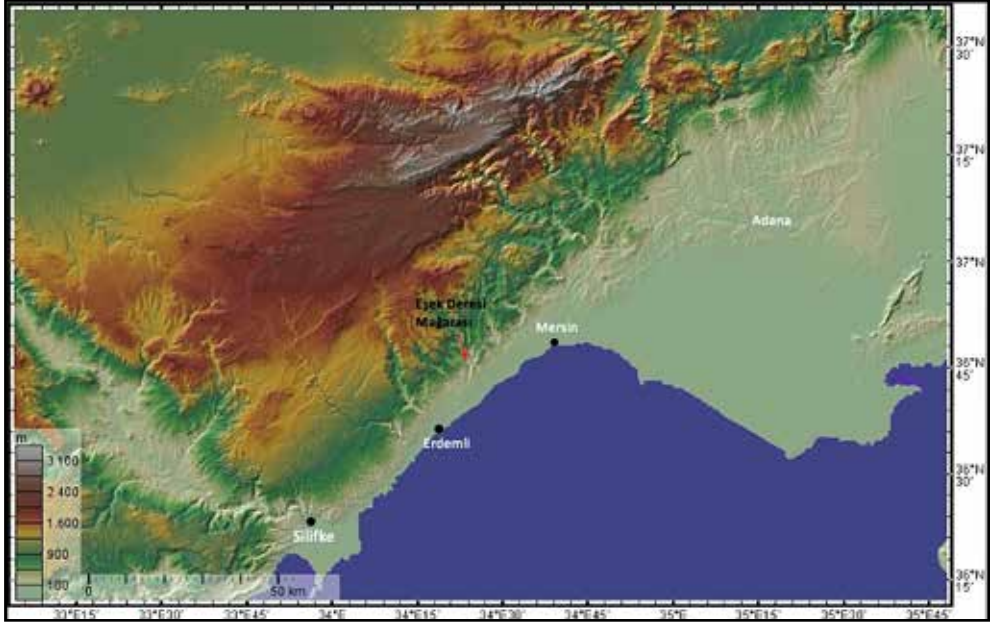
Kayci O.H., Tümer H., Ünlü Y. (2020).

Prehistoric Rock Art Caves in the Middle Taurus Region: Mersin – Arslanlı and Doğu Sandal Caves, *Ancient Near East Studies* 57:127-148.

Tümer-Kayci H. (2025) Sembolizma Bağlamında Kaya Sanatının Kültürel ve Bilişsel Analizi: Orta Toroslar Kaya Resimleri, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul

Sarıkaya Ç.Y. (2022). *Kültürel Miras Alan Yönetimi Kapsamında Doğu Sandal ve Eşek Deresi Vadileri'ndeki (Erdemli, Mersin) Tarihöncesi Mağara ve Kaya Oyuklarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

EKLER

Resim 1: Eşek Deresi Mağarası'nın konumu

Resim 2: Eşek Deresi Mağarası, A, B ve C alanları

Resim 3: A Alanı sondaj çalışmaları

Resim 4: B Alanı Holosen tabakaları

Resim 5: B Alanı Epipaleolitik kesit, batıdan görünüm

Resim 6: C Alanı V28 plankaresi

Resim 7: Epipaleolitik döneme ait yontma taş buluntulara örnekler

Resim 8: Epipaleolitik döneme ait sürtme taş buluntulara örnek

Resim 9: Antik DNA analizleri için örnek alımı, C alanı

Resim 10: B Alanı Epipaleolitik kesit. OSL tarihlendirmesi için örnek alımı

Resim 11: Çocuklar için arkeoloji atölyesi

SMINTHEION (GÜLPINAR) 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI (45.YIL)

Davut KAPLAN*

Oğuz KOÇYİĞİT

Tolga ÖZHAN

Hüseyin YAMAN

Tuğçe KOCAEL

2024 yılında, Smintheion - Gülpınar'da gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar, Roma *nekropolis*i ve yerleşim alanının kesişim noktasında açılan açmalarda (Resim: 1) kazı, je-ofizik incelemeler, antropolojik analizler ve koruma çalışmaları şeklinde yürütülmüştür.¹ Bu çalışmaların temel motivasyonu, 2023 yılında başlatılan Roma *nekropolis*i kazılarının devam ettirilmesi, *nekropolis*in başlangıç noktası ve sınırlarının tespit edilmesi, kutsal

* Prof. Dr. Davut KAPLAN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/ TÜRKİYE, E-posta: davutkaplan@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5690-1639.

Prof. Dr. Oğuz KOÇYİĞİT, Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE; E-posta: ogzkcygt@yahoo.com; ORCID: 0000-0001-9234-6911.

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZHAN, Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE; E-posta: tolgaoezhan@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7541-9864.

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YAMAN, Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE; E-posta: huseyinyaman@comu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-1693-6500.

Tuğçe KOCAEL (Doktora Öğr.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE; E-posta: tugcekocael001@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5874-334X.

1 Smintheion (Gülpınar) 2024 yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, 20 Temmuz – 28 Ekim 2024 tarihleri arasında (toplam 101 gün) gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. Davut KAPLAN başkanlığında yürütülen kazı-onarım çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ve maddi katkıları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü, İÇDAŞ A.Ş. ve HYDRO WORKS AŞ.'nin maddi ve manevi katkıları ile gerçekleştirilmiştir. Yardımlarından dolayı adı geçen kurum ve kuruluşlara teşekkürü bir borç biliriz.

2024 yılı çalışmalarına Kültür ve Turizm Bakanlığını temsilen katılan İstanbul Arkeoloji Müze Müdürlüğü'nden Bakanlık Yetkili Uzmanı Arkeolog Dr. Serpil SANDALCI'ya teşekkür eder ve minnetlerimizi sunarız. S. Sandalcı'nın mazereti nedeniyle kazıdan ayrılmasından sonra çalışmalara Bakanlık Yetkili Uzmanı olarak Çanakkale Arkeoloji (Troia) Müzesi'nden M. Tombul görevlendirilmiştir.

Bilimsel çalışmalarımıza katkıda bulunan Yunus Can KURBAN (Jeofizik Mühendisi-ÇOMÜ), Doç. Dr. Yusuf ACIOĞLU'na (ÇOMÜ-Sanat Tarihi) teşekkür ederiz.

Büyük bir özveri ile arazi çalışmalarına katılan Genç Gönüllüler Projesi'nden OMÜ lisans öğrencileri Şamil Utku Doruk, Hülya Özel, Ahsen İzci ve Belgin Kıvrak'a, ADÜ Sanat Tarihi Lisans öğrencisi Derya Aykanat, Beykent Üniv. Mimarlık öğrencisi Damla Kılıç, ODTÜ Mimarlık lisans öğrencisi Emre Aykın, ÇOMÜ Sanat Tarihi Lisans Öğrencileri Seray Kabadayı, Zeynep Ustagil, Zehra Sarıkaya'ya, Ankara DTCF'den Hititolog Seminay Kabadayı ve Arkeoloji Lisans Öğrencisi Buse Üstündağ'a, McGill Antropoloji Lisans Öğrencisi Ayşegül Naz Alpak, İstanbul Üniversitesi Antropolog Esra Ceyhan, Tuba Bekar, Şehriban Yüksel ve Yaren Naz Arslan'a ve Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık bölümünden Beyza Barışman'a içtenlikle teşekkür ederim.

alandaki yaşam alanları ve konutların niteliği hakkında veri elde edilmesi, bölgenin bütüncül bir şekilde anlaşılabilir hale getirilmesi ve alanın ortasından geçen yol güzergâhında koruma önlemlerinin alınmasıdır. Araştırmanın bir diğer amacı, farklı dönemlerde çeşitli kültürle ev sahipliği yapmış olan bu kutsal alanda yaşayan toplulukların ve ziyaretçilerin kimliklerinin belirlenmesi, bunların Apollon Smintheus kültü ve kutsal alanla olan bağlantılarının ortaya konulmasıdır. *Nekropolis* alanı, Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönem gibi çeşitli evrelere ait gömü geleneklerini yansıtmakla birlikte, şu an için yalnızca Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait mezarlık kesin olarak tanımlanabilmiş; bu mezarların dönemin yerel halkıyla ilişkisi henüz kurulamamıştır. Bu bağlantının aydınlatılması, Helen ve Roma topluluklarının, Smintheion ile Aleksandreia Troas arasındaki ilişkilerin, ayrıca kehanet ve tapınma amacıyla bölgeye gelen farklı grupların yaşam tarzları, meslekleri, inanç sistemleri ve gömü pratiklerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Önceki yılın hedefleriyle paralel olarak, mezar tipleri ve mimarisi, *nekropolis* düzeni, buluntular ışığında sosyo-kültürel yapının değerlendirilmesi çalışmaların öncelikli odak noktalarındandır.

Smintheion'un en farklı yanı, Roma hâkimiyeti ve Roma'nın pagan tanrılar ile olan bağlarını bir anda kesmesi ile tek tanrıya inanan toplumun meydana getirdiği değişimlerdir ve çalışmaların amacı da bunların izini sürmektir. Bu değişim kendisini daha çok mimaride ve yaşam şeklinde göstermektedir. Zengin dekorasyonlu ve malzemeli, gösterişli mekânlar ile evlerin bazı mekânlarının kullanım dönemi veya süresi, ele geçen tüm maddi kültür kalıntıları ile de doğrudan ilintilidir. O halde Smintheion'a gelen ve burada konaklayan insanların evlerden veya bazı mekanlarından hangi sürede ve ne ölçüde yararlandıklarını nasıl öğrenebiliriz? Dahası Smintheion'daki Roma evleri de bilinen ve yaygın *atrium*lu ev tipine mi dahildir? Yoksa geleneksel *atrium*lu ev planı yerine değişik plan ve işlevde mekanlara sahip yeni evler veya oteller mi inşa edilmişti? Ya da *atrium*lu ev planı Smintheion'da da vardı fakat *atriumun* işlevi ve kullanım şekli ortama göre biçim değiştirmiş olabilir mi? Yoksa henüz bilinmeyen yerel veya bölgesel gelenekte yapılmış evler mi? *Peristilli* avlu, hem Helen hem de Roma evlerinde doğuda kullanılmış en fark edilebilir unsurdur. Bu avlu özel tasarlanmış bahçe idi ve daha çok aristokratlar ve zenginlere hitap etmekteydi. Sorulması gereken sorulardan biri de Smintheion'da sürekli yaşayanların üst sınıfın tercih ettiği *atrium* ve *peristilli* evde mi yaşadığı ya da geleneksel Roma evini mi tercih ettiğidir?

Geç Antik Çağ'da küçük bir yerleşime dönüşen Smintheion'da, MS 5. yüzyıldan itibaren daha mütevazı konut mimarisinin hakim olduğu gözlemlenmektedir. Altın define buluntusuyla tanımlanan konut örneğinde olduğu gibi, bu dönem yapılarında ne *atrium* varlığına ne de gösterişli *peristil* avlulara rastlanmaktadır.

Smintheion'un en karakteristik özelliklerinden biri, işlevsel dönüşüm geçiren yapıların adaptif yeniden kullanımıdır. Bu durum, hamam yapılarında oldukça belirgindir. Küçük Roma Hamamı'nda soğukluk (*frigidarium*) ve ısıtmalı mekânların (*caldarium*) girişlerinin kapatıldığı, mekân diziliminin bozularak duvarların tek yönlü geçişlere uygun şekilde

yeniden düzenlendiği ve bu alanların demirci atölyeleri gibi endüstriyel amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Benzer bir dönüşüm sürecinin, ister geleneksel *atrium*lu tipolojiye ister *peristilli* plan şemasına sahip olsun, Roma dönemi konutlarında da yaşandığı anlaşılmaktadır. Geç Antik Çağ'da Hristiyanlaşan Roma toplumu tarafından bu yapıların barınma amaçlı olarak yeniden işlevlendirildiği öngörülmektedir. Bu adaptasyon süreci, hem mimari pratiklerdeki değişimi hem de sosyo-ekonomik koşullardaki dönüşümü yansıtan önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır.

Bu nedenle 2024 sezonunda biri Roma *nekropolis*i ve ikisi konutlar olmak üzere üç farklı noktada kazılar yürütülmüştür.

1. Roma Nekropolis Kazısı- D Açması:

Kutsal alanın güneybatısında yer alan Roma *Nekropolis*inde 2023 yılında (A açması) çalışılmıştı. 2024'te ise bu açmanın 6 m doğusundaki D olarak adlandırdığımız yeni bir açmada çalışılmaya başlanmıştır (Resim: 2). 2023 yılı jeofizik sonuçları ve arkeolojik veriler A ve D açmalarını kuzey yönde birleştirmiştir.

Kazı çalışmaları kapsamında A açması öncelikle 4,40 m boyutunda açılmış, daha sonra doğu yönünde 1 m genişletilmiştir. Yüzey toprağının altında, Roma-Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen ve düzensiz teknikte mimari özellikler taşıyan 65 cm genişliğinde bir duvar yapısı belgelenmiştir. Açmanın kuzeydoğu kesiminde yoğun bir şekilde kiremit parçaları ile kemik fragmanlarına rastlanmıştır. Bu buluntu grubu içerisinde düzgün kesim izleri taşıyan bir adet hayvan kemiği özellikle dikkat çekmektedir. Söz konusu alanda 10 cm kadar seviye inilmesi sonrasında yaklaşık 15 cm derinliğe sahip, 80x132 cm boyutlarında bir kiremit mezar (Resim: 3) tespit edilmiştir. Mezar içinde (Resim: 6) yarı büzülmüş (yarı *hocker*) pozisyonunda, doğu-batı oryantasyonunda yerleştirilmiş bir iskelet bulunmaktadır. Antropolojik ilk incelemelere göre bireyin kadın olduğu değerlendirilmektedir. Ölü hediyesi içermeyen mezarın üst kısmı kiremitlerle kapatılmış olup, kemiklerde belirgin deformasyonlar gözlemlenmiştir. Bu durum, mezarın sonraki dönemlerde çeşitli etkenlerle tahribata uğradığını düşündürmektedir.

Açmanın güneybatı kesiminde yapılan genişletme çalışmaları sonucunda kuzey, güney ve batı yönlerinde duvarlarla sınırlandırılmış Mekân 1 (M1) tanımlanmıştır (Resim: 3). Mekânın kuzey bölümünde, üzerinde oyuk bulunan dikdörtgen formlu (45x64x10 cm) bir mezar levhasının yerleştirildiği kaide tespit edilmiştir. Levha çevresinde çatı kiremidi, künk, kemik, cam ve bazılarında kırmızı boya ve yanık izleri olan Roma dönemi seramik parçaları ele geçmiştir. Kaidenin alt seviyesinde (160 cm derinlik), D1 duvarının 38 cm güneyinde çocuk mezarı olarak değerlendirilen 98x65 cm ölçülerinde bir kiremit mezar (Mezar 2) ortaya çıkarılmıştır. Mezarın ayak ucunda iki adet *terracotta unguentarium* bulunmuştur (Resim: 4). Kuzeydoğuda D2 duvarı doğu yüzü dibinde ve M1 alanının batısında (Resim: 3) düzenli kiremit dizilimine dayanılarak tespit edilen 42x60 cm ölçülerindeki kiremit mezarda (Resim: 7, Mezar 3) iskelet veya mezar hediyesine rastlanmamıştır. D3

duvarının güneybatısında ise kenet yuvalı iki adet kesme blok taş (48x190 cm) belgelenmiştir. Bu blokların alt seviyesinde 22x42 cm ölçülerinde basit bir toprağa gömü (Resim: 8, Mezar 4) tespit edilmiştir).

Açmanın güney yönünde 1 metre genişletme yapılarak M2 alanında kazılar gerçekleştirilmiştir. Bu alanda seramik fragmanları, deniz kabukları, metalürjik cüruf, cam parçaları ve kemik kalıntıları tespit edilmiştir. İlk buluntu olarak yoğun miktarda kırık kafatası parçaları ele geçmiştir. Kafatası parçalarının doğusunda, içerisinde *pithos* bulunan bir kiremit mezar (Mezar 5) ortaya çıkarılmıştır. 90x50 cm ölçülerindeki bu mezarın antropolojik incelemeler sonucunda fetüs mezarı olduğu belirlenmiştir. Kafatası parçalarının bulunduğu alanda iskelet kalıntılarına rastlanmış ve bu buluntu Mezar 6 olarak tanımlanmıştır (Resim: 9). 170x60 cm ölçülerindeki mezarda herhangi bir kiremit örtüye rastlanmamıştır. Mezar 6'daki iskeletin göğüs kafesi bölümünde Roma Dönemi'ne ait bir sikke bulunmuştur (Resim: 5). Sikkenin ön yüzünde sağa dönük portre, arka yüzünde ise elinde defne dalı tutan ve sola dönük, sağ ayağıyla sütun tamburuna basar vaziyette ayakta duran Apollon tasviri yer almaktadır. Antropolojik analizler iskeletin kadın bireye ait olduğunu göstermiştir. İskelet alanında çok sayıda deniz kabuğu ve metal çivi ele geçmiştir. D açmasının güney kesitinde yapılan 1 metrelik genişletme çalışmaları sırasında 95x18 cm ölçülerinde *terracotta* döşeme parçaları bulunmuştur.

2.Mimari-Konut Kazıları: E Açması:

Özel yaşam alanları olan konutlar, tüm toplumlarda hem mimari planlama hem de iç mekân organizasyonu ve dekoratif unsurlar açısından önemli veri kaynakları oluşturmaktadır. Bu evlerde ele geçen maddi kültür kalıntıları, bireysel yaşam pratiklerinin yanı sıra konutların tarihsel dönüşüm süreçlerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Apollon Smintheus Kutsal Alanı'nda bugüne kadar tapınak ve su yapıları gibi anıtsal mimari üzerine yoğunlaşan çalışmalar gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, sivil yerleşime ait konut yapıları sistematik olarak araştırılmamıştır. Bu durum, söz konusu yapıların tapınak ve hamam gibi görkemli anıtsal yapılar kadar dikkat çekici olmamalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Smintheion'un bir kutsal alan olarak işlevi, buraya dini ritüeller veya festivaller için gelen ziyaretçilere barınma hizmeti sunan konutların mekânsal organizasyonu ve mimari karakteristiği hakkında soruları gündeme getirmektedir. Tıpkı hamamların farklı kullanıcı profillerine göre çeşitlenmesi gibi, konutların da heterojen bir yapı sergilemesi beklenmelidir. Smintheion hamamlarının kullanıcı profili incelendiğinde; sporcular, dini festivallere katılan hacılar, *agon* organizasyonlarına iştirak eden misafirler ile kutsal alanın dini, idari ve bakım personelinin oluşan çeşitli bir demografinin varlığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde konutlar da bu sosyal, sportif, dini ve törensel ihtiyaçları karşılamak üzere özelleşmiş bir mimari düzenleme sergilemiş olmalıdır. Kutsal alanın zaman içinde geçirdiği işlevsel dönüşümler ve kullanıcı profillerindeki değişimler, yapıların planlama prensiplerine ve kullanım modellerine doğrudan yansımıştır. Bu bağlamda, yukarıda belirtilen

gerekçeler doğrultusunda, kutsal alan yerleşim dokusunu ve konut mimarisini aydınlatmaya yönelik sistematik kazı çalışmaları başlatılmıştır.

2023 yılı jeofizik araştırmalarının verileri doğrultusunda, E açması yerleşim alanı ile Roma nekropolisinin kesişim bölgesinde konumlandırılmıştır. C açmasının kuzeydoğu kesiminde yer alan bu alanda, önceki yılın mimari bulguları ve jeofizik sonuçları referans alınarak bir konut yapısının bölümleri tespit edilmiştir (Resim: 10-11). Kuzey kesimde yoğun kiremit dağılımı gözlemlenen alanda, yapı duvarlarının geleneksel Roma mimari uygulamalarına uygun şekilde 65 cm kalınlığında inşa edildiği belirlenmiştir. Ana kaya üzerine oturan yapı sisteminde, küçük ve orta boyutlu moloz taşlarla inşa edilmiş duvarlar arasında kiremit parçalarının dolgu malzemesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. M1 olarak adlandırdığımız mekân 2.65x3,60 metre boyutundadır ve girişi güneydoğudadır. M1 mekânında gerçekleştirilen çalışmada pithos parçaları, dibek taşı, yoğun miktarda çatı kiremit parçaları, seramik parçaları, kalypter parçaları ve zemin döşemesinin ait olan pişmiş toprak parçalar ele geçmiştir. Stratigrafik veriler, yapıda öncelikle çatı sisteminin çöktüğünü, ardından duvarların kiremit tabakasının üzerine yıkıldığını göstermektedir. Ana kaya zemin üzerinde saptanan düzenli kiremit dizilimi, zemin döşemesinin kiremit kaplama ile oluşturulduğuna işaret etmektedir. Kuzey-kuzeybatı yönünde eğim gösteren ana kaya formasyonuna uyumlu şekilde inşa edilen duvarlar, yapının topografik koşullara uyarlanmış bir mimari anlayışla tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Kazı çalışmalarında en yoğun buluntu grubunun ele geçtiği M1 mekânında, pithos ve dibek parçalarının yanı sıra günlük kullanıma ait seramik kaplara ait çok sayıda parça tespit edilmiştir. Bu buluntu dağılımı, söz konusu mekânın mutfak işlevi görmüş olabileceğine dair önemli veriler sunmaktadır. Mekânda ayrıca 8x9 cm ölçülerinde, üzerinde meander deseni bulunan mimari terracotta parçası belgelenmiştir. M1 mekânının kuzeydoğu kesiminde, açmanın doğu bölümünde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda yeni bir aktivite alanı tespit edilmiş ve bu alan M3 olarak tanımlanmıştır. D1 ve D4 duvarlarının kesişim noktasında kırık bir pithos parçası tespit edilmiştir. Bu pithosun iç kısmında kemik parçaları tespit edilmiştir (kemiklerin antropolojik analizleri henüz tamamlanmamıştır). Yine burada bulunan mavi ve sarı renkli cam parçaları, beyaz zemin üzerine kırmızı, mavi ve yeşil pigmentlerle oluşturulmuş fresk parçaları duvarların boyalı olduğuna işaret eden bulgulardır. Seramik parçaları, figürin, işlevi belirsiz metal obje gibi buluntuların ele geçtiği mekândaki kazı ana kayaya ulaşılmasıyla sonlandırılmıştır. E açmasındaki mimari ve küçük buluntular birlikte değerlendirildiğinde alanın uzun bir dönem boyunca kullanımda kaldığı ve süreçte işlevsel değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır.

Anlaşıldığı üzere Smintheion'da Roma evleri de ilk planlandıklarından veya kullanımlarından sonra zamana bağlı olarak eklemelerle değişiklik geçirmişlerdir. Bu normaldir çünkü toplumsal dalgalanma, inanç değişimi ve yaşam standartları, konutları da her açıdan etkilemiştir. Sadece planda meydana gelen değişiklikler değil, aynı zamanda yaşama dair maddi kalıntılar veya malzemelerin toplu olarak değerlendirilmesi, konutların fiziksel du-

rumu, iç mimarisi ve mekânlarının nasıl kullanıldıkları konusunda gerekli bilgiye ulaşmak için son derece önemlidir.

Mimari tasarım, iç mekân süslemeleri ve maddi kültür buluntularındaki değişimler, konut sakinlerinin yaşam tarzları ve sosyal kimlikleri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Ancak Roma ve Geç Antik Çağ konutları incelendiğinde, üst sosyal sınıflara ait yapıların her dönemde daha görkemli olduğu gözlemlenmektedir. Buna karşılık, sayıca az olmakla birlikte elit olmayan kesimin konutları, hem boyut hem de dekorasyon açısından daha mütevazı özellikler göstermekte ve geleneksel Roma mimari unsurlarını daha uzun süre muhafaza etmektedir. Arkeolojik araştırmaların genellikle üst sınıf konutlarına odaklanması, antik dönem yaşamının genel olarak refah içinde geçtiği yönünde yaygın bir algı oluşturmuştur. Oysa zanaatkârlar, esnaflar, küçük ölçekli tüccarlar ve küçük toprak sahiplerinin yaşam standartları daha sade olurken, en alt sosyal tabakaya mensup bireylerin ağır işlerde çalıştığı ve dayanıksız malzemelerden inşa edilmiş küçük boyutlu konutlarda ikamet ettikleri anlaşılmaktadır. Bu alt tabaka yerleşimleri genellikle yerleşimin çeper bölgelerinde konumlanmaktadır. Smintheion’da gerçekleştirilen hamam çalışmaları, kutsal alanı ziyaret eden farklı statüdeki bireylere hizmet veren bu yapıların, Geç Antik Çağ’da daha düşük gelir grubuna mensup kişiler tarafından yeniden işlevlendirildiğini ortaya koymaktadır. Mekânların bölünerek imalat ve atölye alanlarına dönüştürülmesi bu sürecin tipik özelliklerindendir. Benzer şekilde Roma dönemi konutlarının da Geç Antik Çağ’da daha sade formlarda ve düşük sosyal statüye sahip gruplar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Roma Dönemi’nde Smintheion’daki konutların tapınağa yakınlık, deniz manzarası veya kutsal yol cephesi gibi prestij unsurları göz önünde bulundurularak inşa edildiği görülürken, Geç Antik Çağ’da bu kriterlerin önemini yitirdiği ve konut yerleşimlerinde işlevselliğin ön plana çıktığı tespit edilmektedir. Bu durum, toplumsal değerler sistemindeki köklü dönüşümlerin mekânsal organizasyona yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Smintheion’daki konutlarda iç mekân tasarımı ile duvar, zemin ve tavan süslemeleri genellikle estetik bir bütünlük sergilemektedir. Ancak bu bütünlük, pagan kültüründen Hristiyanlığa geçiş sürecinde ortaya çıkan yeni inanç sisteminin etkisiyle bozulmuştur. Geleneksel Roma konut mimarisi ya tamamen ortadan kalkmış ya da dönüşüm geçirerek yeni bir karakter kazanmıştır. Kutsal alan çevresindeki konutlarda karşılaşılan süsleme unsurlarının ve gündelik kullanım eşyalarının niteliği, ev sakinlerinin sosyal statüsü ve ekonomik gücüyle doğrudan ilişkilidir. Mozaik parçaları, *opus sectile* döşemeler, duvar resimleri (özellikle «hekim evleri» olarak adlandırılan örneklerde), serbest heykeller, kabartmalar, mobilya aksesuarları ve diğer geçici malzemelerden üretilmiş gündelik eşyalar, konutlar arasındaki işlevsel ve sosyal hiyerarşiyi ortaya koymaktadır. E açmasında tespit edilen mekân düzeni ve korunma durumu, hekim evlerindeki görkemli yapıya kıyasla daha mütevazı özellikler sergilemekte ve henüz tam olarak aydınlatılamamış veriler barındırmaktadır. Bu nedenle, özel konutların yoğun olduğu batı bölgesine odaklanılarak yeni bir açma oluşturulmuş ve bu alanda detaylı çalışmalar yürütülmüştür. Bu girişim, Sminthei-

on'daki konut kültürünün sosyal ve ekonomik dinamiklerini anlamaya yönelik önemli bir adım teşkil etmektedir.

3.Mimari-Konut Kazıları: F Açması:

Roma *Nekropolisi* ile Batı Hamamı arasında konumlanan, ancak bu yapılardan topografik olarak daha alçak kotlarda yer alan zeytin bahçeleri alanında, yüzey buluntularına dayanarak Roma dönemi konut varlığı ve Geç Antik Çağ'daki dönüşüm süreci tespit edilmiştir. E açmasının yaklaşık 50 metre güneydoğusunda, 3x8 metre boyutlarında ve kuzey-güney oryantasyonlu F olarak adlandırdığımız açmada kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim: 12). Açmada gerçekleştirilen ot temizliği sonrasında, muhtemelen bir yapı girişine ait olduğu değerlendirilen kapı söveleri ile düzensiz formlu taşlardan inşa edilmiş moloz duvar dizisi ortaya çıkarılmıştır. Açmanın genelinde yoğun seramik parçalarının yanı sıra, kuzey kesimde kemik parçaları ve kazıma bezemeli seramik örnekleri belgelenmiştir. Kapı sövelerinin arasında ise yoğun olarak seramik, cam parçaları ve kemik parçaları ele geçmiştir. Yüzeyden yaklaşık olarak 65 cm sonra toprak değişmiş ve buluntular içerisinde cam, çakmak taşı, cüruf ve çene kemiğine (D3 duvarına 71cm doğu kesitine ise 85 cm) rastlanmıştır.

Açığa çıkarılan kapının eşik yüksekliği 70 cm olarak ölçülmüştür. Batı kesitinde zeminden alınan yükseklik ölçümü 65 cm, güney kesitte 48-58 cm aralığında ve kuzey kesitte ise 69 cm olarak belirlenmiştir. D1 olarak tanımlanan duvarın 59 cm genişliğinde ve 110 cm uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir. Kapı girişi ile D1 duvarı arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında *tessera* parçaları, deniz kabukları, profil veren seramik parçaları ve üzerinde yazı bulunan kırmızı astarlı bir seramik parçası ele geçmiştir. Bu alanda Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönem malzemelerinin karışık olarak bulunduğu gözlemlenmiştir. Mimari unsurların analizi, kapı ve duvarların Geç Antik Dönem'e ait olduğunu, ancak duvar dışında dağınık halde Roma İmparatorluk Dönemi malzemesinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kapı ve duvar Geç Antik Çağ'a aittir, ancak duvar dışından ele geçen malzemeler Roma imparatorluk dönemine aittir ve dağınık ele geçmişlerdir. Kapının güneybatı kesiminde mermerden yapılmış bir *labrum* ve havan bulunmuştur. *Labrum* 50,5 cm yüksekliğinde olup gövde genişliği 20,5 cm, kaide genişliği ise 13 cm'dir. Havan ise 15 cm yüksekliğinde ve 23 cm genişliğindedir. D4 duvarının güneybatı kesiminde, yüzeyden 45 cm derinlikte ve kapı sağ sövesine 1,19 m uzaklıkta bir kadın başı figürini bulunmuştur. Aynı alanda D4 duvarına 35 cm uzaklıkta, sol yüzü sağlam durumda bir erkek başı figürini daha tespit edilmiştir. D4 duvarı ile güney kesitin kesişim noktasında ise kulplu, tüme yakın bir seramik kap ortaya çıkarılmıştır. Kabin yüksekliği 12 cm, kulp kalınlığı 1 cm ve kulp yüksekliği 6 cm olarak ölçülmüştür. Açmanın batı kesitinde, D4 duvarı üzerinde sağ söveye 78 cm, yüzeyden 92 cm yükseklikte dikdörtgen planlı ve profilli bir mermer parçası bulunmuştur. Seviye indirme çalışmaları sırasında yoğun olarak kemik, cam ve seramik parçalarının yanı sıra kömür parçaları da tespit edilmiştir. D1 ve

D2 duvarlarının köşe birleşiminde ise mermer ve pişmiş topraktan yapılmış çatı elemanları ortaya çıkarılmıştır.

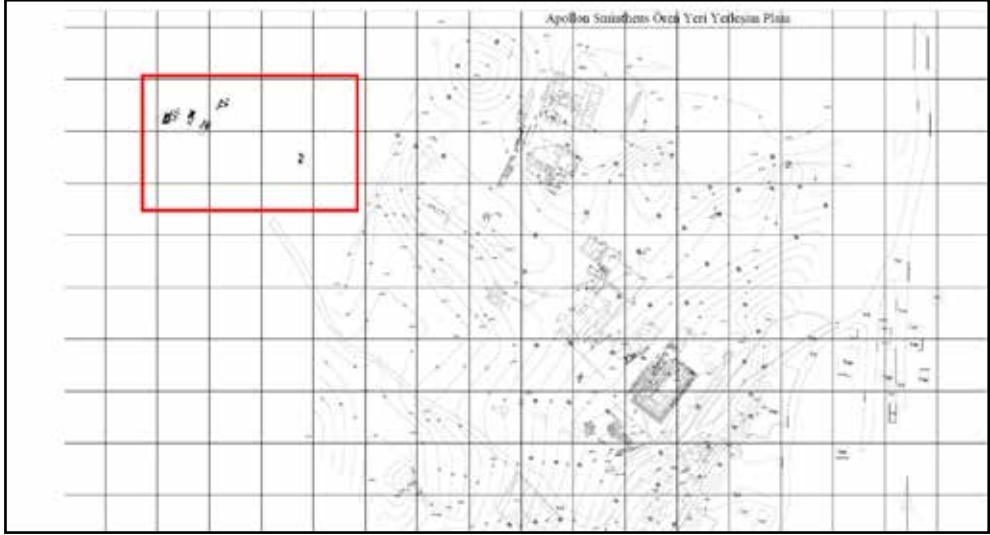
D4 duvarı ile doğu kesit arasında gerçekleştirilen seviye indirme çalışmalarında *tessera* parçaları, seramik fragmanları, kemik kalıntıları, cam parçaları, metal objeler ve mermer parçaları tespit edilmiştir. D4 duvarının kapı boşluğu hizasında, form olarak birbirine benzeyen ve mobilya ya da kapı aksamı olarak değerlendirilen iki adet buluntu ele geçmiştir. D4 duvarı ile batı kesit duvarının temizlik çalışmaları sırasında kesitler belirginleştirilirken yapılan eleme işlemleri sonucunda iki adet sikke bulunmuştur. Bu alanda ayrıca seramik parçaları, kemik kalıntıları, cam fragmanları, fresk parçaları, *tessera* ve bezemeli seramik örnekleri belgelenmiştir. D1 ve D2 duvarlarının birleşim noktasında, köşe bölgesinde üst üste yığılmış halde pişmiş toprak kiremit ve çatı kiremidi parçaları ortaya çıkarılmıştır. Batı kesitte gerçekleştirilen toprak eleme çalışmaları sırasında iki adet sikke daha tespit edilmiştir. F açmasının güney duvarı ile batı kesit arasında, yüzeyden 116 cm derinlikte duvar temizliği sırasında bronz bir heykelcik bulunmuştur. Çıplak ve sakallı olarak betimlenen Herakles heykelciği (Resim: 13) dirseklerinden itibaren her iki kolu, sağ ayağı bilekten ve sol ayağı diz kapağından itibaren kırık durumdadır. Yüzeyden 109 cm derinlikte, ön yüzünde Roma dönemi portresi bulunan, ancak arka yüzü aşınma nedeniyle okunamayan bir sikke daha ele geçmiştir. Batı kesitte yapılan temizlik ve kesit düzleme çalışmaları sırasında ise yüzeyden 83 cm derinlikte iki adet Roma Dönemi sikkesi bulunmuştur. Tüm bu buluntuların korunması amacıyla ortaya çıkarılan yapılar jeotekstil malzeme ile kapatılmıştır (Resim: 14).

Smintheion'daki konut yapıları da yoğun tarımsal faaliyetler nedeniyle genellikle temel seviyesinde korunagelmıştır. F açması örneğinde olduğu gibi, bu yapılar Geç Antik Çağ'da önemli bir dönüşüm geçirerek yeniden kullanıma alınmış ve pagan unsurları yansıtan iç dekorasyon unsurları mekânlardan uzaklaştırılarak çöp alanlarına atılmıştır. Bu duruma en çarpıcı örnek, 2010 yılında Mağara ve Kutsal Kaynak önünde yapılan kazılarda kısmen ortaya çıkarılan Hekim Evleri'dir. Mozaik tabanları ve duvar resimleriyle üst sınıf yaşamını yansıtan bu yapılarda, Geç Antik Çağ'da pagan kültürle ilişkili tüm maddi unsurların yapı dışına çıkarıldığı ve mekânların sadeleştirildiği gözlemlenmiştir. F açmasında tespit edilen konut örneği, bu dönüşüm sürecini açıkça yansıtmaktadır. Yapının iç mekânlarında Geç Antik Dönem'e ait seramik malzeme bulunurken, yapı çevresindeki dolgu toprakta Roma İmparatorluk Dönemi'nin lüks yaşamına ait cam parçaları, seramikler ve hatta bir Herakles heykelciği ele geçmiştir. Bu bulgular, pagan dönemde ev sahiplerini koruduğuna inanılan Herakles heykelciğinin bile yapı dışına atıldığını göstermektedir. Smintheion'da pagan dönem yapıları, Geç Antik Çağ'da işlevsel dönüşümlere uğramıştır. Hamam yapıları atölye ve konut olarak yeniden kullanılırken, Roma evleri ise iç mekânlardaki heykel ve dekoratif unsurlardan arındırılarak barınma amaçlı kullanılmaya devam edilmiştir. Her iki dönemde de konut işlevi gören bu yapılar arasındaki temel fark, iç mekân düzenlemesi ve günlük kullanım eşyalarında gözlemlenen sadeliktir. Roma dönemine ait sütunlu bahçeler, at-

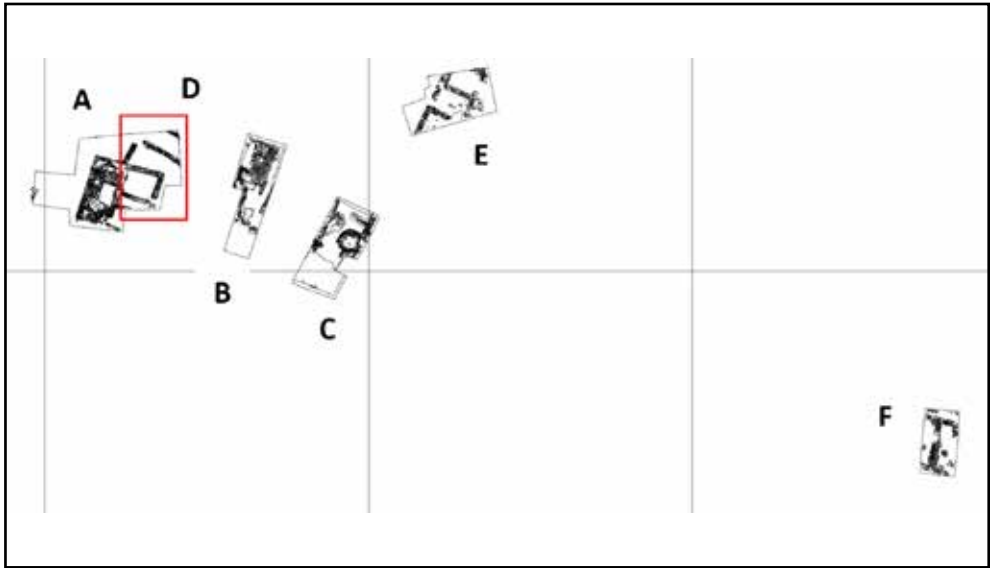
riumlar ve köleler için ayrılmış mekânlar gibi mimari öğeler, Geç Antik Çağ'da işlevsel anlamını yitirmiştir. Sosyo-kültürel yapıdaki değişimler, konut mimarisine de yansımıştır. Geniş aile yapıları, misafir kabul alanları ve dini içerikli süslemeler zamanla ortadan kalkmıştır. Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemi'nde *spolien* malzeme kullanımıyla varlığını sürdüren bu yapılar, farklı nesiller tarafından çeşitli müdahalelerle kullanılmaya devam etmiştir. Kimi yapılar yeniden inşa edilirken, kimileri bölünerek yeni işlevler kazanmış, bazıları ise küçük tadilatlarla kullanımını sürdürmüştür. Aşırı müdahaleye maruz kalan Roma evleri ise ya geç dönem yapılarıyla bütünleşmiş ya da orijinal özelliklerinin büyük bölümünü kaybetmiştir. Bu durum, mimari tabakalaşmanın karmaşık yapısını ve süreklilik içindeki dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır.

Özetle Smintheion'da mimari, farklı dönemlerde farklı toplumsal eğilimleri gösteren ana unsurlardır. Bazen tamamen veya kısmen silinmiş izlerine ve farklı dönemlerdeki birliktelik veya farklılıklarına rağmen konutlar, kutsal alana gelen insana dair değişimleri anlamamıza yardım ederler. Bir bakıma yeniden kullanılmak üzere silinen bir sayfa gibi de olsa eskiye dair olan izleri taşıdığından Geç Antik Dönem 'in her bir evi, farklı dönemlerin kültürel yaşamı ve kronolojisini barındırır. Yapılacak yeni kazı çalışmalarından elde edilecek bulguların, öncelikle Smintheion özelinde, ardından Troas Bölgesi genelinde ve nihayetinde Anadolu konut mimarisi bağlamında önemli veriler sunacağı öngörülmektedir. Bu veriler, yalnızca mimari tekniklerin evrimini değil, aynı zamanda kültürel etkileşimler, sosyal organizasyon, ekonomik yapı ve bölgelerarası bağlantılar hakkında da kritik bilgiler sağlayacaktır. Smintheion yerleşim dokusu, bu anlamda hem bölgesel karakteristiği hem de Akdeniz dünyasıyla olan kültürel etkileşimleri anlamamıza yardımcı olacak önemli bir referans noktası olma potansiyeli taşımaktadır.

EKLER

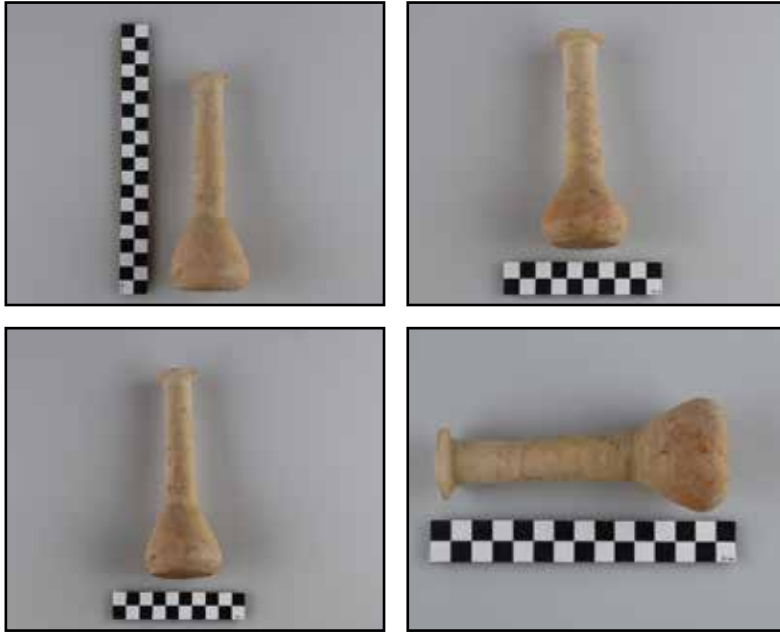
Resim1: Smintheion ve 2024 kazı alanları.

Resim 2: Smintheion 2023-4, A-F açmaları. (Kazı arşivi).

Resim 3: D Açmasında ortaya çıkarılan mezarların alan içindeki dağılımları (Kazı Arşivi).

Resim 4: Mezarda ölü hediyesi olarak ortaya çıkarılan iki adet unguentariumlar (Kazı Arşivi).

Resim 5: Mezar 6'da ortaya çıkan sikke (Kazı Arşivi).

Resim 6: D açması kiremit mezar-Mezar 1(Kazı arşivi).

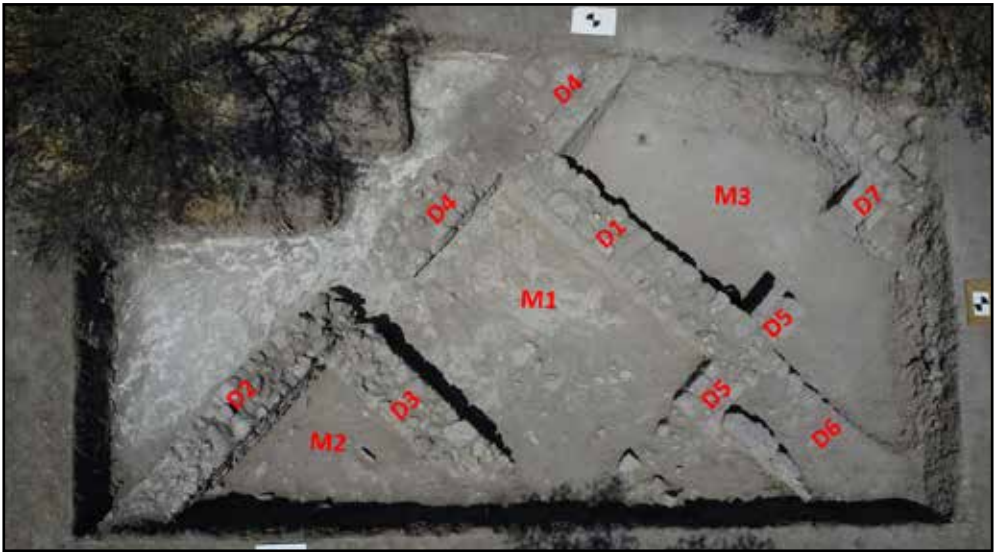
Resim 7: D açması kiremit mezar-Mezar 3 (Kazı arşivi).

Resim 8: D açması kiremit

Resim 9: D açması kiremit mezar-Mezar-6 (Kazı arşivi).

Resim 10: E açması tespit edilen poligonal moloz taşlı duvarlar (Kazı Arşivi).

Resim 11: E açmasında tespit edilen duvarlardan detay fotoğraflar (Kazı arşivi).

Resim 12: F açması (Kazı Arşivi)

Resim 13: F açması Herakles heykelciği (Kazı arşivi).

Resim 14: F açmasının belgeleme sonrası jeotekstille kapatılması işlemi (Kazı arşivi).

KUZAY ORTA ANADOLU'DA 30. YIL: ÇADIR HÖYÜK 2024 KAZI SONUÇLARI

Sharon R. STEADMAN*

Burcu YILDIRIM

Deniz ERDEM

1. GİRİŞ

Çadır Höyük, Yozgat ilinde, Sorgun kentinin güneyinde yer almaktadır. 2024 yılı itibarıyla kazılar 30. yılını doldurmuş olup, höyükte MÖ en az 5200 yılından başlayarak MS 13. ya da 14. yüzyıldaki nihai terkiine kadar uzanan yaklaşık altı bin yıllık kesintisiz bir iskân süreci belgelenmiştir. Bu uzun zaman dilimi içerisinde yerleşim, en az altı büyük iklim olayı yaşamış; yedincisi ise günümüzde, 21. yüzyılda etkisini göstermektedir. Çadır Höyük'te yürütülen çalışmaların önemli bir kısmı, geçmişteki bu iklim değişimleri sırasında sakinlerin ekonomilerini, yerleşimlerini ve toplumsal yapılarını nasıl yönettiklerini anlamaya odaklanmaktadır. Kazı çalışmalarının yanı sıra, yerleşimin içinde bulunduğu Yozgat ili Sorgun ilçesinde yerel halk, öğrenciler ve çeşitli kurumlarla yürütülen kültürel etkinlikler ve eğitim çalışmaları, sezonun önemli bir parçasını oluşturmuştur.

2. ÇADIR HÖYÜK 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Çadır Höyük Arkeoloji Projesi, Anadolu Platosu'nun uzun süreli yerleşim tarihini belgelemeye ve farklı dönemlerdeki kültürel süreçleri anlamaya yönelik olarak sürdürülmektedir. Höyük üzerinde yürütülen çalışmalar, yerleşimin farklı bölgelerinde ortaya çıkan mimari, küçük buluntu ve tabakalaşmaların değerlendirilmesiyle, bölgenin tarihsel gelişimine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede 2024 kazı sezonunda höyüğün değişik kısımlarında toplam 16 açma açılmış, buna ek olarak iki adet sondaj gerçekleştirilmiştir.

A. Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı: Güney Yamacı

Güney yamacında bulunan Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenen açmalar-daki kazılar, Evre III ve Evre IV tabakalarına yoğunlaşmıştır (Tablo: 1; Resim: 1). Aşağı Kasaba olarak adlandırılan yerleşimin Batı Yerleşkesinde konumlanan LSS3 ve LSS4 açmalarında, 2024 sezonunda üç önemli keşif yapılmıştır. İlki, LSS 3 açmasında belgelenen (F120–121 ve F123–124) ve kuzey profile uzanan duvarların (Resim: 2, oklarla işaret-

* Sharon R Steadman, SUNY Cortland University, Sociology/Anthropology Department, Cortland, New York, ABD; E-Posta: sharon.steadman@cortland.edu

Burcu Yıldırım, Leiden University, Faculty of Archaeology, Leiden, Hollanda; E-Posta: yildirim@vuw.leidenuniv.nl; ORCID: 0009-0007-3342-0596

Deniz Erdem, ODTU TAÇDAM, Ankara, Türkiye; E-Posta: derdem@metu.edu.tr

lenmiştir) muhtemelen Batı Yerleşkesi'ne ait olmayıp, kuzeyde başka bir yerleşkenin sınırlarını oluşturduğunun anlaşılmasıdır. Muhtemel bir Kuzey Yerleşkesi'nin ya da Batı Yerleşkesi'nin kuzeye uzantısının varlığı, III. Evre'de Yukarı Kasaba'nın kurulduğu ve Bitişimli Mimari Evre IV yerleşiminin Aşağı Kasaba'da daha geniş bir alana yayıldığı görüşünü doğrulamaktadır. Ayrıca, 2024 öncesindeki yayınlarda (Steadman, McMahon ve Ross 2019) tanımlanan Yukarı Kasaba'ya çıkış terasının, III. Evre yerleşimi sırasında inşa edildiği doğrulanmıştır. Bu sistemin kaldırılmasıyla Batı, Doğu ve muhtemelen Kuzey Kompleksi sakinlerinin ortak kullanımına açık büyük bir kamusal avlu (L222) açığa çıkarılmıştır. Bu keşfin önemi, 5.2 ka iklim olayının etkilerini anlamamız açısından önemli yansımalar taşımaktadır. Bu bulgular, Kuzey Yerleşkesi'nin terk edilmesi ve Yukarı Kasaba'ya taşınılmasının, yalnızca iklim olayının yarattığı çevresel baskılara değil, aynı zamanda bu sürecin ardından toplumsal örgütlenmenin ve sosyoekonomik stratejilerin bütüncül biçimde yeniden kurgulanmasına da bağlı olabileceğini düşündürmektedir.

İkinci keşif, kompleksin doğusundaki avluda açığa çıkarılan IV. Evre'ye ait F200 ve F228 isimli iki dairesel kerpiç ögedir (Resim: 2 a-b). Üst kısımları görülen bu yapılar, geç evrede kullanım dışı bırakılmış olup, muhtemelen kamusal alanda yiyecek depolama çukurları veya silolar olarak işlev görmüş olabilir.

Üçüncü keşif ise LSS 4 açmasında, III. Evre'nin güney sınırındaki önemli bir duvarın temelinde belgelenen sıra dışı bir adak çukurudur. Çadır Höyük'te Geç Kalkolitik ve Tunç Çağı mimari yapılarında temel adaklarına sıkça rastlanmaktadır (ör. Hackley vd. 2021; Steadman ve McMahon 2017; Yıldırım vd. 2018). Büyük taşlarla çevrili *taş kutu* düzenlemesi içinde keçi kafatası, siyah perdahlı kap, kırmızı astarlı kulplu bir kap, perdahlama taşı, renkli kil dolgular ve hayvan kemikleri bulunmuştur. Bu buluntular, söz konusu duvarın hem işlevsel hem de sembolik açıdan yüksek önem taşıdığını göstermektedir.

Aşağı Kasaba'da konumlanan Doğu Yerleşkesi, Batı Yerleşkesi'nin doğusunda konumlanan ve geçmişte *sokak* olarak adlandırılan açık alanın hemen doğusunda yer alan, duvarlarla çevrili bir konut alanıdır. Bu *sokak*, yerleşim sakinleri ve muhtemelen ziyaretçiler için kamusal bir geçiş güzergâhı işlevi görmektedir ve kuzeydeki başka bir yerleşkeye ulaşım sağlamaktadır.

2024 yılı kazılarında Doğu Yerleşkesi'ndeki üç açmada (LSS 5 ve SES 1–2), Bitişimli Mimari Evre IV'ün 3. alt evresine ait en erken kullanım evreleri tamamen açığa çıkarılmış; odalar içindeki tabanlara ulaşma çabaları ise bu sezon da sonuç vermemiştir. Çalışmalar kapsamında ayrıca, 2. alt evreye ve daha geç dönemlere ait duvarlar kaldırılarak en erken 4. alt evre mimarisi bütünüyle görünür hâle getirilmiştir.

Doğu Yerleşkesi'nde ayrıca kerpiçten inşa edilmiş iki dairesel yapı ortaya çıkarılmıştır. Bu ögeler (F137 ve F163) yukarıda anlatılan Batı Yerleşkesi'ndeki örneklerle neredeyse aynı büyüklüktedir ve kerpiç kullanılarak inşa edilmişlerdir.

Doğu kesimdeki SES 2 açması bu sezon 10 x 10 metreye genişletilmiş, beklenen yamaç dolgusu yerine kısa sürede mimari kalıntılar ortaya çıkmıştır. Basamaklı bir geçidi andıran taş döşeme (F20) ile köşelenen taş duvar (F21) ve doğuda küçük odalar oluşturan ek duvarlar (F23–27) tespit edilmiştir. Seramikler ve taş işçiliği, yapının olasılıkla Hitit Dönemi'ne ait olduğunu göstermektedir.

2024 sezonunda Yukarı Kasaba'nın güney yamacındaki USS 10 açmasında, batı yarısıyla evre uyumunu sağlamak amacıyla, açmanın doğu kısmındaki iki karmaşık geç evre dikkatle kazılmış ve bu hedefe büyük ölçüde ulaşılmıştır. 2025 yılında kazılar, USS 9 ve USS 10'un tüm 20 metrelik alanının geneline yayılarak devam edecektir.

Güney yamaçta, 2024 sezonunun sonlarına doğru, SES 8 açması içerisinde 2 × 2 m boyutlarında iki sondaj açılmıştır. Bu alanda amaç, höyüğün Geç Kalkolitik ve olası Orta Kalkolitik yerleşimlerinin yayılımını belirlemek olmuştur. Yoğun bir yamaç dolgusu ile karşılaşmış olsa da, bu sondajlardan verimli sonuçlar elde edilmiştir. Kerpiç duvar, sıvalı yüzeyler ve sıvalı bir çukur gibi çeşitli mimari unsurlar açığa çıkarılmıştır. Bu buluntular, 1999–2001 yıllarında kazılan LSS 5 sondajında belgelenen Geç Kalkolitik mimariyi hatırlatmaktadır. LSS 5'teki keşifler, günümüzde mevcut olan geniş yatay açmanın yapılmasına öncülük etmiştir. SES 8 sondajlarındaki bulgular, höyüğün alt yamaçlarında MÖ 4. binyıla veya daha erken dönemlere ait yerleşimin varlığına işaret etmektedir.

B. MÖ 2. Binyıl Yerleşimi

Uzun yıllar boyunca çalışılmayan MÖ 2. binyıl tabakalarındaki kazılar 2023'te yeniden başlamıştır. 2024 sezonunda toplam üç açma kazılmıştır: ikisi doğu yamaçtaki Basamaklı Açma'da, biri ise güney yamacın üst kesiminde yer almaktadır.

2024 yılında, ilk olarak 2023'te açığa çıkarılan oldukça düzgün bir taş döşemenin bulunduğu ST 6 açmasındaki kazılara devam edilmiştir. İlk yorumlamalarda, bu döşemenin, 2017 yılında ST 1 açmasında kazılan ve Demir Çağı'na tarihlenen bir merdivene ait olduğu düşünülmüştür. Her iki öge, höyüğün daha yüksek kesimlerinde, ikinci binyıl mimarisinin üzerinde yer almakta ve özenli taş işçiliği sergilemektedir (Resim: 4). Ancak 2024 kazıları, hem ST 6'daki taş döşemenin hem de ST 1'de 2017'de kazılmış merdivenin seramik analizleri ve karbon-14 verileriyle MÖ 2. binyıla, tarihlendiğini ortaya koymuştur.

Her iki açmada da çoğunlukla Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait seramikler ele geçmiştir: taşçık katkılı kahverengi ve turuncu astarlı kaplar, kordon baskılı kenarlı tabaklar, ip kesimli tabanlar ve altın parıltılı bezemeler örnekler arasındadır. Bununla birlikte, el yapımı ve saman katkılı bazı kaplar ile Eski Krallık Dönemi'ne ait olabilecek koyu kırmızı ve erguvan astarlı örnekler de bulunmaktadır. Bu yeni tarihlendirme, doğu yamacındaki Hitit varlığının sanılandan daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Eğer bu iki taş öge Hitit dönemine ya da daha erken bir döneme tarihleniyorsa, bu durum Hitit İmparatorluk ve daha erken Hitit yerleşiminin teraslı bir düzende örgütlenmiş

olabileceğini düşündürmektedir. Bu olasılığın daha ayrıntılı araştırılması kazıların ilerleyen yıllarında gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla, höyükteki Geç 2. binyıl yerleşiminin daha yoğun ve etkili olduğu, MÖ 3.2 kya iklim olayı ve Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında bölge halkı üzerindeki etkilerin daha büyük olabileceği anlaşılmaktadır.

2024 yılında ST 6 açmasının doğusunda ve aşağısında yer alan ST 7 ve ST 2 açmaları yeniden kazıya açılmıştır. En son 2017'de çalışılan bu alanlarda yapılan kazılar, geniş ve karmaşık bir taş yapının varlığını ortaya koymuştur (Resim: 5). Büyük bir yapının ön ya da arka kısmı olabilecek bu yapı, Eski Hitit Krallığı / Hitit İmparatorluk dönemi mazgal duvarının batısındaki bir avluda yer almaktadır. Ancak höyüğün eğimi nedeniyle taş mimarının büyük bölümü çökmüştür. 2024 sezonunun büyük kısmı, yapının dış ve iç duvarlarını tanımlayabilmek amacıyla düşmüş taşların kaldırılmasına ayrılmıştır. Sezon sonunda, yapının güney ve kuzeyde küçük odalardan, bunların arasında ise muhtemelen bir giriş işlevi gören daha geniş bir mekândan oluştuğu anlaşılmıştır. Bu taş yapının araştırmalarına 2025 kazı sezonunda devam edilecektir.

Güney yamacın üst kesiminde bulunan USS 4 açmasındaki kazılar, 2024 sezonunda Hitit İmparatorluğu'nun sonu ile Erken Demir Çağı'nın başlangıcı arasındaki geçiş evresini yansıtan karmaşık bir tablo ortaya koymuştur (Resim: 6). Alanda, Geç Tunç Çağı'na tarihlenen ve yaklaşık 1 metre kalınlığında, 7 metre uzunluğunda korunmuş kerpiç bir sur duvarı (F254) belirlenmiştir. Muhtemelen büyük bir mazgal duvarın arka kısmını oluşturan bu yapı, kısmen yoğun şekilde yanmış durumdadır. Güneyden bu yapıya bağlanan daha küçük kerpiç duvarlar, dikdörtgene yakın küçük bir *oda* oluşturmakta olup, mazgal duvarın bir bölümü olabilir. Ancak bu yapılar, höyük erozyonu ve sonraki kullanım nedeniyle ağır hasar görmüştür. Duvarın iç kısmını oluşturan kısım da muhtemelen Hitit dönemine aittir ve yoğun şekilde yanmıştır.

Kuzey kesimde, büyük oranda kül dolgulu bir alan (L371) tespit edilmiştir. Bu dolgunun, İmparatorluk sonrası dönemde, Hitit surunun üstü ve kuzeyinde gerçekleştirilen faaliyetlerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Külü tutan kerpiç duvarlar ile olasılıkla kontrollü kül boşaltımı yapılmıştır. Kuzeydoğuda, yoğun şekilde yanmış bir odada ocak benzeri bir ateş düzeni bulunmuş, ayrıca küçük bir alanda, iki halkalı metal bir yüzük ele geçirilmiştir.

Kazılarda, yanmış Hitit mimarisine ait tabakalarda olağan Hitit formlarını koruyan fakat büyük oranda el yapımı ve saman katkılı hamurla üretilmiş kaplar bulunmuştur. Bu durum, imparatorluk çöküşünün ardından bölge halkının geleneksel form ve kullanım alışkanlıklarını sürdürürken, malzeme ve üretim tekniklerinde değişime gittiğini göstermektedir.

USS 4, Geç Tunç'tan Erken Demir Çağı'na uzanan kesintisiz bir stratigrafi sunma potansiyeli nedeniyle Çadır Höyük'ün en önemli kazı alanlarından biridir. Bu veriler, imparatorluk yapısının çöküşünden sonra kırsal bir yerleşimin nasıl ayakta kaldığını ve MÖ 2. binyıl sonlarındaki iklim değişikliği dönemine nasıl uyum sağladığını anlamamıza katkı

sağlamaktadır. İlk bulgular, Erken Demir Çağı'nda topluluğun Hitit yönetimi altındayken sağlanan kaynakların yerine, küçük ölçekli zanaat üretimine—örneğin tekstil üretimine—yöneldiğini düşündürmektedir.

C. MÖ 1. Binyıl Yerleşimi: Höyük Zirvesi

Önceki kazı sezonlarında Demir Çağı yerleşimine ait buluntular, çoğunlukla höyüğün yamaçlarında, özellikle USS 4 ve Basamaklı Açma'da ortaya çıkarılmıştır. 2024 yılında ise farklı bir strateji izlenerek, Demir Çağı yerleşiminin iç kesimlerine ulaşmak amacıyla höyük zirvesindeki seviyeler hedeflenmiştir. Daha önce zirvede yürütülen kazılar, genellikle Geç Antik Çağ ve Bizans dönemi buluntuları vermiştir (Cassis 2009; 2017; Steadman, Ross ve Cassis 2023). Bu sezon, üzerinde görünür Bizans yapısı bulunmayan bir alanda SMT 2 açması açılmış; ayrıca 2018'de kapatılmış olan UNS 2 açmasında yeniden çalışılmaya başlanmıştır. Her iki açmadaki kazılar, sezonun sonlarına doğru gerçekleştirilmiştir.

2018 sezonunda UNS 2 açmasında, ortasından geçen büyük Bizans sur duvarı belgelenmiş; duvarın her iki yanında Bizans dönemi öncesine, muhtemelen Demir Çağı'na ait izler saptanmıştır. UNS 2'nin güneyinde, Bizans taş duvarının (dolayısıyla yerleşimin) içinde, sura çapraz açıyla yerleştirilmiş bir kerpiç duvar tespit edilmiştir. Zirvenin diğer bölümlerinde Bizans surunun inşasından önce birkaç metre kalınlığında dolgu yer alırken, UNS 2'deki alan muhtemelen doğrudan çökmüş ya da tahrip olmuş Demir Çağı yerleşiminin üzerine inşa edilmiştir. 2024 sezonunda ise, Bizans savunma duvarından daha erkene tarihlenen ek kerpiç mimari, geç Demir Çağı bağlamlarıyla ilişkili taş döşeme parçaları ve bir taş kapı sövesi ortaya çıkarılmıştır.

SMT 2 açması 5 × 5 m boyutlarında açılmıştır. Üst seviyelerde Bizans dönemine ait seramikler, metal buluntular ve olasılıkla bir çukurda biriktirilmiş çok sayıda hayvan kemiği ele geçirilmiştir. Daha önce zirvenin başka alanlarında olduğu gibi, bu kemikler arasında kısmi bir insan kafatası da bulunmuştur. Çadır Höyük'ün son evrelerinde, halkın muhtemelen savunma amacıyla zirveye taşındığı ve ölümlerin kuzey kesimde sığ çukurlara gömüldüğü anlaşılmaktadır (Steadman vd. 2019). Ayrıca, Bizans tabakalarının altında taş mimari ortaya çıkmaya başlamıştır. 2025 sezonunda gerçekleştirilecek seramik analizleri, söz konusu yapıların Demir Çağı gibi Bizans öncesi bir evreye tarihlenip tarihlenemeyeceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, SMT 2 açmasının 10 × 10 m'ye genişletilmesi planlanmaktadır. UNS 2 ve SMT 2'de 2024 yılında yürütülen kazılar, höyüğün tepe kısmında Bizans öncesi yerleşim olabileceğini göstermiştir.

D. Bizans Dönemi Yerleşimi: Höyük Zirvesi

Önceki sezonlarda höyük zirvesindeki Bizans yerleşimi geniş biçimde açığa çıkarılmış, ayrıca Bizans sonrası (muhtemelen Selçuklu) varlığına işaret eden buluntular elde edilmiştir (Steadman vd. 2017). 2023–2024 kazıları höyüğün güneybatı köşesine odaklanmıştır. Bu alan, M.S. 6–8. yüzyıla tarihlenen Geç Antik Çağ kapısına ve bu kapının 11. yüzyılda

kasten kapatılmasına sahne olmuştur. Kapatma, iri taş blokların yığılması ve arkasına yanmış kerpiç dolgusu eklenmesiyle gerçekleştirilmiştir (Steadman vd. 2019; Steadman, McMahon ve Ross 2017). C14 verileri (TÜB #3633 calBC 990–1040 CE; TÜB #2432 calBC 1040–1181 CE) ve bir Bizans sikkesi, kapatmanın 11. yüzyıl başlarında yapıldığını göstermektedir.

SMT 16 açmasındaki önceki çalışmalarda izlerine rastlanan ve Geç Antik Çağ kapısının kuzeyinde yer alan iki odalı yapı ortaya çıkarılmıştır (Resim: 7). Güneydeki Oda 1, taş dolgulu kapatma yapısına bitişiktir (Steadman vd. 2025). Oda 1'in, onuncu–on birinci yüzyıl Bizans suruna bitişik olarak, taş temel üzerine kerpiç duvarlarla inşa edildiği anlaşılmıştır. Doğu–batı yönündeki F70 ve F2 duvarları sura ulaşmadan sonlanmakta olup, bunun geçit veya su tahliye kanalı (F64) için bilinçli bir tercih olabileceği düşünülmektedir. Odanın kuzeydoğu köşesindeki kapı açıklığı (F44) daha sonra kerpiçle kapatılmış (F54), üzerine daha dar bir duvar (F4) inşa edilmiştir.

Oda 2'nin, Oda 1'den sonra inşa edilmiş olabileceğine dair mimari farklılıklar gözlenmiştir. Oda 2, onuncu–on birinci yüzyıl avlu yüzeyine doğrudan oturmakta olup, bu yüzeyin kuzeydoğusundaki avlu alanı (F68) dönemin çöp döküm alanı olarak kullanılmıştır. Buradan hayvan kemigi, kül, metal parçaları ve kırık seramikler ele geçirilmiştir. Oda 2'nin içi ise nispeten temizdir. Odanın batı kenarında, Bizans suru (F35) yanındaki kanalda nal parçası ve olasılıkla bir orak olan ince işçilikli metal alet bulunmuştur.

Önceki yıllarda (2015'e kadar) gerçekleştirilen kazılar, höyüğün kuzeyindeki terasta yapılmıştır. Radyokarbon tarihlleme sonuçları, bu alanda Roma Dönemi'nde başlayıp 11. yüzyıla kadar süren uzun bir yerleşim dizisinin varlığına işaret etmektedir. 11. yüzyıl içinde bir noktada, sakinler teras alanını terk etmiş ve nüfusun en azından bir kısmı höyük üzerine taşınmıştır. 11–12. yüzyılda alt teraslardaki konutların terk edilerek sur içine taşınması, muhtemelen güvenlik kaygılarından kaynaklanmıştır (Cassis vd. 2018; Steadman vd. 2019). Bu dönemde insan ve doğa kaynaklı baskıların yerleşim düzeni ve sosyoekonomik yapı üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

3. DİĞER ÇALIŞMALAR

A. Kazı Evi Yenileme ve Altyapı Çalışmaları

Peynirye Köyü'ndeki kazı evinde 2024 sezonu kapsamında altyapı ve konaklama koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Kazı malzemelerinin depolanması için yeni bir ek depo inşa edilmiş; artan ekip üyesi ve uzman sayısına cevap verebilmek amacıyla, her biri iki odalı ve sekiz kişilik kapasiteye sahip iki yeni yurt binası yapılmıştır (Resim: 8). Ayrıca dört adet yeni banyo inşa edilmiştir.

Kazı evi sınırları içerisinde, eser deposunun yanında yer alan bir konservasyon–restorasyon laboratuvarının inşası tamamlanmıştır (Resim: 9). Konservasyon–restorasyon uzmanı-

nın kullanımı için tasarlanan bu yapının önünde, üzeri çatıyla kaplı ve seramik analizlerinde kullanılacak bir açık çalışma alanı oluşturulmuştur. Laboratuvarın yapımında temiz su, atık su ve enerji kullanımında kendine yeter, sürdürülebilir bir sistem hedeflenmiştir. Ayrıca, kimyasal olmayan atık suların geri dönüşümü için bir toprak çukur filtre sistemi tasarlanmış olup, burada filtrelenen suyun kazı evi bahçesindeki meyve ağaçlarının sulanmasında kullanılması planlanmaktadır. Enerji ihtiyacının güneş enerjisinden karşılanabilmesi için gerekli altyapı hazırlanmış, bütçe sağlandığında elektrik üretimine geçilebilecek duruma getirilmiştir.

B. Teraslama Çalışmaları

Doğu yamacındaki açmalardan kaldırılan taşlar, höyüğün silüetini bozmadan ve kazı çalışmalarını engellemeden korunmak üzere kazı evine taşınmış, depo önünde, eğim boyunca erozyonu önlemek amacıyla bir teras oluşturmak için harç kullanılmadan taşlar yerleştirilmiştir. Açmalardan çıkarılan ve elenerek kültürel malzemelerinden ayrılmış höyük toprağı da bu teraslanmış alanlara dökülmüştür.

C. Eğitim ve Kültürel Etkinlikler

Çadır Höyük kazı ekibinin araştırma amaçlarından biri, bulunduğu bölgede kültürel farkındalık yaratmaktır. Bu kapsamda, 2024 sezonunda Yozgat ilinde çeşitli eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

İlk etkinlik, Sorgun İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Sorgun Kaymakamlığı'nın desteğiyle, Şehit Mücahit Erbaş Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden 30 öğrencinin kazı evini ziyaretleriyle gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere arkeoloji ve kazı yöntemleri üzerine seminer verilmiş; arkeobotani, arkeozooloji, taş alet analizi ve seramik çalışmaları konularında atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Kazıda görevli uzman arkeologlar, kendi uzmanlık alanları doğrultusunda öğrencilere bilgi aktarmıştır.

Bir diğer etkinlik, Sorgun Belediyesi iş birliğiyle Sevgi Evleri'nde kalan çocuklarla gerçekleştirilmiştir. "Arkeoloji nedir, neyi amaçlar, kazılarda ne bulunur ve sonrasında nasıl çalışmalar yapılır?" sorularının yanıtladığı sunumun ardından, çocukların algısındaki değişimi gözlemlemek amacıyla etkinlik öncesinde ve sonrasında resim çizme çalışması yapılmıştır.

Kazı işçileri ve aileleri için de iki ayrı bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantılarda höyüğün kısa tarihçesi, 2024 yılı kazı çalışmaları hakkında bilgiler ve önümüzdeki yıllara yönelik hedefler paylaşılmış; yerel toplulukların alanla bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Sunum ve toplantılardan biri kazı evinde Peyniryemez köyü sakinleriyle, diğeri ise Sorgun Belediyesi Konferans Salonu'nda, Sorgun'da yaşayan ve arkeolojiye ilgi duyan katılımcılarla gerçekleştirilmiştir.

4. SONUÇ

Çadır Höyük'te sürdürülen uzun soluklu çalışmalar, yerleşimin altı bin yıllık kullanım süresince karşılaştığı farklı iklim olaylarına verdiği tepkileri anlamayı hedeflemektedir. Son on yılda, topluluğun değişen çevresel koşullara uyum sağlamak için geliştirdiği sosyoekonomik stratejiler, siyasal dönüşümler ve mimari yeniden yapılanmalar konusunda önemli bulgular elde edilmiştir. Ancak erken 4. binyılda depolama sistemlerindeki olası köklü değişimler, Geç Tunç–Erken Demir Çağı geçişinde tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerde yapılan uyarlamalar ve Bizans döneminde hem yeni gelen nüfus hem de değişken iklim koşulları karşısında verilen tepkiler hâlen ayrıntılı araştırma gerektirmektedir.

2024 yılı, Çadır Höyük'teki kazıların 30. yılıdır. Höyüğün dik yamaçları, karmaşık stratigrafisi ve çoğu zaman yalnızca yerleşimlerin dış sınırlarına erişebilme imkânı, araştırmacılara hem zorluk hem de merak uyandıran yeni sorular sunmaktadır. Her sezon elde edilen bulgular, mevcut sorulara yanıtlar sağlarken, aynı zamanda yeni araştırma sorularının ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Çadır Höyük, her yıl olduğu gibi bu yıl da bilimsel araştırma heyecanı, bulunduğu bölgeyle kurulan güçlü bağlar ve Peyniryemez Köyü'nün sıcak misafirperverliğiyle ekibini kendine çekmiştir. Önümüzdeki sezonlarda da höyüğün sunduğu veriler doğrultusunda, bu kadim yerleşimin uzun tarihini anlatmayı sürdüreceğiz.

TEŞEKKÜR

Çadır Höyük Arkeoloji Projesi'nin 2024 sezonu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınan izinler doğrultusunda yürütülmüştür. Kazı iznini sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve değerli temsilcisi Sayın Abdurrahim Mutaş'a, Yozgat Müzesi Müdürü Sayın Cihat Çakır ile ekip arkadaşlarına, ayrıca destekleri için Yozgat Valiliği, Sorgun Kaymakamlığı ve Sorgun Belediyesi'ne en içten teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

Cassis, M. (2009). Çadır Höyük: A Rural Settlement in Byzantine Anatolia. (Ed. T. Vorderstrasse ve J. Roodenberg), *Archaeology of the Countryside in Medieval Anatolia* (s. 1–24). PIHANS 113. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.

Cassis, M. (2017). Çadır Höyük. (Ed. P. Niewohner), *The Archaeology of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks* (s. 368–374). New York: Oxford University Press.

Cassis, M., Lauricella, A. J., Tardio, K., von Baeyer, M., Coleman, S., Adcock, S. E., Arbuckle, B. S. ve Smith, A. (2018). Regional Patterns of Transition at Çadır Höyük in the Byzantine Period. *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology*, 7(3), 321–349. <https://>

doi.org/10.5325/jeasmedarcherstu.7.3.0321

Hackley, L. D., Yıldırım, B. ve Steadman, S. R. (2021). Not Seeing is Believing: Ritual Practice and Architecture at Chalcolithic Çadır Höyük, Anatolia. *Religions*, 12(8), 665. <https://doi.org/10.3390/rel12080665>

Steadman, S. R., McMahon, G., Şerifoğlu, T. E., Cassis, M., Lauricella, A. J., Hackley, L. D., Selover, S., Yıldırım, B., Arbuckle, B. S., von Baeyer, M., Heffron, Y., Tardio, K., Adcock, S., Dinç, E., Özger, G., Selvi, B., Offutt, S. ve Hartley, A. (2019). The 2017–2018 Seasons at Çadır Höyük on the North Central Plateau. *Anatolica*, 45, 77–119.

Steadman, S. R. ve McMahon, G. (2017). The 2015–2016 Seasons at Çadır Höyük on the North Central Anatolian Plateau. (Ed. S. R. Steadman ve G. McMahon), *The Archaeology of Anatolia Volume II: Recent Discoveries (2015–2016)* (s. 94–117). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

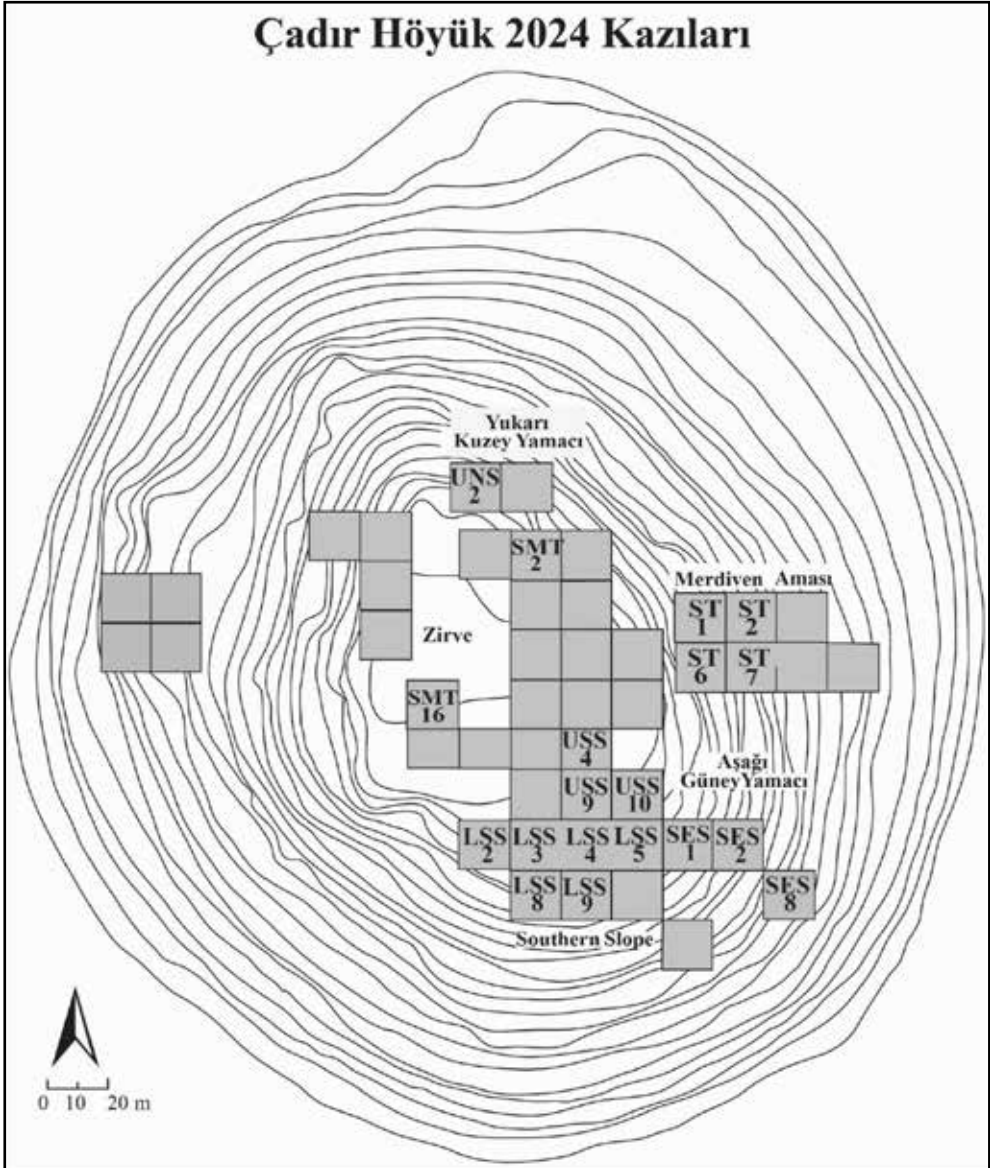
Steadman, S. R., Şerifoğlu, T. E., Selover, S., Hackley, L. D., Yıldırım, B., Lauricella, A. J., Arbuckle, B. S., Adcock, S. E., Tardio, K., Dinç, E., McMahon, G. ve Cassis, M. (2017). Recent Discoveries (2015–2016) at Çadır Höyük on the Anatolian North Central Plateau. *Anatolica*, 43, 203–250.

Steadman, S. R., McMahon, G. ve Ross, J. C. 2019. “Chalcolithic, Iron Age, and Byzantine Investigations at Çadır Höyük: The 2017 and 2018 Seasons.” *The Archaeology of Anatolia Volume III: Recent Discoveries (2017-2018)* (Ed. S. R. Steadman ve G. McMahon), s. 32–52. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Steadman, S. R., Ross, J. C. ve Cassis, M. (2023). The Land that Time Forgot: Five Millennia of Settlement at Çadır Höyük on the Anatolian Plateau. (Ed. J. R. Kennedy ve P. Mullins), *From Households to Empires: Papers in Honor of Bradley J. Parker* (s. 131–148). Leiden: Sidestone Press.

Yıldırım, B., Hackley, L. D. ve Steadman, S. R. (2018). Sanctifying the House: Child Burial in Prehistoric Anatolia. *Near Eastern Archaeology*, 81(3), 164–173. <https://doi.org/10.5615/neareastarc>

EKLER

Resim 1: 2024 yılında kazılan açmaları gösteren höyük haritası.

Resim 2: LSS 3-4 açmalarının hava fotoğrafı. Oklar, kuzeydeki bir yapıya ait olabilecek duvarları göstermektedir. Dairesel özellikler a ve b harfleriyle belirtilmiştir.

Resim 3: USS 9-10 açmalarının hava fotoğrafı. En doğudaki alanda (fotoğrafın sağ tarafında) fırın/ocak görülmektedir.

Resim 4: ST 6 açmasının hava fotoğrafı; özenle yapılmış taş döşemeyi göstermektedir.

Resim 5: ST 2 ve 7 açmalarının hava fotoğrafı. Fotoğrafın üst kısmında büyük yapı, alt kısmında ise önünde yer alan açık avlu görülmektedir.

Resim 6: USS 4 açmasının hava fotoğrafı; açmanın ortasından geçen büyük yanık duvarı göstermektedir. Bu yanık özelliğın güneyinde (fotoğrafin alt kısmında) Hitit duvarının kalıntıları bulunmaktadır.

Resim 7: SMT 16 açmasının hava fotoğrafı; kazılmakta olan iki odayı göstermektedir. Güneydeki oda (fotoğrafin alt yarısında) muhtemelen önce inşa edilmiştir, kuzeydeki oda ise daha sonra eklenmiştir.

Resim 8: Yapımı süren yeni yatakhanelerden birine ait dış görünüm.

Resim 9: Yeni konservasyon laboratuvarının yapım sürecine ait genel görünüm.

Tablo 1: Geç Kalkolitik dönem evreleri ve alt evreleri; ilgili karbon-14 verileriyle birlikte.

Evre	Alt Evre	Karbon-14 Verisi
Evre IV MÖ yaklaşık 4000 (?)– 3600/3500	Agglutinated 3	(Beta #134069): MÖ 3705–3620 (TÜB. #3637): MÖ 3715–3638
	Agglutinated 2	(Beta #391301): MÖ 3625–3590
	Agglutinated 1	Veri yok
Evre III MÖ 3600/3500–3100	Burnt House 3–1	(Beta #363869): MÖ 3500–3450 (Beta #668170): MÖ 3512–3427 (TÜB. #3613): MÖ 3376–3327 (TÜB. #3631): MÖ 3366–3307 (TÜB. #3620): MÖ 3338–3209
Evre II MÖ 3100–3000	Transitional 3–1	(Beta #363831): MÖ 3100–2920 (TÜB. #2440): MÖ 3191–3010

SOLOI-POMPEIOPOLIS 2023-2024 YILI KAZILARI

Songül Ceylan BALA*

Deniz KAPLAN

Soloi-Pompeiopolis kenti 2023 yılı çalışmaları, Mersin Müzesi Başkanlığınca sürdürülmüştür. 2023 yılında üç farklı alanda kazı, belgeleme ve çevre düzenlemesi çalışması gerçekleştirilmiştir.

İlk çalışma, koruma önlemleri alınmadığı için kaderine terk edilen ve çok büyük çökmelerin bulunduğu Soloi höyükteki kesitlere müdahale edilmesi çalışmasıdır. Bu kapsamda kesit önlerine içine kum doldurulan torbalar ile setler çekilmiş ve bu sayede kesitler doldurularak çökmeler önlenmiştir (Figür: 1).

İkinci çalışma ise kentin Liman alanında gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında Prof. Dr. Remzi Yağcı başkanlığında, liman kazılarına başlanmıştır. 2023 yılında ise bu kazılara kalınan yerden devam edilmesi uygun görülmüştür. Bu hususta 100 metrekaarelik alanda kazılar gerçekleştirilmiştir (Figür: 2)¹.

Üçüncü çalışma, kentin höyük alanı, liman caddesinin doğusundaki sokak ve liman çanağında gerçekleştirilen jeoradar ile belgeleme çalışmasıdır. Bu çalışmada amaç, gelecekte kazılması planlanan alanlara ilişkin ön bilgi sahibi olmaktır. Jeoradar çalışmaları, mimari veya toprağın kendisine ait olmayan bakiyelerin olası yerlerini tespit ederek, kazı öncesi yerinde planlama yapılarak kaynakların daha isabetli bir şekilde kullanılması için uygulanan bir yöntemdir. Jeoradar sonuçları, her zaman için arkeolojik kazılar ile doğrulanmaya muhtaçtır. Ayrıca hızlı bir şekilde ilerleyen teknik gelişmeler, aynı alanlarda farklı zamanlarda farklı teknolojiler ile jeoradar çalışmaları gerçekleştirmenin olası olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda kentte jeoradar gerçekleştirilmiştir². Jeoradar veriler bilimsel açıdan yorumlandığında şu sonuçlara varılabilir: Tiyatro yapısının sahne binasının olası yeri, bilimsel yöntemlerle ilk kez tespit edilmiştir. Sütunlu Caddenin doğusundaki sokağın altında, cadde boyunca uzanan Roma Dönemi dükkânların varlığı kanıtlanmıştır. Bu sayede kent planı hakkında çok net bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır ve kent planındaki insulae sistemi aydınlatılarak kazı yapılması gereken alanlar hakkında ön bilgi sahibi olunma şansına ulaşılmıştır. Liman çanağı ise toprağın kendisine ait olmayan anomalileri barındırması bakımından dikkat çekicidir. Bunlar ahşap veriler olarak yorumlanabilir. Bu, İstanbul Yenikapı kazılarında ortaya çıkan tarzda batıkların varlığını düşündürür. Ancak tüm bu ön bilgiler, arkeolojik kazılar ile doğrulanmaya muhtaçtır.

* Songül Ceylan Bala, Mersin Müzesi Müdürü.

Prof. Dr. Deniz Kaplan, Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanlığı, Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir/MERSİN. E-posta: denizkaplan@mersin.edu.tr; Orcid No: 0000-0002-2106-5503

1 Liman kazıları, Mezitli Belediyesi'nin bir iştiraki olan Mutlu Mezitli'nin sağladığı işçi desteği ile sağlanmıştır.

2 Söz konusu çalışma, METAB'ın desteği ile gerçekleştirilmiştir.

Soloi-Pompeiopolis 2024 yılı kazıları, Mersin Müzesi Başkanlığınca ve Prof. Dr. Deniz Kaplan'ın bilimsel sorumluluğunda katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

2024 yılı kazı sezonunda Soloi-Pompeiopolis Liman Caddesi'nde çalışma yapılması planlanmıştır. Liman Caddesi'nde korunagelen kısmının etrafı modern beton duvarlarla çevrilidir. Bu duvarlar içerisinde kalan Liman Caddesi'nde 1999-2019 yılları arasında yapılan çalışmalarda caddenin doğu ve batı stylobat seviyelerinin bir kısmı, birçok mekân ve mimari eleman ile yazıtlar, plastik eserler ve diğer küçük buluntular ortaya çıkartılmıştır. Bütün bu çalışmalar ile Liman Caddesi'nde yapılabilecek kazıların ancak yaklaşık yarısı tamamlanabilmiştir. Bu sebeple Liman Caddesi'nde bütüncül bir çalışma ortaya konularak caddenin mimarisinin tümüyle anlaşılabilmesi, ulusal ve uluslararası bilimsel literatüre kazandırılabilmesi ardından uygun şartlar altında bir restorasyon projesi yapılarak turizme kazandırılabilmesi için bugüne kadar yapılagelmiş kazılara ek olarak bir o kadar daha kazı yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu amaçlar ışığında, Liman Caddesi'ni çevreleyen modern beton duvarların içinde kalacak şekilde alanın en kuzeyinden başlamak üzere arkeolojik kazı yapılması uygun görülmüştür. Liman Caddesi boyunca doğu stylobat üzerindeki sütunlar takip edilebilirken, batı stylobatın izleri yaklaşık Liman Caddesi'nin ortalarından itibaren kuzeye doğru izlenememektedir. Bu sebeple arkeolojik kazı çalışmasına, batı stylobat seviyesine ulaşmak amacıyla modern beton duvarların kuzeybatısından başlama kararı alınmıştır.

İlk çalışmalar, 5 x 5 metrelik alanda (B-72 plan karesi) 10.09.2024 günü ot temizliği yapılmıştır (Figür: 3). Liman Caddesi'ni çevreleyen duvarların kuzeybatı köşesinde anormal bir yükseklik oluşturan otla kaplı bir yığın göze çarpmıştır. Üst üste yığılı ve toprakla karışık blokların yıkılmasını engelleyecek şekilde kesitte bırakılarak alanın en yüksek noktası olan kuzeyinden 7.56 m. seviyesinden seviye inme çalışmalarına başlanılmıştır. Seviye inme çalışmalarında çıkarılan toprağın içeriğinde az sayıda profil vermeyen seramik parçalarına ek olarak yoğunlukla mucur, modern çöpler (plastik, poşet, cam şişe, teneke şişe) ve Cumhuriyet Dönemi madeni paralarının bulunması sebebiyle bunun hafriyat dolgusu olduğu anlaşılmıştır. Seviye inme çalışmalarında 6.50 m. seviyesinden itibaren toprak yapısı değişmiştir. Günümüz çöpü artık görünürlüğünü yitirmiş ve buluntular arasında mimari bezeme parçaları ile profil vermeyen seramik parçaları ve çok yoğun kiremit parçaları ele geçmiştir. 6.19 m. seviyesinde ise zengin bir opus sectile zemin döşemesine ulaşılmıştır. Opus sectile doğudan batıya doğru 18 sıra devam ettiği, 38 cm. boşluğun ardından 8 sıra daha devam ettiği, kuzey güney doğrultusunda 28 sıra uzandığı gözlemlenmiştir. Opus sectile tabanın doğuda devamlılığının izlenmesi amacıyla C-72 plan karesi doğudan 2.50 metrelik bir alana bölünüp bu alanda çalışılmaya başlanmıştır. Ot temizliğinin ardından döküntü bloklar ile bir adet sarmal sütun belgelenecek kaldırılmıştır. C-72 plan karesinde 6.20 m. seviyesinde döşeme üstünde 1 adet bronz sikke ele geçmiştir, ardından B-72 plan karesi ile stratigrafik olarak eş olan alanda opus sectile zemin ile karşılaşılmıştır (Figür: 4). Kuzeyde fazlaca tahrip olduğu gözlemlenen zeminin 8 sıra devam ettikten sonra doğuda

dikdörtgen taban döşemeleriyle sınırlandığı anlaşılmıştır. Taban döşemelerinin doğusunda ise 1 adet sütun kaidesine rastlanılmıştır. Sütun alt tamburu ile çalışan kaide, attik tiptedir. Kaidenin sütun alt tamburu ile beraber yüksekliği 56 cm'dir. Kaide, 5 cm yüksekliğinde sylobat zemin ile beraber çalışılmış bir plinthe üzerinde oturmaktadır. Stylobat, 5.56 m. kodunda yer almaktadır. 2024 yılı kazı sezonu 27.09.2024 tarihinde opus sectile zeminin jeotekstil ile kaplanarak üzerinin ince bir katman toprakla örtülmesi ile sonlandırılmıştır.

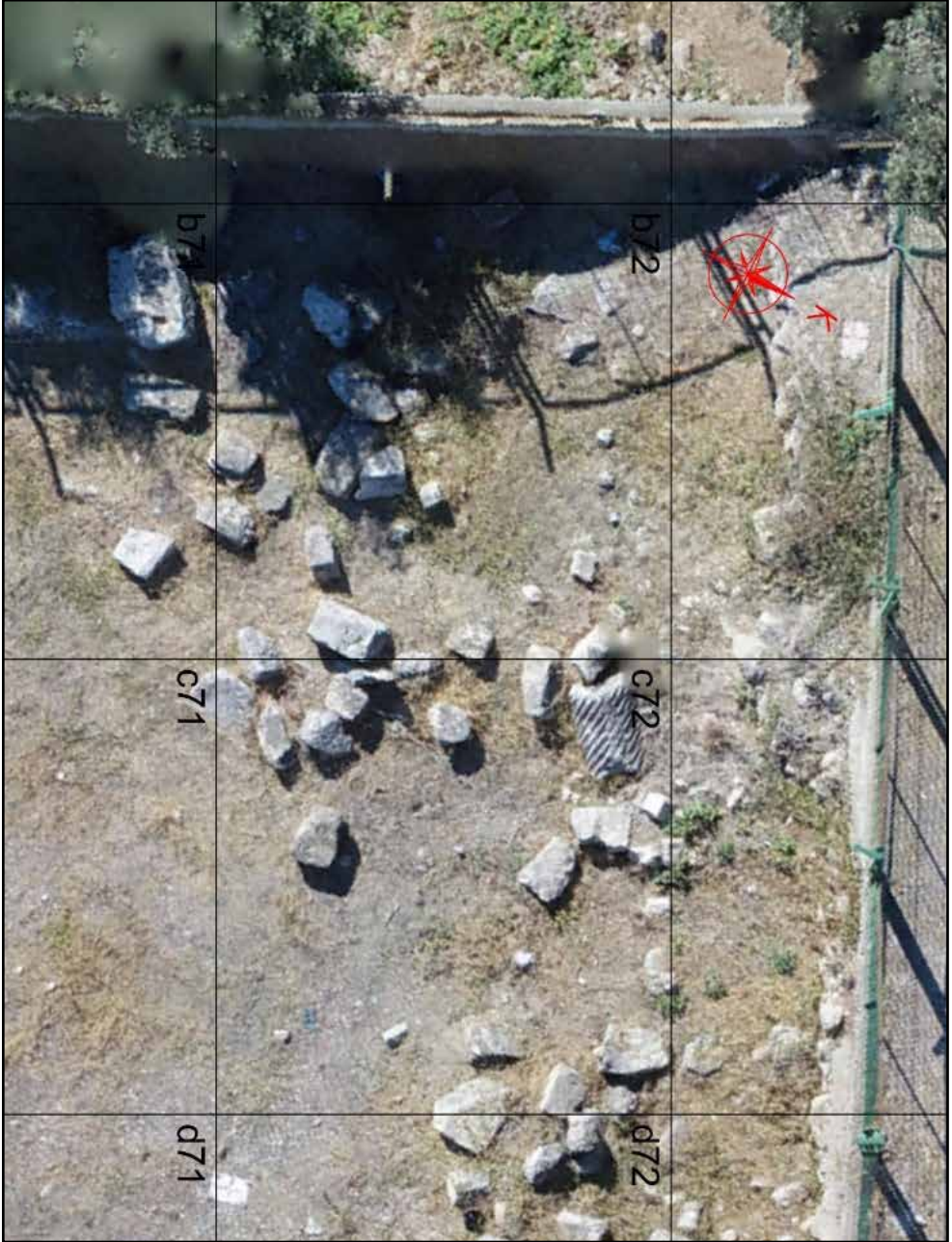
EKLER

Resim 1: Soloi Höyük. 2023

Resim 2: Soloi. Liman 2023

Resim 3: Soloi-Pompeiopolis Liman Caddesi. 2024 yılı kazıları öncesi

Resim 4. Soloi-Pompeiopolis Liman Caddesi. 2024 yılı kazıları sonrası

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü